1933-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'YE GELEN ALMAN İKTİSATÇILAR: GERHARD KESSLER'İN TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKALARIN GELİŞİMİNE KATKILARI

Pelin Arslan
171103102

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İktisat Anabilim Dalı
İktisat Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Ercan Eren

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversite
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

PELİN ARSLAN'ın "1933-1950 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen Alman İktisatçılar: Gerhard Kessler'in Türkiye'de Sosyal Politikaların Gelişimine Katkıları" başlıklı tezi 04.10.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans/~~Doktora~~ tezi oy birliğiyle/oy ~~çokluğuyla~~, ~~başarılı~~/~~başarısız~~ olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Prof.Dr. Ercan EREN Yıldız Teknik Üniversitesi	.....
Üye	Prof.Dr. Murat DONDURAN Yıldız Teknik Üniversitesi	.....
Üye	Dr.Öğr.Üyesi Bekir Murat BUKET Maltepe Üniversitesi	.....

Prof. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

maltepe üniversitesi	ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI	Doküman No	FR-178
		İlk Yayın Tarihi	01.03.2018
		Revizyon Tarihi	
		Revizyon No	00
		Sayfa	1/1

Revizyon Takip Tablosu

REVİZYON NO	TARİH	AÇIKLAMA
00	01.03.2018	İlk yayın.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

04/09/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Pelin Arslan

Hazırlayan	Kalite Koordinatörü	Kurumsal Yetkili
İlgili Birim	Dr. Öğr. Üyesi Şafak GÜNDÜZ	Prof. Dr. Belma AKŞİT

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasında, 1933 Üniversite Reformu çerçevesinde Almanya'dan ülkemize gelen iktisat bilim insanları ve Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler'in Türkiye'de sosyal politikaların gelişimine vermiş olduğu katkılar incelenmek istenmiştir.

Öncelikle bir cumhuriyet kadını olarak yetişmeme ve bu günlere gelmeme imkan sağlayan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Baş Öğretmen, Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK ve tüm silah arkadaşlarına, çalışma konusunun belirlenmesinde ve bu çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında engin bilgilerini, görüşlerini ve tecrübelerini benden esirgemeyen ve her zaman yanımda olan tez danışmanım, değerli hocam Sayın Prof. Dr. Ercan Eren'e ve onun nezdinde eğitim hayatıma katkısı olan ve yön veren tüm değerli hocalarıma, bu çalışmanın hazırlanmasına imkan sağlayan T. C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne, çalışmanın hazırlanma aşamasında tanışma imkanı bulduğum ve kıymetli bilgilerini ve görüşlerini benimle paylaşan, "*Haymatlos-Dünya Bizim Vatanımız"* kitabının değerli yazarı Sayın Kemal Yalçın'a, Sayın Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar'a, ilk kez 2011 yılında yayımlandığında çok etkilenerek okumuş olduğum ve yıllar sonra kendi tez çalışmamın konusu olan, "*Serenad"* kitabının değerli yazarı, büyük usta Sayın Ömer Zülfü Livaneli'ye ve Sayın Ünal Karıncalı'ya, kaynak temini aşamasındaki değerli katkıları için ilk başta İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü olmak üzere, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi'nin değerli çalışanlarına, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'ne ve Sayın Emrah Cengiz'e, yardımlarından ötürü Goethe Institut İstanbul ve değerli çalışanlarına, değerli hocam Akademisyen-Gazeteci Sayın Atilla Özsever'e, keyifli mekanıyla bana çok güzel bir çalışma ortamı sağlayan Sayın Cem Mura ve değerli çalışanlarına, desteklerini ve bana olan güvenlerini hayatımda her zaman hissettiğim değerli annem Sayın Günseli Ersuna'ya ve kıymetli ailemin tüm fertlerine, bu çalışma için en az benim kadar heyecan duyan ve yardımcı olan sevgili kuzenim, manevi kardeşim Sayın Uğur Yener'e, can dostum Sayın Megi Çilingir'e, sabır ve anlayışlarından dolayı değerli eşim Sayın Onur Arslan'a ve 2015 yılında aramıza katılan sevgili kızım Hira Naz Arslan'a sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Bu çalışma, Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden değerli hocam ve sevgili dayım Sayın Prof. Dr. Güneri Ergülen ve değerli babam Sayın Ahmet Cengiz Ersuna'nın anısına ithaf edilmiştir.

Pelin Arslan

Eylül, 2019

ÖZ

1933-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'YE GELEN ALMAN İKTİSATÇILAR: GERHARD KESSLER'İN TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKALARIN GELİŞİMİNE KATKILARI

Pelin Arslan
Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı
İktisat Yüksek Lisans Programı
Danışman: Prof. Dr. Ercan Eren
T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından, 1923 yılında cumhuriyetin ilan edilmesiyle beraber, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşmesi ve batılı anlamda çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşabilmesi için bir çok alanda reform çalışmalarına başlanmıştır. Bu alanda gerçekleştirilen reform çalışmalarından en önemlilerinden biri de, Osmanlı İmparatorluğu döneminden devralınarak cumhuriyetin ilk 10 yılında varlığını sürdüren ancak, yapılan tüm yenileme çalışmalarına rağmen çağdaş eğitim seviyesinin gereksinimlerini karşılayamayan İstanbul Darülfünunu'nun, genç Türkiye Cumhuriyeti henüz 10 yaşındayken kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi'nin o dönemde Türkiye'nin ilk ve tek üniversitesi olarak kurulmasıyla gerçekleştirilen 1933 Üniversite Reformu'dur. Aynı yıl, Almanya'da Adolf Hitler ve hükümetinin faşist baskıları neticesinde, gerek ırksal gerekse siyasi nedenlerden ötürü bir çok bilim insanı ülkelerini terk etmek zorunda bırakılarak farklı ülkelere göç etmek zorunda bırakılmışlar, bu durum ise, Almanya'da büyük bir beyin göçünün yaşanmasına sebep olmuştur. Genç Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ise, Atatürk'ün başlatmış olduğu reform girişimleri sayesinde Almanya'da yaşanan bu göçü ülkemiz lehine çevirerek bu bilim insanlarından bir çoğunu Türkiye'ye davet etmiş ve onlara yeni kurulan üniversitenin kapılarını açarak, kendilerine burada hem yaşama hem de bilimsel çalışmalarını özgür ve güvenli bir ortamda sürdürebilme imkanı sağlamıştır.

Hazırlanan bu çalışmanın kapsamı dahilinde, o dönemde bir çok alanda ülkemizde ve İstanbul Üniversitesi'nde görev almış olan yabancı bilim insanlarından İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin kuruluşunda görev almış olan iktisat bilim insanlarının yaşam öyküleri, çalışmaları ve eserlerine yer verilecek olup, bu bilim insanlarından Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler'in (1883-1963), Türkiye'de bulunduğu yıllar içinde, ülkemizde sosyal politikaların gelişimi açısından yapmış olduğu çalışmalar ve katkılar ele alınarak incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Darülfünun, Üniversite Reformu, İstanbul Üniversitesi, Göçmen Bilim İnsanları, Gerhard Kessler, Sosyal Politika.

ABSTRACT

GERMAN ECONOMISTS WHO CAME TO TURKEY IN BETWEEN THE YEARS OF 1933-1950: GERHARD KESSLER'S CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF SOCIAL POLICIES IN TURKEY

Pelin Arslan
Master Thesis
Department of Economics
Economics Programme
Advisor: Prof. Dr. Ercan Eren
Maltepe University Graduate School of Social Sciences, 2019

With the proclamation of the Republic in 1923 by the Great Leader Mustafa Kemal ATATURK, reform actions were launched in various areas in order to modernize the young Republic of Turkey and to carry it to the level of modern civilizations in western terms. One of the most important reform actions taken in this field was the 1933 University Reform which took place with the establishment of the first and single university of Turkey in that period with Istanbul University which was opened upon closure of Istanbul Darulfunun (House of Science) when young Turkish Republic was 10 years old as it failed to meet the requirements of modern education despite all renewal works that have been carried out after completing the first 10 years following its take over by the Republic from Ottoman Period. In the same year, many scientists were forced to leave their countries in Germany due to the fascists pressure of Adolf Hitler and his government or to other racial and political reasons and had to migrate to different countries. This situation caused a great brain drain in Germany. The young Republic of Turkey, on the other hand, turned this migration experienced in Germany into the favor of our company as a result of the initiatives taken by Ataturk, who invited most of these scientists to Turkey, opening the doors of the newly established university, and they were provided with the opportunity to freely and safely life here and carry out their scientific activities.

Within the scope of this study prepared, the life stories, studies and works of economists who worked in our country and in Istanbul University in that period and in particular those who took part in the Economics Faculty of Istanbul University will be studied and among these people, the studies and contributions of Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler (1883-1963) which he had provided from the point of development of social policies in our country during his year in Turkey, will be analyzed.

Keywords: Darulfunun (House of Science), University Reform, Istanbul University, Immigrant Scientists, Gerhard Kessler, Social Policy.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI i

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ..... **ii**

TEŞEKKÜR iii

ÖZ iv

ABSTRACT v

İÇİNDEKİLER vi

RESİMLER LİSTESİ ix

KISALTMALAR xiii

ÖZGEÇMİŞ xiv

GÖÇMEN KAVRAMI ÜZERİNE xv

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HİTLER DÖNEMİ: NASYONAL SOSYALİST ALMANYA (1933-1945) 4

1.1. Alman İşçi Partisi (DAP) 7
1.2. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) ve Parti Programı 7
1.3. Partinin Seçim Süreci 10
1.4. Hitler'in İktidara Gelişi 12

İKİNCİ BÖLÜM

2. ATATÜRK TÜRKİYESİ 23

2.1. Darülfünun'dan Üniversiteye Doğru 23
2.2. Atatürk'ün Üniversite Reformu (1933) 28
2.3. Prof. Albert Malche'nin İstanbul'a Gelişi 32
2.4. Prof. Albert Malche'nin Darülfünun Eleştirileri ve Çözüm Önerileri: İstanbul Darülfünunu Hakkında Rapor 35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YABANCI BİLİM İNSANLARININ TÜRKİYE'YE GELİŞ SÜRECİ 42

3.1. Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz (1894–1977) 42
3.2. Yardım Cemiyeti'nin Kurulması 48
3.3. Philipp Schwartz'ın Türkiye'ye Gelişi ve Hükümet Görüşmeleri 51
3.4. Yapılan Sözleşmeler 56
3.5. Albert Einstein'ın Atatürk'e Mektubu 60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NİN KURULUŞU 64

4.1. Hukuk Fakültesi'nde İktisat Dersleri 76
4.2. İktisadi ve İçtimai İlimler Enstitüsü 79
4.3. İstanbul Üniversitesi'nde Bir İktisat Fakültesi'nin İhdası Hakkında Teklif (Neumark, Temmuz 1936) 83
4.4. İktisat Fakültesi'nin Kuruluşu 85
4.5. Yabancı Bilim İnsanlarının Türkiye'deki Katkıları 91
4.6. Scurla Raporu 104

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NİN KURULUŞUNDA GÖREV ALAN ALMAN İKTİSAT BİLİM İNSANLARI 108

5.1. Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark (1900-1991) 108
5.1.1. Fritz Neumark'ın Devlet Daire ve Müesseselerinde Rasyonel Çalışma Esasları Hakkındaki Raporu (1949) 135
5.2. Ord. Prof. Dr. Alexander Rüstow (1885-1963) 137
5.3. Ord. Prof. Dr. Wilhelm Röpke (1899-1966) 162
5.4. Ord. Prof. Dr. Josef Dobretsberger (1903-1970) 186
5.5. Ord. Prof. Dr. Umberto Ricci (1879-1946) 197
5.6. Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac (1888-1956) 203

ALTINCI BÖLÜM

6. ORD. PROF. DR. GERHARD KESSLER (1883-1963): GERHARD KESSLER'İN TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKALARIN GELİŞİMİNE KATKILARI 225

6.1. Hayatı 225
6.2. Türkiye Yılları 232
6.3. Çalışmaları 254
6.4. Eserleri 279
6.5. Alman Özgürlük Birliği (Deutscher Freiheitsbund) 288

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 295

EK'LER 307

Ek 1: Devlet Memuriyetinin Yeniden Yapılandırılması Kanunu, 7 Nisan 1933 307
Ek 2: Devlet Memuriyetinin Yeniden Yapılandırılması Kanunu, 7 Nisan 1933 (Almanca) 314
Ek 3: Albert Einstein'ın Atatürk'e, 17 Eylül 1933 Tarihli Mektubu (Mektubun üzerindeki notlar dönemin Maarif Vekili Yusuf Hikmet Bayur'a aittir.) 320
Ek 4: Albert Einstein'ın, 17 Eylül 1933 Tarihli Mektubuna, Dr. Sami Günzberg tarafından kaleme alınarak eklenen ön yazı 321

Ek 5: İsmet İnönü'nün Einstein'a 14 Kasım 1933 Tarihli Cevap Mektubunun Orjinali (Fransızca).....322
Ek 6: Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark (1900-1991)'ın İstanbul Üniversitesi'nde Bir İktisat Fakültesi Kurulması Hakkında Temmuz 1936 Tarihli Teklifi.....323
Ek 7: İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cemil Birsel (1879-1949) tarafından Fritz Neumark'ın (1900-1991)'ın İstanbul Üniversitesi'nde Bir İktisat Fakültesi Kurulması Teklifi Hakkında Kültür Bakanlığına Gönderilen 20 Ağustos 1936 Tarihli Yazısı 339
Ek 8: İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi'ne, İktisat Fakültesi'nin Eklenmesine İlişkin 14 Aralık 1936 Tarih ve 2/5719 Sayılı Kararname.....340
Ek 9: İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cemil Bilsel'in, 4 Şubat 1937 Tarihli Açılış Konuşmasından; 341
Ek 10: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Kurucu Dekanı Prof. Dr. Ömer Celal Sarç'ın 4 Şubat 1937 Tarihli Açılış Konuşmasından; 342
Ek 11: Türkiye'deki Alman Mülteciler İçin Soru Kağıdı, Mayıs 1938.....343
Ek 12: Türkiye'deki Alman Mülteciler İçin Soru Kağıdı, Mayıs 1938 (Almanca) 344
Ek 13: Philipp Schwartz'ın İstanbul Üniversitesi'ndeki Sicil Dosyası 345
Ek 14: İstanbul Üniversitesi hukuk Fakültesi Sosyal Sağlık ve İstatistik ProfesörlüğüİçinOrd. Prof. Fritz Neumark (1900-1991) ile 4 Ekim 1933'de Cenevrede İmzalanan Beş Yıllık Sözleşme (Fransızca) 349
Ek 15: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sosyal Sağlık ve İstatistik Profesörlüğü İçin Prof. Dr. Fritz Neumark İle 4 Ekim 1933'de Cenevre'de İmzalanan Beş Yıllık Sözleşme 351
Ek 16: Ord. Prof. Dr. Alexander Rüstow (1885-1963)'un Türk Hükümeti İle Yaptığı Sözleşme.....353
Ek 17: Ord. Prof. Dr. Alexander Rüstow (1885-1963) Hakkında, İ. Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Yazılan 18 Mart 1939 Tarihli Yazı 355
Ek 18: Ord. Prof. Dr. Josef Dobretsberger (1903-1970)'in Asistanlığına Halit İlteber'in Tayin Edilmesi Hakkında İ. Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Yazılan 11 Mayıs 1938 Tarihli ve Kültür Bakanlığı'na Yazılan 16 Mayıs 1938 Tarihli Yazılar 357
Ek 19: İ. Ü. İktisat Fakültesi Umumi İktisat ve İktisat Teorisi Kürsüsü'ne Ord. Prof. Dr. Umberto Ricci (1879-1946)'nin Getirilmesi Hakkında İ. Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Yazılan 20 Ağustos 1942 Tarihli Yazı.....359
Ek 20: Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac (1888-1956)'ın Türk Hükümeti İle Yaptığı Sözleşme 362
Ek 21: Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler (1883-1963) Tarafından Dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilsel (1879-1949)'e Hitaben Yazılan 15 Ağustos 1936 Tarihli Mektup 364

KAYNAKÇA.....368

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.1. Adolf Hitler (1889-1945) 4
Resim 1.2. Adolf Hitler'in Yapmış Olduğu, "Dağ Gölü" Sulu Boya Resmi, 1910 5
Resim 1.3. Nazileri Destekleyen Bir Seçim Kampanyası Yürüyüşü, 1932 11
Resim 1.4. Almanya'da Kitap Yakma Olayı, 10 Mayıs 1933 16
Resim 1.5. Kristal Gece'de Tahrip Edilen Bir Yahudi İş Yeri, 1938 18
Resim 1.6. Hitler ve Nazilerin Viyana'da Karşılanışı, 1938 19
Resim 1.7. Avusturya'nın Alman Topraklarına Dahil Edilmesinin Ardından Hitler ve Hermann Göring, Çoşkulu Kalabalığı Balkondan Selamlarken, 16 Mart 1938 19
Resim 1.8. Hitler'e Yönelik Suikast Bombasının Patlaması Sonucu Tahrip Olan Toplantı Binası, 1944 21
Resim 1.9. Hitler'in Reich Şansölyeliği Binasının Kapısındaki Son Fotoğrafı 21
Resim 2.1. Atatürk, İstanbul Darülfünunu Ziyaretinde Hocalarla Birlikte, 15 Aralık 1930 27
Resim 2.2. Atatürk, Darülfünun Hatıra Defterini Yazarken, 15 Aralık 1930 27
Resim 2.3. Prof. Albert Malche (22 Şubat 1876/İsviçre-29 Aralık 1956/İsviçre) 32
Resim 2.4. Malche'nin İstanbul Üniversitesi Hakıındaki Raporu, 1939 36
Resim 2.5. Atatürk ve Meclis Başkanı Kâzım Fikri Özalp İstanbul Üniversitesi'nde Öğrencilerle, 2 Temmuz 1933 40
Resim 3.1. Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz (1894-1977) 42
Resim 3.2. Vera Schwartz (Eşi) & Çocukları Andre ve Susan Schwartz 43
Resim 3.3. Philipp Schwartz Çalışma Odasında 44
Resim 3.4. Philipp Schwartz'ın Türkiye'de Bulunduğu Dönemlerde İkamet Ettiği Ali Vafi Köşkü, Temmuz 2019 45
Resim 3.5. Schwartz'a Şeref Doktorası Verilmesiyle İlgili İ. Ü. Rektörlüğü Tarafından, Tıp Fakültesi Dekanlığı'na Gönderilen Yazı, 25 Ocak 1973 46
Resim 3.6. Philipp Schwartz'ın Bir Eseri, 1950 48
Resim 3.7. Yardım Cemiyeti'ne Gönderilen Posta Kartı 50
Resim 3.8. Atatürk ve Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip, 28 Haziran 1933 52
Resim 3.9. Türk Hükümeti ve Yardım Cemiyeti Arasında İmzalanan Anlaşmanın İlk ve Son Sayfaları 54
Resim 3.10. 11 Ekim 1933 tarihli Akşam Gazetesi Haberi 61
Resim 4.1. Darülfünun'dan Üniversiteye-İstanbul Üniversitesi Tabelası, 31 Temmuz 1933 64
Resim 4.2. 19 Kasım 1933 Tarihli Akşam Gazetesi'nde İstanbul Üniversitesi'nin Açılış Haberi 71
Resim 4.3. İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nün Açılışı Hakkında, 12 Nisan 1934 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi Haberi 79
Resim 4.4. "*Ökonominin Bugünkü Meseleleri"* Adlı Eser, 1934 80
Resim 4.5. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 86
Resim 4.6. İ. Ü. *"İktisat Fakültesi Mecmuası"*nın İlk Sayısı, 1939 98
Resim 8.7. "*İstanbul Yazıları Dergisi"*nin 19. Sayısı, 1945 99
Resim 4.8. Alman Sığınmacılar için Hatıra Levhası, 29 Mayıs 1986 102
Resim 4.9. Alman Sığınmacılar İçin Yaptırılan Hatıra Levhası'nın İstanbul Üniversitesi'ndeki Açılış Töreninden, 29 Mayıs 1986 103
Resim 4.10. Dr. Herbert Scurla (1905-1981) 104
Resim 4.11. Scurla Raporu (1987) 105

Resim 5.1. Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark (1900-1991), 1930 108
Resim 5.2. Fritz Neumark'ın T. C. Hizmet Pasaportu, 1948 116
Resim 5.3. Fritz Neumark İstanbul Üniversitesi'nde Öğrencileriyle 118
Resim 5.4. Fritz Neumark ve Asistanı Fahri Dalsar 119
Resim 5.5. Neumark'ın, Kendisinin Türk Vatandaşlığına Kabul Edildiğini Üniversite Rektörlüğü'ne Bildirdiği 26 Kasım 1943 Tarihli Yazısı 123
Resim 5.6. Neumark'ın, Annesi, Kızkardeşi ve Eniştesinin Türkiye'ye Gelebilmesi Konusunda Yazdığı Bir Yazısı 124
Resim 5.7. Neumark'ın Frankfurt Üniversitesi'nden Aldığı Teklifle İlgili Milli Eğitim Bakanlığı'na Hitaben Yazdığı Yazı, 15 Eylül 1951 125
Resim 5.8. Neumark, İktisat Fakültesi Tarafından Düzenlenen Avrupa ve Ortadoğu İlişkileri Konferansında, Tarabya Oteli 1976 127
Resim 5.9. Neumark'ın "*Boğaziçine Sığınanlar"* Adlı Eseri, 1979 135
Resim 5.10. Ord. Prof. Dr. Alexander Rüstow (1885-1963), 1960 137
Resim 5.11. Alman Ordusunda Görev Yapan Alexander Rüstow Kızı Fides İle Birlikte, 1916 139
Resim 5.12. Alexander Rüstow & Lorena Rüstow, İstanbul 1938 140
Resim 5.13. Alexander Rüstow'un, "*İktisadi Coğrafya"* Adlı Kitabının İlk Cildi, 1939 142
Resim 5.14. Alexander Rüstow'un 10 Mart 1943 Tarihinde İstanbul'da Dünyaya Gelen Oğlu Hans Christoph Hellmut Rüstow 145
Resim 5.15. Alexander Rüstow'un Oğlu Hellmut Rüstow'un, Amerikan Hastanesi Tarafından Verilen Doğum Belgesi, 11 Mart 1943 146
Resim 5.16. Alexander Rüstow Oğlu Hellmut Rüstow İle Birlikte, 1944 146
Resim 5.17. Ord. Prof. Dr. Wilhelm Röpke (1899-1966) 162
Resim 5.18. Röpke'den Boşalan Profesörlük Kadrosuna Avusturyalı İktisatçı Josef Dobretsberger'in Getirilişine İlişkin Kültür Bakanlığı Tarafından İ. Ü. Rektörlüğü'ne Yazılan 21 Mayıs 1938 Tarihli Yazı 174
Resim 5.19. Wilhelm Röpke ve Albert Hunold 177
Resim 5.20. Ord. Prof. Dr. Josef Dobretsberger (1903-1970), 1930'lar 186
Resim 5.21. Röpke ve Kelsen'in Dobretsberger Hakkındaki Mektuplarına İlişkin İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Yazılan 18 Nisan 1938 Tarihli Yazı 189
Resim 5.22. Josef Dobretsberger'in, Atatürk'ün Vefatı Dolayısıyla Ertelenen ve 8 Aralık 1938 Tarihinde Gerçekleştireceği Açılış Dersi Hakkında İ. Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı'nın, Üniversite Rektörlüğü'ne Yazdığı 1 Aralık 1938 Tarihli Yazı 190
Resim 5.23. Josef Dobretsberger'in, Filistin'e Gidiş İzniyle İlgili İstanbul Üniversitesi Tarafından Milli Eğitim Bakanlığı'na Yazılan 30 Mayıs 1941 Tarihli Yazı 192
Resim 5.24. Josef Dobretsberger'in, Filistin'e Gidiş İzniyle İlgili İstanbul Üniversitesi Tarafından İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne Yazılan 24 Mayıs 1941 Tarihli Yazı 193
Resim 5.25. Josef Dobretsberger'in Fakülteden Ayrılmasına İlişkin İstanbul Üniversitesi Dekanlığı Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Gönderilen Yazı, 14 Ocak 1942 193
Resim 5.26. Halk Muhalefeti Parti Bakanı Josef Dobretsberger, Avusturya'da Bir Seçim Konuşmasında, Viyana 1953 194

Resim 5.27. Ord. Prof. Dr. Umberto Ricci (1879-1946) 197
Resim 5.28. Umberto Ricci'nin 10 Ekim 1945 Tarihli Sağlık Raporu..... 199
Resim 5.29. Rektör Tevfik Sağlam Tarafından Elisa Ricci'ye Gönderilen Başsağlığı Telgrafı, 1946..... 200
Resim 5.30. Umberto Ricci'nin Sözleşmesini Yenilemek İstemediğini Bildiren Mektubuna, Üniversite Rektörünün Cevaben Yazdığı 8 Haziran 1945 Tarihli Teşekkür Yazısı 201
Resim 5.31. Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac (1888-1956) 203
Resim 5.32. Alfred Isaac'a, Rechts und Wirtschaftswissenschaftliche Fakultat Tarafından Yazılan Onur Yazısı..... 204
Resim 5.33. Alfred Isaac'ın Türkiye'ye Gelmesinin Hızlandırılması Konusunda İ. Ü. Rektörü Cemil Bilsel'in Berlin'e Gönderdiği 2 Ekim 1937 Tarihli Yazı 204
Resim 5.34. Alfred Isaac'ın, 9 Aralık 1937 Günü Vermek İstediği*"İşletme İktisadı, Vazifeleri ve Tekamülü"* Adlı Açılış Konferansı İle İlgili, 3 Aralık 1937 Tarihli İ. Ü. Rektörlüğü'ne Yazılan Yazı..... 205
Resim 5.35. Alfred Isaac'ın, "*İşletme İktisadı"* Adlı Kitabının Birinci Cildi, 1940 208
Resim 5.36. Alfred Isaac'ın Eşi Gertrud Isaac 212
Resim 5.37. Alfred Isaac'ın, Türkiye'den Ayrılacağını İktisat Fakültesi Dekanlığı'na Bildirdiği Yazı, Kasım 1950 216
Resim 6.1. Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler (1883-1963), 1940..... 225
Resim 6.2. Kessler'in Mezun Olduğu, Mimarisi Carl Adolph Ferdinand Gerstenberg (1826-1896) Tarafından Yapılan ve 1868 Yılında Faaliyete Başlayan Köllnisches Gymnasium..... 226
Resim 6.3. Kessler'in Doktora Tezi, 1905..... 227
Resim 6.4. Gerhard Kessler'in, "*Sosyoloji"* (Sozioloqie) Adlı Kitabı, 1934 236
Resim 6.5. Gerhard Kessler'in, "*İktisat Tarihi"* (Wirtschaftsgeschichte) Adlı Kitabı, 1940 237
Resim 6.6. Gerhard Kessler'in, "*Kooperatifçilik"* (Genossenschaftswesen) Adlı Kitabı, 1940 238
Resim 6.7. İçtimai Siyaset Konferansları Dergisi, 1948..... 242
Resim 6.8. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Eski Başkanlarından Zühtü Tetey 244
Resim 6.9. İstanbul İşçi Sendikaları Başkanlarından (soldan sağa) Yaşar İyidoğan, Zühtü Tetey, Şeref Hivel, Seyfi Demirsoy, Mahmut Yüksel, Mehmet İnhanlı, Ziya Hepbir, 1970'ler..... 244
Resim 6.10. Gerhard Kessler'in Halkevlerinde Vereceği Bir Konferansı İle İlgili Üniversite Rektörlüğü'ne Yazdığı, Ekim 1938 Tarihli Yazı..... 246
Resim 6.11. Gerhard Kessler'in İkamet Adresini Bildiren 26 Kasım 1949 Tarihli Yazı..... 249
Resim 6.12. Gerhard Kessler'in Göttingen Üniversitesi'ne Misafir Profesör Olarak Gitmesine İlişkin İ. Ü. Dekanlığı Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Yazılan 31 Ocak 1950 Tarihli Yazı..... 251
Resim 6.13. Gerhard Kessler'in, "*İçtimaiyata Başlangıç"* (Einführung in die Gesellschaftslehre) adlı kitabı hakkında İ. Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Yazılan 20 Mayıs 1938 Tarihli Yazı..... 259
Resim 6.14. Gerhard Kessler'in, "*İçtimaiyata Başlangıç"* (Einführung in die Gesellschaftslehre) Adlı Kitabı, 1938..... 261
Resim 6.15. Gerhard Kessler'in, "*İçtimai Siyaset"* (Sozialpolitik) Adlı Kitabı, 1945. 269

Resim 6.16. Gerhard Kessler'in Anadolu İllerine Yapacağı Üç Haftalık Bilimsel İnceleme Gezileri Hakkında Valilikten İ. Ü. Rektörlüğü'ne Yazılan 19 Ağustos 1943 Tarihli Yazı 271
Resim 6.17. Gerhard Kessler'in Çalışma Arkadaşları Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Doç. Dr. Orhan Tuna'nın Anadolu İllerine Yapacağı Bilimsel İnceleme Gezileri Hakkında İ. Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı Tarafından İ. Ü. Rektörlüğü'ne Yazılan 6 Eylül 1943 Tarihli Yazı 273
Resim 6.18. Kessler'in, "*İstanbul'da Mesken Darlığı, Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı"* Adlı Makalesinin Yayımlandığı Arkitekt Dergisi'nin 1949 Yılındaki 5-6. Sayısı 275
Resim 6.19. Ernst Reuter (1889-1953) ve Eşi Hanna Reuter 289
Resim 6.20. Alman Özgürlük Birliği'nin "Ne Olacak?" Başlıklı Bildirisinin İlk Sayfası, 1943 294

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AİBÜ:	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
ASST:	Asistan
BKZ:	Bakınız
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇEV:	Çeviren
DOÇ:	Doçent
DR:	Doktor
DAP:	Alman İşçi Partisi
ED:	Editör
İ. Ü. :	İstanbul Üniversitesi
İÜİFM:	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
İÜHFM:	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
İÜEF:	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İÜHF:	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜİF:	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
İTÜ:	İstanbul Teknik Üniversitesi
MTTB:	Milli Türk Talebe Birliği
MÖ:	Milattan Önce
MS:	Milattan Sonra
MD:	Madde
NSDAP:	Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi
NS:	Nasyonal Sosyalist
ORD:	Ordinaryus
PROF:	Profesör
RM:	Rayh Mark
SS:	Schutzstaffel (Koruma Timi)
SA:	Sturmabteilung
SY:	Sayfa
SBF:	Siyasal Bilgiler Fakültesi
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TL:	Türk Lirası
TİC:	Ticaret
VS:	Vesaire
VOL:	Volume (Cilt)
YY:	Yüzyıl

ÖZGEÇMİŞ

Pelin Arslan
İktisat Anabilim Dalı

Eğitim Bilgileri

Y. Ls.	2019	Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Tezli Yüksek Lisans Programı
Y. Ls.	2017	Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı "Modern Parasal İktisat" Tezsiz Yüksek Lisans Programı
Ls.	2014	Eskişehir Anadolu Üniversitesi İİBF İktisat Anabilim Dalı
Lise	2000	Nişantaşı Rüştü Uzel Anadolu Meslek Lisesi

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı : İstanbul, 1982 Cinsiyet: K

Yabancı Diller : İngilizce

GSM / e-posta : 0531 597 94 51 / pelin.ersuna@hotmail.com

GÖÇMEN KAVRAMI ÜZERİNE

Hep, bize taktıkları bu adı yanlış buldum: Göçmenler.
Göç edenler anlamına gelmekte: Ama biz
özgür irademizle göç etmedik ki,
İsteğimizle başka bir ülke seçerek, başka bir ülkeye giderek,
Orada yerleşmek amacıyla
Tam karşıtı, biz kaçtık, kovulduk. Sürgün edildik.
Yurt ve sığınak olmamalı bizi alıkoyan ülke.
Huzursuz, öylece, Mümkün olduğunca sınıra yakın oturup,
Dönüş gününü beklemekteyiz.
Her küçük değişimi
Sınırların ötesini gözlemekte, her yeni gelene
Heyecanla sorarak hiç bir şeyi unutmadan ve umutsuzluğa düşmeden,
Ve de hiç bir şeyi affetmeden, yapılanları affetmeden.
Ah, zamanın bu suskunluğu bizi aldatamaz. Çığlıkları duymaktayız.
Toplama kamplarından ta buralara geliyor. Biz değil miyiz.
Cürüm fısıltıları gibi, sınırları aşıp ta gelen.
Her birimiz, tek tek
Yırtık pabuçlarıyla kalabalığın arasında gezinen
Ülkemize sürülen bu utanç lekesinin ispatıyız.
Ama bizden hiç kimse
Buralarda kalmayacaktır.
Henüz son sözümüzü söylemedik.

Bertolt BRECHT (1898-1956)

GİRİŞ

Almanya'nın I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkması dolayısıyla savaşın ardından Paris Barış Konferansı (18 Ocak 1919)'nda müttefik devletlerle arasında 28 Haziran 1919 tarihinde imzalamak zorunda kaldığı Versailles (Versay) Barış Antlaşması'nın ağır yükümlülükleri altında ezilmesi ve sonraki yıllarda yaşanan 1929 Büyük Buhran'ının etkisiyle yaşanan ekonomik sıkıntılar, işsizlik ve birbirini takip eden hükümet bunalımları, artık Weimar Cumhuriyeti'ne güven duymayan Alman halkını yeni bir arayış içine sokmuş, yaşanan bu süreçte yeni bir lider arayışına giren Alman halkı, ülkede yaşanan sorunların çözümlenebilmesi için Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) ve liderleri Adolf Hitler (1889-1945)'e destek vererek, 5 Mart 1933 tarihinde yapılan seçimlerde Hitler ve partisinin iktidara gelmesini sağlamışlardı. Weimar Cumhuriyeti'nin son Cumhurbaşkanı Mareşal Paul von Hindenburg (1847-1934)'un, 2 Ağustos 1934 tarihinde vefat etmesinin ardından Hitler'in ülkede tek lider konumuna gelmesiyle birlikte ise, ülkede Üçüncü Reich dönemi başlamıştı.

Üçüncü Reich döneminin diktatör lideri Adolf Hitler'in Almanya'da iktidara gelmesinden çok kısa bir süre sonra, 7 Nisan 1933 tarihinde, "*Devlet Memuriyetinin Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun" (Gesetz zur Weiderherstellung des Berufsbeamtentums)* çıkartılmış, bu kanunla birlikte Ari ırktan olmayan ve/ve ya siyasi görüş olarak Hitler karşıtı olan devlet memurlarının ve akademisyenlerin görevine son verilmesine karar verilmişti. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte üniversitelerde görevli olan bir çok akademisyen gerek ırksal (Yahudi kökenli olmaları) gerekse siyasi görüşleri nedeniyle, hem üniversitelerde görev aldıkları kürsülerinden hem de ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmışlardı.

1930'lu yılların başlangıcında ise, genç Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk'ün önderliğinde yükseköğretim alanında reform çalışmalarına başlamıştı. Çünkü, Osmanlı İmparatorluğu döneminden devralınan ve cumhuriyetin ilk on yılı varlığını sürdüren Darülfünun yapılan tüm yenilik hareketlerine rağmen, çağın gereksinimlerine ayak uyduramıyor ve bilimsel anlamda yetersiz kalıyordu dolayısıyla bu durumda konuyla ilgili bir reform şarttı. Yapılmaya başlanan reform çalışmaları kapsamında 1931 yılındaki Cumhuriyet Halk Fırkası kurultayında, gerçekleştirilecek olan üniversite reformu çalışmalarının Avrupalı bir uzman tarafından yürütülmesine karar verilmiş, alınan bu kararla birlikte Cenevre Üniversitesi eski rektörlerinden pedogoji profesörü ve siyaset bilimci Albert Malche (1876-1956) Türkiye'ye davet edilmişti.

16 Ocak 1932 tarihinde ülkemize gelen ve 18 Ocak 1932 tarihinde Ankara'da dönemin başbakanı İsmet İnönü (1884-1973) ve Maarif Vekili Esat Sagay (1874-1938) ile görüşen Malche, hemen Darülfünun'da kendisine ayrılmış olan odada çalışmalara başlamış ve beş ay süren gözlemlerinin ve çalışmalarının sonucunda hazırladığı raporunu 1 Haziran 1932 tarihinde Ankara'da hükümet yetkililerine sunmuştu.

Üniversite reform programı olarak kabul edilen 95 sayfalık Malche Raporu'nun onaylanmasının ardından, çalışmalar başlatıldı ve 5 Mayıs 1933 tarihli hükümet toplantısında görüşülen, "İstanbul Darülfünunu'nun İlgasına ve Yeni Esaslar Dahilinde Bir İstanbul Üniversitesi Teşkiline Dair Kanun Tasarısı", 18 Mayıs 1933 tarih ve 6/1553 sayılı Başvekalet yazısıyla birlikte 31 Mayıs 1933 tarihinde TBMM'ye sunuldu. Meclis tarafından kabul edilen bu kanun tasarısına göre, 31 Temmuz 1933 tarihinde Darülfünun kapatılacak ve yerine 1 Ağustos 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi kurulacaktı.

Böylelikle 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı kanun çerçevesinde, Türkiye'nin ilk ve tek üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi; Edebiyat, Tıp, Fen ve Hukuk fakültelerinden oluşmak üzere kuruldu. Yeni kurulan üniversitenin akademik kadrosu ise, reform çalışmalarını yürüten, dönemin Maarif Vekili Dr. Reşit Galip (1893-1934) tarafından 20 Mayıs 1933 tarihinde oluşturulan ve Albert Malche'nin de müşavir olarak görev aldığı komisyon tarafından, üç kaynaktan sağlanacaktı. Buna göre kadrolar;

- Kapatılan İstanbul Darülfünunu'nun kadrosundan yeni üniversitenin kadrosuna dahil edilecek olan bilim insanları,
- Türkiye Cumhuriyeti tarafından eğitim için yurt dışına gönderilen kişiler,
- Yurt dışından getirtilecek olan alanlarında profesyonel, tanınmış yabancı bilim insanları tarafından oluşturulacaktı.

Yabancı profesör kadrosunun oluşturulması amacıyla, Prof. Albert Mache'nin girişimleri doğrultusunda, Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesiyle birlikte, Frankfurt Üniversitesi'ndeki görevinden çıkartıldıktan sonra ülkesinden ayrılarak İsviçre'ye giden ve 1933 yılı Mart ayında Zürih'de Alman bilim insanları için bir yardım cemiyeti kuran Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz (1894-1977)'la temasa geçildi. Schwartz, Türk hükümetinden almış olduğu davet üzerine 5 Temmuz 1933 tarihinde İstanbul'a geldi. Ertesi gün Ankara'da Maarif Vekili Dr. Reşit Galip ve ekibiyle görüşen Schwartz, gerçekleştirilen toplantıda Türk hükümet yetkililerine, yeni kurulan üniversitede görevlendirilmek üzere bir çok alanda önemli bilim insanları önerdi. O günkü toplantıda, şartların karşılıklı olarak görüşülerek Schwartz'ın önerilerinin komisyon tarafından kabul edilmesiyle birlikte, başlangıç tarihi 15 Ekim 1933 olarak belirlenen sözleşmeler, 4 Ekim 1933 tarihinde yabancı hocalar ile Türkiye'nin İsviçre Büyükelçisi Cemal Hüsnü Taray (1893-1975) arasında İsviçre'nin Cenevre kentinde imzalandı. Böylece, Ekim 1933 tarihinden itibaren, İstanbul Üniversitesi'nde göreve başlamak üzere, Almanya'daki Hitler rejimi tarafından ülkelerinden ve akademik kariyerlerinden ayrılmak zorunda kalmış olan bir çok bilim insanı Türkiye'ye geldi ve bir çok alanda uzun yıllar ülkemize hizmet ederek hem burada yaşama hemde özgür bir şekilde akademik çalışmalarına ve kariyerlerine devam edebilme imkanı elde ettiler.

Bu tezin kapsamı dahilinde çalışmada, 1933 yılından itibaren ülkemize gelmiş olan ve başlangıçta, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne bağlı olarak kurulan İktisadi ve İçtimai İlimler Enstitüsü'nde ve sonrasında İstanbul Üniversitesi'nin beşinci fakültesi olarak, 14 Aralık 1936 tarih ve 2/25719 sayılı kararname ile kurulan İktisat Fakültesi'nde görev almış olan yabancı bilim insanlarından; Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark (1900-1991), Ord. Prof. Dr. Alexander Rüstow (1885-1963), Ord. Prof. Dr. Wilhelm Röpke (1899-1966), Ord. Prof. Dr. Josef Dobretsberger (1903-1970), Ord. Prof. Dr. Umberto Ricci (1879-1946), Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac (1888-1956) ve Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler (1883-1963) incelenecek olup, Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler'in, ülkemizde sosyal politikaların gelişimi açısından yapmış olduğu çalışmalar ele alınacaktır. Yapılmış olan çalışmanın amacı; iktisat alanındaki bu bilim insanlarının yaşam öykülerinin, Türkiye'ye geliş süreçlerinin, ülkemizde geçirdikleri yılların, eserlerinin araştırılarak, bilinirliğini sağlamak ve özellikle Türkiye'de bulundukları yıllar dahilinde ülkemize yapmış oldukları gerek akademik gerekse toplumsal çalışmaları ve katkıları araştırmak, incelemek ve ortaya koymaktır.

Bu amaç doğrultusunda, çalışmanın birinci bölümünde; Adolf Hitler (1889-1945)'in, Almanya'da iktidara geliş süreci ve Üçüncü Reich dönemi olarak adlandırılan Hitler yönetimindeki Nasyonal Sosyalist Almanya'nın o yıllardaki durumu hakkında bilgiler verilecek, ikinci bölümde; Atatürk'ün Üniversite Reformu (1933) çerçevesinde Darülfünun'dan üniversiteye geçiş süreci ve bu süreç içerisinde yapılan çalışmalar aktarılacak, üçüncü bölümde; ırksal ve/ve ya siyasi sebeplerle Almanya'dan ülkemize gelen bilim insanlarının Türkiye'ye geliş süreci ele alınacak, dördüncü bölümde; Darülfünun'un kapatılmasının ardından 1933 yılında Türkiye'nin ilk ve tek üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin kuruluşu ele alınacak, beşinci bölümde; Üniversite Reformu çerçevesinde ülkemize gelen bilim insanlarından, çalışmanın sınırları kapsamında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde görev yapmış olan iktisat bilim insanlarının yaşam öykülerine, Türkiye'ye geliş süreçlerine, ülkemizde geçirdikleri yıllara ve ülkemizde hem iktisat alanında hem de toplumsal anlamda yapmış oldukları çalışmalara ve eserlerine yer verilecek, çalışmanın altıncı bölümünde ise; bu bilim insanlarından Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler (1883-1963)'in, yaşam öyküsüne, ülkemizde geçirdiği yıllara, çalışmalarına, eserlerine yer verilecek olup, Türkiye'deki sosyal politikaların oluşması ve gelişimine yapmış olduğu katkılar incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HİTLER DÖNEMİ: NASYONAL SOSYALİST ALMANYA (1933-1945)

Resim 1.1. Adolf Hitler (1889-1945)

Kaynak: britannica.com

Nasyonal Sosyalist Almanya, Almanya'nın parlamenter sistemine son vererek 1933- 1945 yılları arasında Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi ve "Führer" ünvanlı lideri, Hükümet ve Devlet Başkanı Adolf Hitler (1889-1945)'in diktatörlük idaresi altındaki tek parti sistemine dayalı yönetim biçimidir. Almanya tarihi içinde "Üçüncü Reich" ismiyle anılır. Üçüncü Reich dönemi, Adolf Hitler'in, 1925-1934 yılları arasından Almanya'nın ikinci Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Paul von Hindenburg (1847- 1934) tarafından şansölye olarak görevlendirilmesi ile başlayıp, Hitler'in 1939 yılında başlatmış olduğu II. Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya'nın teslim olmasına kadar devam etmiştir. (Akerman, 2018)

Almanya'nın, 1918 yılında sona eren I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkmasının ardından, Paris Barış Konferansı'nda 28 Haziran 1919 tarihinde Almanya ile ABD, Fransa, İngiltere gibi müttefik devletler arasında Versailles (Versay) Barış Antlaşması imzalandı. Glaces Galerisi'nde Dr. Johannes Bell (1868-1949) tarafından

imzalanan bu antlaşma 9 Temmuz 1919 tarihinde Weimar Meclisi tarafından kabul edildi. 10 Ocak 1920 tarihinde yürürlüğe giren antlaşma Almanya için çok ağır şartlar içermekteydi. Antlaşmanın şartlarına göre Almanya topraklarının büyük kısmını kaybetti, kolonilerinden vazgeçmek durumunda kaldı, zorunlu askerlik uygulaması kaldırılarak askeri gücüne sınırlamalar getirildi ayrıca beş milyar dolar gibi yüklü bir savaş tazminatı ödemek zorunda bırakıldı. Anlaşmanın şartlarının uygulanmaya başlamasıyla beraber ülke genelinde tepkiler oluşmaya başladı. Savaşın aslında cephede kazanıldığını düşünen Alman halkı, savaşın asıl antlaşmanın imzalandığı masada, Yahudilerin ve komünistlerin entrikalarıyla kaybedildiğine inanıyorlardı. (Büyükdağ, 2017:132) Arkadan bıçaklanma efsanesi olarak anılan bu düşünceler ve yaşanan olaylar halkın yeni arayışlar içine girmesine neden oldu.

İngiltere adına Versay Antlaşması görüşmelerine katılan kurulda yer alan İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes (1883-1946), antlaşmanın bu haliyle Almanya'nın iflasına ve çökmesine yol açacağını ve bunun da ileride Avrupa ve dünyaya çok ağır maliyetler yükleyecek olaylara neden olacağını söyleyerek toplantıyı terk etmişti. Keynes, 1919 yılında yayımladığı "*The Economic Consequences of the Peace" (Barışın Ekonomik Sonuçları)* adlı eserinde yer verdiği bu görüşlerinde haklı çıktı ve Almanya savaş tazminatı nedeniyle mali bunalıma girdi. Bu bunalım Hitler ve Nazilerin Almanya'da iktidara gelmesi için zemin hazırladı. (Eğilmez, 2018:119) Hitler, Almanya'nın 1918'deki yenilgisinde özellikle Yahudileri, sendikaları ve Sosyal Demokrat Parti'yi suçladı ve kendi propagandasını hep Versay Antlaşması'nın ağır yükümlülükleri üzerinden yaptı.

Resim 1.2. Adolf Hitler'in Yapmış Olduğu, "Dağ Gölü" Sulu Boya Resmi, 1910

Kaynak: "*Hitler'in Sığınakları"*, 2009

Üçüncü Reich döneminin diktatör lideri Adolf Hitler'in hayatı hakkında kısa bir bilgi vermemiz gerekirse; 20 Nisan 1889 tarihinde Kuzey Avusturya'nın Braunau şehrinde bir gümrük memurunun oğlu olarak dünyaya gelen Hitler, ilköğreniminin burada tamamlayarak ortaöğrenimine Linz şehrinde başladı. Okul yıllarında en çok

tarih ve coğrafya derslerine ilgi duyan Hitler'in en büyük hayali, onun da kendisi gibi memur olmasını isteyen babasına rağmen ressam olmaktı ve bu hayali uğruna okulunu tamamlamadı. Hitler 13 yaşındayken, babasının 1903 yılında vefat etmesinin ardından geçim sıkıntısı yaşamaya başladı. Annesinin teşvikiyle 15 yaşında Viyana'ya giden Hitler, 1907 yılında Viyana'da Güzel Sanatlar Akademisi'nin sınavlarına girdi fakat kazanamadı. Sonrasında, annesinin yaşadığı Linz'e geri dönen ve aynı yıl annesini kaybeden Hitler, akademiye girme isteğinden vazgeçmedi ve yeniden Viyana'ya giderek burada, 1908 yılında tekrardan sınavlara girdiyse de yine başarı sağlayamadı. Resim yapmayı seviyordu ve bir arkadaşının önerisiyle yaptığı resimleri kartpostal olarak satarak geçimini sağlamaya çalıştı. Burada düşkünler evinde kalan Hitler, inşaat işçisi olarak da çalıştı.

Kendisindeki Yahudi düşmanlığı (antisemitizm), babasının ölümünden sonraki dönemde, Viyana yıllarında ortaya çıkmıştı. Sürekli Yahudi karşıtı kitaplar okuyan ve Yahudilerin birbirlerini kayırdıklarını düşünen Hitler, onları her zaman ari ırka karşı bir tehdit unsuru olarak gördü. Antisemitik düşünce yapısı olarak Avusturyalı gazeteci-yazar Lanz von Liebenfels (1874-1954), Viyana Belediye Başkanı ve Hristiyan Sosyal Partisi'nin lideri Karl Lueger (1844-1910) ve siyasetçi Georg Ritter von Schönerer (1842-1921) gibi isimlerden etkilenen Hitler, Yahudileri sevmeyişini şöyle izah ediyordu; (Akerman, 2018)

> "Ne zaman bir tiyatro gösterisi, bir müzik abartılırsa Yahudi yapımı bir şey olduğunu görüyordum. Bunu abartanlar da Yahudilerdi. Bir çok alanı ele geçirdikleri için tüm alanlarda birbirlerini kayırıyorlardı. Güzel bir Alman yapıtı 10 üzerinden 5 alamazken Yahudi yapıtları 10 alıyordu. Bu yüzden bir antisemitist olmaya karar verdim."

Yahudi düşmanlığını bu sözlerle dile getiren Hitler'e göre, Yahudiler insanlığın en büyük düşmanıydı. Viyana'da yaşadığı dönemde tanıştığı Yahudi meselesi ile ilgili düşüncelerini, daha sonra yazdığı "*Mein Kampf" (Kavgam)* adlı eserinde şöyle dile getirecekti; (Kavgam, 2017)

> "Bir gün Viyana'nın eski mahallelerinden geçerken uzun pelerinli, uzun siyah saçlı bir adamla karşılaştım. Bu da bir Yahudi miydi? Bana yabancı gelen yüzünü inceledikten sonra kendi kendime sorduğum soruyu değiştirdim. Bu bir Alman mıydı? Bu konuda kitaplarda şüphelerimi yok edecek bilgiler aramaya koyuldum. Zamanla dinsel açıdan özel bir mezhebe mensup Almanların konu edilmediğini tamamen ayrı bir ırkın, yani Yahudiliğin üzerinde durulduğunu anladım. Viyana'da oldukça yayılmış olan büyük hareket Yahudi ırkının niteliğini göze çarpar bir biçimde ortaya koyuyordu. Bu hareket Siyonizm'di. Siyonist Yahudiler arasındaki kavgalar bende büyük bir tiksinti doğurdu. Bu heriflerin suya ne kadar yabancı oldukları yüzlerine bakınca anlaşılıyordu. Yavaş hareketlerinin sırrını çözmeye başladım. Sosyal hayatta nerede olursa olsun, herhangi bir kötülük varsa Yahudi ona kesinlikle katılıyordu. İnsan ister istemez Yahudilerin amansız bir

düşmanı oluyordu. Bu sinsi faaliyet Viyana halkını zehirleyen bir ahlak vebasıydı."

1913 yılında Münih'e giden Hitler, 1914 yılında I. Dünya Savaşı çıkınca Bavyera ordusuna gönüllü olarak katıldı ve onbaşı oldu. Alman ordusuna katıldığı için 3 Ağustos 1914'de Avusturya vatandaşlığından çıkarıldı. Savaşda batı cephesinde görev alan Hitler, savaş sırasında yaşanan çatışmalarda iki kez yaralandı ve savaşta demir haç madalyasıyla onurlandırıldı. Savaşta Almanya'nın 1918'deki yenilgisinde aşağı ırk olarak gördüğü Yahudileri, Sosyal Demokrat Parti ve sendikaları sorumlu tutuyordu. Savaştan sonra siyasete olan ilgisi arttı ve 1919'da sınırlı Alman silahlı kuvvetleri *Reichswehr*'de askeri istihbarat hizmetine girdi ve burada karşı devrimci propaganda subayı olarak görev yaptı ve aynı yıl, siyasete atılarak, milliyetçi bir ideolojiyi temsil eden Alman İşçi Partisi (Deutsche Arbeiterpartei- DAP)'ne katıldı. Hitler'in, Alman Halkı için büyük tehdit olarak gördüğü hedef Fransızlar, ülke içerideki hedefler ise Yahudiler ve komünistlerdi.

1.1. Alman İşçi Partisi (DAP)

Weimar Cumhuriyeti'nde kurulan ilk partilerden olan Alman İşçi Partisi, 5 Ocak 1919 tarihinde siyasetçi Anton Drexler (1884-1942) ve gazeteci Karl Harrer (1890-1926) tarafından kurulmuş, ilk başkanlığını Karl Harrer yapmıştır. O dönemde işçi mitinglerine katılarak oralardaki durumu ordudaki üstlerine rapor eden Hitler, yine böyle bir görev için katıldığı Alman İşçi Partisi'nin bir toplantısında Milliyetçi görüşe sahip partinin bir diğer kurucusu olan Drexler'in görüşlerinden etkilenir. Bu toplantıda partililerin dikkatini de çeken Adolf Hitler, aynı yıl Eylül ayında partinin yedinci üyesi olarak partiye katıldı. Hitler partinin adını daha sonra, 24 Şubat 1920 tarihinde Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (National Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei- NSDAP) olarak değiştirdi. Bu değişiklikteki amaç, eklenen Nasyonal Sosyalist terimleriyle, partinin sosyalist tabanını kaybetmemek ve onların ilkelerine bağlı olduklarını göstermekti. 21 Temmuz 1921 tarihinde partinin başkanı olan Hitler, 1945 yılına kadar başkanlık görevini sürdürdü. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi, 8 Mayıs 1945'de kapandı.

1.2. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) ve Parti Programı

Askeri bir disiplin altında çalışan Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) askeri ve sivil kanattan meydana geliyordu. Partinin askeri kanadı olarak SA (Fırtına Birlikleri) kuruldu. Bu birliklerin amacı, parti mitinglerinde düzeni sağlamak ve parti karşıtı görüşlere karşı Hitler'i ve partinin diğer ileri gelen üyelerini korumaktı.

Alman İşçi Partisi'nin yürütme komitesine 1919 yılında yedinci üye olarak katılan Hitler'in amacı ırksal ayrıştırmayı (antisemitizm) meşrulaştırmaktı. Bu amaçla,

24 Şubat 1920 tarihinde Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin ilk toplantısında yirmi beş maddelik bir program ilan etti. Bu programın özü, sadece Ari ırka mensup olan kişilerin Alman vatandaşı sayılabileceği ve devlet kurumlarında sadece Ari ırka mensup kişilerin çalışabileceği, Yahudilerin ise tamamen dışlanması anlamına geliyordu. Nasyonal sosyalizmin temelini oluşturan ve Hitler ile Anton Drexler (1884-1942) tarafından kaleme alınan programın maddeleri şöyleydi; (Beyerchen, 2015: 34-Özakıncı, 2018: 56, 62, 63, 64, 65)

> "1. Tüm Almanların, ulusların kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde, bir Büyük Almanya'da biraraya gelmelerini istiyoruz.
> 2. Alman ulusunun başka uluslar karşısında eşit haklara sahip olmasını, Versay ve St. Germain barış anlaşmalarının yürürlükten kaldırılmasını istiyoruz.
> 3. Ulusun geçimi ve fazla nüfusun yerleştirilmesi için toprak ve koloni istiyoruz.
> 4. Yalnızca Alman ırkından olanlar yurttaş olabilir. Mezhebi ne olursa olsun, Alman kanı taşıyan herkes Alman yurttaşıdır. Bu nedenle Yahudiler Alman ırkından sayılamazlar.
> 5. Yurttaş olmayanlar Almanya'da yalnızca konuk olarak bulunabilirler ve yabancılar yasasına tabi olmalıdırlar.
> 6. Devlet yönetimi ve yasalar konusunda karar verme yetkisi, yalnızca yurttaşlara tanınmıştır. Bu bakımdan, ister ülke düzeyinde olsun, ister eyalet veya belediye düzeyinde, her türlü resmi makamda yalnızca yurttaşların bulunabilmesinden yanayız. Bir makamı işgal edecek kişiyi, karakter ve yeteneklerine bakmaksızın salt parti üyeliğine göre belirleyen yozlaştırıcı parlamento düzenini reddediyoruz.
> 7. Devletin, öncelikle kendi yurttaşları için çalışma ve yaşama olanaklarını geliştirmesinden yanayız. Ülkedeki nüfusun tümünü doyurmak mümkün değilse, başka yabancılar sınırdışı edilmelidir.
> 8. Alman olmayan unsurların ülkeye gelişi engellenmelidir. 2 Ağustos 1914'den sonra Almanya'ya göç etmiş bulunan, Alman olmayan herkesin sınırdışı edilmesini talep ediyoruz.
> 9. Bütün yurttaşlar hak ve yükümlülüklerde eşittir.
> 10. Her yurttaşın ilk yükümlülüğü, ruhsal ve bedensel olarak yaratımda bulunmak olmalıdır. Kişinin yararı toplum yararına aykırı olamaz. Bütün toplumu kapsayacak biçimde ve herkesin yararına olmalıdır.
> Bu nedenle şunları isteriz:
> 11. Emek vermeden kazanç sağlamak önlenmeli faize bağımlılık yıkılmalıdır.
> 12. Savaşların bütün ulusun can ve malından olağanüstü fedakarlıklarda bulunmasına yol açtığı göz önüne alınarak, savaştan kişisel zenginlik sağlamak, ulusa ihanettir. Bu nedenle savaş aracılığıyla sağlanmış tüm kazançlara el konulmasını istiyoruz.
> 13. Anonim şirketleşmiş tekelleşmiş bütün işletmelerin devletleştirilmesini savunuyoruz.
> 14. Bütün işletmelerde çalışanlara kazançtan pay verilmesini istiyoruz.
> 15. Yaşlılık sigortasının geliştirilmesini istiyoruz.
> 16. Sağlıklı bir orta sınıfın yaratılıp korunmasını, bütün büyük mağazaların devletleştirilerek düşük fiyatlarla küçük işletmecilere kiralanmasını, küçük işletmecilerin devletin, eyaletlerin ve belediyelerin mal alımlarında öncelikle gözetilmesini istiyoruz.

17. Ulusal gereksinimlerimize yanıt verecek bir toprak düzenlemesi yapılmasını ve toprağın topluma yararlı amaçlar için ödencesiz olarak devletleştirilmesine olanak sağlayan bir yasanın çıkarılmasını istiyoruz. Tarımda faiz kaldırılmalı, toprak ve arsa vurgunculuğu engellenmelidir.
(Hitler bu maddeye 13 Nisan 1928'de şunu da eklemiştir:)
NSDAP programının rakiplerimizce çoğaltılması nedeniyle aşağıdaki açıklama gerekli görülmüştür:
NSDAP özel mülkiyetten yanadır. Bu nedenle "ödencesiz kamulaştırma" ancak yasalar çerçevesinde bir uygulamayı dile getirmektedir ve yasadışı yollarla ele geçirilmiş ya da ulusun yararı doğrultusunda işletilmeyen toprakların, gerek görülürse kamulaştırılması durumu için öngörülmüştür. Burada kastedilen öncelikle Yahudi arsa vurgunculardır.
18. Çalışmalarıyla genel toplum yararına zarar verenlerle ödünsüz biçimde mücadele edilmesini istiyoruz. Vatan hainleri, tefeciler, vurguncular, karaborsacılar, vs. ırkına ve mezhebine bakılmadan ölüm cezasıyla cezalandırılacaklardır.
19. Maddeci düzene hizmet eden Roma hukukunun yerini, Alman hukuku almalıdır.
20. Her yetenekli ve çalışkan Alman'a yüksek eğitim ve yöneticilik yolunu açmak üzere devlet, ulusal eğitimi titizlikle geliştirmeyi görev sayar. Bütün öğrenim kurumlarında eğitim-öğretim yaşamın gerekliliklerine uygun olmalıdır. Okuldan yurttaşlık derslerinden başlayarak devlet kavramının küçük yaşta kavratılması amaçlanmalıdır. Ana-babaları yoksul olan yetenekli çocukların, sınıf ve mesleklerine bakılmaksızın devlet adına okutulmasını istiyoruz.
21. Devlet, anayı ve çocuğu korumalı, gençlerin çalışmasını yasaklamalı, beden eğitimi ve sporun zorunlu yapılması yoluyla bedensel gelişmesini sağlayarak, gençliğin bedensel geliştirmesiyle ilgili derneklere destek olmalı ve kamu sağlığını korumalıdır.
22. Paralı askerliğin kaldırılmasını ve bir gönüllü ordu kurulmasını istiyoruz.
23. Bilinçli politik yalanların basın yoluyla yayılmasına karşı yasal yoldan mücadele edilmesini savunuyoruz. Alman olan bir basının yaratılması için,
a. Almanca gazetelerin tüm yöneticileriyle çalışanlarının Alman olmasını,
b. Alman olmayan gazetelere devletten izin alma koşulu getirilmesini ve yayınlarında Almanca kullanmalarının yasaklanmasını,
c. Alman olmayanların Alman gazetelerine ortak olma ya da yayın politikasını etkilemesinin yasaklanmasını istiyoruz. Buna aykırı davranan gazeteler kapatılarak Alman olmayanlar sınırdışı edilmelidir.
Toplum yararına aykırı yayın yapan gazeteler kapatılacaktır. Ulusal yaşamı ayrıştırıcı edebiyat ve sanat akımlarıyla mücadele edilerek buna aykırı davranan kuruluşların kapatılmasını istiyoruz.
24. Devletin varlığına tehdit oluşturmadıkları ve Cermen ırkının gelenek görenek ve duygularına aykırı olmadıkları sürece, bütün dini inançlar özgr olmalıdır. Parti, belli bir mezhebe bağlanmadan "Pozitif Hristiyanlığı" savunur. İçte ve dışta Yahudi materyalizmiyle mücadele eder. Parti, ulusumuzun ileri gitmesine "toplumun yararı kişi yararından önce gelir" ilkesine bağlılıkla gerçekleşebileceğine duyduğu kesin inancı dile getirir.

25. Bu istemlerimizin gerçekleştirilebilmesi için, güçlü bir merkezi devlet otoritesi sağlamak ve konfederasyon devletlerinin seçecekleri merkezi parlamentonun kesin egemenliğini mümkün kılmak istiyoruz.
Tüm ülkeyi kapsayan yasaların tek tek eyaletlerde uygulanması için, sınıf ve meslek odaları kurulmalıdır.
Parti önderleri bu maddelerin gerçekleştirilmesi için gerekirse canlarını fedadan çekinmeyerek çaba harcayacaklarına söz verirler."

Bu programın yayımlanmasından sadece on yedi gün sonra Adolf Hitler ve partisinin ilk darbe deneyimi olan 13-17 Mart 1920 tarihli "*Kapp Darbesi"* Berlin'de gerçekleştirildi. Weimar hükümetini devirmek amacıyla 13 Mart 1920 tarihinde Amerikalı gazeteci Wolfgang Kapp (1858-1922) ve Walther von Lüttwitz (1859- 1942) tarafından başlatılan bu girişim, 15 Mart günü Berlin'de başlayan işçi ve memurların genel grevi neticesinde başarısız oldu. Nasyonal Sosyalist Parti'nin önderleri Dietrich Eckart (1868-1923) ve Adolf Hitler, 13 Mart 1920'de başlayan Kapp Darbesi'ne katılmak üzere 17 Mart 1920 günü Berlin'e ulaştıklarında geç kalmışlardı çünkü darbe o gün başarısızlıkla sona ermişti. (Özakıncı, 2018: 107)

Üç yıl sonra Bavyera'da, Gustav von Kahr (1862-1934), Otto von Lossow (1868- 1938) ve Hans von Seisser (1874-1973)'den oluşan yönetimi ele geçirmek, buradan Berlin'e yürüyerek Weimar Cumhuriyeti'nin varlığına son vermek için, komutan Erich Ludendorff (1865-1937)'un da desteklediği 8 Kasım 1923 tarihli Birahane Darbesi (Münih Darbe Girişimi)'ni gerçekleştiren Hitler, İtalya'da, İtalyan faşizminin kurucusu Mussolini (1883-1945)'nin darbe ile başa gelmesinden aldığı ilhamla 8 Kasım akşamı Bürgerbraukeller Birahanesi'nde, Gustav von Kahr'ın konuşma yaptığı sırada, adamlarıyla birlikte birahaneyi bastı ve orada bulunanları rehin aldı. Orada bulunan yönetime kendisi ile işbirliği yapmalarını teklif etti, bu teklifi kabul etmiş gibi gözüken üç yönetici ise birahane çıkışı yaşanan kaosdan faydalanarak kaçmayı başardı. 9 Kasım günü Ludendorff ile birlikte Münih'e yrüyüşe geçen Hitler, polisle yaşadığı çatışma neticesinde bu darbe girişiminde de başarılı olamadı ve 11 Kasım 1923'de tutuklanıp hapse atıldı. Beş yıl ceza almasına karşın dokuz ay mahkum edildikten sonra Aralık 1924 tarihinde serbest bırakıldı. Tutuklu kaldığı 9 ay süresince "*Mein Kampf" (Kavgam)* adlı kitabını hazırladı. Kendi otobiyografisi ve Nasyonal sosyalizmin manifestosu olan bu kitap ilk kez 18 Temmuz 1925 tarihinde yayınlandı. Hitler'in hapiste kaldığı süre boyunca ise partisi güç kaybetmiş, sol partiler ise güç kazanmıştı.

1.3. Partinin Seçim Süreci

Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP), 1924 yılından itibaren Almanya'nın genel seçimlerine katılmaya başladı. Aynı yıl Mayıs ayında yapılan ilk seçimlerde % 6,5 oy oranına ulaşarak 32 milletvekili çıkardı. 7 Aralık'ta yapılan ikinci seçimlerde, oy oranı % 3'e, milletvekili sayısı 14'e, 20 Mayıs 1928 yılında

yapılan seçimlerde ise, % 2,6 oy oranıyla milletvekili sayısı 12'ye geriledi. Her ne kadar Hitler 1925 yılının Şubat ayında partisini yeniden yapılandırmış ve siyasi çalışmalarına yeniden başlamış olsa da 1924-1929 yılları arasında başarısız olan parti 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'ın da etkisiyle oylarını ve milletvekili sayısını büyük çoğunlukla arttırdı. 14 Eylül 1930 tarihinde yapılan seçimlerde, Alman politikacı Heinrich Brüning (1885- 1970) yeniden şansölye oldu. Hitler ve partisi ise %18.3 oy oranı ile meclisteki sandalye sayısını 12'den 107'ye çıkararak, parlemantoda dokuzuncu sırada bir partiyken Alman Sosyal Demokrat Partisi'nden sonra ikinci büyük parti konumuna geldi ve meclise girmeyi başardı. 31 Temmuz 1932 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerde ise, toplam oyların %37.4'ünü alarak en büyük ikinci oy oranını elde etti. Hitler ve partisi asıl büyük başarısını ise, 5 Mart 1933 tarihindeki seçimlerde sağlayacaktı.

Resim 1.3. Nazileri Destekleyen Bir Seçim Kampanyası Yürüyüşü, 1932

Kaynak: Holocaust Encyclopedia

Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg (1847-1934)'un görev süresinin dolmasıyla birlikte, Almanya'da yedi yılda bir yapılan ve 13 Mart 1932 tarihinde gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Naziler, halkın desteğiyle yüksetmiş oldukları oy oranlarına ve popüleritelerine güvenerek Adolf Hitler'i aday göstermişlerdi. Böylece, 25 Şubat 1932 tarihinde Alman vatandaşlığına geçen Hitler cumhurbaşkanlığına adaylığını koydu. Yapılan seçimlerin ilk turunda Hindenburg % 49, 6, Hitler % 30, 1, Komünist Partisi lideri Ernst Thalmann % 13, 2 ve Alman Ulusal Halk Partisi'nin lideri Theodor Duesterberg (1875-1950) ise, % 6 oy almıştı. Anayasanın gerektirdiği çoğunluğun sağlanamadığı seçimlerde ikinci tura gidildi. 10 Nisan 1932'deki ikinci tur seçimlerinde Hindenburg oyunu % 53'e çıkarırken, Hitler oyunu % 36, 8'e yükseltmiş, Thelmann ise, % 10, 2 oy oranında kalmıştı. Bu sonunçlarla Hindenburg mutlak çoğunluğu almış, Hitler ise cumhurbaşkanlığı seçimini kazanamamıştı fakat Almanya'nın içinde bulunduğu kötü gidişatı

Yahudilere ve sosyalistlere yükleyerek, güçlü hitabet yeteneğiyle halkın kendisine olan güvenini ve desteğini dolayısıyla partisinin yandaş sayısını gün geçtikçe artıyordu. (Büyükdağ, 2017)

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin hemen ertesi günü Prusya polisinin eline geçen bazı belgeler, SA Birlikleri'nin Almanya'yı zorla ele geçirerek bir hükümet kurmayı planladıklarını gösteriyordu. Bunun üzerine hükümet SA'ları dağıtma kararı aldı ve bu konuyla ilgili 13 Nisan 1932 tarihli bir kararname çıkarıldı ve Cumhurbaşkanı tarafından imzalandı.

1.4. Hitler'in İktidara Gelişi

Weimar Cumhuriyeti, Versay Antlaşması'nın ağır yükümlülükleri altında ezilmekle birlikte, ülkede iç karışıklıklar şiddetlenmiş, işçi grevleri ve ayaklanmaları yaşanmış, ekonomi çökme noktasına gelmişti. Savaş sonrası 1918 yılında çöken Alman İmparatorluğu yerine, 11 Ağustos 1919 tarihinde kurulan bu cumhuriyetin sonunu hazırlayan ise, 1929 Büyük Buhran'ı oldu. Amerika Birleşik Devletleri'nin 31. Başkanı Herbert Clark Hoover (1874-1964) ve kabinesinin ekonomi politikalarındaki başarısızlıkları neticesinde 24 Ekim 1929 tarihinde New York Borsası'nın çökmesiyle ülkedeki bir çok işletme ve bankalar hızla iflas etti. Amerika'da başlayan kriz kısa sürede tüm dünyaya yayılmıştı. Bu krizin etkisiyle 1930 yılının Mayıs ayında Almanya'daki işsiz sayısı 1 milyonu geçti. İlerleyen dönemlerde de bu sayı 7-8 milyona kadar çıktı. Devlet bir yıl içerisinde 16,6 milyar mark para yardımı yaptı ancak bu da Alman vatandaşlarının artan sefaletini önlemeye yetmedi. Artık Alman halkı suçu Weimar Cumhuriyeti'ne atıyor ve enflasyon, işsizlik gibi problemlere çözüm üretemeyen yönetime hiç bir şekilde güven duymuyordu. Alman halkı ülkede yaşanan sorunların çözümlenebilmesi için bir lider arayışı içindeydi. Ekonomik anlamda yaşanan bu sıkıntılar halkın Nasyonal Sosyalist Parti'ye ve liderleri Adolf Hitler'e desteğinin artmasına neden oldu. Ayrıca Alman halkı, diğer siyasi partilerle ve özellikle bir tehdit olarak gördükleri komünizmle savaşabilecek tek partiyi de Nazi partisi olarak görüyordu. Adolf Hitler, halka her anlamda bir kurtuluş yolu olarak gözüküyor ve halkın gözünde kahramanlaşıyordu. Halk; "*Adolf Hitler! İşte bu adam bizim yıllardır beklediğimiz kahraman!"* diyerek hem Hitler'e hem de ideolojilerine popülerlik sağlıyorlardı. (Büyükdağ, 2017) Dolayısıyla o dönemde Şansölye Heinrich Brüning (1885-1970) ve kabinesi gerek halk gerekse medyanın desteğiyle istifaya zorlanıyordu. Tüm bu yaşananlar neticesinde Brüning, bu tutuma daha fazla dayanamadı ve Weimar meclisinin feshini istemek zorunda kaldı. 1 Haziran 1932'de kabinede değişikliğe giden Cumhurbaşkanı Hindenburg Hükümet başkanlığı görevine bu kez, bir kaç yıl sonra Hitler'in iktidara gelmesinde önemli rol oynayacak olan 53 yaşındaki Franz Von Papen (1879-1969)'i getirdi. Brüning'in yerine Şansölye olan Papen'in ise ilk icraatı SA Birlikleri'nin dağıtılması kararını kaldırmak oldu. Papen daha sonraki yıllarda Almanya'dan ülkemize gelen bilim insanlarının burada görev

yaptığı yıllara denk gelen 1939-1944 döneminde Türkiye'de Alman Büyükelçiliği görevinde de bulunacaktı. Papen göreve geldikten sonra 31 Temmuz 1932'de yeniden seçime gidileceğini ilan etti. Gerçekleşen bu seçimde NSDAP, 230 milletvekili sayısı ile en büyük ikinci oy oranına ulaştı. Hindenburg, hükümet başkanlığı görevini bu kez yeniden Kurt von Schleicher (1882-1934)'e verdi fakat o da yönetimde başarı sağlayamayarak 28 Ocak 1933'de hükümetin istifasını vermek durumunda kaldı.

Alman hukuk profesörü Ernst Eduard Hirsch (1902-1985)'e göre, Rayh hükümetinde 1919-1933 arası dönemde bir çok kez yaşanan hükümet değişikliklerinin esas nedeni, aşırı uç partilerin anlaşamamasından kaynaklı olarak parlamento tarafından çoğunluk sağlanamamasıydı. (Hirsch, 2017)

Almanya'nın kapitalist sınıfını temsil eden önde gelen sanayici ve patronları, yaşanan ekonomik krizin de derinleşen etkileriyle birlikte sorunların çözümlenmesi için artık ülkedeki siyasi istikrarsızlığın son bulması gerektiği düşüncesiyle Kasım 1932'de Cumhurbaşkanı ile görüşerek Hitler'in Başbakan olması konusunda ısrarcı oldular. Böylece Hitler, 30 Ocak 1933'de Almanya'nın ikinci Cumhurbaşkanı Mareşal Paul von Hindenburg (1847-1934) tarafından koalisyon hükümeti kurması için, 3 Aralık 1932 tarihinde başladığı görevinden 28 Ocak 1933'de istifa eden, Weimar hükümetinin son Şansölyesi Kurt von Schleicher'ın yerine şansölyeliğe getirildi. Hitler bu başarıyı, önceki hükümetlerin yanlış politikaları, savaş sonrası yaşanan acımasız baskılar ve kısıtlamalar, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz ve yaşanan işsizlik neticesinde Alman halkının desteğiyle elde etti. İktidara geldikten sonra planlarını gerçekleştirmeye başlayan Hitler ilk iş olarak Alman Parlamentosu'nu (Reichstag) dağıttı ve kendi partisi dışındaki tüm partileri yasakladı. 28 Şubat tarihinde Komünist Partisi'nin, 22 Haziran tarihinde ise Sosyal Demokrat Parti'nin tüm faaliyetleri durduruldu. Hitler, meclisteki en güçlü parti olmasına rağmen tek başına iktidara gelememişti dolayısıyla azınlık hükümetindeydi ve partisinin en güçlü rakibi Ernst Thalmann (1886-1944)'ın başkanlığındaki Komünist Partisi'ydi. Hitler'in iktidara gelmesinden iki ay sonra, 5 Mart 1933 tarihinde yapılacak olan genel seçimlere ise sadece bir ay kalmıştı. Kendisi için büyük bir tehdit oluşturduğunu düşündüğü komünistleri Alman halkının gözünden düşürmek maksadıyla Almanya Parlamentosu binası (Reichstag) 27 Şubat 1933 akşamı yakıldı. Binanın çeşitli bölgelerinde aynı anda çıkan yangın sonucunda Weimar Cumhuriyeti'nin meclis binası kullanılamaz hale geldi. Amaçlandığı üzere bu olaydan komünistler sorumlu tutuldu. Hollanda'lı Yahudi bir işsiz olan inşaat amelesi 24 yaşındaki Marinus van der Lubbe (1909-1934) suçu üstlenerek olay yerinde tutuklandı ve daha sonra bu kundaklama olayı gerekçesiyle idam edildi. Aynı gece Lubbe ile birlikte gözaltına alınan diğer kişiler ise; Siyasetçi Ernst Torgler (1893-1963) ve Bulgar komünistler Blagoy Popov (1902-1968), Georgi Mihayloviç Dimitrov (1882-1949), Wassil Tanew (1897-1941)'di. Alman Komünist Partisi (KPD)'nin davası durumuna getirilen meclis yangını sonucunda kısa sürede birçok parti üyesi komünist ve sosyal demokrat Gestapo

tarafından tutuklandı. Komünist Partisi lideri Ernst Thalmann (1886-1944), o günden sonra 11 yıl boyunca toplama kampında tutulduktan sonra Hitler'in emriyle öldürüldü.

Hemen ertesi gün 28 Şubat tarihinde Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg tarafından imzalanan *Reichstag Yangını Kararnamesi (Die Verordnung des Reichsprasidenten zum Schutz von Volk un Staat Reichstagsbrandverordnung)* çıkarıldı. Hitler'in olağanüstü yetkiler kullanmasına olanak sağlayan bu kararname ile birlikte Weimar Anayasası yürürlükten kaldırıldı.

Ülkedeki siyasal çatışmalar ve Reichstag yangınından sonra diktatörlük rejimine geçişin önemli bir adımı olan bu olay neticesinde Nasyonal Sosyalist Parti ve lideri Adolf Hitler, Weimar Cumhuriyeti'ni sonlandırarak Nazi Almanyası sürecini başlatmış oldu. Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP)'nin desteğiyle 5 Mart 1933'deki seçimlerde Hitler ve partisi toplam 33 bölgede % 43, 9 gibi büyük bir halk kitlesinin oyunu alarak ve tüm yetkileri kendisinde toplayarak birinci parti konumunda 230 milletvekili ile iktidara geldi. (www.ushmm.org) 26 Nisan 1933 tarihinde Hitler, Prusya güvenlik güçlerini birleştirerek onları gizli bir siyasi polis teşkilatına dönüştürüp Gestapo (Geheime Staatspolizei)'yu kurdurdu. Hermann Göring (1893- 1946) tarafından kurulan bu örgüt daha sonra 20 Nisan 1934'de Heinrich Himmler (1900-1945)'in yönetimine geçti. 2 Mayıs 1933 tarihinde Hitler'in talimatıyla SA Birlikleri tarafından sendikalara baskın düzenlenerek Alman Sendikacılar Birliği'nin bir çok üyesi toplama kamplarına gönderildi. Hitler kapatılan sendikaların yerine daha sonra Alman Emek Cephesi (Deutsche Arbeitsfront-DAF)'ni kurdurdu. Başkanlığını Dr. Robert Ley (1890-1945)'in yaptığı bu kuruluş, 24 Ekim 1934 tarihli yasa çerçevesinde örgütlenerek ülkedeki işçi-işveren ilişkilerini düzenledi. Temmuz 1933'e gelindiğinde çıkarılan Partilerin Yeniden Kuruluşu Kanunu ile Hitler'in partisi kendini tek işçi partisi ilan ederek kendi partileri dışındaki tüm siyasi partiler, çok sayıda kurum ve kuruluş kapatıldı. Yine aynı dönemde Nazi Halk Mahkemeleri kurularak Nazi ideolojisine karşıt görüşte olan bir çok kişi bu mahkemelerde yargılanarak kimileri idam edildi kimileri ise toplama kamplarına gönderildi.

16 Mayıs 1934'de Almanya ordusunun üst düzey generallerinin yapmış olduğu toplantıda Cumhurbaşkanı Hindenburg'un vefatı halinde yerine Hitler'in geçmesi görüşü kabul edilmişti. Nitekim, 19 Ağustos 1934 tarihindeki Cumhurbaşkanlığı halk oylamasında oyların %89.93'ünü alarak devlet başkanı seçildi. (Behramoğlu, 2016) Cumhurbaşkanı Hindenburg'un 2 Ağustos 1934 tarihinde 87 yaşında vefat etmesinin ardından tek lider konumuna gelen Hitler ve Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP), partinin ilk silahlı kevvetleri olan ve liderliğini Ernst Röhm (1887-1934)'ün yaptığı Sturmabteilung (SA) ve Heinrich Himmler (1900-1945)'in önderliğindeki Schutzstaffel (SS) birlikleri ile kendileriyle aynı ideolojiyi savunmayan herkese saldırıyordu.

1 Nisan 1933 tarihinde Nasyonal Sosyalist Parti'nin Fırtına birlikleri (SA) tarafından Yahudi işyerlerine boykot hareketi başlamış fakat başarılı olamayarak bir günde sona erdi. Bu olaydan tam bir hafta sonra, 7 Nisan 1933 günü devlet memurlarına ilişkin yasa "*Devlet Memuriyetinin Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun" (Gesetz zur Wiederherstellungdes Berufsbeamtentums)* çıkartıldı. Bu yasa çerçevesinde Ari ırktan olmayan ya da siyasi anlamda hükümet karşıtı tutum sergileyen tüm devlet memurlarının, akademisyenlerin görevlerine son verilmesi kararlaştırılmıştı. Hitler'in devlet memurlarına karşı olan tutumu aslında daha 1931 yılında bir gazeteye vermiş olduğu röportajdaki söylemlerinden anlaşılabiliyordu. Gazeteci Richard Breiting (1882-1937)'in kendisine yöneltmiş olduğu, "*İktidara geldiğiniz zaman devleti yönetecek eğitimli insanları nereden temin edeceksiniz?"* sorusuna Hitler şu cevabı vermişti; (Beyerchen, 2015: 33, 34)

> "…Partimin çizgisi doğrultusunda başarılı bir devrimin gerçekleşmesi durumunda, beyinleri sürüden çekip alamayacağımızı düşünüyorsunuzdur. Alman orta sınıfının, aydın sınıfın bir süsünün, bize hizmet etmeyi, kafalarını bizim emrimize vermeyi reddedeceklerine mi inanıyorsunuz? Alman orta sınıfı başarıya ulaşanın yanında yerini alacak ve biz onunla istediğimizi yapacağız."

Ancak, geçen süreç içerisinde işler Hitler'in düşündüğü gibi ilerlemedi çünkü, onun ideolojilerine karşıt görüşte olan bir çok önemli bilim insanı Hitler'in siyasetine hizmet etmektense, Almanya'daki yaşamlarından, kürsülerinden vazgeçmeyi göze alarak, kendilerine kapı açan farklı ülkelerde güvenli olarak yaşamayı ve çalışmalarını sürdürmeyi tercih ettiler.

Bu bilim insanlarından iktisat alanındaki akademisyenleri ele aldığımızda; Savaş yıllarında dahi güçlü bir eğitim sistemine sahip olan Almanya'dan, yaşam öyküleri bilinebilen 221 Alman iktisatçıdan 131'i Amerika Birleşik Devletleri'ne, 35'i İngiltere'ye, 8'i İsrail'e, 7'si Latin Amerika ülkelerine, 7'si ise Türkiye'ye gelerek yaşamlarını ve akademik çalışmalarını sürdürmüşlerdir. (Keçetep, 2016)

Hitler 1931'deki gazete demecinde ayrıca, Yahudi ırkına olan düşmanlığını da gözler önüne seriyor ve Yahudi akademisyenlerle ilgili şunları söylüyordu; (Beyerchen, 2015: 34)

> "Bunlar yarattıkları her şeyi bizden çalmışlardır. Bildikleri her şeyi bize karşı kullanacaklardır. Çekip gitsinler ve huzursuzluklarıyla başkalarını kışkırtsınlar. Onlara ihtiyacımız yok."

Resim 1.4. Almanya'da Kitap Yakma Olayı, 10 Mayıs 1933

Kaynak: Exil Türkei:Deutschsprachige Emigranten in der Türkei (1933-1945), Jan Cremer & Horst Przytulla, Verlag Karl M. Lipp, 1991

Adolf Hitler'in ırksal düşmanlığını yansıtan, Ari ırkı üstün tutarak Yahudileri, kendilerinden olmayanları, kendileriyle aynı görüşe ssahip olmayanları ötekileştirdiği sözü edilen devlet memurlarına ilişkin yasa ülkede büyük bir beyin göçüne neden olarak daha sonra, 20 Eylül 1945 tarihinde yürürlükten kaldırılacaktı.

7 Nisan'da bu yasanın yürürlüğe girmesinden bir kaç gün sonra, 13 Nisan tarihinde Alman Öğrenci Birliği, Alman düşüncesine aykırı olduklarını düşündükleri kişilere yönelik büyük bir kampanya başlattı. Bu kampanyanın en şiddetli ve dramatik faaliyeti ise kitap yakma olayıydı. 10 Mayıs 1933 tarihinde Berlin Opera Binası önünde ve birçok şehirdeki açık meydanlarda Yahudi, Marksist ve barış yanlısı olan 94 yazara ait kitaplar yakılarak kül haline getirildi. Kitapları yakılan yazarlar arasında Alman yazar Erich Maria Remarque (1898-1970), İrlandalı oyun yazarı George Bernard Shaw (1856-1950), Alman yazar Luiz Heinrich Mann (1871-1950) ve kardeşi Paul Thomas Mann (1875-1955), dünya edebiyatı yazarlarından Fransız yazar Emile Zola (1840-1902), Alman filozof ve iktisatçı Karl Marx (1818-1883), Sovyet yazar Maksim Gorki (1868-1936), Fransız yazar ve eleştirmen Marcel Proust (1871-1922), Amerikalı yazar ve gazetecilerden Jack London (1876-1916) ve Ernest Miller Hemingway (1899-1961), Avusturyalı nörolog Sigmund Freud (1856-1939) ve Yahudi asıllı Alman fizikçi Albert Einstein (1879-1955) gibi isimler vardı. Yine aynı dönemde öğrenciler üniversitelerde Ari ırktan olmayan düşüncelere karşı "Alman Nasyonal Sosyalist Öğrenciler Birliği" adı altında faaliyetler düzenlemeye devam ettiler ve antisemitizm eylemleri bu şekilde devam etti. Prusya Eğitim Bakanlığı tarafından çıkartılan bir yönetmelikle, okullardaki öğrenci derneklerine yalnızca Ari ırka mensup olanların üye olabileceği ve Almanya'daki okullarda Ari ırka mensup olmayan öğrencilerin kontenjanlarına sınırlama getirileceği karara bağlandı. Bu olayların gerekçesi olarak ise kamuoyuna şu maddeler duyuruldu; (Beyerchen, 2015: 43)

1. Yahudiler bir Alman gibi düşünemezler, sadece Yahudice düşünebirler. Eğer bir eseri Almanca olarak yazıyorlarsa mutlaka yalan söylüyorlardır.
2. Yahudilerin yazmış olduğu bütün kitaplar İbranice yazılmalı, eğer Almanca olarak yazılmışlarsa mutlaka tercüme olduğu belirtilmelidir.
3. Üniversitedeki öğrenciler ve akademik kadro Alman düşünce ve görüşüne sahip olunduğuna kesin olarak emin olunan kişilerden seçilmelidir.

30 Haziran 1934 tarihinde ise Uzun Bıçaklar Gecesi (Nacht der Langenmesser diğer bir ifade ile Röhm-Putsch) yaşandı. Hitler, SA birlikleri lideri Ernst Röhm (1887- 1934)'ü kendine rakip olarak görüyor, SA'ların kendisinin istediğinden de çok bağımsız olmaları, şiddete karşı eğilimleri onu rahatsız ediyordu. Bununla birlikte Hitler, SA birliklerinden hoşlanmayan Alman ordusunun güvenini kazanmak ve böylece yerini sağlamlaştırmak istiyordu. Ayrıca Röhm, Hitler'in partisinin sosyal politikaları uygulamadığını düşünüyor, tüm dünyada yaşanan ve Almanya'yı da etkisi altına alan ekonomik krizin küçük burjuva sınıfı lehine çözülmesini istiyordu. Bu durum Hitler'i destekleyen büyük burjuvalar için kabul edilebilir bir durum değildi dolayısıyla Hitler'in de işine gelmiyordu. Yaşanan bu sorunlar neticesinde 30 Haziran gecesi Hitler'e bağlı birlikler Schutzstaffel (SS) ve gizli istihbarat örgütü Gestapo (Geheime Staatspolizei) tarafından Sturmabteilung (SA) birliklerine baskın düzenlendi. Bu baskında, Nazi Partisi'nin sol kanat temsilcisi Gregor Strasser (1892-1934), Almanya eski şansölyesi Kurt von Schleicher (1882-1934), eşi Elisabeth ve Birahane Darbesi'ni bastırmış olan Gustav von Kahr (1862-1934) ile birlikte tüm SA liderleri öldürüldü. (Akerman, 2018: 83-87) Ernst Röhm (1887-1934) ise, tutuklanarak Münih'deki Stadelheim hapishanesine gönderildi ve burada tutulduğu hücrede vurularak öldürüldü.

1935 yılından itibaren Adolf Hitler'in antisemitizm eylemleri daha da şiddetli bir boyut kazandı. Partisinin o yılki 15 Eylül 1935 tarihli toplantısında, nazi ideolojisi çerçevesinde oluşturduğu Vatandaşlık Yasası ve Alman Kanını ve Onurunu Koruma Yasası olarak Nürnberg Yasaları'nı yürürlüğe koydu. Bu yasalar çerçevesinde, Yahudiler Alman vatandaşlığından çıkartıldı ve Yahudilerin Aryan ırkından olan kişilerle evlilik yapmaları yasaklandı. Yasa daha sonra, 14 Kasım 1935 tarihinde genişletilerek Romanlar ve Zenciler gibi diğer ırkları da kapsamı altına aldı. 1937- 1938 yıllarında Yahudi ırkına mensup olan kişilerin mal varlıkları kayda geçirilmek zorunda bırakıldı. Amaç, iş yerlerinin Alman insanlar tarafından satın alınmasını sağlayarak onları işsiz bırakmak ve bu yolla Yahudileri yoksullaştırarak refah seviyelerini düşürmekti. Ayrıca, doktor, avukat gibi meslek sahiplerinin, Yahudi ırka mensup olan kişilerin haricinde insanlara hizmet vermeleri yasaklandı. Ülkedeki tüm Yahudilerin kimliklerine "*J" (Jude)* damgası vurularak, Yahudi oldukları belli olması adına, isimlerine ikinci bir Yahudi ismi eklendi. 1938 yılında Türkiye'de bulunan Hukuk Profesörü Ernst Eduard Hirsch (1902-1985), aynı senenin bahar aylarında süresi dolmuş olan Alman pasaportunun süresini uzatmak için

bir girişimde bulunmadı. Kendisi bu konuyla ilgili gerekçesini şöyle anlatır; (Hirsch, 2017: 305)

> "…Alman Rayhı'nın resmi organında yayınlanan gerekçe ile zaten vatandaşlıktan çıkarılmış bulunuyordum…Alacağım yeni pasaporta, beni damgalamak amacıyla bir "J" (=y) harfinin ve ilâve ad olarak "İsrael" sözcüğünün konacağını bildiğim için başvurmamıştım."

Resim 1.5. Kristal Gece'de Tahrip Edilen Bir Yahudi İş Yeri, 1938

Kaynak: Holocaust Encyclopedia

10 Kasım 1938 tarihinde, Paris'te bir Alman büyükelçilik yetkilisinin, bir Yahudi tarafından öldürülmesi nedeniyle Hitler'in 13 Mart 1933'de göreve getirdiği Halkı Aydınlatma ve Propaganda (Volksaufklaerung und Propaganda) Bakanı Paul Joseph Goebbels (1897-1945) ve diğer naziler tarafından SA birliklerine verilen emir doğrultusunda, Yahudilere ait tüm işyerlerine, evlere, hastanelere, okullara, mezarlıklara ve sinagoglara saldırı düzenlenerek bütün bu yerler yağmalandı. Tarihe Kristal Gece (Reichskristallnacht) olarak geçen bu olaylar sırasında bir çok Yahudi vatandaş öldürüldü, bazıları ise tutuklandı ve toplama kamplarına gönderildi.

Almanya'da yaşanan ekonomik sorunların üstesinden gelmiş olan Hitler, bu anlamda işçilerin ücretlerini artırmış, işsizlik sorununu azaltmıştı. 1938 yılına gelindiğinde Almanya, sanayi alanında güçlü bir devlet konumundaydı. Hitler'in enperyalizme dayalı dış siyaseti üç temel amaç etrafında toplanmıştı. Öncelikle, Versailles Antlaşması'nın Almanya üzerindeki ağır yükümlülüklerinden kurtulmak isteyen Hitler, Almanya dışında yaşayan bütün Aryan vatandaşları Almanya topraklarında toplayarak bir ulus devleti yaratmayı ve Almanya'nın güvenini ve refahını en üst seviyeye çıkarmayı amaçlamıştı. Bu amaçları doğrultusunda II. Dünya Savaşı'nı başlatan Hitler önce, Versailles Antlaşması'yla Fransızlara bırakılmış olan Saar bölgesini işgal etti. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu parçalandıktan sonra buradaki toprakların bir bölümünün Almanya'ya geçmesi gerektiğini savunan Hitler

daha sonra, 12 Mart 1938 tarihinde ordularıyla Avusturya'ya girdi ve Avusturya başbakanı ile imzaladığı antlaşma neticesinde burada güçlü bir Nazi hakimiyeti kurarak Avusturya topraklarını da Almanya'ya dahil etti.

Resim 1.6. Hitler ve Nazilerin Viyana'da Karşılanışı, 1938

Kaynak: *"Kavgamız"*, Atakan Büyükdağ, 2017

Resim 1.7. Avusturya'nın Alman Topraklarına Dahil Edilmesinin Ardından Hitler ve Hermann Göring, Çoşkulu Kalabalığı Balkondan Selamlarken, 16 Mart 1938

Kaynak: "*Hitler'in Sığınakları*", 2009

Böylece Hitler, kurmak istediği ulus devleti hedefine ulaşmış oluyordu. Ardından Çekoslovakya'nın Südet bölgesini işgal ederek buradaki toprakların beşte birini Almanya'ya dahil etti. Bir süre sonra Çekoslovakya bölgesinin geri kalan

kısmını da işgal ederek Slovakya bölgesinde de bir devlet kurmayı amaçlıyordu. Hitler'in 1 Eylül 1939 tarihinde Polonya'yı işgali üzerine 3 Eylül günü İngiltere ve Fransa, Almanya'ya karşı savaş ilan etti ve böylece 1939-1945 yılları arasında süren ve 55 milyon kişinin yaşamını yitirdiği II. Dünya Savaşı başlamış oldu. 17 Eylül 1939'da Polonya'yı tamamen işgal eden Hitler, Belçika, Hollanda ve Fransa'ya saldırarak 14 Haziran 1940 tarihinde Fransa'yı işgal altına aldı. 22 Haziran 1940 tarihinde Fransa teslim olmuş ve başkenti Paris olmak üzere topraklarının büyük kısmı Almanya'ya katılmıştı. Aynı yıl Temmuz ayında İngiltere'ye de savaş açan Hitler, buradaki hava saldırılarında ağır zarara uğradı ayrıca İngiltere'ye açtığı savaş nedeniyle, daha önce aralarında Saldırmazlık Paktı bulunan Sovyetlerle ilişkisi de bozuldu. 1941 yılına gelindiğinde ise savaş İspanya, Portekiz, İsveç ve İsviçre dışında bütün Avrupa ülkelerine yayıldı. 11 Haziran 1941'de Hitler, Sovyetler Birliği saldırısını başlattı.

Dış dünyada bu gelişmeler olurken genç Türkiye Cumhuriyeti, başta İngiltere ve Başbakan Winston Churchill (1874-1965) olmak üzere batılı devletlerin tüm zorlamalarına, Almanya ve İtalya'ya karşı savaşa girmeye ikna etme çabalarına rağmen savaşa karşı olan tarafsız politikasını sürdürdü. Türkiye'nin yürüttüğü bu tarafsız politikada dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü (1884-1973)'nün başarısının payı büyüktü. Türkiye ile Almanya arasındaki Osmanlı İmparatorluğu zamanından beri devam eden ve özellikle II. Abdülhamit döneminde artan siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanlardaki diplomatik ilişkiler, Nasyonal Sosyalistlerin iktidarda olduğu 1933-1939 yılları arasında da devam etmiş, bu diplomatik ilişkiler özellikle bu yıllar arasında ekonomi alanında ivme kazanmış, 1938 yılına gelindiğinde 25 Temmuz günü, iki ülke arasında Berlin'de Ticaret Antlaşması imzalanmıştı. Yine bu yıllar arasında Türkiye, Almanya'ya karşı tarafsız politikasını sürdürmüş ve 18 Haziran 1941 tarihinde Almanya ile Saldırmazlık Paktı imzalamış olsa da iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler, 2 Ağustos 1944 tarihinde son bulmuş ve 23 Şubat 1945 tarihinde Türkiye Hükümeti Nazi Almanyasına karşı savaş ilan etmiş ancak savaş açmamıştı. Bunun sonucunda Türkiye, burada bulunan Alman vatandaşlarından (resmi kurumlarda çalışan kişiler ve akademisyenler hariç) bir hafta içinde ülkeyi terk etmelerini istedi. Böylelikle, 700'e yakın Alman vatandaşı ülkeyi terkederken, Almanya'ya geri dönmeyi kabul etmeyen vatandaşlar ise Alman vatandaşlığından çıkartılarak vatansız (Hymatlos) ilan edildi. Türk hükümetinin vatansız kimliği verdiği bu kişiler, 23 Ağustos 1944 tarihinden itibaren savaş tedbirlerinin bir gereği olarak Anadolu'da Yozgat, Kırşehir ve Çorum'da enterne edildi. Şehirden çıkmaları, çalışmaları ve siyasetle uğraşmaları yasak olan bu Almanlar, ülkenin zorlu olan ekonomik koşulları altında, Kızılay deprem fonundan maaş alarak on sekiz ay bu şehirlerde yaşadılar.

Almanya'da ise, Hitler karşıtları savaşın kaybedileceğinin farkına varmışlardı dolayısıyla müttefik devletler ile anlaşıp savaşı sonlandırmak ve Almanya'daki demokratik ortamı yeniden geri kazanmak istiyorlardı.

Resim 1.8. Hitler'e Yönelik Suikast Bombasının Patlaması Sonucu Tahrip Olan Toplantı Binası, 1944

Kaynak: "*Hitler'in Sığınakları*", 2009

20 Temmuz 1944 tarihinde, Alman ordusunun kurmay subaylarından Claus von Stauffenberg (1907-1944) tarafından kendisine düzenlenen suikastten kurtulan Hitler ise, ordularının Sovyet askerler tarafından geri püskürtülmesi ve ordusundaki askerlerinin büyük çoğunluğunun Rusya cephesinde soğuktan donarak ölmesi sonucu Sovyet savaşında yenilgiye uğramış ayrıca 1941 yılında savaşa katılan Amerika'ya karşı savaş açması yavaş yavaş kendi döneminin sonunu hazırlamıştı. Savaş sonunda ittifak devletleri liderleri Josef Stalin (1878-1953), Winston Churchill (1874-1965) ve Franklin Roosevelt (1882-1945), 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Kırım'ın Yalta kentinde toplanarak (Yalta Konferansı) savaşın sonucunu belirlemişler ve Almanya'nın teslim alınması hususunda anlaşmışlardı. 25 Nisan 1945 tarihinde Sovyet askerleri Berlin'i kuşattı ve böylece Almanya II. Dünya Savaşı'nı kaybederek 7 Mayıs 1945 tarihinde teslim oldu.

Resim 1.9. Hitler'in Reich Şansölyeliği Binasının Kapısındaki Son Fotoğrafı

Kaynak: "*Hitler'in Sığınakları*", 2009

Almanya'nın savaştan yenilgiyle çıkması ve 30 Nisan 1945 tarihinde Hitler'in yaşamına son vermesiyle birlikte 3. Reich dönemi olarak adlandırılan 12 yıllık Nazi Almanyası dönemi son bulmuş ve başlangıçta Hitler'i Almanya için bir kurtarıcı olarak gören Alman halkı, ona karşı olan "*Ein Führer, ein Reich, ein Voek" (Tek lider, tek devlet, tek halk)* sözünü, Hitler'in faşist diktatörlük rejimi ve savaş sonrası Almanya'nın yenilgisinin ardından şöyle değiştirmişti; (Darende, 2018: 98)

"Twei Reich, twei Folk, kein Führer" (İki ülke, iki halk, lider yok)

İKİNCİ BÖLÜM

2. ATATÜRK TÜRKİYESİ

2.1. Darülfünun'dan Üniversiteye Doğru

Osmanlı İmparatorluğu döneminde batılı anlamda modern eğitim veren kurumların ortaya çıkışı 18. yy'da başlamıştır. Darülfünun olarak bilinen ilk kurum, 1845 yılında Sultan Abdülmecit'in isteği doğrultusunda, 1844 yılında, Abdülkadir Bey (Melekpaşazade) yönetiminde kurulan "Meclis-i Muvakkat-i Maarif" (Geçici Eğitim Meclisi) tarafından hazırlanan eğitim programı çerçevesinde, Meclis-i Vala tarafından onaylanarak açılmıştır. Bu programa göre Darülfünun'un amacı; "Bilim ve ahlak açısından kendisini geliştirmek isteyen veya kamu kurumlarında çalışmak isteyen kişiler için gerekli olan bilgileri temin eden kurum" olarak belirlenmiştir. (Şimşek, 2016) Osmanlı Devleti'nin ilk yükseköğretim müessesesi olan ve Felsefe ve Edebiyat, Tabii İlimler ve Matematik ve Hukuk olmak üzere üç şubeden oluşan Darülfünun, fenler evi ya da bilimlerin kapısı anlamına gelmektedir ki bu isim Darülfünun'u medreselerden ayıran en belirgin özelliktir.

1908'deki Meşrutiyet'in İlanı'ndan sonra Sosyolog Mehmed Ziya Gökalp (1876- 1924)'in önemli çabalarıyla evrensel üniversite düzeyine getirilmeye çalışılan Darülfünun'un medreselerden farkı, doğa bilimlerini müfredatında bulundurmasıdır. O dönemde Darülfünun için, İtalyan Mimar Gaspare Fossati (1809-1883) tarafından Sultanahmet ile Ayasofya arasında üç katlı bir binanın yapımına başlanmış ancak, yaşanan aksaklıklardan dolayı binanın yapımı 18 yılda tamamlanabilmiş ve Darülfünun 12 Ocak 1863 tarihinde, Kimyacı Derviş Paşa (1817-1878) tarafından verilen ilk açılış dersiyle (fizik) eğitim faaliyetine başlamıştı. O dönemde Darülfünun'da ayrıca, Hekimbaşı Mehmet Salih Efendi (1816-1895) tarafından biyoloji, Ahmet Vefik Paşa (1823-1891) tarafından tarih dersleri verildi. İslam Hukukçusu ve "*Mecelle"* adlı eserin yazarı Ahmed Cevdet Paşa (1822-1895) ve astronomi, tıp, coğrafya alimlerinden Müneccimbaşı Osman Saib Efendi ise kurumda eğitim veren diğer hocalardandı. Bu hocaların vermiş olduğu dersler bir yıl süreyle halka açık konferanslar şeklinde devam etti. 1864 yılında binanın Maliye Nezareti'ne verilmesinin ardından Çemberlitaş'ta bulunan Nuri Efendi Konağı'na taşınan kurumda 31 Aralık 1864 tarihinde eğitim faaliyetlerine yeniden başlandı. Darülfünun, 1865'de binanın yanmasına (Büyük Hoca Paşa yangını) kadar burada varlığını sürdürdü. Bu iki yıllık dönemde Darülfünun'da yürütülen derslerde başarılı bulunan kişilere Şehadetname adı verilen sertifikalar verildi. Büyük Hoca Paşa yangınından sonra ise, Darülfünun'un tekrardan açılabilmesi için binasının tamamlanması beklendi.

Darülfünun-u Osmani: 1 Eylül 1869 tarihinde çıkartılan ve 5 bölüm, 198 maddeden oluşan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 79. Maddesi uyarınca 20 Şubat 1870 tarihinde Darülfünun, Darülfünun-u Osmani adı altın datekrardan açıldı.

Müdürlüğünü, 1857 senesinde Maarif Nezareti tarafından eğitim için Paris'e gönderilen ve Paris Üniversitesi'ndeki eğitimini başarıyla tamamlayan, doğa bilimleri ve matematik bilgini Hoca Tahsin Efendi (1811-1881)'nin yaptığı, eğitim süresi üç yıl (müderris olmak isteyen kişiler için dört yıl) olan kurumun Hikmet ve Edebiyat, İlm-i Hukuk, Ulum-ı Tabiiye ve Riyaziye'den oluşan şubelerinde Türkçe eğitime geçilmiş olmakla birlikte Türkçe bilmeyen hocalar Fransızca da eğitim verebilmişlerdi. 450 kadar öğrencinin kabul edildiği kurumdan, üç yılın sonunda öğrenciler bitirme tezi hazırlamak suretiyle mezun olabilmekteydi. Maarif Nazırı Saffet Paşa (1814-1883) döneminde Çemberlitaş'ta, günümüzde Basın Müzesi olarak kullanılan binada faaliyet veren Darülfünun-u Osmani, gerek hoca temini gerekse kitap teminindeki aksaklıklar neticesinde 1873 yılında kapatıldı.

Darülfünun-u Sultani: 1874 yılına gelindiğinde Darülfünun, Maarif Nazırı Saffet Paşa tarafından Galatasaray Sultanisi binasında (günümüzde Galatasaray Lisesi olarak hizmet veren kurum, 1838 yılında Sultan II. Mahmut tarafından yaptırılmıştır.) Darülfünun-u Sultani adıyla yeniden açıldı. Müdürlüğüne 27 Mayıs 1874 tarihinde Sava Paşa (1832-1904)'nın getirildiği kurum, Hukuk ve Mühendislik şubelerinden oluşmakta olup, sonradan kuruma 1875 yılında Edebiyat şubesi eklenmişti. Eğitim dili Fransızca olan ve 1874-1881 döneminde ilk mezunlarını veren okul kadro yetersizliği, ekonomik koşullar gibi nedenlerden dolayı 1881'de yeniden kapatılmış böylelikle bu üçüncü Darülfünun teşebbüsü de başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Darülfünun-u Şahane: 14 Ağustos 1900 tarihli Nizamname doğrultusunda II. Abdülhamit döneminin 25. yılı olan 1 Eylül 1900 tarihinde, Maarif Nazırı Zühtü Paşa tarafından açılmış olan kurum, Ulum-ı Riyaziye ve Tabiiye (fen), Ulum-u Aliye-i Diniye (ilahiyat) ve Edebiyat şubelerinden oluşarak Mülkiye Mektebi binası içinde kurulmuştu. 1900 tarihli Nizamnamede bu kurumun kuruluş amacı; "Bilimi araştırmak, bulmak, onu korumak ve yaymak" olarak belirlenmiş ayrıca, kurumun idari ve ilmi özerkliğine son verilmiştir. (Şimşek, 2016)

Darülfünun-u Şahane'nin kurulmasında, Sadrazam Said Paşa'nın II. Abdülhamit'e, gerçek ilimle uğraşanın siyasetle uğraşmayacağını telkin etmesinin etkisi vardır. Böylelikle II. Abdülhamit'e karşı muhalefet eden gençleri sindirmeyi ve Avrupa'da bu anlamda faaliyette bulunan gençleri Darülfünun içerisinde durdurabilmeyi amaçlamışlardır. Çünkü, Avrupa'ya eğitim için giden gençler, orada bulunan Abdülhamit muhaliflerinin etkisinde kalmaya başlamışlardır. Bu sebeple de bu gençler, Darülfünün-u Şahane gerekçe gösterilerek ülkeye geri çağırılacaklardır. (Öztürk, 2002: 16)

Eğitim süresi üç yıl olan bu Darülfünun'un Ulum-ı Aliye-i Diniye (İlahiyat) bölümünün eğitim süresi ise dört yıldı. Başlangıçta üç fakülteden oluşan Darülfünun'a daha sonradan hukuk ve tıp fakülteleri de eklenerek beş fakülteli bir kurum haline gelmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, 1909'da Darülfünun-u Osmani adını alan bu kurumun hukuk, edebiyat, fen ve ilahiyat şubeleri; 21 Ağustos 1909 tarihinde Mülkiye Mektebi'nden Vezneciler'deki Zeynep Hanım Konağı'na taşınmış, Haydarpaşa'da bulunan Tıp Fakültesi ise burada varlığını sürdürmüştür. 20 Nisan 1912 tarihli Nizamname ile kuruma mâli ve idari özerklik tanınmıştır. 1914-1915 öğretim döneminde ise kız öğrenciler için İnas Darülfünunu kurulmuş, 1917 yılında ilk mezunlarını veren Darülfünun 16 Eylül 1921 tarihinde kapatılmıştır. (Süzmetaş, 1998)

I. Dünya Savaşı döneminde, kurumun eğitim kadrosunda düzenlemeye gidilmiş ve Prof. Dr. Franz Schmidt (1874-1939) başkanlığında İstanbul'da kurulan Alman Eğitim ve Kültür Enstitüsü'nün katkılarıyla, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra iktidara gelen İttihat ve Terakki Partisi tarafından, 1915-1916 ders yılından itibaren 1918 yılına kadar 20 Alman profesör Darülfünun'da görev yapmıştır. Söz konusu dönemde Ziya Gökalp (1876-1924) ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978)'nun da teşvikleriyle, Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bayındır (1875-1926) tarafından Almanya'dan getirtilerek Darülfünun'da görev yapmış olan öğretim görevlileri ve branşları şöyledir; (Widmann, 2000: 62, 63-Taşdemirci, 1992-Taşdemirci, 2000- Möckelmann, 2016: 46)

Pedagoji ve Psikoloji	Dr. Anschutz	(Hamburg Üniversitesi)
Semitik Diller	Dr. Bergstasser	(Leipzig Üniversitesi)
Ural- Altay Dilleri	Dr. Giese	(Yakın Doğu Üniversitesi)
Eskiçağ Tarihi	Dr.Lehmann-Haupt	(Göttingen ve LiverpoolÜniversitesi)
Coğrafya	Dr. Obst	(Breslau ve Magburg Üniversitesi)
Jeoloji ve Coğrafya	Dr. Penck	(Leipzig Üniversitesi)
Botanik	Dr. Leick	(Grefswald Üniversitesi)
Zooloji	Dr. Zarnick	(Würzburg Üniversitesi)
Organik Kimya	Dr. Hoesch	(Berlin Üniversitesi)
Anorganik Kimya	Dr. Arndt	(Breslau Üniversitesi)

Teknolojik Kimya	Dr. Fester	(Frankfurt Main Üniversitesi)
Ekonomi	Dr. Hoffman	(Hannover Üniversitesi)
Maliye	Dr. Fleck	(Kiel Üniversitesi)
Kamu Hukuku	Dr. Schöborn	(Heidelberg Üniversitesi)
Felsefe	Dr. Jacobi	(Berlin Üniversitesi)
Medeni Hukuk	Dr. Nord	(İstanbul Konsolosluğunda Sefaret Tercümanı)
Tarih Metodolojisi	Dr. Mordtmann	(Eski İstanbul Konsolosu)
Arkeoloji ve Eski Paralar	Dr. Unger	(İstanbul Eski Eserler Müzesi Uzmanı)
Alman Dili ve Edebiyatı	Dr. Richter	(Greifswald Üniversitesi)
Fizik	Dr. J. Würschmidt	

Sözü edilen bu isimler Türkiye'ye geldiklerinde kendilerine Almanca bilen asistanlar verilmiş ve bu asistanlar vasıtasıyla hocaların vermiş oldukları dersler Türkçeye aktarılmıştır. Ancak Darülfünun, yabancı hocalarla kadrosunu güçlendirmesine rağmen, hocaların ülkede kalış sürelerinin kısalığı ve dil bilmemelerinden kaynaklı sorunlar nedeniyle yine de istenilen seviyeye gelememiş olsa da, bu hocalar sayesinde enstitülerde ve laboratuvarlarda deneysel çalışmalar ve öğretim metotları konularında önemli faaliyetlerde bulunulmuştur. (Taşdemirci, 1994-Taşdemirci, 2000) Savaşın bitimiyle birlikte, 30 Ekim 1938 tarihinde Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra bu hocalar buradaki görevlerinden ayrılarak ülkelerine geri dönmüşlerdir.

11 Ekim 1919 tarih ve 257 sayılı Darülfünun- u Osmani Nizamnamesi ile bilimsel özerklik verilen bu kurum, cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra, TBMM tarafından 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Yasası)'nun çıkarılmasıyla birlikte Beyazıt'taki Harbiye Nezareti binasında İstanbul Darülfününu adı altında yeniden yapılandırılarak, kuruma tüzel kişilik tanınmış ve kurumun ilk eminliğine (Rektör) ise, İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978) getirilmiştir. Ayrıca bu kanun çerçevesinde, ülkedeki bütün eğitim kurumları Maarif Vekaleti'ne bağlanmış ve 11 Mart tarihinde tüm medreseler kapatılarak dini eğitimden laik eğitime geçiş amaçlanmıştır. TBMM'nin 23 Mayıs 1926 tarihindeki toplantısında konuşan dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Uğural (1894-1929), Atatürk'ün Darülfünun hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamıştır; (Şimşek, 2016)

> "Darülfünun doğrudan doğruya bağımsız bir kurumdur. Ulusun manevi gücünün temsilcilerinden biridir. Kabul etmek gerekir ki Darülfünun denen kurum, doğrudan doğruya Maarif Vekilliğinin buyruğu altında bir kurum değildir. Eğer gelişigüzel herhangi bir kişi Darülfünun kurumuna şu biçimde, bu biçimde davranın diye emir verecek olursa orada Darülfünun yok demektir."

1929 yılına gelindiğinde ise, Darülfünun'un eğitim programındaki yetersizlikler nedeniyle öğretim kadrosu tarafından bir ıslahat projesi oluşturulmuş ve dönemin Darülfünun Emini Neşet Ömer İrdelp (1882-1948) tarafından Maarif Vekaleti'ne sunulmuştur. Maarif Vekaleti tarafından, yeterli bulunmamış olan bu projeyle ilgili daha kapsamlı bir düzenleme yapmak için bir yıl içinde projenin yeniden ele alınacağı bildirilmiştir. (Arslan, 1995: 263-270)

Resim 2.1. Atatürk, İstanbul Darülfününu Ziyaretinde Hocalarla Birlikte, 15 Aralık 1930

Kaynak: https://isteataturk.com

Resim 2.2. Atatürk, Darülfünun Hatıra Defterini Yazarken, 15 Aralık 1930

Kaynak: https://isteataturk.com

Atatürk, ilk kez 15 Aralık 1930 günü Darülfünun'u ziyaret etmiş, kurumun genel durumu ve ihtiyaçları hakkında Darülfünun Emini Muammer Raşit Seviğ (1885-1973) ile görüşüp bilgiler almış, derslere ve seminerlere katılmış ve ayrılmadan önce anı defterine yazdığı görüşlerinde Darülfünun'dan şöyle söz etmiştir; (Günergun & Kadıoğlu, 2006)

> "İstanbul Darülfününu'nda yüksek profesörler ve kıymetli gençlerle yakından tanıştığıma çok memnun oldum. İlim timsali olan bu yüksek müessesemizin büyük hizmetleri ile iftihar edeceğimize hiç şüphe yoktur."

Osmanlı'dan devralınan Darülfünun'a Atatürk ve Cumhuriyet yönetimi tarafından doğrudan müdehale etmek istenmemiş, yapılan yenileşme hareketlerine kurumun kendiliğinden iştirak etmesi beklenmiştir. (Taşdemirci, 2000) Ancak, yapılan tüm çalışmalara rağmen kendisinden beklenen görevleri yerine getiremeyen İstanbul Darülfününu'nun ilerlemesi ve modern cumhuriyete ayak uydurması gerçekleşemeyince, kurumun 1932 yılı bütçesi ancak gerçekleşecek bir reform şartıyla onaylanmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonraki on yıl boyunca da devam eden kurum 1933 yılına kadar otuz üç sene varlığını sürdürdükten sonra 31 Temmuz 1933'de kapatılarak 1933 tarih ve 2252 sayılı kanun ile İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmüştür.

2.2. Atatürk'ün Üniversite Reformu (1933)

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte çağdaşlaşma ve ilerleme yolunda Atatürk'ün önderliğinde bir çok reform gerçekleştirilmişti. Eğitim alanında yapılan önemli reformlardan biri de, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan Darülfünun'un medrese zihniyetinden soyutlanarak, çağın gereksinimlerine uygun, modern anlamda bir üniversite ruhuna kavuşturularak yeniden yapılandırılmasını amaçlayan üniversite reformuydu.

Milli mücadelenin devam ettiği dönemde, 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara'da 180 kişilik bir katılımla toplanan ve ülkemizin eğitim sistemi açısından bir dönüm noktası olan Birinci Maarif Kongresi'ne cepheden gelerek katılan ve kongrenin açılış konuşmasını gerçekleştiren Mustafa Kemal Atatürk, eğitim sistemindeki karmaşanın giderilmesi gerekliliğinin üstünde durmuş, dolayısıyla bu anlamda reform gerekliliğinin aksi halde eğitimde yaşanan karmaşanın ülkenin ilerlemesine engel teşkil edeceğinin mesajını vermişti. (Büyükdağ, 2017:163)

Atatürk, ülkenin çağdaşlaşması ve ilerlemesi için önemli bir kurum olarak gördüğü üniversitenin, bu reformla birlikte gerek öğretim gerekse teşkilat yönünden modernleştirilerek Türk devriminin ilkelerini savunacak ve hükümetin desteğini alacak bir kurum haline gelmesini amaçlamıştı. (Erdem, 2012- Kocatürk, 2013)

Eğitime büyük önem veren ve eğitimin, çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşabilmenin tek yolu olduğunu vurgulayan Mustafa Kemal Atatürk'ün bu konuyla ilgili prensipleri şunlardı; (Öztürk, 2002: 26)

1. Gelecek nesiller Türkiye'nin bağımsızlığını koruyarak Cumhuriyeti ve onun ilkelerini koruyup yükseltecek biçimde yetiştirilmelidir.
2. Eğitim milli olmalıdır.
3. Eğitim bilime dayanmalıdır.
4. Eğitim işe yarar, üretici ve hayatta başarılı olacak insanlar yetiştirmelidir.
5. Eğitim çocuğa hürriyet vererek yeni nesillerde fazilet, fedakarlık, disiplin, kendine ve milletimizin geleceğine güven duygularını geliştirmelidir.
6. Eğitim toplumu cehaletten kurtarmalı, onun bilgi ve ahlak düzeyini yükseltmeli, kabiliyetlerini ortaya çıkarıp geliştirmelidir.

Ancak, Osmanlı İmparatorluğu döneminde batıdan örnek alınarak kurulmuş olan Darülfünun'un bu prensipleri yerine getirememesi, bilim ve çağdaşlaşma anlamında ilerleme kaydedememiş olması, kurum içindeki bazı hocaların Milli Mücadele karşıtı tutum içine girmiş olması ve bunun sonucunda çıkan öğrenci olayları ki bu olaylarla birlikte Ali Kemal (1867-1922), Hüseyin Daniş (1870-1943), Cenap Şahabettin (1871-1934), Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869-1949) ve Muallim Marujan Barsamyan gibi hocalar kurumdan uzaklaştırılmış ve daha sonra kurulacak olan yeni üniversitede kendilerine görev verilmemiştir, dolayısıyla kurumun Cumhuriyet devrimlerine ayak uyduramaması yükseköğretim alanında da bir reform gerçekleştirilmesini gerekli kılmıştır. 1929 yılından itibaren İstanbul Darülfünunu'nun yetersiz olduğu ve yenilenmesi gerektiği görüşleri yaygınlaşmaya başlamış özellikle hocaların bilimsel çalışmalarına çok fazla vakit ayırmayıp avukatlık, kömür tüccarlığı gibi farklı işlerde çalışmaları, ders kitabı yayınlamamaları, verilen eğitimin sadece teoriden ibaret olması dolayısıyla yapılan ilmi çalışmaların yetersizliği, kurumun birimler arası koordinasyondan, disiplinden, bilimsel ve teknolojik gelişmelerden uzak olması, kadroların atanmasında devlet denetiminin olmaması ve bunun sonucunda öğretim elemanları arasında yaşanan anlaşmazlıklar gibi konular eleştirilere neden olmuş, yapılan bu eleştirilerle birlikte Atatürk, 1930'lu yıllardan itibaren yükseköğretim alanındaki reform çalışmalarına başlamıştır. (Taşdemirci, 2000) Bu çalışmalardan ilki, İstanbul Darülfünunu'nun hem eğitim yönünden hem de teşkilat yönünden yenilenmesini sağlayacak olan üniversite reformudur. Eğitim konusuna büyük önem veren Atatürk, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, başarılı olan bir çok Türk gencini eğitim için yurtdışına göndererek bir anlamda bu reformun altyapısını oluşturmaya başlamıştı. Bu konuyla ilgili ilk karar İzmir İktisat Kongresi (1923)'nde alınmış ve yine aynı yıl 14 Ağustos tarihli hükümet programı kapsamında konuyla alakalı şu cümlelere yer verilmişti. (İçke, 2018: 58)

> "Milli güzidelerin yetiştirilmesi için, istidat ve kabiliyeti tebarüz eden ve ailesinin kudret-i maliyesi müsaid olmayan gençler orta ve yüksek mekteplerde suret-i

mahsusada himaye ve muavenete mazhar olacakları gibi ihtisas peyda etmeleri için Avrupa'daki irfan merkezlerine de gönderileceklerdir."

Bu öğrenciler, yurtdışında eğitimlerini tamamlayıp daha sonraki dönemde üniversite reformu kapsamında yeni kurulacak üniversitede görev alacaklardı. Bu kapsamda 1927-1928 eğitim döneminde 42, 1928-1929 eğitim döneminde 170, 1929-1930 eğitim döneminde ise, 288 öğrenci yetiştirilmek üzere yurtdışına gönderildi. Yurtdışına giden bu öğrencilerden 48'i temel bilimler, 36'sı sosyal bilimler, 42'si mühendislik ve geri kalan 162 öğrenci ise diğer alanlarda öğrenim görmüşlerdir. (Erdem, 2012-Çam, 2012)

Genç Türkiye'nin çağdaşlaşma hareketinde özellikle hukuk sisteminin yenilenmesi ve ülkenin ekonomik açıdan gelişmesine büyük önem veren Atatürk, konuşmalarında ekonomik ve mali bağımsızlığın ülkeler açısından önemini şu sözlerle anlatmıştır; (İçke, 2018: 141, 142)

> "Ekonomisi zayıf bir millet fakirlik ve yoksulluktan kurtulamaz, toplumsal ve siyasi felaketlerden yakasını kurtaramaz. Memleketin idaresindeki muvaffakiyet de ekonomide edinilen bilgilerin derecesiyle orantılı olur. Hiçbir medeni devlet yoktur ki ordu ve donanmasından evvel ekonomisini düşünmüş olmasın. Memleket ve bağımsızlık müdafaası için varlığı gerekli olan bütün kuvvetler ve vasıtalar ekonomik hayatın genişleme ve gelişmesiyle olabilir.
> ….Bir devletin maliyesi bağımsızlıktan mahrum olunca o devletin bütün hayati kuruluşlarında bağımsızlık felce uğramıştır. Çünkü her devlet organı ancak mali kuvvetle yaşar. Mali bağımsızlığın korunması için ilk şart, bütçenin ekonomik bütçe ile orantılı ve denk olmasıdır. Bundan ötürü devlet bünyesini yaşatmak için dışarıya müracaat etmeksizin memleketin gelir kaynaklarıyla idareyi temin çare ve tedbirlerini bulmak lazım ve mümkündür."

Atatürk, iktisat alanındaki çalışmalarına Kurtuluş Savaşı sırasında başlamış ve 2 Mayıs 1920'de İktisat Vekaleti'nin kurulmasıyla birlikte gerçekleştirilen yeni programda "*iktisadi ve mali meseleler üzerinde önemle durulacağı"* belirtilmiştir. Bu bağlamda bir çok alanda olduğu gibi iktisadi alanda da bir çok Türk genci, Maarif Vekaleti, İktisat Vekaleti, Maliye Vekaleti ve 1924 yılında kurulmuş olan İş Bankası tarafından eğitim için yurt dışına gönderilmiştir. 1923-1938 yılları arasında Hukuk, İktisat ve Mali Bilimler alanında eğitim için yurtdışına gönderilen 78 öğrencinin ana bilim dallarına göre dağılımları aşağıdaki gibidir. (İçke, 2018: 142-144)

Ana Bilim Dalı Bilinmeyen	1923-30	1931-38	Yılı	Toplam
Hukuk	7	10	2	19
İktisat	4	7	7	18
Ticaret	6	1	6	13
İstatistik	-	4	2	6
İktisat ve Maliye	1	4	-	5
Maliye	-	4	-	4
İktisat ve Ulum-ı Siyasiyye	1	1	-	2
Ulum-ı İktisadiye ve İçtimaiyye	1	-	1	2
Hukuk ve İktisat	-	1	1	2
Bankacılık	1	-	-	1
Maliye, İktisat ve Bankacılık	-	-	1	1
Ulum-ı İktisadiyye	1	-	-	1
Ulum-ı Siyasiyye ve İktisadiyye	1	-	-	1
Hukuk-Lisan	-	-	1	1
Hukuk ve Maliye	-	1	-	1
Hukuk ve Ulum-ı Siyasiyye	1	-	-	1
TOPLAM	24	33	21	78

Reform çalışmalarıyla birlikte, hükümet tarafından eğitim için yurtdışına gönderilen ve genellikle Almanya ve Fransa'da eğitim alan bu gençler, ülkeye geri çağırıldı. Ayrıca aynı dönemde Almanya'da Hitler önderliğindeki siyasi rejim sebebiyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan bir çok bilim insanı Türkiye'ye davet edilerek Atatürk'ün özellikle üzerinde durduğu, Cumhuriyetin gereksinimlerine hitap eden, modern ve çağdaş eğitim başlatılmış oldu.

Mustafa Kemal Atatürk, TBMM'nin 1 Kasım 1933 tarihli açılış konuşmasında üniversite reformu konusuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade eder; (Tekin, 1992)

> "Arkadaşlar! Üniversite donatımına verdiğimiz önemi vurgulamak istiyorum. Hiç kuşku yoktur ki yarım alınan önlemler verimsizdir. Bütün tasarılarımızla olduğu gibi öğretim işlerinde ve kurulacak üniversitede de radikal tedbirlerle yürümek kesin kararımızdır."

Atatürk, konuşmasındaki bu sözleriyle Darülfünun'un yetersiz olduğunu, yeni bir üniversite kurulması hususunun gerekliliğini ve bu konudaki kararlılığını ortaya koymuştur.

Darülfünun'dan üniversiteye geçiş aşaması olan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 10. yılında gerçekleştirilen Üniversite Reformu kapsamında, hükümet tarafından görevlendirilen Cenevre Üniversitesi öğretim üyesi pedagoji profesörü Albert Malche ülkemize davet edilerek kendisinden reform konusunda bir rapor hazırlanması istenmişti. Hazırlanan bu rapor doğrultusunda, Alman üniversite modeli örnek alınarak yapılmış olan bu reformla birlikte, Cumhuriyet döneminde yükseköğretim alanında modernleşme İstanbul Darülfünunu'nun 31 Temmuz 1933 tarihinde kapatılıp yerine 1 Ağustos 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nin açılmasıyla başlamıştır. (Namal, 2012)

2.3. Prof. Albert Malche'nin İstanbul'a Gelişi

Resim 2.3. Prof. Albert Malche (22 Şubat 1876/İsviçre-29 Aralık 1956/İsviçre)

Kaynak: www.deontoloji.hacettepe.edu.tr

Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 yılından itibaren, eğitim sisteminin yenilenmesi ve bu konuda yapılması gereken çalışmalar hakkında rapor hazırlanması

için ülkemize bir çok yabancı eğitim uzmanı davet edilmişti. Bu uzmanlardan ilki 1924 yılında Amerika Colombia Üniversitesi'nden ülkemize gelerek burada bulunduğu iki ay süresince çeşitli incelemelerde bulunan John Dewey (1859-1932)'dir. Dewey'den sonra 1925 yılında Dr. Alfred Kühne (1895-1981), 1926'da Profesör Erey, Almanya Leipzig Üniversitesi profesörlerinden Herbert G. Stiehler (1908-1982), 1927 yılında Viyana Güzel Sanatlar Akademisi'nden Ernst Arnold Egli (1893-1974) –ki kendisi 1940'lı yıllara kadar ülkemizde kalarak mimari alanında çalışmalarını sürdürmüştür- ve Fransa'dan ülkemize gelen Bay ve Bayan Ruatelet, Brüksel'den gelen ve orada bir sanayi okulunun müdürü olan Bayan Boccard, Almanya'dan gelen Tarım Bakanlığı Zirai Kurumlar Genel Müdürü Profesör Oldenburg, Mısır asıllı pedagoji doktoru Ömer Buyse (1865-1945) ve 1928 yılında ülkemize gelen İsviçreli eğitmen Adolphe Ferriere (1879-1960) Türk eğitim sisteminin yenilenmesi hakkında raporlar hazırlayarak önerilerde bulunmuş ve eğitim alanında çeşitli faaliyetler göstermişlerdi. (Akdağ, 2008)

1931 yılındaki Cumhuriyet Halk Fırkası kurultayında ise, üniversite reformu konusunda yürütülecek çalışmaların ve hazırlanacak olan detaylı raporun yine Avrupalı bir uzman tarafından gerçekleştirilmesi kararlaştırılmış ve yapılan bütçe görüşmeleri sırasında hükümet tarafından bu iş için bütçeden ödenek ayrılmıştı. Dönemin Maarif Vekili Esat Sagay (1874-1938)'ın, bu konuyla ilgili, basına yapmış olduğu açıklama şöyledir; (Taşdemirci, 1994)

> "Hükümet bütçeye Darülfünunda yeni teşkilat ve ıslahat için onbin lira tahsisat koymuştur. Darülfünun için asri tekemmülat ve teşkilat esasları ihzar edilecektir. Bu hususta hükümete selahiyet verilmiştir. Tahsisat bu seneki bütçeye konduğu için ıslahat bu sene başlayacaktır. Bu, tabii Avrupa'dan mütehassıs celbiyle olacaktır."

Maarif Vekili müşavirlerinden Akil Muhtar Özden (1878-1949) yaptığı araştırmalar doğrultusunda, İsviçre'den Cenevre Üniversitesi'nin eski rektörü pedogoji profesörü ve siyaset bilimci Albert Malche (1876-1956)'yi yeni kurulacak olan üniversiteye danışmanlık yapmak üzere Maarif Vekaleti'ne önermiş ve bu öneri dönemin Başbakanı İsmet İnönü ve Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından kabul edilerek, 1931 yılında Malche Türkiye'ye davet edilmiştir.

Prof. Albert Malche, Türk hükümeti tarafından aldığı bu daveti daha sonra şu sözlerle anlatacaktı; (Taşer, 2006)

> "…Hükümetiniz tarafından vuku bulan bu teklif üzerine memleketinize bir hizmette bulunmak arzusunu duydum. Ve nihayet buraya gelmekliğim takarrur etti. Fakat henüz bir şey bilmiyorum. Vaziyeti etraflı bir şekilde tetkik etmeden evvel bir şey söylemek doğru olmaz. Beni hem İstanbul hem Ankara için davet ettiler. Burada bir kaç gün kaldıktan sonra Ankara'ya gideceğim ve Maarif Vekili Esat Bey ile temas ettikten sonra tetkikata başlayacağım. Benim vazifem Türkiye'de mevcut Darülfünunun ıslahı ve yeni teşkil edecek darülfünunların

tarzı teşekkülü hakkında bir rapor vermekten ibarettir. Bu vazife 5-6 ay devam edecek zannındayım. Bunun icraatı ile alakam yok."

16 Ocak 1932'de Türkiye'ye gelen ve mevcut durumu bu şekilde ifade eden Malche, 18 Ocak 1932 tarihinde Ankara'da hükümet yetkililerinden Başbakan İsmet İnönü ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Esat Sagay (1874-1938) ile görüşüp, 21 Ocak 1932 tarihinde görevine başladı. Burada sözleşmeli yabancı uzman olarak beş ay kadar kaldı. Darülfünun'da kendisine tahsis edilen odada yürüttüğü çalışmaları boyunca fakülteleri gezerek derslere katıldı, öğrenciler ve hocalar ile görüştü, sınavlara girdi ve yapmış olduğu değerlendirmeler doğrultusunda hazırladığı raporunu 29 Mayıs 1932 tarihinde tamamlayarak 31 Mayıs günü, raporu Türk hükümetine teslim etmek üzere Ankara'ya gitti ve 1 Haziran 1932 tarihinde raporunu Milli Eğitim Bakanı Esat Sagay'a teslim etti. Malche, hazırlamış olduğu rapor hakkında şunları söyledi; (Taşer, 2006)

"…Tetkikatım neticesinde hazırladığım raporu Ankara'da Maarif Vekaleti Esat Beye teslim ettim. Raporumu Fransızca ve Türkçe olarak iki şekilde hazırladım. Raporuma arzu edildiği vechile bir kanun projesini raptettim. Maarif Vekili Bey, raporumla pek alakadar oldular. Raporumu tamamen okudular. Raporumun mukaddimesinde Türk Darülfünunun şimdiki vaziyetini izah ettim. Sonra da kendi nokta-i nazarına göre memleketinizde Darülfünun teşkilatı nasıl olmalıdır, onu tespit ettim."

Malche'nin hazırlamış olduğu rapor, Milli Eğitim Bakanı Esat Sagay (1874-1938)'la birlikte, Başbakan İsmet İnönü (1884-1973), Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras (1883-1972) ve Adalet Bakanı Yusuf Kemal Tengirşenk (1878-1969)'inde katıldığı toplantıda görüşülerek onaylandı. Reformla ilgili çalışmaları daha sonra, 19 Eylül 1932 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilen ve bu görevine 13 Ağustos 1933 tarihine kadar devam eden Dr. Reşit Galip üstlendi.

9 Haziran 1932 tarihinde ülkemizden ayrılarak İsviçre'ye dönen Malche, buradan ayrılırken şunları söyler; (Taşer, 2006)

"Benim buradaki vazifem Vekalete raporumu vermek suretiyle nihayet bulmuştur. Hazırladığım projeyi nasıl tatbik edecekler, ne gibi tadilat yapacaklar, tamamen hükümete ait meseledir. Ankara'da herkes Darülfünun meselesini ciddi şekilde telakki etmektedir. Hükümetin genç nesli yüksek tahsili ile ehemmiyetli surette meşgul olmak azminde bulunduğunu gördüm."

Ankara hükümetinin Darülfünun meselesiyle ilgili çalışmalara vermiş olduğu önemi işte bu sözleriyle dile getiren Albert Malche, daha sonra Türk hükümetinin daveti üzerine 2 Mayıs 1933 tarihinde tekrar ülkemize gelerek Darülfünun Islahat Komisyonu'nda müşavir olarak görev aldı ve 4 Nisan 1934 tarihinde Türkiye'den ayrıldı.

2.4. Prof. Albert Malche'nin Darülfünun Eleştirileri ve Çözüm Önerileri: İstanbul Darülfünunu Hakkında Rapor

Malche tarafından hazırlanmış olan 95 sayfalık raporun içeriği, 3 bölüm ve 49 maddeden oluşmaktadır. Raporun birinci bölümünde raporun içeriğinden, ikinci bölümünde Darülfünun'un mevcut yapısından, son bölümünde ise; ıslahat ve reform önerilerinden bahsedilmiştir. (Malche, 1939)

Malche'nin raporu daha sonra 1939 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından "*İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor"* adı altında yayımlanmıştır.

Raporun ikinci bölümünde, mevcut Darülfünun'un yapısı şu başlıklar altında incelenmiştir; (Malche, 1939: 4-22)

a) Vazifenin Güçlükleri
b) Darülfünun'un Hukuki Yapısı
c) Darülfünun'un Senelik Bütçesi
d) Darülfünun'un Öğretim Kadrosu
e) Öğrenci İstatistiği
f) Mebani (Yapılar, Binalar)
g) İdare ve Eminlik
h) Darülfünun'un Pedagojik Rol ve Hizmeti
i) Profesörlerin Tayini
j) Fakülteler ve Enstitüler
k) Tedrisat (Öğretim) Planları, Programlar, Sınavlar ve Dereceler
l) Dersler, Konferanslar, Seminerler ve Öğrenci Mesaisi
m) Kitaplar ve Ecnebi (Yabancı) Lisanlar
n) Kütüphaneler
o) Talebe Hayatı
p) Darülfünun'un Öğrencileri Mesleklere Ne Şekilde Hazırlamaktadır?
r) Aynı Mahiyet ve Gayeli Bazı Hizmetler ve Müesseseler: Tevhit İmkanları; Haydarpaşa Hastanesi, Hukuk Mektebi, Mülkiye Mektebi, Yüksek Ticaret Mektebi, Fen Fakültesi ve Eczacı Mektebi, Tıp Fakültesi ve Dişçi Mektebi, Kütüphaneler

Müteferrik Raporun üçüncü kısmında ise ele alınan başlıklar ve konular şunlardır; (Malche, 1939: 23-57)

A. Çalışma Vasıtaları:

1. Liselerde Garp (Batı) Lisanları Tedrisatı
2. Ecnebi (Yabancı) Lisanların Lektörleri (Okutmanları)
3. Birinci Sene Sonunda Lisan Sınavları
4. Türkçe Neşriyat (Yayın)

5. Kütüphane Teşkilatının Merkezileşmesi ve Randımanlarının Çoğalması
6. Tedris Usullerinin Tebdili (Öğretim Usullerinin Değişimi)

B. Mesainin İhzar ve Tensikı:

7. Heyeti Talimiyenin Tarzı Tayini (Heyet Kurulunun Tayini)
8. Fakülte Başına Heyeti Talimiye Kadroları

Tıp Fakültesi için 16 sabit kürsü, Fen Faakültesi için 12 sabit kürsü, Hukuk Fakültesi için 12 sabit kürsü, Edebiyat Fakültesi için 12 sabit kürsü ve İslam Tarihi için Edebiyat Fakültesi'ne bağlı 6 sabit kürsü.

9. Tıp Fakültesinin Nakli
10. Mülkiye Mektebinin Nakli ve Yüksek Ticaret Mektebine Ait Tahviller
11. Fakültelere Müteallik (İlişkin) Bazı Hususi Meseleler
12. Talebelerin Hayatı

C. Darülfününun Tesir ve Hizmetleri:

13. Umumi Darülfünun Dersleri
14. Tatil Dersleri, Arkeoloji Tenezzühleri (Gezileri), Kongreler
15. Türk Darülfününu Mecmuası
16. Milli Fünun, Edebiyat ve Güzel Sanatlar Akademisi konularındaki reform ve ıslahat önerilerine yer verilmiştir.

Resim 2.4. Malche'nin İstanbul Üniversitesi Hakındaki Raporu, 1939

Kaynak: www.academia.edu

Üniversite Reform Programı olarak kabul edilen Malche Raporu'ndaki reform ve ıslahat önerileri şöyle özetlenebilir; (Erdem, 2012-Yalçın, 2016: 67-69)

1. Memur sayısı çok fazladır. Bunları azaltmak ve ihtiyacı olan öğrencileri görevlendirmek daha uygundur. (Md 6)
2. Öğrenci sayısı çok fazladır. Kayıtlı olup hiç gelmeyen öğrenciler vardır. Bununla birlikte bir üst sınıfa geçen öğrenci sayısı ve diploma alabilen öğrenci sayısı çok azdır. Devam edemeyecek öğrencinin ilk seneden cesaretini kırmak iyi olurdu. (Md 7)
3. Darülfünun ilmi ve fikri bir hızdan uzaktır. Bu sebeple yeni bir teşkilatlanmayı gerektirir. (Md 10)
4. Darülfünun'un geleceği için en önemli meselelerden biri profesörlerin atanma şeklidir. Mevcut sistemde, profesörlüğe yükselecek kişiyi hocalar kendi arkadaşlarının arasından seçmektedir. Darülfünun'un akademik kadrosunun belirlenmesi hükümet tarafından yapılmalıdır. (Md 11) Darülfünun hocaları tercihen yurt dışında yetiştirilmelidir.
5. Sınavlar çok sıkı olmalı ve ezberden ziyade tatbiki (uygulamalı) konulara ait olmalıdır. (Md 13)
6. Derslere ait kitaplar yoktur. Dolayısıyla profesörler bu konuda teşvik edilmeli ve kitap yazmaları için telif verilmelidir. (Md 17)
7. Uygulama dersleri eğitimin en az üçte birini kapsamalıdır. (Md 32)
8. Darülfünün'un en önemli eksikliklerinden biri uygulamaya yönelik derslerin ve seminer çalışmalarının bulunmamasıdır. Öğrenci seminerler vermeli, bu dersler ve seminerler öğrenciler tarafından hazırlanarak öğrenciler araştırmaya yönlendirilmelidir. (Md 33) Bu kapsamda Malche, üniversite ile gerçek yaşam arasında sıkı bir ilişki kurulmasının gerekliliği üzerinde durmuş, teorik derslerdeki değişiklikten ziyade, uygulamaya yönelik bir eğitim programı önermiştir.
9. Türkçe kaynaklar yetersizdir. Yabancı kaynakları okuyup anlayabilecek öğrenci sayısı çok azdır. (Md 2) Dolayısıyla kaynakların yetersizliği nedeniyle öğrenciler yabancı yayınları okuyup anlayabilecek ölçüde ilk yıl, bir yabancı dil öğrenmelidir. (Md 26)
10. Kütüphanelerin açık olduğu saatler yetersizdir. Merkezileştirilmeli ve öğrenciye kütüphane dışına ödünç kitap verilmelidir. Öğrencilerin evlerinde kitap yoktur. (Md 28)
11. Öğretim elemanları ders saatleri dışında öğrencilere vakit ayırmalı, araştırmalara yönlendirmelidirler.
12. Darülfünun öğrencilere pansiyonlar, yurtlar, kantinler gibi sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ortam temin etmeli, spor hayatlarını geliştirecek çözümler getirmeli ve mezunlarla ilişkiyi devam ettirecek kuruluşlar oluşturmalıdır.

13. Darülfünun'un araştıracağı öncelikli konular Türkiye'nin memleket meseleleri olmalıdır.
14. Darülfünun'da ödüllendirme olmalı, öğrenciye ödül verilmelidir. (Md 44)
15. Darülfünun halka açık konferanslar, kongreler ve seminerler düzenlemeli ve bir dergi yayınlamalıdır. (Md 46)

Raporunda İstanbul Darülfünunu'nun eğitiminin ortaçağ tipi bir eğitim olduğunu, konuşmaya, düşünmeye ve araştırmaya yer verilmediğini belirten, Darülfünun'un eksikliklerini ve bu eksiklikler konusundaki önerilerini dile getiren Malche raporunu, "*Darülfünun meselesi esas itibariyle Türkiye'nin fikri manevi hatta istikbali meselesidir."* görüşüyle noktalarken sonuç olarak şunları söyler; (Kocatürk, 2013- Özata, 2007: 133- Öztürk, 2002: 45)

> "İstanbul Darülfünunu zayıf bir randıman vermek üzere işleyen vazi bir teşekküldür. Binaenaleyn, halledilecek meselenin şekil ve mahiyeti budur: Makineyi sadeleştirmek, mesaisini tekzif etmek, bu makineyi işletenlere en mükemmel usulleri tatbik imkanlarını da vermek sureti ile müteaddit kuvvet ziyalarının önüne geçmek"

Raporu titizlikle okuyan Mustafa Kemal Atatürk'ün raporun üzerine aldığı önemli notlardan bazıları şöyledir; (Kocatürk, 2013- Özata, 2007: 142-149)

- Darülfünun lağvolunmuştur, yerine İstanbul Üniversitesi tesis olunacaktır.
- Bunun tesisine Maarif Vekaleti memurdur.
- Talebe İngilizce, Fransızca, Almanca veya İtalyanca gibi ekalli bir ecnebi lisan (yabancı dil) bilmeli, okuyup anlamalıdır.
- Hürriyet-i İlmiye mahfuz. Ancak, idare ve talim heyetlerinin tayininde ve program tazmininde müdahale.
- Kafi para vermişik.
- Memurlar, müstahdemler adedi çoktur (355). Bu vazifeleri muhtaç talebeye
- Kıymetsiz talebenin ilk sene cesareti kırılmalıdır.
- Emin'in en mühim vazifesi, ilmi meseleleri taalluk eder, idari işler için memur lazım.
- İstanbul Darülfünunu kendisini şuurlu bir şekilde muayyen bir noktaya sevk eden ilmi ve fikri hıza nasibedar değildir. Bir kaç sene için teveccüh olunacak istikameti Vekalet tespit etmeli. Fakülte reislerinin müşterek ve devamlı çalışmaları Emin tarafından temin olunmalı.

- Hoca tayin ve azlinde Vekalet hakim olmalıdır.
- İstanbul Darülfünunu'nun en büyük zaafı, şahsi mülahaza ve araştırmaya sevkeden tarzda tedris yok. Ansiklopedik malumat veriliyor.
- Edebiyat Fakültesi çok fena.
- Darülfünun hocaları yoktur. Şimdilik hariçten getirmek lazımdır. Ondan sonra da, kendi çocuklarımızı ecnebi üniversitelerinde yetiştirmek lazım.

Atatürk almış olduğu notlarında, ülkenin çağdaş ve uygar bir seviyeye ulaşması için yüksek ihtisas görmüş Türk gençlerine duyulan ihtiyacı şöyle açıklar; (İçke, 2018: 60)

> "Biz Türkler, bilhassa bu yüksek Türk İnkilabını yapmış olanlar bilmelidirler ki; bizi layık olduğumuz seviyeye çıkarmakta herhangi bir yabancı alim, yabancı dahi dâhi olsa muktedir olamayacaktır. Düştüğümüz uçurumdan bizi kurtaracak, âlemin en yüksek tabakalı sahasına çıkaracak, yine bu uçurumdan çıkıp yükselmesini bilenler olacaktır…"

- Tıp Fakültesi'nin nakli lazımdır.
- Mülkiye Mektebi, Hukuk Fakültesi müşterek dersleri vardır, yakın olmalı.
- Ali Ticaret Mektebi Hukuk Fakültesi'ne devam.
- Eczacı Mektebi Fen Fakültesi müşterek dersler müşterek okunur.
- Dişçi Mektebi-Tıp Fakültesi.
- Kütüphanelerin ıslahı.
- Bizim bildiğimiz ve hakikat başka.

Bunun üzerine çalışmalar başlatıldı ve hükümetin 5 Mayıs 1933 tarihli toplantısında görüşülen "*İstanbul Darülfünunu'nun İlgasına ve Yeni Esaslar Dahilinde Bir İstanbul Üniversitesi Teşkiline Dair Kanun Tasarısı"*, Başvekaletin 18 Mayıs 1933 tarih ve 6/1553 sayılı yazısıyla, 31 Mayıs 1933 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunuldu. Kanun tasarısının gerekçesinde şu cümlelere yer verildi; (Taşdemirci, 1994)

> "İstanbul Darülfünunu'nun teşkilat kanunu projesini ihzar ve islah çarelerini tesbit için Yüksek Meclisce kendisine verilmiş olan selahiyete istinaden, Hükümet geçen yıl mezkur müessesenin vaziyetini tetkik etmiştir. Bu hususta hazırlanan rapor ve Darülfünun fakültelerinin teklifleri ve muhtelif ecnebi darülfünunların vaziyetleri Vekaletimizce esaslı surette gözden geçirilmiş, bu

suretle İstanbul Darülfünunu'na verilecek yeni şeklin hazırlıkları tamamlanmış olduğundan ıslahat sahasında Vekaletimizce hemen faaliyete geçilmesi kararlaştırılmıştır. Darülfünun ve ona mülhak teşkilatın yeni ve mütekamil esaslar üzerine kurulabilmesi için evvelemirde mevcut teşkilatın tamamen ilgası ve ondan sonra yenisinin memleketin ihtiyaçlarına mutabık şekilde vücuda getirilmesi ve bunun için de Vekaletimize mali ve idari selahiyet verilmesi icap etmektedir."

Resim 2.5. Atatürk ve Meclis Başkanı Kâzım Fikri Özalp İstanbul Üniversitesi'nde Öğrencilerle, 2 Temmuz 1933

Kaynak: ATATÜRK, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Hazırlayan: Mehmet Özel

Meclis tarafından kabul edilen bu kanuna göre, 31 Temmuz 1933'te İstanbul Darülfünunu kapatılacak ve 1 Ağustos 1933'te İstanbul Üniversitesi kurulacaktı. Yeni kurulacak olan üniversite için oluşturulacak kadrolar, eski Darülfünun hocalarının bir kısmından ve yurt dışına eğitime gönderilen gençlerden oluşturulacaktı ancak açıkta kalacak olan kadrolar için de Avrupa'dan alanında başarılı uzmanların getirtilmesi planlanıyordu.

Konuyla ilgili dönemin TBMM Başkanı Kâzım Fikri Özalp (1882-1968), anılarında şu cümlelere yer verir; (Özalp, 1998)

"….Neşet Ömer Bey'le Akil Muhtar bey Ankara'ya bir gelişlerinde beni mecliste ziyarete geldiler. Üniversitede bilimsel alanda yeterli, yabancı memleketlerde yapılan konferanslara katılarak tebliğler verebilen veya başka nedenlerle yabancı ülkelerde tanınan öğretim elemanlarının çok az olduğunu, üniversite öğretim kadrosuna nasılsa girebilen bazı kişilerin kısa zamanda profesör olmaktan başka bir şey düşünmediklerini, bu şartlar altında üniversitenin gelişeceğine, gün geçtikçe daha geri gittiğini, bu çöküşe bir çare bulunmasını, en kısa zamanda bir reforma gerek duyulduğunu söylediler. Benden yardım rica ettiler. Kendileri ile beraber Başvekil İsmet Paşa'ya gittik. Konuşmalarımızı paşaya anlattım. İsmet Paşa "Birdenbire hangi elemanlarla bu işi yapabileceğimiz beni düşündürüyor. Zaten bu konu beni de aşar, Mustafa Kemal Paşa ile görüşelim" dedi. "Konu üzerine biraz çalışayım, hazırlık yapayım, sonra Çankaya'ya anlatırım" diyordu."

Neşet Ömer İrdelp ve Akil Muhtar Özden'in Özalp'le görüştüğü bu konunun tek çözümü, Avrupa'dan kendi alanlarında uzman profesörlerin getirtilmesiydi. Bu görev de İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasına ilişkin rapor hazırlayan Prof. Albert Malche'ye verilmişti. (Şen, 2008)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YABANCI BİLİM İNSANLARININ TÜRKİYE'YE GELİŞ SÜRECİ

3.1. Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz (1894–1977)

"Tarihin o en karanlık günlerinde bile, çağdaş uygarlığın ve insani duygunun temeli olan ruha sadık kalmayı ve binlerce yetenekli gence bu ruhu aşılamayı başardık."

Philipp Schwartz

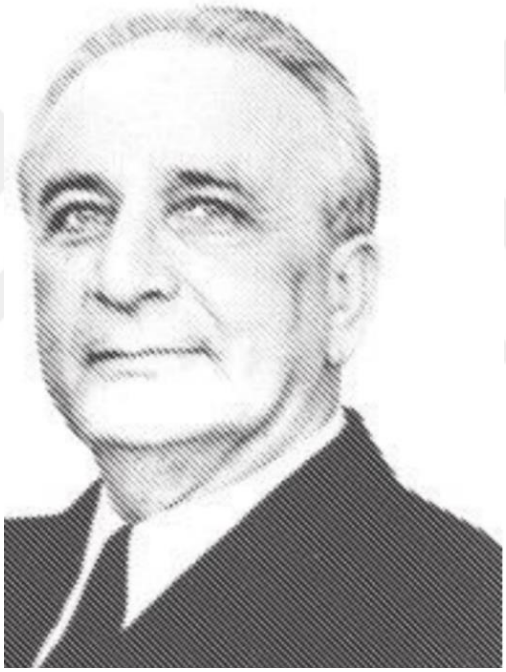

Resim 3.1. Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz (1894-1977)

Kaynak: http://www.nobelmedicus.com

Yahudi asıllı olan pataloji uzmanı akademisyen Schwartz, 1894 yılında Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nun Werschetz kentinde Regina ve Sami Schwartz'ın oğlu olarak dünyaya geldi. Kendisinden başka Julias, Margit ve Charlotte adında üç kız kardeşi vardı. 1919 senesinde Budapeşte Üniversitesi Tıp Fakültesin'deki öğrenimini bitiren Schwartz, savaş sonrası Macaristan'da meydana gelen antisemitizm nedeniyle Almanya'ya göçmen olarak gelmiş ve Weimar Cumhuriyeti döneminde burada Rayh vatandaşlığına geçmişti. Frankfurt'da yaşayan

Schwartz, aynı yıl içinde Main'deki Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi'nde patalojik anatomi aistanlığına başladı.

Resim 3.2. Vera Schwartz (Eşi) & Çocukları Andre ve Susan Schwartz

Kaynak: http://www.nobelmedicus.com

1923 yılında doçentlik, 1927 yılında ise profesörlük ünvanını alan Schwartz aynı yıl, 1 Mart 1927 tarihinde yahudi asıllı eşi Vera ile evlendi. (Bkz Ek 13, İ. Ü. Arşiv, 2019) 12 Ocak 1928 tarihinde oğlu Andre, 16 Ekim 1931 tarihinde kızı Susan dünyaya geldi.

Hitler'in iktidara gelişiyle birlikte 1927-1933 yılları arasında görev yaptığı Frankfurt Main'de bulunan Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi'ndeki kürsüsünden komünizm suçlamasıyla çıkartıldı. Schwartz, o günü anılarında şöyle anlatır; (Şen, 2008: 225-Schwartz, 2003: 37)

> "23 Mart 1933'te öğleden önce, Frankfurt am Main Belediye Hastanesi'nin bahçesinde tamamen tesadüfen meslekdaşım A. W. Fischer'e rastladım. Fischer akademisyen grubumuzda, liderlik vasıflarına sahip bir arkadaşımızdı. Bana içten bir endişeyle, neden hala gitmediğimi sordu. Hemen daha o gün ortadan kaybolmam gerekiyordu, yoksa tutuklanmam an meselesiydi. Çok geç olmasaydı bari! Büyük bir olasılıkla tıp fakültesindeki tüm gelişmeleri ve eğilimleri bilen Fischer sayesinde, aynı gün beni bizim grubun dönem başkanı Rheindorff aradı ve acilen gitmemi tavsiye etti.
> Ben hazırdım. Daha bir kaç gün önce evimi polisler basmıştı. Gönülsüzce, bin bir özür dileyerek de olsa işlerini ciddiyetle yaparak evimi aramışlardı. Evde sakladığım makineli tüfeklerin peşindeydiler! Yetkili polis amiri, sonra bir arkadaşıma (Dr. Viets'e) benim suçsuz olduğumu, bana güvenebileceklerini gayet iyi bildiklerini, ama bana karşı ve bazı başka profesörlere karşı zorla böyle aramalar yaptırıldığını söylemiş. Besbelli ki bizleri bezdirip ülkeyi terketmemizi sağlamak istiyorlardı; dostum, benim yerimde kendisi olsa hiç durmadan yola çıkacağını, bu şartlarda adil bir yargılanma olacağına güvenmenin yersiz olduğunu söyledi. O gece trenle Zürih'e küçük oğlumla beraber gittim. Karım ve

henüz bebek olan kızımız, bir kaç gün sonra geldiler. Kayınpederimle kayınvalidemin evinde kalabildiğimiz için çok şanslıydık. Enstitü müdürü Prof. Fischer-Wasels'in hoşgörüsü sayesinde, henüz tamamlanmamış belgelerle birlikte tüm bilimsel çalışmalarımı, arkadaşım Bieling, kısa zaman içinde bana gönderdi. Böylece birkaç yıldır gittikçe kuvvetlenerek kendini hissettiren ve dayanılmaz olmaya başlamış olan durum, doğal bir şekilde rayına girmiş oldu."

Resim 3.3. Philipp Schwartz Çalışma Odasında

Kaynak: Haymatloz: Özgürlüğe Giden Yol, Milli Reasürans T.A.Ş, 2007

Darülfünun'un kapatılmasıyla birlikte İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Patoloji Enstitüsü'de, Türkiye'de patoloji biliminin kurucusu olan Hamdi Suat Aknar (1873- 1936)'dan boşalan Patolojik Anatomi Kürsüsü'nün başkanı olarak, 1933 yılında, 550 Lira maaşla göreve başladı. Frankfurt yıllarından itibaren iki eski arkadaş olan ve Türkiye yılllarında İstanbul Üniversitesi'ndeki akademisyen meslektaşlarından biri olan, ancak, Schwartz'ın Türkiye'den ayrılmasından sonra sadece, 1950'li yıllarda Frankfurt'ta Schwartz'ın kendisini ziyareti sırasında bir kez görüştükleri Fritz Neumark (1900-1991) anılarında, Schwartz hakkında şu değerlendirmelerde bulunur; (Neumark, 2017: 107, 108)

> "Türkiye projesinin gerçek yaratıcısı oydu…Benim gözlemlerime göre hemşehrilerinin birçoğu gibi dâhiyane niteliklere sahipti. Geniş fantezisi, bitmez tükenmez bir çalışma enerjisi vardı; ama alaylı daha doğrusu iğneleyici tavırlarıyla kendisine düşman olmak istemeyen bazı kişileri düşman edinmişti. Bu olağanüstü insanın Türkler ve Almanlar arasında –genellikle layık olmadığı- bir güvensizlik, hatta antipatiyle karşılaştığını ve mülteciler için verdiği büyük uğraşlar nedeniyle objektif olarak hakettiği takdiri görememiş olmasını büyük bir üzüntü ile ifade etmek gerekir."

Türkiye'ye geldiğinde 39 yaşında olan Schwartz, İstanbul'daki ilk yıllarında önce Maçka'daki Belvedor Apartmanı'nın birinci katında, sonrasında Gözen Apartmanı'nın üçüncü katında ikamet etti. Sonraki yıllardaki ikametgahı ise, Ortaköy

Divan Yolu 105 numarada bulunan, 20. yy'ın ilk yarılarında inşa edilmiş ve 1915 yılında, Giritli bir banker olan Ali Vafi tarafından satın alınmış olan Ali Vafi Köşkü (eski Memduh Paşa Köşkü)'ydü. (İ. Ü. Arşiv, 2019) Köşk, 1980'li yıllarda orjinal hali muhafaza edilerek yeniden inşaa edilmiş ve günümüzde hala konut olarak kullanılmaktadır.

Resim 3.4. Philipp Schwartz'ın Türkiye'de Bulunduğu Dönemlerde İkamet Ettiği Ali Vafi Köşkü, Temmuz 2019

Kaynak: Fotoğraf, tarafımdan çekilmiştir, Temmuz 2019

Kısa zamanda Türkçe öğrenerek 1952 yılına kadar on dokuz yıl boyunca İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Patoloji Bölümü'nde genel patoloji ve patolojik anatomi derslerini vermeyi sürdürdü. Özellikle patoloji, akciğer tüberkilozu ve bir otopsi tekniği üzerinde çalışmalar yürüten Schwartz, 1933-1952 yılları arasında ülkemizde bulunduğu on dokuz yıl boyunca otuz makale ve 1934-1954 yılları arasında ülkemizde görev yapmış olan asistanı Dr. Rosa Maria Rössler (1901-1954) tarafından Türkçeye çevrilen sekiz kitap yazdı. Schwartz'ın on yıl boyunca asistanlığını yapmış olan Rössler, daha sonra İç Hastalıkları Kliniği'nin başkanı Alman profesör Erich Frank (1884-1957)'la birlikte çalışmalarını sürdürdü ve 1954 senesinde İstanbul'da vefat etti. (Widmann, 2000: 135) Schwartz, kitap ve makale çalışmalarının yanında ülkemizde bulunduğu süre boyunca, 1937 yılında İsviçre Interlaken, 1949 yılında İsviçre, Fransa, İngiltere ve Amerika olmak üzere yurtdışında çeşitli kongrelere katıldı. Bu kongrelerde tüberküloz araştırmalarına dair konferanslar verdi.

1939 yılında Türk vatandaşlığına geçmek için başvuruda bulunan Schwartz, 28 Nisan 1948 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçti. Son sözleşmesi gereği 1.800 Lira olan maaşı, Türk vatandaşlığına geçtikten ve fakültede kadrolu olarak çalışmaya başladıktan sonra 100 Lira oldu. Aynı yıl, kızı Susanna Schwartz

Türkiye'den ayrılarak eğitim için İsviçre'ye gitti. Sonraki yıllarda da psikiyatrist olarak burada hayatını sürdürdü.

19 Ekim 1948 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde Ordinaryus ünvanı alan Schwartz, 1973 yılında şeref doktoru ünvanı, 2000 yılında ise Avicenna madalyası ile onurlandırıldı.

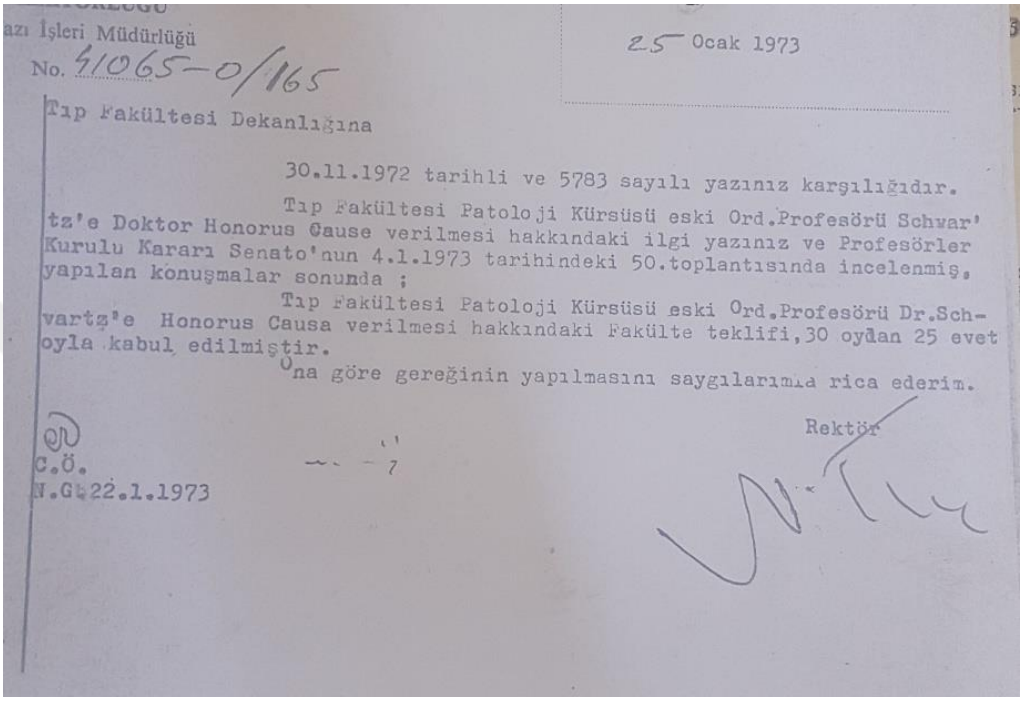

azı İşleri Müdürlüğü
No. 41065-0/165

25 Ocak 1973

Tıp Fakültesi Dekanlığına

30.11.1972 tarihli ve 5783 sayılı yazınız karşılığıdır.

Tıp Fakültesi Patoloji Kürsüsü eski Ord.Profesörü Schwar'
tz'e Doktor Honorus Cause verilmesi hakkındaki ilgi yazınız ve Profesörler
Kurulu Kararı Senato'nun 4.1.1973 tarihindeki 50.toplantısında incelenmiş,
yapılan konuşmalar sonunda ;

Tıp Fakültesi Patoloji Kürsüsü eski Ord.Profesörü Dr.Sch-
vartz'e Honorus Causa verilmesi hakkındaki Fakülte teklifi,30 oydan 25 evet
oyla kabul edilmiştir.

Buna göre gereğinin yapılmasını saygılarımla rica ederim.

Rektör

C.Ö.
N.G. 22.1.1973

Resim 3.5. Schwartz'a Şeref Doktorası Verilmesiyle İlgili İ. Ü. Rektörlüğü Tarafından, Tıp Fakültesi Dekanlığı'na Gönderilen Yazı, 25 Ocak 1973

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

3 Kasım 1950 tarihinde gittiği Amerika'dan 2 Kasım 1951'de dönerek üniversitedeki görevine devam eden Schwartz, 1952 yılının Mart ayında Türkiye'den ayrılarak Frankfurt Üniversitesi'ndeki görevine geri dönmek için başvurdu fakat yaşının ilerlediği gerekçe gösterilerek bu başvurusu geri çevrildi. 1953 yılının Ocak ve Mayıs ayları arasında Almanya Hamburg'da bilimsel incelemelerde bulunan Schwartz aynı yıl Pennsylvania'daki Warren Eyalet Hastanesi (Pennsylvania Warren State Hospital)'nde Patolojik Anatomi Araştırma Enstitüsü'nün başkanı olarak çalışmak üzere eşi Vera ve oğlu Andreas ile birlikte Amerika'ya yerleşti ve burada yeni doğan serebral doğum lezyonları üzerine araştırmalarda bulunarak 82 yaşına kadar görev yaptı. (Reisman, 2011) Schwartz, 21 Nisan 1953 tarihinde Amerika'dan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı'na gönderdiği yazıda, fakültedeki görevinden ayrılışını şu cümlerlele ifade etti; (İ. Ü. Arşiv, 2019)

> "Daha sonra zuhur eden ailevi ve sıhhi sebeplerden dolayı, iznimin sonu olan 1 Mayıs 1953'te dönemeyeceğim, bu sebepten dolayı istifamı kabul etmenizi ve

Fakültedeki kıymetli arkadaşlarıma hürmet ve selâmlarımın bildirilmesine tavassutunuzu bilhassa rica ederim.
Türkiye'de ailemle birlikte geçirdiğimiz güzel günleri hiçbir zaman unutmayacağız."

Philipp Schwartz'ın Amerika'ya gitmesinden sonra kendisinden boşalan patolojik anatomi kürsü başkanlığı görevine ise, Ord. Prof. Dr. Besim Turhan (1896-1972) getirildi. 5 Ağustos 1968 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanan "*Ord. Prof. Schwartz Kimdir"* başlıklı bir makalede, ülkemizden ayrılmış olan Schwartz'la ilgili şu ifadelere yer verilmiştir; (Widmann, 2000: 122)

"1952'ye kadar 19 yıl memleketimizde kalan Schwartz, büyük bir Türk dostu ve yetenekli bir bilim adamı olarak anılarımızda yaşamaya devam edecektir."

Schwartz Amerika'da yaşadığı dönemde, 1933 yılından itibaren başlayan Almanya'dan bilim göçünün dünya genelindeki etkilerini araştıran bir çalışmaya başladı fakat, bu çalışmasını sona erdiremeden 1 Aralık 1977 tarihinde, 83 yaşında Florida'da vefat etti. (Schwartz, 2003: 9)

Schwartz'ın ülkemizde de yayınlanmış olan başlıca eserleri şunlardır;

- 1935- Empfindlichkeit und Schwindsucht (Duyarlılık ve Tüketim) 1936- Allergie und Tuberkulose (Alerji ve Tüberkiloz)
- 1937- Tumoren des Nervensystems (Sinir Sistemi Tümörleri)
- 1937- Anatomische Typen der Hirngliome (Beyin Gliomlarının Anatomik Tipleri)
- 1939- Pathologia Anatomia (Patalojik Anatomi), Çev: Muhiddin Erel 1940- İnsan Akciğer Veremi Bilgisine Giriş, Çev: Muhiddin Erel 1940- Postprimaere Tuberqlöse Startkomplexe
- 1942- İhtiyarlıkta Genel Pataloji 1943- Reaktivasiyon Ftizisi
- 1944- Otopsi Tekniği, Çev: Rosa Rössler ve Muammer Yenerman 1945- Akciğer Tüberkilozu
- 1947- Böbrek Patalojisi'nde Yeni İstikamet
- 1948- Die Automatische Endodene, Iymphadeno- Bronchogene Reinfektion in der Initialperiode der Lungentuberkulose
- 1949- Hepatitislerin Patalojik Anatomi, Patagenez ve Etiolojisi Hakkında Yeni Araştırmalar ve Bazı Neticeler

- 1949- Tüberkülozun Başlangıç Devrinde Reenfeksiyon, Çev: İlhami Güneral
- 1950- Tümörlerin Muhtelif Nevileri, Çev: Rosa Rössler, Muammer Yenerman, Münire Esen

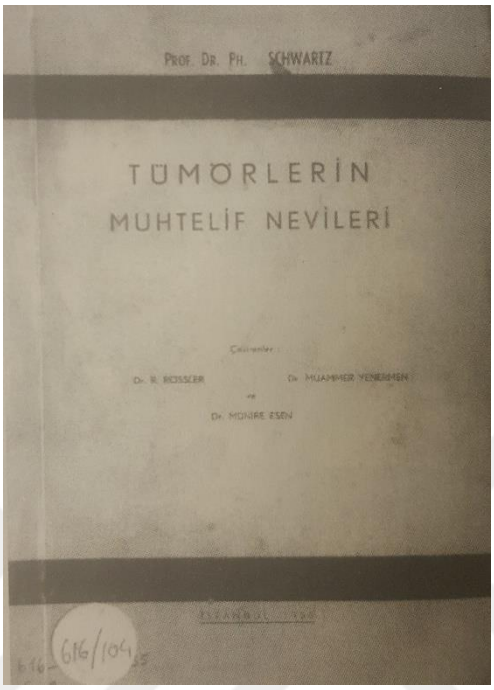

Resim 3.6. Philipp Schwartz'ın Bir Eseri, 1950

Kaynak: Reisman, 2011

3.2. Yardım Cemiyeti'nin Kurulması

Frankfurt Üniversitesi'ndeki görevinden komünizm suçlamasına maruz kalarak çıkartılan Schwartz, 1933 yılında Almanya'yı terk ederek oğlu Andre ile birlikte, 22 Ocak 1905'de gerçekleştirilen Rus devrimiyle İsviçre'ye iltica eden ve Zürih'de yaşayan kayınpederi tabiat bilimcisi biyolog Prof. Dr. Sinai Tschulok (1875-1945)'un yanına yerleşti. Daha sonra eşi Vera ve o yıllarda henüz daha bebek olan kızları Susan'da yanlarına gelerek birlikte Zürih'de yaşamaya başladılar.

Mart 1933 tarihinde Philipp Schwartz tarafından, Zürih'de Alman bilim insanları için bir Dayanışma Merkezi (Beratungsstelle für Deutsche Wissenschaftler) kuruldu. Gerçek Alman ruhunu ve kültürünü tüm dünyada temsil etmeyi kendisi için önemli bir misyon edinen Schwartz, II. Dünya Savaşı'nın son yıllarında kaleme aldığı ve anılarına yer verdiği kitabında bu merkezin kuruluş amacını şöyle tanımlar; (Schwartz, 2003: 33, 63)

> "Kader bizi bir cemiyet çatısı altında topladı. Asıl amaç kendimize garantili bir maaş sağlayan iş bulmak değildi. Kürsülerimizi, yeteneklerimizi geliştirmeye

> yardımcı olmuş ve ona hizmet etmek için doğduğumuz ruhun yozlaşmasını engellemek için kapattık. Bugün, kovulmamızın üzerinden altı ay bile geçmemişken taraftarlarımız var, yalnız değiliz. Sakin ve gururlu bir şekilde geleceğe bakabiliriz artık. Bilime öğretmen ve kaşif olarak hizmet etmiş herkes yeniden görevlerine devam edebilecek."

Küçük bir odada faaliyete geçen bu merkez, 1933 yılı Nisan ayı ortalarında Yeni Zürich gazetesinde haber olur ve böylece merkeze başvurular başlar. Kısa bir süre sonra bu büro büyür ve "Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardımlaşma Cemiyeti" (Notgemeinschaft Deutscher Wissenschaftler im Ausland) adını alır. Schwartz, bu oluşuma yapılan yardımları anılarında şöyle aktarır; (Schwartz, 2003: 39, 40)

> "Çok şükür ki yardıma hazır İsviçreli dostlarımız vardı. Dayanışma Merkezi'nin işlerinin döndüğü küçük oda kısa süre içinde yetersiz kalmaya başladı. Dr. Katzenstein'ın önerisi üzerine A. Schmidt yeni dükkanındaki iki odayı bu amaç için kullanıma açtı. Bir mobilyacı bize gerekli masa, sandalye, dolap ve daktiloları sağladı ve Prof. R. Baer 1000 İsviçre Franklık kredi bulma konusunda yardımcı oldu, ki bu benim Frankfurt'tan düzenli olarak gelen gelirimle bizi üç ay götürmeye yeterdi."

Haziran 1933 tarihinde İngiltere'den Prof. Walter Adams ve Prof. Charles S. Gibson Akademik Yardım Konseyi'nin temsilcileri olarak Zürih'i ziyaret ettiler ve Yardımlaşma Cemiyeti'nin Londra'ya taşınmasını ve beraber sıkı bir çalışma içine girilmesini önerdiler. Fakat Cemiyet, olası iftiralardan kaçınmak için bu öneriyi geri çevirdi. Sözü edilen konsey ile birleşme, güvenlik gerekçeleri nedeniyle ancak 1936'dan sonra gerçekleşebildi. Philipp Schwartz'ın Türkiye'ye gelişinden sonra Yardım Cemiyeti, uzun süre Dr. Fritz Demuth (1876-1965) tarafından yönetildi. 1936'dan savaş sonuna kadar İngiltere'de konumlandırılmış bulunan Yardım Cemiyeti, kuruluşundan 1937 yılına kadar 1702 bilim insanına yardım etti. 1941 yılından itibaren cemiyet, Göçmen Bilim Adamları Derneği (Association of Immigrant Scholars) adını aldı. (Schwartz, 2003: 9-10, Cremer, 1991)

Almanya'daki antisemitizm hareketleri artarak artık ciddi bir boyut kazanmıştı. İktidara gelişinin üçüncü ayında devlet memurları sisteminde değişikliğe giden Adolf Hitler tarafından, 7 Nisan 1933 tarihinde imzalanan, "Devlet Memuriyetinin Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun"un (Gesetz zur Wiederherstellungdes Berufsbeamtentums) yürürlüğe girmesiyle Yahudilerin ve Nazi karşıtı siyasi faaliyetlerde bulunanların artık devlet kurumlarında çalışmaları yasaklanmış ve onlara devlet kurumlarının tüm kapıları kapatılmış, dolayısıyla bu kişilerin hem çalışma hem de toplum hayatından uzaklaştırılma süreci başlamıştı. (Reisman, 2011)

Dönemin İçişleri Bakanı Wilhelm Frick (1877-1946) tarafından hazırlanan yasanın 3. bölümünün 1. fıkrasında yer alan ilgili bölüm şu şekildedir; (Şen, 2008)

> "Madde 3 (1) Ari ırka mensup olmayan memurlar hemen emekli edilecektir. Fahri memur olarak görev yapanların da görevlerine son verilecektir.
> Madde 4 Daha önceki politik faaliyetlerinden dolayı, devleti savunma güvencesi vermeyen memurlar görevden alınabilirler."

Bu yasa ile birlikte, Ari ırkından olmadıkları gerekçesiyle ya da siyasi görüşleri sebebiyle Alman üniversitelerindeki kürsülerde görev alan tüm Yahudi ve hükümet karşıtı olan akademisyenlerin işine bir anda son verildi. Ayrıca, eşler arasında yapılan karma evlilikler de işten çıkartılma sebebiydi. Dolayısıyla Yahudi olmayan bir çok akademisyen de eşleri Ari ırka mensup olmadıkları gerekçesiyle eş faktöründen dolayı işlerini kaybetmek durumunda kaldılar. Yasayla birlikte işten çıkartılan devlet memurlarına tazminat ödemesi yapılmıyor sadece bir kaç yıl emeklilik maaaşı ödemesi yapılıyor, üniversitedeki akademisyenlere ve diğer kamu kesimi çalışanlarına ise bu ödeme bile yapılmıyordu. (Neumark, 2017: 25-27).

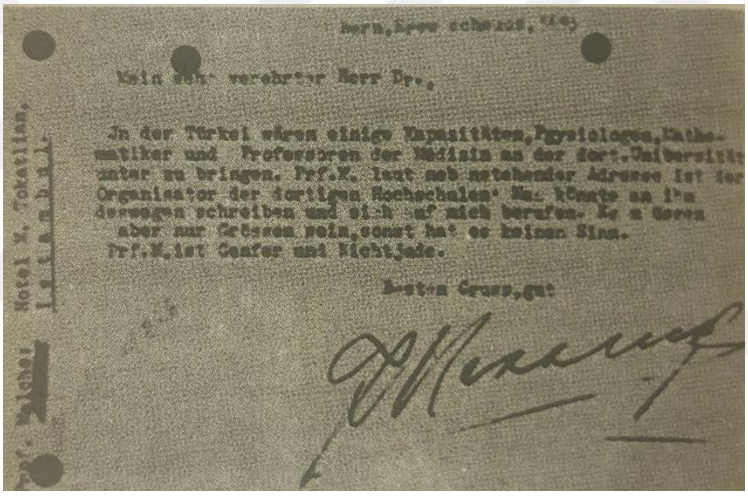

Resim 3.7. Yardım Cemiyeti'ne Gönderilen Posta Kartı

Kaynak: "*Atatürk ve Üniversite Reformu*", H. Widmann 2000

Schwartz, aynı dönemde Türkiye'de hükümetin yürütmüş olduğu üniversite reformu çalışmalarından, kayınpederi Prof. Dr. Sinai Tschulok (1875-1945)'un yakın arkadaşı olan Albert Malche tarafından kendisine gönderilen bir posta kartıyla haberdar oldu. Gönderilen posta kartında şu cümlelere yer verilmişti; (Büyükdağ, 2017: 170)

> "Çok saygıdeğer Bay Dr. Türkiye'de üniversitede görevlendirilmek üzere psikologlar, matematikçiler, tıp profesörleri aranıyor. Yanda adresi olan (Belirtilen adres Tokatlıyan Oteli'ydi.) Prof. M. oradaki yüksekokulları organize eden kişidir. Ona bu nottan bahsederek yazabilirsiniz. Ancak sadece ünlüler aranıyor. Aksi takdirde temasa geçmenin bir anlamı yok. Prof. M. Cenevrelidir ve Yahudi değildir. Candan selamlarımla."

Almış olduğu bu haber üzerine hemen harekete geçen Schwartz, Albert Malche'ye hitaben bir cevap mektubu yazdı. Schwartz, mektubunda şöyle diyordu; (Büyükdağ, 2017: 172)

> "Çok saygıdeğer Prof. Malche…Geçtiğimiz günlerde aldığım bir kart üzerine sizinle iletişime geçiyorum. Ben Yurtdışındaki Alman Bilimadamları Yardımlaşma Derneği'nin kurucusu Prof. Dr. Philipp Schwartz. Dernekçe, Almanya'dan kaçan veya görevinden ayrılmaya zorlanan Alman bilimadamlarını tespit etmek, onların uzmanlık alanlarını belirleyip bir sınıflandırma yapmak, daha sonra da bu bilimadamlarına farklı ülkelerde çalışacak ortamı sağlamak amacını güdüyoruz. Tam da bu esnada sizin Türkiye'de kuracağınız bir üniversite için profesörler aradığınız haberini ileten bir kart elimize ulaştı. Bu konuyla ilgili size yardımcı olmak ister, gerekirse tarafınıza bir temsilci gönderebiliriz."

Türkiye'den posta kartı ile gelen bu haberi ve Schwartz'ın cevabını kendi anılarından aktaracak olursak; (Schwartz, 2003: 41)

> "Mayıs sonlarına doğru, Cenevreli pedagoji profesörü A. Malche'den, Türkiye'de yeni bir üniversite reform yapıldığına ve bunun yönetiminin Dr. Malche tarafından yürütüldüğüne dair bir haber aldık. Hemen cevap verdim. Prof. Malche, reform için hazırlıkların başladığını ve bizden de bazılarının oluşuma kabul edilebileceğini söyledi. Yardımlaşma Cemiyeti'nin bir temsilcisini Türkiye'ye göndermenin gerekli olup olmadığını sordum. Telgraf ile gelen cevap şöyle diyordu: 'Göndereceğiniz kişiyi bekliyoruz' "

Almış olduğu bu davetle Schwartz, Türkiye'ye bizzat kendisinin gitmesi gerektiğine karar vererek çalışmalara başladı.

Bu arada Hitler, Türk hükümetinin, kendisinin üniversitelerdeki kürsülerinden uzaklaştırdığı akademisyenlerle temasa geçtiğini öğrendi ve 8 Mayıs 1933 tarihinde Atatürk'e bir mesaj göndererek, mesajında "*Bu komünist profesörleri ülkenize sokmayınız"* talimatını verdi. Atatürk'ün ise bu mesaja cevabı "*Bu onbaşı beni cinayetlerine alet edemez"* şeklinde oldu. Bunun üzerine Türkiye'de görev yapmak isteyen Alman akademisyenlerle ilgili işlemlere hız verildi ve Yardım Cemiyeti Başkanı Philipp Schwartz 5 Temmuz 1933 tarihinde ülkemize geldi. (Reismann, 2011)

3.3. Philipp Schwartz'ın Türkiye'ye Gelişi ve Hükümet Görüşmeleri

Schwartz, 5 Temmuz 1933 tarihinde Şark Ekspresi'yle İstanbul'a geldiğinde kendisini burada Üniversite Reform Komisyonu'nda görevli, matematik ordinaryus profesörü Kerim Erim (1894-1952) karşıladı. Schwartz, bu karşılaşmayı ve sonrasında Erim ile yirmi yıl süren dostluğunu yıllar sonra şöyle anlatacaktı; (Schwartz, 2003: 41, 42)

> "…İstasyonda bir süre son yolcu olarak yalnız başıma bekledim. Biraz sonra tereddütlü bir bey gelip Prof. Schwartz olup olmadığımı sordu. Daha sonra da

gülerek, öğrencilik zamanlarında Göttingen'de sakallı bir matematikçi Prof. Schwartz tanıdığını söyledi. Bu yüzden tüm Schwartz'ların sakallı olacağını düşünmüş!
…Kerim beni, bakıma muhtaç yaşlılar evi olan, yok olmaya yüz tutmuş yüksek okul, Darülfünun'daki bir odada toplanmış arkadaşlarına götürdü. Ona, kafamdaki matematikçiler ve fizikçilerin listesinden bahsettim. Çok sevinmiş görünüyordu. Aramızdaki etkileşimi ilk bakışta dostluk ve güven olarak niteleyebiliriz."

Aynı günün akşamı Ankara'ya geçen Schwartz, 6 Temmuz 1933 tarihinde dönemin Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip (1893-1934) ve ekibi ile görüştü. 19 Eylül 1932'de Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilen Galip, askeri tıbbı bitirmiş, Türk ocaklarının kuruluşunda bulunmuş, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin ilk genel sekreterliğini yapmış, gönüllü olarak Birinci Dünya Savaşı'na katılmış ve Kafkas cephesinde Teşkilat-ı Mahsusa'da görev almıştı. (Dölen, 2010: 148, 149- İnan, 2007: 280)

Dr. Reşit Galip'in 19 Eylül 1932 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilmesi ile ilgili bir anısını Prof. Dr. Afet İnan (1908-1985) şöyle anlatır; (İnan, 2007: 281)

"O senenin yaz aylarında, Dr. Reşit Galip, Yalova'da ve İstanbul'da Atatürk'ün yanında bulunarak, yine tarih üzerinde çalışmalarına devam etmekte idi. Dolmabahçe Sarayı'nda bir gece, o zamanın Maarif Vekili Esat Bey ile konuşurken, birdenbire Dr. Reşit Galip'e hitap eden Atatürk, Cumhuriyet hükümetinin milli eğitim işleri ile ilgili düşüncelerini açıklamasını istedi. Doktorun verdiği yanıtlardan duygulanan Cumhurbaşkanı Atatürk, çok büyük hürmet gösterdiği hocası Esat Bey'e hitap ederek, "Hocam, Maarif işlerimizi bu genç arkadaşımıza bırakmak istemez misiniz?" diye sordu. İşte böylece Dr. Reşit Galip 1932 yılının sonbaharında Türk milli eğitiminin başına geçmişti."

Resim 3.8. Atatürk ve Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip, 28 Haziran 1933

Kaynak: Mesut Ilgım Yazı Dizisi 1- Şalom Gazetesi, 11 Şubat 2009

Bakan Galip, reform komisyonu üyeleri ve bakanlık çalışanlarının katıldığı toplantı samimi ve dostane bir havada geçdi. Toplantı sırasında konuşmalar Fransızca olarak yapıldı ve Schwartz'dan, yeni kurulacak üniversitede görevlendirilmek üzere bir çok alanda profesör önerilmesi istendi. Bu Schwartz'ın beklediğinin de üstünde bir durumdu. Kendisi, toplantı sırasındaki duygularını anılarında şöyle aktarır; (Schwartz, 2003: 42,43)

> " 'Bize….için bir profesör önerebilir misiniz?' Bu soru o öğleden sonra boyunca en az otuz kere soruldu ve gittikçe artan bir heyecanla cevaplandı. Ben ve sanırım orada bulunan herkes zamanı ve zorlukları unutmuş gibiydik. Almanya'dan utanç verici bir şekilde kovulmamızın o an onların gözünde bizi kahraman mertebesine yükselttiğini hissediyordum. Batı pisliğinin elini değdirmediği, yepyeni ve harika bir ülke keşfetmiştim. Yardımlaşma Cemiyeti'nin ortaya çıkışı artık bambaşka bir anlam kazanmıştı."

Saat ikide başlayan, iki oturumdan oluşan ve yedi saat süren uzun bir toplantının ardından anlaşma imzalandı. Prof. Schwartz, toplantının bitiminde Zürih'deki Yardım Cemiyeti'ne bir telgraf yolladı. Yıllar sonra anılarında o telgraftan şu cümlelerle bahsedecekti; (Yalçın, 2016: 79-81-Schwartz, 2003: 44)

> "….Saat 21.00 olmuştu. 7 unutulmaz saat boyunca durmadan çalıştık. Dışarısı henüz kararmamıştı. Vedalaştık. Zürih'e telgraf çektim.
> 'Üç değil, otuz!' "

Schwartz, reform çalışmasında aktif rol üstlenen Albert Malche'nin o günkü toplantıda sessiz kalmasını merak ederek toplantı sonunda bunun nedenini kendisine sordu; Malche'den aldığı yanıt şöyleydi; (Schwartz, 2003: 44)

> "Konuşmalara çok fazla katılmadım. Daha çok gözlemlemeyi tercih ettim. Ve problemlerimizin beklenmedik bir şekilde, mantıklı yaklaşımlarla çözülmesini keyifle izledim. Tüm kararlara uyulacağından emin olabilirsiniz."

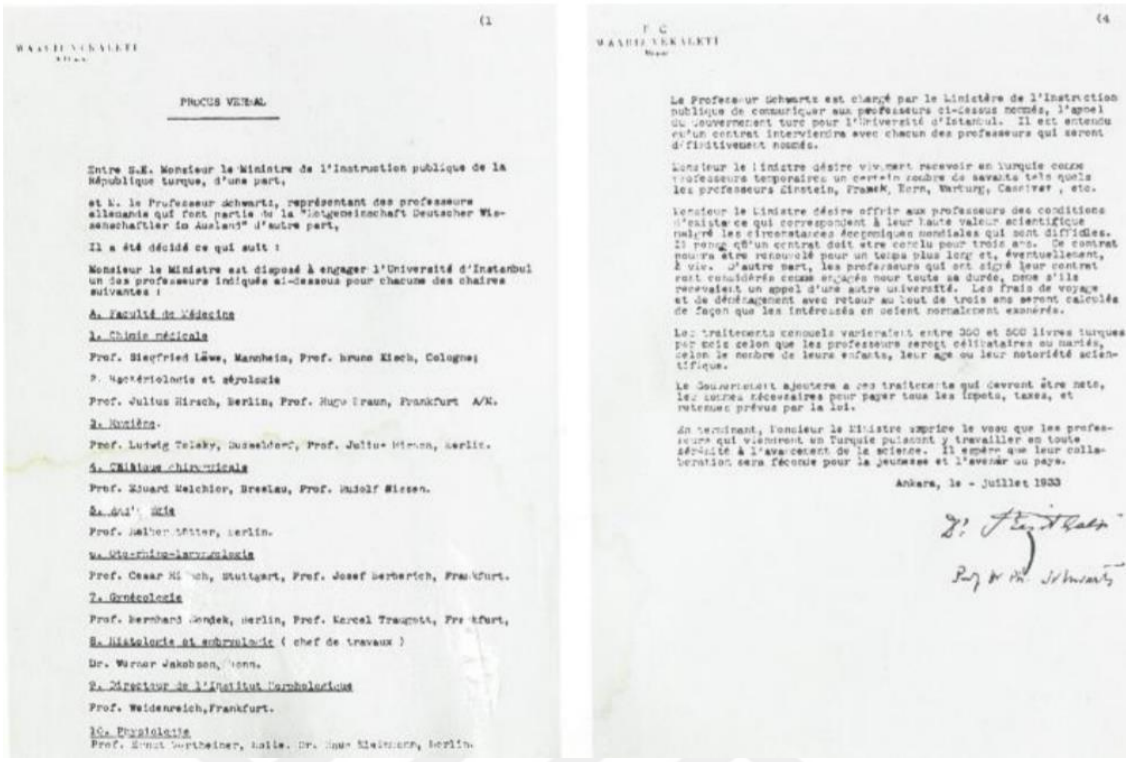

PROCES VERBAL

Entre S.E. Monsieur le Ministre de l'Instruction publique de la République turque, d'une part,

et M. le Professeur Schwartz, représentant des professeurs allemands qui font partie de la "Notgemeinschaft Deutscher Wissenschaftler im Ausland" d'autre part,

Il a été décidé ce qui suit :

Monsieur le Ministre est disposé à engager l'Université d'Instanbul un des professeurs indiqués ci-dessous pour chacune des chaires suivantes :

A. Faculté de Médecine

1. Chimie médicale

Prof. Siegfried Löwe, Mannheim, Prof. Bruno Kisch, Cologne;

2. Bactériologie et sérologie

Prof. Julius Hirsch, Berlin, Prof. Hugo Braun, Frankfurt A/M.

3. Hygiène.

Prof. Ludwig Teleky, Düsseldorf, Prof. Julius Hirsch, Berlin.

4. Chirurgie chirurgicale

Prof. Eduard Melchior, Breslau, Prof. Rudolf Nissen.

5. Oto-Rhino-Laryngologie

Prof. Cesar Hirsch, Stuttgart, Prof. Josef Herzenberg, Frankfurt.

7. Gynécologie

Prof. Bernhard Zondek, Berlin, Prof. Karsel Traugott, Frankfurt,

8. Histologie et embryologie (chef de travaux)

Dr. Werner Jakobsen, Kiel.

9. Directeur de l'Institut Pathologique

Prof. Weidenreich, Frankfurt.

10. Physiologie

Prof. Ernst Bortheimer, Halle. Dr. [illegible], Berlin.

Le Professeur Schwartz est chargé par le Ministère de l'Instruction publique de communiquer aux professeurs ci-dessus nommés, l'appel du Gouvernement turc pour l'Université d'Istanbul. Il est entendu qu'un contrat interviendra avec chacun des professeurs qui seront définitivement nommés.

Monsieur le Ministre désire vivement recevoir en Turquie comme professeurs temporaires un certain nombre de savants tels que les professeurs Einstein, Franck, Born, Warburg, Cassirer, etc.

Monsieur le Ministre désire offrir aux professeurs des conditions d'existence qui correspondent à leur haute valeur scientifique malgré les circonstances économiques mondiales qui sont difficiles. Il rend qu'un contrat doit être conclu pour trois ans. Ce contrat pourra être renouvelé pour un temps plus long et, éventuellement, à vie. D'autre part, les professeurs qui ont signé leur contrat sont considérés comme engagés pour toute sa durée, même s'ils recevaient un appel d'une autre université. Les frais de voyage et de déménagement avec retour au bout de trois ans seront calculés de façon que les intéressés en soient normalement exonérés.

Les traitements annuels varieront entre 300 et 800 livres turques par mois selon que les professeurs seront célibataires ou mariés, selon le nombre de leurs enfants, leur âge ou leur notoriété scientifique.

Le Gouvernement ajoutera à ces traitements qui devront être nets, les sommes nécessaires pour payer tous les impôts, taxes, et retenues prévus par la loi.

En terminant, Monsieur le Ministre exprime le vœu que les professeurs qui viendront en Turquie puissent y travailler en toute sérénité à l'avancement de la science. Il espère que leur collaboration sera féconde pour la jeunesse et l'avenir du pays.

Ankara, le - Juillet 1933

Resim 3.9. Türk Hükümeti ve Yardım Cemiyeti Arasında İmzalanan Anlaşmanın İlk ve Son Sayfaları

Kaynak: Exil Türkei: Deutschsprachige Emigranten in der Türkei (1933-1945), Jan Cremer & Horst Przytulla, Verlag Karl M. Lipp, 1991

Albert Malche ve Dr. Reşit Galip, günün sonunda elde edilen başarıdan oldukça memnun kalmışlardı. Galip, 6 Temmuz günü imzalanan bu anlaşma sonunda yabancı bilim insanlarına şu sözlerle teşekkür etti; (Namal, 2012-Hirsch, 2017)

> "500 yıl önce İstanbul u aldığımızda, Bizans'ın önde gelen bilimadamları ve sanatçıları ülkeyi terk ettiler. Bunlardan birçoğu İtalya'ya gitti ve orada Rönesans'ı başlattı. Şimdi Avrupa'nın aldıklarını bize geri vermesinin zamanı gelmiştir. Vatanımıza yenilikleri getirmenizi, böylelikle çağdaş düzene ayak uydurmamızı sağlamanızı ve yeni nesile çağdaş bilimde ilerleme yolunu göstermenizi umuyor, milletçe teşekkür ve saygılarımızı sunuyoruz."

Türkiye'de yirmi yıl boyunca görev yapmış olan Hukuk Profesörü Ernst Eduard Hirsch (1902-1985) ise, anılarında o günü şöyle aktarır; (Hirsch, 2017: 190)

> "Prof. Malche ve İstanbul Üniversitesi'nin reform planı üzerinde çalışan pek çok Türk uzmanın da hazır bulunduğu bu görüşme sonucunda bir tutanak imzalanmış. Bu anlaşmada 30 kürsü yer almakta ve herbir kürsü için de birden fazla Alman bilim adamının adı anılmaktaymış. Schwartz'a, Bakan tarafından, protokolde adı geçen bilim adamlarıyla temasa geçerek, kendi alanlarındaki kürsüleri devralmaları konusunda teklif götürmesi ve tutanakta ana hatlarıyla belirtilen

sözleşme şartları temelinde 'İstanbul Üniversitesi için resmi bir davet' yapması konusunda tam yetki verilmiş."

Böylece ülkelerindeki kürsülerinden ayrılmak zorunda kalan bilim insanlarına hem Türkiye'nin hem de İstanbul Üniversitesi'nin kapıları açılmış oldu.

Schwartz elde edilen bu zaferle birlikte 7 Temmuz 1933 tarihinde Dr. Reşit Galip ile tekrar görüştükten sonra dönemin Sağlık Bakanı Refik Saydam (1881-1942) ile de görüştü ve Saydam kendisinden Ankara Numune Hastanesi ve Hıfzısıhha Enstitüsü'ndeki boş olan kadrolarla ilgili de önerilerde bulunmasını istedi. Yapılan bu görüşmelerden sonra Schwartz, üç hafta içerisinde geri geleceğinin sözünü vererek Orient Ekspress (Şark Ekspresi) ile İstanbul'a geldi ve buradan İsviçre'ye dönerek hemen çalışmalara başladı. Schwartz'ın Zürih'deki çalışmalarını kendisinden aktaralım; (Schwartz, 2003: 46)

"Oraya vardığım ilk günden itibaren adaylarla kontak kurmaya başladım. Frankfurt, Berlin, Londra, Paris ve Manchester'a telefonlar edip yazışmaya başladık. Bağlantı kurduklarımızı Zürih'e getirtmeye çalışıyorduk. Tutuklu bulunan üç profesörün, Kantoro-Witz, Dessauer ve Kessler'in de onayını almak için yollar ve çözümler bulmaya çalıştık. İhtiyacı olanlar için yol paraları ayarladım. Tüm bunlar esnasında Prof. Löwe, Prof Neumark, Bayan Netty Katzenstein, Bayan Löwe ve Bayan İda Wolf benim hep yardımcım oldular."

Zürih'deki çalışmalarını tamamladıktan sonra, İstanbul Üniversitesi'ndeki teknik konularla ilgilenmek üzere Türkiye'ye 25 Temmuz 1933 tarihinde yeniden gelen Philipp Schwartz'ın bu kez yanında Profesör Rudolf Nissen (1896-1981)'de bulunmaktadır. Kendisi de, Hitler'in Yahudilere yönelik ırki baskılarından dolayı Berlin Üniversitesi'ndeki görevinden ve ülkesinden ayrılmak istemektedir. Ünlü cerrah, konuyla ilgili Alman meslektaşı Ferdinand Sauerbruch (1875-1951)'a hitaben yazdığı, 2 Nisan 1933 tarihli mektubunda duygularını şöyle dile getirir. (Şen, 2018: 254)

"Kişisel şeref ve haysiyet duygusunun bu derece hayasızca çiğnenmesi karşısında her şey geri plana kaçtı. Haysiyet ve şeref kavramını, birahane sohbeti gözüyle değerlendirmediğimi bilirsiniz. Belki bunun içindir ki gözüm sahiden haysiyet kırıcı olanı görebiliyor… benim meslek çevreme ait insanlar tarafından da dile getirilen hainçe aşağılanma beni kişisel olarak yaralamaktadır… Bana performansımı sürekli yükseltme, bunun ötesinde karakter ve insan olarak kendimi geliştirme imkânı, yani hayatıma anlam vermiş olan bu çalışma ortamından ayrılıyorum… Almanya'da kalamayacağım açıktır."

Bu ikinci Türkiye ziyaretinde Schwartz'a Maarif Vekili Dr. Reşit Galip tarafından Tıp Fakültesi'nde çalışmak üzere teklif verilir. Böylece Schwartz, Prof. Albert Malche tarafından İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Patoloji Bölümü'nün başına atanır. Prof. Dr. Nissen ise, aynı yıl ordinaryus ünvanıyla Tıp Fakültesi'nin 1. Cerrahi Kliniği'ne atanacaktır.

Hükümet ilk olarak, Schwartz ve Nissen'e üniversitedeki teknik konularla ilgili atılması gereken adımları şöyle sıralar; (Widmann, 2000: 93, 94)

- Haydarpaşa'da bulunan Tıp Fakültesi'nin Avrupa Yakası'na taşınması.
- Beyazıt'ta bulunan Harbiye Nezareti binasının üniversitenin merkez binası olması ve burada çeşitli enstitü ve kütüphanelerin kurulması.
- Diş Hekimliği Okulu ve Biyoloji Enstitüsü için yer bulunması.
- Yıldız Gözlemevi kurulması.
- Hastanelerin fakülte kliniklerine dönüştürülmesi.
- Yabancı profesörler için bir çalışma programının hazırlanması.

3.4. Yapılan Sözleşmeler

6 Temmuz 1933 tarihinde, Maarif Vekili Dr. Reşit Galip ve Yardım Cemiyeti başkanı Philipp Schwartz arasında Ankara'da imzalanan anlaşma çerçevesindeki şartların başlıca maddeleri şu şekildeydi; (Taşdemirci, 2000)

1. Hocalar, ilk üç yıl dersleri Almanca, Fransızca ya da İngilizce olarak verebilecek fakat, üç yılın sonunda mutlaka Türkçe öğrenip dersleri Türkçe verecekler.
2. Üç yılın sonunda, verilen derslerin kitapları çevirmenler yardımıyla Türkçe olarak hazırlanacak, profesörler bu ders kitaplarını üniversite yayını olarak çıkarabilecekler.

Sözleşmenin bu ilk iki maddesi hakkında Fritz Neumark (1900-1991), yazmış olduğu anılarında şu anekdota yer verir; (Neumark, 2017: 135)

> "…İş anlaşmalarımızda Türkçe öğrenmeyi ve dalımızda en az bir ders kitabı yazmayı taahhüt etmiştik. Fakat Türk makamları centilmence davranarak bu yükümlülükleri katı bir şekilde ele almıyorlardı. Bu özellikle birincisi için geçerliydi, ama yine de onlara uymak için ne kadar uğraş verirsek o kadar memnun oluyorlardı."

3. Genç bilim insanlarının yetişmesi için, lisans dersleri dışında ücretsiz olarak lisans üstü seviyede dersler verecekler.
4. Hocalar, akademisyenlik haricinde farklı bir işte çalışmayacak, tam gün olarak üniversitede görev alıp, derslerinde ve sınavlarında bizzat kendileri bulunacak; ayrıca, imzaladıkları bu sözleşmeler gereği eşleri de meslek sahibi olsalar bile sadece birine çalışma izni verilecek.

5. İhtiyaç olması halinde profesörler, dersleri ve sınavları için yerlerine bakacak kişileri kendileri belirleyebilecek ve bunu bir raporla rektörlüğe bildirecekler.
6. Gerekli görülmesi halinde hükümete rapor hazırlayacaklar, ancak bunun için ek bir ücret almayacaklardır.
7. Yapılan beş yıllık sözleşmeler karşılıklı istek çerçevesinde tekrar beşer yıl süreler için yenilenebilecek olup, sözleşmenin feshi istendiği takdirde sürenin bitiminin beş ay öncesinden bildirilecek ve sözleşme iptal olacaktır. Herhangi bir fesih bildirilmediği durumda ise, sözleşmeler beş yıl daha uzatılmış sayılacaktır. Ayrıca profesörler ileride kendi yerlerini alabilecek asistanları yetiştireceklerdir.

Bu şartlar çerçevesinde yabancı hocalara 550-750 Türk lirası (1.000 RM) arasında değişebilen (medeni durum ve çocuk sayısına göre değişim gösteriyordu), her ay başında TL olarak ödenecek yüksek bir maaş ki bu maaşlar o dönemki Türk hocaların aldıkları 40 ile 100 Lira arasında değişen maaşın yaklaşık üç-dört katı kadardı, yol giderleri, sağlık sigortası ve devlet himayesi gibi haklar sağlanacaktır. Ülkemize gelen akademisyenler ki bunların içinde toplama kampında ya da hapiste olanlar da dahil hepsi devlet memuru olarak sayılacak ve Türk devletinin koruması altına alınacaktı. Ayrıca verilecek olan maaşlar hastalık ya da vefat gibi durumlarda da bir yıl süreyle ödenmeye devam edecekti. Hukuk Profesörü Ernst Eduard Hirsch (1902-1985) anılarında, Türk hükümeti tarafından kendilerine sunulmuş olan bu olanaklardan şöyle bahseder; (Hirsch, 2017: 192, 193)

> "Türk yaşam standartları ve ülkede üretilen ürünlerin genellikle düşük olan fiyatları göz önüne alındığında, maaşlarımız iyiydi. Seyahat masrafları ve bilimsel malzemenin, özellikle de bilimsel özel kitaplıkların nakil masrafları da, tam olarak ödenecekti…Maaşlar, her ay başında ödenecekti ve gerçekten de, genellikle böyle oldu. Sadece yılda bir kez güçlükler doğuyordu. Uzun vadeli sözleşmeler söz konusu olduğu halde, maaş ödemeleri her yıl devlet bütçesinde yeni baştan görüşülmekteydi ve bütçe karara bağlanmadan maaş ödemesi yapılamıyordu…. Ama benim bildiğim kadarıyla ciddi bir anlaşmazlık ya da pürüz hiç olmamıştır."

Ancak, yol giderleri konusunda bazı profesörler ile Türk hükümeti arasında anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Profesörlerin eşya nakil masrafı hariç kişisel yol giderleri o günün parasıyla 250 Türk lirası (500 RM) olarak hesaplanmıştı. Konuyla ilgili, profesörlerin sözcülüğünü üstlenen Fritz Neumark'ın aracılığıyla tahmini yol giderlerinin yüzde doksanı üzerinde anlaşma sağlandı. Bu anlaşmaya göre, yol giderlerinin daha az olması ya da hiç olmaması durumunda söz konusu meblağ profesörler arasında paylaşılacaktı. (Neumark, 2017: 22)

Yabancı hocalarla yapılan anlaşmalar dışında, onlarla birlikte Türkiye'ye gelen asistanları içinde ayrıca anlaşmalar yapıldı ve yapılan bu anlaşmalarda şu maddelere yer verildi; (Taşdemirci, 2000-Öztürk, 2002)

1. Sözleşme süreleri 1-2 yıl arasında değişmektedir.
2. Türkiye'ye geliş ve ayrılış sürecinde belirli bir miktar seyahat masrafı ödenecektir.
3. Öğretim yardımcısı, tüm zamanını üniversitedeki görevine ayıracak, bunun dışında hiç bir isle meşgul olmayacaktır.
4. Maaşlar 100-250 Türk lirası arasında değişmekle birlikte aylık olarak peşin ödenecek ve kanunların belirlediği vergi kesintisine tabii olacak, hastalık durumunda maaşlar iki ay süreyle ödenecek, sonrasında sözleşmeler feshedilecektir.
5. Okutmanlar aylık ücret karşılığında haftada 12 saat ders verecekler, hastalanmaları halinde maaş ödeme süresi 15 gün olup, sonrasında yerlerine vekil tayin edilecek ve maaşlarının 2/3'si vekile ödenecektir.
6. Sözleşme şartlarına uymayanların sözleşmeleri rektörlük makamı tarafından feshedilebilecektir.

Başlangıç tarihi 15 Ekim 1933 olarak kabul edilen ve Türk Maarif Vekaleti, Albert Malche, Philipp Schwartz ve Rudolf Nissen tarafından genel koşulları Ankara'da belirlenen sözleşmeler, 4 Ekim 1933 tarihinde yabancı hocalar ile Türkiye'nin İsviçre Büyükelçisi Cemal Hüsnü Taray (1893-1975) arasında Cenevre'de imzalandı. Ernst Hirsch, sözleşmelerin imzalandığı günle ilgili anılarında şöyle bahseder; (Neumark, 2017: 18-Hirsch, 2017: 192)

> "Resmi sözleşmeyi, Türkiye'nin İsviçre Büyükelçisi, Ekselans Cemal Hüsnü ve ben 4 Ekim 1933'te Cenevre'de imzaladık. Prof. Malche'de hazır bulunuyordu. Cenevre'ye Philipp Schwartz ile birlikte gelmiştim. Yanımızda öteki arkadaşlarımızın önceden imzalamış oldukları sözleşme metinleri vardı. Bunları Büyükelçiye imzalatıp sahiplerine iletmek üzere geri aldık."

O dönemde tutuklu bulunan akademisyenler Gerhard Kessler (1883-1963), Fizik Bilimci Friedrich Dessauer (1881-1963) ve Türkiye'ye geldikten sonra İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nin kuruculuğunu üstlenecek olan Alfred Kantorowicz (1880-1962)'in de Türk hükümetinden aldıkları görevi kabul etmeleriyle beraber tutukluluk hallerine son verilmişti ve böylece anlaşmaların imzalanmasıyla birlikte iki ay içerisinde, Türk hükümeti tarafından görevlendirilen bilim insanlarının çoğu İstanbul'a geldi. O günleri Schwartz'ın anılarından aktaralım; (Schwartz, 2003: 66)

> "Ekim ayının ilerleyen günlerinde hemen hemen arkadaşlarmın tümü aileleri, kardeşleri, dostları ve yardımcılarına kavuştular. 150 kişi her yerdeydi. Taksim Meydanı, İstiklal Caddesi, camiler, müzeler, gemiler, adalar ve de özellikle

sahillerde onlara rastlamak mümkündü. Ya takip ve gözlem altında bulundukları ve evlerini terketmek zorunda bırakıldıkları Almanya'dan, ya İngiltere'deki mütevazi konaklama evlerinden ya da Paris'in ucuz pansiyonlarından geliyorlardı. Ama artık özgürdüler. Hem de misafirperver bir ülkenin kanatları altında. Akşamları genellikle ana mekanları olan Park Otel'in terasında buluşup günün neşeli olaylarını anlattıkları bitmeyen sohbetlere dalıyorlar ya da derin bir sessizlik içinde Boğaz'ın, sarayların, Marmara'nın, yıldızların güzelliğinde kayboluyorlardı."

27 Ekim 1933 günü gemiyle İstanbul'a gelen Philipp Schwartz, bir gün sonra Dolmabahçe Sarayı'nda dönemin Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüstü Aras (1883-1972) tarafından, Sovyetler Birliği Mareşali Kliment Woroschilow (1881-1969) başkanlığındaki Rus Delegasyonu onuruna gerçekleştirilen Cumhuriyetin 10. yıl dönümü kutlamalarına davetli olarak katıldı. Aldıkları bu davet Schwartz ve arkadaşlarını öylesine onurlandırmış olacak ki, Hukuk Fakültesi dekanlığı tarafından kendisine verilen davetiye ile aynı davete katılan hukuk profesörü Ernst Eduard Hirsch (1902-1985), davetin gerçekleştirildiği Taht Salonu'nun Boğaz'a bakan büyük penceresinin önünde kendi kendine yaptığı konuşmayı hatırlayarak, yıllar sonra kaleme aldığı anılarında yaşadığı o günle ilgili şu ifadelere yer vermişti; (Neumark, 2017: 60-Hirsch, 2017: 208-Yalçın, 2016: 138)

"....Ve işte ben, Alman vatanında Yahudi olduğu için hor görülen, "aşağılık" ırka mensup olduğu için sahip olduğu mevkilerden kovulan, evini, yurdunu terk edip, yabancı ülkelere kaçmak zorunda bırakılan ben, "mülteci" ben, dünyanın bir ucundaki Türkiye'de.... bir zamanların Taht Salonu olan bu mekanda, ülkenin ilk bin seçkininden sayılan, saygıdeğer bir Alman profesör sıfatıyla hazır bulunmaktayım! Talihin yüzüme güldüğü bu olağanüstü anı yaşamak, daha Türkiye'deki yıllarımın hemen başındayken, nasip olmuştu bana."

Ekim 1933'de hocaların İstanbul'a ulaşmasıyla birlikte, 1897 yılında inşa edilen ve o yılların İstanbul Beyoğlu'ndaki en büyük otellerinden biri olan Tokatlıyan Oteli'nde bir tanışma toplantısı gerçekleştirildi. Bu toplantı ile ilgili anılarını Fritz Neumark şöyle anlatır; (Neumark, 2017: 127)

"İlk önce nerede, ne zaman ve nasıl ders vereceğimizi öğrenebilmemiz için müstakbel meslektaşlarımızla tanışmamız gerekiyordu. İlk buluşma toplantımızı 1933 Ekim'inde, ünlü büyük Pera Caddesi üzerindeki Tokatlıyan Oteli'nde yaptık. Belli bir ürkeklikle beklediğimiz bu ilk görüşmeye benim ve Röpke'nin dışında (diğer Alman iktisatçıları henüz Türkiye'ye gelmemişlerdi) Türk tarafından bize asistanlık yapmaları düşünülen Ömer Celal Sarc ve Muhlis Ete katıldılar… Sarc Röpke'ye, Ete bana verildi ve her ikisi de bir süre için bize tercümanlık yaptılar. Bunlardan başka bir dizi Türk memur profesör vardı; onlardan biri olan Şükrü Baban bu ilk görüşmeye katılmıştı."

Neumark ayrıca, İktisat profesörü ve aynı zamanda gazeteci olan ve kendisiyle dönüşümlü olarak İktisadi Düşünce Tarihi dersleri verdiği Şükrü Baban (1890-

1980)'ın ilk zamanlar üniversite reformuna karşı çıkanlardan biri olduğunu ancak, bir süre sonra ilişkilerinin düzeldiğini ve kendisine Türkçe öğrenmesi konusunda yardımcı olduğunu anlatır. (Neumark, 2017: 128)

3.5. Albert Einstein'ın Atatürk'e Mektubu

Almanya'da Nasyonal Sosyalist Parti'nin iktidarı ele geçirmesinden sonra Yahudi karşıtı hareketler artarak devam etmektedir. Hitler'in iktidara geldiği dönemde Amerika'da bulunan Yahudi asıllı ünlü Alman fizikçi Albert Einstein (1879-1955), Hitler'in iktidara gelmesinden itibaren siyasi olarak, Üçüncü Reich hükümetine karşı muhalefet etmiş, Hitler yönetimindeki bir Almanya'ya dönmek istemediğini açıklamış ayrıca, bütün dünya ülkelerinin de nasyonal sosyalizmin yaratacağı tehlikelere karşı bilgilendirilmesi gerektiğini savunmuştu. 10 Mayıs 1933 tarihinde gerçekleştirilen kitap yakma olaylarında Alman Öğrenci Birlikleri tarafından eserleri ateşe verilen Einstein'ın Nazi hükümetine karşı göstermiş olduğu bu tutum, kendisinin Nazi dönemi boyunca Almanya'da hain kelimesiyle birlikte anılmasına neden olmuştu. (Beyerchen, 2015: 35, 36)

Albert Einstein, 1935 yılında kendi el yazısıyla almış olduğu notlarında Hitler'den şu sözlerle bahsediyordu; (Behramoğlu, 2016)

> "Entellektüel yetenekleri sınırlı, hiçbir yararlı işe yeteneği bulunmayan, koşulların ve doğanın daha cömert ödüllendirdiği kimselere karşı kıskançlık ve nefretle içi içini yiyen biri…Sokaklardan ve birahanelerden insan döküntülerini topladı ve o döküntülerle kendi örgütünü yarattı."

O dönemde Prusya Bilimler Akademisi'nde ders vermekte olan fakat kısa bir süre sonra artık Almanya'da daha fazla yaşayamayacağına, dolayısıyla burada ders veremeyeceğine karar veren Albert Einstein, 28 Mart 1933 tarihinde istifasını vermiş, Prusya Bilimler Akademisi ise, bunun üzerine 1 Nisan 1933 tarihinde gerçekleştirdiği basın toplantısında, siyasi görüşleri nedeniyle dışladığı Einstein'ın vermiş olduğu istifa ile ilgili herhangi bir üzüntü duymadıklarını dile getirmişti. (Beyerchen, 2015) Einstein ise, ilerleyen süreçte Paris'e giderek buradaki College de France'da hocalık yapmaya başlamıştı.

1921 yılında Nobel Fizik Ödülü'ne layık görülen Albert Einstein'ın onursal başkanı olduğu, 1912 yılında Rusya'da kurulan ve bir çok Avrupa ülkesinde şubeleri olan, Paris'teki "Union des Societes" (Yahudi Nüfusu Koruma Grupları Birliği) OSE Cemiyeti de o dönemde Almanya'daki Nazi tehdidinden kaçan yahudilere iş bulmaya çalışıyor fakat netice alamıyordu.

Philipp Schwartz'ın başarısından haberdar olan cemiyet, Almanya'daki yahudi bilimadamlarının Türkiye'de iş bulabilmeleri için Yahudi asıllı diş doktoru Sami Günzberg (1876-1966)'den aracı olarak yardım istedi. Günzberg de 1933 yılının

Ağustos ayında gittiği Paris dönüşü bu talebi bakanlığa sundu fakat Türkiye'ye gelmesi önerilen hocaların birinci sınıf niteliklere sahip olmamalarından dolayı bakanlıktan olumlu bir yanıt alamadı. (Dölen, 2010a) Bunun üzerine 17 Eylül 1933'te Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye, OSE'nin onursal başkanı Albert Einstein imzalı bir mektup gönderildi.

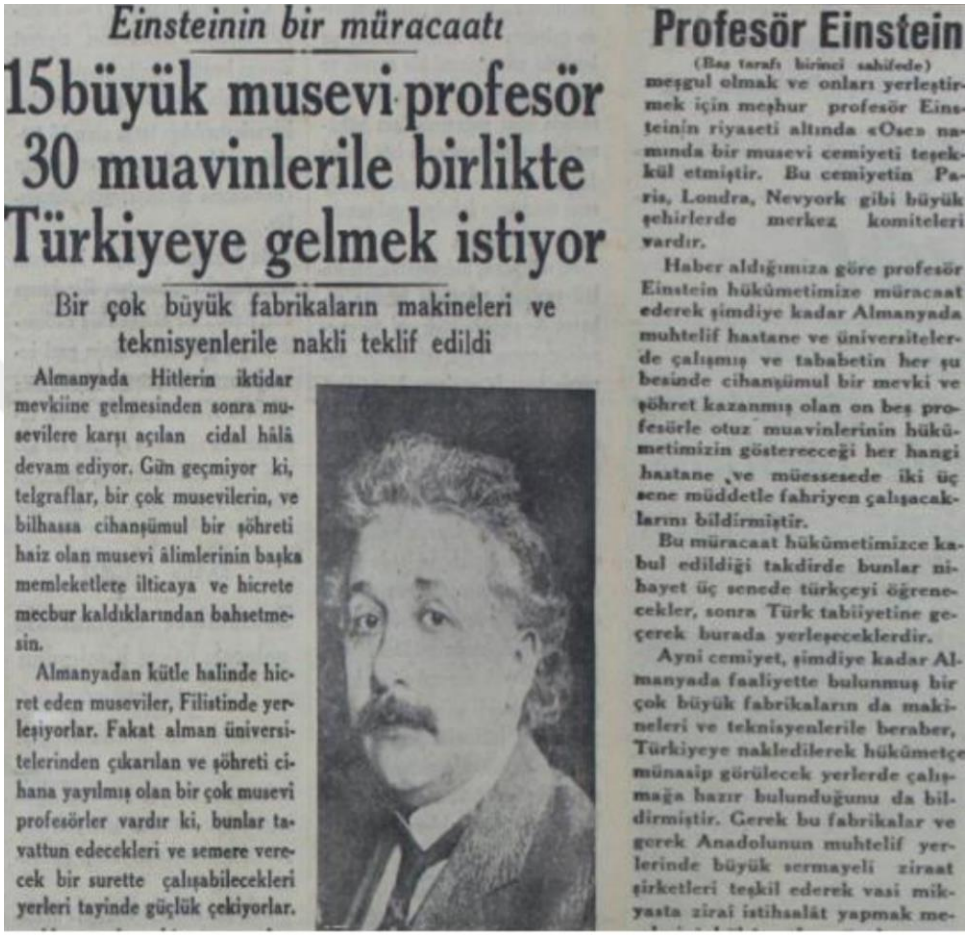

Einsteinin bir müracaatı

15büyük musevi profesör 30 muavinlerile birlikte Türkiyeye gelmek istiyor

Bir çok büyük fabrikaların makineleri ve teknisyenlerile nakli teklif edildi

Almanyada Hitlerin iktidar mevkiine gelmesinden sonra musevilere karşı açılan cidal hâlâ devam ediyor. Gün geçmiyor ki, telgraflar, bir çok musevilerin, ve bilhassa cihanşümul bir şöhreti haiz olan musevi âlimlerinin başka memleketlere ilticaya ve hicrete mecbur kaldıklarından bahsetmesin.

Almanyadan kütle halinde hicret eden museviler, Filistinde yerleşiyorlar. Fakat alman üniversitelerinden çıkarılan ve şöhreti cihana yayılmış olan bir çok musevi profesörler vardır ki, bunlar tavattun edecekleri ve semere verecek bir surette çalışabilecekleri yerleri tayinde güçlük çekiyorlar.

Profesör Einstein

(Baş tarafı birinci sahifede)

meşgul olmak ve onları yerleştirmek için meşhur profesör Einsteinin riyaseti altında «Ose» namında bir musevi cemiyeti teşekkül etmiştir. Bu cemiyetin Paris, Londra, Nevyork gibi büyük şehirlerde merkez komiteleri vardır.

Haber aldığımıza göre profesör Einstein hükûmetimize müracaat ederek şimdiye kadar Almanyada muhtelif hastane ve üniversitelerde çalışmış ve tababetin her şu besinde cihanşümul bir mevki ve şöhret kazanmış olan on beş profesörle otuz muavinlerinin hükûmetimizin göstereceği her hangi hastane ve müessesede iki üç sene müddetle fahriyen çalışacaklarını bildirmiştir.

Bu müracaat hükûmetimizce kabul edildiği takdirde bunlar nihayet üç senede türkçeyi öğrenecekler, sonra Türk tabiiyetine geçerek burada yerleşeceklerdir.

Ayni cemiyet, şimdiye kadar Almanyada faaliyette bulunmuş bir çok büyük fabrikaların da makineleri ve teknisyenlerile beraber, Türkiyeye nakledilerek hükûmetçe münasip görülecek yerlerde çalışmağa hazır bulunduğunu da bildirmiştir. Gerek bu fabrikalar ve gerek Anadolunun muhtelif yerlerinde büyük sermayeli ziraat şirketleri teşkil ederek vasi mikyasta zirai istihsalât yapmak me-

Resim 3.10. 11 Ekim 1933 tarihli Akşam Gazetesi Haberi

Kaynak: *"Einstein'dan Türkiye'ye Mektup"*, Haşim Erdoğan & Enes Öz, Cappadocia Journal of History and Social Sciences, vol.9, October 2017.

Paris'den postaya verilen ve Başbakanlığa hitaben yazılan mektubu Sami Günzberg, kendisi de bir ön yazı ekleyerek 30 Eylül'de Başbakanlığa iletti. 11 Ekim 1933 tarihinde ülkemizin o dönemki gazetelerinde de yayınlanmış olan mektup, aynı tarihli Akşam Gazetesi'nin ilk sayfasında "*Einstein'ın bir müracaatı; 15 büyük musevi profesör 30 muavinler ile birlikte Türkiye'ye gelmek istiyor"* başlığıyla okuyucuya duyuruldu. (Sofracı, 2018) Mektupta şu ifadelere yer verildi; (Büyükdağ, 2017)

> "Ekselansları….
> OSE Dünya Birliği'nin onursal başkanı olarak, Almanya'dan 40 profesörle doktorun bilimsel ve tıbbi çalışmalarını Türkiye'de sürdürmelerine izin vermeniz

için başvuruda bulunmayı ekselanslarından rica ediyorum. Bahsedilen kişiler, Almanya'da hala geçerli yasalar dolayısıyla mesleklerini icra edememektedirler. Çoğu geniş deneyim, bilgi ve bilimsel liyakat sahibi bulunan bu kişiler, yeni bir ülkeye yerleştikleri takdirde çok yararlı olacaklarını kanıtlayabilirler. Ekselanslarından ülkenizde yerleşmeleri ve çalışmalarını sürdürmeleri için izin vermeniz konusunda başvuruda bulunduğumuz deneyim sahibi uzman ve seçkin akademisyen olan bu 40 kişi, birliğimize yapılan çok sayıda başvuru arasından seçilmişlerdir. Bu bilim adamları, hükümetinizin emirleri doğrultusunda herhangi bir kurumda bir yıl süresince hiç karşılık beklemeden çalışmayı arzulamaktadırlar. Bu başvuruya destek vermek amacıyla, hükümetinizin talebi uygun bulması halinde, yalnızca yüksek düzeyde bir insani faaliyette bulunmuş olmakla kalmayacağı, bunun ülkenize de ayrıca kazanç getireceği umudunu belirtmek cüretini bulunuyorum. Ekselanslarının sadık hizmetkarı olmaktan onur duyan,
Prof. Albert Einstein…"

Einstein, o dönemde Türkiye'ye bir çok alanda yabancı bilim insanının gelmiş olduğunu bildiği halde, kendisinin yolladığı mektupta kırk kişilik liste için, Türkiye'de ücret almadan çalışabileceklerini söylemesi, mektubunun dikkat çeken önemli ayrıntılarından biriydi. Reşat Galip'in yerine gelen dönemin Eğitim Bakanı Yusuf Hikmet Bayur (1881-1980)'un ve İsmet İnönü'nün görüşmeleri sonucunda mektuba olumlu bir yanıt vermeme kararı alındı. Einstein'a 14 Kasım 1933 tarihinde İsmet İnönü imzalı Fransızca yazılan bir cevap mektubu gönderildi. Mektuptaki ifadeler şöyleydi; (Ilgım, 2009b)

"Sayın Profesör,
17 Eylül 1933 tarihli, Almanya'da bilimsel ve tıbbi çalışmalarını, bu ülkede yürürlüğe giren son kanunlar nedeni ile sürdüremeyen kırk profesör ve doktorun Türkiye'ye kabulünü talep eden mektubunuzu aldım.
Aynı şekilde bu Beyefendilerin hükümetimiz emrindeki kurumlarda bir yıl boyunca maddi bir karşılık beklemeksizin çalışmayı kabul ettiklerini de dikkate almış bulunuyorum.
Teklifinizin gayet ilgi çekici olduğunu kabul etmekle birlikte, bu teklifi memleketimizin kural ve kanunları dahilinde kabul etmemin mümkün olmadığını size iletmek durumundayım.
Sayın Profesör, bildiğiniz üzere kırktan fazla aynı nitelik ve özelliklere sahip ve birçoğu mektubunuz konusunu teşkil eden politik şartlarda bulunan profesör ve doktoru sözleşme ile istihdam ettik. Bu profesör ve doktorlar memleketimizde çalışmayı bugün yürürlükte olan kanun ve yönetmeliklere uymak kaydı ile kabul etmişlerdir.
Şu sıralar, dilleri, kültürleri, tabiiyetleri açısından çok farklı üyeleri bünyesinde bulunduran bir oluşumu meydana getiren hassas yapıyı sağlamak ile meşgul olduğumuzu belirtmek isterim. Bu sebepten ve içinde bulunduğumuz şartları da dikkate alarak bu Beyefendilerin bir çoğunu istihdam edemeyeceğimizi üzülerek belirtmek isterim.
Talebinizi yerine getirememenin üzüntüsü ile, Sayın Profesör en içten dileklerimi kabul etmenizi rica ederim."

Albert Einstein ile Türk hükümeti arasında geçen bu yazışmalar sonrasında alınan olumsuz cevap göz önüne alındığında, Türkiye tarafından kabul edilen bilim insanlarının Başbakan ve Bakanlar Kurulu'nun muhalefetine karşın, dönemin Cumhurbaşkanı Atatürk'ün isteğiyle Türkiye'ye geldiğini ortaya koymaktadır. (Livaneli, 2011)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NİN KURULUŞU

"Okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çıtasının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak ve anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumları yaratmak (...) işaret ettiğim umdeleri Türk gençliğinin dimağında ve Türk milletinin şuurunda daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimiz ve yüksekokullarımıza düşen başlıca vazifedir."

Mustafa Kemal ATATÜRK

İstanbul Darülfünunu'nun kapatılıp yerine İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasına ilişkin kanun tasarısı meclisten geçmiş ve 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı 14 maddelik kanun çerçevesinde Darülfünun kapatılmış, yerine 1 Ağustos 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nin açılması kararlaştırılmıştır. (Schwartz, 2003:17)

Üniversite sözcüğü ilk olarak 1933 yılına ait 2252 sayılı kanunla birlikte kullanılmaya başlamış ayrıca, yine bu kanun çerçevesinde 19 Kasım 1933 tarihinden itibaren Üniversite Emini yerine Rektör, Fakülte Reisi yerine Dekan, Müderris yerine Profesör, Müderris Muavini yerine Doçent terimleri kullanılmaya başlanmış ve öğretim üyeleri ordinaryus, profesör ve doçent olarak üç gruba ayrılmıştır. (Taşdemirci, 2000)

Resim 4.1. Darülfünun'dan Üniversiteye-İstanbul Üniversitesi Tabelası, 31 Temmuz 1933

Kaynak: http://www.gazetebilkent.com

31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı kanuna göre; (Sertpolat, 2015-Taşdemirci, 2000)

"**Madde 1-** İstanbul Darülfünunu ve ona bağlı olan bütün müesseseler kadro ve teşkilatlarıyla beraber 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren kaldırılmıştır.

Madde 2- Maarif Vekaleti 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren İstanbul'da İstanbul Üniversitesi adıyla yeni bir müessese kurmaya memurdur. Maarif Vekaleti bu üniversitenin teşkilatına ait kanun layihasının en geç 1 Nisan 1934 tarihine kadar Büyük Millet Meclisine tevdi eyler.
Madde 5- İkinci madde uyarınca kurulacak üniversitenin 1 Ağustos 1933 tarihinden
31 Mayıs 1934 tarihine kadar devam edecek olan muvakkat devresi için icap eden tedris, idare ve ecnebi mütehassısları kadrolarının tanzimi ve vaziferdarların tayini Maarif Vekilliğine aittir. Bu muvakkat kadroya girmiş olmak, ikinci maddede yazılı üniversitenin esas kadrosuna girmek için mükesep bir hak teşkil etmez.
Madde 6- Darülfünun kadrosuna dahil olanlardan kurulacak üniversitenin muvakkat kadrosuna alınacak müderris ve muallimler ile bunların muavinleri ve asistanlar 1931 senesi Darülfünun bütçe kanununun 10. maddesine göre Darülfünun'a verilmekte olan maaşlarını alırlar.
Madde 7- Maarif Vekilliği İstanbul Üniversitesi'nde bir telif tercüme heyeti kurmaya yetkilidir.
Madde 12- İstanbul Darülfününu ve ona bağlı müesseselere ait bütün kanunlar ve hükümler 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren kaldırılmıştır.
Madde 13- Bu kanun 1 Haziran 1933 tarihinde yürürlüğe girer. Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür."

İstanbul Üniversitesi'ni kuran bu yasayla Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul Üniversitesi'nin teşkilatına ait yasa tasarısını en geç bir yıl içinde TBMM'ne sunmakla görevlendirildi. Bu amaçla çıkarılan "*Üniversitenin Muvazene-i Umumiyeye Alınmasına Dair"* 29 Mayıs 1934 tarih ve 2467 sayılı yasayla 2252 sayılı yasa kaldırıldı. Üniversitenin ilerleyişini düzenleyen asıl metin, 2467 sayılı yasaya dayanılarak 11 Ekim 1934 tarihinde Bakanlar Kurulu'nca çıkartılan "*İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi"*dir. Üniversite 1946 yılına kadar 12 yıl boyunca bu talimatname ile yönetilmiştir. İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi'ne göre yeni kurulan üniversitenin amacı; "Bilimsel alanlarda araştırma yapmak, bilimi ve milli kültürü geliştirip, yaygınlaştırmak, ülkeye ve devlete hizmet edecek olgunlukta kişiler yetiştirmek" olarak belirlenmiştir. (Şimşek, 2016-Akın, 2003)

Bu talimatnameye göre, üniversitenin tüzel kişiliği ve bilimsel özerkliği kaldırılmış olmakla birlikte tekrardan tüzel kişilik ve özerklik kazanması, dönemin Milli Eğitim bakanı Hasan Âli Yücel (1897-1961) zamanında, TBMM tarafından kabul edilen 1946 tarih ve 4936 sayılı yasa ile olmuştur. 1934 yılında çıkartılan 2467 sayılı kanuna göre İstanbul Üniversitesi'nin idaresi, Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilecek olan rektöre verilmiştir. Burada rektör, Maarif Vekaleti'nin temsilcisi konumunda olup üniversitenin faaliyetleri hakkında vekalete rapor vermekle görevlidir. Yine talimatnameye göre, fakültelerin yönetimi ise dekanlara verilmiş olup, dekanlar, fakültelerin kadrosu arasından rektörün teklifiyle Maarif Vekaleti tarafından tayin edilecektir. (Taşdemirci, 1994)

2252 sayılı kanunla kurulan İstanbul Üniversitesi, ilk kurulduğunda Edebiyat, Hukuk, Tıp ve Fen fakültelerinden oluşmuştur. Ayrıca, Fen Fakültesi'ne Eczacı Mektebi, Tıp Fakültesi'ne Dişçi Mektebi, Edebiyat Fakültesi'ne ise Yabancı Diller Mektebi ve İslam Tetkikleri Enstitüsü bağlanmıştır. Ayrıca birde Türk İnkilabı Enstitüsü kurulmuştur. (Taşdemirci, 2000) Üniversite'nin ilk rektörlüğünü, Tıp Fakültesi'nden iç hastalıkları profesörü Neşet Ömer İrdelp (1882-1948) yapmıştır. Ardından rektörlük görevine 1934 senesinde hukukçu akademisyen Cemil Bilsel (1879-1949) getirilmiştir. Bilsel rektörlük görevini 1943 yılına kadar sürdürmüştür. Enerjisinin ve görev bilincinin tüm üniversite camiasına örnek teşkil ettiğini söyleyen Fritz Neumark, Bilsel'in rektörlüğe getirilmesi konusuyla ilgili şu tespitlerde bulunur; (Neumark, 2017: 130)

> "1934 başından itibaren Cemil Bilsel'in üniversite rektörlüğüne getirilmesi, bizim için büyük bir şanstı…Reformdan önce bazı profesörler görevlerini ciddiye almazlarken, bu durum Bilsel'in yönetimi altında kısa sürede değişti."

Edebiyat, Hukuk, Tıp ve Fen fakültelerinden oluşan üniversitenin ilk dekanları ise; Tıp Fakültesi'nde, ilk akciğer hastalıkları kürsüsünü kuran ve Türk Verem Savaş Derneği'nin kurucusu Tevfik Sağlam (1882-1963), Fen Fakültesi'nde Kerim Erim (1894-1952), Hukuk Fakültesi'nde Tahir Taner (1883-1956) ve Edebiyat Fakültesi'nde Mehmet Fuat Köprülü (1890-1966)'dür. Eczacı Mektebi müdürlüğüne Muallim Akif Bey, Dişçi Mektebi müdürlüğüne Kazım Esat Devrim (1885-1951), İslam Tetkikleri Enstitüsü müdürlüğüne ise İsmail Hakkı İzmirli (1869-1946) görevlendirilmiştir. Yabancı Diller Mektebi müdürlüğünden ise vekil olarak, Edebiyat Fakültesi'nden Mehmet Fuat Köprülü (1890-1966) sorumludur. (Taşdemirci, 2000)

Dört fakülteden oluşan üniversitenin İslam Tetkikleri Enstitüsü'nden hariç altı tane daha enstitüsü bulunmaktadır. Bunlar ise; Türk İnkilabı Enstitüsü, Milli İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, Türkiyat Enstitüsü, Coğrafya Enstitüsü, Morfoloji Enstitüsü ve Elektro-Mekanik Enstitüsü'dür. Bunlardan hariç ayrıca, Telif ve Tercüme Kurulu oluşturulmuştur. (Günergun & Kadıoğlu, 2006)

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, 1 Ağustos 1933 tarihli Son Posta Gazetesi'nin "*Üniversitemiz Ne Olacak"* başlıklı yazısında Darülfünun'u eleştirerek, kurumun cumhuriyetin getirdiği yeniliklere ayak uyduramayışı ile ilgili şunları söylemiştir; (Yücebaş, 2014-Yalçın, 2016: 71)

> "Memlekette büyük politik ve toplumsal dalgalanmalar olmaktaydı. Darülfünun bunun karşısında tarafsız bir seyirci rolünü sürdürdü. İktisat alanında önemli değişmeler olmaktaydı. Darülfünun bunlarla tamamen ilgisiz görünüyordu. Hukukta, radikal değişiklikler yapıldı. Darülfünun yalnızca yeni kanunları ders programına almakla yetindi. Yazı reformu yapılmış, dilin özleştirilmesi hareketi başlamıştı. Darülfünun bununla hiçbir surette ilgilenmiyordu. Yeni bir tarih değerlendirilmesi ulusal bir hareket anlamında bütün ülkeyi sarmıştı.

> Darülfünun'un buna karşı ilgisini uyandırmak için, üç yıl beklemek ve çabalar sarf etmek gerekti. İstanbul Darülfünun'u en sonunda sustu. Kendi kabuğuna çekildi ve adeta bir ortaçağ yalıtılmışlığıyla dış dünyadan tamamen koptu. Bugün çalışmaya başlayan İstanbul Üniversitesi ile dünkü Darülfünun arasında hiçbir ilişki yoktur. Üniversite yeni bir kuruluştur."

İstanbul Üniversitesi'nin kuruluş aşamasında, akademik kadroyu oluşturmak amacıyla Bakan Reşit Galip tarafından 20 Mayıs 1933 tarihinde kurulan ve Kerim Erim, Salih Zeki, Hüseyin Avni Başman, Osman Horasanlı ve Mehmet Rüştü Uzel'den oluşan ve Albert Malche'nin müşavir olarak görev aldığı komisyon, üniversitenin öğretim üyelerini üç kaynaktan sağlamıştı. Buna göre; ilk grubu, kapatılan Darülfünun'un kadrosundan yeni üniversitenin kadrosuna alınacak olan bilim insanları, ikinci grubu, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte eğitim için Avrupa'ya gönderilen genç kadrolar ki bu gençlerin bir kaç yıl içinde doçent ünvanı almaları bekleniyordu. Üçüncü grubu ise, yabancı profesörler oluşturacaktı. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, yabancı profesörlerin oluşturacağı kadrolar hakkında şunları söylemekteydi; (Hirsch, 2017: 210, 211-Taşdemirci, 2000)

> "Yabancı profesörlerin seçiminde temel şartımız, kendi ülkelerindeki üniversitelerde profesör konumuna erişmiş ve isimlerini ülkelerinin sınırları dışında da duyurmuş olmalarıdır. Yeni eğitim kurumumuzu, dünyadaki benzerlerinin en iyilerinden de üstün bir seviyeye mümkün olan en kısa zamanda yükseltebilmek için, bu müessesenin kuruluş, gelişme ve yükselme aşamalarını asgari süreye indirebilmek için, genç Türk bilginlerini ehliyetli önderlerin yanında hızla yetiştirebilmek ve nihayet laboratuvarları, seminerleri ve en genel anlamıyla öğretimi bilimsel bir tarzda örgütleyebilmek için, vakit kaybetmeksizin bütün fakültelerde orjinal araştırmalara yeni bir yol açmak ve gerçek bir üniversite ruhunun ve anlayışının, kök salmasını sağlayabilmek için, en uygun ve radikal çözümü, yabancı profesörlerin sayısını mümkün mertebe yüksek tutmakta gördük. Prensiplerde mutabık kalarak bazı tali hususlarda müzakerede bulunduğumuz bu profesörlerle ümit ettiğim gibi kati hususlarda mukavelelerle bağlandığımız ve isimleri açıklandığı zaman bunların hakikaten ne derecede mümtaz şahsiyetler olduğu görülecektir."

1 Ağustos 1933 tarihinde kadrolar belirlenirken kapatılan Darülfünun kadrosundan hangi hocaların yeni kurulan üniversitede devam edeceği, hangilerinin ayrılacağı kararlaştırıldı.

Malche'nin raporunda belirttiği, Darülfünun'daki kadrolar şu şekildeydi; (Malche, 1939: 6)

	Müderris	Muallim	Müdür Muavini	Asistan
Tıp	28	10	18	38
Edebiyat	14	4	2	6
İlahiyat	12	-	1	-
Fen	17	2	9	8
Hukuk	17	6	1	1
Eczacı ve Dişçi	-	22	5	19
Mecmuu (Toplam)	88	44	36	72

Kasım ayında Türkiye'nin ilk ve tek üniversitesi olarak eğitim hayatına başlayan üniversitede kapatılan Darülfünun'un 240 kişilik hoca kadrosundan (88 müderris, 36 müderris muavini, 44 muallim, 72 asistan) sadece 83 kişi öğretim görevlisi olarak yeni üniversiteye alınmıştı. Kadro dışı bırakılan diğer hocalara ise, farklı bir devlet görevinde işe alınıncaya kadar eski ücretleri ödenmeye devam edecekti.

Kapatılan Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'nin kadrosuna alınan hocalar ve görevli oldukları fakülteler şöyledir; (Dölen, 2010a)

Edebiyat Fakültesi

Müderris Mustafa Şekip Tunç (1886-1958)
Müderris Mehmet Fuad Köprülü (1890-1966)
Muallim İbrahim Hakkı Akyol (1888-1950)
Müderris Muavini Besim Darkot (1903-1990)
Müderris Muavini Orhan Sadettin Buluş (1894-1964)
Müderris Muavini Ahmet Caferoğlu (1899-1975)
Tercüman Kıvameddin Burslan (1891-1975)

Fen Fakültesi

Müderris Ali Yar (1884-1965)
Muallim Hâmit Nafiz Pamir (1893-1976)
Müderris Muavini Şevket Aziz Kansu (1903-1983)
Müderris Muavini Mustafa Fahir Yeniçay (1902-1988)
Müderris Muavin Vekili Kadri Bey
Asistan Fahri (Fahrettin) Hulûsi Bey (Matematik Asistanı)
Asistan Celâl (Celâlettin) Bey (Fizik Asistanı)
Asistan Avni Bey (Makine Asistanı)

Hukuk Fakültesi

Müderris Mişon Ventura (1883-1961)
Müderris Ebül'ulâ Mardin (1881-1957)
Müderris Ahmet Samim Gönensay (1884-1963)
Müderris Mustafa Reşit Belgesay (1887-1969)
Müderris Tahir Taner (1883-1962)
Müderris Ali Kemâl Elbir (1879-1942)
Müderris Muammer Raşit Seviğ (1885-1973)
Müderris İbrahim Fazıl Pelin (1886-1944)
Müderris Muavini Kemalettin Birsen (1900-1969)
Müderris Muavini Muhlis Ete (1904-1975)
Asistan Burhaneddin Bey

Tıp Fakültesi

Müderris Saim Ali Dilemre (1878-1954)
Müderris Nureddin Ali Berkol (1881-1955)
Müderris Tevfik Receb Örensoy (1875-1951)
Müderris Kemal Cenap Berksoy (1875-1949)
Müderris İsmail Hakkı Çelebi (1873-1939)
Müderris Akil Muhtar Özden (1877-1949)
Müderris Neşet Ömer İrdelp (1882-1948)
Müderris Tevfik Salim Sağlam (1882-1963)
Müderris Aime Mouchet (1886-1941)
Muallim İhsan Hilmi Alantar (1888-1962)
Muallim Ahmet Kemâl Atay (1891-1977)
Muallim Ahmet Şakir Şakar (1888-1961)
Muallim Behçet Sabit Erduran (1886-1980)
Muallim Necmeddin Rıfat Yarar (1890-1982)
Muallim Mustafa Hayrullah Diker (1875-1950)
Müderris Muavini Şinasi Hakkı Erel (1901-1991)
Müderris Muavini Kazım İsmail Gürkan (1905-1972)
Müderris Muavini Tevfik Remzi Kazancıgil (1894-1969)
Müderris Muavini Hamza Vahid Göğen (1903-1981)
Müderris Muavini Muhittin Ali Erel (1899-1986)
Müderris Muavini Osman Cevdet Çubukçu (1895-1965)
Müderris Muavini Fahrettin Kerim Gökay (1900-1987)
Müderris Muavini Ahmet Süheyl Ünver (1898-1986)
Müderris Muavini Ali Sedat Tavat (1892-1973)
Müderris Muavini Edip Hasan Tümerkan (1902-1938)
Müderris Muavini Muzaffer Esat Güçhan (1902-1963)
Müderris Muavini Nurettin Kamil İrdelp (1902-1992)

Eczacılık Mektebi

Muallim Mehmet Akif Aykut (1885-1939)

Dişçilik Mektebi

Muallim Kâzım Esat Devrim (1885-1951)
Muallim Hüseyin Hamit Salahor (1888-1938)
Muallim Mehmet Rüştü Önol (1888-1970)
Muallim Selahattin Mehmet Erk (1893-1951)
Muallim Muavini Ziya Cemal Büyükaksoy (1896-1953)

Edebiyat Fakültesi Bünyesinde Kurulan İslam Tetkikleri Enstitüsü

Müderris Mehmet Ali Aynî (1869-1945)
Müderris Mehmed Şerafettin Yaltkaya (1879-1947)
Müderris İsmail Hakkı İzmirli (1868-1946)
Müderris Hafız Mustafa Şevket Efendi (Yunt) (1877-1951)
Muallim Yusuf Ziya Yörükan (1887-1945)
Muallim Kilisli Rıfat Bilge (1873-1953)
Muallim Abdülbaki Baykara (1883-1935)
Müderris Muavini Hilmi Ömer Budda (1894-1952)

İlk müdürlüğünü Mehmed Şerafettin Yaltkaya'nın yaptığı bu enstitü, 1941 yılında kapatılarak, 1953 yılında İslam Araştırmaları Enstitüsü adıyla yeniden kurulmuştur.

Yabancı Diller Mektebi

Fazıl Nazmi Rükün (Örkün) (1875-1949)

Açıkta kalan kadrolar ise yabancı bilim insanları tarafından doldurulacaktı. Ancak, Dr. Reşit Galip'in 8 Ağustos 1933'de yaşadığı deniz kazası neticesinde hastalanarak 14 Ağustos 1933'de bakanlıktan ayrılması bu süreci uzatmış, yaşanan bu durum bir belirsizlik ortamı yaratmış ise de sonrasında, Maarif Vekilliği görevine Dr. Galip'in yerine vekaleten atanan dönemin Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam (1881-1942) tarafından yapılan açıklamayla üniversite reform ile ilgili çalışmaların aynı şekilde devam edeceği bildirilmiştir. Refik Saydam'ın konuyla ilgili o günün gazetelerine yapmış olduğu açıklama şöyledir; (Dölen, 2010b: 21)

> "…Arkadaşım Dr. Reşit Galip B. in sıhhi sebepler dolayısile istifası üzerine Maarif Vekaletini idareye vekaleten memuriyetim dün Reisicumhur Hz. nin yüksek tasviplerine iktiran etti.
> Üniversite teşkilatı dolayısile bir müddet İstanbul'da çalışacağım.

Malumdur ki Darülfünunun ıslahı hakkında Büyük Millet Meclisinin izhar ettiği arzu üzerine hükümetçe iki seneden beri bir ecnebi mütehassıs vasıtasile yaptırılan tetkikat bitmiş neticede Darülfünunun ilgası ve yerine kuvvetli bir ilim müessesesi vücuda getirilmesi şahsi bir siyaset olarak değil Büyük Millet Meclisinin kabul ettiği bir kanunla bir devlet siyaseti olarak tekerrür etmiş ve işe başlanmıştır. Başlanan bu ıslahata devam edilecektir.
Vatanımızda kuvvetli ve her cephesinde bu günün ihtiyaçlarına tamamile uygun bir ilim merkezi vücuda getirilmek husunda bütün arkadaşlardan yardım beklerim."

Yapılan bu açıklama ile birlikte kadrolar ancak Dr. Refik Saydam göreve geldikten sonra, Ekim 1933'de tamamlanabilmişti. Yeni kurulan üniversitede dersler ise, Kasım ayında başlamıştı. Buna göre, 1933 yılında 38 ordinaryus, 4 profesör, 43 asistan olmak üzere toplam 85 kişi İstanbul Üniversitesi'nde göreve başladı.

İstanbul üniversitesi büyük merasimle açıldı

Maarif vekili talebeyi eski Türk medeniyetini ihyaya davet etti

Hükümet her sene varidatının yüzde birini üniversiteye tahsise karar vermekle bu bilgi yuvasına nekadar ehemmiyet verdiğini gösterdi

Resim 4.2. 19 Kasım 1933 Tarihli Akşam Gazetesi'nde İstanbul Üniversitesi'nin Açılış Haberi

Kaynak: Gaziantep University Journal of Social Sciences 2014 13 (2)

Yeni kurulan İstanbul Üniversitesi, 18 Kasım 1933 tarihinde, saat 14.30'da Beyazıt meydanındaki binasında gerçekleştirilen bir törenle dönemin Milli Eğitim Bakanı Yusuf Hikmet Bayur (1891-1980) tarafından açıldı. (Dölen, 2010b: 23) Üniversitenin ana yerleşkesi olan bu bina daha önce Harbiye Nezareti binası olarak faaliyet göstermiş ve 12 Eylül 1923 tarihinde İstanbul Üniversitesi'ne tahsis edilmişti.

Daha önce Cumhurbaşkanlığı genel sekreterliği görevinde bulunan ve Dr. Reşit Galip'in sağlık sorunları nedeniyle görevinden ayrılmasından sonra, 10 Kasım 1933 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilen ve bu görevini 8 Temmuz 1934 tarihine kadar sürdüren Türk Devrim Tarihi Profesörü Yusuf Hikmet Bayur, "*yurdumuzun en büyük bilgi evi"* diye nitelendirdiği İstanbul Üniversitesi'nin ilk eğitim-öğretim yılı açılış konuşmasını yaptı ve konuşmasında şu cümlelere yer verdi; (Öztürk, 2002-Dölen, 2010b: 24, 25)

> "Şerefle, ilmi zaferlerle, şanlı keşiflerle dolu olacağını katiyyetle emin olduğum, istikbali parlak bir yol üzerinde, bugün ilk adımı atıyoruz. Yurdumuzun en büyük bilgi evini açıyoruz…
> Üniversite için hükümet, hiç bir fedakarlıktan çekinmemiştir. Dünyanın en büyük alimlerinden istifade çaresini bulmuştur. En yeni ve mükemmel tedris vasıtalarını ısmarlamıştır. Memleketin en değerli unsurlarını bu işin başına geçirmiştir. Cumhuriyetin bilgiye ne derece ehemmiyet verdiğinin en büyük delili bu muazzzam müesseseye, devlet varidatının her sene yüzde birine yakın bir meblağın tahsisine karar verilmesidir…
> Bu emniyeti, yalnız Türk hükümeti değil, bu bilgi evinde çalışmak için bir çok memleketten, seve seve, ve ekserisi daimi surette burada yerleşmek için koşan dünyanın büyük alimlerimden kalabalık bir zümre de göstermiştir. Bunların arasında yurtlarını terk edenler bulunmakla beraber, hiç bir ıstırap karşısında olmamalarına rağmen garbin en ünlü üniversitelerinde en ünlü kürsüleri bırakıp buraya yerleşmeğe gelenler de çoktur. Bu hareket Türk milletine Türk idaresine, onun kıymet bilme hasletlerine, misafirperverliğine ve bunların hepsinin fevkinde olmak üzere, onun parlak ve büyük atisine karşı beslenilen derin itimat ve inanın, en güzel nişanesidir.
> Hem kendi görgü ve duygumuz, hem haricin takdiri, hulasa her şey bize bundan sonra bu millet için artık daima yarının bugünden iyi olacağını söylüyor.
> …Göz kamaştırıcı mazimiz, bize istikbal için her türlü ümitleri besleme hakkını verir. Türk geçnliğince herkesin, her milletin seviyesine erişmek ve onu geçmek, tabii görülmelidir."

Bayur'un konuşmasının ardından söz alan İstanbul Üniversitesi Rektörü Neşet Ömer İrdelp ise yapmış olduğu konuşmada, ülkemize gelen yabancı bilim insanları hakkında şu cümlelere yer verdi; (Dölen, 2010b: 35)

> "Büyük kurtarıcı ve yol göstericimiz Gazi Hazretlerinin eşsiz dehasından doğan İstanbul Üniversitesi, bugün ilk tedris yılına başlıyor… İlim aşkının, hakikat ülküsünün yarattığı derin bir samimiyet havası içinde daha şimdiden sıkı bir teşriki mesaiye koyulmuş olan Türk ve ecnebi bütün arkadaşlarım üniversitemizin parlak istikbali hakkında aynı iştiyakı, aynı imanı taşımaktadır...
> On yıllık Cumhuriyet idaresinin yarattığı bu büyük varlık önünde bütün dünyanın nasıl saygı ile, sevgi ile eğildiğini şu son günlerde haklı bir gurur ile gördük…
> Bizimle müşterek mesai hakkındaki tezimizi seve seve kabul ederek yurdumuza gelen bu aziz misafirler, bu değerli ilim adamları, elbette bu duygularla mütehassis idiler; şimdi, yurdumuzda esen inkilap ve iman havasını teneffüs ettikten, Türk gençliğinin yüksek kabiliyetlerini gördükten sonra bu aziz ülke

yolunda bizimle candan teşriki mesai edecekleri ve yarınki Türk gençliğini yetiştirmek için diğer Türk profesörleri gibi en vicdani bir zevk ve en samimi bir imanla çalışacakları pek tabiidir. Bunun daha şimdiden başladığını söylemekle mesudum…."

Açılış töreninin gerçekleşmesinin ardından, ertesi gün üniversitede derslere başlanır. Phılıpp Schwartz'ın verdiği ilk dersle ilgili izlenimlerini kendi anılarından aktaralım; (Schwartz, 2003: 66)

"…İnşaat ve restorasyon tüm hızıyla sürüyordu. Böylece alelacele oturulmuş dersliklerde, bazen masaların, bazen de minderlerin üzerinde otururak veya ayakta ders vermeye başladık. Türk bir meslektaş kelime kelime tercüme yapıyordu. Hem de mükemmel bir şekilde! Öyle ki dersler ilerledikçe öğrencilerin ciddi ve karamsar yüzleri yavaş yavaş aydınlanıyor, sınıfı kıpır kıpır bir hava sarıyordu. Tanınmış bir profesör ortaya bir espri attı ve karşı taraf buna hemen karşılık verdi. Evet, işte oluyordu, anlaşabiliyorduk, arkadaştık!"

1933 Üniversite Reformu kapsamında ülkemize gelerek İstanbul Üniversitesi'nde görev alan Alman bilim insanları ve fakültelerde yapmış oldukları görev süreleri şöyledir; (Dölen, 2010a)

Tıp Fakültesi

Wilhelm Liepmann	1933-1939
Werner Lipschitz	1933-1938
Karl Loventhal	1933-1938
Joseph Igersheimer	1933-1939
Siegfried Oberndorfer	1933-1944
Julius Hirsch	1933-1948
Alfred Kantorowicz	1933-1948
Hugo Braun	1933-1950
Philipp Schwartz	1933-1951
Hans Winterstein	1933-1953
Erich Frank	1933-1957
Rudolf Nissen	1933-1939
Erich Rutin	1934-1935
Friedrich Desssauer	1934-1937
Berta Ottenstein	1935-1950
Karl Hellmann	1936-1943

Max Sgalitzer	1938-1943
Friedrich Reimann	1939-1940
Felix Haurowitz	1939-1948
Tibor Peterfi	1939-1946
Zdenko Stary	1949-1956
Max Clara	1950-1966

Fen Fakültesi

Arthur von Hippel	1933-1934
Erwin Finlay Freundlich	1933-1937
Richard E. von Mises	1933-1939
Willy Prager	1934-1941
Leo Brauner	1934-1955
Alfred Heilbron	1933-1960
Harry Dember	1933-1941
Fritz Arndt	1934-1955
Philipp Gross	1936-1939
Reginald O. Herzog	1933-1935
Curt Kosswig	1937-1954
Richard Weiss	1939-1940
Friedrich Breusch	1937-1971
Hans Kroepelin	1934-1936
Hans Rosenberg	1938-1940
Wolfgang Gleissberg	1948-1958

Eczacı Mektebi

Kurt Bodendorf	1934-1938
Leopold Rosenthaler	1940-1950
Carl H. Brieskorn	1951-1955

Edebiyat Fakültesi

Leo Spitzer	1933-1936
Hans Reichenbach	1933-1938
Helmuth Th. Bossert	1933-1961
Kurt Bittel	1933-1961
Hellmut Ritter	1935-1948
Henning Brinkman	1942-1943
Clemens Bosch	1935-1955
Erich Auerbach	1936-1947
Ernst von Aster	1936-1948
Wilhelm Peters	1937-1952
Karl Süssheim	1940-1950
Walther Gottschalk	1940-1954
Walter Kranz	1944-1952

Hukuk ve daha sonrasında kurulan İktisat Fakültesi

Karl Strupp	1933-1935
Wilhelm Röpke	1933-1937
Richard Honig	1933-1939
Alexander Rüstow	1933-1949
Gerhard Kessler	1933-1951
Fritz Neumark	1933-1952
Ernst E. Hirsch	1933-1952
Andreas Schwartz	1934-1953
Alfred Isaac	1937-1950
J. Dobretsberger	1938-1941
Umberto Ricci	1942-1947

1934 yılında ise, yeni kurulan üniversitenin akademik kadrosunda görevli 185 öğretim üyesi ve 180 yardımcı öğretim elemanı olmak üzere toplam 365 akademik personel görev yapmaktadır. Bunlardan 62'si ordinaryüs, 24'ü profesör, 99'u ise doçenttir. Ordinaryüs hocalardan 40'ı yabancı, 22'si Türk; profesörlerin 1'i yabancı,

23'ü Türk; doçentlerin hepsi Türk, yardımcı öğretim elemanlarının ise 30'u yabancı, 150'si Türktür. (Taşdemirci, 2000)

Bu çalışmanın kapsamı Almanya'dan ülkemize gelen hocalardan sadece iktisat alanındaki bilim insanlarıyla sınırlandırıldığından, çalışmanın beşinci bölümünde iktisat alanında görev yapan bu yabancı hocalarla ilgili biyografilere geniş çapta yer verilecektir.

4.1. Hukuk Fakültesi'nde İktisat Dersleri

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ilk kez 1870 yılında kurulan Hukuk Mektebi, 1874 ve 1880 yıllarında tekrar açıldıktan sonra 1912 yılında Darülfünun bünyesinde faaliyet göstermeye başlamış, 1932 yılında Hukuk Fakültesi haline gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde iktisat dersleri ise, ilk olarak Abdülmecit devrinde, 12 Şubat 1859 tarihinde kurulmuş olan Mekteb-i Mülkiye (Mülkiye Mektebi)'de verilmeye başlanmıştı. Burada ilk iktisat dersi, kavram olarak ilk kez Ahmet Mithat Efendi (1844-1912) tarafından "*Sevda-yı Sâ'y ü Amel"* (Çalışma Sevdası) adlı eserinde iktisadı tanımlarken kullanmış olduğu, "*Ekonomi Politik"* adı altında Emin Efendi tarafından verilmekteydi. (İktisat kelimesinin kullanımına ise, Abdülhamit devrinde 1914'lerden sonra başlanmış ve Mülkiye'de bunu ilk kullanan Mehmet Cavid Bey (1875-1926) olmuştur.) Mülkiye Mektebi daha sonra, 1936 yılında Ankara'ya taşınmış ve Siyasal Bilgiler Okulu adını almıştır. Bu kurum günümüzde ise, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi olarak varlığını sürdürmektedir.

1916 yılına gelindiğinde, Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olarak, Ziya Gökalp (1876-1924) ve arkadaşlarının katkılarıyla İçtimaiyat Enstitüsü kurulmuş olup, o dönemde iktisat alanında Alman öğretim üyeleri Ludwik Fleck (1896-1961) ve Walther Hoffman (1903-1971) Darülfünun'un kadrosuna katılmış ve 1918 yılına kadar burada görev yapmışlardır.

Reform kapsamında, 1933 yılında Hukuk Fakültesi'nin yeniden yapılandırılmasıyla ilgili olarak, o dönemde ülkemize gelen Alman Hukuk Profesörü Ernst Eduard Hirsch (1902-1985), "*İsviçre Medeni Kanunu'ndan Türk Hukukuna"* (1976) adlı makalesinde, bu yenileşme hareketinin nedeni hakkında şunları ifade eder; (Hirsch, 2017: 227)

> "İsviçre Medeni Kanunu'nun Türkçeye çevirisinin hazırlanması sırasında, Türk parlamentosu bir yandan da Adalet Bakanlığı'nın Ankara'da bir hukuk okulu kurma yolundaki başvurusunu incelemekteydi. Tartışmalar sırasında, ülkedeki ciddî hâkim açığına dikkat çekildi. O yıllarda Türkiye'nin yegâne hukuk fakültesini oluşturan İstanbul Hukuk Fakültesi'nden her yıl mezun olan öğrenci sayısının olağanüstü düşük olduğu, üstelik bu kişilerin istediği mesleği seçmekte özgür oldukları belirtildi. Bunlar, isterlerse hâkimlik mesleğini seçer, isterlerse serbest çalışırlardı. Ama hâkimliği seçseler bile bu kimseler geleneksel islâm

> hukuku düşünüşüne göre eğitildiklerinden bizim istediğimiz hukukun gelişmesi açısından değersizdiler… Laîk bir Cumhuriyet çerçevesi içinde devlet ve hukuk hayatının dinin vesayetinden kurtarılması…yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimlerinin eğitildiği yerler olan…islâm, ilâhiyat, hukuk ve edebiyat yüksek okullarına hâkim olan ruhtan arındırılmasının ancak bu yolla mümkün olduğuna beslenen inancın bir ifadesidir."

Albert Malche, üniversite reform hakkında hazırlamış olduğu raporunda, yeni Hukuk Fakültesi için 12 kürsü kurulmasını önermiştir. Bu kürsüler sırasıyla; (Malche, 1939: 43)

1. Hukuk İlmine Methal, Hukukun Umumi Tarihi
2. Roma Hukuku
3. Hukuku Âmme ve Mukayeseli Hukuku Esasiye
4. Mukayeseli Türk ve Avrupa Kanunu Medenileri
5. Droit Civil Türc et Droit Avil Compare, Droit des Obligations
6. Hukuki Ticaret ve Bahriye Droit Commercial et Maritime
7. Hukuku İdare
8. Hukuku Umumiye ve Hususiyei Düvel
9. Hukuku Ceza ve Tatbikatı Cezaiye
10. Hukuk Muhakemeleri Usulü Procedure Civile-Poursuite et Faillite İcra ve İflas
11. İktisat-Fenni Umumii Mâli
12. Tıbbı Adlî (Tıp Fakültesi'nde)

Hazırlanan bu raporla birlikte İçtimaiyat Enstitüsü, Cumhuriyetin kuruluşunun 10. yılında gerçekleştirilen Üniversite Reformu kapsamında 1933 yılında İktisat ve İçtimaiyat Enstütüsü adını alarak Hukuk Fakültesi'ne bağlanmış ve burada iktisat eğitimine devam edilmiştir. Ancak, Hukuk Fakültesinde hem hukuk hem de iktisat derslerinin birlikte okutulması bir takım idari sorunlara neden olmuştu. Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Alman hukukçu Ernst Eduard Hirsch (1902-1985) bu durumu şöyle açıklar; (Hirsch, 2017: 228, 229)

> "Derslerin dağıtılması ve ders programının yapılması sırasında ise, özellikle normal bir hukuk fakültesinin hem hukuk, hem iktisat hem de sosyal bilimler fakültesine dönüştürülmesinden kaynaklanan bazı güçlükler çıktı. Fakülte bünyesindeki hukukçu olmayan bilim adamlarını özel bir İktisat ve Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde toparlamak ve böylece kendi alanlarında seminerler ve derinleştirici dersler verilmesini sağlamak akla gelen bir çözümdü. Başka bir çözüm önerisi ise, bu derslere de hukuk eğitimi müfredatı içinde yer vermek; gene başka bir öneri de bağımsız bir iktisat ve sosyal bilimleri fakültesi kurulana kadar her iki seçeneği de uygulamaktı. Sonunda, hukukçu olmayan profesörleri, Hukuk Fakültesi çerçevesi içinde oluşturulacak bir İktisat ve Sosyoloji Enstitüsü bünyesinde toplamaya ve bu Enstitü, bir fakülte mertebesine yükseltilene kadar, bu hocaların derslerini hukuk müfredatına katmaya karar verildi."

Kurulmuş olan bu enstitü aynı zamanda, 1936 yılında kurulacak olan İktisat Fakültesi'nin de temellerini oluşturmuştur. Başlangıçta bir enstitü yönetmeliği uygulanmamakla birlikte zaman içerisinde beş enstitüye ulaşan Hukuk Fakültesi'nin İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nden hariç, Medeni Hukuk Enstitüsü, Kriminoloji Enstitüsü, Amme Hukuku Enstitüsü ve Devletler Hukuku Enstitüsü bulunmaktaydı. (Widmann, 2000)

İstanbul Üniversitesi kurulurken Hukuk Fakültesi'nin kadrosuna Fritz Neumark (1900-1991), Wilhelm Röpke (1899-1966) ve Gerhard Kessler (1883-1963), Edebiyat Fakültesi kadrosuna Alexander Rüstow (1885-1963) olmak üzere Alman iktisat ve maliye profesörleri alınmış ve Hukuk Fakültesi öğrencilerine iktisat ve maliye dersleri vermekle görevlendirilmişlerdir. Böylece iktisat, sosyoloji ve maliye gibi dersler hukuk dersleriyle birlikte okutulmaya başlanmıştır. Almanya'dan ülkemize gelen bu hocalar Hukuk Fakültesi'nde dersleri Almanca vermekte, ardından Türk hocalar bu dersleri Türkçe olarak öğrencilere tercüme etmekteydiler.

1932-1933 ders yılında, öğrenim süresi üç yıl olan fakültede okutulan dersler şunlardır;

Birinci Sınıf	**İkinci Sınıf**	**Üçüncü Sınıf**
Hukuk-u Esasiye	Hukuk Başlangıcı	Amme Hukuku
Ceza Hukuku	Ceza Hukuku	Ceza Usulü
İdare Hukuku	İdare Hukuku	Hukuk Felsefesi
Roma Hukuku	Roma Hukuku	Adli Tıp
Medeniyet Hukuku	Medeniyet Hukuku	Medeniyet Hukuku
Hukuk Tarihi	Hukuk-u Medeniye Usulü	Deniz Tic. İflas ve İcra Hukuku
İktisat	İktisat	Kara Tic. Hukuku
Hukuk-u Usul-ü Düvel	Hukuk-u Usul-ü Düvel	Hukuk-u Hususiyei Düvel
	İçtimaiyat	İstatistik
	Maliye	Maliye
		İktisadi Meslekler

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde 1933-34 ders yılında İktisat açılış dersini Neumark; *"Bütçede Yeni Temayüller"*, Nazari İktisat açılış dersini Röpke; *"Kapitalizm ve İmperyalizm"*, Sosyoloji açılış dersini ise Kessler; *"Türkiye'de Sosyolojinin Vazifeleri"* adı altında vermiştir.

1936 yılında Hukuk Fakültesi'nin öğrenim süresi dört yıla çıkartılarak yeni bir program hazırlandı. Hazırlanan bu yeni programda hukuk dersleri %84'lük bir paya sahipti. Dolayısıyla iktisadi bilimlerde sadece genel konular işlenebilmekte ve iktisadın önemli konularına yeterli düzeyde yer verilememekteydi. Hukuk

Fakültesi'nde İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü kurulmuş olmakla birlikte yürütülen iktisat öğretiminde öğrencinin yeterli bilgi öğrenmesine imkan yoktu.

4.2. İktisadi ve İçtimai İlimler Enstitüsü

Üniversite Reformu'yla birlikte 1933 yılında Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler (1883-1963)'in katkılarıyla, Berlin'de bulunan Von Humbolt Üniversitesi'nin eğitim geleneği örnek alınarak, Hukuk Fakültesi'ne bağlı olarak kurulmuş olan İktisadi ve İçtimai İlimler Enstitüsü'nün, Alman eğitim sisteminde olduğu gibi iktisat alanındaki ders faaliyetlerini Hukuk Fakültesi bünyesinde sürdürmesi amaçlanmıştı. Zira o yıllarda Almanya'da da iktisat dersleri, hukuk bölümlerinin içinde okutulmuş ve bu şekilde II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmişti. (Keçetep, 2016-Tekeli, 2004)

Yeni bir ilim ocağı

İktısadî ve içtimaî ilimler enstitüsünün küşat resmi dün Hukuk Fakültesinde yapıldı

Hukuk Fakültesinde açılan İktısadi ve içtimaî ilimler enstitüsünün küşat merasiminde bulunan zamiin

Resim 4.3. İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nün Açılışı Hakkında, 12 Nisan 1934 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi Haberi

Kaynak: *"Türkiye Üniversite Tarihi-4"*, E. Dölen 2010

11 Nisan 1934 tarihinde açılan ve ilk müdürlüğünü Wilhelm Röpke (1899-1966)'nin, müdür yardımcılığını ise Muhlis Ete (1904-1975)'nin yapmış olduğu enstitünün 15 maddelik kuruluş talimatnamesinde amacı; "*memleket ve cihan iktisadi meselelerine ait neşriyatı ve malumatı toplamak, iktisadi ve içtimai meseleler üzerinde ilmi araştırmalar yapmak, bu yolda tahsillerini derinleştirmek isteyenlere yüksek tedrisatta bulunmak"* olarak belirlenmişti. Röpke'den sonra müdürlüğüne Ömer Celal Sarc (1901-1988)'ın getirildiği enstitü, 1949 yılında "İçtimaiyat Enstitüsü" adını almış, sırasıyla Gerhard Kessler (1883-1963), Alexander Rüstow (1885-1963), Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) ve Orhan Tuna (1910-1987) enstitü müdürlüğü görevinde bulunmuşlardır. (Çakır & Akar, 1998)

Enstitünün 20. Kuruluş yıl dönümü nedeniyle hazırlanmış olan "*İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsü Hakkında Kuruluşunun XX. Yılı Münasebetiyle Rapor (1934-1954)"* adlı 1955 tarihli çalışmada Ömer Celal Sarc (1901-1988), enstitünün kuruluş faaliyetini şu sözlerle açıklamıştır; (Çakır & Akar, 1998)

> "1933 senesi yazında İstanbul Darülfununu ilga edilerek yerine Üniversite kurulduğu zaman…Fakülte programındaki iktisadi mevzuların sayısı pek az olduğu halde fakülteye müteaddit iktisat hocaları alınmıştı. Biraz sonra bunlara ilaveten Almanya'dan da yeni iktisat profesörleri gelmeğe başladı. O zaman bu kadar tedris elemanına nasıl ders bulunabileceği bizleri düşündüren bir mesele olmuştu. Bunun üzerine Hukuk Fakültesi'ne bağlı olarak bir İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nün kurulması kararlaştırıldı…Üniversite'de dersler başlar başlamaz Enstitü'nün kuruluşuna geçildi. Evvela bir talimathame yapıldı… Enstitü teşekkül edince…iktisadi bilgilerini derinleştirmek isteyen hukukçulara mahsus dersler yapılmağa başlandı. Bunun yanında hocalardan başka ticaret aleminden ve bankalardan bazı zevatın da iştirak ettiği münakaşalı konferanslar tertip ediliyor, pek bakımsız olan iktisat kütüphanesinin tanzimine çalışılıyordu…Profesör Kessler ile arkadaşlarının büyük gayretleriyle Enstitü tedricen (giderek) bugünkü vaziyetine doğru inkişaf etmiştir."

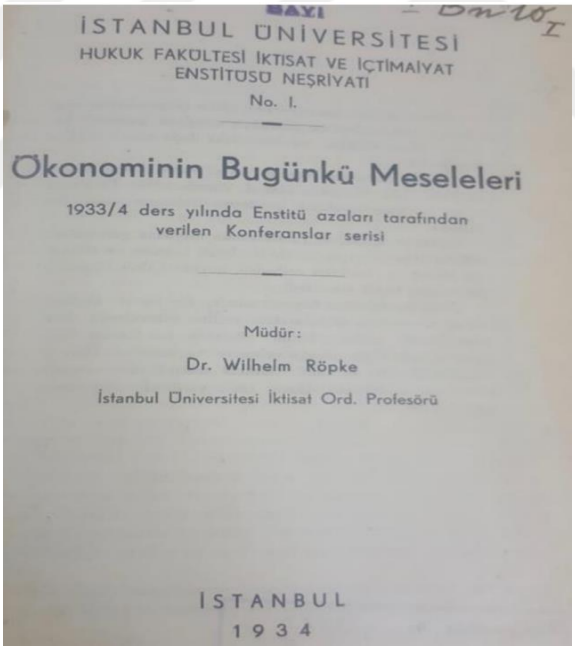
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ İKTİSAT VE İÇTİMAİYAT ENSTİTÜSÜ NEŞRİYATI
No. I.

Ökonominin Bugünkü Meseleleri

1933/4 ders yılında Enstitü azaları tarafından verilen Konferanslar serisi

Müdür:
Dr. Wilhelm Röpke
İstanbul Üniversitesi İktisat Ord. Profesörü

İSTANBUL
1934

Resim 4.4. "*Ökonominin Bugünkü Meseleleri"* Adlı Eser, 1934

Kaynak: İ. Ü. İktisat Fakültesi Kütüphanesi, Nisan 2019

Enstitü'nün açılış töreninde Hukuk Fakültesi Dekanı Tahir Taner (1883-1956)'in ve Gerhard Kessler'in yapmış olduğu konuşmaların ardından Alexander Rüstow, iktisat sistemi ve ideolojisi hakkında ilk konferansını gerçekleştirmiştir. İkinci konferans ise Fritz Neumark tarafından verilecektir. (Dölen, 2010b: 226, 227) Enstitünün ilk yayını ise, Wilhelm Röpke'nin editörlüğünü üstlendiği "*Ökonominin*

Bugünkü Meseleleri" adlı çalışmadır. Piyasa ekonomisi ve sosyalizm konularının ele alındığı eserde; Alexander Rüstow, Fritz Neumark, Gerhard Kessler, Türk hocalardan Ömer Celal Sarc, İbrahim Fazıl Pelin, Muhlis Ete, Ahmet Ali Özeken, Hüseyin Şükrü Baban olmak üzere bir çok önemli iktisatçının makale çalışmaları bulunmaktadır. Eserde, Alexander Rüstow'un "*İktisat Sistemi ve İktisat İdeolojileri",* Fritz Neumark'ın "*Zamanımızın Nüfus Meseleleri",* Gerhard Kessler'in "*Kapitalizmin Sosyal Meseleleri"* adlı makaleleri yer alırken, enstitü müdürü Wilhelm Röpke'nin ise, "*Piyasa İktisadının Kuruluşu ve Mekanizması"* adlı makalesi yer almaktadır. (Eren, 2017: 271, 272)

Eserdeki Türk hocalara ait olan diğer makaleler ise şunlardır; (Röpke,1934)

1. Konjonktür ve Buhranlar (Krisen und Konjonktur), Prof. Dr. Ömer Celal Sarc
2. Beynelmilel Ticaret Siyasetinin Tekâmülü ve Bugünkü Himaye Tekniği (L'Evolution de la Politique Commercial et la Technique du Protectionisme Moderne), Ord. Prof. Dr. İbrahim Fazıl Pelin
3. Devletçilik ve Planlı Ökonomi; I. Kısım: Bugünkü Ökonomik Rejimler, II. Kısım: Türkiye'de Devletçilik (Etatismus und Planwirtschaft: Das gegenwartige wirtschaftspolitische System der Turkei), Dr. Muhlis Ete
4. Bugünkü İktisatta İnhisar Temayülleri (Les Tandiences Monopolisatrices du Capitalisme Moderne), Doç. Ahmet Ali Özeken (1933-34 ders yılında Hukuk Fakültesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nde verilmiş olan konferans)
5. Marksizm, Prof. Dr. Hüseyin Şükrü Baban

Enstitü Müdürü Röpke eserde, enstitünün ve enstitü üyelerinin amaçlarını şöyle açıklamıştır; (Röpke, 1934)

> "Türkiye hükümeti bundan bir kaç ay evvel, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde bir iktisat ve içitimaiyat enstitüsü vücuda getirmiştir. Bu enstitünün açılması, iktisadi ve içtimai ilimlere ait araştırmalar için bir merkez meydana getirmek isteğinin ifadesidir….Enstitü, sırf bir ilim ocağıdır ve bütün mesaisinde de tek bir program takip etmektedir. Bu program; iktisadi ve içtimai münasebetleri araştırmak, tesbit ve izah etmek ve bununla, gerek Türkiye'nin kültür ve refahına ve gerekse ilmin inkişafına çalışmaktır. Enstitü âzaları, kendilerini, siyasi veya iktisadi doğmalara bağlamayıp yalnız bu programın tahakkûkuna hasretmiş ve hepsi aynı şevk ve gayretle doğru ve gerçeğin araştırılmasını gaye edinmiş bulunuyorlar. Çalışmalarında hiçbir fikri mahsusun tesiri altında kalmayarak tam bir bitaraflıkla hareket etmeyi vazife biliyorlar. Hakikatın araştırılmasında hepsi aynı yolu takip etmiyecekleri gibi, varacakları neticelerin de birbiriyle tamamen tetabuk edemeyeceği açıktır. Hakikate kimin daha ziyade yaklaştığı ise,….ancak ilmi bir münakaşa neticesinde anlaşılabilir. İlmin, kendi mensuplarını böyle bir disipline mecbur etmesi, iki bin senelik ahlâki ve terbiyevi rol ve vazifesinin icabıdır."

Röpke'nin de açıklamış olduğu bu amaçlar doğrultusunda Hukuk Fakültesi bünyesinde kurulmuş olan bu enstitünün görevleri ise şöyle sıralanmaktadır; (Dölen, 2010b: 227, 228)

a) İktisat ve içtimaiyata yönelik bilimsel araştırmalar yapmak.
b) Memleket ve dünya genelinde İktisat ve İçtimaiyat meselelerine dair yayınları, belgeleri, malumatları toplamak ve bunları analiz edip, sınıflandırmak.
c) İktisat ve içtimaiyat hakkındaki analizleri derinleştirmek ve isteyenlere tedrisatta bulunmak.
d) Toplumda iktisadi ve içtimai bilgileri yaymak.

Doktora ve bir yıllık hususi sertifika programı olmak üzere iki programı bulunan ve bir yabancı dil şartı aranan bu enstitüdeki programlara üniversite ve yüksek okul mezunları kabul edilmektedir.

Husisi sertifika programının süresi bir yıl olup bu programda Nazari İktisat, İktisat Siyaseti, Beynelmilel İktisadi Siyaset, İçtimai İktisat ve İçtimai Siyaset, Maliye ve İktisat Tarihi dersleri okutulmuş ve yapılan sınavlarda başarılı olan öğrencilere sertifika verilmiştir. Bununla birlikte, doktora programı için bir talimatname hazırlanmamış ve bu program başlatılmamıştır. Bunun nedeni ise büyük ölçüde, o dönemde bu programa öğrenci bulunamamasından kaynaklanmaktadır. (Dölen, 2010b: 228)

Hukuk Fakültesi programındaki iktisat derslerinin yetersiz ve genel düzeyde olması, İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nde verilen bir yıllık hususi sertifika programının ise bekleneni verememesi ayrıca ülkede amaçlanan ekonomik kalkınma için iktisat eğitimi almış kişilere giderek daha fazla ihtiyaç duyulması Hukuk Fakültesi'nden bağımsız bir iktisat eğitiminin planlanması gerekliliğine zemin hazırlamıştır.

İktisat eğitiminin yetersizliği konusunda Prof. Dr. Muhlis Ete (1904-1975)'nin görüşleri şöyledir; (Çakır&Akar, 1998)

> "Cumhuriyet rejimi ile değişmeye başlayan bu zihniyeti, iktisatla alakadar olmaya başlayan bir tabaka teşkil etmekte. Fakat bu kafi gelir mi? Bittabi 13,5 milyonluk bir millet için hayır. Şu halde bu zümreyi çoğaltmaya çalışacağız. Bu da evvela tüccari mektepçilik, iktisadi tedrisatla olur."

Konuyla ilgili, dönemin Milli Eğitim Bakanı bir rapor hazırlamasını ister ve bu raporun hazırlanması için de Hukuk Fakültesi komisyonu tarafından Fritz Neumark görevlendirilir.

4.3. İstanbul Üniversitesi'nde Bir İktisat Fakültesi'nin İhdası Hakkında Teklif (Neumark, Temmuz 1936)

İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Direktörü Fritz Neumark tarafından hazırlanan "*İstanbul Üniversitesi'nde Bir İktisat Fakültesi'nin İhdası Hakkında Teklif*" adı verilen Temmuz 1936 tarihli 16 sayfalık raporunda Neumark, ülkede İktisat Fakültesi'ne duyulan gereksinimin nedenlerini şöyle açıklar; (Neumark, 1936)

> "Yeni Türkiye'de son zamanlarda bu gibi elemanlara karşı aynı ihtiyaç kendisini hissettirdi. Türk iktisadının asrileştirilmesi, bilhassa devlet tarafından teşvik edilen sanayileşme hareketi-işte bütün bunlar burada da iktisadın iyi bir terbiye görmüş ilim adamlarının yetiştirilmesini zaruri kılmaktadır. Memlekette bugüne kadar ki tehsil metodları ile bu zarureti hakkı ile karşılamak ise mümkün değildir, şimdiye kadar büyük sanayi ve ticaret teşebbüslerinde, nakliye müesseselerinde, bankalarda ilâ… iktisat tahsillerini yabancı memleketteki üniversitelerde görmüş olan kimseler iş başına getirilmek sureti ile meselenin halli suretine gidilmişti. Fakat böyle bir hal çaresinin uzun zaman muhafaza edilemeyeceği şüphesizdir. Çünkü devletin ilâ… bu gibi muktedir elemanlar hususundaki bütün ihtiyacını bu husus bu ihtiyaç sanayileşme ve etatizm ile muvazi olarak gittikçe fazlalaşacağına göre, yabancı memleketlerde tehsil görmüş olan üç beş kişi ile karşılamak tamamiyle imkansızdır."

Yedi bölümden oluşan raporda Neumark'ın ele aldığı konu başlıkları şunlardır;

1. İktisat öğretiminde yapılacak reformu zorunlu kılan başlıca sebepler
2. İktisat öğretiminde yapılacak reform için teşkilat bakımından mevcut imkanların değerlendirilmesi
3. Reform planının şartları
4. İktisat lisansı ders programı
5. İktisat lisansı sınavları
6. İktisat doktorası
7. Ekonomik ve sosyal bilimlerde köklü bir eğitimin sağlanması için İktisat Enstitüsü'nün diğer araç ve teşkilatı

Neumark, raporunun ikinci kısmında, başlı başına bir iktisat eğitiminin mümkün olabilmesi için İktisat Fakültesi'nin kurulmasının gerekli olduğu belirtmekte, bununla birlikte İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nün Hukuk Fakültesi'ndeki varlığını, bundan böyle yeni kurulacak olan İktisat Fakültesi'ne bağlı olarak sürdürmesini önermişti. Raporunun üçüncü kısmında, yeni kurulacak olan fakülte için öğretim kadrosunun, Hukuk ve Edebiyat fakültelerinde ders veren iktisat öğretim üyelerinin buraya aktarılmasıyla sağlanabileceği söyleyen Neumark, yeni fakültenin kürsülerine şu isimleri önermiştir; (Neumark, 1936)

1. Üç İktisat Kürsüsü Ordinaryüslüğü (Hüseyin Şükrü Baban, Fritz Neumark, Wilhelm Röpke)

2. Bir Maliye ve İstatistik Kürsüsü Ordinaryüslüğü (İbrahim Fazıl Pelin)
3. Bir Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Kürsüsü Ordinaryüslüğü (Gerhard Kessler)
4. Bir İktisat Tarihi ve İktisadi Coğrafya Kürsüsü Ordinaryüslüğü (Alexander Rüstow)
5. Bir İstatistik ve Maliye Kürsüsü Profesörlüğü (Ömer Celal Sarc)

Neumark, raporunun bu bölümünde ayrıca, o dönem için Türkiye'de yeni bir alan olan işletme iktisadı için de, bir işletme iktisadı kürsüsü kurulmasını da önermiştir.

Raporunun dördüncü bölümünde iktisat lisansı ders programını ele alan Neumark, dört senelik programda okutulacak dersleri ve ders saatlerini şöyle belirler; (Neumark, 1936)

Birinci Ders Yılı	**Haftalık Ders Saati**
Hukuk Dersleri	
Türk Hukuku Tarihi	1
Umumi Hukuk Tarihi ve Başlangıç	3
Medeni Hukuk	5
Esasiye Hukuku	4
İktisat Dersleri	
Umumi İktisat Teorisi	3
İşletme İktisadı İlmi	2
Türk İktisadının Bünyesi	1
İkinci Ders Yılı	**Haftalık Ders Saati**
Hukuk Dersleri	
Medeni Hukuk	5
İdare Hukuku	4
İktisat Dersleri	
İktisat Siyasası	3
İşletme İktisadı İlmi	2
Sosyoloji	2
Hususi İktisat Dersleri	2
Üçüncü Ders Yılı	**Haftalık Ders Saati**
Hukuk Dersleri	
Devletler Umumi Hukukunun Ekonomik ve Finansal Meseleleri	2
Medeni Hukuk	1
İktisat Dersleri	
Maliye İlmi	4
İstatistik	2

İşletme İktisadı İlmi	2
İktisat Tarihi ve Sosyal Tarih	2
Hususi İktisat Dersleri	4
Sosyal Siyasa	2
Dördüncü Ders Yılı	**Haftalık Ders Saati**
Hukuk Dersleri	
Ticaret Hukuku	6
Amme Hukuku	3
İktisat Dersleri	
Doktrin Tarihi	2
İktisadi Coğrafya	2
İşletme İktisadı İlmi	2
Ulusal Ekonomi ve Amme Ekonomisi	1
Hususi İktisat Dersleri	2

Neumark bu dört yıllık ders programına ek olarak, İktisat Teorisi, İktisat Siyasası, Medeni Hukuk, İdare Hukuku, İşletme İktisadı İlmi ve İstatistik uygulama derslerinin de verilmesi gerektiğini belirtmiş, öğrencilerin iktisat derslerini İktisat Fakültesi'nde, hukuk derslerini ise, Hukuk Fakültesi bünyesinde görmesini önermiştir. Neumark raporunda ayrıca iktisat lisansının sınav programının Hukuk Fakültesi'nde olduğu gibi yazılı ve sözlü olarak iki kısımdan oluşması gerektiği konusuna ve doktora programına ilişkin konulardaki görüşlerine de yer vermiştir.

20 Ağustos 1936 tarihinde Kültür Bakanlığı'na gönderilen bu rapor, gerekli merciler tarafından incelendikten sonra, Maarif Vekaleti'nin 2 Aralık 1936 tarih ve 10592 sayılı teklifi üzerine, 14 Aralık 1936 tarih ve 2/5719 sayılı kararname ile İktisat Fakültesi'nin kuruluşu uygun görülmüş ve dönemin Kültür Bakanı Saffet Arıkan (1888-1946) tarafından, 21 Aralık 1936 tarih ve 10669 sayılı yazı ile rektörlüğe bildirilmiştir. Alınan bu karar, 26 Ocak 1936 tarih ve 3492 sayılı resmi gazetede yayınlanmıştır. (Dölen, 2010b: 230-Çakır, 2003)

4.4. İktisat Fakültesi'nin Kuruluşu

"Siyasi, askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olamaz, az zamanda söner."

Mustafa Kemal ATATÜRK

Resim 4.5. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

Kaynak: İstanbul Üniversitesi Beyazıt Yerleşkesi, Nisan 2019

Cumhuriyet döneminin 10. yılında gerçekleştirilen Üniversite Reformu kapsamında, 1936 yılında Türkiye'nin ilk ve tek İktisat Fakültesi olarak, İstanbul Üniversitesi'nin Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat fakültelerinden sonra beşinci fakültesi olarak 14 Aralık 1936 tarihinde 2/25719 sayılı kararname ile kurulan İktisat Fakültesi'nin, fakülte talimatnamesine göre kuruluş amacında; "*Devletin ekonomik işletmelerinde ve genel idaresindeki mühim ödevleri hakkıyle başarabilecek bilgili ve metotlu, rasyonel düşünür genç iktisatçıları hazırlayacaktır. Şüphesiz, fakültenin ileriki mezunları yalnız Türk iktisadının devlet sektöründe değil, aynı zamanda hususi dahi çalışabilecekler, bu sahalarda da kendileri için bir çok imkan bulabileceklerdir."* denilmektedir. (Keçetep, 2016) Milli Eğitim Bakanlığı tarafından fakültenin ilk kurucu dekanlığı görevine, Hukuk Fakültesi'nde maliye ve iktisat profesörü olan Ömer Celal Sarc (1901-1988) tayin edilmiştir. Alman Tarihçi Okul'un önemli temsilcilerinden Alman iktisatçı ve sosyolog Werner Sombart (1863-1941)'ın öğrencilerinden olan Sarc, 1948 yılına kadar bu görevini sürdürmüştür.

Fakültenin ilk öğrencisi 14 Ocak 1937 tarihinde kaydı yapılmış olan Muhittin Altınus'dur. (Çakır & Akar, 1998) İktisat Fakültesi'nin 4 Şubat 1937 tarihinde, Hukuk Fakültesi'nin 1 no'lu anfisinde (Ord. Prof. Dr. Ebül'ula Mardin anfisi) gerçekleştirilen açılış töreninde, önce Rektör Prof. Cemil Bilsel (1879-1949), ardından, fakültenin kurucu dekanı Ömer Celal Sarc (1901-1988) konuşma yapmış ve kapsamlı bir iktisat eğitiminin verilebilmesi için diğer disiplinlerden bağımsız bir fakültenin gereksinimi konusunda şunları dile getirmiştir; (Sayar, 2011)

> "… İktisat bilgisi, iktisadi hadiselerin mudilleşmesi nisbetinde genişlemiş ve tesaüp etmiştir. Artık bu bilginin tahsilini başka disiplinlerin çerçevesine sığdırmağa imkan kalmamıştır. Bu sebeple, eskiden hukuk ve felsefe gibi şubeler içinde okutulan iktisat ilmi, belli basil memleketlerde mustakil bir tahsil mevzuu olmuş ve üniversitelerde iktisadi hayatta çalışacak olanları hazırlayan müstakil iktisat tahsil şubeleri, fakülteler kurulmuştur…. Yeni Fakülte'ye memleketimizin

ekonomik inkişafını hazırlamak hususunda çok mühim vazifeler düşmektedir. İktisat Fakültesi,… genç Türk iktisatçılarını yetiştirecektir. Ayrıca da, istikbalin Türk iktisat profesör ve alimlerini hazırlayacaktır."

Daha sonraki yıllarda 1949-1951 ve 1963-1965 dönemlerinde iki kere rektörlük görevinde de bulunmuş olan, fakülte dekanı Ömer Celal Sarc'ın konuşmasının ardından Prof. Gerhard Kessler açılış dersini vermiştir. Almanca olarak verilen ve Sabri F. Ülgener (1911-1983) tarafından Türkçeye aktarılan dersi Kessler şu sözlerle bitirmiştir; (Dölen, 2010b: 231)

"Ekonomi siyaseti, metaları düşünüyorsa unutmamak lazımdır ki, sosyal siyasette insanları düşünür. Biz her ikisinden de vazgeçemeyiz. Yeni İktisat Fakültesi'nde üniversite okurlarımız her iki disiplini de layıkı ile görürler ve öğrenirlerse bundan yine fazlası ile istifade edecek memleketimizin iktisat ve cemiyet hayatı olacaktır."

Fakültedeki hocalardan Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974), yeni kurulan fakülte ile ilgili kaleme aldığı bir yazısında fakülteyle ilgili şu dileklerde bulunur; (Sayar, 2014: 84)

"…Bu yeni fakülte, Türkiye'nin iktisadî ve içtimaî yapısını ilim silahı ile aydınlatacak bir bilgi yurdu olabilir. Bu gayeyi temin edecek yolların nelerden ibaret olduğu hakkında şüphesiz iş ile alâkadar olanların bir çok düşünceleri vardır. Bu düşüncelerin kuvveden fiile çıktığını görmek ümidi ile şimdiden sevinirken yeni fakülteye hayırlı bir istikbal temenni ederim."

Daha önce İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nde görev yapan hocalar, yeni fakültenin kurulmasıyla birlikte burada göreve başladılar. Fakültenin, kurulduğu tarihten 1945 yılına kadar akademik kadrosunda görev alan Türk ve yabancı isimler şunlardır;

Üniversite reformu çerçevesinde ülkemize gelmiş olan, ve bu çalışmanın kapsamında inceleyeceğimiz Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark (1900-1993), Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler (1883-1963), Ord. Prof. Dr. Alexander Rüstow (1885-1963), Ord. Prof. Dr. Wilhelm Röpke (1899-1966), Ord. Prof. Dr. Joseph Dobretsberger (1903-1970), Ord. Prof. Dr. Umberto Ricci (1879-1946), Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac (1888-1956),

Türk akademisyenlerden; Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc (1901-1988), Ord. Prof. Dr. İbrahim Fazıl Pelin (1886-1944), Ord. Prof. Dr. Hüseyin Şükrü Baban (1890-1980), Prof. Dr. Ömer Lütfü Barkan (1903-1979), Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974), Prof. Dr. Refii Şükrü Suvla (1907-1962), Doç. Dr. Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983), Doç. Dr. Orhan Tuna (1910-1987), Doç. Dr. Orhan Dikmen (1915-2007), Doç. Dr. Ahmet Ali Özeken (1906-1953),

Okutmanlar; Mehmet Faik Ökte (1902-1982), Nakibe Topuz Uzgören (1911-) ve asistanlar; Nurettin Mahruki, Rüştü Adak (1919- -), Halit İlteber, Nevzat Güneş, Mihri Belli (1915-2011), Mehmet Oluç (1919-2011), Feridun Ergin (1917-2008)'dir.

Eğitim süresi 4 yıl olan fakülte ilk kurulduğunda, Genel İktisat ve İktisat Teorisi, Genel İktisat ve Maliye Teorisi, Genel İktisat ve İktisadi Doktrinler Tarihi, İstatistik ve Pratik İstatistik, Maliye İlmi ve Kanunları, İşletme İktisadı ve İşletmecilik, Sosyoloji ve Sosyal Politika ile İktisat Tarihi ve İktisat Coğrafyası olmak üzere toplam 8 kürsüden oluşmuştur. Bu kürsülerden üçünün başkanlık görevinde Türk profesörler bulunurken, geri kalan beş kürsünün başkanlık görevinde ise yabancı profesörler bulunmuştur. Buna göre;

1. Genel İktisat ve Finans Teorisi Kürsüsü: İlk başkanı Wilhelm Röpke, ardından Joseph Dobretsberger ve daha sonra Umberto Ricci

2. Genel İktisat ve Maliye Teorisi Kürsüsü: Kürsü Başkanı Fritz Neumark

3. Genel İktisat ve İktisadi Doktrinler Tarihi Kürsüsü: Kürsü Başkanı Hüseyin Şükrü Baban

4. İstatistik ve Pratik İstatistik Kürsüsü: Kürsü Başkanı Ömer Celal Sarc

5. Maliye İlmi ve Maliye Kanunları Kürsüsü: Kürsü Başkanı İbrahim Fazıl Pelin

6. İşletme İktisadı ve İşletmecilik Kürsüsü: Kürsü Başkanı Alfred Isaac

7. Sosyoloji ve Sosyal Politika Kürsüsü: Kürsü Başkanı Gerhard Kessler

Bu kürsü hakkında bir parantez açmak gerekirse; 1932 yılında Atatürk tarafından yapılması planlanan reform çerçevesinde Türkiye'ye davet edilen Albert Malche (1876-1956)'nin, hazırlamış olduğu İstanbul Darülfünunu raporunda, Sosyoloji ve Sosyal Politika alanında bir kürsü oluşturulması konusuna yer verilmemiştir fakat, Çelebi ve Kızılçelik'e göre, Gerhard Kessler (1883-1963)'in, çalışma alanı anlamında bu kürsüye en uygun isim olmasından ötürü, Sosyoloji ve Sosyal Politika Kürsüsü'nün oluşturulmasına karar verilmiştir. (Turhan, 2014)

8. İktisat Tarihi ve İktisat Coğrafyası Kürsüsü: Kürsü Başkanı Alexander Rüstow

Yeni kurulan fakültedeki Türk ve Alman hocaların çalışma odaları ise, 1930'lu yılların sonlarına doğru kendi aralarında belirlenmişti. Fakültenin o dönemdeki asistanlarından Prof. Dr. Feridun Ergin (1917-2008), bu yerleşim planını şöyle anlatır; (Sayar, 2014: 93)

> "….Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac…geniş sayılamayacak bir odada asistanlar ile otururdu….Oda üç pencereli idi ve camlı ahşap bir bölme ile ikiye ayrılmıştı. Kapıdan girilince, dar bir koridoru andıran sağ yanda dört masa göze çarpardı. Pencere kenarında Ord. Prof. Dr. Neumark otururdu. Yandaki masa Asis. Dr. Sabri Ülgener'indi. Sabri Ülgener ile benim yerim arasında Asis. Orhan

Dikmen'in masası sıkıştırılmıştı. Cam bölmenin öbür yanı, oldukça geniş bir dörtgen idi….beş masadan başka iki veya üç koltukla donatılmıştı. Masaları paylaşanlar galiba Ord. Prof. Şükrü Baban, Ord. Prof. İbrahim Fazıl Pelin, Doç. Dr. Refii Şükrü Suvla ve Doç. Ahmet Ali Özeken idi. Ord. Prof. Dr. Dobretsberger, koltuklardan birinde arasıra otururdu. Asis. Dr. Halit İlteber zamanın bir kısmını odada geçirirdi."

4 Şubat 1937'de 118 öğrenci ile öğretime başlayan İktisat Fakültesi'nde, aynı yıl okutulan ders programı şöyleydi; (Fakülte Albümü, 2011)

Birinci Sınıf

Hukuk Başlangıcı ve Tarihi	Doç. Dr. Yavuz Abadan
Esasiye Teşkilat Hukuku	Ord. Prof. Dr. Fuat Başgil
Medeni Hukuk	Prof. Dr. Kemalettin Birsen
İktisat	Ord. Prof. Dr. Umberto Ricci
İktisadi Coğrafya	Doç. Dr. Alexander Rüstow
Türkiye İktisadının Bünyesi	Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc
İktisat Tarihi	Doç. Dr. Ömer Lütfü Barkan

İkinci Sınıf

Medeni Hukuk	Ord. Prof. Dr. Samim Gönensay
İdare Hukuku	Ord. Prof. Dr. S. Sami Onar
İktisat	Ord. Prof. Dr. Umberto Ricci
Mufassal İktisat Teorisi	Ord. Prof. Dr. Şükrü Baban
Sosyoloji	Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler
İstatistik	Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc
İşletme İktisadı	Doç. Dr. Ali Özeken

Üçüncü Sınıf

<u>Dönemlik Dersler</u>

Medeni Hukuk	Doç. Dr. Hıfzı Veldet
Maliye	Ord. Prof. Dr. İbrahim Fazıl Pelin
İşletme	Doç. Dr. Ali Özeken
Sosyal Siyaset	Ord. Prof. Dr. G. Kessler
İktisadi Doktrinler Tarihi	Prof. Dr. J. Dobretsberger
Para, Kredi, Banka	Doç. Dr. R. Şükrü Suvla

<u>Tek Dönemlik Dersler</u>

Devletler Umumi Hukuku	Ord. Prof. Dr. Cemil Bilsel
Türkiye İktisat Tarihinin Ana Hatları	Doç. Dr. Ömer Lütfü Barkan
Konjonktür	Doç. Dr. Sabri F. Ülgener

<u>İhtiyari Dersler</u>

Yüksek Riyaziye	Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc

Dördüncü Sınıf

Ticaret Hukuku (Kara ve Deniz)	Ord. Prof. Dr. E. Hirş
İşletme İktisadı ve Devlet Muhasebesi	Ord. Prof. Dr. A. Isaac
Ulusal Ekonomi Bakımından Mali Meseleler ve Amme Kredisi	Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark
Kooperatifçilik	Doç. Dr. Fahri Fındıkoğlu
İnkılap	Doç. Dr. Ömer Lütfü Barkan

<u>İhtiyari Dersler</u>

Felsefe ve İlmi Metodoloji	Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler

1937 döneminde öğretim hayatına başlayan fakülte, 1939-40 döneminin sonunda ilk mezunlarını vermiştir. Fakültenin ilk mezunları 1 numaralı diploma ile Adnan Altay Özbek ve 2 numaralı diploma ile Fatma Zehra Bereket'tir. (Bayer, 2011) Fakültenin kuruluşundan altı yıl sonra, 1 Mart 1943'te fakültenin ilk mezunları tarafından İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti kurulmuştur. (www.ifmc.org.tr) Fakültenin 1947 yılı mezunlarından Borusan Holding Kurucu Başkanı Asım Kocabıyık (1924-2012), fakültede görev alan Alman iktisat bilim insanlarından şöyle bahseder; (Şen, 2018: 11)

> "Bu fakültenin kuruluşunda, gelişmesinde büyük hizmetleri olan hocalardan Prof. Fritz Neumark, Prof. Gerhard Kessler, Prof. Alexander Rüstow, Prof. Alfred Isaac ve Prof. Wilhelm Röpke'den ders almak şansına sahip oldum…Neumark ve Kesssler'in master programlarına devam ettim…şahsi temaslarımdan çok etkilendim. 1940'ların başında işletme iktisadından henüz bir ilim olarak bile bahsedilmezken, Prof. Alfred Isaac'dan bu ilmin dersini aldım."

1936-1937 döneminde eğitim hayatına başlayan Fakültenin kuruluşundan 1950 yılına kadar olan öğrenci sayısı ise şu şekildedir; (Fakülte Albümü, 2011)

Yıllar	**Öğrenci Sayısı**
1936-1937	118
1937-1938	314
1938-1939	524
1939-1940	641
1940-1941	590
1941-1942	590
1942-1943	861
1943-1944	971
1944-1945	990
1945-1946	597
1946-1947	900
1947-1948	1.362
1948-1949	1.481
1949-1950	1.177

4.5. Yabancı Bilim İnsanlarının Türkiye'deki Katkıları

Almanya'da Hitler'in iktidarı ele geçirmesinden sonra gerek siyasi gerekse ırksal nedenlerden dolayı ülkelerinden ve üniversitelerdeki görevlerinden ayrılmak zorunda kalan yabancı bilim insanları, 1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformu kapsamında ülkemize gelerek bir çok alanda önemli katkılarda bulunmuşlardır. Çalışmanın bu kısmında, Hitler'in siyasi yaptırımlarından çekindikleri için bir çok Avrupa ülkesi tarafından kabul edilmeyen ancak genç cumhuriyetin kurucusu Atatürk tarafından kendilerine, ailelerine ve hatta bilimsel yardımcılarına hem çalışma hem de yaşama imkanı sağlanan Alman bilim insanlarının ülkemize yapmış oldukları katkılar ele alınacaktır.

Devlet kurumlarında hizmetlerde bulunan uzmanlar ve üniversitelerde görev yapan, alanlarında bir çok önemli eser bırakan bu değerli hocalar, Türkiye'de edebiyattan mühendisliğe, hukuktan iktisada, tıptan, müzikten güzel sanatlara, tarıma kadar bir çok alanda fakültelerin, enstitülerin, kürsülerin, kliniklerin, laboratuvarların ve kütüphanelerin kurulmasını sağladılar. Horst Widmann'a göre; Darülfünun'un yerine kurulmuş olan, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk üniversitesi olma özelliğine sahip İstanbul Üniversitesi'ni zamanın Avrupa'daki Almanca konuşulan en büyük ve en iyi Alman üniversitesi statüsüne yükselttiler. (Schwartz, 2003:17) Sayısız Türk bilim insanının yetiştirilmesinde, üniversite içi ve üniversite dışında bilimsel çalışmaların düzenlenmesinde, kanunların oluşturulmasında, Türkiye'deki tarihi ve kültürel zenginlikleri tüm dünyaya tanıtılmasında, bir çok bilimsel yayının hazırlanmasında ve Türk yüksek öğretiminin modernleşmesinde öncü oldular.

Neumark anılarında, Nazi Almanyası'ndan kaçan bu bilim insanlarının öneminin hiç bir ülkede Türkiye'deki kadar büyük olmadığını ve diğer ülkelerde bulunan bilim insanlarının yapmış oldukları çalışmaların Türkiye'deki kadar kalıcı olmadığını söyler ve buna gerekçe olarak da, bu bilim insanlarının çalışmalarını İstanbul ve Ankara olmak üzere iki önemli şehirde yoğunlaştırmış olmalarını ayrıca, bir çok meslek grubundan çağdaş kişileri ve onlardan sonra gelen nesilleri derinden etkilemiş olduklarını gösterir. (Neumark, 2017:11)

İstanbul Üniversitesi'nin 10. kuruluş yıl dönümündeki törenlerde konuşan, dönemin Rektörü Prof. Dr. Tevfik Salim Sağlam (1882-1963), üniversite reformu kapsamında Türkiye'ye gelen bir çok branştaki yabancı bilim insanlarının katkılarını şöyle ifade eder;

> "Maarif Vekaleti üniversitenin kurulması işine büyük bir hızla girişti. Bir üniversite demek her şeyden önce onun bilim heyeti demektir. Bunun içindir ki Cumhuriyet Hükümeti yeni üniversiteyi kurarken, en büyük önemi ona verdi. Üniversite reform için müşavir olarak İsviçre'den çağırılan Prof. Malche ile Maarif Vekaleti'miz erkanından teşkil olunan komisyon, uzun incelemelerden sonra üniversite bilim heyetini seçti. Eski Darülfünun'un öğretim heyetinin bir

kısmı ve dışarıdan bilim kudretleriyle tanınmış olan bazı bilginler üniversiteye alındı. Fakat bu yetmedi. Yeni üniversiteyi yalnız Türklerle kurmak kabil değildi. Bunun için hükümet, pek haklı ve isabetli bir tedbir olmak üzere, yabancı memleketlere başvurdu ve buralardan işine yarayacak elemanları aldı. Bu ralık bir çok kıymetli profesörün Almanya'yı terk etmek zorunda olması, bu işi kolaylaştırdı. Fakat seçimin güç şartlar altında ve bilhassa pek kısa bir zamanda yapılmış olması bu elemanlardan bir kısmının arzu edilen kıymette bulunmadığını sonradan gösterdi. Aralarında bugüne kadar bilim müessesemizde pek büyük hizmetler gören ve üniversitemizin haklı şükranlarını kazanan bir çok profesör olduğu gibi, yerlerine uymadıklarından dolayı kısa veya uzun bir müddet sonra aramızdan ayrılmak zorunda kalanlar ve kendilerine bağlanan ümitleri boşa çıkaranlar da oldu. Üniversitemiz açıldığı zaman yabancı 36 ordinaryüs profesör ve 4 profesör vardı. Bugün de yabancı 36 ordinaryüs profesör ve 7 profesör üniversitemizde çalışmakta ve yüksek bilimlerinden ve kıymetli hizmetlerinden müessesemizi faydalandırmaktadırlar. Kendilerine üniversitemizin şükranlarını buradan sunmakta büyük bir bahtiyarlık duyuyorum."

Üniversite Reformunun Gerçekleştirilmesindeki Katkılar:

Üniversite reformunun temel amacı, Atatürk'ün de özellikle belirttiği gibi, Türkiye'deki yüksek öğretimin Darülfünun zihniyetinden çıkartılarak batılı ve çağdaş medeniyetlerdeki eğitim seviyesine ulaştırılmasıydı. Reformun başlangıcından itibaren başta üniversite reformunun mimarı Albert Malche ve yabancı bilim insanlarının ülkemize gelmesi sürecine aracılık eden Philipp Schwartz olmak üzere, üniversitede bir çok dalda eğitim veren ve çalışmalar yürüten yabancı hocalar sayesinde bu amaca oldukça kısa sürede ulaşılmıştır. Ayrıca, bu yabancı hocaların yanında yine Schwartz'ın katkılarıyla ülkemize gelen ve Fen Fakültesi'nin kuruluşunda danışmanlık yapan Nobel ödülü sahibi Alman fizik bilim insanı James Franck (1882-1964), Göttingen Üniversitesi'nden Polonya'lı matematikçi Richard Courant (1888-1972) ve yine bir başka Nobel ödülü sahibi Polonya'lı kuantum fizikçisi Max Born (1882-1970)'un katkılarını da unutmamak gerekir. (Schwartz, 2003:54)

Üniversite Reformu kapsamında ülkemize gelerek İstanbul Üniversitesi'nde görev yapmış olan yabancı hocaların fakültelere göre dağılımları şu şekildedir; (Çam, 2012)

Fakülte	Profesör ve Doçentler	Öğretim Görevlileri	Asistanlar	Toplam
Tıp	19	20	7	46
Fen	17	4	-	21
Edebiyat	9	11	-	20
Hukuk&İktisat	10	-	-	10
Toplam	55	35	7	97

Ders Metotlarının Yenilenmesi:

Albert Malche raporunda, ders programlarının aşırı yüklü olduğu, kişisel araştırmaya, düşünmeye ve konuşmaya yer vermeyen sadece tekrardan ibaret olan metodlarla derslerin işlendiği hususu üzerinde özellikle durmuştu. Fransız ekolünün takipçisi olan Darülfünun hocaları derslerini, ellerindeki notları okuyarak veriyor ve sınavlarda hiç bir değişiklik yapmaksızın bu notları soruyorlardı. Özellikle Hukuk ve İktisat alanındaki yabancı hocalar derslerin bu metotla verilmesine karşıydılar. (Hacaloğlu, 2001) Bu reformla birlikte, yabancı bilim insanları Almanya'da ve diğer yabancı ülkelerde uygulanan modern eğitim metodlarını üniversitelerde uygulamaya başladılar. Bu metodlar çerçevesinde, hocalar tarafından derslerin serbest ortamda ve öğrencinin de katılımıyla karşılıklı konuşma şeklinde anlatılması, karşılıklı soruların sorulup fikir alışverişinde bulunulması, günlük yaşamdan örnekler verilmesi gibi teknikler kullanılarak derslerin daha aktif hale getirilmesi sağlanmış, sınavlarda bire bir ders notlarının sorulması yerine öğrencinin düşüncelerini ortaya koyan yorum sorularına yer verilmiş ayrıca, öğrenciler araştırma yapmaya, konuşmaya, düşünmeye yönlendirilmiş ve uygulamaya yönelik seminer çalışmalarının etkin şekilde gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. (Taşdemirci, 2000) Bunun haricinde, yabancı hocaların ders kitapları da bilimsel metodlar konusunda bir kılavuz niteliğinde notlar içermektedir.

Ders Kitapları:

Yabancı hocalar ülkemizde göreve başladıklarında üniversite kütüphanesinde eski dilde yazılmış 109.387 adet kitap bulunmaktaydı. (Hacaloğlu, 2001) Ancak bu kitaplar çağın bilimsel gereksinimlerini karşılamamaktaydı. Reformla birlikte, Malche'nin de önemle üzerinde durduğu, akademik ders notlarının yıllar boyu hiç revize edilmeden aynı şekilde okutulduğu, ayrıntıları içermediği ve ansiklopedik bilgi çerçevesinde olup yüzeysel kaldığı bu nedenle değiştirilmesi gerektiği düşüncesi büyük ölçüde yerine getirildi. Bu anlamda yabancı bilim insanlarının gerek kendi ülkelerinde gerekse ülkemizde yapmış oldukları yayınları ve çeşitli ders kitapları üzerinde çalışmaları önemli bir katkıdır. Neumark anılarında, o dönemdeki ders kitaplarının eksikliği ve yetersizliği konusunda şunları söyler; (Neumark, 2017: 247)

> "…Konuların derinine inen monografiler şöyle dursun, branşımızın ana sorunlarının çağdaş biçimde dile getirildiği kitapların bile yok denecek kadar az olduğunu hatırlatmak gerekir. Bu nedenle bir an önce, sözleşmelerimizde üstlenmiş olduğumuz gibi branşlarımız veya okuttuğumuz derslerle ilgili ders kitaplarını yazmaya giriştik…Röpke, Rüstow, Dobretsberger ve Isaac'da bir bakıma hayli geniş kapsamlı ders kitapları yazdılar ve bunlar Türkçe'ye çevrildi; yanı sıra çeşitli monografik araştırmalar da yayımladılar. Diğer branş temsilcileri de çağdaş tarzda bir Türkçe ders kitabı literatürü oluşturmaya katkıda bulundular."

Yabancı bilim insanlarının hazırladığı bu çalışmalar sayesinde öğrenciler geniş kapsamlı, güncel bilimsel kitaplara ulaşabilmişlerdi. Bu anlamda 1933-1942 yılları arasında 42 tanesi çeviri olmak üzere toplam 142 kitap yayımlanmış, bunun yanı sıra, yabancı profesörlerin danışmanlığında 50 doktora tezi hazırlanmıştır. (Şimşek, 2016) Ayrıca yine bu konuyla alakalı olarak, Hukuk Profesörü Ernst Eduard Hirsch (1902-1985) tarafından hazırlanan, 5 Aralık 1951 tarihinde kabul edilerek, 1 Ocak 1952 tarihinde yürürlüğe giren Fikir ve Sanat Eserleri Koruma Kanunu'da ülkemiz adına yapılmış önemli katkılardan biridir.

Üniversite tarafından yayınlanan 90 ders kitabından 21 tanesi yabancı profesörlerin ülkemizde yapmış olduğu kendi çalışmaları olup, 14 tanesi de hem kendilerinin hem de Türk meşlektaşlarıyla hazırlamış oldukları ortak eserlerdir. (Taşdemirci, 1994) O dönemde fakülte yayınlarından çıkmış olan iktisat alanındaki ders kitapları ise şunlardır; (Çam, 2012)

Dış Ticaret Siyaseti	Fritz Neumark (1938)
Umumi İktisat Teorisi	Fritz Neumark (1939)
Maliye İlmine Dair Ekonomik ve Sosyolojik Tetkikler	Fritz Neumark (1940)
Umumi İktisat Teorisi, Cilt II, Fasikül I	Fritz Neumark (1940)
İktisat Teorisi, Cilt II, Fasikül II	Fritz Neumark
İktisadi Düşünce Tarihi, Cilt I	Fritz Neumark (1943)
İçtimaiyata Başlangıç	Gerhard Kessler (1938)
Kooperatifçilik	Gerhard Kessler (1940)
Ekonomi Coğrafya, Cilt I	Alexander Rüstow (1939)
Ekonomi Siyaseti, Cilt I	Josef Dobretsberger (1940)
Ekonomi Siyaseti, Cilt II	Josef Dobretsberger (1943)
Ticari Hesap ve Mali Cebir	Alfred Isaac (1940)
İşletme İktisadı, Cilt I	Alfred Isaac (1940)

Türkiye'de Yapılan Araştırmalar:

Almanya'dan ülkemize gelen çeşitli branşlardaki bilim insanları burada kendi uzmanlık alanlarına göre bir çok yeni araştırma sahası elde ettiler. Bu bilim insanlarından, 1938-1948 yılları arasında ülkemizde bulunmuş ve Ankara Numune Hastanesi ve Tıp Fakültesi'nde görev yapmış olan Alman dermatolog Alfred Marchionini (1899-1965) ve aynı fakültede 1953-1958 yılları arasında görev yapmış olan Alman dermatolog Richard Richter leishmaniasis (şark çıbanı) rahatsızlığıyla ilgili yeni araştırmalarda bulundular, yine aynı fakülteden meslektaşları olan ve 1935-1949 yılları arasında görev yapmış olan çocuk hastalıkları uzmanı Prof. Albert Eckstein (1891-1950), Anadolu memleketlerinde bir çok gezilerde bulunarak buralarda yaşayan çocuk hastaların sağlık problemleri ile ilgilendi ve çalışmalarının sonucunda

elde ettiği bulguları daha sonra yayımladı. Ayrıca, çocuklarla ilgili sosyal yardım kuruluşlarının kuruluş aşamalarında görev yaptı. Yine aynı şekilde, 1933 yılında Türkiye'ye gelerek İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. Cerrahi Kliniği'nin direktörlüğü görevini üstlenen ünlü cerrah Rudolf Nissen (1896-1981), Anadolu memleketlerindeki hastaların sağlık problemleriyle yakından ilgilenmiştir. Neumark, konuyla ilgili ilginç bir anekdotu şöyle aktarır; (Neumark, 2017: 101)

> "Onun başarıyla tedavi ettiği birçok köylü kadınının çocuğuna 'Nissen'adını vermesi, Anadolu halkınca nasıl sevildiğine güzel bir örnektir."

Marburg Üniversitesi'nden ülkemize gelerek 1936-1947 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde görev alan Alman edebiyat eleştirmeni ve filoloji profesörü Erich Auerbach (1892-1957) ise, 1946 yılında yayımlanan ünlü eseri "*Mimesis: The Representation of Reality in Western Literature"* (Mimesis: Batı Yazınında Gerçeğin Temsili)'ni İstanbul'da yazdı. Bu yapıt daha sonra İngilizce, İtalyanca, İspanyolca ve İbraniceye çevrildi. 1935-1954 yılları arasında Ankara Tıp Fakültesi'nde görev yapan Doğu Prusyalı Alman farmakolog Paul Pulewka (1896-1989), Karadeniz'de görülen deli balı maddesi (bal zehirlenmesi) hakkında araştırmalar yaptı, halkı zararlı ilaçlara karşı bilinçlendirdi. 1937 yılında İstanbul Üniversitesi'ne gelen ve 1953 yılına kadar ülkemizde bulunan Avusturyalı psikolog Wilhelm Peters (1880-1963), Türkiye'de deneysel psikoloji alanında çalışmalar başlattı. 1933-1939 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde görev alan Alman hukukçu Richard Honig (1890- 1981), İstanbul Üniversitesi'nin tarihi üzerine araştırmalar yaptı. 1935-1955 yılları arasında 20 yıl boyunca ülkemizde kalarak İstanbul Üniversitesi'nde görev alan Alman arkeolog Clemens Bosch (1899-1955), Ankara'nın tarihi ve 1946 yılından itibaren Antalya Side kazılarında ve Antalya müzesinde bulunan kitâbeler üzerine çalıştı. Heidelberg Üniversitesi'ndeki görevinden ayrılarak 1934 yılında Türkiye'ye gelen ve vefatına kadar 7 yıl boyunca ülkemizde kalarak Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Jeoloji Bölümü'nde görev yapan Alman jeolog Wilhelm Salomon Calvi (1868-1941), Türkiye'deki su kaynakları ve Anadolu'daki depremler üzerine araştırmalar yaptı. (Widmann, 2000) 1937 yılında Braunschweig Üniversitesi'nden ülkemize gelen Zoolog Curt Kosswig (1903-1982), 1950 senesinde Manyas Kuş Cenneti'ni keşfetti ve buranın milli park ilan edilmesini sağladı. (Şen, 2018:159) 1952 yılında yaptığı gezilerde Hakkari ve Van bölgesinde yeni balık türleri keşfeder Kosswig bunları dünyaya tanıtır. Ayrıca Urfa Birecik'de yaptığı araştırmalar sırasında kelaynak kuşlarının yazları burada yaşadığı ilk kez Kosswig sayesinde öğrenilir.

Bu çalışmanın ana kapsamında inceleyeceğimiz Alman İktisatçılardan, sosyal politikacı Gerhard Kessler (1883-1963), 1933-1951 yılları arasında kaldığı ülkemizde, Türkiye'nin sosyal meseleleri ile ilgilendi. Bu anlamda Kayseri, Erzurum, Hopa, Zonguldak, Balıkesir, Kütahya, Manisa, İzmir, Aydın, Denizli, Adana, Mersin, Tarsus ve Ürgüp olmak üzere tüm Türkiye genelinde bir çok şehirde bilimsel gezilerde

bulunarak buralardaki devlet sanayi işletmelerinde, maden ocaklarında ve işçi sendikalarında bilimsel çalışmalarda bulundu ve buralardaki memleket sorunlarıyla yakından ilgilendi. Uludağ'ı Sevenler Cemiyeti'ni kurdu. Kendisine bu çalışmaları sırasında Ürgüp ve Semirkent şehirlerinin fahri hemşehriliği verilerek onurlandırıldı. Kessler'le aynı dönemde ülkemize gelen ve 1949 yılına kadar burada kalarak İstanbul Üniversitesi'nde çalışmalarını sürdüren iktisatçı ve sosyolog Alexander Rüstow (1885-1963) ise, folklora ve kültür oluşumlarını inceleyen etnografya bilimine meraklıydı. Bu anlamda Anadolu kültürünün âdetleri hakkında bilimsel araştırmalarda bulundu. Sümer ve Hitit uygarlıkları arasında geçmişten o zamana kadar gelen benzerlikleri, bu uygarlıkların folklorik yapılarını ve eşyalarını inceleyerek kanıtlamaya çalıştı. (Dinçaslan, 2015)

Akademik Yayınlar:

Darülfünun'un kapatılmasıyla birlikte bu kurumun yayınlanmakta olan dergilerine son verilmiş, yeni üniversitenin kurulmasından sonra ise, Albert Malche'nin de reform önerilerinde belirttiği gibi bilimsel dergilerin yayınlanması çalışmalarına yeniden başlanmıştır. (Dölen, 2010: 272) Konuyla alakalı Malche'nin önerisi şu şekildedir; (Malche, 1939: 57)

> "Arzu edilecek bir isim verilmek üzere, aylık ve her nüshası takriben 80 sahifeyi bulacak bir Türk Darülfununu Mecmuası vücude getirmeği hükümetin tetkik ve teshil eylemesini teklif ediyorum. Bu mecmuanın fasılları gayet iyi tesbit edilmeli, umumî kültür, fünun ve tatbikat, edebiyat, san'at, tarih, ulûmu ahlâkıye, içtimaiye ve iktısadiye, şüun ve saire kısımlarını ihtiva etmelidir. Darülfununun mes'uliyeti tahtında olarak mahdut bazı fen ve edebiyat adamları tarafından idare edilecek olan bu mecmua, Türkiyenin bütün münevvet tabakasına hitap edebilmelidir. Her makalenin sonunda 10 ilâ 30 sahifelik bir icmal, bu mecmuaya ecnebi kütüpanelerini abone etmek imkânını temin edecektir."

Böylece, 1933 Üniversite Reformu kapsamında ülkemize gelen yabancı profesörler, Fen, Tıp, Hukuk ve İktisat Fakültesi gibi bir çok fakültenin çeşitli bilimsel mecmualarını kurmuşlar ve bu mecmualarda bir çok makale ve çalışmalar yayımlamışlardır. Fritz Neumark ve Gerhard Kessler tarafından Ekim 1939 tarihinde yayın hayatına başlayan "*İktisat Fakültesi Mecmuası" (Revue de la Faculte des Sciences Economiques de L'Universite d'Istanbul),* Türkçe, Almanca, İngilizce ve Fransızca olarak yayımlanmış ve Fritz Neumark tarafından on yıl boyunca yönetilmiştir. Derginin Fritz Neumark'ın başkanlığındaki ilk yazı kurulunda bulunan diğer hocalar ise; Ord. Prof. Dr. Şükrü Baban (1890-1980) ve Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan (1903-1979)'dır. Derginin yayımlanan ilk sayısında, derginin hayata geçirilme amacı dönemin rektörü Ord. Prof. Dr. Cemil Bilsel (1879-1949) tarafından şöyle tanımlanmıştır; (Çakır & Akar, 1998)

> "…Yeni fakültemizden, şamil bir tabirle söyleyelim, bütün iktisadi faaliyetlerimizi ilmileştirmesini, bu faaliyetleri memleket ve dünyaya tanıtmasını, tarihte Türk iktisat faaliyetlerini araştırmasını da bekliyoruz. Kendisine düşen vazifeleri dersleriyle, seminer ve enstitü çalışmalarıyla ve ilmi araştırmalarıyla yapacak olan fakülte, bugün bunlara kendisini memleket ve dünyaya tanıtacak bir yayın vasıtası olarak 'İktisat Fakültesi Mecmuası'nı ilave etti."

Neumark'a göre, kendisinin Türkiye yılları boyunca dış ülkelerle olan ilişkilerinin sürmesinin temel nedenlerinden biri bu dergidir. Çünkü dergide, fakülte bünyesindeki akademisyenlerin yanı sıra, yurtdışındaki üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin de orjinal makalelerine yer verilmekteydi. (Neumark, 2017: 249)

Neumark'ın da değindiği, Victor Rouquet la Garrigue (1910-2003), 5 Aralık 1949'da üniversiteye davetli profesör olarak gelen François Perroux (1903-1987), daha öncesinde, 29 Kasım 1949'da yine üniversitenin davetlisi olarak ülkemize gelen Henry Laufenburger (1897-1965), ayrıca Mathieu Jacob Hubert Smeets (1896-1984) ve Heinrich Irmler (1911-2002) gibi ekonomistlerin yapmış olduğu bu önemli çalışmalar ve dergide yayımlandığı yıllar şöyledir; (İÜİFM Arşivi)

1. Umumi İktisat Meselesi'nin Nazarî Vaz'ı, Victor Rouquet la Garrigue, Çev: Turgut İhsan Tükel, İÜİFM, Cilt 9, Sayı 1-2, 1947
2. Die Einkommensbesteuerung in der Neiderlanden (Hollanda'da Gelir Vergisi), Mathieu Jacob Hubert Smeets, İÜİFM, Cilt 9, Sayı 3, 1948
3. La Notion Fiscale de Benefice et la Theorie Economique du Profit (Vergi Kavramı ve Ekonomik Kâr Teorisi), Victor Rouquet la Garrigue, İÜİFM, Cilt 9, Sayı 4, 1948
4. Die Neuordnung des Zentralbankwesens in Deutschland (Almanya'daki Merkez Bankacılığının Yeniden Düzenlenmesi), Heinrich Irmler, İÜİFM, Cilt 9, Sayı 4, 1948
5. İktisadi Tedbirlerin Mali İltisadi Bütçe Üzerinde Akisleri, Henry Laufenburger, İÜİFM, Cilt 10, Sayı 1-4, 1949
6. General Theory'nin Umumileştirilmesi, François Perroux, İÜİFM, Cilt 10, Sayı 1-4, 1949
7. İktisat Nazariyelerinin Meydana Gelmesinde Tarihin Rolü, Victor Rouquet la Garrigue, İÜİFM, Cilt 12, Sayı 1-2, 1950
8. Modern Tek Bütçe Telakkisi, Henry Laufenburger, İÜİFM, Cilt 12, Sayı 1-2, 1950
9. Vasıtalı ve Vasıtasız Vergilerin Karşılıklı Vasıfları, Henry Laufenburger, Çev: Yaşar Gürkök, İÜİFM, Cilt 14, Sayı 1-4, 1952

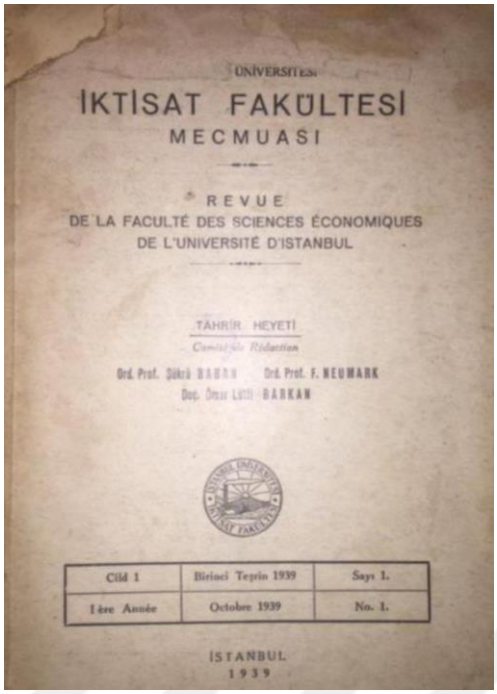

Resim 4.6. İ. Ü. *"İktisat Fakültesi Mecmuası"*nın İlk Sayısı, 1939

Kaynak: İstanbul Sosyoloji @iuefsosyoloji

1939 yılında yayımlanmaya başlayan İktisat Fakültesi Mecmuası'nın ilk sayısında fakültedeki yabancı hocaların çalışmaları ise şu şekildedir; (İÜİFM, 1939)

1. Ekonominin Hususi Şahıslar Tarafından İdare Edilmesinden Doğan Mahzurlar, Josef Dobretsberger
2. 1938 Senesinde Türk Harici Ticareti (Der Türkishche Aussenhandel im Jahre 1938), Fritz Neumark
3. Bibliyografya: Türkiye'de Son Bankacılık Literatürüne Umumi Bir Bakış (Neuere Literatur Über Türkisches Bankwesen), Fritz Neumark
4. Bibliyografya: G. I. Bratianu, Josef Dobretsberger
5. Sourcs of Error in the Management of Business (İşletme Yönetiminde Hata Kaynakları), Josef Dobretsberger
6. Türkiye'nin İçtimai Siyaset Meseleleri (Die Socialpolitischen Probleme Der Türkei), Gerhard Kessler
7. 1938 Ankara Ziraat Kongresindeki Akislerine Göre Türk Ziraat Siyaseti (Die Türkische Agrarpolitik im Spiegel Des Landwirtschaftkogresses 1938 in Ankara), Josef Dobretsberger
8. Konjonktürel Bir Bütçe Açığı Karşısında Devletin Vaziyeti (Considerations Sur L'attitude de L'etat Vis-à-vis D'un Deficit Budgetaire Conjoncturel), Fritz Neumark
9. Bibliyografya: Henry Laufenburger Josef Dobretsberger

10. Bibliyografya: Wilhelm Gerloff, J. Dobretsberger, B. Dertilis, F. Neumark, Ömer Lütfü Barkan
11. Verginin Tarifi ve Mahiyeti (Begriff und Wesen der Besteuerung), Fritz Neumark

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 1939'dan günümüze kadar gelmiş bir bilimsel dergi olarak, *"İstanbul İktisat Dergisi"* (İstanbul Journal of Ecomomics) adıyla günümüzdeki akademik yayın hayatını sürdürmektedir.

Fakültelerin bilimsel dergilerinin yanı sıra, 1943 yılında Alman arkeolog Kurt Bittel (1907-1991)'in yönettiği, Alman hindoloji profesörü Walter Ruben (1899-1982) ve Avusturya'lı tarihçiler Robert Anhegger (1911-2001) ile Andreas Tietze (1914-2003) tarafından yayımlanan "*Istanbuler Schriften" (İstanbul Yazıları)* adlı bir dergi çıkartıldı. Universum Basımevi tarafından, Almanca olarak ve sadece 20 sayı yayımlanan bu dergi, o yıllarda Alman hocaların uğrak yeri olan, Bulgar Yahudisi Bay Karon'un sahibi olduğu, Beyoğlu İstiklal Caddesi'ndeki Tünel Kitabevi tarafından satılmaktaydı.

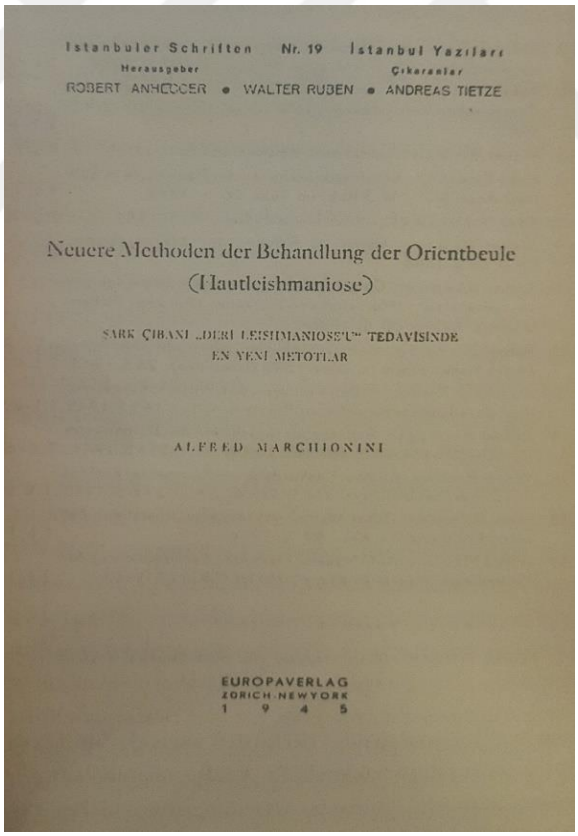

Resim 4.7. "*İstanbul Yazıları Dergisi"*nin 19. Sayısı, 1945

Kaynak: "*Atatürk ve Üniversite Reformu*", H. Widmann, 2000

Söz konusu derginin sayılarında yer alan, Türkiye'deki yabancı hocaların çalışmaları şunlardır; (Widmann, 2000: 305, 394)

- Sayı 1 (1943) Türkisches Lesebuch für Auslander (Yabancılar İçin Türkçe Okuma Kitabı), Andreas Tietze ve Sura Gitla Lisie
- Sayı 2 (1943) Beitrage zur Geschichle des Bergbaus im Osmanischen Reich I Europaische Türkei, Bd 1, Robert Anhegger
- Sayı 3 (1944) Indisches Mittelalter (Hint Orta Çağ), Walter Ruben
- Sayı 4 (1943) Keimlingskrankheiten der Baumwolle im Südwest-Anatolien (Güneybatı Anadolu'da Pamuk Fidanları), Hans Bremer
- Sayı 5 (1944) Neue Dante Studien (Yeni Dante Çalışmaları), Erich Auerbach
- Sayı 9 (1945) Indien im Rahmen der Weltgeschichte (Dünya Tarihi Bağlamında Hindistan), Walter Ruben
- Sayı 10 (1943) Çalgılı Kahvelerdeki Külhanbey Edebiyatı ve Numuneleri, Tahir Alangu
- Sayı 11 (1943) Ein Angeblicher Schweizerischer Agent an der Hohen Piorte im Jahre 1582 (Urkunden), Robert Anhegger
- Sayı 12 (1945) Das Versagen des Wirtschaftsliberalismus als Religionsgeschichtliches Problem, Alexander Rüstow
- Sayı 14 (1944) Beitrage zur Geschichte des Bergbaus im Osmanischen Reich I Europaische Türkei, Bd 2, Robert Anhegger
- Sayı 17 (1943) Krishna Konkordenz und Kommentar der Motive Seines Heldenlebens, Walter Ruben
- Sayı 18 (1944) Über Welkekrankheilen in Anatolien, Hans Bremer
- Sayı 19 (1945) Neuere Methoden der Behandlung der Orientbeule (Hautleishmaniose), (Şark Çıbanı Tedavisinde En Yeni Metodlar), Alfred Marchionini

Üniversite Konferansları:

Malche, üniversite reformu konusunda hazırlamış olduğu raporunda üniversite çalışmalarının halk içinde etkin hale getirilmesini istemişti. Cemil Bilsel (1879-1949)'in rektörlüğü döneminde, 1934 yılının kış aylarında İstanbul

Üniversitesi'nin en büyük konferans salonu olan Zeynep Hanım Konağı'nda (Zeynep Hanım Konağı daha sonraki yıllarda yandıktan sonra yerine Edebiyat ve Fen Fakültesi binaları yapılmıştır.) üniversite halk konferanslarına başlandı. II. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar sürdürülmüş olan bu konferanslar çalışmalarının uygulanmasına ön ayak olan kişi, Breslau Üniversitesi'nden ülkemize gelmiş olan Alman fizyoloji uzmanı Profesör Hans Winterstein (1879-1963)'dır.

O yıllarda, yabancı bilim insanları üniversite konferansları kapsamında çeşitli bir çok çalışmalar düzenlemiş ve hazırladıkları bu çalışmalar daha sonra yayımlanmıştır. Çalışmamızın kapsamını sadece iktisat alanında ülkemize gelmiş olan hocalarla sınırlandırdığımızdan, bu hocaların üniversite konferanslarında hazırlamış oldukları çalışmalar yıllar ve konular itibariyle aşağıdaki gibidir; (Üniversite Konferanları 1936-43)

Fritz Neumark

Cihan Ekonomisinin Geçmişi ve Geleceği (1935-1936)
Vergi Yükü ve İktisadi Hayat (1936-1937)
Maliye Siyasetinin Milli Hususiyetleri (1937-1938)
İktisadiyatın ve İktisat Siyasetinin Yeni İnkişaf Temayülleri (1938-1939) Ahlak ve İktisat (1939-1940)

Gerhard Kessler

Beynelmilel Nüfus Meselesi (1935-1936)
İktisat Fakültesi Açılış Dersi (1936-1937)
Tarih Felsefesi Meseleleri (1937-1938)
Halk Karakteri (1938-1939)
Devletlerin Bugünkü Tipleri (1939-1940)
Harp ve Ahlak (1940-1941)
Siyaset ve Ahlak (1942-1943)

Alexander Rüstow

Cihan Ekonomisinin Zihni Temelleri (1935-1936)
Harbin Mahiyeti ve İstikbali (1938-1939)
Harp Tekniğinin Siyasi ve İçtimai Tesirleri (1940-1941)
Devrimizin Vazife ve İş Adamının Ahlakı, Mazisi ve İstikbali (1942-1943)

Wilhelm Röpke

Cihan Ekonomisinin Bünyesi (1935-1936)
Josef Dobretsberger
Harp Tekniğinin Siyasi ve İçtimai Tesirleri (1940-1941)

Burada da görüldüğü gibi özellikle Gerhard Kessler ve Fritz Neumark gibi hocalar, üniversite konferansları için her yıl değerli çalışmalarıyla katkılar sağlamışlardır.

Üniversite Haftası:

Üniversitenin yaz tatilleri boyunca, Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde üniversite öğretim üyelerinden oluşturulan bir ekip tarafından üniversite haftası uygulandı. Halkın eğitimine ve aydınlanmasına katkı sağlamak amacıyla düzenlenen bu üniversite haftalarının ilki, Erzurum'da 13-19 Temmuz 1940 tarihleri arasında yapılmış olup, daha sonraki yıllarda Diyarbakır (1941), Elazığ (1942), Samsun (1943), Van (1944), Konya (1945) şehirlerinde devam etmiştir. (Öztürk, 2002) 1958 yılına kadar devam eden üniversite haftaları ile ilgili Fritz Neumark anılarında şöyle bahseder; (Neumark, 2017: 247)

> "…Birkaç gün süreyle verdiğimiz konferanslarda, taşradaki doktor, avukat, yüksek memur ve benzeri diğerlerini ilgilendireceğini sandığımız sorunları ele aldık. Sonunda, rektör Bilsel olmak üzere hepimize ifade edilen minnet duyguları, toplantıların gerçekten başarılı olduğunu bize gösterdi. Özellikle biz yabancı profesörler için, kolayca anlaşılabileceği gibi konuşmak ve özellikle konferanslardan sonra gelen sayısız soruyu anında ve basit biçimde cevaplamak, kolay iş değildi."

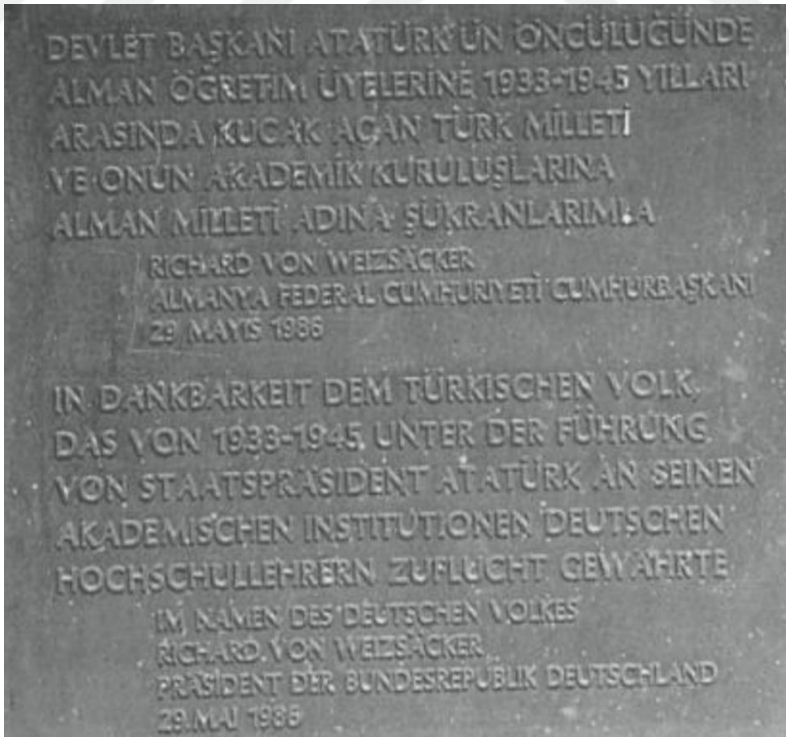

Resim 4.8. Alman Sığınmacılar için Hatıra Levhası, 29 Mayıs 1986

Kaynak: Haymatloz: Özgürlüğe Giden Yol, Milli Reasürans T.A.Ş, 2007

1933-1945 yılları arasında ülkemize gelerek yükseköğretim alanında bir çok katkı sağlayan Alman bilim insanlarının ülkemize olan minnettarlıklarını ifade etmek adına, 29 Mayıs 1986 tarihinde dönemin Almanya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Richart von Weizsacker (1920-2015) tarafından, İstanbul Üniversitesi'nin girişinin sol tarafındaki alana, üzerinde Türkçe ve Almanca olarak "*Devlet Başkanı Atatürk'ün öncülüğünde Alman öğretim üyelerine 1933-1945 yılları arasında kucak açan Türk millet ve onun akademik kuruluşlarına Alman milleti adına şükranlarımla"* yazan bir hatıra anıtı yaptırılmıştır.

29 Mayıs günü İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenen törende, Cumhurbaşkanı Weizsacker yapmış olduğu teşekkür konuşmasında duygularını şu sözlerle dile getirmiştir; (Yalçın, 2017)

> "Bilim vicdan sorunu olmaktan çıkıp ırkçı ve cani bir ideolojinin emrine sokulmaya zorlandığında, en iyi ve en doğru hocalarımız ülkemizi terk etmek zorunda kaldı, kendi ülkelerinde onlara sağlanmayan bilimsel çalışma özgürlüğünü başka bir yerde bulmak istiyorlardı. Devlet Başkanı Atatürk'ün öncülüğünde, Alman öğretim üyelerine, 1933-1945 yılları arasında kucak açan Türk Milleti ve onun akademik kuruluşlarına Almanya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak, Alman Milleti adına teşekkür ederim."

Resim 4.9. Alman Sığınmacılar İçin Yaptırılan Hatıra Levhası'nın İstanbul Üniversitesi'ndeki Açılış Töreninden, 29 Mayıs 1986

Kaynak: www.artigercek.com

4.6. Scurla Raporu

Resim 4.10. Dr. Herbert Scurla (1905-1981)

Kaynak: alchetron.com

Rayh Eğitim ve Kültür Bakanı Bernhard Rust (1883-1945) tarafından, Türkiye'deki göçmenlerin durumunu tespit ve ülkeden çıkarılmalarını sağlamakla yetkilendirilerek ülkemize gönderilen Alman Milli Eğitim Bakanlığı müfettişi Dr. Herbert Scurla (1905-1981)'nın 11-25 Mayıs 1939 tarihlerinde, ikinci kez Türkiye'ye gelerek (ilk gelişi 1937 yılıdır) Ankara ve İstanbul'a yaptığı geziler sırasında tuttuğu, 7 Şubat 1940 tarihli Scurla Raporu Berlin İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlatılmıştır. "*Alman Yüksek Öğretim Görevlilerinin Türk Yüksek Okullarındaki Çalışmaları"* başlığı altında hazırlanan bu rapor, göçmenlerin çalışmaları, Nazi Almanyası'nın ve Türk hükümetinin göçmenlere karşı tutumunu anlamak açısından önemlidir. (Schwartz, 2003: 23)

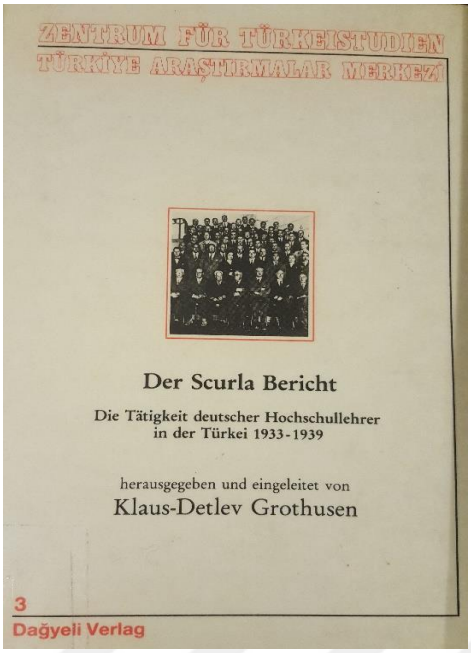

Resim 4.11. Scurla Raporu (1987)

Kaynak: Goethe Institut, 2019

1933 yılında Nasyonal Sosyalist Partiye katılan ve Alman Akademisyen Değişim Kuruluşu (DAAD) için "*Almanya'da Yahudilik"* adlı bir çalışma hazırlamış olan Scurla'nın bu gezisinden tam bir yıl önce Ankara'daki Alman Büyükelçiliği ile İstanbul'daki Alman Başkonsolosluğu, 1938 yılının Mayıs ayında, Türkiye'de yaşayan sığınmacılara, yahudi kökenlilere uygulanan ayrımcılıkla ilgili bir soru kağıdı yollamıştı. Buna göre anket; (Şen, 2008)

1. Ari ırktan mısınız?
2. Ari ırktan olmayan akrabalarınız var mı?
3. Eşiniz Ari ırktan mı?
4. Eşinizin Ari ırktan olmayan akrabaları var mı?
5. Devlet Memuriyeti yeniden tanımlanırken emekliliğe sevk edildiniz mi? Gibi soruları içeriyordu. (Bkz Ek: 11, 12)

Neumark, anılarında, bu konu ile alakalı şu ifadelere yer vermektedir; (Neumark, 2017: 179, 180)

> "İlk beş-altı yıl çoğumuzun Başkonsoloslukla olan tek ilişkisi, pasaport yenileme işleminden ibaretti. Bu tür işlemlerde uzun bir süre hiçbir zorlukla karşılaşılmamışsa da, sonradan durum birçoklarımız için giderek nazikleşmekteydi. Bu gelişme…Alman Bakanlığının emir üzerine Başkonsolosluğun bizlere gönderdiği 30 Mayıs 1938 tarihli yazının ilişiğindeki soru kağıdından belli olmaktaydı: Bunda bizden, Türk hükümeti ile aramızdaki iş anlaşmasının başlangıç tarihi dışında, kendimizin ve eşimizin Ari mi yoksa

> Yahudi mi olduğu ve akrabalarımız arasında Ari olmayan kişilerin bulunup bulunmadığı gibi bilgiler istenmekteydi."

Fakat bu sorular çoğu sığınmacı tarafından yanıtlanmamıştı. Dolayısıyla Scurla ve yanında bulunan büyükelçilikte görevli müsteşar Dr. Klaiber bu rapor için gerekli olan bilgileri nasyonal sosyalist bölge temsilcileri, büyükelçilik, başkonsolosluk görevlileri ve Türkiye'deki bazı bakanlık yetkilileriyle yaptıkları görüşmelerde toplamaya çalıştılar. Hazırlanan yüz sayfalık rapor, Almanya'nın Ankara Büyükelçiliği'ne 17 Nisan 1939 tarihinde yeni atanmış olan Franz von Papen (1879-1969)'e sunuldu. (Möckelmann, 2016: 90,91)

1938-1946 yılları arasında bakanlık görevinde bulunan dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel (1897-1961) ile görüşen Scurla'nın, Hitler yönetiminden kaçıp Türkiye'ye gelen yabancı bilim insanlarının Almanya'ya geri gönderilmesi, yerlerine maaşları Almanya tarafından karşılanmak üzere Nazi Almanyası yandaşlarından başka bilim insanlarının gönderilmesi teklifi ve bu doğrultuda hazırlamış olduğu rapor Türk hükümeti tarafından kabul edilmedi ve Scurla 1939 yılında Berlin'e geri döndü.

1938 yılında Türkiye'ye sığınan Eduard Bischoff (1890-1974)'un oğlu olan ve 1939 yılında annesi ve kızkardeşi Edith ile Türkiye'ye gelerek bu topraklarda yaşayan, henüz 16 yaşındayken Çorum'da enterne edilen ve sonraki yıllarda Türk edebiyatının usta yazarlarından Yaşar Kemal (1923-2015)'in çevirmenliğini yapan Cornelius Bischoff (1928-2018), Almanya'da gerçekleştirilen "Ayyıldız Altında Kurtuluş" adlı konferansta konuyla ilgili şu açıklamalarda bulunur; (Doğan, 2010)

> "…Hitler'in ilk Başbakan olduğu 1933'de Türkiye'ye sığınan çok sayıda bilim adamı vardı. Bazıları bizzat Atatürk ile tanışma imkanı bile bulmuşlardı… Hep Atatürk'ün Hitler'in aptallığına güldüğünü anlatırlardı. Atatürk, akıl almaz ırki ve siyasi sebeplerden dünyaca ünlü bilim adamlarını Almanya'dan kovan Hitler'in aptallığına gülermiş. Atatürk, hatta Türkiye'nin bu bilim adamlarını ülkeye almamasını talep eden Hitler'in bir elçisini kapı dışarı etmiş.
> Nazi devleti Türkiye'nin Alman muhaliflere sığınma hakkı vermemesi için baskı kurmaya çalıştı ama ne Atatürk ne de İnönü buna boyun eğdi. Hatta Türkiye'ye, muhalif bilim adamlarına kapılarını açmaması ve aldıklarını kovması için Almanya'dan Nazi yanlısı bilim adamları gönderme ve maaşlarını ve tüm masraflarını Alman devletinin ödemesi bile teklif edildi. Atatürk Türkiyesi bu ahlaksız teklifi tabii ki reddederek büyüklüğünü gösterdi."

Atatürk Türkiyesi tarafından reddedilen Scurla'nın başarılı olamayışının nedenini, raporda toplanan bilgilerin yetersiz ve yalnış olduğu (örneğin, Alexander Rüstow'un Marksist olarak tanımlanması gibi) ayrıca Nazi yanlısı bilim insanlarının da gerekli niteliğe sahip olmadıkları şeklinde açıklayan Fritz Neumark, 1987 yılında kaleme aldığı "*Kritische Ammerkungen zu dem Scurla Bericht" (Scurla Raaporu Hakkında Kritik Yorumlar)* adlı makalesinde; Scurla'nın üstlerine,

sığınmacıların vatandaşlıklarını ellerinden almasını da sık sık önermiş olduğuna dikkat çekerek şunları yazmıştı; (Schwartz, 2003: 24-Möckelmann, 2016: 92, 94)

> "Scurla Raporu bize şunu kanıtlar: Hitler ve yandaşları, sadece Almanya'daki, başta Yahudiler olmak üzere, inanç sahibi Hristiyanların ve liberal görüşlülerin, sosyal demokrat ve komünistlerin peşinden gidip yaşamlarını zora sokmamış. Nasyonal sosyalistler bu arada ülkeyi –kimi ölümden kurtulmak için- terk etmiş olanların da peşini bırakmamış."

Dr. Herbert Scurla'nın hazırlamış olduğu rapor, 1980'li yıllarda Atatürk'ün 100. doğum günü dolayısıyla yapılan arşiv araştırmaları sırasında bulunmuş olup, daha sonra Prof. Dr. Klaus-Detlev Grothusen (1928-1994) tarafından 1987 yılında Frankfurt'ta yayımlanmıştır. Grothusen haızrlamış olduğu bu çalışmayı, 1933'den itibaren bir çok Alman bilim insanına sığınma olanağı tanıyan Türkiye'ye olan vefa borcunu ödemek olarak değerlendirir ve Scurla tarafından hazırlanmış olan bu raporun aslında, II. Dünya Savaşı öncesi dönemde Hitler rejiminin bilim ve kültür politikalarının, dört ayrı hususta anlaşılabilmesi için önemli bir kaynak olduğunu dile getirir. Grothusen'in üzerinde durduğu bu hususlar şunlardır; (Şen, 2018: 20)

1. Hitler döneminin bilim ve kültür alanındaki dış siyaseti; Alman bilim insanlarının dış ülkelere yollanması.
2. Dış ülkelerde bulunan mülteci gruplarına karşı gösterilen tepki.
3. Hitler hükümetinin içerde izlediği bilim ve kültür alanındaki siyaset.
4. Özellikle öğretici değer taşıması açısından, o dönemki siyasi dil.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NİN KURULUŞUNDA GÖREV ALAN ALMAN İKTİSAT BİLİM İNSANLARI

5.1. Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark (1900-1991)

"Türkler pek farkında değil; ama Avrupalılar şu gerçeğin farkındadır. Tarihten Türkler çıkarılırsa ortada tarih diye bir şey kalmaz."

Fritz Neumark

Resim 5.1. Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark (1900-1991), 1930

Kaynak: cau.gelehrtenverzeichnis.de

Yahudi asıllı olan Fritz Neumark, 20 Temmuz 1900'de Almanya'nın Hannover kentinde, Antonia Mengers ve dokuma tüccarı olan Jacob Neumark'ın oğlu olarak dünyaya geldi. İlk ve orta öğretimini Hannover'de Realgymnasium'da 1917 yılında tamamladıktan sonra, Prusya Ordusu'nda askerlik görevini tamamladı. Üniversite yaşamına Jena Üniversitesi'ne başladı. Aslında isteği edebiyat eğitimi almaktı, ancak onun iktisada yönlenmesinde, okuldaki hocası Gerhard Kessler (1883-1963) etkili oldu. Neumark'ın anlarından aktaracak olursak; (Neumark, 2017: 78, 79)

> "…Esasen Alman dili ve edebiyatı,özellikle edebiyat bilimi okumayı düşünüyordum, ki bu eğilimi hâlâ içimde barındırırım…Ön planda sosyal politikayla ilgilenen Kessler'in tesiri aaltındaki bu konu bana derhal çekici gelmiştir, Germanistikten (Alman dili ve edebiyatı) iktisat bölümüne geçtim –ilk iktisadi araştırmamın konusu, 'Konut Sorunu' olmuştur."

Gerhard Kessler ayrıca, 1921 yılında kendisinin doktora sözlü sınavını gerçekleştiren hocasıydı. Bir dönem Münih Üniversitesi'nde eğitim aldıktan sonra, 21 yaşındayken Jena Üniversitesi'nde "*Enflasyon Kavramı ve Doğası"* adıyla, enflasyon kavramının içeriği üzerine doktora çalışmasını hazırlayan Neumark, doktora eğitiminin son dönemlerinde Prof. Julius Pierstorff (1851-1926) ve Karl Mush'a asistanlık görevlerinde bulundu. (Neumark, 2017: 79) Neumark doktora eğitiminden sonra hukuk öğrenimi görmek için Hamburg'a gitse de, Almanya'daki ekonomik koşulların zorluğundan dolayı öğrenimini tamamlayamadan iş bulabilmek amacıyla Berlin'e geri döndü. (Reisman, 2011) 1923-1925 yılları arasında Alman Maliye Bakanlığı'nda, bakanlık müsteşarı Johannes Popitz (1884-1945)'le birlikte danışmanlık görevinde bulundu. (Neumark, 2017: 56) Neumark, 15 Kasım 1925 tarihinde Erica Sievers ile evlendi. Aynı yıl akademik kariyerine geri dönerek, Frankfurt Main Üniversitesi'nde, hocası Wilhelm Gerloff (1880-1954)'un asistanlığı görevine başlayan Neumark, bu üniversitede 1927 yılında doçentliğini alarak, 1927-1931 yılları arasında doçent, 1931-1933 yılları arasında ise ordinaryus olarak ders verdi.

1933 yılında antisemitizm nedeniyle Frankfurt Main Üniversitesi'ndeki görevinden ayrılmak zorunda kaldı. Neumark, bu konuyla ilgili almış olduğu kararı ve yaşadıklarını şöyle anlatır; (Neumark, 2017: 47)

> "1925 yılından beri üyesi olduğum ve son olarak asistanlık hizmetinde bulunduğum Frankfurt Üniversitesi'ne 'Potsdam Günü' vesilesiyle on beş yıl içinde son kez ayak basıyordum…Kutlama törenine katılmama engel çıkarılmadı… O gün NS Öğrenci Birliği'nin kara tahtadaki bir ilanını derin üzüntü içinde okudum. Bu yazıda diğer bazı şeylerin yanında bundan böyle Yahudi profesörlerin yayınlarının 'İbraniceden çeviri' olarak nitelendirilmesi isteniyordu. Yaşamları boyunca Almancayı ana dilleri olarak görmüş ve sevmiş insanlara bu şekilde çamur atılması, artık benim için sadece dış görünüşüyle 'Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi' adını taşımaya devam eden bu kuruluşta çalışmamın imkansızlaştığını ortaya koyuyordu."

Üniversitedeki görevinden ayrılan Neumark'ın eski doktora öğrencisi olan Hildegard Dietrich, kendisine tuz toptancısının yanında seyyar satıcılık işi buldu. Bununla birlikte Neumark'da artık, önceleri ülkesinden ayrılmayı hiç istememesine rağmen, Almanya'daki yaşam ve çalışma şartlarının artık kendisi için imkansız hala gelmeye başlamasından dolayı, 1927 yılından beri yaşadığı, Alman kent tasarımcısı mimar Ernst May (1886-1970) tarafından inşa edilmiş olan, Frankfurt Niederrad'da bulunan evinden ve doğduğu ülkesinden ayrılma düşüncesini şekillendirmeye başladı. (Neumark, 2017: 41, 53) Zürih'de bulunan Yardım Cemiyeti ile temasa geçip bu

cemiyet aracılığıyla Eylül 1933'te Cenova'dan deniz yoluyla ülkesinden ayrılan Neumark, Hamburg doğumlu, Ari ırktan olan eşi Erica Sievers Neumark ve çocukları Matthias (doğumu 1927) ve Veronika (doğumu 1931) ile birlikte, dört gün süren bir yolculuğun ardından 32 yaşında Türkiye'ye geldi. Türkiye'ye gelişleri sırasında, bu ülkenin kendisi ve diğer akademisyen meslektaşları iiçin uzun yıllar kalacakları ikinci bir vatan olacağını düşünmeyen Neumark, o zamanki yaşadığı duygularını şöyle aktarır; (Neumark, 2017: 43, 59)

> "Benim birçok yönden şansım varmış. Her ne kadar erkenden işimi kaybettiysem de, yeni bir çalışma imkânı bularak yabancı ülkeye göçümü telaşa düşmeden ve fazla güçlükle karşılaşmadan hazırlayıp gerçekleştirebildim.
> ...Cenova'dan bir gemiyle gelip sisli bir sonbahar sabahında İstanbul'un o eşşiz güzelliğini ilk kez gördüğümde, aramızdan çoğunun bu şehirde on hatta yirmi yıl geçireceğini hiç düşünmemiştim. Çünkü vatanda kalan ve Nazi olmayan birçok kişi gibi ben de, ilk Hitler kabinesinde güçlü muhafazakâr çevrelerinde yer aldığını göz önünde bulundurarak, Hitlerciliğin en kötü ihtimalle iki veya üç yıl sürecek bir kabus olduğunu sanıyordum…Ancak zamanla, durumu daha gerçekçi değerlendirmeye başladık ve içimizden çoğu, Hitler Almanya'sının…on veya daha fazla yıl sürebileceği kanısına vardık."

Hitler rejimi ile ilgili öngörüleri doğru çıkan Neumark, yıllar sonra kaleme alacağı anılarında, 1933 yılında Almanya'da yaşanan bilim göçüyle ilgili ise, şu tespitlerde bulunacaktı; (Neumark, 2017: 14, 15)

> "1933'deki Alman-Türk mucizesini yaratabilmek için üç devrim gerekliydi diyebiliriz. Bu devrimlerin ilki, 1905 Rus devrimi idi; ikincisi 1923 Türk devrimiydi ve üçüncüsü, devrimci karakteri sık sık haksız yere inkar edilen ki bu karakteri, hiç de inandırıcı olmayan nedenlerle sadece sol'dan gelen ihtilal hareketlerine mal edilir-1933 Alman Nasyonal Sosyalist devrimi.
> 1905 Rus devriminin konumuzla ilgili oynadığı role gelince; Alman bilim adamlarının Türkiye'ye gelmesinde çok dolaylı da olsa büyük önem taşıyacak olan bir tabii bilimler profesörü, bu devrimi takiben diğer birçoklarıyla birlikte İsviçre'ye iltica etmişti. Sözü edilen kişi Zürih'e gelişinden 20 yıl sonra Frankfurt'lu patalog Philipp Schwartz'ın kayınbabası olan Profesör Tschulok'tur.
> İkinci devrim, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Paşa ve ya sonradan anıldığı gibi, Kemal Atatürk tarafından başlatıldı. Bu devrim Alman dili konuşan profesör ve sanatçıların Türkiye'ye çağrılmalarında büyük önem taşımıştır. Çünkü Atatürk eski Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine cumhuriyeti getirdikten sonra bilinçli bir şekilde, çoğunlukla ihmallerden ibaret olan geçmişin günahlarını düzeltmeye yönelik bir politika güdüyordu. Bu politika halifeliğin kaldırılmasıyla ve laiklik ilkesinin, yani islam diniyle devletin ayrılmasının anayasal olarak temellendirilmesiyle, kendisini önyargısız, bağımsız bir bilime adamıştı.Gerçekten de Atatürk, sadece ateşli, duygusal bir vatan ve bağımsızlık sevgisindeki değişmezlik dışında, her alanda ilerici-rasyonal düşünen bir insan olarak kendini ispat etmiştir; her şeyden önce ekonomiyi ve adaleti temelinden yenilemedikçe diğer ilerici amaçlarını gerçekleştiremiyeceğinin bilincindeydi.

> Ve üçüncü devrim olan nasyonal-sosyalizm ve ya Hitlerizm (devrimci olmayan, hatta gerici yönleri hiçbir şekilde inkar edilemez ise de ben onu önceden değindiğim gibi bir devrim olarak görüyorum) 1933'ün başlarında iktidarı ele geçirişinden daha birkaç hafta sonra korkunç bir istihza ile 'Devlet Memuriyetinin Meslek Olarak İfasına Yeniden Dönüş Kanunu' adı verilen, gerçekte bu müesseseyi temelinden sarsan bir yasa çıkararak, amaçlarının bir bölümüne ulaşmaya çalışıyordu."

Neumark'ın da sözlerinde belirtmiş olduğu gibi 1933 yılı aslında bilim adına Almanya için büyük bir kayıp, genç Türkiye Cumhuriyeti için ise önemli bir kazanç yılıydı. Hitler, bir çok değerli bilim insanına bu yasa çerçevesinde ülkelerinde çalışma ve yaşama hakkı tanımamıştı belki ama, Profesör Schwartz'ın katkıları ve Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen reform bu değerli bilim insanlarına hem bir çalışma ortamı hem de sığınabilecekleri bir vatan sağlamıştı. Neumark, kendilerine bu imkanı sağlayan Atatürk'le ilk tanışmalarını, yıllar sonra kaleme alacağı anılarında şöyle aktaracaktır; (Neumark, 2017: 61, 152)

> "Ben, Cumhuriyet'in kurucusuyla sadece bir kez şahsen karşılaşabildim. Bu da, İstanbul'da Pera Palas Oteli'nde verilen resmi Kabul merasimi esnasında olmuştu. Fakat onun salona girdiği an ve onunla üniversite sorunlarıyla ilgili birkaç dakikalık sohbetim, benim unutulmaz anılarımdandır. Bugün dahi içimde onun şahsında çağımızın gerçekten en yücelerinden biriyle karşılaştığım hissi mevcuttur…Atatürk, en baştan beri ülkesinin kendi ideallerine göre yeni bir yapıya kavuşmasının yalnızca radikal reformlarla olabileceği kanısındaydı…Türkiye'nin bir anlamda köprü olma niteliğini devamlı göz önünde tutarak ülkesinin Batı Avrupa'ya uyması için çaba sarf etmiştir."

4 Ekim 1933 tarihinde Türk hükümeti ile imzaladığı anlaşma çerçevesinde ülkemize gelen Neumark, net 550 TL maaş ve kendisine ödenen yol masrafları karşılığında İstanbul Üniversitesi'nde göreve başladı. (İ. Ü. Arşiv, 2019) Neumark, konuyla alakalı olarak şunları aktarır; (Neumark, 2017: 43)

> "…Tüm tasarrufum olan 5.000 markı, taşınma ve yol masraflarına sarf ettim. Sonradan bu melbağ bana Türkiye'de ödenince, Hitler Almanya'sını terk ettiğim andaki tasarrufum tekrar elime geçti."

1933-1952 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde yaklaşık 20 sene boyunca görev yapan Neumark 1936 yılında hazırlamış olduğu, "*İstanbul Üniversitesi'nde Bir İktisat Fakültesi'nin İhdası Hakkında Teklif"* adlı raporuyla, 14 Aralık 1936 tarihinde 2/25719 sayılı kararname ile kurulan İktisat Fakültesi'nin Umumi İktisat ve Maliye Teorisi Kürsüsü başkanlığını yaptı ve burada Ekonomi Bakımından Mali Meseleler, Dış Ticaret, Ulaştırma, Nüfus Meseleleri, Genel Gelir Vergisi, İktisadi ve Mali Meseleler gibi ders ve seminerler verdi. Bunun yanında bir süre İstatistik dersleri de vermiş olan Neumark, bu dersi daha sonra, Almanya'da doktora eğitimi alan ve iktisatçı Werner Sonbart (1863-1941)'ın öğrencilerinden biri olan Ömer Celal Sarc (1901-1988)'a devretmiş aynı zamanda, Alexander Rüstow (1885-1963)'un, "taş devri liberali" olarak

tanımladığı Ord. Prof. Dr. İbrahim Fazıl Pelin (1886-1944)'in Maliye derslerini de üstlenmiştir. Neumark'ın, Pelin hakkındaki görüşleri şöyledir; (Neumark, 2017: 83, 84)

> "Türk meslektaş İbrahim Fazıl Pelin, …Fransa'da eğitim görmüştü. Sadece Fransızca kaynakları tanıyordu ve koyu liberal görüşleri savunuyordu. Başlangıçtaki bazı zorluklardan sonra, öğrencileri tarafından sınavlarda acımasız olduğu düşünülerek korkulan ama aslında yumuşak kalpli bir kişi olan Pelin ile iyi diyebileceğimiz bir arkadaşlık ilişkisi kurduk. Pelin'in ölümünden sonra maliye tamamen bana kaldı."

Maliye derslerinin yanında, İktisat Teorisi ve İktisat Politikası derslerini de vermeye itina gösteren Neumark, öğretmiş olduğu dersler arasında en severek verdiği dersin Fransızca olarak okuttuğu İktisadi Düşünce Tarihi olduğunu belirtir. (Neumark, 2017: 84) İktisat Fakültesi'nin hayata geçirilmesinde ve kuruluşunda önemli katkıları olan Neumark 1940'lı yıllarda, İktisat Fakültesi'nin ve Türkiye'de verilen iktisat eğitiminin öneminden ise, şu sözlerle bahsedecekti; (Reisman, 2011: 146, 147)

> "…Başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de iktisat eğitimine giderek daha çok önem atfedilmektedir. Bu önemin açık bir ifadesi, bağımsız bir İktisat Fakültesi'nin kurulmasıdır. Üniversite gibi bilimsel bir kurumun bir parçası olarak, İktisat Fakültesi'nin kuşkusuz her şeyden önce bilimle meşgul olması doğaldır. Aynı zamanda, fakültemizin pratik yaşam açısından önemini de göz ardı edemeyiz. Tarım, sanayi veya maliye alanlarında öngörülen büyük kurumların ve işlerin gerçekleştirilmesi, büyük ölçüde iktisadi yaşamın mekanizmasının yanı sıra, ekonomi politikasının önlemlerinin etkilerini ve tepkilerini bilen bireylerin varlığına dayanır. Bu bireylerin….ülkemizin iktisadi kalkınmasına katkıda bulunacaklarına şüphe yoktur. Görece genç olan fakültemizin, istenen tüm sonuçları bir anda üretemeyeceği açıktır. Bununla birlikte, bu hedeflerin gittikçe mükemmelleşen tarzda gerçekleştirileceğine olan inanç güçlüdür."

Türkiye yıllarında Kadıköy'de Bahariye Caddesi 17 numarada ikamet etmeye başlayan Neumark ve ailesine, buradaki ilk aylarında, çevreye alışmaları bakımından, uzun yıllar İstanbul'da yaşayan, Yugoslav vatandaşı olan komşuları ve sonradan yakın dostluk kurdukları Bauer Ailesi yardımcı oldu. (İ. Ü. Arşiv, 2019-Neumark; 2017: 190) Neumark'ın üniversiteden çalışma arkadaşı aynı zamanda apartman komşusu olan, 1933-1952 yılları arasında ülkemizde kalan ve 1943'te Türk vatandaşlığına geçen Hukuk Profesörü Ernst Eduard Hirsch (1902-1985) anılarında bu aileden şöyle bahseder; (Hirsch, 2017: 284)

> "Bauer Ailesi, Zagreb'liydi…Hayat dolu, canlı bir kadın olan Bayan Bauer, kalabalık ailenin merkezini oluşturuyordu…Çok geçmeden ailenin içli-dışlı dostu oldum ve bu son derece cömert konukseverliğin karşılığını, yıllar geçtikçe, ailenin sahip olduğu büyük kereste ihracatı firmasının çeşitli işlerinde hukuk danışmanı olarak yardım ederek ödemeye çalıştım…Aramızdaki yaş farkına

bakılacak olursa, annem-babam sayılacak çiftle aramızda gerçek bir dostluk doğmuştu."

Neumark, kendisi ile aynı yıl Berlin Üniversitesi'ndeki doğa felsefesi profesörlüğü görevinden ayrılarak Türkiye'ye gelen ve 1938 yılında ABD'ye yerleşene kadar burada kalan, çok zeki, esprili ve kültürlü bir insan olarak tanımladığı Alman filozof ve fizik bilim insanı Hans Reichenbach (1891-1953)'la birlikte Kadıköy Bahariye Caddesinde aynı apartmanda oturuyordu. Apartmandaki bir diğer komşusu ise Frankfurt Üniversitesi'ndeki görevine son verilmiş olan hukuk bilim insanı Ernst Eduard Hirsch (1902-1985)'di. Hirsch anılarında, 27 Ekim 1933 tarihinde en üst katına taşındığı, ismi "Ü" apartmanı olan bu binanın, dönemin Türk mimarlarından Sırrı Bey (Sırrı Arif Bilen) tarafından inşa edilmiş olduğunu, binaya verdiği ismin ise Sırrı Bey'in Ümit adındaki kızının isminin baş harfi olduğunu anlatır ve binadaki diğer komşularının ise, 1933 Üniversite Reformu'yla birlikte Tıp Fakültesi Beşeri Fizyoloji Kürsüsü başkanlığına getirilen, fizyoloji uzmanı Ord. Prof. Dr. Kemal Cenap Berksoy (1876-1949) olduğunu belirtir. (Hirsch, 2017: 203-208) Onların bir bina yanında Wilhelm Röpke (1899-1966), biraz ileride, Mühürdar Caddesi 121 numarada ise Alexander Rüstow (1885-1963) ikamet ediyordu. (İ. Ü. Arşiv, 2019) Daha sonra aralarına Alfred Isaac (1888-1956) ve Josef Dobretsberger (1903-1970)'de katıldı. Fritz Neumark kaleme aldığı anılarında, akademisyen meslektaşlarıyla olan komşuluk ve yakın dostluk ilişkilerinden şöyle bahseder; (Reismann, 2011: 126, 127)

> "…İlk yıllarda Wilhelm Röpke, Alexander Rüstow, Gerhard Kessler ve Alfred Isaac en yakın dostlarım arasındaydı. Hâlâ bir köye benzeyen ve Asya yakasında bulunan Kadıköy'de oturuyorduk. Kendisine göre cazip yönleri olan ve kentin Avrupa yakasının büyülü manzarasını seyredebildiğiniz bir semtti. Isaac ve daha sonra Dobretsberger…bütün bu süre içinde aynı sokakta oturdular. Bu kişisel ve bilimsel ilişkilerimizin gelişmesi açısından kolaylık sağlayan bir durumdu."

Neumark ve Reichenbach'ın aileleri yakın dostluk içindeydi. Neumark'ın oğlu Matthias, Reichenbach'ın büyük oğlunun etkisinde kalarak ateist olmuştu. Matthias Neumark, eğitimini Türkiye'de tamamladıktan sonra, ABD'ye giderek orada Harvard Business School (Harvard İşletme Fakültesi)'nde akademik eğitimine devam etti. Kendisi, Türkiye yıllarındaki eğitim hayatı hakkında şunları söyler; (Neumark, 2017: 92- Reisman, 2011:143-473)

> "Başlangıçta ülkesi dışında yaşayan bir Alman öğretmenden, evde ders aldım ve 1936'da İstanbul'daki Alman Okulu'na kaydoldum. Her gün bir vapurla Asya'dan Avrupa'ya geçiyordum. 1938'e gelindiğinde, bu okul Nazi öğretisine bağlı öğretmenlerle doldu ve 1938 sonunda (Kristal Gece'den sonra), diğer birçok Alman mültecinin çocuğu gibi, ailem de beni bu okuldan aldı. Bunu yoğun bir İngilizce eğitimi izledi ve ardından, İstanbul'daki İngiliz High School'a kaydoldum. 1943'te mezun olduktan sonra, sosyal bilimler ve mühendislik alanlarında üniversite eğitimi veren Amerikan Robert Koleji'ne girerek 1947'de sosyal bilimlerden mezun oldum."

Türkiye'de bulundukları dönemde Neumark'ın oğlu Matthias, üniversite öğrenimi için 1947 yılında Amerika'ya gitmişti ve sonrasında Amerikan şirketlerinde yöneticilik görevlerinde bulunarak yaşantısını orada sürdürmeye devam etti. Daha sonra kızı Veronica'da, Heidelberg, Münih ve Paris üniversitelerinde psikoloji eğitimini tamamladıktan sonra evlenip Amerika'ya yerleşti. Fritz Neumark konuyla ilgili duygularını yıllar sonra şöyle dile getirecekti; (Şen, 2008: 201-Neumark, 2017: 126, 127)

> "Sonuçta, iki çocuğumuz ve altı torunumuz olduğu hâlde onları pek seyrek görebiliyor olmamızı Hitler'e borçluyuz. Torunlarımız, Almancayı ya hiç ya da çok az konuşabilen halis muhlis Amerikalı olup çıktılar. Çocuklarımız ise hamdolsun ana dillerini unutmuş değiller."

Fritz Neumark kendisi gibi ülkesinden ayrılarak, 4 Haziran 1935 tarihinde Almanya'dan Türkiye'ye gelen ve 1946 yılının Kasım ayında, 12 yıl kaldığı ülkemizden ayrılan Ernst Reuter (1889-1953)'le de, 1935 yılında Türkiye'ye gelen ve 1938 yılında ABD'ye yerleşen Alman şehir planlamacısı ve mimar Martin Wagner (1885-1957)'in vasıtasıyla burada güzel bir dostluk kurmuş, Ernst ve eşi Hanna Reuter ile olan bu dostlukları Reuter Ailesi Almanya'ya döndükten sonra da devam etmişti. Neumark anılarında Reuter'le olan tanışmasından şöyle söz eder; (Neumark, 2017: 111)

> "Reuter'le İstanbul'a gelişinden çok kısa bir süre sonra ortak arkadaşımız, Berlin Belediyesi eski İnşaat Müşaviri Martin Wagner sayesinde tanıştım. İstanbul'a oranla daha çok Ankara'da çalışmasına rağmen ailelerimiz baştan beri dostça bir yakınlık içinde tanışıklıklarını sürdürdüler."

Neumark ve Reuter'in felsefi temelli, insancıl bir öğrenim görmüş olması, Almanya ve dünyadaki siyasi olaylarla yakından ilgilenmeleri, iskambil oyunlarına olan merakları, aynı yaşta olan ve eğitimlerinin büyük bir kısmını Türkiye'de alarak, iyi derecede Türkçe konuşan oğulları Matthias Neumark ve Edzard Reuter'in birbirleriyle iyi anlaşmaları bu iki bilim insanının ve ailelerinin dostluğunu sağlamlaştırmıştı. Ernst Reuter, Neumark'la olan dostluklardan, Almanya yıllarından Magdeburg Belediyesi'nden tanıdığı iş arkadaşı Max Pulvermann'a şu sözlerle bahsetmişti; (Möckelmann, 2016: 152, 153)

> "Neumark İstanbul'da yaşasa da birçok konuda birbirimizle iyi anlaşmamızın dışında, değişik alanlara da ilgi duyan birisi olduğu için sık sık görüşüyoruz."

Fritz Neumark ayrıca, İstanbul'daki Alman akademisyenlerle, yöneticiliğini Alexander Rüstow ve hukuk bilimci Andreas Bertalan Schwartz (1886-1953)'ın yaptığı bilimsel ev toplantılarına da katılır, bu ev toplantıları her seferinde farklı bir akademisyenin evinde gerçekleştirilirdi. Katıldığı bu toplantılarla ilgili anılarını Neumark şöyle anlatır; (Neumark, 2017: 187-Çam, 2012)

> "…Sosyal bilim dallarında çalışanların verdikleri konferanslar, sayısal olarak ilk planda olmasına rağmen, fen bilimleri ve tıbbi dallardaki arkadaşlarımız da, bize problemlerinden ve dertlerinden bir şeyler aktarmaya çalışıyorlardı. Tüm katılanlar için kişisel ve bilgisel açıdan bir kazanç niteliğindeki bu toplantıları hoş bir duyguyla anımsarım."

Neumark bunun yanında Türk dostlarından Ömer Celal Sarc (1901-1988), Muhlis Ete (1904-1975) ve ülkemizin ilk başbakanlarından aynı zamanda Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurucusu Ali Fethi Okyar (1880-1943)'ın oğlu Osman Okyar (1917-2002), İ. Ü. İktisat Fakültesi İstatistik ve Matematik Enstitüsü'nün kurucusu olan istatistikçi Prof. Dr. Haydar İzzet Furgaç (1919-1973), ve Prof. Dr. Muhiddin Erel (1889-1986) ile de yakın ilişkiler içindeydi. Neumark'ın akademik çevresi haricindeki diğer dostları ise, Bauer Ailesi, Georg Mayer, Henk Goemans, Rudolf Thilmany ve Adil Gobay'dı. Neumark bu dostlarıyla ailecek ev toplantılarında bulunur, onlarla briç, skat ve satranç oynamayı severdi. Yine fakülteden kalan boş zamanlarında dostlarıyla birlikte su sporlarıyla ilgilenir, İstanbul, Adalar, Uludağ, Bursa, Ankara, Konya, Efes gibi çeşitli yerlere gezilerde bulunurdu. (Neumark, 2017: 187-194)

Neumark, ülkemize geldiği ilk yıl, dönemin Ekonomi Bakanı Celal Bayar (1883-1986)'ın isteği doğrultusunda, Philipp Schwartz (1894-1977) ve Alexander Rüstow (1885-1963)'la birlikte Türkiye ekonomisinde geniş kapsamlı reformlar yapılması amacıyla bakanlığa danışmanlık yaparak Alman ekonomi uzmanları önerilerinde bulundu. 1934 yılı Mart ayında bu konu ile ilgili çalışmalarda bulunmak üzere Dr. Sami Günzberg (1876-1966)'in evinde Bakan Celal Bayar'ın da katıldığı bir toplantı düzenlendi. Schwartz'a göre onlara verilen bu görevin amacı, uzun yıllar imparatorlukla yönetilmiş demokratik ve liberal bir devletten, devlet tarafından yürütülen güçlü ve planlı ekonomi ile milli bir refah seviyesi yaratılacaktı. (Schwartz, 2003: 91, 92) Her ne kadar İzmir İltisat Kongresi (1923)'nde piyasa ekonomisine yönelik bir model benimsenmiş olsa da, 30'lu yıllarda krizin yaratmış olduğu etkiler nedeniyle devletçi milli iktisat politikalarının benimsendiği düşünüldüğünde bu amaca ulaşıldığını söylemek mümkündür. İşte bu amaç doğrultusunda 1934-1935 yılları arasında, Neumark'ın danışmanlığında, Fritz Baade (1893-1974), Oscar Weigert (1886-1968) gibi birçok bilim insanı ve iktisat uzmanı Türkiye'ye gelerek Türkiye Cumhuriyeti bakanlıklarında ve üniversitelerde görevlerde bulundu. Neumark bunun yanı sıra Alman bilim insanlarının sözcülüğünü de üstlenmişti. Onların her türlü hakları ve mesleki sıkıntıları hakkındaki konuları Maarif Vekaleti ile görüşüyordu. (Möckelmann, 2016: 154-Yalçın, 2016: 103, 160) Kendisi ayrıca kaleme aldığı anılarında, İstanbul Üniversitesi'nde görevlendirilmek üzere bir kaç iktisatçının daha kendi girişimleriyle Türkiye'ye çağırıldığını ancak bu bilim insanlarından, ünlü ressam Georg Jahn (1869-1940) ve Freiburg Okulu'nun temsilcilerinden Alman iktisatçı Adolf Lampe (1897-1948)'nin farklı nedenlerden ötürü bu daveti kabul etmediklerini belirtir. (Neumark, 2017: 85)

Resim 5.2. Fritz Neumark'ın T. C. Hizmet Pasaportu, 1948

Kaynak: Haymatloz, Berlin 2000

İyi derecede İngilizce, İtalyanca, Latince ve Fransızca bilen Neumark, Türkiye'ye gelişinden iki yıl gibi kısa bir süre sonra Türkçe'yi öğrendi. Neumark, Cenova'dan deniz yoluyla Türkiye'ye gelirken gemide yaşadığı bir anısını şöyle anlatır; (Neumark, 2017: 133, 134)

> "Bizi İstanbul'a getiren gemide ilk defa bir Türkle tanıştım. Ona günlük yaşamda çok kullanılan 'lütfen', 'sağol' gibi kelimelerin ve sayıların Türkçe karşılığının nasıl olduğunu sormuştum. Dört gün süren seyehat boyunca 'teşekkür ederim' demesini bile öğrenemediğimden, daha doğrusu ezberlemeyi beceremediğimden içine düştüğüm ümitsizliği bugün gibi hatırlıyorum."

Neumark, her ne kadar Türkiye'ye gelişi sırasında dil konusuyla ilgili ümitsizliğe kapılmış olsa da kendi çabalarıyla 1935 yılından itibaren derslerini Türkçe vermeye başladı. Türkiye'ye gelişinden beş yıl sonra ise, başlangıçta Almanca ve Fransızca dillerinde yazmış olduğu eserlerini Türk asistanlara tercüme ettirmek yerine artık Türkçe olarak yazabiliyordu. Fritz Neumark, kendisinin ve diğer meslektaşlarının dille ilgili yaşadığı güçlükleri şöyle açıklamıştı; (Schwartz, 2003: 20)

> "Kısa süre sonra İngilizce veya Fransızca öğrenmek ile Türkçe öğrenmek arasında dağlar kadar fark olduğunu anladık. Bu diller ve hatta İtalyanca, Portekizce ve İspanyolca'da Latince'den gelen ve bize aşina olan bazı dayanak noktaları vardı. Türkçe ise bunlardan tamamen farklı bir karakterde olup, hiç bir dayanak noktası sağlamıyor, tamamen yabancı kuralları ile öğrenimi güç kılıyordu."

1933 yılında İstanbul Üniversitesi 1. Cerrahi Kliniği'nde göreve getirilen Prof. Rudolf Nissen (1896-1981) anılarında, Neumark'ın dil konusunda, üniversitedeki çevresiyle iletişimi hakkında şunları söyler; (Widmann, 2000: 196)

> "Yeni gelenler arasında Türk meslektaşları ve öğrencileri ile en kolay uyum sağlayandı; bu yalnızca harikulâde Fransızcasından değil (Türkiye'de en çok kullanılan yabancı dil) kısa zamanda Türkçeyi öğrenmesinden ileri gelmiştir. Kendisi yabancı profesörler arasında derslerini ülkenin lisanı ile veren ilk hocaydı. Ülkenin iktisadi sorunları, ayrıntılarına kadar uzman olarak ona danışılıyordu."

Nissen, yabancı hocalar arasında derslerini Türkçe olarak veren ilk hocanın Neumark olduğunu söyler fakat, Widmann'a göre ise, Türkçe olarak ders veren ilk kişi, Türkiye'de modern anlamda kimya biliminin öncülüğünü yapmış olan Alman Kimyager Profesör Fritz Arndt (1885-1969)'dır. Çünkü Arndt'ın 1933 yılındaki Türkiye'ye gelişi ilk gelişi değildir. Kendisi daha önce Darülfünun döneminde de (1914 yılında) ülkemize gelmiş ve burada anorganik kimya alanında görev yapmıştır. Arndt yayımlanmamış olan anılarında, derslerinde tercüman kullanmayı tercih etmediğini, öğrencileriyle daha iyi iletişim kurabilmek için Türkçeyi çalışma ortamında kısa sürede öğrendiğini ve 1916 yılından itibaren derslerini ve deneylerini Türkçe olarak verebildiğini söyler. (Widmann, 2000: 196, 395)

Neumark derslerini Türkçe olarak vermekle birlikte aynı zamanda, dilde sadeleşme çabaları çerçevesinde İktisat Fakültesi Terim Komisyonu'na seçilmişti. (Neumark, 2017:142-Öztürk, 2002) Neumark'ın bu kadar kısa bir sürede Türkçeyi öğrenebilmesinde, Türkiye'ye geldiği ilk dört ay İlhami Şevket'ten aldığı dil derslerinin yanında, fakültede 10 Kasım 1935 tarihinde asistanlık kadrosunda göreve başlayan ve Neumark'ın derslerinin, kitap ve makalelerinin Türkçe tercümelerini hazırlayan asistanı Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983)'in de katkıları vardı. Ayrıca, Prof. Dr. Şükrü Baban (1890-1980) ve Orhan Dikmen (1915-2007)'de kendisine bu konuda yardımcı olmuşlardı. (Sayar, 2014: 69) Neumark, İlhami Şevket'ten almış olduğu dersler ve kendi çabaları neticesinde ilk zamanlardaki dil yetkinliğini şöyle anlatır; (Neumark, 2017: 137)

> "…İlhami Şevket ile yaptığımız kısa süren fakat yoğun derslerden sonra, öylesine konuşmayı, gazete okumayı ve en başta Türk asistanlarım ve meslektaşlarımla dil sorunları üzerinde tartışmayı denedim. Böylelikle, yarım yıl içinde en azından taksi şöförleriyle, satıcılarla, posta memurlarıyla vs. anlaşabilecek duruma geldim. Bir yıl sonra ise sözlü sınavlarımı artık tercümansız yapabiliyordum; tabii ki o dilde herşeyi ifade ettiğim anlamına gelmez, ama hiç olmazsa (yavaş ve açık konuştukları sürece) öğrencilerin cevaplarını anlayabiliyordum."

Neumark, Türkiye'ye ilk geldiği dönemlerde her ne kadar bu dili öğrenmek konusunda ümitsizlik yaşamış olsa da, burada bulunduğu yıllar içinde ve sonrasında Türkçeye iyice hakim olmayı başardı. Kendisinin kaleme aldığı anılarında, Türk dilini

benimsediğini ve onu unutmak istemediğini, yazmış olduğu şu satırlardan anlamak mümkündür; (Neumark, 2017: 141)

> "Zamanla Türk dilini sevmeyi öğrendim ve şimdi onu tamamen unutmamaya çalışıyorum. Bunu, okuyarak ve sık sık Türkiye'yi ziyaret ederek biraz başardım sayılır."

Resim 5.3. Fritz Neumark İstanbul Üniversitesi'nde Öğrencileriyle

Kaynak: Haymatloz: Özgürlüğe Giden Yol, Milli Reasürans T.A.Ş, 2007

O yıllarda Hukuk Fakültesi'nde ders veren Roma Hukuku Profesörü Andreas Bertalan Schwartz (1886-1953)'ın öğrencisi olan ve 2018 yılında vefat eden sosyalist görüşlü hukukçu Ahmet Nebil Varuy, Neumark'ın Türkçeye olan hakimiyeti konusunda anılarında şöyle bahsetmektedir; (Cremer & Horst, 1991: 84, 85)

> "…Sınıfın bir bölümü, iktisat dersini Prof. Neumark'tan alıyordu. Prof. Neumark dersini Türkçe veriyordu. Dil bilgisine ve kelime hazinesine hayrandık. Ama şivesi…O yıllarda Türkiye'de oynayan Hollywood filminin komedyeninin Türkçe dublajını hatırlatıyordu. Prof. Neumark'tan, esprilerle zenginleşen bir ekonomi dersini dinlemek başlı başına bir zevkti. Fakat dersleri Türkçe verdiği için çok süratli gidiyor, öğrenci yetişmek için güçlük çekiyordu."

Liberal görüşlü bir aileden gelen ve ekonomik kalkınmada Keynesyen (devletçi) politikalardan yana olan Neumark, her ne kadar devletçi politikaları savunmuş ve bu görüşleriyle Ankara'daki bakanlıklarda yaptığı danışmanlıklarda yoğun ilgi görmüş olsa da, özellikle dış ticaret alanında aşırı korumacı politikaları eleştirmiştir. (Neumark, 2017: 251-Reisman, 2011: 143) Neumark bu iktisadi görüşleri, 1930'lu yıllardan itibaren hükümetin vermiş olduğu iktisadi ve mali konulardaki politika kararlarında etkili olmuştu. Neumark, İktisat Fakültesi tarafından, 1944-45 dönemi mezunları için hazırlanan yıllıkta mezun öğrencileri için kaleme aldığı mektupta, devletçilik politikalarının gerekliliği ile ilgili şu cümlelere yer verdi; (Reisman, 2011: 146, 147)

"…Geçmişte iktisadi faaliyetlerde geleneksel yöntemler uygulanırken, bugün mümkün mertebe akılcı ve kusursuz yöntemler bulma çabası gösteriliyor. Dahası, devletin iktisadi yaşama müdehalesi, geçen yüzyılda popüler olan liberalizme karşı yararlı, hatta zorunlu kabul ediliyor…Bizim cumhuriyetimiz de iktisadi politikalar açısından devletçilik ilkesinden yanadır. Sanayi ve tarım alanlarında devletin planlı ve güçlü teşebbüs ve desteği olmaksızın kesin başarıların gerçekleştirilemeyecek olduğu bir gerçektir."

Neumark anılarında, hükümete ekonomi alanında danışmanlık görevi yaptığı zamanlara bir örnek olarak, o dönemlerde kamu kurumlarında çalışanların gelirlerinin oldukça düşük olduğunu ve bu durumun bahşiş ve rüşvet gibi sorunlara neden olduğunu belirtirken, Türkiye'ye geldiği ilk yıllarda, burada bulunan tanıdıklarının kendisini, mektup postalarken pulların üzerine damga vurdurması, aksi halde aylıkları çok düşük olan posta görevlilerinin bu pulları söküp yeniden sattıkları hususunda uyardıklarını belirtir ve hükümete sunduğu görüşlerini şöyle ekler; (Neumark, 2017: 168, 169)

"…akıllı bir kalkınma yardımı politikası tartışmalarında, ekonomik alanda gelişmemiş ülkelere mali yardımın yalnız dar anlamda maddi yatırım için değil, bilakis kamu alanında çalışanların gelirlerinin yükseltilmesi için ve bunların sayısının –hemen her defada değilse de- yeterli bir sayıya indirilmesi şartıyla verilmesinin olumlu olacağı görüşünü savundum."

Resim 5.4. Fritz Neumark ve Asistanı Fahri Dalsar

Kaynak: Haymatloz: Özgürlüğe Giden Yol, Milli Reasürans T.A.Ş, 2007

Ülkemizde bulunduğu süre boyunca akademik çalışmalarının yanında, Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983), Orhan Dikmen (1915-2007), Ahmet Memduh Yaşa (1919-2014), Gülten Kazgan (doğumu 1927), Halil Nadaroğlu (1926-2001) gibi önemli bir çok bilim ve siyaset insanları yetiştiren Neumark, derslerine ve öğrencileri ile olan ilişkilerine özel önem gösterirdi. Konuyla ilgili Neumark, kendi kaleminden şunları aktarır; (Neumark, 2017: 143)

> "Eskiden beri ders verme işine özel dikkat gösterir ve severdim…Öğrencilerimle olan ilişkilerimi minnettarlık duygusu içinde anımsıyorum. Bu, Frankfurt…ve Türkiye'de olsun, …çok kereler misafir profesörlük yaptığım Basel Üniversitesi'nde olsun böyle kaldı. Yine de söylemek isterim ki genel olarak öğrenci ve öğretmen arasında kurulan bağ, hiçbir yerde Türkiye'deki gibi kalpten ve uzun ömürlü olmamıştır…Öğrencilerim ve özellikle asistanlarımla olan bu yakın ilişkilerimi her zaman çok olumlu bulmuşumdur ve eski arkadaşlarımla bugüne kadar…ilişki içinde bulunmaktan büyük bir memnunluk duymaktayım."

Neumark'ın öğrencilerinden biri olan Prof. Dr. Gülten Kazgan, bir röportajında hocası ile ilgili görüşlerini şöyle aktarır; (Kazgan, 2015)

> "Neumark mükemmel düzeyde Türkçe konuşuyordu. Yani hocalar içinde çok müstesna bir kişiydi bu bakımdan. Türkçeyi çok iyi öğrenmişti. Ayrıca da, gerçek anlamda iyi bir hocaydı. Sınıfta anlattığı anlaşılır, sorduğu sorular zihinde uyarılar yapar, o itibarla Fritz Neumark'ın hocalığını hem birinci, hem ikinci sınıfta yaşamış olmak önemli bir kazançtı öğrenciler açısından….Neumark fevkalade etkili bir şekilde bizleri hem susturuyordu hem de öğretiyordu, basılı kitapları vardı Neumark'ın…İktisat Fakültesi'nde Neumark'ın varlığı, bütünüyle eğitimin kalitesini yükselten bir mevcudiyetti."

1946 yılında yeni kurulan Maliye Enstitüsü'nün başına getirilen Neumark'ın akademik katkılarının yanında hiç kuşkusuz en büyük katkıları arasında 1949 yılındaki Devlet Müesseselerinde Çalışma Esaslarına Dair hazırlamış olduğu rapor ve 1950 yılı Vergi Reformu (Gelir ve Kurumlar Vergisi ve vergi usül kanunları) gösterilebilir. Türkiye'de gelir vergisinin ilk uygulandığı dönemde hükümete müşavir olarak danışmanlık görevinde bulunmuş ve yasaların hazırlanmasında büyük katkıları olmuştur. Dolayısıyla, 1950 Vergi Reformu'nun ülkemizdeki mimarlarındandır. O yıllarda ülkemizde dolaylı vergilerin ve tüketim vergilerinin ağırlıklı olduğu bir vergi sistemi uygulanmakta iken Neumark, vergi sistemine Gelir ve Kurumlar Vergisi'nin getirilmesini önermiş ve dönemin İstanbul Muamele Vergi Dairesi Müdürlüğü'nün hesap uzmanlarından maliyeci Ali Alaybek (1901-1986) ile birlikte bir komisyon oluşturarak uzun yıllar süren vergi reform çalışmaları sonucunda yapılması gereken reform hakkında bir rapor hazırlanmış ve bunun sonucunda da 1950 yılı Vergi Reformu hayata geçirilmiştir. (Neumark, 2017: 254) Neumark, 1946 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası'nda yayımlanan ve 1947 yılının Eylül ayında La Haye Kongresi'ne sunduğu bildiri olan, "*Türkiye'de Harp Sonrası Maliye Meseleleri"* adlı çalışmasında, Türkiye'deki vergi reformu hakkında şunları aktarır; (Neumark, 1946)

> "…Türk vergi sistemi esaslı bir reforma muhtaçtır…Mevcut sistemin mahzurlarından ötürü, Hükümet, buna tamamen ilga ile yerine hakiki bir gelir vergisi ikame etmeği kararlaştırmıştır…Yeni tasarının aile yükleri vesaire hakkında da bir takım tenzilât derpiş ettiği (öngördüğü) gözönünde tutulursa, bilhassa memur, müstahdem ve işçilerin vergi yüklerini büyük ölçüde hafifleteceği görülür…Vergi reformları, vergi yüklerinin heyeti umumiyesinde hissedilir bir değişiklik yapmaktan ziyade, bu yüklerin daha rasyonel ve daha âdil

bir tarzda tevzii gayesini gütmektedir. Bununla beraber, gelirler üzerine mevzu vergi rejimimizle muamele vergisinde yapılacak değişiklik neticesinde, zamanla vergi hasılatının gittikçe artacağı da ümit edilebilir."

Neumark'ın ayrıca, kurucusu olduğu İktisat Fakültesi'nin süreli akademik yayını olan ve ilk cildi Ekim 1939'da yayımlanan "*İktisat Fakültesi Mecmuası" (Revue de la Faculte des Sciences Economiques de l'Universite d'Istanbul)*'nın hayata geçirilmesindeki katkılarını da unutmamak gerekir. Neumark, İktisat Fakültesi kütüphanesi için Maarif Vekaleti'nden istedikleri yardım talebi geri çevrilince eski hocası ve meşlektaşı Gerhard Kessler (1883-1963) ile birlikte yayımlamaya başladıkları, Türkçe, Almanca, İngilizce ve Fransızca olarak yayımlanan İktisat Fakültesi Mecmuası'nın tahrir heyetinde yer alarak dergiyi on yıl boyunca yönetti. Neumark, bu derginin yayımlanması aşamalarında Süphan Berk Andıç'ın kendilerine çok yardımcı olduğunu belirtir. Modern kalkınma politikası alanında çalışmalar yürüten Süphan Berk Andıç ve eşi Fuad Andıç aynı zamanda Neumark'ın öğrencilerindendir. (Neumark, 2017: 144) Neumark anılarında, İktisat Fakültesi Mecmuası ile ilgili şu ifadelere yer verir; (Dölen, 2010: 273)

"Ben şahsen, en büyük çabamı, kaliteli bir iktisat dergisi çıkarmağa yönelttim. Nitekim iki Türk meslekdaşımla birlikte on kalın cildin başyazarlığını ve yöneticiliğini yaptım. Dergide münhasıran değil ama, birinci planda, Türk üniversiteleri mensuplarının çalışmaları yayınlandı. Her yazı hem Türkçe, hem de İngilizce, Almanca ya da Fransızca tam metin olmak üzere. Geriye doğru baktığımda bana öyle geliyor ki, savaşın izin verdiği ölçüde dış ülkelerle bağımın sürmesini ve uzun mültecilik yılları boyunca, en azından Almanya dışındaki yabancı ülkelerde adımın tamamen unutulmamasını sağlayan şey, özellikle resmi adı "İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası" ya da "Revue de la Faculte des Sciences Economiques de l'Universite d'Istanbul" olan bu dergidir. Orijinal yazılarını yayımladığımız Fransız iktisatçılarına örnek olarak, Victor Rouquet la Garrigue, Henry Laufenburger ve François Perroux'u sayıyorum. Son adı geçenin yazıları arasından "La generalisation de la 'General Theory' (Keynes) adlı çok ilgi çeken ve İstanbul'da verilmiş bir konferanstan kaynaklanan makale de vardır. 1948 Temmuz sayısında da ilk kez olmak üzere Almanya'daki bir Almanın, o sıralar Bank Deatscher Laender mensubu ve daha sonra uzun süre Federal Banka yönetim üyesi olan Heinrich Irmler'in kaleminden çıkma "Almanya'daki merkez bankacılığının yeniden düzenlenmesi" başlıklı bir makale yayınlandı. Yine aynı sayıda Tilburg'lu maliyeci M. J. H. Smeets'in kaleminden çıkan ve Hollanda'daki yeni gelir vergilendirmesini tanıtan bir yazı da yer aldı."

Neumark dergideki çalışmaları ve dünyadaki yeni bilimsel yayınların da dergide yayınlanmasını sağlayarak Türk eğitim ve bilim hayatına yapılmış olan katkıları işte bu sözlerle aktarıyordu. Neumark yapmış olduğu bu çalışmaların yanında özellikle maliye ve vergi sistemleri üzerine çok sayıda ders kitabı ve makale de yazmış ve bu eserleri ülkemize kazandırmıştır. Kendisi ayrıca, üniversitedeki akademisyenlerin yapmış oldukları çalışmalarla ilgili merkezi bir devlet kurumu oluşturulması konusundaki eksiklikler konusunda, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel (1897-1961)'inde

isteği üzerine, 28 Nisan 1939 tarihinde kendisine gönderdiği diplomatik yazıda konuyla alakalı çeşitli önerilerde bulunmuştur. Neumark, bu önerilerin önemli bir kısmının uygulamaya konduğunu belirtir. (Neumark, 2017: 251)

Neumark ayrıca Türkiye'de bulunduğu dönemde, 22-27 Kasım 1948 tarihinde, İstanbul Tüccar Derneği'nin kurucusu ve genel sekreteri Ahmet Hamdi Başar (1897-1971)'ın girişimleriyle Taksim Belediye Gazinosu'nda gerçekleştirilen ve İzmir İktisat Kongresi (1923)'nden sonra ikinci büyük iktisat kongresi olan 1948 Türkiye İktisat Kongresi'nde, Türkiye İktisatçılar Derneği adına idare heyeti azası olarak kongrenin tertip komitesinde yer almış, gerçekleştirilen bu kongrede devletçilik ve devlet müdahalesi, dış ticaret politikaları ve vergi reformu gibi konular görüşülmüştür.

İlk gençlik yıllarından itibaren müzik konusunda da yetenekli olan ve keman çalan Neumark, gençlik döneminde hep orkestra şefi olmak istemisti. Kendisi gibi kız kardeşi Else'de müziğe meraklıydı ve piyano çalıyordu. Neumark'ın müziğe olan merakı İstanbul yıllarında da devam etti. Neumark, Kadıköy'de yaşadığı dönemde Kadıköy Halkevi'nde, Şef Eşref Bey'in yönetimindeki orkestrada yer almış, bu orkestra daha sonra Ankara'da Türkiye'nin ilk başbakanı ve o dönemin cumhurbaşkanı İsmet İnönü (1884-1973)'nün huzurunda bir konser vermişti. (Çam, 2012)

Neumark, Türkiye'de bulunduğu dönemde II. Dünya Savaşı'nın yaklaşmaya başlamasıyla birlikte, gelecekleri ile ilgili belirsizlikten kaygı duymaya başladı. Bu gerekçeyle 1938 yılında Harward Üniversitesi'nde görev yapmakta olan Avusturya'lı iktisatçı Joseph Alois Schumpeter (1883-1950)'e bir mektup yazarak kendisi için oradaki çalışma imkanlarını araştırmasını istedi. Kendisine gelen cevapta, Amerika'ya bizzat gelmesi gerektiği ve en fazla bir sene içerisinde burada bir görev bulabileceği yazmaktaydı. Bu öneriyi reddeden Neumark, 1939 yılında ise, New School for Social Research'de görev yapan arkadaşı İktisatçı Gerhard Colm (1897-1968)'le aynı konu üzerinde yaptığı temasların neticesinde de Schumpeter'in verdiği cevabın aynısını aldı. (Neumark, 2017: 184) Yaptığı bu temasların ardından Türkiye'de kalmaya devam etme kararı alan Neumark'ın ilk ABD ziyareti ise, savaştan sonra misafir profesör olarak gittiği Colombia Üniversitesi'nde verdiği konferanslar neticesinde gerçekleşti.

Neumark'ın 1935 yılında Schwartz'dan sonra Yardım Cemiyeti'ni yönetmiş olduğu ve aynı Schwartz gibi insanları Alman hükümetine karşı kışkırtıcı bir politika sergilediği gerekçe gösterilerek Reich Güvenlik Merkezi yetkilisi Alman Hukukçu Walter Jagusch (1912-2007) tarafından hem kensinin hem de aile fertlerinin vatandaşlıktan çıkartılması önerildi. Sığınmacılar Dairesi'nin yetkilisi Walter Jagusch bu öneride ayrıca Neumark'ın Almanya'daki bütün servetine el konulmasını ve doktorluk ünvanının da geri alınmasını talep ediyordu. (Möckelmann, 2016: 158)

Dr. Herbert Scurla raporunda bu öneriyi şu cümlelerle destekledi; (Şen, 2008: 202)

"Prof. Neumark, İstanbul'da belirgin bir Alman düşmanı tutum sergilemiş olmasa dahi, vatandaşlıktan çıkartılması hakkındaki görüşüm olumsuz değildir. İstanbul'da çalışan mültecilerden birinin daha vatandaşlıktan çıkartılması, onların Türkiye'deki güçlü konumunu zayıflatmaya katkıda bulunur."

Bu öneri 1940 yılının Haziran ayında, Nazi hükümetinin Dışişleri Bakanlığı'nın yetkilisi Franz Rademacher (1906-1973) tarafından onaylanarak Neumark ve ailesi Alman vatandaşlığından çıkartıldı. Böylece Neumark'ın Almanya'daki servetine ki bu servet sadece Almanya'lı bir iş insanının kızı olan eşinin, Almanya'daki bir bankada bulunan ufak bi paradan ibaretti, el konulmakla birlikte, akademik ünvanları ve emeklilik hakkı da elinden alınmış oldu. Bu olayın öncesinde 1940 yılının Mart ayında, kendisinin Yahudi olduğunun belli olması adına, pasaportuna "J" (Jude) damgası basılmıştı. (Möckelmann, 2016: 160) Sonraki yıllarda Neumark, İstanbul anılarını kaleme alacak ve konuyla ilgili, ikinci vatanım dediği Türk hükümetine olan duygularını şöyle ifade edecekti; (Möckelmann, 2016: 161- Neumark, 2017:180)

"Günün birinde eşim ve çocuklarımla herhangi bir neden gösterilmeksizin Alman vatandaşlığından çıkarıldığımı gayriresmi bir kanaldan haber aldım. İsviçre'de bulunan bir tanıdığım, tesadüfen okuduğu 161 nolu ve 12 Temmuz 1940 tarihli Alman resmi gazetesinde bu habere raslamış….Bu arada, Türk hükümetinin bizlere pasaportsuz kaldığımız süre zarfında da hiçbir zorluk çıkartmadığını,aksine hatta müsamahakârca bu müddeti atlatmamızda yardımcı olduğunu minnetle vurgulamak isterim."

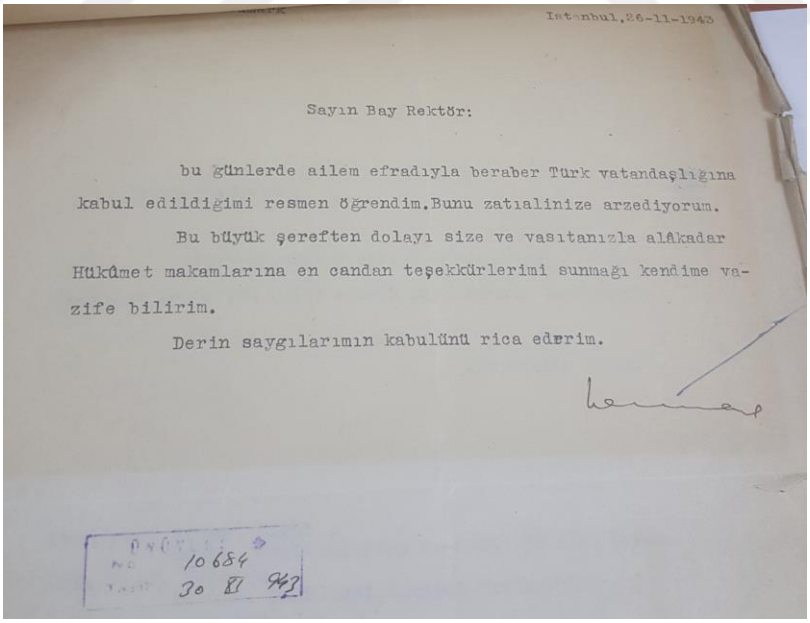

İstanbul,26-11-1943

Sayın Bay Rektör:

bu günlerde ailem efradıyla beraber Türk vatandaşlığına kabul edildiğimi resmen öğrendim.Bunu zatıalinize arzediyorum.

Bu büyük şereften dolayı size ve vasıtanızla alâkadar Hükûmet makamlarına en candan teşekkürlerimi sunmağı kendime vazife bilirim.

Derin saygılarımın kabulünü rica ederim.

10684
30 XI 943

Resim 5.5. Neumark'ın, Kendisinin Türk Vatandaşlığına Kabul Edildiğini Üniversite Rektörlüğü'ne Bildirdiği 26 Kasım 1943 Tarihli Yazısı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Artık bir vatanı yoktu fakat, vermiş olduğu vize ve oturma izniyle Türk hükümeti kendisine sahip çıktı ve ülkemizde kalarak çalışmalarını sürdürmesini sağladı. 2 Kasım 1943 tarihinde ise ailesiyle birlikte Türk vatandaşlığına kabul edildi ve 850 Lira maaşla sözleşmeli olarak görev yaptığı üniversitede, 80 Lira maaşla kadroya alındı. Aslında Türkiye'ye geldiği ilk yıllarda meslektaşları ile birlikte, Türk hükümetinin kendilerine teklif ettiği ücret konularında, ilk maaş ödemelerinde bürokratik süreçten kaynaklı yaşanan gecikmelerden ötürü kuşkular yaşamışlardı. Ancak sonrasında ödemeler vaktinde ve düzenli yapılmıştı. (Neumark, 2017: 23) Kendisi mali konuları hiçbir zaman sorun etmemişti. Türkiye'de çalışmaktan ve yaşamaktan mutluydu, Türk vatandaşlığına geçtikten sonra eskisine oranla daha az bir maaş almasına rağmen buradaki çalışmalarını sürdürdü. Ayrıca, 1940 yılında ise, annesi Antonia Mengers, kızkardeşi Else Weinberg, kızkardeşinin eşi Emanuel Weinberg ve çocukları Peter Weinberg'de Türkiye'ye gelerek burada yaşamlarını sürdürdüler. Fritz Neumark'ın ülkemizden ayrılmadan önce, son yıllarındaki (1948'de) ikametgah adresi ise yine Kadıköy'de, Bahariye İleri Sokak, Numara 17'ydi. (Arşiv, 2019)

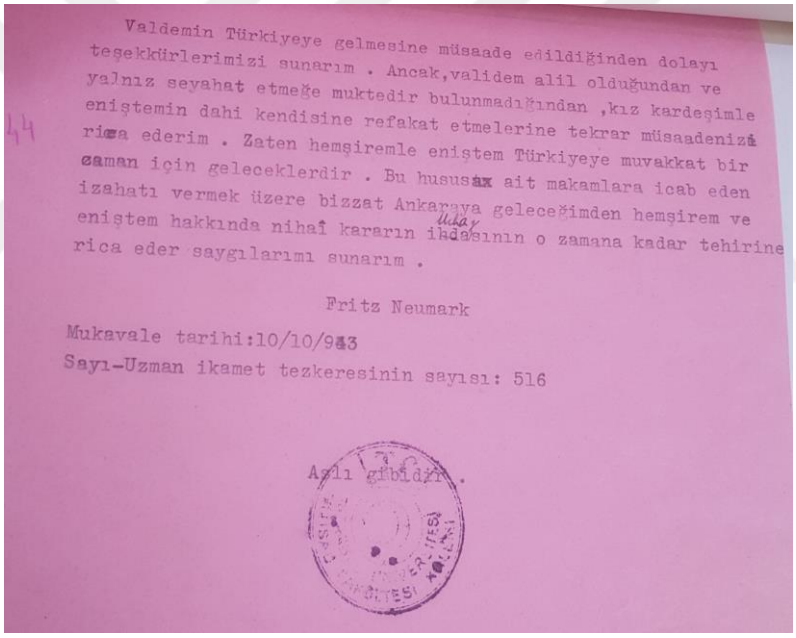

Valdemin Türkiyeye gelmesine müsaade edildiğinden dolayı
teşekkürlerimizi sunarım . Ancak,validem alil olduğundan ve
yalnız seyahat etmeğe muktedir bulunmadığından ,kız kardeşimle
eniştemin dahi kendisine refakat etmelerine tekrar müsaadenizi
rica ederim . Zaten hemşiremle eniştem Türkiyeye muvakkat bir
zaman için geleceklerdir . Bu hususa ait makamlara icab eden
izahatı vermek üzere bizzat Ankaraya geleceğimden hemşirem ve
eniştem hakkında nihaî kararın ittihazının o zamana kadar tehirine
rica eder saygılarımı sunarım .

Fritz Neumark

Mukavele tarihi:10/10/943
Sayı-Uzman ikamet tezkeresinin sayısı: 516

Aslı gibidir.

Resim 5.6. Neumark'ın, Annesi, Kızkardeşi ve Eniştesinin Türkiye'ye Gelebilmesi Konusunda Yazdığı Bir Yazısı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

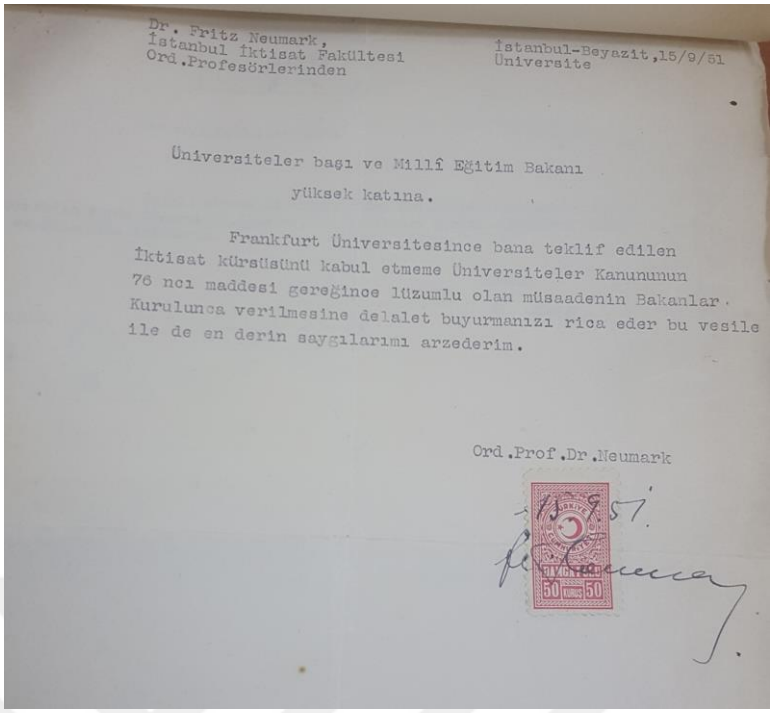

Dr. Fritz Neumark,
İstanbul İktisat Fakültesi
Ord.Profesörlerinden

İstanbul-Beyazit,15/9/51
Üniversite

Üniversiteler bagı ve Millî Eğitim Bakanı
yüksek katına.

Frankfurt Üniversitesince bana teklif edilen İktisat kürsüsünü kabul etmeme Üniversiteler Kanununun 76 ncı maddesi gereğince lüzumlu olan müsaadenin Bakanlar Kurulunca verilmesine delalet buyurmanızı rica eder bu vesile ile de en derin saygılarımı arzederim.

Ord.Prof.Dr.Neumark

Resim 5.7. Neumark'ın Frankfurt Üniversitesi'nden Aldığı Teklifle İlgili Milli Eğitim Bakanlığı'na Hitaben Yazdığı Yazı, 15 Eylül 1951

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

1950 yılı Mayıs ayından Ağustos sonuna kadar Frankfurt Main Üniversitesi'nde misafir profesör olarak çalıştıktan sonra, 1951 yılında kamu maliyesi profesörü olarak çalışmak için, yakın arkadaşı Ernst Reuter (1889-1953)'in de temaslarıyla Frankfurt Main Üniversitesi'nden gelen daveti kabul eden Neumark, eşi ve kızıyla birlikte üklemizden ayrılarak Frankfurt'a gitti ve bu üniversitede Maliye Bilimi Kürsüsü'nün başkanlığını üstlendi. Buradaki ilk asistanları, kendisinin de hocası olan, Wilhelm Gerloff (1880-1954)'un öğrencileri olan Alman ekonomistler Lore Kullmer (1919-2011) ve Paul Senf (1915-1998)'di. Ayrıca, Herbert Geyer, Norbert Andel ve Helga Pollak'da Neumark'ın öğrencileri ve asistanları arasındaydı. Neumark buradaki görevi kabul etmesinde Heinz Sauermann (1905-1981), Erich Gutenberg (1897-1984), Wilhelm Gerloff (1880-1954) gibi çalışma arkadaşlarıyla ve Frankfurt'taki eski çevresiyle yeniden biraraya gelmesinin ve özellikle oradaki öğrencilerle gelişen ilişkisinin etkili olduğunu söyler ve konuyla ilgili 50. yaş günü hakkındaki bir anısını şöyle anlatır; (Neumark, 2017: 229, 242)

> "O günü tek başıma, mobilyalı odamda geçiriyordum. O esnada küçük bir öğrenci grubu geldi ve bana bir buket çiçekle birlikte, benim misafir profesörlüğümü devamlı şekle çevirmemi arzu eden yüzlerce öğrencinin imzalarını içeren bir liste uzattılar."

Neumark'ın oğlu Matthias Neumark ise babasının Türkiye'ye duyduğu sevgi ve kendi vatanına duyduğu özlemle ilgili şu cümleleri dile getirecekti; (Sofracı, 2018)

> "…Babam 1951'e dek İstanbul Üniversitesi'nde iktisat profesörü olarak çalıştı ve Türk hükümetine danışmanlık yaptı. Savaşın ardından, uluslar arası ekonomi topluluğuyla temaslarını tazeledi ve Almanya'nın yüksek öğretim sisteminin yeniden inşasının planlanmasında Müttefiklere danışmanlık yaptı. Babam Türkiye'ye karşı çok olumlu hisler besliyordu ve Türkçeyi çok iyi öğrendi. Gelgelelim, yine kendi yurdunda ders vermeye yönelik güçlü bir istek de duyuyordu. Yeni bir Alman kuşağına da hocalık etmek istiyordu."

Neumark ise, Türkiye'yi çok sevmesine rağmen kendi vatanına dönmüş olması konusundaki duygularını anlarında şu sözlerle anlatır; (Neumark, 2017: 227)

> "Türkiye'ye karşı olan derin ve köklü bağlılığıma ve başka ülkelerden gelen çekici tekliflere rağmen (bunlardan biri üç sömestr Basel'de misafir olarak bulunduktan sonra İsviçre'den gelendir) Almanya'ya geri dönmüş olmaktan pişmanlık duymadığımı ifade etmek isterim."

Neumark'ın ülkemizden ayrılarak Almanya'ya dönmesiyle birlikte, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde kendisinden boşalan Umumi İktisat ve Maliye Teorisi Kürsüsü başkanlığına ise, kendisinin asistanlığını da yapmış olan Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983) getirilmişti.

1951 yılında, dönemin Maliye Bakanlığı Müdürü Mersmann'ın teklifiyle Alman ekonomi ve finans bakanlıklarında bilimsel danışma kurullarına üyelik ve başkanlık yapan Neumark, 1958-1962 yılları arasında Sosyal Politika Birliği (Verein füranlığı Socialpolitik) başkanlığı, 1960-1962 yılları arasında Ortak Pazar Vergi ve Maliye Komisyonu başkanlığı görevlerinde bulundu. 1965-1975 yılları arasında ise, Batı Almanya Maliye Bakanlığı'nda bilimsel danışma komitesi başkanlığı yaptı.

Almanya'ya döndükten sonra Frankfurt Main Üniversitesi'nde önce bir yıl dekanlık, ardından 1954-55 ve 1961-62 yılları arasında iki kez rektörlük görevinde bulunan Neumark, 1971'de emekli oldu. 1954 yılındaki rektörlük konuşmasında "*Çağdaş Romanın Aynasında Ekonomik Sorunlar"* konusuna değindi ve bu konuşması daha sonra kitap olarak yayınlandı. Neumark bu çalışmada, 1901 yılında yayınlanan ve tüccar bir ailenin çöküşünün konu edildiği Thomas Mann (1875-1955)'in 1929 Nobel Edebiyat Ödüllü ünlü eseri "*Buddenbrooklar"*ı ayrıntılı olarak işledi. (Neumark, 2017: 241)

Neumark, ülkesine geri döndükten sonraki çalışmalarının, yabancı bilim insanlarıyla olan iletişimlerini sürdürmesine ve yeni ilişkiler kurmasına engel teşkil etmediğini söyleyerek bu çalışmalarından ve özellikle, Cambridge Üniversitesi'nden yakın dostu olan ve John Maynard Keynes (1883-1946)'in 1936 yılında yayımladığı, istihdam, faiz ve paranın incelendiği önemli başyapıtlarından biri olan, "*General*

Theory" (Genel Teori) adlı çalışmasında katkıları bulunan iktisatçı Edward Austin Robinson (1897-1993)'un önemli hizmetlerde bulunduğu, bir sivil toplum kuruluşu olarak 1950 yılında kurulmuş olan "International Economic Association (IEA)" (Uluslararası Ekonomik Birlik)'deki çalışmalarından şöyle bahseder; (Neumark, 2017: 243)

> "New York ve Basel'deki misafir profesörlüğüm gibi başta 'International Economic Association' veya 'Institute of Internattional Finance' (Uluslararası Finans Enstitüsü-IIF) olmak üzere, sayısız uluslararası kongreye katılmış olmam da bunda rol oynamıştır…'International Economic Association'da yıllarca üç memurundan biri olarak çalıştım."

Freiburg Ordo Derneği üyelerinden olan ve uzun seneler boyunca ekonomik ve sosyal düzen alanında çalışmalarda bulunan Alman kartel hukukçusu ve iktisatçı Franz Böhm (1895-1977) ile birlikte çalıştığı Almanya Maliye Bakanlığı'ndaki bilimsel danışmanlık görevini yaşamının son günlerine kadar sürdüren Neumark, 9 Mart 1991 tarihinde Almanya'nın Baden kentinde vefat etti. Vefatının ikinci yıldönümünde Alman Başkonsolosluğu tarafından kendisi için bir anma töreni düzenlenmiş ve bu törende İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi profesörlerinden Memduh Yaşa (1919-2014) yaptığı konuşmada, Neumark'la ilgili fakülte anılarını paylaşmıştır. (Neumark, 2017: 231-Sayar, 2014: 69)

Fritz Neumark, Hukuk profesörü Ernst Eduard Hirsch (1902-1985)'le birlikte, 1939 yılında Ankara'da toplanan Birinci Maarif Şurası'nda delege olarak bulunmuş ve bu faaliyetlerden dolayı kendisine 1965 yılında İstanbul Üniversitesi tarafından şeref doktorası ünvanı verilerek onurlandırılmıştır. Kendisinin bunun yanında, Berlin Hür, Göttingen ve Paris Sorbonne üniversitelerinden de fahri doktorluk ünvanları vardır.

Resim 5.8. Neumark, İktisat Fakültesi Tarafından Düzenlenen Avrupa ve Ortadoğu İlişkileri Konferansında, Tarabya Oteli 1976

Soldan sağa; Erol Manisalı, Sabri Ülgener, Gülten Kazgan, Fritz Neumark, Feridun Ergin, Süleyman Barda. Oturanlar; Doğan Kargül, Tevfik Ertüzün

Kaynak: *"Boğaziçine Sığınanlar"*, F. Neumark, 2006

Neumark, Türkiye'de bulunduğu dönemde Türk hükümetinin kendilerine sundukları yükümlülükleri tamamıyla yerine getirmiş ve aşağıda yıllar itibariyle yer verilecek olan, Türkiye'de yapmış olduğu akademik çalışmaları hakkında şu bilgileri vermiştir; (Schwartz, 2003: 20)

> "Ekonomi teorisi ile ilgili iki ciltlik ve pek çok baskı yapmış bir eser, dış ticaret ve tarım politikaları ile ilgili bir kitap, kronolojik olarak sosyal bilimler öğretilerini kapsayan bir kitap, finans ile ilgili denemeleri toplayan geniş kapsamlı bir derleme ve daha sonra Bern'de Almanca olarak çıkacak aynı konulu kitabın temelini oluşturan, modern gelir vergisi teorisi ve uygulaması ile ilgili bir kitap yayınladım."

Neumark, kendisine ve diğer bir çok akademisyen meslektaşına zor dönemlerinde kapılarını açan ve onlara güvenli bir ortamda yaşama ve çalışma imkanı sağlayan Türkiye'yi her zaman ikinci vatanı olarak görmüş ve benimsemiş ve bir çok kez Türkiye ziyaretlerinde bulunmuştur. Neumark'ın, Türkiye'ye olan bağlılığını şu sözlerinden de anlamak mümkündür. (Schwartz, 2003: 29)

> "Göçmenlerin çoğu Türkiye'yi ikinci vatan olarak benimsedi ve sevdi. Vatan kelimesi ben, Ernst Reuter, Ernst Hirsch ve Curt Koswig tarafından özenle kullanılmıştır."

Öyle ki, bu bilim insanlarından Ernst Eduard Hirsch (1902-1985), 1943 yılında Türk vatandaşlığına geçmiş, 1937 yılından itibaren uzun yıllar boyunca Bebek semtinde İnşirah Sokak 32 no'lu ahşap bir evde yaşayan Zooloji Profesörü Curt Kosswig (1903-1982) ise, vefat ettiğinde, kendisinden önce vefat eden eşi Leonore Kosswig ile birlikte İstanbul'da, Aşiyan Mezarlığı'na defnedilmişlerdi. Bu durum, Hamburg Üniversitesi Rektörü Peter Fischer-Appelt (doğumu 1932)'in, Curt Kosswig'in 8 Nisan 1982 tarihindeki İstanbul'da düzenlenen cenaze törenindeki konuşmasında ifade ettiği "*Bir kişi yabancı topraklarda gömülmek istiyorsa, son istirahatgâhı olarak seçtiği ülkeyi kalbinin derinliklerinde seviyor demektir."* sözünü doğrular niteliktedir. (Şen, 2018: 258)

Neumark anılarında, kendisini bu vatana bağlayan ve bu vatana olan sevgisini pekiştiren üç önemli olaydan bahseder ve şöyle devam eder; (Neumark, 2017: 273, 274)

> "İlkin, 1965 yılında İstanbul Üniversitesi Akademik Senatosu'nun kararıyla İktisat Fakültesi beni fahri doktorlukla onurlandırdı…İkinci olarak, Türk hükümeti, Cumhuriyet'in kuruluşunun 50. yıl dönümü münasebetiyle beni eşimle birlikte konukları olmak üzere ülkenin istediğimiz herhangi bir yerine davet etti…İstanbul, Ankara, Efes, İzmir ve çevresinde geçirdiğimiz o günler, en güzel anılarımızdandır…Üçüncü ve son olarak, herkese nasip olmayan bir fırsat, 1970 yazında Türkiye'de radyoda ve tüm büyük gazetelerde yayımlanan ve her biri takdir ve dostça alakanın birer kanıtı olan beni anma makalelerini okuma fırsatı elime geçti."

Neumark, Türkiye'den ayrıldıktan sonra da ülkemizle olan ilişkisini kesmemiş, 1952 ve 1965 yıllarında İstanbul Üniversitesi'nde misafir profesör olarak bulunmuş, Cumhuriyetin 50. Yıl dönümü kutlamaları için 1973 yılında yeniden Türkiye'ye gelmiş ve 1974-1975 ders yılında bir dönem boyunca yeniden İstanbul Üniversitesi'nde misafir profesör olarak görev yapmış, daha sonra 1982 ve 1984 yıllarında da davetli olarak Türkiye'ye gelmiştir. Neumark ayrıca 29 Mayıs 1986 tarihinde, Alman profesörlerin Türkiye'ye olan minnettarlıklarını ifade etmesi adına İstanbul Üniversitesi bahçesine konulan şükran anıtının törenleri için de dönemin Almanya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Richart von Weizsacker (1920-2015)'e eşlik etmesi için Türkiye'ye davet edilmiştir. (Reisman, 2011: 145) Onun Türkiye'ye olan bağlılığını, Ekim 1982'de Odakule'de verdiği konferansdaki konuşmasına Türkçe olarak başlayıp konuşmasını Almanca olarak sürdürmüş olmasından ve ilerleyen yaşlarına kadar verdiği Türkçe demeçlerden de anlamak mümkündür.

Neumark ayrıca anılarında, son olarak Ankara'da bir konferans için Türkiye'ye geldiğinde, onu karşılayanlar arasında, siyasetçi Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu (1922-19889 tarafından görevlendirilen bir kişi ve eski öğrencilerinin bulunduğunu, bu karşılamada kendisine içinde yazılı bir kart bulunan bir çiçek takdim edildiğini anlatır ve ekler; (Neumark, 2017: 226)

> "Kartın içeriği şöyleydi: 'Sayın Hocam ikinci vatanınıza hoşgeldiniz.' Her ne kadar gerçek payı varsa da, bu ifade Türkiye'nin bizler için yedek vatan olmadığını, bilakis doğduğumuz ülkeye tekrar yerleştikten ve ana dilimizi tekrar kullanmaya başladıktan sonra, bizim için ikinci bir vatan hâline geldiğini dile getiriyor."

Eserleri:

- Begriff und Wesen der Inflation (Enflasyon Kavramı ve Özü), Jena, 1922
- Gaston Jeze Allgemeine Theorie des Budgets (Gaston Jeze Genel Bütçe Teorisi), 1927
- Der Reichs Haushaltsplan: Ein Beitrag zur Lehre von Öffentlichen Haushalt, (Zengin Bütçe: Kamu Hanelerinin Eğitimine Katkı), Jena 1929
- Konjonktur und Steuern (Konjonktür ve Vergiler), Bonn 1930
- Finances Allemandes et Crise Economique (Alman Maliyesi ve Ekonomik Kriz), Revue de I' universite de Lyon, 1932
- Betrachtungen zur Gegenwartigen Bevölkerungsgliederung Deutschlands (Almanya'nın Şu Anki Nüfus Yapısına İlişkin Düşünceler), Population, vol II, 1935

- Neue Ideologien der Wirtschafts Politik (Ekonomi Siyasasının Yeni İdeolojileri), Leipzig, 1936

- Poltica Economica a Turciei Noastre (Türklerin Ekonomi Politikası), Economica Dergisi ve The Independent Gazetesi, 1936

- L'evolution Politique et Culturelle de la Nouvelle Turquie (Yeni Türkiye'nin Siyasi ve Kültürel Evrimi), L'Actualite Economique, vol 1, 1936

- Probleme Monetare ale Zilelor Noastre (Bugünün Parasal Sorunları), Economica Dergisi ve The Independent Gazetesi, 1937

- Preisgestaltung im Konjonkturverlauf (Ekonomik Döngü İçinde Fiyatlandırma), Oesterreichische Zeitschrift für Bankwesen, 1937

- Ausgleichsprobleme der Öffenlichen Finanzwirtschaft (Kamu Maliyesinin Sorunlarını Dengelemek), Schweizerische Zeitschrift für Statistik u. Volkswirtschaft, 1937

- Theorie und Praxis der Modernen Einkommensbesteuerung (Modern Gelir Vergilendirme Teorisi ve Pratiği), Bern, 1947

- Handbuch der Finanzwissenschaft (Maliye El Kitabı), Tübingen 1950, (Wilhelm Gerloff & Fritz Neumark)

- Beitrage zur geld und Finanztheorie (Para ve Finans Teorisine Katkıda Bulunmak), Tübingen 1951

  (Alman Ekonomist Heinz Sauermann (1905-1981) ile ortak çalışma)

- Wilhelm Gerloff, Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft/Journal of Institutional and Theoretical Economics, 1954

- Wirtschafts und Finanzprobleme des Interventionsstaates (Mücadeleci Devletin İktisadi ve Mali Problemleri), 1961

- Steuerpolitik in der Überflussgesellschaft (Zengin Toplumda Vergi Politikası), 1961

- Halkların Refahı Üzerine Görüşlerdeki Değişimler, 1961

  (Frankfurt Main Üniversitesi'ndeki görev aldığı rektörlük konuşması)

- Geçmişte ve Şimdi Vergilendirme Prensipleri, 1965

- Almanya'da İmparatorluğun Kuruluşundan Bu Yana Kamu Harcamalarının Gelişimi, Finanzarchiv Journal (Kamu Finansmanı Üzerine Ekonomi Dergisi), Tübingen 1967

- Fiscal Politik und Wachsturns Schwankungen (Maliye Politikası ve Büyüme İstikrarsızlıkları), Wiesbaden 1969

- Grundsatze Gerechter und Ökonomisch Rationaler Steuerpolitik (Adil ve İktisaden Rasyonel Vergi Politikasının Esasları), 1970

- Maliye Politikası Müdehaleciliğin Teori ve Tatbikatıdır, 1970

- Alman Ekonomist Edgar Bernhard Jacques Salin (1892-1974)'in anısına, İsviçre Basel Üniversitesi'nde yapmış olduğu konuşma, 1973

(Bu anma konuşması, 1947 yılında Edgar Bernhard Jacques Salin tarafından kurulmuş olup, John Wiley & Sons yayınevi tarafından üç ayda bir çıkartılan hakemli bir akademik yayın organı olan Kyklos Journal'da, 1975 yılında yayımlanmıştır.)

Türkiye'deki Eserleri:

- Tatbiki İktisat İlmi: İktisat Siyaseti, 1934

- İktisadi Meslekler Tarihi, Çev: Ahmed Ali Özeken, 1934

- Hükümet ile Belediyeler Arasında Mali Salahiyetlerin Tahdidi, Çev: Asım Süreyya, 1934

- "Zamanımızın Nüfus Meseleleri" (Inhaltsübersicht), "*Ökonominin Bugünkü Meseleleri"* (Economic Issues of Today), İstanbul Üniversitesi Hukuk Talebesi Cemiyeti, 1934

- Bütçede Yeni Temayüller (İstanbul Üniversitesi açılış dersi), 1935

- Mali Tekliflerin Arsıulusal Mukayese ve İstatistikleri, Çev: Refii Şükrü Suvla, Ankara 1935

- Yeni Türkiye'nin Siyasal, Kültürel ve Ekonomsal Tekamülü, Çev: Ahmet Ali Özeken, İÜHFM, 1935

- Komün Bilgisinin Esas Meseleleri (Issues on Public Economics), Çev: Refii Şükrü Suvla, İÜHFM, 1936

(*"Komün Bilgisinin Esas Meseleleri"* adlı çalışma, aynı yıl Neumark'ın editörlüğünde Cumhuriyet Matbaası tarafından da yayımlanmıştır.)

- A. Spitaler, das Doppelbestuerungs Problem, Çev: Sabri F. Ülgener, İÜHFM, Sayı 6, 1936
- Bibliyografya: Crises and Cycles (Wilhelm Röpke), Çev: Muhlis Ete, İÜHFM, Cilt 2, Ocak 1936
- Harp Ekonomisi: Harp Ekonomisinin Esas Meseleleri ve İstatistiğin Ekonomik Seferberlik Planında Ehemmiyeti, Çev: Sabri F. Ülgener, Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü Neşriyatı 1937
- Cihan Ekonomisinin Geçmişi ve Geleceği (Üniversite Konferansları 1935-1936), 1937
- Mukayeseli Hukukun Maliye İlminde Önemi, Çev: Orhan Arsal, 1937
- Vergi Yükü ve İktisadi Hayat (Üniversite Konferansları 1936-1937), Çev: Sabri F. Ülgener, İÜHFM, Cilt 3, Sayı 2, 1937
- Günün Bütçe Meseleleri, Maliye Mecmuası, Cilt 1, Sayı 6, Ankara 1938
- Dış Ticaret Siyaseti, Çev: Sabri F. Ülgener, İ. Ü. İktisat Fakültesi Neşriyatı 1938
- Maliye Siyasetinin Milli Husussiyetleri (Üniversite Konferansları 1937-1938), Çev: Sabri F. Ülgener, İÜHFM, Sayı 14, 1938
- İktisadiyatın ve İktisat Siyasetinin Yeni İnkişaf Temayülleri (Üniversite Konferansları 1938-1939)
- Hammaddelerin Beynelmilel Dağıtımı Meselesi (Prof. Cemil Birsel'e Armağan), Çev: Sabri F. Ülgener, 1939
- Umumi İktisat Teorisi, Çev: Refii Şükrü Suvla, Ahmed Ali Özeken, I. Cilt, 1939
- 1938 Senesinde Türk Harici Ticareti (Der Türkishche Aussenhandel im Jahre 1938), Çev: Orhan Tuna, İÜİFM, Sayı 1, 1939
- Bibliyografya: Wilhelm Gerloff, İÜİFM, Sayı 1, 1939

(J. Dobretsberger, B. Dertilis ve Ömer L. Barkan' la ortak çalışma)

- Bibliyografya: Türkiye'de Son Bankacılık Literatürüne Umumi Bir Bakış (Neuere Literatur Über Türkisches Bankwesen), Çev: Sabri F. Ülgener, İÜİFM, Sayı 1, 1939

- Konjonktürel Bir Bütçe Açığı Karşısında Devletin Vaziyeti (Considerations Sur L' attitude de L'etat Vis-à-vis D' un Deficit Budgetaire Conjoncturel), Çev: Orhan Dikmen, İÜİFM, Sayı 1, 1939

- Verginin Tarifi ve Mahiyeti (Begriff und Wesen der Besteuerung), Çev: Sabri F. Ülgener, İÜİFM, Sayı 1, 1939

- Maliye İlmine Dair Ekonomik ve Sosyolojik Tetkikler, Çev: Sabri F. Ülgener, 1940

- Umumi İktisat Teorisi: Kıymet ve Fiyat Nazariyeleri, II. Cilt, I. Fasikül, Çev: Orhan Dikmen, 1940

- Ahlak ve İktisat (Üniversite Konferansları 1939-1940), Çev: Sabri F. Ülgener, 1940

- Bibliyografya: Nihat Ali Üçüncü, İÜİFM, Cilt 2, 1940

- Bibliyografya: Othard Schulze, İÜİFM, Cilt 2, 1940

- Bibliyografya: Hans Luckas, İÜİFM, Cilt 2, 1940

- 1939-1940 Senelerinde Türkiye Dış Ticareti (Der Türkische Aussenhandel 1939-1940), Çev: Sabri F. Ülgener, İÜİFM, Cilt 2, Sayı 3-4, 1941

- Devletin Fiyat Teşekkülü Müdehalesi, Ankara 1941

- Harp Maliyesi Meseleleri (Üniversite Konferansları 1940-1941), 1941

- Umumi İktisat Teorisi: İstihsal-İnkısam-Umumi Gelir Meseleleri-Ücret, II. Cilt, II. Fasikül, Çev: Orhan Dikmen, 1942

- Modern İktisat ve Maliye Siyasetinde Sosyal Noktai Nazar (Üniversite Konferansları 1941-1942), 1942

- Kitap İncelemesi: Die Auswirkungen der Kapitulationen auf die Türkische Wirtschaft-Osman Nebioğlu, İÜİFM, Cilt 3, Sayı 1-2, 1942

- Kitap İncelemesi: Le Commerce de I'Europe (Avrupa Ticareti), İÜİFM, Cilt 3, Sayı 1-2, 1942

- Devlet Ekonomi Politikasının Başarı Şartları (Prof. Ebülûlâ Mardin'e Armağan), Çev: Bülent Davran, 1943

- İktisadi Düşünce Tarihi, Çev: Ahmet Ali Özeken, 1943

- Maliye ve İktisadi Buhran, Çev: Ömer Celal Sarc, 1943

- Genel Ekonomi Teorisi, Çev: Refii Şükrü Suvla & Ahmet Ali Özeken, İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, 1944

  (Bu eser, İstanbul Halk Kitabevi tarafından 1948 yılında yeniden yayımlanmıştır.)

- Ekonomi Politikası Dersleri: Ekonomi Politikasının Umumi Esasları-Dış Ticaret Politikası-Ziraat Politikası, Çev: Sabri F. Ülgener & Turgut Tükel, 1945

- Bibliyografya: Erich Welter, İÜİFM, Cilt 5, Sayı 1-4, 1945

- Türkiye'de Harp Sonrası Maliye Meseleleri, İÜİFM, Cilt 8, Sayı 1-4, 1946

  (La Haye Kongresi'ne sunulan tebliğ, Eylül 1947)

- Kitap İncelemesi: Ekonomi Politikasına Ait Müşahhas Problemler Hakkında Hükmü Vermek Meselesi/W. A. Jöhr, İÜİFM, Cilt 8, Sayı 1-4, 1946

- Kitap İncelemesi: Maliye Dersleri Cilt II/Fadıl H. Sur, İÜİFM, Cilt 8, Sayı 1-4, 1946

- Devri (Siklik) Bütçe, Çev: Osman F. Okyar, İÜİFM, Cilt 9, Sayı 1-2, 1947

- Nouvelles Tendances de la Politique Financiere (Finansal Politikada Yeni Trendler), İÜİFM, Cilt 9, Sayı 3, 1948

- Maliyeye Dair Tetkikler, 1951

- Vergi Politikası: Adil ve Ekonomik Bakımdan Rasyonel Bir Vergi Politikasının Temel Prensipleri, Çev: İclal Feyzioğlu Cankorel, İstanbul Filiz Kitabevi, 1975

Fritz Neumark'ın Türkiye'de bulunduğu 1933-1952 yılları arasındaki anılarını kaleme aldığı "*Zuflucht am Bosporus" (Boğaziçine Sığınanlar)* adlı eseri ise, 1979 yılında Almanya'da yayımlanmış, daha sonra 1980 yılında Prof. Dr. Şefik Alp Bahadır tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Neumark, İstanbul'daki anılarını kaleme aldığı bu

kitabını ülkemize olan minnetini ifade ederek sonlandırır ve der ki; (Neumark, 2017: 273)

> "İlkin yabancımız olan, ama daha sonraları gittikçe ikinci vatan haline gelen bir ülkede yaşadıklarımı anlatmaya son verirken, başlangıçta olduğu gibi birçok meslektaşımı ve diğer Alman mültecilerini barındırmakla kalmayıp, doğduğumuz ülkede çoğumuzun hayatını tehdit eden koşullar egemenken, uygun çalışma imkânları da sağlamış olan Türkiye Cumhuriyeti'ne derin ve içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrılışımızdan çok seneler geçtikten sonra dahi, o zamanın mültecileriyle eski Türk arkadaşları arasında sıkı mesleki ve sosyal bağların var oluşu, otuzlu ve kırklı yıllardaki faaliyetimizin, hayatımızda bir ara nağmeden ibaret olmadığının kanıtı olarak görülebilir…"

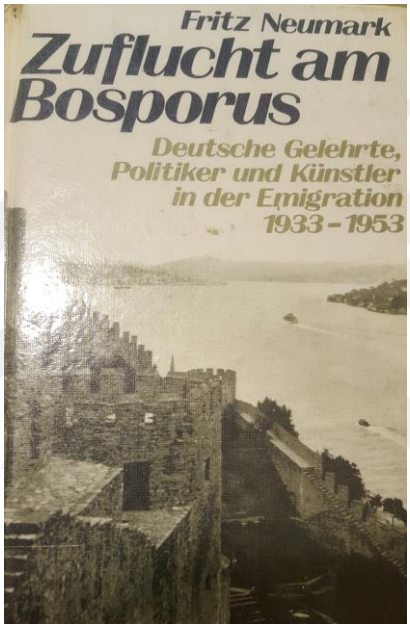

Resim 5.9. Neumark'ın "*Boğaziçine Sığınanlar*" Adlı Eseri, 1979

Kaynak: Goethe Institut, 2019

5.1.1. Fritz Neumark'ın Devlet Daire ve Müesseselerinde Rasyonel Çalışma Esasları Hakkındaki Raporu (1949)

Başbakanlık tarafından verilen talimat üzerine, 1949 yılında Fritz Neumark tarafından hazırlanan Devlet Daire ve Müesseselerinde Rasyonel Çalışma Esasları Hakkındaki Rapor, devlet dairelerinin yeniden yapılandırılması amacıyla hazırlanmış olup, Türkiye Cumhuriyeti döneminde bu alandaki ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır. Kamu yönetimi alanında reform gerektiren sorunlar üzerine yapılan çalışma denetleme sisteminin güçlendirilmesi, personelin dengesiz dağılımının giderilmesi, maaş sistemlerinin düzenlenip, geliştirilmesi konularını içerir. Neumark tarafından hazırlanan raporda, Türkiye'deki kamu personel sistemi üzerinde detaylı

araştırma ve analizlere yer verilmiştir. Neumark hazırlamış olduğu raporunun amacını şu cümlelerle ifade eder; (Yayman, 2005)

> "Buyrulan emirler gereğince, Devlet idaresinde rasyonel çalışma bakımından mevcut olan noksanlarla bunların bertaraf edilmesini sağlayacak tedbirleri inceledim. Tetkik mevzunun genişliği sebebiyle, nihayet iki aya inhisar eden araştırmalarımın neticeleri esas itibarı ile az çok umumi bir karakter taşımakta ve teferruattan ziyade müşterek bir takım reorganizasyon meselelerine taalluk etmektedir. Raporda temas edilen bazı hususlar hakkında –arzu edildiği takdirde- ilerde daha derin ve geniş malumat verilebilir. Buna karşılık teknik, iktisadi, hukuki vs. hususiyetler arz eden diğer bazı meseleler ayrı bir inceleme konusu teşkil etmekte ve buna binaen mevzubahis sahalarda mütehassıs sayılan kimselerin hazırlayacağı hususi birer raporun verilmesini icap ettirmektedir."

Toplam yedi bölümden oluşan raporun birinci bölümünde; kamu kurumlarında idari düzenleme gerektiren nedenler, örgütlenme eksiklikleri, çalışan memur sayılarının dağılımındaki uyumsuzluklar, çalışmakta olan memurların niteliklerinin yetersizliği, mevzuat ve denetim alanındaki yetersizlikler, ikinci bölümde; yapılacak yeni düzenlemelerle birlikte kurulması gereken örgütlenme yapısı, bakanlıklarda bu düzenlemeleri yapacak komisyonların kurulması gerekliliği, üçüncü bölümde; Başbakanlığa bağlı bir enformasyon bürosu kurulması ve bu büro vasıtasıyla kamu yönetimi sorunlarının neler olduğu ve bunların çözümü için ne gibi tedbirlerin uygulanması gerektiğinin kamuoyuna duyurulması tavsiyelerinde bulunulmuştur. Raporun diğer bölümleri ise, çalışanların ücret sorunlarının belirlenmesi ve bu sorunların iyileştirilmesi için neler yapılabileceği konularını kapsamaktadır. (Kılınç, 2018)

Fritz Neumark'ın hazırlamış olduğu rapora göre, devlet kurumlarındaki çalışma prensiplerinin bir kısmı çalışan memurlarla ilgili konuları içerir. Çalışan sayısının bazı kurumlarda az olmakla birlikte, genel anlamda bakıldığında gereğinden fazla olması ve çalışanların alanlarındaki niteliğine ilişkin sorunlar rasyonel çalışmayı engellediği için önemli bir sorun olarak görülmektedir. (Kalağan, 2010) Bu sorunun çözümünde çalışanlara kendi alanlarında eğitim verilmesi, gerekli niteliklere sahip olabilen memurların istihdam edilip, geri kalan niteliksiz memurların kurumlardan temizlenmesi, dolayısıyla gereksiz sayıda çok kişiye ücret vererek, o kişilerden yeterli verimi alamamak yerine, kalan memurların ücretlerinde iyileştirme gerçekleştirerek hem bu kişilerin çalışma veriminin, hem de refah seviyelerinin yükseltilmesi önerilmiştir. Bunun yanında; bazı bakanlık ve kuruluşların birleştirilmesi, gereksiz olanların kapatılması, kamu yönetimindeki bürokratik işlemlerin kolaylaştırılması, dolayısıyla bu kurumların daha çok işlevsel hale getirilmesi, hükümetin iktisadi ve mali işlerine şeffaflık sağlanması, denetim sistemindeki aksaklıkların giderilmesi gibi çözüm önerileri sunulmuştur. (Kalağan, 2010; Kılınç, 2018)

Neumark, hükümetin talimatıyla kendisine verilen görev doğrultusunda hazırlamış olduğu raporu hakkında şu açıklamalarda bulunur; (Neumark, 2017: 256, 257)

> "Bu geniş kapsamlı görevden ilkin ürkmüştüm; çünkü her ne kadar tüm bilgi edinme imkânları verildiyse de, teknik ve personel bakımından hemen hemen hiçbir yardım tahsis edilmemişti. Ancak, ısrar üzerine birkaç ay süreyle ilk bakışta reforma uğraması özellikle gerekli görülen idari kuruluşlardan örnekleme yaparak, Ankara'da politik bakımdan kabul ettirilebilir yönetsel değişiklik önlemlerini araştırmayı Kabul ettim. Bu düşünce ve önerilerimin ne kadarının fiilen uygulanmaya konduğunu hiçbir zaman öğrenemedim, ama korkarım ki konduysa, bu son derece mütevazı ölçüde olmuştur."

Neumark'ın da düşüncelerinde öngördüğü üzere, devlet yöneticileri tarafından uygulamaya konulmayan bu raporun hazırlandığı dönemin koşulları ve aradan geçen yıllar sürecinde günümüzün koşulları ele alındığında Neumark'ın tespit, görüş ve çözüm önerilerinin ne kadar doğru ve yerinde olduğunu söylemek mümkündür.

Fritz Neumark'ın 1949 tarihli çalışmasının ardından bu konuda yapılan ikinci çalışma ise, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası tarafından hazırlanması istenen ve Amerikalı İktisatçı James Barker tarafından hazırlanan, Barker'in tüm kamu yönetimini kapsayan bir memur politikasının oluşturulması ve merkezi bir personel örgütü kurulması önerilerinde bulunduğu, Türkiye'nin iktisadi kalkınması hakkında hazırlanan ve iki kısımdan oluşan "Barker Raporu"dur.

5.2. Ord. Prof. Dr. Alexander Rüstow (1885-1963)

Resim 5.10. Ord. Prof. Dr. Alexander Rüstow (1885-1963), 1960

Kaynak: http://www.ruestow.org/Galerie.htm

Alexander Rüstow, 8 Nisan 1885 tarihinde Almanya'nın Wiesbaden kentinde, Bertha Rüstow ve subay olan Hans Rüstow çiftinin oğlu olarak dünyaya geldi. Ari ırka mensup Protestan bir aileden geliyordu. İlk öğrenimini Wiesbaden kentinde tamamlayan Rüstow, Lise eğitimini 1903 yılında Berlin Lisesi'nde tamamladıktan sonra, 1903-1908 yılları arasında Göttingen, Münih ve Berlin üniversitelerinde matematik, fizik, felsefe, klasik filoloji, hukuk ve ekonomi bilimi alanında eğitimler aldı. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974), 1963 yılında kaleme aldığı bir makalesinde Rüstow'un, Alman eğitim sisteminde çeşitli alanlarda almış olduğu eğitimlerin, Türkiye'ye geldikten sonra buradaki çalışmalarına olan yansımasını şöyle değerlendirir; (Fındıkoğlu, 1963)

> "Prof. Rüstow'u kendi branşı (iktisadi coğrafya) yanında demografiye, sosyolojiye, iktisat politikasına hatta bir aralık felsefe tarihine de sevketmiştir."

Rüstow, 1908 yılında Erlangen Üniversitesi'nde başladığı doktora çalışmasını, yalan paradoksu üzerine hazırladığı "*The Liar: Theory, History and Solution"* adını verdiği doktora teziyle 1910 yılında tamamladı. (Möckelmann, 2016: 271) Almanya'daki Teubner (Teubner-Verlag) adlı yayınevinde Latin ve Yunan eserlerinin baskılarına ilmi müşavirlik görevinde bulundu. (Ülgener, 1963) 1914-1918 yılları arasındaki Birinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusuna gönüllü olarak katılan Rüstow, savaş döneminde önce topçu zabiti, ardından teğmen olarak görev yaptı. Ordudaki görevleri sırasında birçok nişanla ve demir haç madalyasıyla ödüllendirildi. (Dinçaslan, 2015) Savaşın ardından Almanya Ekonomi Bakanlığı'nda 1919-1924 yılları arasında yasa uzmanı olarak danışmanlık görevinde bulunan Rüstow, buradaki görevi sırasında, 1923 yılında çıkan ilk Alman Kartel taslağını hazırladı. 1919-1923 yılları arasında yapmış olduğu çalışmalarında tekelleşme, kartel ve sosyal fayda gibi konulara yoğunlaşan ve 1924 yılında Almanya Ekonomi Bakanlığı'ndaki görevinden ayrılan Rüstow, aynı yıl Berlin'de bulunan Alman Makine Yapım Kurumu'nun (Verein Deutscher Maschinen-Bauanstalten) ekonomi bölümünde başladığı görevini 1933 yılına kadar sürdürdü. Burada görev yaptığı dönemde aynı zamanda Berlin Yüksek Ticaret Okulu (Berliner Handelshochschule)'nda doçent olarak akademik kariyerine devam etti. (Reisman, 2011: 135)

Resim 5.11. Alman Ordusunda Görev Yapan Alexander Rüstow Kızı Fides İle Birlikte, 1916

Kaynak: http://www.ruestow.org/Galerie.htm

Kendisiyle aynı iktisadi ve sosyal görüşlere sahip olan, neoliberalizmin önemli temsilcilerinden Wilhelm Röpke (1899-1966) ile birlikte, Freiburg Okulu ekolünün önemli temsilcilerinden biri olan Alman iktisatçı Walter Eucken (1891-1950)'in öğrencilerinden olan Rüstow, Röpke ile hem yakın dost hem de akademik konularda birbirlerine yakın çalışma arkadaşıydı. Meslekdaşı Wilhelm Röpke ile olan akademik çalışmaları ve dostlukları daha sonra Türkiye yıllarında da devam edecekti. Rüstow, yine Türkiye'de bulunduğu yıllar içerisinde hocası Walter Eucken ile de irtibatını kesmeyecek ve kendisiyle yazışmalarını sürdürecekti. Freiburg ekolünün ikinci kuşak temsilcilerinden olan Rüstow ve Röpke, daha sonra, bu ekolün bilimsel yayını olan, "*Ordo"* (Ekonomik ve Sosyal Düzen Dergisi) dergisinde de uzun yıllar birlikte çalışmışlar, Rüstow ayrıca, meslektaşı Röpke ile birlikte, savaş sonrası serbest piyasa ekonomisi görüşüyle ülke ekonomisini yöneten ve ekonomisinin hızla toparlanmasını sağlayarak başarı gösteren, 1949-1963 döneminin Batı Almanya Ekonomi Bakanı ve aynı zamanda Ordoliberalizmin temsilcilerinden biri olan Ludwig Erhard (1897-1977)'a Alman ekonomisine yön verilmesi hakkındaki danışmanlık görevini uzun yıllar sürdürmüştür.

Rüstow, 1932 yılında Dresden Sosyal Politika Cemiyeti'nde gerçekleştirdiği serbest piyasa-güçlü devlet konulu konferansında bütün grupların ve çıkarların üstünde olan güçlü bir devlet yapısı görüşünü savundu. Bu konferansta kartel hukukunun önemine değinen Rüstow'a göre; kartel hukukunun uygulanmadığı bir ülkede devlet, lobicilik faaliyetlerinde bulunanlar kişiler için kolay elde edilebilen bir imkandı ve ona göre bu durum, ülkedeki liberal bir ekonomik düzenin yitirilmesi anlamına gelmekteydi. (Möckelmann, 2016: 274)

Resim 5.12. Alexander Rüstow & Lorena Rüstow, İstanbul 1938

Kaynak: Haymatloz, Berlin 2000

1933 yılı ise, Alexander Rüstow için yeni başlangıçlar yılıydı. Daha önce iki evlilik gerçekleştirmiş olan ve bu evliliklerinden altı çocuğu bulunan Rüstow, üçüncü evliliğini 9 Aralık 1933 tarihinde, kendisi gibi Ari ırka mensup bir Protestan olan ve 1905 yılında Almanya'da dünyaya gelen Lorena Rüstow ile gerçekleştirdi. Hitler ve partisinin iktidar olmasını engellemek adına koalisyon hükümeti kurma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanınca, aynı yıl, Yahudi olmamasına rağmen, Nazi ideolojisi karşıtı politik görüşleri sebebiyle, Hitler Almanyasının gizli siyasi polis örgütü olan Gestapo (Geheime Staatpolizei) tarafından Berlin'deki evi aranmış, bu baskından sonra Berlin Yüksek Ticaret Okulu (Berliner Handelshochschule)'daki görevinden ve Almanya'dan ayrılmak zorunda kalmıştı. (Reisman, 2011: 135)

Nazi diktatörlüğüne boyun eğmek istemeyen ve hep ülkesi adına daha iyiyi düşleyen iktisat ve sosyoloji profesörü Rüstow, kendi ülkesinden ayrılmak konusundaki almış olduğu kararı şöyle anlatır; (Möckelmann, 2016: 274-Reisman, 2011: 135)

> "Hitler'in işgal etmeye başladığı ülkemde hava o kadar bozulmuştu ki, nefes alamıyordum. Artık orada yaşamak istemiyordum…"

Bu durum aslında kendisi için yabancı değildi çünkü, Alexander Rüstow'un büyük amcası Wilhelm Rüstow'da, 24 Şubat 1848 tarihinde Fransa'da işçi sınıfının öncülüğünde başlatılmış sonrasında ise tüm dünyaya yayılmış bir özgürlük ve devrim hareketi olan ve başarısızlıkla sonuçlanan bir mücadelenin ardından, yaşadığı ülkesi Prusya'dan İsviçre'ye göç etmek zorunda kalmıştı. (Neumark, 2017: 28) Şimdi ise aynı durum, Nazi Almanyasında daha fazla kalamayacağına kanaat getiren ve siyasi görüşlerinden ötürü vicdanen kendisini ülkesinden ayrılmak zorunda hisseden Alexander Rüstow için geçerliydi. Kendisi için de artık yeni bir ülkeye göç etmenin zamanı gelmişti. Fritz Neumark (1900-1991), vicdanen kendilerini ülkelerinden

ayrılmak zorunda hisseden Rüstow gibi hocalar hakkında şunları söyler; (Neumark, 2017: 97)

> "...İltica etmeleri, onların yüksek ahlaki meziyetlerinin bir göstergesidir. Ahlaki-politik idealler ve sarsılmaz bir vicdan sahibi kişiler olduklarından, aslında onlar için de –isterlerse Nazi rejimine uyabilecekleri hâlde- ilticadan başka bir seçenek yoktu."

Rüstow, Zürih'de bulunan Yardım Cemiyeti aracılığıyla 1933 yılının Aralık ayında Atatürk'ün Üniversite Reformu kapsamında Türkiye Hükümeti ile 5 yıllık anlaşma imzalayarak ülkemize geldi. Kendisinin, sözleşmesi dahilinde bulunan üç yıl içinde Türkçe öğrenmek ve derslerini Türkçe olarak vermek şartını yerine getirememesine rağmen, ilk beş yıllık sözleşmesinin bittiği 1938 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel (1897-1961) tarafından sözleşmesi yenilendi. Neumark anılarında, Yücel'in bakanlık dönemini şöyle değerlendirir; (Neumark, 2017: 163)

> "1933 Üniversite Reformu alanında büyük hizmette bulunan Reşit Galip'ten sonra bakanlığa atanan Yücel, bu reform eserini birçok tepki ve eleştirilere karşı korumuş ve geliştirmek için de tüm gücüyle çaba göstermiştir."

Rüstow, 15 Ekim 1938-15 Ekim 1939 dönemini kapsayan bu 1 yıllık sözleşme dahilinde 939 TL maaş karşılığında (yapılan vergi kesintilerinden sonra maaşı net 650 TL'dir) üniversitedeki görevini sürdürdü. (Bkz Ek 16, İ. Ü. Arşiv, 2019) Rüstow, 1933-1949 yılları arasında 16 yıl boyunca ailesi ile birlikte ülkemizde kalarak, buradaki yaşamını ve İstanbul Üniversitesi'ndeki akademik çalışmalarını sürdürmüştür. (Möckelmann, 2016: 278) Türkiye'ye geldiği ilk yıl, 20 Aralık 1933 tarihinde Edebiyat Fakültesi'nde göreve başlayan Rüstow, burada Beşeri ve İktisadi Coğrafya ve Felsefe Tarihi derslerini verdi. Fakültedeki diğer meslektaşları ise, cumhuriyet döneminin önemli coğrafyacılarında, İbrahim Hakkı Akyol (1888-1950), Ali Tanoğlu (1904-1978), Ahmet Hulusi Ardel (1902-1978) ve Besim Darkot (1903-1990)'tu. (Fındıkoğlu, 1963) Verdiği derslerden biri olan ve aynı isimde ilk cildi 1939, ikinci cildi ise 1944 yılında yayımlanmış olan iki ciltlik ders kitabı da kaleme almış olan Rüstow, iktisadi coğrafyayı şöyle tanımlar ve önemi hakkında der ki; (Eröz, 1963)

> "Beşeri coğrafya içinde iktisadi coğrafyaya bu derece mühim bir yer verilmesinin sebebi, iktisadın insanı en yakından, en ciddi ve en şümullü (kapsamlı) bir tarzda alâkadar eden saha olmasıdır...Tâbir caizse, iktisadi coğrafya, iktisadi malların kıt bulunma keyfiyetini mütalâa eden iktisat ilminin ampirik tatbikî kısmıdır. İktisadi mallardaki bu kıtlık mevzubahis olmasaydı, ne iktisadi coğrafya, ne iktisat ilmi ve ne de iktisadi faaliyet akla gelirdi...İktisadi coğrafya ilmi, iktisadi malların ve istihsal imkânlarının dünya yüzünde yalnız ne suretle değil, aynı zamanda niçin şu veya bu tarzda tevezzü etmiş olduğunu tetkik etmekle mükelleftir."

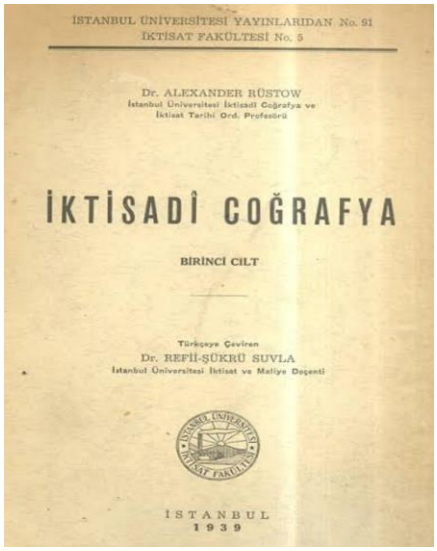

Resim 5.13. Alexander Rüstow'un, "*İktisadi Coğrafya"* Adlı Kitabının İlk Cildi, 1939

Kaynak: kutuphane.akmb.gov.tr

Rüstow, ders kitabı olarak hazırlamış olduğu iki ciltten oluşan "*İktisadi Coğrafya"* adlı eserinde, bu kitabın yazılış amacını şöyle ifade eder; (Eröz, 1963)

> "Bu vakte kadar iktisadi coğrafya hakkında yazılan eserlerin azim ekseriyetinde iktisadi ilimlere has metod ve noktaî nazarlara tam mânasile riayet olunmamıştır. Biz burada iktisadi coğrafya sahasını bilhassa iktisat ilmi bakımından aydınlatmağa, bu sahanın mezkûr ilim için yüksek ehemmiyetini belirtmeğe ve aynı zamanda iktisadi ilimlere mahsus görüşlerin iktisadi coğrafya hâdiselerine tatbikinin müsmiriyetini göstermeğe çalışacağız."

Rüstow, Edebiyat Fakültesi'ndeki görevinin ardından daha sonra ise, Hukuk Fakültesi bünyesindeki İktisadi ve İçtimai İlimler Enstitüsü ve 14 Aralık 1936 tarih ve 2/5719 sayılı kararname ile kurulan İktisat Fakültesi bünyesinde İktisat Tarihi ve İktisadi Coğrafya Kürsüsü'nün başkanı olarak çalışmalarını sürdürdü. Rüstow, görev aldığı İktisat Fakültesi'nin kuruluşuyla ilgili şunları söyler; (Sayar; 2014: 90)

> "İktisadi ve içtimai sahada sıhhatli bir bilgiye sahip olmak...gayesiyle İstanbul Üniversitesi'nde İktisat Fakültesi'ni açmak hükümetin mesut ve ileriyi gören bir tedbiri olmuştur."

Rüstow ayrıca, 1949 yılında Ordo Dergisi (Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft)'nde yayımladığı, "*Zwischen Kapitalismus und Kommunismus"* (Kapitalizm ve Komünizm Arasında) adlı makalesinde iktisat biliminin önemi konusunda, iktisadın tek başına ele alınmayıp, diğer alanlarla birlikte ele alınıp onlara yardımcı olabildiği ölçüde önemli olduğunu belirterek bu bakış açısının gerçekleştirilebilmesi konusunda ise şunları dile getirmiştir; (Ülgener, 1963)

> "İktisada verdiğimiz ehemmiyet, 19. Yüzyılda iktisadi hayatı her türlü yaşayış sahamızın en mühim ve en merkezi dalı saymamızdan ötürü değildir. Bikâlis, sağlam ve sıhhatli bir beşerî kıymet hiyerarşisine tekrar kavuşabilmenin ön şartı olarak, her şeyi ekonomiden ibaret gören hurafeleşmiş bir metaryalizmi yenmemiz icap edeceğine inanmaktayım."

Freiburg ekolünden gelen ve sosyal piyasa ekonomisi yanlısı olan Rüstow'un iktisadi düşüncesini Ülgener şöyle ifade eder; (Ülgener, 1963)

> "...Çelme takma ve imha etme şeklinde bir yarışma ile grupları birbirine düşüren zararlı rekabet yerine, sportif bir karşılaşmaya benzer şekilde sadece görülen işe ve başarıya dayalı bir rekabet varılacak hedeflerin başında gelir. Devlete düşen en mühim vazife de, yarışanlar arasında şans eşitliğini tesis ve muhafaza edecek şekilde sahayı monopolcü kuvvetlerden temizleyebilmektir."

Rüstow'un savunduğu iktisadi düşünceyi, Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974)'nun asistanlarından Prof. Dr. Mehmet Eröz 1930-1986) ise, şu sözlerle ifade eder; (Eröz, 1963)

> "Sosyalizmden maada, diğer imkân olarak, eski liberalizmin (Laissez Faire) sistemini değil de, üçüncü kuvvet olarak neo-liberalizm veya sosyal liberalizmin müdafaa ettiği güdümlü piyasa ekonomisini nazarı itibara almaktadır."

1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'ın etkisiyle, klasik liberalizmin yerine 1930'lu yıllardan itibaren neoliberalizm görüşü etkili olmaya başlamış, ancak serbest piyasa ekonomisinin devletin düzenleyici ve denetleyici rolü göz ardı edildiğinde ülke ekonomisinin krizlere açık olacağı dolayısıyla burada devlete müdahaleci rol yerine düzenleyici ve kural koyucu güçlü bir devlet rolü verilmesi gerekliliği başka bir ifade ile "piyasa dostu müdahale" görüşü önem kazanmıştır. (Eren, 2019) Bu bakış açısına göre iktisadi görüşlerini şekillendiren Rüstow'a göre, serbest piyasa ekonomisinin işlemesi ve bir ülkede ekonomik istikrarın sağlanması konusunda devlet göz ardı edilmemeli, devlete sadece kuralları belirleyen, düzenleyici, piyasada oluşan rekabeti denetleyen ve piyasa gücünü sınırlayan bir rol verilmelidir. Bu noktada ise Rüstow'un savunduğu, tıpkı Wilhelm Röpke (1899-1966) ve diğer Freiburg ekolünün temsilcileri gibi, üçüncü bir yol arayışıdır. Rüstow, bu iktisadi görüşleri doğrultusunda üzerinde çalıştığı akademik çalışmalarında toplumsal eşitlik, iktisadi düzen, sosyal piyasa ekonomisi, rasyonalite (akılcılık) ve home economicus (rasyonel birey) arasındaki ilişkileri konu almıştır. (Ertürk, 2019)

Başkanı olduğu İktisat Tarihi ve İktisadi Coğrafya Kürsüsü'nde İktisat Tarihi, Genel İktisadi Coğrafya, Cihan Ekonomisinde İstihsal Mevkii Meselesi, Yeni Zamanlar İktisadi Doktrinleri, İçtimaiyat ve İktisadi Coğrafya Meseleleri gibi ders ve seminer çalışmalarını sürdüren Rüstow, bunun yanı sıra, üniversitenin düzenlediği gerek üniversitede gerekse Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde gerçekleştirilen halka açık konferanslara katıldı. (Çam, 2012) 1937-1948 yılları arasında İstanbul Üniversitesi

İktisat Fakültesi'nde dekanlık görevinde bulunmuş olan Ömer Celal Sarc (1901-1988) Rüstow hakkında Üniversite Rektörlüğü'ne yazdığı 18 Mart 1939 tarihli yazıda, Rüstow'un bir yıl öncesine kadar asıl öğretim alanlarından ziyade tarih ve sosyoloji konularına daha çok önem verdiğini, memleket meseleleri ile çok fazla alakadar olmadığını ve Türkçe eser verme konusundaki eksikliklerini dile getirmiş olmakla birlikte kendisinin artık memleket meseleleriyle daha çok ilgilendiğini belirtmiş ve kendisinin Türkiye'nin iktisadi folkloru hakkında vermiş olduğu seminerin, bu ilginin bir işareti olduğuna dikkat çekmiştir. (Bkz Ek 17, İ. Ü. Arşivi, 2019)

Fındıkoğlu (1901-1974), Rüstow'un bu alanlarda yapmış olduğu çalışmalarını şöyle aktarır; (Fındıkoğlu, 1963)

> "Ders programları dışında iktisat siyasetiyle iştigalini Üniversite dışı iş hayatından seçilmiş yerli ve ecnebi şahsiyetlerle birlikte hazırladığı kollogyomlarda daha yakından görüyoruz. Üniversel sayılabilecek olan bu kültür sevgisi Profesör Rüstow'u folklora ve etnografyaya kadar sevketmiştir."

Neumark ise anılarında, kendisinin üniversitedeki kürsüsünden ve verdiği derslerden şöyle bahseder; (Neumark, 2017: 82, 83)

> "Aslında klasik filolog olan ve sonradan ekonomi bilimine geçen Rüstow, ilk planda ekonomi coğrafyası öğretecekti, daha doğrusu iş anlaşması bu koşulu gerektiriyordu. Bir süre sonra ona ekonomi tarihi ve sosyoloji dersleri verme olanağı da tanındı. Yani ekonomi coğrafyası dersini –her ne kadar zaman geçtikçe daha ilgi çekici bir şekilde vermeyi başardıysa da- böylece nispeten çok daha iyi donanıma sahip olduğu dersleri verebilecekti."

Rüstow, 16 yıl boyunca görev yaptığı İktisat Fakültesi'nin öneminden, yıllar sonra fakültenin 1944-1945 dönemi albümü için kaleme alacağı yazısında şu sözlerle bahsedecekti; (Reisman, 2011: 146, 148)

> "İkinci Dünya Savaşı nihayet sona erdi. Seferberliğin sona ermesi ve bir savaş ekonomisinden barış ekonomisine geçişle birlikte, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bazı ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlar baş gösterdi.
> Bu geçiş döneminde, bu yeni gidişata uyum sağlamaktan doğacak teknik örgütlenme sorunlarından çok daha önemli olan, gelinen noktaya ilişkin topyekün bir mutabakata varmaktır. Bu ciddi ve hayati sorunların çözümü, fakültemizde öğretilen tüm disiplinlerle yakından bağlantılıdır. Bu nedenle, bu dönemde pratik yaşamın İktisat Fakültesi öğretiminden soyutlanamayacağı açıktır."

Türkiye'ye geldiği ilk yıllarda, üniversitedeki akademik çalışmalarının yanında Türk hükümetine danışmanlık görevi de yapmış olan Rüstow, Philipp Schwartz (1894-1977) ve Fritz Neumark (1900-1991) ile birlikte, dönemin Ekonomi Bakanı Celal Bayar (1883-1986)'ın isteği doğrultusunda, Ekonomi Bakanlığı'na, Alman ekonomi uzmanı önerilerinde bulundu. (Möckelmann, 2016: 154)

İstanbul'a geldiği ilk zamanlar diğer bazı meslektaşları gibi Ehrenstein Pansiyonu ve Beyoğlu İstiklal Caddesinde bulunan Pera Oteli'nde kalan Rüstow daha sonra Kadıköy'de, Fritz Neumark'ın kız kardeşi Else Weinberg'in evinin çatı katına taşınarak, Mühürdar Sokak, Numara 121'de ikamet etmeye başladı. Akademisyen meslektaşları Hans Reichenbach (1891-1953), Ernst Eduard Hirsch (1902-1985), Fritz Neumark (1900-1991), Wilhelm Röpke (1899-1966), Alfred Isaac (1888-1956) ve sonrasında Josef Dobretsberger (1903-1970) ise, kendisinin Kadıköy Mühürdar Sokak'tan komşularıydı. (İ. Ü. Arşiv, 2019-Möckelmann, 2016: 153)

Kendisinin, siyaset bilimi ve sosyoloji profesörü olan oğlu Dankwart Rüstow (1924-1996), çocukluğundan itibaren üniversite eğitimini tamamlayana kadar Türkiye'de yaşamını sürdürdü. Amerika Princeton ve New York City üniversitelerinde akademik görevlerde bulunan, Transitoloji (demokrasiye geçiş) ekolünün kurucusu olan Rüstow, bu konu üzerinde ABD'de yapmış olduğu çalışmalarında, İsveç ile çocukluk ve gençlik dönemini geçirdiği Türkiye'yi incelemiş önemli uzmanlardan biridir. Dankwart Rüstow, Princeton Üniversitesi'nde doçentlik görevinde bulunduğu 1958-1959 ders yılında, bilimsel araştırmalar yapmak üzere Türkiye'ye gelerek Ankara Üniversitesi İdari İlimler Enstitüsü'nde "*Mukayeseli Devlet İdaresi ve Türkiye"* (Comporative Government and Turkey) başlıklı bir seminer vermiştir. (Savcı, 1961) Dankwart Rüstow'un, yaşamının önemli bir bölümünü geçirdiği Türkiye'ye olan ilgi ve sevgisini, babasının asistanlarından Prof. Dr. Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983)'in ABD'de bulunduğu dönemde, kendisiyle görüşebilmek için kaleme aldığı mektubunu eski Türkçe yazıyla kaleme alıp cevapladığı mektubundan da anlamak mümkündür. (Sayar, 2014: 115, 116) Daha önceki evliliklerinden altı çocuk sahibi olan Alexander Rüstow'un, Lorena Rüstow ile olan evliliğinden ise, Türkiye'de yaşadığı dönemde, 10 Mart 1943 tarihinde İstanbul Amerikan Hastanesi'nde oğlu Hans Christoph Hellmut Rüstow dünyaya geldi. (İ. Ü. Arşiv, 2019)

Resim 5.14. Alexander Rüstow'un 10 Mart 1943 Tarihinde İstanbul'da Dünyaya Gelen Oğlu Hans Christoph Hellmut Rüstow

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

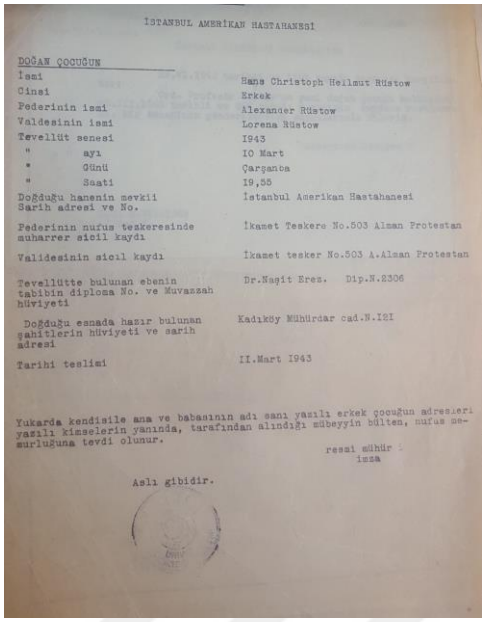

İSTANBUL AMERİKAN HASTAHANESİ

DOĞAN ÇOCUĞUN

İsmi	Hans Christoph Hellmut Rüstow
Cinsi	Erkek
Pederinin ismi	Alexander Rüstow
Valdesinin ismi	Lorena Rüstow
Tevellüt senesi	1943
" ayı	10 Mart
" Günü	Çarşamba
" Saati	19,55
Doğduğu hanenin mevkii Sarih adresi ve No.	İstanbul Amerikan Hastahanesi
Pederinin nufus teskeresinde muharrer sicil kaydı	İkamet Teskere No.503 Alman Protestan
Validesinin sicil kaydı	İkamet tesker No.503 A.Alman Protestan
Tevellütte bulunan ebenin tabibin diploma No. ve Muvazzah hüviyeti	Dr.Nagit Eres. Dip.N.2306
Doğduğu esnada hazır bulunan şahitlerin hüviyeti ve sarih adresi	Kadıköy Mühürdar cad.N.121
Tarihi teslimi	11.Mart 1943

Yukarda kendisile ana ve babasının adı sanı yazılı erkek çocuğun adresleri yazılı kimselerin yanında, tarafından alındığı mübeyyin bülten, nufus memurluğuna tevdi olunur.

resmi mühür :
imza

Aslı gibidir.

Resim 5.15. Alexander Rüstow'un Oğlu Hellmut Rüstow'un, Amerikan Hastanesi Tarafından Verilen Doğum Belgesi, 11 Mart 1943

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Resim 5.16. Alexander Rüstow Oğlu Hellmut Rüstow İle Birlikte, 1944

Kaynak: http://www.ruestow.org/Galerie.htm

Rüstow İstanbul yıllarında, burada bulunan meslektaşlarıyla sohbet toplantıları düzenler, belirli zamanlarda yapılan bu toplantılarda birbirleriyle görüş alışverişinde bulunurlardı. Yabancı profesörler arasında gerçekleştirilen bu toplantılar için Alman kimyager Friedrich Breusch (1903-1983) şunları söyler; (Widmann, 2000: 287, 288)

> "Kendimizi düşünsel yalıtılmışlıktan kurtarabilmek için, her branştan 12-15 kişinin katıldığı bir tür özel akademi kurduk. Yöneticileri toplumbilimci

> Alexander Rüstow ve hukukçu Andreas Schwartz'dı. İktisatçı Neumark, Kessler, Isaac, arkeolog Bittel, botanikçi Heilbronn ve Brauner, zoolog Koswig, astronom Freundlich, Rosenberg, Gleisberg ve kimyager Arndt ve daha birçokları geçici olarak buna katıldılar."

Alman yazar Kathrin Meier-Rust, "*Alexander Rüstow: Geschichtsdeutung und Liberales Engagement"* (Alexander Rüstow: Tarihsel Yorum ve Liberal Bağlılık) adıyla kaleme aldığı ve Alexander Rüstow'un biyografisinin konu alındığı kitap çalışmasında Rüstow'un İstanbul'daki yaşamından, onun sözleriyle şöyle bahseder; (Reisman, 2011: 137)

> "Rüstow'un daha önceki dost çevresi neredeyse tümüyle...ders vermek üzere ABD'ye giderken, kendisi 16 yılını 'Marmara Denizi'nin girişinde...Kadıköy'deki yarım daire şeklinde pencereleri olan çok hoş çalışma odasının göreli tecridinde', İstanbul sürgününde geçirdi. Temelde ona hep yabancı kalan iklim ve dil, yabancı ortam ve zihniyet bir sorundu. Gçömenlerin hiçbiri 'gerçekten kök salmayı' başaramadı ve 'ülke ahvaliyle üretken bir bütünleşme' söz konusu bile olamadı."

Kathrin Meier-Rust'un Rüstow biyografisinde, Hitler döneminde ABD'ye giden eski dost çevresi diye belirttiği arkadaşları, Rüstow'un Franz Oppenheimer (1864-1943) vasıtasıyla tanıdığı ve o yıllarda Amerika'da görev yapan eski arkadaşları Alman ekonomist ve sosyal bilimciler Gerhard Colm (1897-1968), Eduard Heimann (1889-1967) ve Adolf Lowe (1893-1995)'dü. Rüstow'a ülkemizde bulunduğu 1941 yılında, bu dostlarının teşvikleriyle, kendilerinin de görev aldığı, ABD'deki New School for Social Research'ün Sosyoloji Kürsüsü'nde kadro verildi fakat Rüstow'un yaptığı müracaat, dönemin Almanya Başkonsolosu Hans Kroll (1898-1967) tarafından kabul edilmediğinden kendisi ABD'ye gidemedi. (Möckelmann, 2016: 276, 277)

İyi derecede Latince, Eski Yunanca ve Fransızca dillerine hakim olan, orta düzeyde de İngilizce bilen Rüstow, ülkemizde bulunduğu yıllar içinde Türkçe öğrenmek konusunda sıkıntılar yaşadı. Bu konuda çok yetenekli değildi çünkü, Latin alfabesindeki yeni kelimeler ve gramer değişikliklerine adapte olamamıştı fakat üniversitedeki çalışma ortamında alanında çok başarılı çevirmenlerle birlikte çalıştı. Bu çevirmenlerden kendisinin Türkiye'ye geldiği ilk yıllardaki mesai arkadaşları; Rüstow'un aynı zamanda doçentliğini de yapan Dr. Naim Öktem ve Mehmet Ali Bey'di. (Fındıkoğlu, 1963) Kendisi, 1934 yılında ülkesinden ayrılmak zorunda bırakılarak ülkemize gelecek olan ve sonra 1953 yılına kadar 19 yıl boyunca ülkemizde kalan yakın arkadaşı Alman hukuk bilimci Andreas Bertalan Schwartz (1886-1953)'a buradaki çalışma ortamıyla ilgili şunları söyler; (Möckelmann, 2016: 278, 279-Widmann, 2000: 386-389)

> "Fakültede Türk meslektaşlarla aramızdaki çalışma başlangıçta birtakım sorunlar yaratmıştı. Fakat bunlar kısa sürede aşıldı ve yerini sadakat ve nezaket içinde

sürdürülen bir dostluğa bıraktı. Ancak, formaliteler ve bürokratik engellerle işleyen bir sisteme alışmak biraz zaman alıyor.
...Ders boyunca kürsüde yanında duran çevirmen senin Almanca anlattıklarını her cümleden, yerine göre de her paragraftan sonra Türkçeye çeviriyor. Bu, düşündüğünden de başarılı oluyor. Tabii en önemlisi yabancı dili iyi bilen, verdiğin dersin içeriğini çok iyi anlayan birini bulmak.
Alman meslektaşların birbiriyle ilişkileri, Alman üniversitesindekine oldukça benzemektedir. Herkes toplum içindeki ilişkilerini dilediği şekilde sürdürebiliyor. Oturacak yer şartları burada son derece müsait...devamlı yeni binalar inşa ediliyor...aylık kirası beş odalı bir yer için 90-100TL (180-200 RM) arasında değişen evler bulmak mümkün.
...Lisana gelince başlangıç için, Türkçeden daha fazla Fransızcaya ihtiyaç oluyor. Fakülte görüşmeleri bile Fransızca olarak yürütülüyor."

Üniversiteden çalışma arkadaşı aynı zamanda Kadıköy'den komşusu olan yakın dostu Fritz Neumark (1900-1991) anılarında, kendisinin uzun yıllar kaldığı İstanbul'a ve ülkeye çok fazla ısınamadığını dolayısıyla Türkçeye olan ilgisinin de az olduğunu belirtir. Alman diplomat Reiner Möckelmann'a göre ise, Rüstow'un Türkçeyi öğrenememesindeki en önemli etkenlerden biri, 1928 yılında ülkede Latin alfabesine geçilmesiyle birlikte dilbilgisinde yaşanan değişikliklerdi. Dolayısıyla kendisi bu değişikliklere adapte olamamış ve ülke lisanını öğrenememişti. Möckelmann'a göre, kendisinin Türk dilini öğrenememesindeki bir diğer etken ise, o dönemde 48 yaşında olan Rüstow'un artık orta yaşın üzerinde olduğundan yeni lisana kolay kolay adapte olamamasından kaynaklanmaktadır. Ancak Rüstow, akademik çevresi ve öğrencileri tarafından her zaman sevilen ve saygı duyulan bir hoca olmuştu. Neumark, meslektaşı Alexander Rüstow'un kişiliği konusunda şu tespitlerde bulunur; (Neumark, 2017: 77, 78-Möckelmann, 2016: 277-280)

"Büyük bir alçak gönüllülük, insani sıcaklık ve temiz kalplilik sahibiydi...Türk öğrenciler karşılarında duran bu insanın çok önemli biri olduğunu çabuk kavramıştı. Alexander Rüstow meslek yaşamımda beraber çalıştığım meslektaşlarım arasında beni en çok etkilemiş olanıdır."

Rüstow'un öğrencilerinden ve kendisiyle uzun süreler birlikte çalışarak hocasının derslerinin ve eserlerinin Türkçe çevirilerini gerçekleştirmiş olan Prof. Dr. Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983), –ki Ülgener askerliği sürecinde bile, Halıcıoğlu'nda görev yaptığı Yedek Subay Okulu'ndan her hafta cuma günleri izinli saylarak hocasına asistanlık ve çevirmenlik görevini sürdürmüştür- Rüstow'un vefatının ardından hocası hakkında kaleme aldığı makalesinde, hür insan, hür şahsiyet değerlerinden beslenen serbest bir ekonomik ve sosyal düzen savunucusu diye tanımladığı hocasının kişiliğinden söyle bahseder; (Sayar, 2014: 87-Ülgener, 1963)

"...Meseleler üzerine son derece ciddi, sabırlı bir araştırıcı hüviyeti ile eğilmesini bilen, kaynakların derinliğine inmedikçe kendini tatmin edilmiş saymayan bir zeka!...heyecanlı, idealist bir mizaç!...Rüstow, tahlilci tarafı yanında ve belki üstünde, her hali ve tavrı ile bir şövalye insan sıfatını taşımıştır. Hadiseler

karşısında eğilip bükülmeyen, yön değiştirmeyen tavrını, değer ölçülerindeki salâbetini bu şövalye mizaçta kökleşmiş görebiliriz. Rüstow'u diğer ilim adamlarından ayıran özelliği de belki burada aramak lazım gelir."

Prof. Dr. Horst Widmann'a göre ise Rüstow; (Widmann, 2000: 199)

"...Çok yönlü ve titiz bir bilim adamıydı. Mülteciliğin verdiği sınırlı olanaklara ve ilmi tartışmaların her zaman olumlu olmamasına rağmen kendisinin deyimiyle 'geleneksel ilmi ciddiyet' kuralına daima sahip çıkmış ve bu parolaya daima sadık kalmıştır."

11-25 Mayıs 1939 tarihleri arasında ülkemize gelen Alman Milli Eğitim Bakanlığı müfettişi Dr. Herbert Scurla (1905-1981) aynı yıl hazırladığı 7 Şubat 1940 tarihli raporunda Alexander Rüstow hakkında şöyle bahseder; (Şen, 2008)

"İktisat Tarihi ve İktisat Coğrafyası Kürsüsü 1933'den itibaren Dr. Alexander Rüstow tarafından yönetilmektedir. Doğum 1885, Ari ırktan, evli ve altı çocuk babasıdır. Rüstow, Marksist olarak tanınır. Evvelce Alman Makine Yapım Kurumu'nda ekonomi bölümünü yönetti. Kendisinin Schleicher çevresine dahil olduğunu iddia ediyor. Başlangıçta Başkonsolosluğun güvenini kazanarak oraya sızmaya çalışmıştır. Ancak verdiği bilgilerin samimiyetsizliği çok çabuk ortaya çıkmıştır. Rüstow Türkiye'ye sığınanların en menhus mensuplarından biridir."

Almış olduğu eğitim olarak klasik, politik olarak ise sosyalist görüşe sahip olan Rüstow'un çalışmalarında, Alman sosyolog Max Weber (1864-1920)'e düşünsel yakınlığı anlaşılmaktadır. (Reisman, 2011: 135) Ancak neoliberal görüşleriyle tanınan, sosyal piyasa ekonomisinden yana olan Rüstow, Scurla'nın raporunda tanımladığı gibi Marksist düşünce yapısına sahip değildir. Bu durum Scurla'nın Türkiye'de görev yapan Alman bilim insanları hakkında hazırladığı raporunun eksik ve yalnış bilgilerle hazırlanmış olduğunun bir göstergesidir. Rüstow her zaman, sınırlı devlet müdehalesi ve piyasa ekonomisinin kurallarının işlediği liberal bir iktisadi düzeni savunmuştur. Scurla'nın raporundaki görüşlerinin aksine, Rüstow ve ailesi ile ilgili Alman vatandaşlığından çıkarılmaları adına bir öneride bulunmamıştı. Dolayısıyla Rüstow ve ailesindeki diğer kişiler için Alman vatandaşlığından çıkartılma durumu söz konusu olmadı. Almanya'nın İstanbul Başkonsolosluğu, o dönemde pasaportlarının süresi bitmiş olan Rüstow ailesine hiç bir zorluk çıkarmadan yardımcı olmuş ve 3 Ağustos 1939 tarihinde Alexander Rüstow ve ailesinin pasaportlarını beş yıl daha uzatmıştı. (Möckelmann, 2016: 276) Ancak, yine de Türkiye'deki Alman yetkililer Rüstow'a karşı yakın takiplerini sürdürmüşlerdi.

Türkiye hükümeti ile yapmış oldukları anlaşma doğrultusunda siyasi faaliyetlerde bulunamayan Rüstow, Hitler'in iktidarı döneminde her zaman daha özgür ve daha iyi sosyo-ekonomik şartlarda olan bir Almanya'nın hayalini kurdu. Politik görüşlerinden ötürü çok sevdiği ülkesinden kendi isteğiyle ayrılmak durumunda kalmış olan Rüstow hakkında, 1939-1944 yılları arasında Türkiye'nin Alman büyükelçiliği

görevinde bulunan Alman diplomat Franz von Papen (1879-1969), 1952 yılında yayımladığı anılarında, onun vatanını çok seven bir kişi olduğunu belirtmiş ve Rüstow'un kişiliğini, karakteri yüce bir kişi olarak tanımlamıştır. (Sayar, 2014: 75) Rüstow, Hitler'in idaresinde olan ülkesine karşı siyasi anlamda birşeyler yapabilmek amacıyla II. Dünya Savaşı'nın son yıllarında siyasi durgunluğuna son verdi ve Türkiye'de bulunduğu bu dönemde İstanbul'daki Alman mültecilerin Hitler ve Nasyonal Sosyalizm karşıtı faaliyetlerinde yer alarak, onların örgütlenmeleri için çalıştı. 14 Ağustos 1943 tarihinde, Ernst Reuter (1889-1953), Gerhard Kessler (1883-1963), Hans Wilbrandt (1903-1988), Friedrich Breusch (1903-1974), Curt Kosswig (1903-1982) ile birlikte kurdukları ve Alman Özgürlük Birliği (Deutscher Freiheitsbund) adını verdikleri oluşumla birlikte Rüstow ve arkadaşları, Almanya'da yaşanan siyasi gelişmeleri takip ederek, tüm dünyayı ve Alman toplumunu Hitler ve partisinin Nasyonal Sosyalist rejimi hakkında bilgilendirmeyi, insanları uyarmayı ve Hitler rejimi yıkıldıktan sonra demokrasi ve hukuk temelli yeni bir Alman devletini hayata geçirmeyi amaçladılar. Nazi hükümetinin Türkiye'de bulunan gizli ajanları tarafından sürekli izlenmekte olan akademisyenler birlikteki çalışmalarını gizlilik içinde sürdürdüler. Alexander Rüstow o dönemde, Amerika'nın savaş dönemi istihbarat örgütü olan Stratejik Hizmetler Dairesi (OSS)'nin İstanbul Şubesi ile Alman direniş hareketi arasındaki irtibatın sağlanması için de çalıştı. (Reisman, 2011: 135- Möckelmann, 2016: 276) Ayrıca, Türkiye'de bulunduğu yıllar içinde eşi Lorena Rüstow ile birlikte, Almanya'dan yeni gelen akademisyenlere ev bulma, eşya temini, ailelerindeki diğer fertlere çeviri işleri bulma gibi konularda yardımcı oldu. (Çam, 2012) Prof. Rudolf Nissen (1896-1981) anılarında, Rüstow'un yürütmüş olduğu bu çalışmalarıyla ilgili şu bilgileri verir; (Widmann, 2000: 200)

> "Rüstow Amerikan Sefareti ile Almanların legal olmayan örgütleri arasında ilişkileri yürütüyordu. İstanbul'da adalardaki evi tarafların bir çok defalar buluşma yeri olmuştur. Ama herhalde Amerikan tarafının Alman makamlarına inanmamasından kaynaklanan, belki de Rossevelt-Churchill'in kayıtsız şartsız teslim ilkesinin tartışma zeminine yer bırakmadığı için, bu uğraşılar sonuçsuz kalmıştır."

Rüstow'un akademisyen meslektaşı ve Alman Özgürlük Birliği'nden çalışma arkadaşı olan Ernst Reuter (1889-1953)'le olan dostlukları her ne kadar iktisadi anlamdaki düşünce yapıları birbirleriyle uyuşmasa da yıllar boyu devam etti. Rüstow, 17 Mayıs 1954 yılında Almanya'nın Sosyal Demokrat Partisi lideri ve 1969-1974 dönemi Almanya başbakanı Willy Brandt (1913-1992)'a yazmış olduğu mektubunda, Reuter ile olan dostluğundan şu sözlerle bahsediyordu; (Möckelmann, 2016: 283)

> "Ben onun partisinden değilim. Sizin de bildiğiniz gibi ben sosyal piyasa ekonomisinden yana olan biriyim. Ancak Ernst Reuter'le farklı görüşlerde oluşumuz aramızdaki dostluğu olumsuz etkilemekten çok, pekiştirdi."

2 Ağustos 1944 tarihinde Türkiye ile Almanya arasındaki diplomatik ilişkilerin son bulmasıyla beraber Türk hükümeti, ülkemizde bulunarak resmi kurumlarda çalışanlar ve üniversite akademisyenleri hariç diğer Alman vatandaşlarından bir hafta içinde ülkeyi terk etmelerini ve Almanya'ya iade edilmelerini istemişti. Türkiye'yi terk etmek istemeyen Almanlar ise, birer Haymatloz olarak Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde enterne edileceklerdi. Alman yazar Kathrin Meier-Rust, bu tecritten Alman akademisyenlerin hariç tutulmasının sağlanmasında Alexander Rüstow'un etkisinin olduğunu söyler ve ekler; (Reisman, 2011: 343)

> "Rüstow, Kurtarma ve Yardım Komitesi temsilcisi yetkisiyle, bu durumu en azından üniversite mensubu Almanlar açısından savuşturmayı başardı."

Alman sosyolog ve iktisatçı Franz Oppenheimer (1864-1943)'in görüşlerinden etkilenen Rüstow, Türkiye'de bulunduğu yıllarda kaleme aldığı, "*Günümüzde Konum Belirleme" (Ortsbestimmung der Gegenwart)* adlı üç ciltlik büyük eserinde, Oppenheimer'in devletçilik ilkesine oldukça geniş bir biçimde değinmiştir. (Möckelmann, 2016: 273) Rüstow, "Dünya tarihinin neresindeyiz ?" sorusuna cevap aranan bu üçlü eserin 360 sayfa olan ilk cildinde; tahakkümün tarihsel süreçte nasıl meydana geldiği, 710 sayfa olan ikinci cildinde; baskı ve zorbalıklara karşı özgürlüğün savaşı –ki Rüstow'a göre, baskı ve zorbalıkların en aza indiği dönem ortaçağ dönemidir ve Hristiyanlık bu azalışın önemli bir nedenidir- 725 sayfa olan üçüncü ve son cildinde ise; o günün dünyasında tahakküm ve özgürlük arasında hangi yolun tercih edilmesi gerektiği konularını ele almıştır. (Dinçaslan, 2015, Ülgener, 1963) Neumark, anılarında, bu eserin yazılma sürecini Türkiye'de tamamlayan Rüstow'un çalışmaları hakkında şunları söyler ve kendisinin bu önemli eseri hakkında şu tespitlerde bulunur; (Neumark, 2017: 77)

> "Rüstow, imzaladığı anlaşmadaki yükümlülüklerine uygun olarak temsil ettiği branşlarla ilgili ders kitaplarını yazmak için samimi bir uğraş verdi, bunun yanında kaleme aldığı kültürel-sosyolojik makaleler Türkçeye çevrildi. İstanbul'da bir çeşit 'fildişi kule'de yaşamını sürdürmesine rağmen,...bu ülkeye son derece müteşekkirdi. Nedeni açık: Oradaki yaşam ona savaşın bitiminden kısa bir süre sonra İsviçre'de yayımladığı üç ciltlik büyük eserini yazabilmek için gerekli olan maddi araçları ve boş zamanı sağlamıştı. Bu anıtsal eser, sırf metin olarak değil, aynı zamanda ayrıntılı dip notlarıyla Rüstow'un bilgisinin şaşılacak genişliğini ve tasvirde tam doğruluk için verdiği uğraşıyı; ekonomik ve politik analizleri ise keskin bir gözle izlenişi, anlaşılırlığı ve sık sık hayali bir gücün varlığını gözler önüne seriyor. Bu başarıyı takdir etmek için, ulaştığı sonuçları tüm ayrıntılarıyla benimsemek gerekmemektedir."

Hocası Rüstow'un bu eserinin İstanbul'da ortaya çıkış ve tamamlanma sürecine tanıklık etmiş olan Ülgener ise, konuyla ilgili olarak şöyle bir tesbitte bulunur; (Ülgener, 1963)

> "İstanbul'da sakin, baskısız hayatı Rüstow'a, tekrar Almanya'ya dönünceye kadar, eserlerini olgunlaştırma ve tamamlama için gerekli ortamı, adeta bir çınaraltı huzurunu kazandırdı."

Ülgener'in, hocasının eseri hakkındaki tespitleri ise Rüstow'un engin bilgi birikimini anlayabilmek açısından önemlidir. Şöyle der Ülgener; (Ülgener, 1963)

> "Bu genişlikte ele alınan bir konunun ne kadar engin bir bilgiyi şart koşacağı aşikârdır. Jeoloji, etnoloji ve tarih öncesinden 19 ve 20. Yüzyılların tarihine kadar renk renk bilgi dallarına vukuf sahibi olmadan bu iddiada bir eseri kaleme almak değil hatırdan bile geçirmek imkânsızdır... (bu eser) bu yaygın ve zengin bilgi hazinesinin –eski bir tâbirle- 'sadırdan satra çıkmış' üç büyük cilt halinde gövdeleşmiş tezahüründen başka bir şey değildir."

Rüstow'un bu üçlü eseri, savaş bittikten sonra 1950, 1952 ve 1957 yıllarında İsviçre'de yayımlandı. Rüstow, yakın dostu Neumark'ın, kendi ülkesi dışında başka ülkelerde yaşamak zorunda kalmış Alman toplumbilimciler arasında, kaleme alınmış en başarılı eser olarak değerlendirdiği bu çalışmanın 1957 yılında yayımladığı üçüncü cildi olan, "*Ortbestimmung der Gegenwart: Eine Universalgeschichtliche Kulturkritik: Herrschaft oder Freiheit"* (Günümüzde Konum Belirleme: Evrensel Bir Tarihi Kültürel Eleştiri: Tahakküm veya Özgürlük) adlı çalışmasında, fikir ve görüşlerinden faydalandığı Neumark'a ithafta bulunarak şu sözlerle teşekkür etmiştir; (Neumark, 2017: 77, 78)

> "İstanbul yıllarının mülteci meşlektaşım ve yorulmaz uyarıcı Fritz Neumark'a dostça teşekkürlerimle."

Rüstow'un bir diğer önemli teşekkürü ise, büyük eserinin ilk cildinin önsözünde kaleme aldığı, bu eserin ortaya çıkması ve hazırlanmasına imkan sağlayan, yıllarını geçirmiş olduğu ülkemizedir. Şöyle der Rüstow; (Ülgener, 1963)

> "O günden bu yana kendimi ilmî çalışmaya verebilmiş isem, bunu Atatürk'ün yarattığı ve batı kültür çevresine yönelttiği Yeni Türkiye'ye borçluyum. Birçok meslektaşım gibi ben de bu cihetten liberal ve insanlık şanına lâyık şartlar altında bu yöneliş ve çevrilişe yardımcı olarak dâvet edilmiş bulunuyordum."

Rüstow ayrıca, bu büyük başyapıtının önsözünde, Hitler'e karşı olan tavrını da açıkça belirtmiş ve şöyle demiştir; (Reisman, 2011: 136)

> "Özgürlüğü onaylıyor, hâkimiyeti reddediyorum, insaniliği onaylıyor, barbarlığı reddediyorum, barışı onaylıyor, şiddeti reddediyorum. Bu zıt çiftler, insanlık tarihi dramının sahnelendiği büyük kutuplardır."

Rüstow'un üç ciltlik bu büyük eseri daha sonra, oğlu Dankwart Rüstow (1924-1996) ve Amerikan edebiyat çevirmeni Salvator Attanasio (1913-1993)'nun editörlüğünde, 1980 yılında, ABD'de bulunan Princeton Üniversitesi yayınları

tarafından tek ciltlik bir derleme olarak "*Freedom und Domination"* (Özgürlük ve Tahakküm) adı altında yayımlanmıştır.

Rüstow'un yine Türkiye yıllarında hazırladığı çalışmalarından çeşitli makaleleri ve 1945 yılında yayımladığı, "*Das Versagen des Wirtschaftsliberalismus"* (İktisadi Liberalizmin Başarısızlığı) adlı kitabı bulunmaktadır. Türkiye'de bıulunduğu dönemde yurtdışıyla olan mesleki ilişkilerini de sürdürmeye devam eden ve bu konuya, ilerleyen dönemlerde Almanya'ya geri döndüğünde mesleki kariyerine tekrardan devam edebilmek açısından özen gösteren Rüstow'un, 1946 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası *(Revue de la Faculte des Sciences Economiques de l'Universite d'Istanbul)* için kaleme aldığı "*Eğilimler ve Tepkiler"* başlıklı makalesi o dönemde ABD'de bulunan yakın dostu Kurt Engelmann tarafından, Hitler karşıtı politik görüşleri sebebiyle 1936 yılında Alman vatandaşlığından çıkarıldığı için 1938 yılında ABD'ye yerleşerek 1944 yılında buranın vatandaşlığına geçen, 1929 yılı Nobel Ödülü sahibi ünlü Alman edebiyat yazarı Thomas Mann (1875-1955)'e gönderilmiş, makaleyi çok beğenen Mann ise, Rüstow'a yolladığı mektubunda, Nazi dönemiyle ilgili etkileyici görüşlerini kaleme aldığı, 1947 yılında yayımlanan ve ünlü yazar tarafından, amansız bir hastalığa yakalanan kurgusal karakter, sanatçı Adrian Leverkühn'ün hayatının tasvir edilerek, halkın faşizmle zehirlenmesini konu edindiği ünlü eseri "Dr. Faustus"a atıfta bulunarak, Rüstow'un çalışmasını şu sözlerle övmüştür; (Möckelmann, 2016: 281, 282)

> "Makaleniz daha önce 'Dr. Faust'u yazdığım süreçte elime geçmiş olsaydı ne kadar sevinirdim..."

Rüstow'un diğer çalışmalarından, "*Bedingungen des Weltfriedens"* (Dünya Barışının Koşulları) adını verdiği makalesi 1938 yılında İsviçre'de, "*Zur Soziologischen Ortsbestimmung des Krieges"* (Sosyolojik Açıdan Savaş) adlı makalesi ise II. Dünya Savaşı'nın başladığı dönemde, 1939 yılında "Friedenswarte" isimli dergide Berlin'de ve ayrıca İsviçre'de yayımlanmıştır. (Möckelmann, 2016: 282)

Rüstow'un, Türkiye yıllarında yapmış olduğu bu bilimsel çalışmalarının yanında ülkemize yapmış olduğu katkılardan biri de, aynı zamanda kendisinin özel uğraş alanı olan folklor ve kültür oluşumlarını inceleyen etnografya bilimi hakkında çalışmalarda bulunması, bu anlamda Anadolu kültürünün âdetleri hakkında bilimsel araştırmalar yürütmesi, Sümer ve Hitit uygarlıkları arasında geçmişten o zamana kadar gelen benzerlikleri, farklılıkları, bu uygarlıkların folklorik kültürel yapılarını ve eşyalarını inceleyerek kanıtlamaya çalışmasıdır. (Dinçaslan, 2015) Rüstow'un, folklor ve etnografya bilimi alanındaki çalışmaları hakkında sosyolog Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) şu bilgileri verir; (Fındıkoğlu, 1963)

> "İlk geldiği günden beri medeniyetler yatağı olan Anadolu'nun muhtelif bölgelerinden gelen gençleri çevrelerinin folklorik ve etnografik mevzularıyla alâkadar ettiğini gördük. Türkiye'yi terkettiği güne kadar üniversitedeki odasının duvarlarında Anadolu kadınlarının elinden çıkma ve başak saplarından yapılmış

> nazarlıklara, duvar süsleme eşyasına, o eski medeniyetler tabakasından kalma izler gözü ile bakıyor ve bunu kütüphanesini dolduran sosyo-antropolojik neşriyattaki Sümer ve Hitit ziraî medeniyetinin benzer eşyasıyla mukayese ediyor, medeniyetlerin birbirine bağlılığını dünkü ve bugünkü folklorik konulara etnografik eşyanın benzerliğine dayanarak ispata çalışıyordu...1927'de kurulan Türkiye Halkbilgisi Derneği'nin tertip ettiği ve Prof. Orhan Tuna'nın tercüme eylediği bir konferansta Anadolu'daki muhtelif medeniyet tabakalarının ziraî folklordaki tortularından bahsetmiş, daha sonra hazırladığı bir anketi, üniversite bir broşür olarak neşretmişti...İktisat Fakültesince neşredilen bu broşürde Profesörün ziraî folklora ait izahatı ve tertip ettiği anketin sualleri ikinci defa bastırılarak fakülte talebelerine dağıtılmıştır."

Rüstow'un bu alanda yapmış olduğu çalışmalarından biri olan, "*Anadolu'nun Kadim İktisat Anane, Âdetleri ve Bunların Ehemmiyeti"* (1949) adlı makalesinde, konunun önemini şu sözlerle dile getirir; (Eröz, 1963)

> "En iptidaî ve en kadim âdetlerin bizim için fevkalâde büyük bir ehemmiyeti vardır. Bu âdetlerin modern Avrupa usulleri ve âletleri ile ortadan kaldırıldıkları yerlerde bu tahavvül ve terakki kaydedilmeye değer, fakat eskilerin yerine geçen o modern vasıtaları ayrıca uzun uzadıya izaha hacet yoktur. Burada ehemmiyet verilmesi lâzım gelen cihet, küçük, yükte hafif âletlerin mümkün olduğu kadar aynini bulup beraber getirmek, büyüklerin ise küçültülmüş birer modelini temin etmek. Beraber getirilecek âletlerde eski kullanılmış olan nümuneler, yeni güzel olanlara şayanı tercihtir."

Rüstow ayrıca, bu alandaki araştırmaların ve çalışmaların yaygınlaşması, aynı zamanda bu çalışmaların iktisat öğretimine katkı sağlaması için fakülteye vermiş olduğu öneriler doğrultusunda, 1949 yılında İktisadi ve İçtimai İlimler Enstitüsü'ne bağlı olarak bir Folklor ve Etnografya Merkezi'nin kurulmasını sağlamıştır. Ancak, Fındıkoğlu, Rüstow'un vefatı nedeniyle kaleme aldığı makalesinde, Rüstow ile birlikte gerçekleştirdikleri bir Almanya seyahati sırasında, iktisat alanından farklı sahalarda yapılan araştırmalardan hoşlanmayan bir fakülte idarecisi tarafından, kurmuş oldukları bu merkezin tabelasının çıkartıldığını ve bu alandaki girişimlerin bu olaydan sonra durduğunu ifade eder. (Fındıkoğlu, 1963)

Rüstow tüm bu çalışmalarının yanında, Refii Şükrü Suvla (1908-1962), Ahmed Halid İlteber, Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983) gibi ülkemiz için önemli bir çok iktisat bilim insanının yetişmesini sağladı. Kendisinin öğrencisi ve asistanlarından olan Ülgener özellikle hocasının, 1934 yılında, İktisadi ve İçtimai İlimler Enstitüsü'nün ilk yayını olarak, enstitü müdürü Wilhelm Röpke (1899-1966)'nin editörlüğünde yayınlanmış olan "*Ökonominin Bugünkü Meseleleri"* adlı kitapta yer alan ve Ali Hüseyin tarafından Türkçeye aktarılan "*İktisat Sistemi ve İktisat İdeolojisi"* (Wirtschaftsform und Wirtschaftsgeist) adlı çalışmasından çok etkilenmiş ve bu çalışma kendisine, iktisat zihniyetinde –ki Ülgener bu zihniyetin, İktisatta kültür ve sanat tarihi ilişkisinin biraraya gelmesinden oluştuğunu ifade eder- Alman Tarihçi Okulu'nun ikinci

kuşak temsilcilerinden olan Alman iktisatçı ve sosyologlar Werner Sombart (1863-1941) ve Max Weber (1864-1920) çizgisinin yolunu açmıştır. Özellikle, Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar'ın ifadesiyle, Smbart ve Weber'e fikren yakın, ruhen sadık olan hocası Rüstow'un çalışmalarındaki bu kişilere yatkınlık ve hocasıyla birlikte yapmış oldukları değerlendirme sohbetleri Ülgener'in iktisadi düşüncesinin şekillenmesinde etkili olmuş ve Ülgener bu durumu şöyle ifade etmiştir; (Sayar, 2014: 74, 75, 79)

> "...Almanya'dan taze bir kuvvet ve enerji ile gelip aramıza katılan hocaların ve özellikle Alexander Rüstow'un konuyu ilk olarak kürsüye getirmeleri karanlığa ilk kibriti çakmış oluyordu...Kapitalist düzenin ona (Sombart) göre en önemli ve başta gelen unsuru zihniyet tarafı idi. Sombart kıvrak kalemi ve berrrak çekici üslûbu ile okuyanı gerçekten etkilemeye yetiyordu. Konuya ilk onunla yanaşmış olmayı kendim için bugün de mutlu bir tesadüf sayarım...Fakat arkasından gelen Max Weber!"

Rüstow'un, Ülgener'i zihniyet meselesinde en çok etkileyen makalelerinden biri de, Ahmed Halid İlteber tarafından Türkçeye kazandırılan ve 1945 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası'nda yayımlanan, "*Devrimizin Vazife ve İş Adamının Ahlakı, Mazisi ve İstikbali"* (Der Moderne Pflicht und Arbeitmensch Hekunft und Zukunft) adını verdiği makalesidir. Bu çalışmasında Rüstow, sadece kendi çıkarları ve kendi maksimizasyonu peşinde koşan rasyonal bireyin (home economicus), ilk kez Fransız din reformcusu Jean Calvin (1509-1564) tarafından ortaya konan bir Hristiyanlık mezhebi olan Kalvinizmin, Protestan geleneğinde ikinci kuşağını temsil eden kalvinist ve aynı zamanda, Kalvinizmden sonra ortaya çıkan pürütanist (bu öğretilerden arındırılmış) iş ve ticaret adamının dünyevileşmesi sonucu ortaya çıktığı görüşünü savunur ve şöyle der; (Sayar, 2014: 254, 293)

> "Bundan böyle artık, çapulcu yerine...sergüzeşt peşinde koşan tacir ve nihayet fabrikaların bacalarını tüttürmekte olan patron hüviyetinde yeni baronlar kaim olmuştur."

Ülgener, kendisini iktisat zihniyeti olarak çok etkileyen hocası Rüstow'un akademik bilgi birikimiyle alakalı olarak ise şunları söyler; (Ülgener, 1963)

> "Yüksek tahsilini tamamladığı yıllardan bu yana çalışmaları akademik ve pratik konular arasında, hiçbir zaman birini öbürüne feda etmeden, âhenkli bir şekilde akmış ve yürümüştür... Sokrat öncesi felsefeden iktisat tarihine, sosyolojiye ve hatta iktisadi coğrafyaya kadar çeşit çeşit bilgi dalları Rüstow'un elinden geçmiştir; ve asıl mühim tarafı, hiçbirinde de yavanlığa ve sathiliğe düşmeden!...Esasen kendisinin İstanbul Üniversitesi'ndeki tedris faaliyeti de bu geniş ve yaygın bilginin açık bir delili sayılabilir."

Alexander Rüstow, 1939 yılının Eylül ayında bilimsel bir konferans vermek için gittiği İsviçre'de rahatsızlanması neticesinde 1940 yılında burada önemli bir böbrek ameliyatı geçirdi. İstanbul Üniversitesi'ndeki görevinden altı ay izinli sayılan Rüstow, tedavi sürecini, İsviçre'nin Cenevre kentinde sürdürdü. Bu süreçte, Cenevre'de Reu de

Lausanne No. 129 adresinde ikamet eden Rüstow tedavi sürecinin ardından Türkiye'ye ve görev yaptığı İstanbul Üniversitesi'ne geri döndü. (İ. Ü. Arşiv, 2019)

1 Ocak 1947 tarihinden, son sözleşmesinin bitimi olan 1 Ocak 1949 tarihine kadar üniversiteden aldığı 1.675 Lira maaşla fakültedeki görevini sürdüren Rüstow, Heidelberg Üniversitesi'nden almış olduğu davet üzerine 1949 senesinde ülkemizden ayrılarak Almanya'ya döndü ve Heidelberg Üniversitesi'nde, daha önceki başkanı Alman ekonomist Prof. Alfred Weber (1868-1958) olan Ekonomi ve Sosyal Bilgiler kürsüsünün başına geçti. Rüstow İktisat Fakültesi Dekanlığı'na, Heidelberg Üniversitesi'nden almış olduğu daveti ve İktisat Fakültesi'nden ayrılmak istediğini bildirdiği yazısında Türkiye'ye karşı olan minnet duygularını şu sözlerle ifade eder; (İ. Ü. Arşiv, 2019)

> "...Müşkül şartlar içinde iken, beni 16 yıl önce buraya çağırmış olan Türkiye'ye karşı şükran borcumu tamamiyle müdrikim; bu 16 yıllık faaliyetle Türk gençliğine ve meslektaşlarıma, fakülteye ve üniversiteye, şehre ve memlekete bağlandığımı hissediyorum...Bütün müşküllere rağmen İstanbul Üniversitesi'nin, Atatürk'ün büyük eserinin tahakkuku çerçevesinde, 1933 yılındaki ıslahat sayesinde ulaştığı kalkınma karşısında Heidelberg Üniversitesi'nde samimi bir hayranlık duyulmaktadır. Bu ıslahatın icrasında kendime göre hissedar ve Türk gençliğine hoca olabildiğim için her zaman şeref duyacağım; bunun güzel hatırası zihnimden hiç bir vakit silinmeyecektir."

Rüstow'un Türkiye'den ayrılmasıyla birlikte, görev aldığı İktisat Fakültesi'nde kendisinden boşalan İktisat Tarihi ve İktisadi Coğrafya Kürsüsü'nün başkanlığına ise, 16 Kasım 1950 tarihli profesörler kurulu senato kararı ile Ömer Lütfi Barkan (1903-1979) getirilmiştir.

Alman yazar Kathrin Meier-Rust, yukarıda bahsi geçen, Rüstow'la ilgili yayımladığı biyografik çalışmasında, kendisinin fakültedeki maaşı konusunda sıkıntılar yaşadığını ve maaşında iyileştirme yapılması için, Türkiye'deki son sözleşme tarihi olan 1946-1950 yıllarını beklemesi gerektiğini yazmış, ayrıca yazar konuyla ilgili olarak 1944 yılında Rüstow tarafından yazılan şu cümlelere yer vermiştir; (Reisman, 2011: 137)

> "Biz göçmenler şimdi işe ilk alındığımız dönemde düşük ücretli bir asistanın konumundayız...elimizde avucumuzda ne varsa harcadık ve artık mobilya, kitap vb. satmaya başladık."

Alexander Rüstow, 1949-1956 yılları arasında, Prof. Rudolf Nissen (1896-1981)'in anılarında belirtmiş olduğu gibi, kendi tabiriyle "verimli çalışmalar yapabildiği" Heidelberg Üniversitesi'nde akademik çalışmalarını sürdürdü ve 1956 yılında bu üniversiteden emekliye ayrıldı. Aynı zamanda Prof. Alfred Weber Enstitüsü'nün, 1951-56 yılları arasında Almanya Siyasal Bilgiler Birliği'nin ve 1955-62 yılları arasında Sosyal Piyasa Ekonomisi Hareketi Topluluğu (Aktiongemeinschaft

Soziale Marktwirtschaft)'nun başkanlık görevlerinde bulundu. Burada gerçekleştirdiği başarılı çalışmalarından ötürü, 1960 yılında FVS Vakfı ve Hamburg Üniversitesi tarafından kendisine bir şükran beratı verilmiş ve Rüstow'a bu beratta şu sözlerle teşekkür edilmiştir; (Ülgener, 1963)

> "Prof. Rüstow, iktisadi münasebetlerin ilmi tahlili ile beraber, ekonomik ve sosyal politikayı şekillendirme davası ile de derinlemesine meşgul olmuştur. Sosyal gayeleri kendine vazife bilen ve liberalizm düzeninden hareket eden bir iktisat politikasının en cesur ön savaşçılarından biri olarak karşımızda Rüstow'u görüyoruz."

Rüstow bu görevlerinden hariç, Frankfurt Genel Gazatesi *(Frankfurter Allgemeinen Zeitung)*'nin FAZIT Vakfı'nda yöneticilik yaptı. Yaşamının son dönemlerinde, 1955 yılında "*Wirtschaft und Kultur"* (Ekonomi ve Kültür), 1960 yılında "*Unbekannte Aspekte des Wirtschaftswunders"* (Ekonomi Mucizesinin Bilinmeyen Yanları) ve "*Frage und Antwort"* (Soru ve Yanıt) adlı kitap çalışmalarını yayımlayan Rüstow, 30 Haziran 1963 tarihinde Almanya'nın Heidelberg kentinde vefat etmiştir. (Dinçaslan, 2015-Möckelmann, 2016: 283-Widmann, 2000: 200)

Eserleri:

Türkiye'de Yayımlanmış Olan Eserleri:

- İktisat Sistemi ve İktisat İdeolojisi (Wirtschaftsform und Wirtschaftsgeist), Çev: Ali Hüseyin, *"Ökonominin Bugünkü Meseleleri"* (Economic Issues of Today), İstanbul Üniversitesi Hukuk Talebesi Cemiyeti, 1934

- Ekonomik ve Sosyal Tarih, 1937

- Harbin Sosyolojik Mahiyeti, Çev: Sadettin Buluç, Prof. Dr. Cemil Bilsel'e Armağan, 1939

- Anadolu'nun Kadim İktisat ve Âdatlerine Dair Kollekyum, 1939

- İktisat İlminin Esasları (Zu den Grundlagen der Wirtschaftswissenschaft), Çev: Sabri F. Ülgener, İÜİFM, Cilt 2, 1940

  (Bu makalede aynı zamanda, Freiburg Okulu'nun önde gelen isimlerinden Alman İktisatçı Walter Eucken (1891-1950)'in, 1940 yılında yayımlanan "*İktisadın Esasları"* adlı çalışmasının analizine de yer verilmiştir.)

- Sombart'ın Kapitalizm Telakkisi ve Tarihçi Mektebin İlmi Hedefleri (Sombarts Kapitalismus und das Arbeitsziel der Historischen Schule), Çev: Sabri F. Ülgener, İÜİFM, Cilt 3, Sayı 1-2, Ocak 1942

- İktisat Tarihinde Mezhep Meseleleri, Çev: Sabri F. Ülgener, İÜİFM, Cilt 3, Sayı 3-4, 1942

- İşletme İktisadı ve İktisat İlmi: Konrad Engelmann'ın Makalesine Dair Bazı Düşünceler, Çev: Orhan Tuna, İÜİFM, Cilt 4, Sayı 2, Ocak 1943

- At ve Araba İle Gitmenin Zihin Tarihi ve İçtimaiyattaki Ehemmiyeti, Çev: Nusret Hızır, II. Türk Tarihi Kurultayı, Ankara 1943

- Devrimizin Vazife ve İş Adamının Ahlakı, Mazisi ve İstikbali (Der Moderne Pflicht und Arbeitmensch Hekunft und Zukunft), Çev: Ahmed Halid İlteber, İÜİFM, Cilt 5, Sayı 1-4, 1945

- Roma İhtilali ve İmperator Augustus, Çev: Sabri F. Ülgener, İÜİFM, Cilt 5, Sayı 1-4, Ocak 1945

- Hammaddelerin Milletlerarası Dağıtımı, Çev: Ahmed Halid İlteber, 1945

- Eğilimler ve Tepkiler (Tendenzen und Reflexe), İÜİFM, Aralık 1946 (Yeniden basım, 1948)

- 19. Asır Garp Mimarisinin İnhitatında Fikir Tarihine ve Sosyolojiye Ait Faktörlerin Rolü (Die Geistesgeschichtlicht-Soziologischen Ursachen des Abendlaendischen Baukunst im 19. Jahrhundert), İstanbul Üniversitesi Felsefe Arşivi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, Ocak 1947

- Hür Bir Sosyalizm Mümkün müdür?, İÜİFM, Cilt 9, 1947-1948

  (İsviçreli İktisatçı Walter Adolf Jöhr (1910-1987)'ün, "*Ist Ein Freiheitlicher Sozialismus Möglich?"* adlı eserine dair kitap eleştirisi)

- Teknik Terakki, Aşırı Nüfus ve Kitleleşme, Çev: Ekmel Zadil, Ord. Prof. İbrahim Fazıl Pelin'in Hatırasına Armağan, 1948

- Folklor ve Etnografya Kılavuzu, İktisat Fakültesi Neşriyatı, 1948

- Anadolu'nun Kadim İktisat Anane, Âdetleri ve Bunların Ehemmiyeti, Folklor ve Etnografya Kılavuzu, 1949

- Türkiye İktisadi Coğrafyası, İstanbul 1949

- Sigmund Freud und von Aster, İş ve Düşünce Mecmuası, Sayı 91-93, 1949

- Zirai Folklor, Çev: Orhan Tuna, İş ve Düşünce Mecmuası, Sayı 237, 1962

Ders Kitapları:

- İktisadi Coğrafya Cilt I, Çev: Refii Şükrü Suvla, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, 1939
- İktisadi Coğrafya Cilt II, Çev: Ahmed Halid İlteber, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, 1944

Konferansları:

- Cihan Ekonomisinin Zihni Temelleri, Üniversite Konferansları 1935-1936
- Harbin Mahiyeti ve İstikbali, Üniversite Konferansları 1938-1939
- Harbin Sosyolojik Mahiyeti, Çev: Sabri F. Ülgener, Harp Akademileri, 3-4 Temmuz 1939
- Harp ve Ordu Teşkilatı, Çev: Sabri F. Ülgener, Harp Akademileri, 3-4 Temmuz 1939
- Harp Tekniğinin Siyasi ve İçtimai Tesirleri, Üniversite Konferansları 1940-1941
- Devrimizin Vazife ve İş Adamının Ahlakı, Mazisi ve İstikbali, Üniversite Konferansları 1942-1943

Diğer Eserleri:

- Der Lügner Theorie: Geschichte und Auflösung (Yalan Teorisi: Hikaye ve Çözülme), Leipzig 1910
- Schutzzoll oder Freihendel? Das für und das Wider der Schutzzollpolitik (Koruyucu Gümrük Politikası İçin ve Karşı Koruyucu veya Serbest Ticaret?) Frankfurt 1925
- Die Exportlage der Deutschen Maschinenindustrie (Alman Makine Endüstrisinin İhracat Durumu), Köln 1927
- Die Deutsche Sonder Konjunktur und die Möglichkeit ihrer Fredawer (Alman Özel Ekonomik Durumu ve Bunların Olasılığı), Ekonomik Politika Denemeleri, 1927
- Monopolkontrolle ader Monopolvertauteng, Ekonomik Politika Denemeleri, 1928

- Die Arbeitslosigkeit in der Deutschen Maschinenindustrie: 1919 bis 1932, (Alman Makine Endüstrisinde İşsizlik: 1919-1932), München 1932

- Die Arbeitslosigkeit in der Deutschen Maschinenindustrie (Alman Makine Endüstrisinde İşsizlik), München, Leipzig, 1933

- Bedingungen des Weltfriedens (Dünya Barışı Koşulları), Zürich 1938

- Zur Soziologischen Ortsbestimmung des Krieges (Savaşın Sosyolojik Yeri Üzerine), Zürich 1939

- Revolution du Liberalisme (Liberalizm Devrimi), Collaboration au Compte-Rendu des Seances du Colloque Walter Lippmann (Walter Lippmann Kollekyum Bildirilerinde İşbirliği), Paris 1939

- General Sociological Causes of the Economic Disintegration and Possibilities of Reconstruction (Ekonomik Parçalanmanın Genel Sosyolojik Nedenleri ve Yeniden Yapılanma Olanakları), Wilhelm Röpke'nin, "*Uluslararası Ekonomik Parçalanma"* (International Economic Disintegration) adlı eserine ek, London 1942

- Das Versagen des Wirtschaftsliberalismus als Religionsgeschichtliches Problem (Ekonomik Liberalizmin Dini Tarih Sorunu Olarak Başarısızlığı), 1945

- Entstehungs und Lebensbedingungen der Hochkulturen (Yüksek Kültürlerin Kökeni ve Yaşam Koşulları), Heidelberg 1948

- Zwischen Kapitalismus und Kommunismus (Kapitalizm ve Komünizm Arasında), ORDO (Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft), 1949

- Politik und Moral (Politika ve Ahlak), Tübingen 1949

- Ortbestimmung der Gegenwart: Eine Universalgeschichtliche Kulturkritik: Unsprung der Herrschaft (Günümüzde Konum Belirleme: Evrensel Bir Tarihi Kültürel Eleştiri: Tahakküm Sıçraması), Zürich 1950

- Ordojahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft (Ekonomi ve Toplum Düzeni İçin Ordo Yıllığı), 1951

- Ortbestimmung der Gegenwart: Eine Universalgeschichtliche Kulturkritik: Weg der Freiheit (Günümüzde Konum Belirleme: Evrensel Bir Tarihi Kültürel Eleştiri: Özgürlük Yolu), Zürich 1952

- Der Mensch in der Wirtschaft (Ekonomide İnsan), Baden 1952
- Wirtschaft und Kultur (Ekonomi ve Kültür), 1955
- Ortbestimmung der Gegenwart: Eine Universalgeschichtliche Kulturkritik: Herrschaft oder Freiheit (Günümüzde Konum Belirleme: Evrensel Bir Tarihi Kültürel Eleştiri: Tahakküm veya Özgürlük), Zürich 1957
- Welche Wirtschaftspolitik Kann das Vertrauen des Wahlers Rechtfertigen? (Hangi Ekonomik Politika Anketörün Güvenini Haklı Gösterebilir?), 1958
- Unbekannte Aspekte des Wirtschaftswunders (Ekonomi Mucizesinin Bilinmeyen Yanları), 1960
- Die Bewaltigung des Wohlstandes (Refahın Yenilmesi), 1960
- Frage und Antwort (Soru ve Yanıt), 1963
- Wirtschaftspolitik und Moral (Ekonomi Politikası ve Ahlak), 1963
- Die Staatspolitischen Voraussetzungen des Wirtschaftspolitischen Liberalismus (Ekonomik Liberal Devletin Politik Önkoşulları), 1963
- Freedom und Domination (Özgürlük ve Tahakküm), 1980

(Rüstow'un, *"Ortbestimmung der Gegenwart"* adlı üç ciltlik eserinin, Princeton Üniversitesi tarafından yayımlanan tek ciltlik derlemesi)

- Die Religion der Marktwirtschaft (Piyasa Ekonomisinin Dini)
- Freiheit und Herrschaft: Eine Kritik der Zivilisation (Özgürlük ve Egemenlik: Medeniyet Eleştirisi)

5.3. Ord. Prof. Dr. Wilhelm Röpke (1899-1966)

"Otoritesi tüm insanlarca kabul edilebilecek olan bir doğal asilliğe (natural nobility) ihtiyacımız bulunmaktadır."

"Serbest fiyatlar ve piyasalar tarafından yönetilen bir ekonomik düzeni savunuyorum…insan özgürlüğüyle uyumlu tek ekonomik düzen. (I champion an economic order ruled by free prices and markets…the only economic order compatible with human freedom.)"

Wilhelm Röpke

Resim 5.17. Ord. Prof. Dr. Wilhelm Röpke (1899-1966)

Kaynak: Mises Institute

Wilhelm Röpke, 10 Ekim 1899 tarihinde Almanya'nın Hannover kentinde dünyaya geldi. Bir köy hekiminin oğlu olan Röpke, ilk öğreniminin üç yılını bu köy okulunda tamamladıktan sonra, beş yıl özel bir okulda eğitim aldı. Lise eğitimini ise Hannover kentinde 1917 yılında bitirdi. (Derya, 2019) Kendisi, Yahudi ırkına mensup değildi ve Protestan Hristiyan geleneği çerçevesinde yetiştirildi. Ancak, kendisinin düşünsel evriminde Katolik görüş temeldi. (Eren, 2017: 262) Röpke, inançlarını şu sözlerle ifade eder; (Gregg, 2018)

> "İnsanda Tanrı'nın benzerliğini görüyorum. Derinden, insanı bir araca indirgemenin korkunç bir günah olduğuna ikna oldum…ve her erkeğin ruhunun, diğer herşeyin berbat olduğu durumla kıyaslandığında benzersiz, yeri doldurulamaz bir şey olduğu. Bu inançlara dayanan ve insanı Tanrı'nın çocuğu ve imgesi olarak kabul eden, ancak Tanrı'nın kendisi olarak bir hümanizme bağlıyım."

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, 1917-1918 döneminde Alman ordusunda astsubay olarak görev yapan Wilhelm Röpke, birebir yaşamış olduğu bu savaşın yıkıcı koşullarının etkisinde kalarak, ilk başta iktisadi ve siyasi görüş olarak sosyalizmi savundu. Savaş sırasında gördüğü ve yaşadığı olaylar kendisini, çalışmalarında savaşın nedenleriyle ilgili iktisat ve sosyoloji araştırmalarına yöneltti ve savaşa karşı olan duygularıyla kendini şu sözleriyle tanımladı; (Reisman, 2011: 131)

> "Savaşın, gaddar ve aptalca ulusal gururun, hâkimiyet hırsının ve ahlaka yönelen her türlü kolektif öfkenin ateşli bir karşıtı"

Marburg Üniversitesi'nde ekonomi ve sosyoloji eğitimi alan Röpke, 1921'de siyasal bilimler bölümünde "*Die Arbeitsleistug im Deutschen Kalibergbau Unter Besonderer Berücksichtigung des Hannoverschen Kalibergbau"* (Alman Hannover Potas Madenciliğine Özel Önem Veren İş Performansı) adını verdiği teziyle doktora eğitimini tamamladı. 1922 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda başladığı savaş tazminatı uzmanlığı görevini bir yıl boyunca sürdürdükten sonra 1924 yılında ise, henüz 24 yaşındayken Thüringen'de bulunan Jena Üniversitesi'nde doktora üstü doçentlik (Habilitasyon) derecesini aldı ve aynı üniversitenin ekonomi kürsüsünde doçent ünvanıyla göreve başladı. Burada 1927 yılına kadar sürdürdüğü doçentliği süresince konjonktür teorileri üzerine çalışmalarda bulundu. Buradaki görevinden ayrıldıktan sonra, 1928-1929 eğitim döneminde Graz Üniversitesi'nde bir dönem boyunca doçent olarak çalıştı. (Derya, 2019) Röpke, eğitimi ve akademik kariyeri süreçinde Avusturya ekolünden etkilendi. Kendisinde bu etkiyi bırakan ise, Avusturya ekolü iktisatçılarından Ludwig von Mises (1881-1973)'in, 1919 yılında yayımladığı, "*Nation, State and Economy"* (Ulus, Devlet ve Ekonomi) adlı çalışması oldu. Alman Sosyoloji Derneği (German Association for Sociology)'nin 1926 yılında Viyana'da gerçekleştirilen toplantısında ise Mises'le tanışma imkanı buldu. (Ritenour, 2016) Yapmış olduğu çalışmalarında para, sermaye, faiz, konjonktür teorisi, dolambaçlı üretim sistemi altın standardı ve sabit kur konularında Avusturya ekolüyle aynı iktisadi görüşlere sahipti. Ancak, Avusturya ekolünden farklı olarak, ekonomide istikrarın sağlanabilmesi için, Merkez Bankası ve devlete düzenleyici, kuralları belirleyen, piyasadaki rekabeti denetleyen ve piyasa gücünü sınırlayan, bir nevi hakem görevi veren bir sosyal piyasa ekonomisi görüşünü savundu. Röpke, sosyal piyasa ekonomisinde devlete verdiği kural koyucu bir nevi hakem görevi konusunda şunları söyler; (Eren, 2017: 298)

> "Serbest piyasa sisteminin ve ekonomi programlarımızın başarıya ulaşmaları şu şartlara bağlıdır: Devleti ilgilendiren alanlar iyice sınırlanmış olacak; devlet, bu sahalar dahilinde, yetkilerini olanca gücü ile kullanmakla beraber başka alanlara katiyen müdahale etmeyecektir. Başka bir deyimle, devlet, tarafsız ve titiz bir hakem gibi, oyuna katılmadan ve ayunculara…kumandalar vermeden, yürürlükteki kaidelere riayet edilmesini ve sporculuğun icaplarının yerine getirilmesini sağlayacaktır."

Röpke'ye göre, Merkez Bankası'nın ve devletin dahil olmadığı bir ekonomi hümanist olmamakla birlikte yıkıcı bir ekonomidir. Dolayısıyla bu görüşü kendisinin aradığı üçüncü yol çizgisinin temellerini oluşturmuştur. (Eren, 2017: 262-265) Kendisinin anti-kapitalist ve devrimci bir yol olarak tanımladığı üçüncü yol arayışındaki temel amacı ise, sosyal adalet ve ahlaki değerlerin bilincinde olan bir yönetim şeklinin oluşturabileceği bir ekonomik istikrardır. Bu anlamda Röpke, kendi ifadeleri ile sosyal piyasa ekonomisi kavramını şu sözlerle tanımlamaktadır; (Yardımcı & Genç, 2016)

> "Piyasa ekonomisi herşey değildir. Sadece arz ve talebe değil, serbest fiyat ve rekabete dayalı daha yüksek bir genel düzen olması gerekir."

Röpke, 1960 yılında yayımlanan, "*A Humane Economy: The Social Framework of the Free Market"* (İnsancıl Bir Ekonomi: Serbest Piyasanın Sosyal Çerçevesi) adlı eserinde sosyal piyasa ekonomisinin, ekonomik olmayan, insancıl, ahlaki sorunların çözümünde uygulanamayacağını belirtmiş ve şöyle demiştir; (Gregg, 2018)

> "Üst düzey ahlaki hassasiyet ve ekonomik bilginin bir kombinasyonuna ihtiyacımız bulunmaktadır. Ekonomik olarak cahil ahlakçılık, ahlaki olarak aldatıcı ekonomi kadar sakıncalıdır. Etik ve ekonomi iki eşit derecede zor konudur ve ilki ayırt edici, uzman bir sebebe ihtiyaç duyarken, ikincisi insani değerler olmadan yapılamaz."

Ahlaki ve sosyal hedefleri, ekonomiyi ve sosyal politikayı etkileyen insancıl bir ekonominin gereği olarak gören Röpke aynı eserinde, bunun oluşabilmesi için ayrıca şunları da belirtir; (ISI Archive, 2014)

> "Piyasa ekonomisiyle, sosyal ve politik özgürlük yalnızca bir burjuva sisteminin bir parçası olarak ve onun koruması altında gelişebilir. Çaba ve sorumluluk, mutlak normlar ve değerler, mülkiyete dayalı bağımsızlık, ihtiyat ve cesaret, hesaplama ve tasarruf, kişinin kendi hayatını planlama sorumluluğu, toplumla uygun tutarlılık, aile hissi, gelenek duygusu ve nesiller ile birleşmiş ahlak, paranın değerine saygı, yaşamla ve belirsizlikle başa çıkma cesareti, doğal düzene dair bir algı ve sağlam bir değer ölçeği."

Eğitimini tamamladıktan sonra, 1923 yılında Eva Finke ile hayatını birleştiren ve bu evlilikten üç çocuk sahibi olan Wilhelm Röpke, Graz Üniversitesi'nden ayrıldıktan sonra 1929 yılında Marburg Üniversitesi'nde Almanya'nın en genç ekonomi profesörü olarak görev aldı. Buradaki görevini ise 1933 yılına kadar sürdürdü.

Hitler iktidara gelmeden önce, 1930 yılında Almanya'da, Şansölye Heinrich Brüning (1885-1970) hükümetinin işsizlik sorunlarına çözüm amacıyla kurduğu Brauns Komisyonu'na seçilen Röpke, bu komisyonda iktisadi politika danışmanlığı görevinde bulundu. Ekonominin kriz dönemlerinde "Laissez Faire" anlayışı çerçevesinde devlet müdehalesi olmaksızın piyasaların kendi kendine dengeye gelebileceğini görüşünü reddeden –ki ona göre "Laissez Faire" görüşü, 1929 kriziyle birlikte başarısızlığını

ispatlamıştı- Röpke, dönemin ekonomik konjonktürünün canlandırılması devlet yatırımlarına yönelinmesi yönünde önerilerde bulundu.

Hitler ve Nasyonal sosyalistlerin faşist politikalarının her zaman karşısında olan Röpke, seçim döneminde Nazi karşıtı seçim boşürleri bastırarak, bu broşürleri Alman halkını aydınlatmak ve halkı bu diktatör sisteme karşı uyarmak adına bizzat kendisi dağıttı. Röpke, Nazilerin yönetimi ele almasından kısa bir süre sonra gerçekleştirdiği ve Almanya'nın haftalık yayını olan, "*Deutscher Volkswirt"* (Alman Ekonomist) adlı dergiye de konu olan konuşmasından ötürü, Naziler tarafından tutuklanmamak amacıyla 1933 yılının Nisan ayında Hollanda'ya gitti. (Derya, 2019) Röpke aynı zamanda, Nazilerin Yahudi akademisyenleri ve öğrencileri Alman üniversitelerinden atmaları konusuna da son derece karşı çıktı. Marburg Üniversitesi'nde verdiği bir dersinde öğrencilerine Nasyonal Sosyalizmi şu sözlerle tanımlamış ve bu olaydan sonra kendisini ikna etmek için gelen Nasyonal Sosyalist Parti'nin, fırtına birlikleri olarak adlandırılan iki SS (Sturmabteilung) üyesiyle yapmış olduğu tartışmanın neticesinde erken emekliliğe zorlanan ilk profesörlerden birisi olmuştu. (Reisman, 2011: 131, 132)

> "Nasyonal Sosyalizm, akla, özgürlüğe ve insanlığa karşı; son derece farklılaşmış bir insan topluluğunun bireyleri devletin kölelerine dönüştürmeksizin var oluşuna olanak tanıyan yazılı ve yazılı olmayan binlerce yıllık kurallara karşı kitlesel bir ayaklanmadır."

Fritz Neumark anılarında, Röpke'nin emekliliğe zorlanması ve kendisinin durumu hakkında, 7 Nisan 1933 tarihinde yürürlüğe giren, devlet memuriyetinin yeniden yapılandırılmasına dair kanun (Gesetz zur Wiederherstellungdes Berufsbeamtentums) ile ilgili şunları söyler; (Neumark, 2017: 40, 41)

> "…bu yasanın esas amacı, kağıt üzerinde yazılmış olanın tam tersine devlet mekanizmasının, okul ve yükseköğretim kurumlarının en kısa zamanda yeni rejime sadık ve ona itaat edecek parti mensuplarıyla doldurulmasıydı. İlk işten çıkarılacak profesörler listesinde benim adımdan başka Marburg'lu dostum ve aynı daldan meslektaşım Wilhelm Röpke'nin de adı bulunuyordu."

Yahudi olmamasına karşın, politik nedenlerden ötürü Marburg Üniversitesi'ndeki görevinden ve kariyerinden ayrılmak zorunda kalan Röpke, Nazi hükümetinin gizli siyasi polis teşkilatı Gestapo (Geheime Staatspolizei)'dan kurtularak, 1933 yılında eşi Eva Röpke ve üç çocuğı ile birlikte Türkiye'ye geldi. Röpke'yi, Almanya'dan Türkiye'ye gelen iktisat hocaları arasında en tanınmış olanı olarak yorumlayan Amerikalı tarihçi Arnold Reisman'a göre, Wilhelm Röpke, Nazilerin zihinlerinde canlandırdıkları, kendileri için yaratmış oldukları ideal tipe o kadar çok benziyordu ki, onlar asla Röpke'nin Nazi ideolojisine karşıtlığını anlamlandıramıyorlardı. (Reisman, 2011: 131) Oysa ki Röpke bu ideolojiye hiç bir zaman taviz vermemiş ve bu anlamda Almanya'nın yeniden güzel günlere döneceği düşüncesiyle ülkesini terketmeyi göze almıştı. Röpke'nin İstanbul Üniversitesi'nden

meslektaşı Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983), bir gün İstanbul Üniversitesi'nde kendisiyle muhabbet ederlerken, hocanın Almanya'yı terketmesiyle ilgili kendisine şunları söylediğini aktarır; (Sayar, 2014: 74)

> "Röpke, SS kıtalarının sert çizmeleri ile kaldırımları çınlattıkları o terör günlerinden birinde hayata gözlerini yummuş bir meslektaşın tabutu başında söz alıp 'Ne mutlu sana! Hiç olmazsa bu günleri görmedin!' dedikten sonra karısı ve çocukları ile beraber hududa yakın bir yerde arabaya atlar; hürriyeti seçmiştir."

Hollanda'dan İsviçre'ye geçen ve burada bulunan, Philipp Schwartz (1894-1977)'ın başkanlığını yaptığı Yardım Cemiyeti aracılığıyla ve Schwart'ın Türk hükümeti yetkililerine önerisi doğrultusunda Türkiye'ye gelen ve 1933-1937 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde dört yıl boyunca görev yapmış olan Röpke, Türkiye'ye geldiği ilk sene 11 Haziran 1934 tarihinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde kurulan İktisadi ve İçtimai İlimler Enstitüsü'nün müdürlüğü görevine getirildi. Röpke, rahatsızlığından dolayı enstitünün o gün gerçekleştirilen açılış törenine katılamamış, kendisinin yerine enstitünün açılış törenindeki konuşmasını meslektaşı Gerhard Kessler (1883-1963) gerçekleştirmişti. (Dölen, 2010b: 226, 227) Röpke, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde göreve başladığı 1933-34 ders yılında, müdürlüğünü yaptığı enstitüdeki ilk Nazari İktisat açılış dersini, "*Kapitalizm ve İmperyalizm"* adı altında vermiş ve bu dersinde, Türkiye'yi ve Kurtuluş Savaşı (1919-1923)'nın önemli zaferlerinden biri olan Sakarya Meydan Muhaberesi (1921)'ni öğrencilerine örnek göstererek dersini emperyalizm konusundaki şu sözleri ile noktalamıştır; (Sayar, 2014: 67, 68)

> "İmperyalizmden nasıl kurtulabileceğinin en kuvvetli misalini bize bizzat Türkiye gösteriyor. Türk millet kendisini imperyalizmin pençesinden anti-kapitalist bir iktisat siyaseti ile değil, askeri ve siyasi mücadele ile sıyırmış ve Türkiye'de Avrupa imperyalizmi büyük bir Şef'in deha ve enerjisi ve Türk askerinin yılmak bilmez kahramanlığı ile Sakarya'da kırılmıştır."

1936 yılında İktisat Fakültesi'nin kurulması ile birlikte, enstitü Hukuk Fakültesi'nden ayrılarak İktisat Fakültesi'ne bağlanmış, Röpke ise fakültede sadece bir yıl, lisans birinci sınıf öğrencilerine ders vermiştir. (Eren, 2017: 277) İktisadi ve İçtimai İlimler Enstitüsü'nün kurulduğu ilk yıl, enstitünün ilk akademik yayını olan "*Ökonominin Bugünkü Meseleleri"* adlı eser, enstitü müdürü Wilhelm Röpke editörlüğünde yayımlanmış, bu eserde, fakültede görevli olan Alman ve Türk hocaların bir çok makalesine yer verilmiştir. Röpke'nin söz konusu eserde yer alan ve Ali Hüseyin tarafından Türkçeye tercüme edilen makalesinin başlığı ise, "*Piyasa İktisadının Kuruluşu ve Mekanizması"* (Struktur und Mechanismus des Kapitalistischen Wirtschaftssystems) adını taşımaktadır. Piyasa ekonomisi ve sosyalizm konularına yer verilen makalede Röpke, 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'ın sebebi olarak, Avusturya İktisat Ekolü'nün önemli temel konularından biri olan kredi yayılmasını görmektedir ve bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder; (Eren, 2017: 272)

"…Buhranların mutlak yüksek iktisadi faaliyet devrelerini, yani konjonktürleri takip eden reaksiyonlar olduğunu sadece tespit etmekle yetineceğim. Bu yüksek faaliyet devrelerinin meydana gelmesi ise bir kredi yayılması ile pek yakından alakalıdır."

Röpke, makalesinde ayrıca, Türkiye'de uygulamaya konulması gereken iktisat politikaları hakkındaki görüşlerine de yer vermiş ve bu görüşlerini şöyle ifade etmiştir; (Röpke, 1934)

- Devlet, kendisinin ve özel sektörün çalışma alanlarını belirlemeli ve bunları önceden ilan etmelidir.
- Devlet, iktisat politikaları konularında düzenli ve kararlı olmalıdır.
- Piyasaları olumsuz etkileyecek fiyat stratejisi oluşturmamalıdır.
- Devlet ekonominin olumsuz yönde etkilenmemesi için özel teşebbüs ile rakip olmamalıdır.
- Devlet bütçede açık vermemeli, bütçe açığı sorunu olan kurumların sayıları mümkün olduğunca azaltılmalıdır.
- Devletin istihdam ettiği personel, ekonomi ve işletme alanında eğitim görmüş profesyonel kişilerden oluşmalıdır.
- Devlet, var olan işletmeleri ekonomik anlamda verimli hale getirmeli, bunun yanı sıra yeni işletmeler oluşturmalıdır.
- Özel sektörün iflası iktisat politikaları için yararlıdır. Fakat bu durum devlet kurumları için geçerli değildir. Bu kurumların iflas etmesi durumunda halkın ekonomik yükü artar.
- Devlet, ülke ekonomisini bir bütün olarak ele almalı ve bireysel önceciliği de yönlendirmelidir.
- Ulusal ekonominin içinde bir plan kurumu oluşturulmalı, bu kurum denetim ve rasyonalizasyon kurumlarıyla birlikte hareket etmelidir.

Röpke'nin Türkiye yıllarında editörlüğünü üstlendiği "*Ökonominin Bugünkü Meseleleri"* adlı kitaptan sonra, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayınları tarafından 1934 yılında yayımlanmış olan ikinci kitap çalışması, "*İktisat İlmi: Nazari Kısım"* adlı Ömer Celal Sarc (1901-1988) tarafından Türkçeye tercüme edilen ders kitabıdır. Alman tarihçi ekolü ile Avusturya ekolü arasındaki yöntem tartışmalarına yer verilen kitapta Röpke'nin, özellikle sermaye ve kredi yayılması konularında Avusturyan yaklaşımı esastır. Tarihçi mektebin yöntemi konusunda ise, aktif ekonomi

politikasına daha fazla önem verip -ki ona göre bu durum real hayatta bilgi bakımından yetersizdir- teori konusunda zayıf kaldığı düşüncesindedir. Dolayısıyla ona göre bilimin olabilmesi için teori önemli ve gereklidir. Üçüncü kitap çalışması, Hukuk Fakültesi'nde vermiş olduğu İktisadi Doktrinler Tarihi ders notlarından oluşan ve 1936 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından yayımlanan "*Ekonomi İlminin Tekamül Tarihi"* adlı çalışmasıdır. (Eren, 2017: 272-275) Röpke, kitabının başlangıcında şu sözlere yer verir; (Sayar, 2014: 366)

> "Dilerim ki, ilminin tarihi, ilmin büyüklüğüne karşı saygı ile beraber inkişafına icab eden şartları temin etmek hususunda yardım edebilsin."

Kitap, Muhlis Ete (1904-1975) tarafından çevirisi yapılarak Türkçeye kazandırılmıştır. Ord. Prof. Hüseyin Şükrü Baban (1890-1980), özellikle iktisadi düşünce tarihi alanında Ülgener'e bir nevi rehber olmuş olan Röpke'nin bu kitabı ile ilgili anlatmış olduğu bir anısını, Ülgener şu sözlerle aktarır; (Sayar, 2014: 73)

> "Röpke'nin İstanbul'a gelişinin ertesi yılıdır. Şükrü Bey rotasyon gereği o yıl doktrin tarihini genç Alman hocanın okutmasında ısrar eder. Maksadı hem Röpke'nin çapını ve bilgi dağarcığını yoklamak, hem de Röpke'yi biraz daha köşeye sıkışmış görmektir. Röpke önce istemezlikten gelir, nazlanır; çünkü şimdiye kadar hiç okutmadığı bir bahistir. Sonra çaresiz kabullenir. Ertesi yıl kitap hazırdır."

Röpke'nin eserinde, İsviçreli politik iktisatçı Simonde (Jean Charles Leonard) de Sismondi (1773-1842)'yi ele alırken yapmış olduğu değerlendirmeler, kendisinin sosyal piyasa ekonomisine ve Avusturya ekolüne olan bağlılığını ortaya koymaktadır. Eserde Röpke şöyle der; (Eren, 2017: 274)

> "…Klasik kuramın çok statik olduğunu ve dengenin bozulduğu zamanlarda meydana gelen ıstırap ve zararlara fazla önem vermediğine işaret etmektedir. Sismondi'nin değindiği bu mesele 100 sene sonra modern konjonktür ve kriz teorisinde büyük bir önem kazanmıştır."

Röpke, bu eserinde ayrıca, iktisadi olayları neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde inceleyen pozitif iktisadı ön plana çıkararak, önemi konusunda da şunları söylemiştir; (Sayar, 2014: 253)

> "Hiçbir ilim bourgeois (burjuva) ilmi yahut proleter (işçi sınıfı) ilmi olamaz ve yine hiç bir ilim ulusal olamaz…İlmin doğrudan doğruya bize, sınıfımıza, ulusumuza faydalı olmasını beklemek onu anlamamak demektir."

Wilhelm Röpke'nin, "*Ekonomi İlminin Tekamül Tarihi"* adlı bu çalışmasını, 1937 yılında yayımladığı "*Cemiyet Ekonomisi"* adlı çalışması izlemiştir. Röpke'nin bunların yanında Türkiye'deki en önemli kitaplarından biri de, yine Ömer Celal Sarc tarafından 1947 yılında "*Konjonktür ve Buhranlar"* adıyla Türkçeye kazandırılan kitabıdır. Bu kitap, Röpke'nin konjonktür teorisi konusunda Avusturya ekolü düşünce

yapısını ön plana taşırken, konjonktürel dalgalanmaların temel nedeni olarak gördüğü kredi yayılması karşısında merkez bankasının üstlenmesi gereken rol konusundaki düşünceleri ve altın standardı konusundaki görüşleriyle klasik Avusturyanlardan farkını da ortaya koymaktadır. Buhran dönemlerinde merkez bankasının müdahil olması fikrine sıcak bakan Röpke şöyle der; (Eren, 2017: 282, 286)

> "Kredi buhranı esas olarak, halkın efektif parayı birden bire banka parasına tercih etmesinden başka bir şey değildir…Gerçi bir çok kimseler merkez bankalarının müdahalelerinde bir nevi enflasyon tehlikesi görüyorlarsa da bu fikir esassızdır. Bundan dolayı merkez bankasının yangın söndürme aletini derhal tatbik etmesi ve bu hususta cömert davranmaması için hiç bir sebep yoktur."

Röpke, kredi hacminin düzenlenmesi konusunda temel görevi merkez bankasına verdiği kitabında, Avusturyan yaklaşım açısından iktisadi krizler karşısındaki çözüm reçetelerine (bu reçetelerde önerilen temel tedbirler; altın para sistemi, sabit kur sistemi ve kredi hacminin kontrol edilmesi gerekliliğidir) ve üçüncü yol konusundaki görüş ve düşüncelerine yer vermiştir. I. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar uygulanmış olan altın standardı ve sabit döviz kuru sisteminden yana olan Röpke'ye göre, 1929 yılında yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Büyük Buhran'a zemin hazırlayan, dönemin ABD başkanı Franklin Delano Roosevelt (1882-1945)'in bu sistemden ayrılması olmuştur. Röpke, eserinde konuyla ilgili görüşlerini şu sözlerle dile getirir; (Eren, 2017: 282, 283, 290, 291)

> "Gerçekten Roosevelt idaresinin altın dolardan ayrılmasını,bütün hükümet ve memleketlerce son zamanlarda alınan tedbirlerin en yıkıcısı saymak lazımdır. Bu tedbir hem memleketin kendisine, hemde dünyaya felaket getirmiştir. …Bu esef edilecek cereyanın (1929 Krizi) başlıca sebeplerinden birinin, altın sisteminin bilerek yıkılması olduğu unutulmamalıdır. Doğrusu, altınsız bir dünya ekonomisi ve yönlendirilen (güdümlü) bir para sistemi lehinde güzel bir teori kurulabilir; altın sisteminin klasik esaslara bağlılığı ilea lay etmekte kolay olmuştur. Fakat şimdiki durum tersine dönmüştür. Dünyada bugün gördüğümüz iktisadi kaosun sebeplerini tahlil etmeye çalışanlar, altın sisteminin bozulmasının…başlıca rolü oynadığını anlamakta gecikmeyeceklerdir…Müelliflerle uzun teorik tartışmalara girmektense, sessizce, dünya ekonomisinin bugünkü durumuna işaret etmek ve belki, kısaca, 'sizin eseriniz' cümlesini ilave etmek bize yeter gibi görünüyor."

İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde akademisyen meslektaşları, Alexander Rüstow (1885-1963), Hans Reichenbach (1891-1953), Ernst Eduard Hirsch (1902-1985) ve Fritz Neumark (1900-1991) ile birlikte Kadıköy Mühürdar Sokak'ta ikamet etmiş olan Röpke, Neumark ile Almanya'nın Marburg ve Frankfurt şehirleri arasındaki komşuluk ilişkilerini, Kadıköy'de bir bina arası mesafede sürdürmüştü. (Neumark, 2017: 75) Kendisi 9 Ekim 1935 tarihinde, Alman iktisatçı Dr. Hans Gestrich (1895-1943)'e hitaben yazmış olduğu mektubunda İstanbul'daki ikametgahıyla ilgili şu cümlelere yer vermiştir; (Çam, 2012)

> "…Çevre, yaşam şartları fena değil. İstanbul'un yozlaşmış pis insan kalabalığından uzakta, gösterişli Marmara Denizi'ne nazır modern bir apartmanda oturuyoruz (…) yanımızda Neumark ve Reichenbach ve bir kaç adım ilerde Rüstow."

Wilhem Röpke ayrıca, meslektaşı Fritz Neumark'la Hitler Almanyası öncesi döneme dayanan dostluklarını, Türkiye yıllarında ve ülkelerine döndükten sonra bile uzun yıllar devam ettirmişti. Röpke, Türkiye'ye geldikleri ilk yıl, kendisinden önce İstanbul'a gelen Fritz Neumark'a, Albert Malche (1876-1956)'den aldığı bilgiler doğrultusunda, görev yapacakları İstanbul Üniversitesi'ndeki ücretler konusunda İsviçre'den bir mektup yazarak kendisini bilgilendirdi. Neumark anılarında, bu ücretleri Türk hükümeti için bir prestij meselesiydi diye değrlendirmektedir. Neumark ayrıca, yakın dostu Röpke'nin kendisine bilimsel çalışmalarında da, yazmış olduğu kitap ve makalelerinin başlık seçimlerinde yardımcı olduğunu belirtir, ayrıca onun kişiliği ve çalışkanlığı hakkında şu bilgileri verir; (Neumark, 2017: 24, 74, 75)

> "Olağanüstü bilgili olan, bunun yanında göz kamaştırıcı ve akla kolay yerleşen bir üslupla yazı yazabilen Röpke'nin, bir seferinde kendisinin de benzettiği gibi biraz da gazetecilik kokan 'manşetlerle düşünebilme' yeteneği vardı…Röpke'nin zarif fıkralarla latife yapma konusunda da üstün bir yeteneği vardı. Benim de şahit olduğum bir olayı anlatırken gerçeğe tam uymadığı şeklindeki eleştirime, hiç unutamadığım cevabı şu olmuştu: "Yalnış cereyan eden bir olayı doğru anlamak gerekir."

Türkiye yıllarında Röpke ve Neumark ailelerinin bir çok ortak noktalarından bir diğer ortak noktaları da çocuklarıdır. Her iki ailenin de çocukları Türkiye'ye geldikleri ilk yıllarda, 1921 yılında Türkiye'ye gelen Alman asıllı Doris Zernot'tan (daha sonra Türk vatandaşlığına geçip Leyla Erkönen adını almıştır) özel ders almışlardır. (Möckelmann, 2016: 120) Neumark anılarında, yakın dostu Röpke'nin, kendisinin 1950 yılında Frankfurt Main Üniversitesi'nde misafir profesör olarak bulunduğu dönemde kendisini ziyaret ettiğini anlatır ve ekler; (Neumark, 2017: 236)

> "…Graefstrasse'deki evlerin çoğu harap vaziyetteydi ve bir akşam….fırtınada bizimkinin karşısındaki evlerden biri büyük bir gürültüyle çöktü. Bir gün beni ziyaret ettiğinde Röpke'nin resmini, şaka olsun diye bu evin yıkıntısının önünde çekmiştim."

Fritz Neumark ile aynı yıl Türkiye'ye gelmiş olan Röpke, İstanbul'daki ilk dört ayında İlhami Şevket'den Türkçe dersi alarak Türkçeyi günlük dil olarak konuşabilecek seviyeye gelmişti. Neumark, Röpke ile birlikte kendilerine Türkçe bir gramer ders kitabı ve Türkçe sözlük satın aldıklarını, haftada iki ya da üç saat gerçekleştirilen bu derslere ellerinden geldiğince çalışarak gittiklerini anlatır. (Neumark, 2017: 135) Fakat Röpke, üniversitede derslerini Türkçe vermek konusunda dille ilgili sıkıntılar yaşamaktaydı. Kendisine üniversitedeki derslerinin Türkçe çevirisinde, Almanya'da doktora eğitimi almış olan ve çok iyi derecede Almanca bilen, kendisinin hem öğrencisi

aynı zamanda da asistanlığını yapan Muhlis Ete (1904-1975) yardımcı olmaktaydı. Neumark, sonraki süreci şöyle aktarır; (Neumark, 2017: 138)

> "Bir müddet sonra yüksekokul öğretim üyesi olarak uzun süre tercümanlık görevi yapamayacaklarını –ki bunu anlayışla karşılamak gerekirdi- ortaya koydular ve böylece artık bize gönderilen tercümanın dil bilgisine göre derslerimizi bazen Almanca bazen Fransızca bazen de İngilizce vermek zorunda kaldık."

Röpke, 1936 yılında üniversite rektörü Cemil Bilsel (1879-1949) tarafından, kendisine Fransızca olarak yöneltilen, niçin hala derslerini Türkçe olarak vermek için çaba göstermediği sorusuna ise, şu yanıtı vermişti; (Hirsch, 2017: 219)

> "Ne söylemek istiyorsam, onu anadilimde söyleyebilirim. Ama Türkçe olarak, sadece Türkçe'de söylemeyi öğrendiklerimi söyleyebilirim. Ve bu da, ne kadar büyük çaba gösterirsem göstereyim, bilimsel bir ders için yeterli değildir."

Röpke ile Almanya yıllarından tanışmakta olan Neumark (kendisi 1927-1931 yılları arasında Frankfurt Main Üniversitesi'nde doçentken, Röpke o yıllarda Marburg Üniversitesi'nde ordinaryus profesörlük görevini sürdürmekteydi) anılarında, dil derslerine Röpke ile birlikte başladıklarını, kendisinin çok iyi derecede İngilizce ve Fransızca bildiğini ancak Türkiye'den ayrılacağını anlamasıyla birlikte Türkçeye olan ilgisinin azaldığını söyler. (Neumark, 2017: 74, 140) Zaten kendisi Türkiye'de ve özellikle ikliminden büyük rahatsızlık duyduğu İstanbul'da yerleşik olma fikrine hiç bir zaman sıcak bakmamış ve Nazi hükümeti devrinin bir gün biteceğini, kendisinin de Almanya için tekrar çalışmaya başlayacağını düşünmüştür. Bu konuyla alakalı düşüncelerini 17 Kasım 1935 tarihinde, Amerika'da yaşayan ekonomist Karl Brandt'a yazdığı mektubunda şu sözlerle anlatmıştır; (Neumark, 2017: 74-Çam, 2012)

> "…Sizler ve İstanbul'daki bizler arasındaki fark, açıkça görülüyor. Sizler özde kendinize yabancı olmayan, hatta olağanüstü cazip denebilecek bir ortamda çalışıyorsunuz, böyle bir ortama asimile olmak zorundasınız ve nitekim çok kısa bir sürede asimile olacaksınız. Bizler ise, doğal olarak her bakımdan bir yabancı cisim oluşturuyoruz, bu ülkenin ne diline, ne özüne nüfuz etmemiz mümkün değil. Almanya'yı sildikten sonra, geleceğimiz hakkında çok ciddi olarak düşünmemiz gerekiyor, özellikle de çocuklarımız varsa. İçimizden bazıları ciddi olarak Türk vatandaşlığına geçmeyi düşünüyorlar. Ben şahsen, Türklerin 1683'de Viyana önlerinde kollektif biçimde başaramadıklarını, şimdi tek tek bireyler üzerinden elde etmelerine yardımcı olmayı reddediyorum."

Röpke yazmış olduğu bu mektubunda, Osmanlı İmparatorluğu döneminde 14 Temmuz 1683 tarihinde gerçekleştirilen ve başarısızlıkla sonuçlanan II. Viyana Kuşatması'na atıfta bulunarak, Türkiye'de uzun yıllar kalmak istememesinin gerekçesini ve gelecekle ilgili endişelerini açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Freiburg ekolü olarak ordoliberaliz ve sosyal piyasa ekonomisinin kurucularından olan Röpke, düşünsel evriminde klasik

liberalizm ile merkezi yönetim sistemi arasında üçüncü bir yol arayışı üzerinde durmuş ve eşi Eva Röpke'nin de destek verdiği çalışmalarında İktisadi düzenin sosyo-kültürel temellerini incelemiş, akademik kariyeri boyunca bireyler arasında eşitliği savunarak piyasa ekonomisine dayalı sosyal bir düzenin ahlaki temelleri üzerine çalışmıştır. Fritz Neumark'ın, Röpke'nin iktisadi görüşleri ile ilgili saptamaları şu şekildedir; (Neumark, 2017: 76)

> "…İktisat teorisi ve iktisat politikası alanlarında yollarımız ayrıldı. O, Keynes'in "General Theory"sinin (1936) yayınlanmasından sonra neo-klasik görüşlerinden vazgeçmedi ve ölümüne kadar modern Maliye Politikası kavramının (Fiscal Policy) politik ve sivri bir dille "devlet sosyalizmi" olarak yorumlayan koyu bir liberal olarak kaldı. Röpke yaşamının sonlarına doğru maalesef eski liberal ideallerinden büyük ölçüde uzaklaştı ve kültürel-insani bakış açılarına dayandırdığı oldukça tutucu ilkeleri, bir toplumu ayakta tutabilmenin esasları olarak görmeye başladı."

Wilhelm Röpke, İngiliz İktisatçı John Maynard Keynes (1883-1946)'in tasarruf-yatırım ile ilgili görüşlerine, "*Konjonktür ve Buhranlar"* adlı eserinde değinmiş ve Keynes'in bu konudaki görüşleriyle ilgili, kendi düşüncelerini şöyle ifade etmiştir; (Eren, 2017: 287)

> "Ritmik aksaklıkların hakiki sebebini, tasarruf veya yatırım oranındaki değişmeler değil, iki oran arasındaki ahengin sürekli bozulması teşkil eder…Tasarruf oranını aşan bir yatırım oranı refah olayını, yatırım oranını aşan bir tasarruf oranı ise depresyon hadisesini doğurmaktadır. Denge ancak tasarruf ve yatırım oranları birbirine eşit olduğu takdirde muhafaza edilebilir."

Keynes'in yatırım-tasarruf ilişkisinin, kriz dönemlerinin şiddetlenmesi durumunu çok iyi tahlil ettiği görüşünü savunan Röpke, ekonomide oluşan istikrarsızlığın kaynağının fazla yatırımlardan kaynaklandığını savunur ve bu durumu şöyle açıklar; (Eren, 2017: 287, 288)

> "(İstikrarsızlığı) Yatırım oranının tasarruf oranına nazaran yükselmesi değil, yatırım miktarının mutlak olarak artması teşkil etmekte ve yatırımların mecburi veya iradi tasarruflarla finanse edilmiş olması müsavi bulunmaktadır."

Röpke her ne kadar Türkiye'ye ve İstanbul'a alışamamış olsa da burada geçirdiği yıllar onun bilimsel çalışmaları açısından önemli yıllar olmuştu. Eren'e göre, Röpke'nin üçüncü bir yol arayışına giden çizgisinde, burada geçirdiği yıllar kendisi için önem taşımaktaydı. (Eren, 2018) Wilhelm Röpke, klasik liberalizm ile merkezi yönetim sistemi arasında üçüncü bir yol arayışı üzerinde durduğu ve toplumsal sorunlara değindiği üç büyük baş yapıtı olan "*Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart"* (Çağımızın Toplumsal Krizi-1942), "*Civitas Humana"* (İnsan Devleti-1944) ve "*Internationale Ordnung"* (Uluslararası Düzen-1945) adlı eserlerini İstanbul'da bulunduğu dönemde kaleme almıştı. (Eren, 2018) Bu üç eserinden ilki olan "*Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart"*, sosyal piyasa ekonomisini canlandırmaya yönelik ekonomik ve felsefi

bakış açılarını ele alıyordu. Kitap, İsviçre'de yayımlandıktan sonra –ki Röpke'nin bu eseri, Almanya'da Naziler tarafından yasaklı eserler arasında yer almaktaydı ve o dönemde İsviçre dışındaki ülkelerde el altından satılmaktaydı- geniş bir okuyucu kitlesi tarafından hemen tükenmiş, ülkemizde ise, 1967 yılında "*Çağımızın Buhranı"* adıyla Orhan Tahsin Günden tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Wilhelm Röpke bu çalışmasında, diğer çalışmalarının da kapsamını oluşturan serbest piyasa ekonomisi hakkındaki temel görüşlerini şöyle açıklar; (Eren, 2017: 295)

> "Serbest piyasa rejimini, devlet ile bağlantısız ve desteklenmeye, korunmaya ve yardıma hiç ihtiyacı olmayan otonom bir müessese olarak tasavvur etmek, serbest piyasa prensiplerine uygun, ahlaki, hukuki ve kurumsal nitelikte bir çerçevenin hayati önemini takdir edememek derecesinde ağır bir hatadır."

Ülkemizde 4 yıl boyunca kalan Röpke, ülkemizde bulunduğu yıllar içinde İsviçre, Amerika, İngiltere gibi ülkelerle olan uluslararası bilimsel ilişkilerini hiç kesmeden sürdürdü. 1937 yılında Cenevre Üniversitesi, Instıtut Universitaire des Hautes Etudes Internationales (Milletlerarası Yüksek Etütler Enstitüsü)'nden davet alınca üniversitenin Sosyal Piyasa Ekonomisi Kürsüsü'nde akademik yaşamına devam etmek üzere 38 yaşında İsviçre'ye yerleşti. Bu enstitüde Ludwing von Mises (1881-1973) ile birlikte, 1937-1940 yılları arasında birlikte görev yaptılar. (Eren, 2017: 262) Wilhelm Röpke'nin Türkiye'den ayrılışının ardından kendisinden boşalan İktisat Fakültesi'ndeki kürsüsüne ise, Avusturyalı iktisatçı Josef Dobretsberger (1903-1970) getirildi. Neumark anılarında, kendisinin İsviçre'ye dönebilmekten çok memnun olduğunu belirtir ve ekler; (Neumark, 2017: 75)

> "Orta Avrupa iklimine ve yaşam tarzına duyduğu özlemle, benim yanımda İstanbul'un sürekli mavi göğüne, ara sıra kendisine özgü bir biçimde küfrederdi."

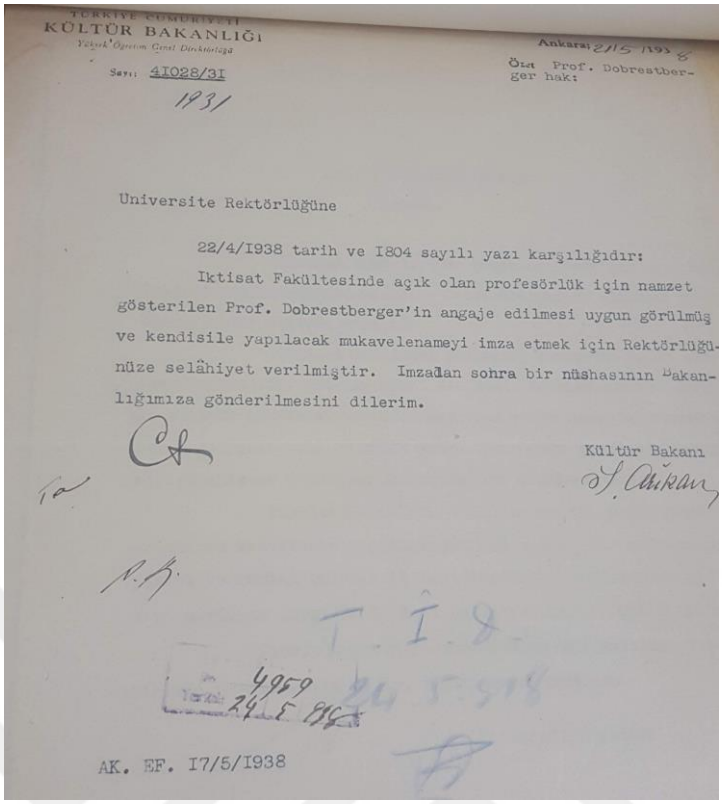

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Yüksek Öğretim Genel Direktörlüğü

Sayı: 4I028/3I

Ankara: 21/5/1938

Ünat Prof. Dobrestberger hak:

1931

Universite Rektörlüğüne

22/4/I938 tarih ve I804 sayılı yazı karşılığıdır:

Iktisat Fakültesinde açık olan profesörlük için namzet gösterilen Prof. Dobrestberger'in angaje edilmesi uygun görülmüş ve kendisile yapılacak mukavelenameyi imza etmek için Rektörlüğünüze selâhiyet verilmiştir. Imzadan sonra bir nüshasının Bakanlığımıza gönderilmesini dilerim.

Kültür Bakanı
H. Alikan

T. İ. 8.

4959
24.5.938

AK. EF. I7/5/I938

Resim 5.18. Röpke'den Boşalan Profesörlük Kadrosuna Avusturyalı İktisatçı Josef Dobretsberger'in Getirilişine İlişkin Kültür Bakanlığı Tarafından İ. Ü. Rektörlüğü'ne Yazılan 21 Mayıs 1938 Tarihli Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Röpke, İsviçre'ye döndükten sonra aynı yıl, "*Die Lehre von der Wirtschaft"* (Ekonomik Doktrin) adlı kitabını yayımladı. Röpke'nin, İstanbul Üniversitesi Hukuk ve İktisat Fakültesi öğrencileri için hazırlamış olduğu bu kitap, ülkemizde "*Cemiyet Ekonomisi"* adıyla, Muhlis Ete (1904-1975) tarafından Türkçeye tercüme edilerek yayımlanmıştır. Eren'in, ders kitabı yazımına örnek teşkil ettiğini ve güncelleme yapıldığı takdirde günümüzde bile okutulabilecek değerde bir çalışma olarak yorumladığı eser; Problem, Ekonominin Esasları, İş Bölümü, Para ve Kredi, Mal ve İstihsal, Piyasa ve fiat, Fakir ve Zengin, Ekonomi Bünyesi, Cihan Buhranı ve Ekonomi İlmi olmak üzere sekiz başlık altında toplanmıştır. (Eren, 2017: 278-282)

Bu eserin başlangıcında Röpke'nin Türkiye'den ayrılırkenki duyguları şöyle kaleme alınır; (Sayar, 2014: 84)

> "Müellif, Türkiye'den ayrılırken bu kitabını birlikte güzel seneler geçirdiği Türk üniversite gençliğine ithaf edişi…yazının düşünceleri edebileştirdiği içindir. Müellif…büyük bir sempati beslediği bu gençliği unutmayacak, bu müesseseye (İ. Ü. İktisat Fakültesi'ne) fikren bağlı kalacaktır."

Kendisinin ülkemizden ayrılıp İsviçre'ye yerleştikten sonra, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası'nda yayımlanan eserleri ise iki makaleden oluşmaktadır. Bunlardan ilki derginin ikinci cildinde 1940 yılında yayımlanan ve Hamit Çağıl tarafından Türkçeye aktarılan *"Zirai Memleketlerin Sinaileşmesi"*, diğeri ise derginin üçüncü cildinde 1942 yılında yayımlanan "*Kıymet Hükümleri Hakkında Bir Kıymet Hükmü"* adlı çalışmalardır. (Eren, 2017: 271)

Röpke'nin iktisadi görüşlerinin Türkiye'de bulunduğu yıllarda ilgi görmemesinin sebeplerinden biri de, 1930'lu yıllarda serbest piyasa ekonomi modeline henüz hazır olmayan Türkiye'de, mevcutta uygulanan karma ekonomi ve planlı sanayileşme modelinin tersine, Röpke'nin devletçiliği göz ardı eden -ki o yıllarda devletçilik politikaları önemliydi çünkü ülkede henüz iktisadi anlamda girişimci bir zengin sınıf olmadığından devlet bu anlamda tek güç konumundaydı- liberal politikalara olan eğiliminden kaynaklandığını söyleyebiliriz. (Sofracı, 2018) Nitekim, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Teorisi akademisyenlerinden Prof. Dr. Memduh Yaşa (1919-2014)'nın, liberalizmin moda olmadığı dönemlerde bile liberalizmin temsilcisi olarak tanımladığı Röpke'nin, yakın dostu olan ve iktisadi açıdan devletçi politikalardan yana olan Neumark'da bu görüşü desteklemekte, dolayısıyla bu konuda Röpke ve Rüstow'un görüşlerinden belli noktalarda ayrıldıklarını ancak bu durumun aralarında herhangi bir sorun teşkil etmediğini belirtmektedir. (Neumark, 2017: 251-Sayar, 2014: 113) Fritz Neumark'ın, 1939 yılında yayımlanan "*Umumi İktisat Teorisi"* adlı çalışmasında yer verdiği sözleri ise kendi görüşünü gözler önüne sermektedir. Neumark konuyla ilgili olarak şöyle der; (Sayar, 2014: 90)

> "…Cumhuriyet Hükümeti, iki sene evvel İstanbul Üniversitesi'nde müstakil bir iktisat fakültesi vücûda getirmekle ekonomik mesele ve hadiselerin ciddi bir surette tetkikine ne kadar büyük bir ehemmiyet atfettiğini teyit etmiştir. Hükümeti bu tarzda bir harekete sevkeden amil…Türkiye Cumhuriyeti'nin devletçiliğe doğru şuurlu teveccühüdür."

Arnold Reisman ise konuyu şöyle değerlendirir; (Reisman, 2011: 133)

> "1930'larda, Türkiye Röpke'nin devlet karşıtı görüşlerine ve serbest piyasa ekonomisine kesinlikle hazır değildi…Röpke'nin bir iktisatçı olarak mesleki saygınlığı Türkiye'nin egemen çevrelerinden büyük itibar görmekle birlikte, iktisat felsefesinin kabul edilebilir bir hale gelmesi için en az yarım yüzyıl gerekiyordu. Bu özellikle Türkiye'nin kurucuları "Jön Türkler" açısından böyleydi. Ağır sanayi ülkenin yol haritasıydı. Zira, o dönemde, Türkiye'de önemli imalat teşebbüslerini yaratacak konumda zengin bir üst sınıf hâlâ yoktu, bunu başarabilecek tek güç devletti. Röpke, ülkenin başat ideolojisiyle çatıştı…ve kaybeden Röpke oldu."

Röpke'nin iktisadi görüşleri özellikle 1980'li yıllardan sonra Türkiye'de sosyal piyasa ekonomisinin ilgi görmeye başlamasıyla birlikte ivme kazanmıştır. (Eren, 2017: 301) Eren, Türkiye'de sosyal piyasa ekonomisi ve üçüncü yol düşüncesinin ortaya

çıkmasını, Röpke'nin ülkemize yaptığı en önemli katkısı olarak değerlendirmektedir. (Eren, 2018) Ancak 1930'lu yıllarda, Röpke ve diğer yabancı profesörlerin önermiş oldukları ekonomi politikaları ve bu alanda yaptıkları bilimsel çalışmalar, dönemin Türkiye'deki ekonomi politikalarına ters düşse dahi hükümet tarafından hiç bir zaman eleştirilmemiş ve engellenmemiştir. Neumark, bu konuyla alakalı olarak kendisi ve meslektaşları adına, böyle bir ülkede çalışabilmiş olmaktan dolayı şükran duyduklarını ifade eder. (Neumark, 2017: 253)

Wilhelm Röpke'nin eşi Eva Röpke tarafından 1976 yılında Erlenbach Zürih'de yayınlanan Wilhelm Röpke'nin mektuplarından *(Mektuplar 1934-1966)*, Alexander Rüstow (1885-1963)'a, 13 Ekim 1937 tarihinde yolladığı mektubunda Röpke, Cenevre'deki yaşamıyla ilgili arkadaşına duygularını şu sözlerle ifade eder; (Çam, 2012)

> "….İnsanın bir telefon sahibi olmasının, akşam gazetesinin saniye sektirmeden kapısına gelmesinin, bir gazete makalesi yazmanız için size telgrafla ricada bulunulmasının ne demek olduğunu tasavvur edebiliyor musunuz?"

Her ikisi de, Neoliberalizmin ve devletin ekonomik sistem ile düzene herhangi bir müdehalede bulunmadığı "Laissez-faire" anlayışı ile devletin müdahil olduğu planlı ekonomi arasında üçüncü bir yol arayışını savunan Freiburg Okulu ekolünün önemli temsilcilerinden biri olan Alman İktisatçı Walter Eucken (1891-1950)'in öğrencileri olmuş olan Röpke ve Rüstow, Eucken'le olan irtibatlarını Türkiye yıllarında da kesmediler ve hep mektuplaştılar. Röpke ile Rüstow, hem yakın dost, hem de bilimsel anlamda birbirlerine yakın meslektaşlardı. Bu durum Türkiye'de bulundukları yıllarda da, sonrasında da devam etti. Eucken ve Böhm'den sonra Freiburg Okulu'nun ikinci kuşak temsilcileri olan Röpke ve Rüstow, 1948 yılında yayın hayatına başlayan ve Freiburg Okulu'nun temel bilimsel yayın organı olan, "*Ordo"* (Ekonomik ve Sosyal Düzen Dergisi) dergisinde uzun yıllar birlikte çalıştılar ve diğer ordoliberal meslektaşları Walter Eucken (1891-1950), hukukçu Franz Böhm (1895-1977), Leonard Milksch (1901-1950), Karl Paul Hensel (1907-1975) ile birlikte bu dergi için bilimsel çalışmalar hazırladılar.

Röpke'nin, 1937 yılında Türkiye'den ayrılmasından sonra, Alexander Rüstow'la ilk karşılaşmaları, Amerikalı yazar ve siyaset bilimci Walter Lippman (1889-1974)'ın, 1938 yılının Ağustos ayında Paris'te düzenlenen "Colloque Walter Lippman" adlı seminerinde olmuştu. (Möckelmann, 2016: 281) Hatta Alexander Rüstow, İstanbul yıllarında yazdığı üç ciltlik büyük eseri "*Ortsbestimmung der Gegenwart"* (Günümüzde Konum Belirleme)'ı kaleme alırken, kendisini etkileyen önemli kişilerden biri olarak Röpke'yi görür. Sosyal güvenlik ve ekonomi alanındaki önemli uzmanlardan biri olan ekonomist, gazeteci ve yazar John Attarian (1956-2004), Röpke ve Rüstow'un aralarındaki etkileşim hakkında şunları söyler; (Reisman, 2011: 135)

"Rüstow deizme ve onun ötesinde uyumlu bir evrene yönelik Sokrates öncesi mistik bir Yunan inancına kadar, Laissez-faire iktisatçılarının ileri sürdüğü doğal bir çıkar uyumunun ortak çıkara hizmet edeceğini ileri süren görüşlerinin izlerini sürdü. Bu inanç, fiilen serbest piyasayı destekleyen…toplumsal kurumlar sisteminin gelişimini önlüyordu. Rüstow, kapitalizmin erken döneminde, serbest piyasanın yararlı etkilerine büyük ölçüde değer katan bir önceki Hristiyan toplumundaki ahlaki sermaye bolluğunun var olduğuna işaret ediyordu. Rüstow'un bu savlarını özümseyen Röpke, din, gelenekler ve bireyle devlet arasında aracılık eden kurumlara gittikçe artan bir saygı geliştirdi."

Resim 5.19. Wilhelm Röpke ve Albert Hunold

Kaynak: phillysoc.org

II. Dünya Savaşın'nın bitimiyle birlikte Röpke, Avusturya ekolü iktisatçılarından Ludwing von Mises (1881-1973) ve Friedrich August von Hayek (1899-1992) ile birlikte özgürlük arayışını yeniden oluşturmak amacıyla uluslararası bir toplantı düzenledi. Bir çok alandaki bilim insanlarından oluşan bu grup daha sonra 10 Nisan 1947'de Mont Pelerin Derneği (The Mont Pelerin Society-MPS)'ni kurdu. 1961-1962 döneminde, August von Hayek (1899-1992)'den sonra, dernek başkanlığı görevinde bulundu. (Eren, 2017: 262) Derneğin 1-10 Nisan 1947 tarihlerinde İsviçre'nin Mont Pelerin kentinde düzenlenen ilk toplantısında, bu oluşuma üye olan, Zürih Üniversitesi akademisyenlerinden Albert Hunold (d. 1899) ise, derneğin sekreterliği görevinde bulundu.

Röpke'nin kurucularından biri olduğu bu derneğin İsviçre'deki ilk toplantısına Röpke ve Friedrich August von Hayek (1899-1992)'le birlikte; serbest piyasa ekonomisi savunucusu iktisatçı Vernor Orval Watts (1898-1993), Paris Üniversitesi'nden, 1988 yılı Nobel ödülü sahibi iktisatçı Maurice Allais (1911-2010), Roma Üniversitesi'nden filozof Carlo Antoni (1896-1959), İsviçre Zürih Üniversitesi'nden Hans Barth (1904-1965), Stanford California Üniversitesi'nden iktisatçı Karl Brandt (1899-1975), Chicago Üniversitesi'nden 1976 Nobel iktisat ödülü sahibi Amerikalı iktisatçı Milton Friedman (1912-2006), okulun kurucularından

Amerikalı iktisatçı Frank Knight (1885-1972) ve Aaron Director (1901-2004), Oxford Üniversitesi'nden Alman tarihçi Erich Eyck (1878-1964), Freiburg Okulu'ndan Walter Eucken (1891-1950), New York Üniversitesi'nde görevli olan Avusturya Ekolü iktisatçılarından Ludwig von Mises (1881-1973) ve Hazlitt Ekonomi Eğitim Vakfı (The Foundation of Economic Education)'nın kurucularından Amerikalı gazeteci Henry Hazlitt (1894-1993), Kopenhag Üniversitesi'nden iktisatçı Carl Iversen (1889-1978), Manchester Üniversitesi'nden İngiliz liberal iktisatçı John Jewkes (1902-1988) ve bilim felsefecisi Michael Polanyi (1891-1976), New York Buffalo Üniversitesi'nden Amerikalı iktisatçı Fritz Machlup (1902-1983), Cambridge Üniversitesi'nden İngiliz iktisatçı Stanley Raymond Dennison (1912-1992), Londra Üniversitesi'nden İngiliz iktisatçı Lionel Robbins (1898-1984) ve Avusturyalı felsefeci Karl Raimund Popper (1902-1994), Cenevre Üniversitesi'nden Amerikalı akademisyen ve diplomat William Emmanuel Rappard (1883-1958), Lyon Üniversitesi'nden iktisatçı François Trevoux (1900-1989), Stockholm Üniversitesi'nden İsveçli siyaset bilimci Herbert Lars Gustaf Tingsten (1896-1973), Washington Üniversitesi'nden Amerikalı akademisyen ve gazeteci Felix Morley (1894-1982), New York'dan Amerikalı iktisatçılar Floyd Arthur Harper (1905-1973) ve Leonard Edward Read (1898-1983), Fransız politik iktisatçı ve filozof Bertrand de Jouvenel (1903-1987), 1982 Nobel iktisat ödülü sahibi Amerikalı iktisatçı George Joseph Stigler (1911-1991), Farmand İşletme Dergisi'nin editörü Norveçli Trygve Hoff (1895-1982), Londra Üniversitesi'nden İngiliz tarihçi Cicely Veronica Wedgwood (1910-1997), Brooklyn Üniversitesi'nden Amerikalı iktisatçı Harry David Gideonse (1901-1985) gibi önemli bir çok bilim insanı katıldı.

Özgür toplumun korunmasına ve geliştirilmesine katkı sağlamak adına fikir alışverişinde bulunmak amacıyla gerçekleştirilen toplantının 8 Nisan 1947 tarihinde yapılan oturumunda, birliğin kuruluş amacı şöyle tanımlandı; (www.montpelerin.org)

> "Medeniyetin merkezi değerleri tehlikede. Dünya üzerinde insanlık onurunun ve özgürlüğünün temel şartları çoktan ortadan kayboldu. Diğerleri ise, mevcut politika eğilimlerinin gelişmesinden dolayı sürekli tehdit altındalar…Düşünce ve ifade özgürlüğü olan Batılı Adam'ın en değerli mülkiyeti bile, bir azınlık konumundayken hoşgörü ayrıcalığını iddia eden, ancak bastırabilecekleri bir güç konumu belirlemeye çalışan inançların yayılmasıyla tehdit altındadır ve bu tehdit bütün görüşleri kendi başına yok eder.
>
> Grup, ahlaki standartları inkar eden bir tarih görüşünün ve hukukun üstünlüğünü arzulayan teorilerin gelişmesiyle desteklendiğini savunuyor. Özel mülkiyete ve rekabet piyasasına olan inancın azalmasıyla desteklendiklerini; Zira bu kurumlarla ilişkili dağınık güç ve insiyatif olmadan, özgürlüğün etkin bir şekilde korunabileceği bir toplum hayal etmek zor.
>
> Temelde bu ideolojik hareketin entellektüel argümanla karşılanması ve geçerli ideallerin yeniden ortaya konmasına inanan grup, aşağıdaki hususlar açısından daha fazla çalışılması kanısındadır."

Toplantıda, üzerinde daha çok çalışılması gereken konular ise, altı başlık altında belirlendi. Bunlar; (www.montpelerin.org)

1. Mevcut krizin niteliğinin ahlaki ve ekonomik temellerine göre analiz edilmesi ve keşfedilmesi.
2. Devletin görevlerinin totaliter ve liberal düzen arasında daha net bir ayrım yapabilmek için yeniden tanımlanması.
3. Hukukun üstünlüğünü yeniden kurma, bireylerin ve grupların başkalarının özgürlüğünü aşacak konumda olmadıklarını ve özel hakların yırtıcı bir güce dayanmalarına izin verilmeyeceğini sağlayacak şekilde gelişmesinin sağlanması.
4. Piyasanın insiyatif ve işleyişine mahkum olmayan yollarla asgari standartların oluşturulması.
5. Tarihlerin kötüye kullanımının özgürlüğüne mücadele yöntemleri.
6. Barışın ve özgürlüğün korunmasına, uluslararası uyumlu ekonomik ilişkilerin kurulmasına izin veren uluslararası bir düzen oluşturulması.

Fritz Neumark anılarında, Mises ve Hayek'in liberalizm görüşlerinin anlaşılabilmesi için, Mises'in, Hitler rejimine karşı, 19. yüzyılın İngiliz tekstil imalatçısı ve aynı zamanda serbest piyasa ekonomisini savunan, liberal bir siyasetçi olan Richard Cobden (1804-1865)'i örnek gösterdiği, Mises'le yakın arkadaş olan Röpke'nin sohbetinden, Röpke'nin kendisine anlatmış olduğu bir anısını şöyle aktarır; (Neumark, 2017: 99)

> "İkisi, savaşın başlamasından kısa bir süre önce Zürih'te bulunan Bahnof Caddesi üzerinde Avrupa'daki vahim gelişmeler üzerine tartışırlarken, konuşma arasında Amerika'ya kaçmanın daha iyi olup olmayacağı sorusuna gelindiğinde Mises, ona şu yönlendirici soruyu soruyor: "Eğer bundan yüz yıl önce Cobden kendini kalıcı bir şekilde kabul ettirebilmiş olsaydı, bugün Hitlerizmin ve faşizmin mümkün olamayacağını kabul etmiyor musunuz?"

Röpke, Mises ve Hayek'le birlikte kurmuş oldukları Mont Pelerin Derneği aracılığıyla Batı Almanya Ekonomi Bakanı Ludwig Erhard (1897-1977)'la tanışma fırsatı buldu ve onun düşüncelerini etkiledi. Batı Almanya'nın savaştan sonraki ekonomik başarısında Röpke'nin önemli rolü vardı çünkü savaş sırasında Röpke'nin yasaklanmış kitaplarını okuyarak serbest piyasa ekonomisi konusunda kendini geliştiren Ludwig Erhard, Batı Almanya'nın planlı ekonomi sempatisine karşın, piyasa ekonomisini destekleyen sosyal ve hukuki kurumları benimsemesiyle savaş sonrasında kısa sürede ekonomiyi toparlayarak başarı sağlamıştı. Röpke'ye göre ise, bu başarı asla tesadüf değil, iktisadi açıdan planlı ekonomi yerine piyasa ekonomisinin benimsenmiş olmasının doğal bir neticesiydi. Haziran 1948'den itibaren Almanya'da işsizlik rakamlarının yükselmesi ve dolayısıyla bu durumun politik gerginlik yaratması aşamasında da Röpke, Erhard'a olan desteğini sürdürdü ve Almanya kısa süre içinde yeniden eski refah seviyesine kavuştu. (Reisman, 2011: 132) Bakan Erhard'ın ekonomik meseleleri danıştığı bir diğer isim ise Rüstow'un yakın çalışma arkadaşı Alexander Rüstow (1885-1963)'du.

Röpke, 1943'de Alman karşıtı bir tutum içinde olduğu gerekçesiyle Alman vatandaşlığından çıkartılmak istendi fakat oğlu Berthold'un askerliği sebebiyle bu işlem durduruldu. Kendisinin vatandaşlık için İsviçre'ye başvurmasından sonra ise vatandaşlıktan çıkartılma durumundan vazgeçildi. Vefatına kadar İsviçre'de yaşamını sürdüren Röpke, 12 Şubat 1966 tarihinde 66 yaşında İsviçre'nin Cenevre kentinde vefat etti. Röpke, yaşamının son dönemlerinde eski iktisadi düşünce ve fikirlerinin bir yanılsama olduğunu düşüncesindeydi. Onun bu iktisadi düşünce değişiminin nedeni ise, Avusturyalı iktisatçı Ludwig von Mises (1881-1973)'in 1920 yılında yazmış olduğu, "*Economic Calculation in the Socialist Commonwealth"* (Sosyalist Toplumda Ekonomik Hesaplama) adlı makalesini geliştirerek yazdığı Sosyalizm (1922) adlı çalışmasının da etkisi vardır.

Eserleri:

- Die Konjunktur (Ekonomi), Jena 1922
- Spekülation (Spekülasyon), Handwörterbuch der Staatswissenschaften (Siyaset Biliminin El Sözlüğü) 4th Ed, Jena 1926
- Staatsinterventionismus (Devlet Müdahaleciliği), Handwörterbuch der Staatswissenschaften (Siyaset Biliminin El Sözlüğü), Jena 1929
- Die Theorie der Kapitalbildung (Sermaye Oluşumu Teorisi), Tübingen 1929
- Weltwirtschaft und Aussenhandelspolitik (Dünya Ekonomisi ve Dış Ticaret Politikası), 1931
- Der Weg des Unheils (Felaket Yolu), Berlin 1931
- Die Angst vor der Produktion (Üretim Korkusu), Frankfurtel Allgemeine Zeitung, Nisan 1931
- Krise und Konjunktur (Kriz ve Konjonktür), Leipzig 1932

  (1936 yılında "*Crises and Cycles"* adıyla İngilizce olarak, William Hodge and Company tarafından Londra'da yayımlanan eser, 1947 yılında "*Konjonktür ve Buhranlar"* adıyla, Ömer Celal Sarc tarafından Türkçeye çevrilmiştir.)

- Trends in German Business Cycle Policy (Alman Ticaret Döngüsü Politikasındaki Eğilimler), Economic Journal, 1933
- End of an Era (Bir Dönemin Sonu), 1933

  (Bu çalışma, 1969 yılında "*Against the Tide"* adlı eserde Chicago'da yeniden basılmıştır.)

- Als der Barbarismus Siegte (Barbarlık Kazanıldığında), Frankfurtel Allgemeine Zeitung, Şubat 1933

- "Die Sakulare Krise und İhre Überwindung" (Laik Kriz ve Onun Üstesinden Gelmek), Economic Essays in Honour of Gustav Cassel (Gustav Cassel Onuruna Ekonomik Denemeler) adlı kitaptan, London 1933 (*"The Secular Significance of the World Crisis"* (Dünya Krizinin Laik Önemi) adıyla İngilizce olarak da yayımlanan bu çalışma, 1969 yılında "*Against the Tide"* adlı eserde Chicago'da yeniden basılmıştır.)

- "Piyasa İktisadının Kuruluşu ve Mekanizması" (Struktur und Mechanismus des Kapitalistischen Wirtschaftssystems), Çev: Ali Hüseyin, *"Ökonominin Bugünkü Meseleleri"* (Economic Issues of Today), İstanbul Üniversitesi Hukuk Talebesi Cemiyeti, İstanbul 1934

- German Commercial Policy (Alman Ticaret Politikası), London 1934

- İktisat İlmi: Nazari Kısım (Economic Science), Çev: Ömer Celal Sarc, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yayını, 1934

- İktisat İlmi ve İktisat Siyaseti (Economic Science and Political Economy), Çev: Bülent Cemil, İÜHFM, Cilt 1, Sayı 1, Ocak 1935

- Altın Mikyası ve Aktif Konjonktür Siyasası (The Gold Standard and Business Cycle Policies), Çev: Ömer Celal Sarc, İÜHFM, Cilt 1, Sayı 2, Ocak 1935

- Fascist Economics (Faşist İktisat; Almanya ve İtalya'daki faşist iktisat politikaları üzerine bir incelemedir), Economica, February 1935

- Cihan Ekonomisinin Bünyesi (Üniversite Konferansları 1935-1936)

- Tendences Actuelles de l'economie Politique (Politik Ekonomideki Mevcut Eğilimler), Revue d'economie Politique, 1936

- Şehir Amme İşletmeleri (Public Utilities), 1936

  (Fritz Neumark'ın editörlüğünde Cumhuriyet Matbaası tarafından yayımlanan, "*Komün Bilgisinin Esas Meseleleri"* adlı çalışmada yer alan makalesi)

- Industrial Germany (Endüstriyel Almanya), Economica, February 1936

- Socialism, Planning and the Business Cycle, Journal of Political Economy (JPE), June 1936

- Ekonomi İlminin Tekamül Tarihi (Historical Development of Economic Science), Çev: Muhlis Ete, İÜHF Yayınları, 1936

- Die Wirtschaftlichen Elemente des Friedensproblems (Barış Sorununun Ekonomik Unsurları), Zürich 1937

- The Economics of a Free Society (Özgür Bir Toplumun Ekonomisi), 1937

- Cemiyet Ekonomisi, Çev: Muhlis Ete, İÜHF Yayınları, 1937

(*"Die Lehre von der Wirtschaft"* (Ekonomik Doktrin), Wien 1937, *"Cemiyet Ekonomisi"* adlı kitabının Almancasıdır. Eserde, savaş sonrası dünyadaki iktisadi ilişkiler ve Nasyonal Sosyalizm arasındaki ilişki incelenir. Bu eser, daha sonra İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Yunanca, Fince ve İsveç dillerine de çevrilmiştir.)

- Explication Economique du Monde Moderne (Modern Dünyanın İktisadi Açıdan İzahı), Çev: Paul Bastier, Paris 1940

- Zirai Memleketlerin Sinaileşmesi (The Industrialization of Agrarian Countries), Çev: Hamit Çağıl, İÜİFM, Cilt 2, Ocak 1940

- International Economic Disintegration (Uluslararası Ekonomik Parçalanma), London 1942

- Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart (Çağımızın Toplumsal Krizi), Zürich 1942

(1943 yılında, "*La Crise de Notre Temps"* (Zamanımızın Krizi) adıyla Hugues Faesi ve Charles Reichard tarafından Fransızcaya çevrilen ve Paris'de yayımlanan eser, 1950 yılında, "*The Social Crisis of Our Time"* adıyla İngilizce olarak Londra'da yayımlanmış, 1967 yılında ise, "*Çağımızın Buhranı"* adıyla Orhan Tahsin Günden tarafından Türkçeye çevrilmiştir.)

- Kıymet Hükümleri Hakkında Bir Kıymet Hükmü (A Value Judgment on Volue Judgments), İÜİFM, Cilt 3, Sayı 1-2, Ocak 1942

- Spezifische Gegengewichte des Staates: Wissenschaft-Richter-Presse (Devlete Özgü Ağırlıklar: Bilim-Yargı-Basın), Eylül 1943

- Civitas Humana (İnsan Devleti): Grundfragen der Gesetschafts und Wirtschaftsreform (Sosyal ve Ekonomik Reformun Temel Sorunları, Zürich 1944

(Bu eser ayrıca, 1948 yılında Londra'da William Hodge and Company Limited tarafından yayınlanmıştır.)

- Internationale Ordnung (Uluslararası Düzen), Zürich 1945

(Bu eser ayrıca, 1954 yılında "*Internationale Ordnung-Heute"* adıyla Stuttgart'da yayımlanmıştır.)

- Die Deutsche Frage (Almanya Meselesi), Zürich 1945
- Exlication de l'allemagne (Almanya'dan Çıkma), Geneve 1945
- The German Question (Almanca Soru), 1946
- Liberalizmin Kültür İdeali, 1947
- Repressed Inflation: The Ailment of the Modern Economy (Bastırılmış Enflasyon: Modern Ekonominin Rahatsızlığı), 1947
- La Communaute Internationale (Uluslararası Topluluk), Geneve 1947
- Die Krise des Kollektivismus (Kollektivizm Buhranı), Zürich 1947
- İktisadın Düzeni, 1948
- Mass und Mittle (Ölçü ve Orta), Zürich 1950
- Ist die Deutsche Wirtschaftspolitik Richtig? Analyse und Kritik (Alman Ekonomi Politikası Doğru mu? Analiz ve Kritik, Köln 1950
- The Problem of Economic Order (Ekonomik Düzen Sorunu), 1951
- Wirtschaftliche und Soziale Ordnung Als Aufgabe der Freien Welt (Özgür Dünyanın Görevi Olarak Ekonomik ve Sosyal Düzen), 1952
- Free Economy and Social Order (Serbest Ekonomi ve Sosyal Düzen), 1954
- Wirtschaftsethik Heute: Drei Reden an Jeden, der Produziert, Kauft und Verkauft (Bugün İş Ahlakı: Satın Alan ve Satan Herkesle Üç Konuşma), Hamburg 1956

(Josef Hünermann ve Eberhard Müller'le ortak çalışma)

- The Place of Economics Among the Sciences (Ekonominin Bilimler Arasındaki Yeri), 1956

- Welfare, Freedom and Inflation (Refah, Özgürlük ve Enflasyon), 1957

  (Bu makale çalışması University of Alabama tarafından 1964 yılında da yayımlanmıştır.)

- Alexander Rüstow, Festschrift für Rüstow (Rüstow İçin Hatıra), 1957

- Jenseits von Angebot und Nachfrage (Arz ve Talebin Ötesi), Stuttgart 1958

  (Bu eser ayrıca, 1961 yılında "*Au dela de l'offre et de la Demande"* adıyla Paris'te yayımlanmıştır.)

- Ein Jahrzehnt Sozialer Marktwirtschaft in Deutschland und Seine Lehren (Almanya'da On Yıllık Bir Sosyal Piyasa Ekonomisi ve Öğretileri), Köln 1958

- International Order and Economic Integration (Uluslararası Düzen ve Ekonomik Entegrasyon), Dr. Reidel Publishing Company, Holland 1959

- Gegen die Brandung, Erlenbach-Zürich 1959

- A Humane Economy: The Social Framework of the Free Market (İnsancıl Bir Ekonomi: Serbest Piyasanın Sosyal Çerçevesi), Henry Regnery Company, Chicago 1960

- Die Laufbahn der Sozialen Marktwirtschaft in Wirtschaft; Gesellschaft und Kultur (Sosyal Pazar Ekonomisinin Kariyeri; Ekonomi, Toplum ve Kültür), Berlin 1961

- Wirrnis und Wahrheit (Karışıklık ve Gerçek), Zürich 1962

- Die Enzyklika "*Mare et Magistra"* in Marktwirtschaftlicher Sicht (*"Mare et Magistra"* Ansiklopedisinde Piyasa Ekonomisinin Görünümü), Viyana 1962

- Alexander Rüstow, Neue Zürcher Zeitung, 1963

- The Economics of the Free Society (Özgür Toplumun Ekonomisi), Chicago 1963

- Europa in der Welt von Heute (Günümüz Dünyasında Avrupa), 1964

  (Röpke'nin Heidelberg Üniversitesi'nin 30 Mayıs 1961 tarihindeki 575. kuruluş yıldönümü konuşmasından)

- Die Interessenvertretung als Mittel der Einflussnahme in: Die Politische Verantwortung der Nichtpolitiker (Etkilerin Aracı Olarak Çıkarların Temsil Edilmesi: Politikacı Olmayanların Politik Sorumluluğu), Münih 1964

- Fronten der Freiheit (Özgürlük Cepheleri), Stuttgart 1965

- Zwischen Romantikern und Futuristen (Romantikler ve Fütüristler Arasında), Neue Züricher Zeitung, Şubat 1965

- Aus dem Wohlfahrtsballon muss viel Luft Herausgelassen Werden; Eine Radikalkur für das Finanzkranke Deutschland (Refah Balonundan Çok Fazla Hava Bırakılmalıdır; Finansal Olarak Hasta Olan Almanya İçin Radikal Bir Tedavi), Ekim 1965

- Torheiten der Zeit, Stellungnahme zur Gegenwart (Zamanın Bir Kısmı, Mevcut Görüş), Nürnberg 1966

- The Economics of Full Employment (Tam İstihdam Ekonomisi) 1966

- The Critics of Keynesian Economics (Keynesyen İktisat Eleştirisi), Ed. Henry Hazlitt, New Rochelle, New York 1977

- Against the Tide, Chicago 1969

- Two Essays By Wilhelm Röpke (İki Deneme): The Problem of Economic Order and Welfare, Freedom and Inflation (Ekonomik Düzen Sorunu ve Refah, Özgürlük ve Enflasyon), Ed. Johannes Overbeek, Lanham, Maryland University Press of America 1987

(Bu eser, Röpke'nin makalelerinden, "*Ekonomik Düzen Sorunu"* (1951) ve "*Refah, Özgürlük ve Enflasyon"* (1957) adlı çalışmalarını içerir.)

5.4. Ord. Prof. Dr. Josef Dobretsberger (1903-1970)

Resim 5.20. Ord. Prof. Dr. Josef Dobretsberger (1903-1970), 1930'lar

Kaynak: Aeiou Encyclopedia

Hukukçu, ekonomist ve politikacı olan Josef Dobretsberger 28 Şubat 1903 tarihinde Avusturya'nın Linz (Tuna kıyısı) kentinde, Franz Dobretsberger'in oğlu olarak dünyaya geldi. Üniversiteye kadar olan eğitimini Linz'de tamamlayan Dobretsberger, 6 Temmuz 1922 yılında Staatsgymnasium (Linz Devlet Lisesi)'da tamamladığı lise eğitiminden sonra, Viyana Üniversitesi'ne başlayarak burada ekonomi eğitimi aldı. Bu üniversitede, Carl Menger'in oğlu olan matematikçi Karl Menger (1902-1985), Joseph Alois Schumpeter (1883-1950) ve Ludvig von Mises (1881-1973)'in öğrencisi olan ve Pozitif iktisadı marjinalizmle birleştiren bir geleneğin içinden yetişen Josef Dobretsberger'in akademik kariyerinin ilk dönemlerindeki iktisadi düşüncelerinin şekillenmesinde Avusturyalı kamu hukukçusu Hans Kelsen (1881-1973), Avusturya iktisat ekolünün kurucularından Carl Menger (1840-1921) ve Eugen von Böhm- Bawerk (1851-1914)'in etkisi olmuştu. 1926 yılında aynı üniversitede doktorasını tamamlayan Dobretsberger'in Graz Üniversitesi'nde, Viyana Üniversitesi'nden hocası olan Joseph Alois Schumpeter'in katkıları sayesinde başlayan akademik kariyeri, Münih ve Paris üniversitelerindeki çalışmalarıyla devam etti. Muhafazakar görüşlü iktisatçı Anton Tautcher ile yakın etkileşim içinde bulundu. 1929 yılında yayımladığı ve Joseph Alois Schumpeter ile Anton Tautcher'in düşünsel evriminin etkilerinin görüldüğü, ilk akademik çalışması "*Die Gesetzmasskeit in der Wirtschaft"* (Ekonomide Hukuk) adını verdiği kitabı oldu. 1929-1930 yılları arasında Avusturya Köylü Birliği'nin genel sekreterliği ve Demokrat Birliği Partisi (Demokratische Union) başkanlığı görevlerinde bulundu. (Sayar, 2007-Neumark, 2017: 87) 20 Ekim 1930 tarihinde, Yugoslav vatandaşı Caria (doğumu 29 Temmuz

1905) ile evlenen Dobretsberger, aynı yıl Graz Üniversitesi'nin profesörlük kadrosuna atandı. Dobretsberger'in 1934 yılındaki Graz Üniversitesi Kürsüsü'ne akademik tayini ise, kendisinin müdehaleci devlet yanlısı olduğu gerekçesiyle, Joseph Alois Schumpeter (1883-1950), Hans Mayer (1907-2001) ve Avusturya Okulu ekolüne mensup olan diğer bazı hocalar tarafından engellenmeye çalışıldı. Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar, bu konuda şunları söyler; (Sayar, 2007)

> "…Ancak J. Dobretsberger'in 1935 yılında Schuschnigg kabinesinde Sosyal İlişkiler bakanı olmasıyla bu defa Hans Mayer'in onu tesci ettiği ve selefi Böhm Bawerk'le mukayese edilebilecek bir bilgin olarak selamladığı görülüyor."

Sayar'ın da belirtmiş olduğu gibi Dobretsberger henüz 33 yaşındayken, 17 Ekim 1935-14 Mayıs 1936 yılları arasında, Avusturya'nın Naziler tarafından ele geçirilmeden önceki son kabinesi olan Schuschnigg kabinesinde Hristiyan Sosyal Partisi'nin Vatan Cephesi sol kanat temsilcisi olarak Sosyal İşler Bakanlığı görevinde bulundu.

Avusturya'lı iktisatçı Joseph Alois Schumpeter (1883-1950)'in, Dobretsberger'e karşı tepkili olmasının belkide en önemli sebeplerinden biri, Dobretsberger'in Avusturya marjinalizminden ziyade, Alman Tarihçi Okul ekolüne karşı çıkan Schumpeter'e rağmen bu ekole yakın durmasıydı. Joseph Alois Schumpeter ilerleyen yıllarda, Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983) ile yaptıkları bir sohbette, fakültedeki Alman hocaları sorduğunda, Ülgener fakültede görevli Alman hocaların isimlerini saymış, kendisi ise, Alman Tarihçi geleneğin özellikle de "temeli olmayan bir parıltı" olarak nitelediği Alman ekonomist ve sosyal bilimci Werner Sombart (1863-1941)'ın etkisi altında olduklarını düşündüğü Dobretsberger dahil olmak üzere Alexander Rüstow (1885- 1963), Wilhelm Röpke (1899-1966), Fritz Neumark (1900-1991) ve Gerhard Kessler (1883-1963)'in isimlerini duyduğu zaman dudak bükmüştü. (Sayar, 2014: 119)

Josef Dobretsberger, 1938 yılında Graz Üniversitesi'nde hem profesörlük görevini sürdürmekle birlikte hem de üniversitesi'nin rektörlüğünü yapmaktaydı. Üniversitede Nasyonal Sosyalist öğrenci hareketleri oldukça güçlüydü ve bu öğrencilerin çıkardığı olaylar neticesinde üniversitedeki dersleri iptal edildi. Alman Nazi birliklerinin 1938 yılının Mart ayında Avusturya'ya girdiği gün üniversitedeki görevinden istifa etti. İstifasının hemen akabinde tutuklandı ve 20 Mart-2 Nisan 1938 tarihleri arasında tutuklu kaldı.

Aynı yıl, yazılı basından Schuschnigg kabinesi üyelerinin Naziler tarafından tutuklandığını öğrenen fakat Dobretsberger'den bir haber alamayan Fritz Neumark (1900-1991), Dobretsberger'e İstanbul'dan bir mektup gönderdi. Neumark anılarında bu mektuptan şöyle bahseder; (Neumark, 2017: 85, 86)

> "…Biz -yani Rüstow, Kessler, Isaac ve ben- hemen Dobretsberger'i Röpke'nin boşalan yerine kazanmanın mümkün olup olmadığını düşünmeye başladık. Onu şahsen tanıyan tek kişi ben olduğum için, ona resmi olmayan fakat dikkatle kaleme alınmış bir mektup yazmakla görevlendirildim. Mektupta, ona Röpke'nin ayrılışını bildirecek ve kendisinin uygun bir aday tanıyıp tanımadığını soracaktım. Tedbir bakımından Röpke'ye de bir yazı göndererek Dobretberger hakkındaki görüşünü bildirmesini rica ettim. Hans Kelsen ve Ludvig von Mises'in yazılı tavsiyelerinin suretlerini eklediği yanıtı çok olumluydu."

Neumark tarafından Dobretsberger'in evine gönderilen bu mektupta, kendisine İstanbul Üniversitesi'nde boşalan bir profesörlük kadrosundan bahsediliyordu. Böylece, Fritz Neumark'ın temaslarıyla Türkiye'den davet alan ve o sırada tutuklu bulunan Dobretsberger, eşi Caria aracılığıyla yollanan cevap telgrafında, bu daveti kabul ettiğini belirtti. Tutukluluk süreci devam ederken kendisinin önceden tanıştığı bir memur tarafından serbest bırakılan Dobretsberger, yanına şahsi hiç bir eşyasını almadan 10 Haziran'da Yugoslavya sınırı üzerinden İsviçre'ye kaçarak ülkesinden ayrıldı. O dönemde kendisine, dönemin İsviçre Merkez Bankası (Swiss National Bank) Başkanı Gottlieb Bachmann (1874-1947) tarafından, Türk hükümeti ile yapacağı anlaşması tamamlanana kadar İsviçre'de üç aylık ikamet izni verildi. (Neumark, 2017: 85, 86-Reisman, 2011: 138)

Dobretsberger, Türk hükümetiyle yapılan anlaşma doğrultusunda Türkiye'ye beş sene (01 Ekim 1938-30 Eylül 1943) için gelecekti. T. C. Maarif Vekaleti ile arasındaki sözleşme 28 Haziran 1938 tarihinde İsviçre'nin Ascona kentinde imzalandı. Yapılan anlaşma gereği kendisine döviz izni verildi. (Sayar, 2007-Sofracı, 2018) Böylece Dobretsberger, Wilhelm Röpke (1899-1966)'nin 1937 yılında Türkiye'den ve İstanbul Üniversitesi'ndeki görevinden ayrılması ve İsviçre'ye dönmesi sebebiyle kendisinden boşalmış olan Umumi İktisat ve İktisat Teorisi Kürsüsü'nde görev almak üzere eşi Caria Dobretsberger, kayınvalidesi Maria Hıtzel ve o zamanlar dokuz yaşında olan kızı Sissy ile beraber 12 Eylül 1938 tarihinde Türkiye'ye geldi. Dobretsberger'in İktisat Fakültesi'nde çalışmasına ilişkin, Neumark'ın da anılarında belirtmiş olduğu gibi Wilhelm Röpke (1899-1966), Avusturyalı Hukukçu Hans Kelsen (1881-1973) ve Ekonomist Ludvig von Mises (1881-1973) kendisine referans olmuşlar ve fakülteye mektup yazarak görüşlerini bildirmişlerdi.

Dobretsberger ve ailesinin İstanbul'a gelişiyle birlikte, bazı Naziler tarafından kendisinin buraya casusluk için geldiği düşünülüyordu. Amerikalı tarihçi Arnold Reisman, bu konuyla ilgili olarak bir belge bulunmakla birlikte, Dobretsberger'in, bu belgedeki yazılanlara göre ikilemde kaldığının düşünülebileceğini, buna ek olarak ise, Dobretsberger'in yakın dostu olan Fritz Neumark (1900-1991)'ın oğlu Matthias Neumark'la yapılan bir yazışmada Neumark'ın bunu kesinlikle kabul etmediğini de belirtir. (Reisman, 2011: 139)

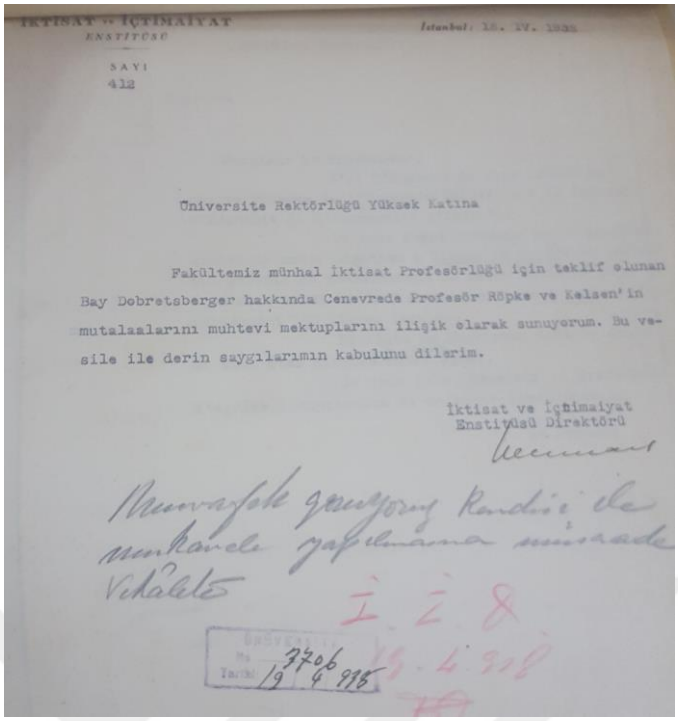

İKTİSAT ve İÇTİMAİYAT
ENSTİTÜSÜ

İstanbul: 18. IV. 1938

SAYI
412

Üniversite Rektörlüğü Yüksek Katına

Fakültemiz münhal İktisat Profesörlüğü için teklif olunan Bay Dobretsberger hakkında Cenevrede Profesör Röpke ve Kelsen'in mutalaalarını muhtevi mektuplarını ilişik olarak sunuyorum. Bu vesile ile derin saygılarımın kabulunu dilerim.

İktisat ve İçtimaiyat
Enstitüsü Direktörü

Nevzat Ayaş

Muvafık görüyorum Kendisi ile mukavele yapılmasına müsaade
Vekâlet

İ. İ. 8

3706
19 4 938

Resim 5.21. Röpke ve Kelsen'in Dobretsberger Hakkındaki Mektuplarına İlişkin İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Yazılan 18 Nisan 1938 Tarihli Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Dobretsberger Türkiye'ye gelişiyle birlikte, Umumi İktisat ve İktisat Teorisi Kürsüsü'nün başkanı olarak 1 Kasım 1938'de yeni akademik yılla birlikte İktisat Fakültesi'ndeki görevine başladı. 10 Kasım 1938 günü yapılacak olan "*Hususi Ekonominin Hata Menbaları"* adlı açılış dersi Atatürk'ün vefatı nedeni ile 8 Aralık 1938 tarihine ertelendi. Daha sonra bu açılış dersi, "*Ekonominin Hususi Şahıslar Tarafından İdare Edilmesinden Doğan Mahzurlar"* adı altında genişletilerek 1939 yılında fakülte dergisinde yayımlandı. Dobretsberger'in fakültede verdiği diğer dersler; lisans öğrencileri için, İktisada Giriş, Konjonktür ve Buhranlar, Konjonktür Nazariyesi, Harp İktisadiyatı, İktisadi Doktrinler Tarihi, Devletçilik, doktora öğrencileri için 20. Asır İktisadi Doktrinleri dersleridir. Kendisi ayrıca, emperyalizm üzerine de seminerler vermiştir. Türkiye'ye geldiği dönemde kendisinin çalışmalarını tercüme etmesi ve asistanlığı görevinde bulunması için, Berlin Üniversitesi'nde iktisat eğitimi almış olan ve o dönemde Ankara Maden Tetkik ve Araştırma Enstitüsü'nde görev yapmakta olan Ahmed Halit İlteber tayin edilmiştir. (Bkz Ek 18, İ. Ü. Arşiv, 2019) İyi derecede Almanca, İngilizce ve Franszıca bilen Dobretsberger, 1938-39 akademik yılında lisans öğrencilerine verdiği ve asistanı Ahmed Halit İlteber tarafından Türkçeye tercüme edilen İktisada Giriş dersinde öğrencilerine şu konuşmayı yapmıştır; (Sayar, 2007)

"…Eminim ki sizler yeni Türkiye gibi ilerleyen ve yükselen bir devletin hizmetinde ileriki meslek hayatınızda bu derslerin yeni tatbik imkanlarını bulacaksınız."

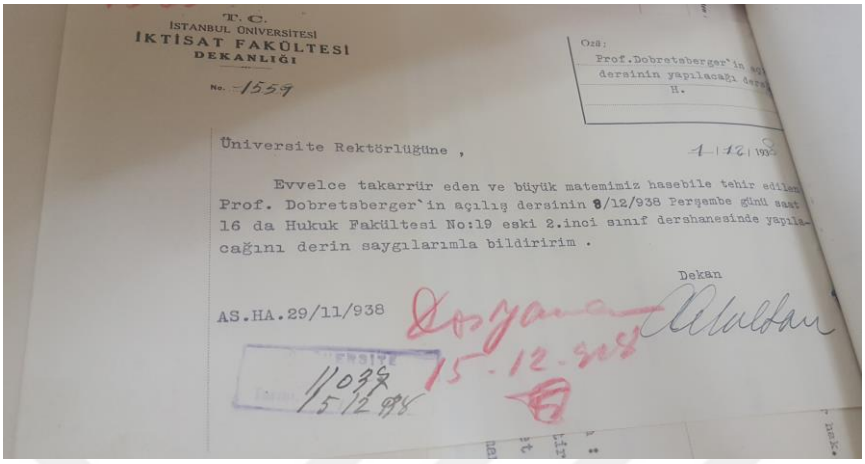

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İKTİSAT FAKÜLTESİ
DEKANLIĞI

No. 1559

Üniversite Rektörlüğüne ,

Evvelce takarrür eden ve büyük matemimiz hasebile tehir edilen Prof. Dobretsberger'in açılış dersinin 8/12/938 Perşembe günü saat 16 da Hukuk Fakültesi No:19 eski 2.inci sınıf dershanesinde yapılacağını derin saygılarımla bildiririm .

Dekan

AS.HA.29/11/938

Resim 5.22. Josef Dobretsberger'in, Atatürk'ün Vefatı Dolayısıyla Ertelenen ve 8 Aralık 1938 Tarihinde Gerçekleştireceği Açılış Dersi Hakkında İ. Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı'nın, Üniversite Rektörlüğü'ne Yazdığı 1 Aralık 1938 Tarihli Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Dobretsberger ayrıca, İktisat Fakültesi'nin ilk mezunları için hazırlanmış olan yıllıkta, öğrencileri ve öğrencilerinin iktisat ilmine gösterdikleri ilgi için şu satırları kaleme almıştır; (Sayar, 2007)

"…İstanbul Üniversitesi'ndeki mesaim esnasında, talebemizin umumi iktisat meselelerine ve memleketin iktisadi bünyesine karşı göstermiş oldukları alaka, karşılaştığım en büyük sürprizi ve duyduğum en büyük hazzı teşkil etmiştir. Bu gayret ve alakadır ki, memleketimizde iktisat ilminin Garp memleketlerine nazaran istihsalin terakkisini temine, içtimai vaziyeti ve Türkiye'nin cihan pazarındaki mevkiini yükseltmeğe geniş mikyasta müessir olacağına bir delil teşkil etmektedir. Üniversitedeki tedrisi faaliyetimle bu güzel memleket ve Türk milletinin istikbalinehizmet edecek olan talebemizin yetişmesine naciz bir yardımda bulunabilirsem kendimi bahtiyar addedeceğim."

Fritz Neumark, kendisinin Türkiye'ye gelmesine vesile olduğu Dobretsberger'in görevine başladıktan sonra fakültedeki akademisyen arkadaşlarıyla olan ilişkisini ve kendisinin aynı zamanda Kadıköy Mühürdar Sokak'tan komşusu olan meslektaşıyla sonrasında uzun yıllar devam eden dostluğunu ise şöyle anlatır; (Neumark, 2017: 87)

"Kısa zamanda bu yeni meslektaşımız en iyi arkadaşlarımızdan biri oldu ve bu arkadaşlığımız ölümüne kadar sürdü. Benim Frankfurt'a dönmemden kısa bir süre önce o da eski yurduna döndü. Graz şehrinde, özellikle eski güzel mobilyalarla, halılarla vs. döşenmiş ikinci bir evinin bulunduğu Viyana'da sık sık görüştük."

Dobretsberger iktisadi ve siyasi görüşlerinde teorik açıdan marjinalizmi benimsemiş olsa da, real hayattaki görüşlerinde marksizme daha yakın durmuş, bilimsel çalışmalarında sosyalizm, sosyal politika, iktisadi eşitlik ve para sistemi sorunları konularına ağırlık vermiştir. (Sayar, 2007) Ancak kendisinin yakın dostu Neumark'a göre, onun sol siyasete olan yakın ilgisi, akademik çalışmalarına yeteri kadar vakit ayıramamasına neden olmuştur. (Neumark, 2017: 88)

Dobretsberger'in ülkemizde yayımlanmış olan en önemli eseri "*Ekonomi Siyaseti"* adlı iki ciltlik kitabıdır. Bu kitaplar, asistanı Ahmed Halit İlteber tarafından 1940 ve 1943 yıllarında Türkçe'ye tercüme edilerek ülkemize kazandırılmıştır.

Josef Dobretsberger'in ülkemizde bulunduğu yıllarda oturma izninin elinden alınması gerektiği doğrultusunda öneride bulunan Alman Milli Eğitim Bakanlığı müfettişi Dr. Herbert Scurla (1905-1981), "*Alman Yüksek Öğretim Görevlilerinin Türk Yüksek Okullarındaki Çalışmaları"* adı altında hazırladığı 7 Şubat 1940 tarihli raporunda, Dobretsberger için şu ifadelere yer vermişti; (Şen, 2008: 112)

> "...İkametgahını İstanbul'a nakletmesi, İlk başta sakıncalı görülmüş ise de, ileri gelen şahsiyetlerin ve Dobretsberger'in meşlektaşlarının kefil olmaları, bizzat kendisinin de yurtdışındaki ikametini Üçüncü Rayh'a sadakatini ispat için bir imkan olarak gördüğünü, hem sözlü hem de yazılı olarak vurgulaması üzerine, 1938 Temmuz ayında gerekli izin verilmiştir. Dobretsberger şu sırada geçici olarak emekli sayılmakta olup emekli maaşı almaktadır. Her ne kadar geldiğinden bu yana Rayh'a karşı düşmanca bir davranışı görülmemiş ise de, İstanbul'a gelir gelmez hemen mültecilere katılmıştır… Karısı ise Almanya'ya karşı son derece düşman bir davranış içindedir….İkametgah nakli için verilen iznin acilen geri alınması gerekiyor."

Yazılmış olan bu raporun ardından aynı yıl (1940) kendisinin "Journal d'Orient"e verdiği bir mülakat sonrasında, eşi Caria ve kızı Sissy ile birlikte Alman vatandaşlığından çıkartıldı. Josef Dobretsberger'in, ailesi ile birlikte Alman vatandaşlığından çıkartılmalarına neden olan beyanatı ise şöyleydi; (Şen, 2008: 159)

> "Biz burada tamamen Türkleştik. Yeni bir anavatan bulduk. Bir kez daha askerlik yapmam icap etse, bunu Türk ordusunda yapardım."

1938-1941 yılları arasında üç yıl boyunca ülkemizde kalan Josef Dobretsberger, İstanbul'dan ayrıldığında önce Mersin'e oradan da Filistin'e gitti. Kendisi, Fakülte Dekanı Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc (1901-1988)'a yazdığı, 2 Temmuz 1941 tarihli mektubunda tatiliyle ilgili şu ifadelere yer verdi; (Sayar, 2007)

> "Bugün tam bir aydır ki Filistin'e geldik. 10 gün Haifa'daki Hotel Zion'da oturduktan sonra Jerusalem'deki güzel bir eve dostlarımızın daveti üzerine naklettik…Türkiye başkonsolosluk'a bir ziyaret yaptım…Filistin'in ziraat işletmelerine çok alakadarım. Birkaç kolektif işletmeleri gördüm…Eylül başlangıcında yine İstanbul'da olacağım…"

1 Haziran 1941 tarihinde yaz tatilini geçirmek için gittiği Filistin'den izni bitmesine rağmen Türkiye'ye dönmediği için 1 Eylül 1941 tarihinden itibaren İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ndeki görevine son verildi. Kendisinin Türkiye'den ayrılmasının sebebi ise, o yıllarda Ankara'nın Almanya Büyükelçiliği görevinde bulunan Franz von Papen (1879-1969)'in tehdidini hissetmesi ve Türkiye'yi artık kendisi için güvenli bir yer olarak görmediği gerekçesiydi. (Sayar, 2007-Neumark, 2017: 87)

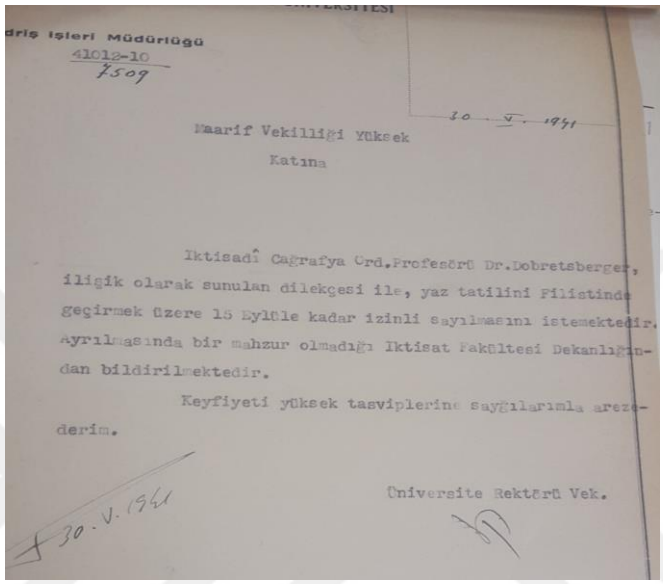

dış İşleri Müdürlüğü
41012-10
1509

30 . V . 1941

Maarif Vekilliği Yüksek
Katına

İktisadî Coğrafya Ord.Profesörü Dr.Dobretsberger, ilişik olarak sunulan dilekçesi ile, yaz tatilini Filistinde geçirmek üzere 15 Eylüle kadar izinli sayılmasını istemektedir. Ayrılmasında bir mahzur olmadığı İktisat Fakültesi Dekanlığından bildirilmektedir.

Keyfiyeti yüksek tasviplerine saygılarımla arzederim.

Üniversite Rektörü Vek.

30.V.1941

Resim 5.23. Josef Dobretsberger'in, Filistin'e Gidiş İzniyle İlgili İstanbul Üniversitesi Tarafından Milli Eğitim Bakanlığı'na Yazılan 30 Mayıs 1941 Tarihli Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Neumark anılarında, Dobretsberger'in, Papen'in Türkiye'ye kendisine karşı beslediği kinden dolayı geldiğini düşündüğünü ve Alman makamlarının kendisini zehirleme teşebbüsünde bulunduklarını iddia ettiğini fakat bu iddianın gerçeklik payını bilmediğini dile getirir ve Dobretsberger ile Papen arasındaki gerginlik hakkında şunları söyler; (Neumark, 2017: 182)

> "…Avusturya'da demokrasi ve bağımsızlık taraftarlarınca hiç sevilmeyen Papen meslektaşım Josef Dobretsberger'in gözünde diken olmuştu. Ayrıca şahsi bir karşılaşma sonucu araları daha da açılmıştı. Dobretsberger'in bakanlık yaptığı dönemde Viyana Üniversitesi'nde verdiği bir konferansa, kabine üyelerinin yanı sıra birçok diplomat ve bunların arasında Papen de katılmıştı. Konferanstan sonra kendisini tebrik etmek isteyenler arasında Papen de bulunduğu halde Dobretsberger onun uzattığı eli sıkmamış ve ona sırtını çevirmiştir."

Dobretsberger, Türkiye'den ayrıldıktan sonra aynı yıl Kahire Gizah Üniversitesi'ne giderek burada misafir profesörlük görevinde bulundu ve buradaki görevini 1946 yılına kadar sürdürdü. Ayrıca Kahire'deki bir ingiliz radyosunda Nazi

Hükümeti karşıtı almanca radyo çalışmaları yaptı. Kendisinden boşalan İktisat Fakültesi'ndeki Umumi İktisat ve İktisat Teorisi Kürsünü'nün kadrosuna ise önce 1 Ekim 1941 tarihinde Hüseyin Şükrü Baban (1890-1980), ardından İtalyan iktisatçı Umberto Ricci (1879-1946) getirildi. (İ. Ü. Arşiv, 2019) Dobretberger'in vermiş olduğu derslerden biri olan Konjonktür Nazariyesi adlı dersi ise, o yıllarda fakültede doçentlik görevinde bulunan Sabri Fehmi Ülgener (1911- 1983) üstlendi. (Sayar, 2014: 99) Dobretsberger 1942 yılında, tekrardan Türkiye'ye ve İstanbul Üniversitesi'ndeki görevine dönmek istedi fakat bu isteği kadrosunun da dolmuş olmasından dolayı geri çevrildi. (Arşiv, 2019)

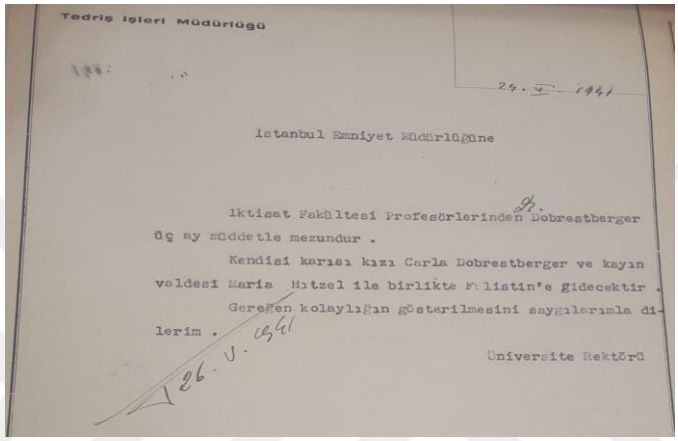

Tedriş İşleri Müdürlüğü

24. V. 1941

İstanbul Emniyet Müdürlüğüne

İktisat Fakültesi Profesörlerinden Dobrestberger üç ay müddetle mezundur.

Kendisi karısı kızı Carla Dobrestberger ve kayın valdesi Maria Hitzel ile birlikte Filistin'e gidecektir.

Gereğen kolaylığın gösterilmesini saygılarımla dilerim.

Üniversite Rektörü

Resim 5.24. Josef Dobretsberger'in, Filistin'e Gidiş İzniyle İlgili İstanbul Üniversitesi Tarafından İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne Yazılan 24 Mayıs 1941 Tarihli Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

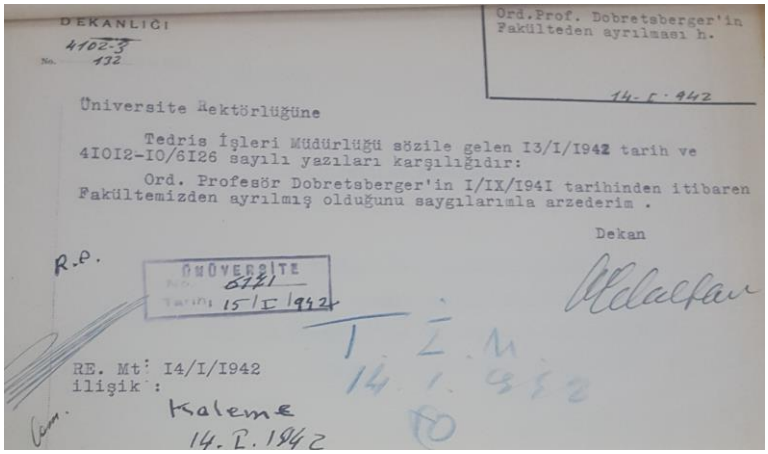

DEKANLIĞI

No. 4102-3 132

Ord.Prof. Dobretsberger'in Fakülteden ayrılması h.

14. I. 942

Üniversite Rektörlüğüne

Tedris İşleri Müdürlüğü sözile gelen I3/I/I942 tarih ve 4IOI2-IO/6I26 sayılı yazıları karşılığıdır:

Ord. Profesör Dobretsberger'in I/IX/I94I tarihinden itibaren Fakültemizden ayrılmış olduğunu saygılarımla arzederim.

Dekan

R.P.

ÜNİVERSİTE 0721 Tarihi 15/I/1942

RE. Mt: I4/I/I942
İlişik:

Kaleme
14. I. 1942

Resim 5.25. Josef Dobretsberger'in Fakülteden Ayrılmasına İlişkin İstanbul Üniversitesi Dekanlığı Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Gönderilen Yazı, 14 Ocak 1942

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Josef Dobretsberger savaşın bitiminden sonra, 1946 yılında Graz Üniversitesi'ndeki akademisyenlik görevine geri döndü ve burada 1946-47 eğitim

döneminde Üniversite Rektörlüğü görevinde bulundu. 1966 yılına kadar bu üniversitedeki akademisyenlik görevini sürdürdü. Ancak bu geri dönüş onu çok mutlu etmedi ve hislerini şöyle ifade etti; (Şen, 2008: 160)

> "Ben vatanıma faydalı olacağım zehabına kapıldım ve bu yüzden de Kahire'den Graz'a dönme hatasını işledim. İnsan bir kere bir kaç yıl bir dünya kenti havası solumuşsa, artık bu muhite uymaz, istediği kadar demokratikleştirilmiş olsun. Eski arkadaşlarımla bile tek anlaştıım konu, iskambil oyunu kuralları."

Dobretsberger, daha sonraki yıllarda Kahire'de bir çok kez misafir profesör olarak bulundu. Avusturya'ya döndüğünde, burada komünist eğilimlere yakın içerikli bir gazete çıkardı. Avusturya'ya dönüşünden vefatına kadar akademisyen kimliğinden ziyade siyasetçi kimliği daha ön plandaydı.

Katoliklerle olan yakınlığı 1934-1938 yılları arasında gerçekleşen Dobretsberger, 1945 yılından sonra daha sol eğilimli katoliklere yöneldi ve 1947 yılında, "*Katolische Sozialpolitik am Scheideweg"* adlı çalışmasını yayımladı. Aynı yıl kendisine Avusturya Komünist Partisi tarafından partiler üstü devlet başkanlığı teklif edildi. (Sayar, 2007) 1949 yılında kurulan Demokratik Birlik Partisi'nin kuruculuğunu ve federal temsilciliğini üstlendi. Bu birlik daha sonra 1953'de Avusturya Komünist Partisi ve sol kanat sosyalistlerle birleşerek Halk Muhalefeti'ne dönüştü. Dobretsberger, savaş sonrası 1949-1954 döneminde Avusturya'nın tarafsızlığını savunmuş olsa da, Doğu-Batı Almanya çatışmalarında Doğu Almanya'ya yakın durmuş ve 1950'deki Nato karşıtı söylemlerde tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar, bu konuyla ilgili Dobretsberger'i, Avusturya'da II. Dünya Savaşı'ndan sonra, sosyal realistlerin temel ilkeleri kapsamında adı anılacak kişilerden biri olarak değerlendirir. (Sayar, 2007-Reisman, 2011)

Resim 5.26. Halk Muhalefeti Parti Bakanı Josef Dobretsberger, Avusturya'da Bir Seçim Konuşmasında, Viyana 1953

Kaynak: www.bildarchivaustria.at

1966 yılında, tekrardan Kahire Gizah Üniversitesi'nden teklif alan Dobretsberger, burada bir yıl süresince misafir akademisyen olarak görev yaptı. Yaşamının son yıllarında siyaset hâlâ kendisi için önemliydi, siyasetten kendini soyutlamadı ve Komünist Partisi'ne üye oldu. 23 Mayıs 1970 tarihinde Avusturya'nın Viyana kentinde vefat etti.

Eserleri:

- Die Gesetzmasskeit in der Wirtschaft (Ekonomide Hukuk), Viyana, 1929
- Konkurrenz und Monopol (Rekabet ve Tekel), 1930
- Historische und Sozial Gesetze (Tarihsel ve Sosyal Yasalar), 1931
- Freie oder Gebundene Wirtschaft Zusammenhang zwischen Konjonk turverlauf und Wirtschaftsform (Konjonktür ve Ekonomik Biçim Arasındaki Serbest ve Bağlı Ekonomi Bağlantısı), München-Leipzig, 1932
- Neue Wege des Geldwesens und Zahlungs Werkehrs (Yeni Finansman ve Ödemeler), 1934
- Von sin und Wetrden des neuen Staates, Wien, 1934
- Staat und Gesellschaft in der Modernen Diktaturen (Modern Diktatörlüklerde Devlet ve Toplum), Kreku, 1937
- Die Wirtschaftspolitischen Aufgaben des Neuen Staates (Yeni Devletin
- Ekonomik Politika Görevleri), Wien, 1937
- Finanzwirtschaft und Finanzpolitik (Finans Ekonomisi ve Finans Politikası), 1937
- Das Geld im Waudel der Wirtschaft (Sektördeki Para), Bonn, 1946
- Katolische Sozialpolitik am Scheideweg (Kavşakta Katolik Sosyal Politika), 1947
- Wirtschaft und Gesellschaft: Gesammelte Aufsatze aus 3 Jahrzehten (1933-1963 yılları arasındaki makalelerini içeren çalışma), 1963

Türkiye'de Yayımlanmış Olan Eserleri:

- İktisat Ders Notları (1938-39 eğitim yılı İktisada Giriş dersinin notlarından), Çev: Ahmed Halit İlteber, İstanbul 1939

- Bibliyografya: Henry Laufenburger, İÜİFM, Sayı 1, 1939
- Bibliyografya: Wilhelm Gerloff, İÜİFM, Sayı 1, 1939 (F. Neumark, B. Dertilis ve Ömer L. Barkan' la ortak çalışma)
- Bibliyografya: G. I. Bratianu, İÜİFM, Sayı 1, 1939
- Sourcs of Error in the Management of Business (İşletme Yönetiminde Hata Kaynakları), İÜİFM, Sayı 1, 1939
- Ekonominin Hususi Şahıslar Tarafından İdare Edilmesinden Doğan Mahzurlar, İÜİFM, Sayı 1, 1939
- 1938 Ankara Ziraat Kongresindeki Akislerine Göre Türk Ziraat Siyaseti (Die Türkische Agrarpolitik im Spiegel des Landwirtschaftkogresses 1938 in Ankara), İÜİFM, Sayı 1, 1939
- Ekonomi Siyaseti, Cilt I, Çev: Ahmed Halit İlteber, 1940
- Fiyat Siyasetine Ait Bazı Düşünceler, İÜİFM, Cilt 2, Ocak 1940
- Bibliyografya: Emanuel König, İÜİFM, Cilt 2, Ocak 1940
- Bibliyografya: Herald Lossos, İÜİFM, Cilt 2, Ocak 1940
- Harp Tekniğinin Siyasi ve İçtimai Tesirleri (Üniversite Konferansları 1940-1941)
- Kitap İncelemesi: Ein System der Wirtschaftslehre (Bir Ekonomi Sistemi), İÜİFM, Cilt 3, Sayı 1-2, Ocak 1942
- Ekonomi Siyaseti, Cilt II, Çev: Ahmed Halit İlteber, 1943

Konferansları:

- Modern Harbin Masrafları (Harp Akademisi, Temmuz 1939)
- Harp Masraflarının Finanse Edilmesi (Harp Akademisi, Temmuz 1939)
- Harp Tekniğinin Siyasi ve İçtimai Tesirleri (Üniversite Konferansları 1940-1941)

5.5. Ord. Prof. Dr. Umberto Ricci (1879-1946)

"İktisadi istihsali (üretimi) şu kelimelerle beyan ediyorum: gerçek olan, itibarî olmayan ve muayyen bir zamanda devrine nisbet edebilen her bir yeni değer yaratma."

Umberto Ricci

Resim 5.27. Ord. Prof. Dr. Umberto Ricci (1879-1946)

Kaynak: The History of Economic Thought

20 Şubat 1879 tarihinde İtalya'da dünyaya gelen Umberto Ricci, 1896 muhasebe alanında yapmış olduğu eğitimini tamamlayarak 1897 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nda göreve başladı. Venedik Ticaret Okulu'nda ekonomi ve istatistik eğitimi alan Ricci, 1904 yılında *"İlkel ve Sorunsal Ufaklıkların Büyüyen Eğrileri"* ve 1905 yılında *"Zevk ve Ağrının Ölçülebilirliği"* başlıklı makalelerini yayımladı.

Leon Walras (1834-1910) ve Wilfredo Pareto (1848-1923)'nun temsil ettiği Lozan Okulu geleneğinden gelen ve iktisadi düşünce olarak klasik bir liberal olan Umberto Ricci, Benito Mussolini (1883-1945) yönetiminin benimsediği ve korporasyon meslek birliklerinin ülkedeki siyasette, ekonomide ve üretimde söz sahibi olduğu korporatif devlet anlayışına karşıydı. Akademik çalışmalarında daha çok sermaye, üretim ve tüketim analizine, tarım ekonomisine ve ekonomi teorisine yöneldi. Almanca, Fransızca, İngilizce, İspanyolca olmak üzere dört yabancı dil bilen Ricci sırasıyla, 1913-1914 yılları arasında Macerata, 1915-1918 yılları arasında Parma, 1919-1921 yılları arasında Pisa, 1922-1924 yılları arasında Bologna ve 1925-1928 yılları arasında Roma Üniversitesi gibi üniversitelerde görev yaptı. Bu üniversitelerde

Ekonomi Politikası ve İstatistik dersleri veren Ricci, akademik çalışmalarının yanında siyasetle de ilgilendi ve 1919 yılında Liberal Parti'ye katılarak burada partinin Roma bölge yöneticisi oldu. Türkiye'ye gelmeden Roma Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan iktisat teorisi profesörü Ricci, basın aracılığıyla, İtalya'daki faşist yönetimin kurucusu Benito Mussolini (1883-1945) ile, özellikle hükümetin ekonomi politikaları üzerine yaşadığı tartışmalar sonucunda, 1928 yılında kendisinin Roma Üniversitesi'ndeki profesörlük görevine son verildi. Roma Üniversitesi'ndeki görevini bırakmak zorunda kalan Ricci, 1940 senesine kadar Kahire Giza Üniversitesi'nde görev yaparak burada Finans Bilimi ve Mevzuatı üzerine dersler verdi. Kahire'de bulunduğu dönemde ayrıca, Societe d'economie Politique de Atatitique et de Legislation ve Institut d'egypte (Mısır Enstitüsü) gibi akademik ve bilimsel toplulukların üyesiydi. (İ. Ü. Arşiv, 2019)

Fritz Neumark, 1933 yılında Amerikalı ekonomist William Emmanuel Rappard (1883-1958)'ın davetlisi olarak Cenevre'ye *"Institut de Hautes Etudes Internationales"* de konferans vermeye gittiğinde Ricci orada misafir profesör olarak görev yapıyordu ve orada tanışma fırsatı bulduğu Neumark'ın girişimleriyle, İstanbul Üniversitesi'nden aldığı çağrı üzerine Türk hükümetinin davetini kabul edip 16 Aralık 1942 tarihinde eşi Elisa ile birlikte 62 yaşında İstanbul'a geldi ve Beyoğlu'nda Suriye Han'ın 9 numaralı dairesinde ikamet etti. Neumark anılarında Ricci ile ilgili şu tespitlerde bulunmuştur; (Neumark, 2017: 88, 89)

> "O hakiki Latin kibarlığına ve içtenliğine ermiş, söyleşide akıllı ve nükteli, ateşli bir yurtsever olduğu gibi faşizme yılmaz düşmanlık duyan bir kişiydi."

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde, Josef Dobretsberger'in fakültedeki görevinden ayrılmasından sonra kendisinden boşalan Umumi İktisat ve İktisat Teorisi kürsüsü için Fransız Büyükelçiliği tarafından Poitiers Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Henry Hornbostel (d. 1894) önerilmiş ancak Umberto Ricci'nin bilimsel bilgi birikiminin fazla olmasından ötürü kürsü için kendisi tercih edilmişti. (İ. Ü. Arşiv, 2019) Yine üniversite arşivinde bulunan ve dönemin İktisat Fakültesi Dekanlığı görevinde bulunan Ömer Celal Sarc (1901-1988) tarafından 20 Ağustos 1942 tarihli Üniversite Rektörlüğü'ne yazılan bir yazı, Dobretsberger'in fakültedeki görevinden ayrıldıktan sonra buradaki görev için, İngiltere'nin kültürel ilişkiler ve eğitim konularından sorumlu olan kuruluşu British Council tarafından, Londra Üniversitesi öğretim üyelerinden İngiliz iktisatçı Frederic Charles Courtenay Benham (1900-1962)'ın önerildiğini ancak, kendisinin askere alınması ve ayrıca bilimsel anlamda Dobretsberger düzeyinde bir eğitimci olmadığından ötürü bu önerinin kabul edilmediğini göstermektedir. Yazıda ayrıca Ömer Celal Sarc, Ricci hakkında şu görüşlerde bulunur; (Bkz Ek 19, İ. Ü. Arşiv, 2019)

> "…Bu profesörün birinci derecede bir ilim adamı olduğunu arzetmek isterim…bir çok enternasyonal ilmi cemiyetlerin âzası bulunduğu gibi, muhtelif

beynelmilel kongre ve konferanslara da iştirâk etmiştir…Ordinaryus Profesörlerimizle yaptığım görüşmelerin verdiği kanaate ve şahsî fikrime göre, Fakültemize intisabı şüphesiz bir kazanç olacak ve son zamanlarda çok inkişaf etmiş olan bazı ekonomik bilgi ve metodların, hususile matematik-istatistik araştırma usullerinin Fakültemize dahi tedrisini mümkün kılacaktır."

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde Umumi İktisat ve İktisat Teorisi Kürsüsü'nün başkanlığı görevine getirilen Ricci, burada İstihzal Nazariyesi ve İstatistik Semineri dersleri verdi. Türkiye'ye geldiği ilk zamanlar kendisinin üniversitedeki tercümanlığını ve asistanlığını Rüştü Adak yaptı. Ricci'nin Türkiye yıllarındaki bir diğer asistanı Rauf A. Eğilmez, *"Lozan Mektebi"* (1952) adlı çalışmasında, iktisadi olayları neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde inceleyen pozitif iktisat geleneğinin temsilcisi olan Ricci'nin dersleri ve derslerinde anlattığı genel denge modeli ile ilgili şunları söyler; (Sayar, 2014: 130)

"Ricci, İktisadi muvazene nazariyesini, göz kamaştırıcı manzarasıyla insan aklını başından alan, fakat pratik mesken meselesinin halline hiçbir surette medar olmayan sihirli bir şatoya benzetmektedir."

Ricci'nin üniversitede verdiği derslerde ve çalışmalarında özellikle, 1946 yılında yayımlanan *"Teorik İktisadın Unsurları: Kıymet Teorisi"* adlı çalışmasında, fiyatı, kıymetin para ile ifade edilmiş şekli olarak tanımlaması ve kıymet teorisi ile fiyat teorisi arasında benzerlikler olduğunu savunması, onun iktisadi düşüncesinde pozitif iktisat kavramını vurguladığını göstermektedir. Ancak, o yıllardaki Türk iktisadi düşüncesinde pozitif-normatif iktisat sınıflandırmasının bulunmaması nedeniyle Ricci'nin bu görüşü iktisadi açıdan pek yer bulamamıştır. (Sayar, 2014:130, 131)

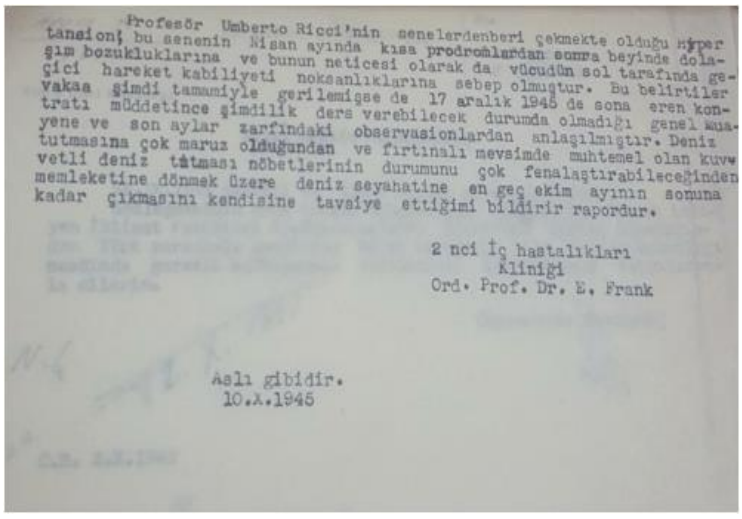

Profesör Umberto Ricci'nin senelerdenberi çekmekte olduğu hyper
tansion; bu senenin Nisan ayında kısa prodromlardan sonra beyinde dola-
şım bozukluklarına ve bunun neticesi olarak da vücudün sol tarafında ge-
çici hareket kabiliyeti noksanlıklarına sebep olmuştur. Bu belirtiler
vakaa şimdi tamamiyle gerilemişse de 17 aralık 1945 de sona eren kon-
trati müddetince şimdilik ders verebilecek durumda olmadığı genel mua-
yene ve son aylar zarfındaki observasionlardan anlaşılmıştır. Deniz
tutmasına çok maruz olduğundan ve fırtınalı mevsimde muhtemel olan kuvv
vetli deniz tatması nöbetlerinin durumunu çok fenalaştırabileceğinden
memleketine dönmek üzere deniz seyahatine en geç ekim ayının sonuna
kadar çıkmasını kendisine tavsiye ettiğimi bildirir rapordur.

2 nci İç hastalıkları
Kliniği
Ord. Prof. Dr. E. Frank

Aslı gibidir.
10.X.1945

Resim 5.28. Umberto Ricci'nin 10 Ekim 1945 Tarihli Sağlık Raporu

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Hipertansiyon hastası olan ve yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle 1 Kasım-17 Aralık 1945 tarihleri arasında üniversite tarafından izne çıkartılan Ricci, II. Dünya Savaşı'nın bitiminde, İtalya'nın faşizmden demokrasi sistemine dönmesiyle birlikte ülkesine ve kendisine yeniden teklif edilen Roma Üniversitesi'ndeki kürsüsüne dönmek için İstanbul'dan Güneysu adlı bir gemiyle ayrılmış, gemi Mısır'a uğradığında Kahire'de kalp krizi geçirmiş ve 3 Ocak 1946 tarihinde burada vefat etmiştir.

Ricci'nin vefatının ardından, İstanbul Üniversitesi Rektörü Dr. Tevfik Sağlam (1882- 1963), Elisa Ricci'ye gönderdiği 16 Ocak 1946 tarihli telgrafta şunları yazar; (İ. Ü. Arşiv, 2019)

"Çok acı kayıp…Lütfen başsağlığı ve taziye kabul edin."

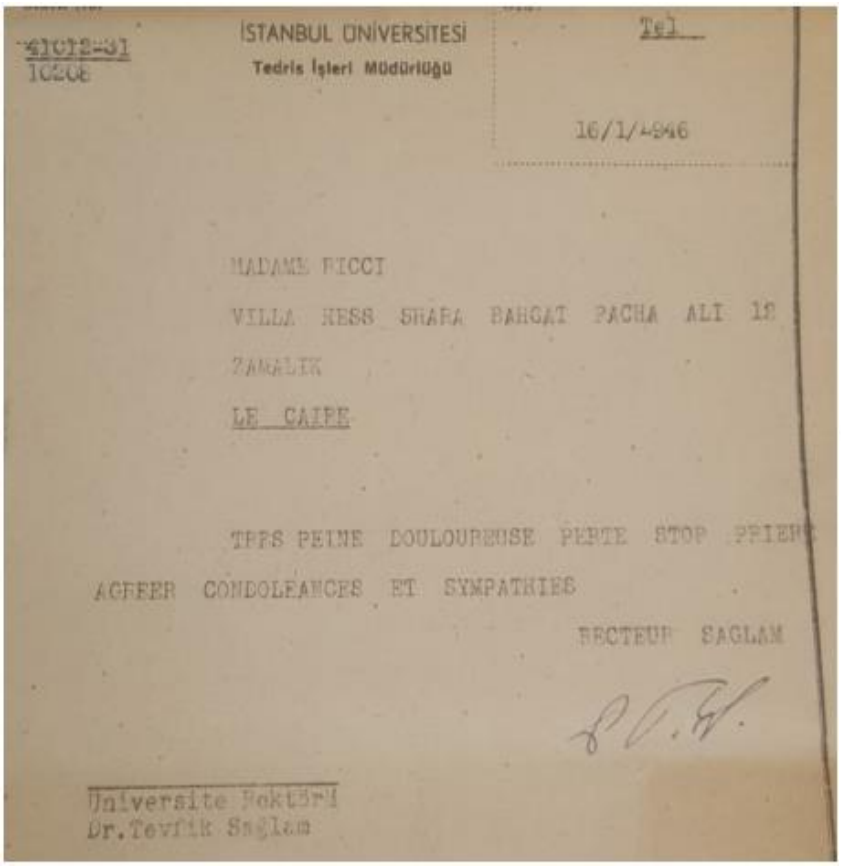

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Tedris İşleri Müdürlüğü

Tel

16/1/1946

MADAME RICCI
VILLA RESS SHARA BARGAT PACHA ALI 12
ZAMALIK
LE CAIRE

TRES PEINE DOULOUREUSE PERTE STOP PRIERE
AGREER CONDOLEANCES ET SYMPATHIES

RECTEUR SAGLAM

Üniversite Rektörü
Dr.Tevfik Sağlam

Resim 5.29. Rektör Tevfik Sağlam Tarafından Elisa Ricci'ye Gönderilen Başsağlığı Telgrafı, 1946

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

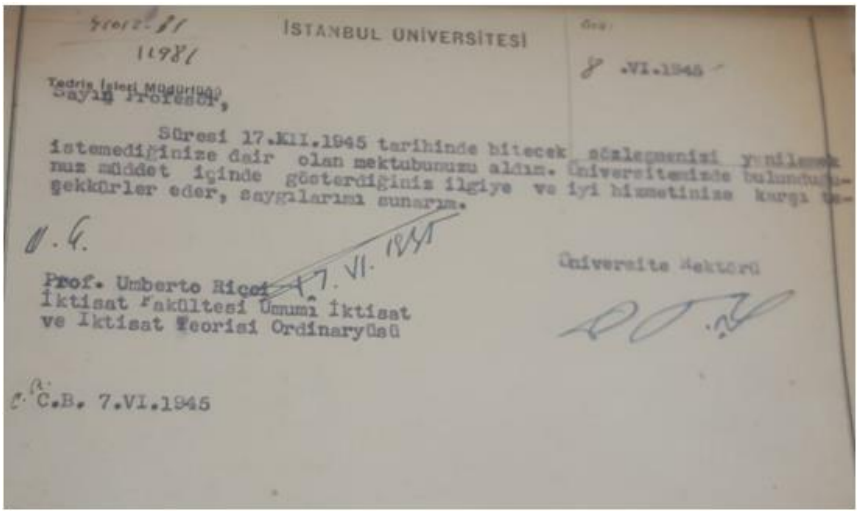

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

11981

8 .VI.1945

Tedris İşleri Müdürlüğü

Sayın Profesör,

Süresi 17.XII.1945 tarihinde bitecek sözleşmenizi yenilemek istemediğinize dair olan mektubunuzu aldım. Üniversitemizde bulunduğunuz müddet içinde gösterdiğiniz ilgiye ve iyi hizmetinize karşı teşekkürler eder, saygılarımı sunarım.

Üniversite Rektörü

Prof. Umberto Ricci
İktisat Fakültesi Umumi İktisat
ve İktisat Teorisi Ordinaryüsü

C.B. 7.VI.1945

Resim 5.30. Umberto Ricci'nin Sözleşmesini Yenilemek İstemediğini Bildiren Mektubuna, Üniversite Rektörünün Cevaben Yazdığı 8 Haziran 1945 Tarihli Teşekkür Yazısı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Başlıca Eserleri:

- Le Informazioni Personali Negl'impieghi Civili Dello Stato (Devletin Sivil Kullanımında Kişisel Bilgiler), 1903
- Il Capitale: Saggio de Ecomomia Theoretica (Sermaye: Teorik Ekonomi Üzerine Deneme), Torino-Fratelli Bocca, 1911
- Sulle Divergenze fra Statische del Movimento Commerciale (Ticari Hareketin Statüsü Arasındaki Farklılıklar), Torino-Officine Grafiche Della, 1914
- Reddito e Imposta (Gelir ve Vergi), 1914
- Les Bases Theoretique de la Statistique Agricole International (Uluslararası Tarım İstatistiklerinin Teorik Temeli), 1915
- The Pscyhological Foundation of the Law of Demand (Talep Hukukunun Psikolojik Temelleri), 1916
- Politica e Economia (Politika ve Ekonomi), 1920
- Il Fallimento Della Politica Annonaria (Annonary Politikasının Başarısızlığı), 1922
- The Cotton Growing Countries; Production and Trade (Pamuk Yetiştiren Ülkeler; Üretim ve Ticaret), 1922

- Dal Protezionismo al Sindicalismo (Korumacılıktan Sendikacılığa), 1926
- Pareto and Pure Economics (Pareto ve Saf Ekonomi), 1933
- On the Demand for Rival (or Substitute) Commodities (Rakip Talep Üzerine (veya yerine) Emtia), Econometrica 1933
- Tre Economisti Italiani: Pantaleoni, Pareto, Loria (Üç İtalyan Ekonomisti: Pantaleoni, Pareto, Loria), 1939
- La Politica Annonaria dell'Italia Durante la Grande Guerra (İtalya'nın Dünya Savaşı Sırasında Yıllık Politikası), 1939
- İstihsalin Hakiki Mahiyeti (La vraie nature de la production), Çev: Rüştü Adak, İÜİFM, Cilt 4, Sayı 1, Ocak 1943
- Acora la cassazion del risparmio, Rivista di studi corporative economici finanziari, Napoli 1943
- Einige strittige Fragen über die Kurve des Geldnutzens, Weltwirt-Schaftliches Archiv, Jena, Yanvar 1943
- Il primo volume di ura raccolta di saggi, Giornale degli economisti e annali di economia, Milano 1943
- Kitap İncelemesi: La Politique Commerciale des Pays Anglo-Saxons vis-a-vis d l'Allemagne (Almanya Karşısında Anglo-Sakson Ülkelerinin Ticaret Politikası), İÜİFM, Cilt 6, Sayı 1-2, 1944
- De. Viti De. Marco, İÜİFM, Cilt 5, Sayı 1-4, Ocak 1945
- Milletlerarası Ticaretin Geleceği (L'avenir du Commerce Exterieur), İÜİFM, Cilt 5, Sayı 1-4, Ocak 1945
- Teorik İktisadın Unsurları: Kıymet Teorisi, Çev: Rauf A. Eğilmez, İÜİF Yayınları, İstanbul 1946 (Umberto Ricci'nin fakülte yayınlarından çıkan fayda-değere ait bu kitabı daha sonra Fransızcaya da çevrilmiştir.)
- Elements d'economique Politique Pure: Theorie de la Valeur (Saf Politik Ekonominin Temelleri: Değer Teorisi), 1951

5.6. Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac (1888-1956)

"Mihaniki olarak muhasebe malumatı ve melekesi elde etmek suretiyle bir işletme iktisadı tahsili yapmanın mümkün olacağına inanmak büyük hata olur."

Alfred Isaac

Resim 5.31. Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac (1888-1956)

Kaynak: *"Türkiye'de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan"*, 1985

Yahudi asıllı bir aileden gelen İşletme iktisatçısı Alfred Isaac, 12 Temmuz 1888 tarihinde Almanya'nın Köln kentinde, Rosalie ve Hermann Isaac'ın oğlu olarak dünyaya geldi. 31 Mart 1904 tarihinde Kolonya Lisesi'nden mezun olduktan sonra, üniversite hayatına Köln Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'nde başlamış olan Isaac, burada işletme iktisadı biliminin kurucusu olan Alman akademisyen Eugen Schmalenbach (1873-1955)'ın öğrencisi oldu. Üniversite yaşamı boyunca ağaç ve metalurji sanayi, tekstil, işletme alanında denetim ve danışma şirketlerinde ve bankacılık sektöründe çalışan Isaac, I. Dünya Savaşı döneminde, 1916-1919 yılları arasında Alman ordusunda görev yaptı.

19 Kasım 1923 tarihinde doktorasını tamamlayan ve akademik hayatının başlangıcı olan 1923 yılında Frankfurt Üniversitesi'nde, Alman Muhasebe Profesörü Fritz Schmidt (1882-1950)'in asistanlığını yapan Isaac, 28 Ocak 1926 tarihinde doçentlik ünvanını aldıktan sonra, göreve başladığı Nürnberg'deki Yüksek Ticaret Okulu (Handelshochschule)'nda, 1927 yılında, Bavyera Eğitim Bakanlığı tarafından işletme iktisadı profesörü ünvanını aldı. Isaac'ın profesörlük ünvanını almış olduğu bu okul halen Friedrich Alexander Universitat-FAU'ne bağlı olarak, Hukuk ve İktisadi Bilimler Fakültesi (Rechts und Wirtschaftswissenschaftliche Fakultat) olarak eğitim hayatını sürdürmektedir, kendisinin ismi ise fakültenin onur listesinde geçmektedir. (Adiloğlu & Yücel, 2019)

Alfred Isaac (1888-1956), Dipl.-Kfm. Professor Dr. rer. pol.,
1927 – 1933 und 1952 - 1955
Ordinarius für Betriebswirtschaftslehre und Bankbetriebslehre an der Hochschule für Wirtschafts und Sozialwissenschaften Nürnberg

Resim 5.32. Alfred Isaac'a, Rechts und Wirtschaftswissenschaftliche Fakultat Tarafından Yazılan Onur Yazısı

Kaynak: Adiloğlu & Yücel, 2019

1928 yılında işletme ordinaryus profesörü ünvanına yükseltilen Isaac, 29 Aralık 1929 tarihinde Gertrud Ree ile evlendi. 1930 yılında önemli eserlerinden biri olan "*Bilanzen"* (Bilançolar) adlı kitabını yayımladı. Almanya'da bulunduğu dönemde, akademik hayatının başlangıcından 1937 yılına kadar muhasebe ve işletme alanında 8 önemli eser, çeşitli dergilerde 30'a yakın araştırma ve hem Almanya hem de uluslararası düzeyde birlikte yayımlanan eserlerde 5 önemli araştırma ile bilim hayatına önemli katkılar sağladı. (Tuna, 1985) Nürnberg'de görev yaparken, 1933 yılında antisemitizm nedeniyle üniversitede ders vermesine izin verilmeyince zorunlu olarak izne çıkartıldı. Bundan tam bir yıl sonra 1 Haziran 1934'de ise, 46 yaşında iken emeklilik hakkı elinden alındı. Ayrıca yine bu dönemde "*Zeitschrift für Betriebswirtschaft"* adlı dergideki editörlük görevinden de ayrılmak zorunda kaldı. (Adiloğlu & Yücel, 2019).

Üç yıl sonra 1937 yılında, üniversiteden hocası olan Alman ekonomist Eugen Schmalenbach (1873-1955)'ın vasıtasıyla Ari ırkdan olan eşi Gertrud ve baldızıyla beraber Türkiye'ye geldi. Isaac, İstanbul'da ailesi ile birlikte Kadıköy Mühürdar Caddesi, 93 numaralı binada ikamet etti. (İ. Ü. Arşiv, 2019)

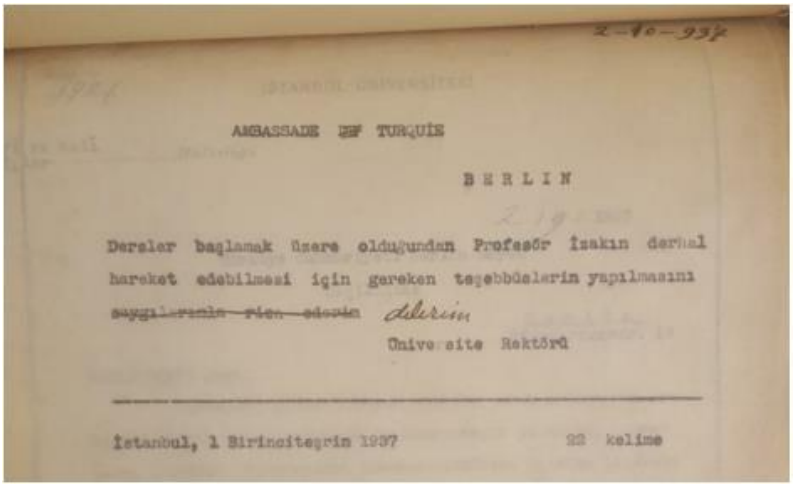

2-10-937

AMBASSADE DE TURQUIE

BERLIN

Dersler başlamak üzere olduğundan Profesör İsakın derhal hareket edebilmesi için gereken teşebbüslerin yapılmasını ~~saygılarımla rica ederim~~ dilerim

Üniversite Rektörü

İstanbul, 1 Birincitesrin 1937 22 kelime

Resim 5.33. Alfred Isaac'ın Türkiye'ye Gelmesinin Hızlandırılması Konusunda İ. Ü. Rektörü Cemil Bilsel'in Berlin'e Gönderdiği 2 Ekim 1937 Tarihli Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

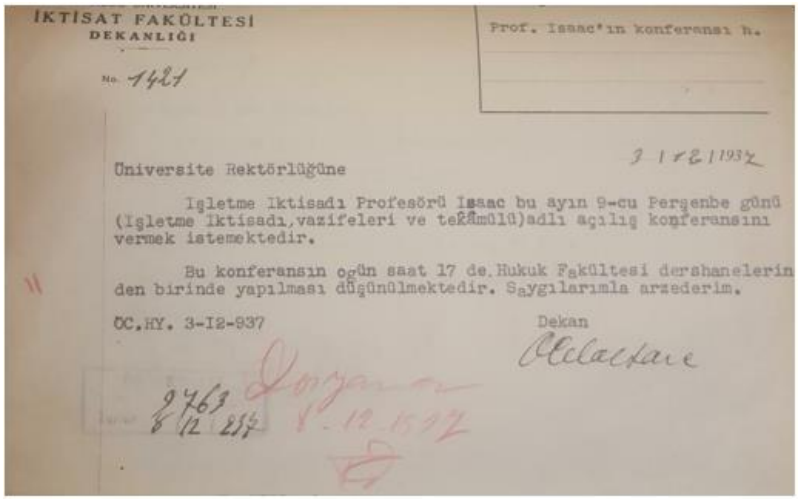
İKTİSAT FAKÜLTESİ
DEKANLIĞI

No. 1421

Prof. Isaac'ın konferansı h.

Üniversite Rektörlüğüne

3 / 12 / 1937

İşletme İktisadı Profesörü Isaac bu ayın 9-cu Perşenbe günü (İşletme İktisadı,vazifeleri ve tekâmülü)adlı açılış konferansını vermek istemektedir.

Bu konferansın o gün saat 17 de Hukuk Fakültesi dershanelerin den birinde yapılması düşünülmektedir. Saygılarımla arzederim.

OC.HY. 3-I2-937

Dekan

Alfred Isaac

Doçent

9763
8/12/217

Resim 5.34. Alfred Isaac'ın, 9 Aralık 1937 Günü Vermek İstediği*"İşletme İktisadı, Vazifeleri ve Tekamülü"* Adlı Açılış Konferansı İle İlgili, 3 Aralık 1937 Tarihli İ. Ü. Rektörlüğü'ne Yazılan Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Türk hükümetiyle yaptığı 1 Ekim 1937-1 Ekim 1942 yıllarını kapsayan beş yıllık sözleşme gereği brüt 698 (net 486) Lira maaş ve 1000 TL yol masrafıyla birlikte 19 Ekim 1938 tarihinde İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme İktisadı Kürsüsü'nde göreve başladı ve 1937-1951 yılları arasında bu kürsünün başkanlığı görevini sürdürdü. (Bkz Ek 20, İ. Ü. Arşiv, 2019-Tuna, 1985) Fakültede ilk göreve başladığında 698 Lira olan maaşı ise, 1 Aralık 1947 tarihinde 1425 Liraya yükseltildi. (İ. Ü. Arşiv, 2019)

Alfred Isaac, Türkiye'ye geldikten sonra kendisinin fakültedeki ilk asistanlığını ve tercümanlığını, Berlin Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'nda eğitimini tamamlayıp ülkemize dönen İsmet Alkan (1912-1953) yaptı. 1938-1940 yılları arasında Alkan'la birlikte çalışan Isaac, iki yıl sonra derslerini tercümansız verebilecek kadar Türkçe öğrenmişti. Ancak kendisi yine, Alkan'dan sonra derslerinin tercümesi konusunda Nevzat Güneş (doğumu 1915) ve Orhan Tuna (1910-1987) ile birlikte çalıştı. Neumark anılarında, kendisinin bu konuda yeterince çaba gösterdiyse de pek yetenekli olmadığını ancak sonunda Türkçe ders vermeyi başarabildiğini söyler. Fritz Neumark ayrıca, Isaac'la ilk tanışmalarını da şu sözlerle anlatır; (Neumark, 2017: 81)

> "Alfred Isaac ile ilk defa ünlü işletme ekonomisti Fritz Schmidt'in öğrencisi ve asistanı olarak bulunduğu Frankfurt'ta daha Nürnberg'deki Yüksek Ticaret Okulu'na profesör olarak çağırılmasından önce tanışmıştım. Bir Yahudi olarak Almanya'da artık kalamayacağını anlaması uzun sürmemişti. Sanat Tarihçisi Rehn'in kızı olan karısı Gertrud gibi onun da Alman kültürünün tapınıcılarından birisi olması, yurdundan ayrılmasını oldukça zorlaştırmıştı."

1940 yılında, Üniversitede yeni bir eğitim düzeni belirlenirken, İktisat Fakültesi Dekanlığı'na "*İşletme İktisadı İlminin İktisat Öğretimi İçindeki Yeri"* başlıklı bir rapor hazırlayan Isaac bu raporunda, fakülte yönetmeliğinde yeni bir yapılandırmayla en az iki işletme iktisadı kürsüsünün kurulması gerekliliğini önermiş ayrıca, Umumi iktisat ve Ticaret Hukuku derslerinin mecburi ders kabul edilip, ülkemizde o dönemde yeni bir alan olan İşletme İktisadı derslerinin seçimlik ders olarak okutulması fikrine karşı çıkmış, İktisat Fakültesi'nde okutulan hukuk derslerinin oranının %20, 9 iken, işletme iktisadı derslerinin oranının ise sadece %14, 91 oranında olduğunu belirtmiş ve hukuk ağırlıklı olarak okutulan mecburi dersler yerine, işletme iktisadı derslerine ve pratiğine daha çok ağırlık verilmesi önerilerinde bulunmuştur. Isaac yine bu raporda, yeni düzenlenecek olan programa örnek teşkil etmesi adına, Alman Üniversitelerinde İşletme İktisadı alanında öğrencilere verilen ders programının ise şu derslerden meydana geldiğini belirtir; (Isaac, 1985)

Hazırlayıcı Sahalar:

İlk 2. ve 3. Ders döneminde öğrenciye verilmek üzere;

1. Defter Tutma Tekniği
2. Ticari Hesap ve Mali Cebir
3. Hesap Tekniği ve Emtia Hesabı
4. Sözleşme Tekniği ve Haberleşme

Temel Sahalar:

1. Umumi İşletme İktisadı İlmi
2. İşletme İktisadı Teorisi
3. İşletme İktisadı Doktrin Tarihi
4. Finansman
5. Maliyet Masrafları Teorisi ve Fiyat Politikası
6. Beşeri (İnsan Gücü)
7. İşletme ve Konjoktür
8. İşletmeler Arası Münasebetler İlmi (Ödeme, Haberleşme ve Emtia Münasebetleri)

İşletmelerde Hesap ve Muhasebe (Defter Tutma Teori ve Sistemleri):

1. Bilanço
2. İşletmeler Arası Mukayese
3. İşletme İstatistiği
4. Planlama

Hususi Sahalar:

1. Sanayi İşletmesi İlmi
2. Ticaret İşletmesi İlmi
3. Banka İşletmesi İlmi
4. Revizyon ve Kontrol
5. Sigorta İşletmesi Bilgisi

Alfred Isaac, 1939 yılında yayımlanan ve Türkçe tercümesi, Ticaret Hukuku Ordinaryüs profesörü Halil Arslanlı (1906-1964) tarafından yapılan, "*İşletme İktisadının Terbiyevî Ehemmiyeti"* adlı çalışmasında, iktisat ve işletme iktisadı alanıyla ilgili şu bilgilere yer verir; (Isaac, 1939)

> "İşletme iktisadı cemiyet iktisadı gibi iktisadî, yani kısaca malların nisbî azlığı bakımından ihtiyaçların tatminini mevzu ittihaz eden problemlerle meşgul olur. Fakat işletme iktisadının mebdei (başlangıç) hareketi işletme yani iktisadî cüzütamdır (birliktir). İşletme iktisadının mevzu olarak iktisadi cüzütamı intihap etmiş olmasıyla bilgi yolunda ittihaz edeceği vasıtalar da taayyün etmiş olur. Demek oluyor ki işletme iktisadı hem işletmenin bünyesini, organizasyonunu hem de tarzı faaliyetini, edimlerin ne suretle istihsal edildiğini ve sürüldüğünü gösterecektir. Diğer bir ifadeyle vazifesi, iktisadi faaliyetin münferit iktisadî vâkıalara, cüzülere tarzı inikâsını izah etmek olacaktır."

Isaac, 1947 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal bilgiler Fakültesi Dergisi'nde yayımlamış olduğu, Prof. Dr. Muhlis Ete (1904-1975)'nin, "*İşletme Ekonomisi Dersleri"* adlı kitabı üzerine yapmış olduğu analiz çalışmasında ise, işletme iktisadını şu sözlerle tanımlar; (Isaac, 1947)

> "Umumî iktisadın kardeş ilmi olarak tavsif edilen işletme ekonomisi ilmi, iktisadi meseleleri, iktisadi cüzütamları birer işletme telâkki etmek suretiyle tetkik etmektedir. Bu itibarla işletme ekonomisinin azimet noktası, iktisadi hayatın başladığı ve tekevvün ettiği yerdir. Netice itibariyle bütün iktisat, işletmelerden terekküp etmektedir. Bu sebepten dolayıdır ki işletme ekonomisi, tetkik ettiği meseleler ve ihtiva ettiği mevzular bakımından iktisattan çok farklı bir durumda değildir."

Isaac, diğer ilim alanlarında olduğu gibi, gerçeğin ortaya çıkması ve ahlaki eğilimlerin teşvik edilmesinde işletme iktisadı ilminin de faydalı olacağını belirterek, işletme iktisadı ile ilgili iki önemli hususa dikkat çeker. Bunlar; (Isaac, 1939)

> "1-İşletme iktisadı ilmi en basit iktisadî hâdiselerin izah ve tetkikini bir tedris vasıtası şekline sokabilecektir.
> 2-İşletme iktisadından edinilen malûmatın bir insanın dolayisile bütün bir halkın harekâtı üzerine olan manevî tesirleri gayrikabili inkârdır."

Isaac ayrıca, İşletme iktisadının ve bu alana hakim iktisatçıların öneminden, 1985 yılında yayımlanan, "*Türkiye'de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan"* adlı

eserde, 1940 yılında hazırlamış olduğu raporundaki önemli kısımlara yer verilen, "*İşletme İktisadı İlminin Önemi"* başlıklı yazısında şöyle bahsetmiştir; (Isaac, 1985)

> "İşletme iktisadına ait malûmatı iyi bilen iktisatçılara olan ihtiyacın gün geçtikçe arttığını kesin olarak nazara almak lâzım gelir… Bugünkü öğretim programlarına göre, işletme iktisadı ilmini seçmemiş olan fakülte mezunları, bir çok hallerde, işletmelerde vazife aramaktadırlar. Ve hatta ticaret odalarındaki memurlar, ithâlat ve ihracat birliklerindeki müşavirler, bugün tam bir işletme iktisadı malûmatına muhtaçtırlar… Bu meselelerle esaslı bir surette ve yakından mesgûl olunması tarafımdan ancak tavsiye olunabilir… Fakültenin her mevzuda iyi durumda olması, çok arzu ettiğim bir husustur."

Alfred Isaac, 19. yüzyılın sonlarına doğru iktisattan ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkan işletme iktisadının Türkiye'ye yerleşmesinde ve ülkemizde batılı anlamda çağdaş işletme biliminin gelişiminde, fakültede vermiş olduğu muhasebe ve işletme iktisadı dersleri, ilk cildini 1940 yılında yayımladığı toplam üç ciltlik, "*İşletme İktisadı"* adlı kitap çalışması, 1947 yılından itibaren yürütücüsü olduğu uzmanlık seminerleri ve yaptığı çalışmalar sayesinde önemli katkılar sağladı. (Sarc, 1985)

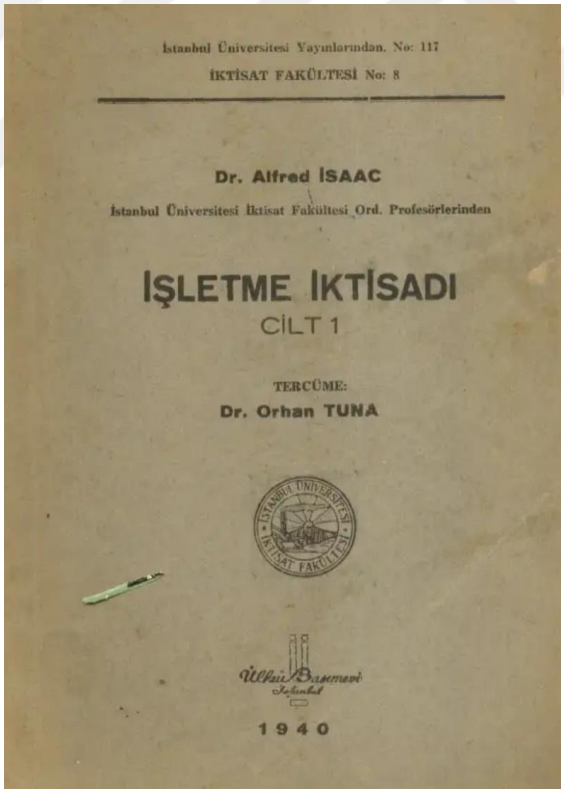

Resim 5.35. Alfred Isaac'ın, "*İşletme İktisadı"* Adlı Kitabının Birinci Cildi, 1940

Kaynak: kutuphane.akmb.gov.tr

İktisat Fakültesi'nde İşletme İktisadı Kürsüsü'nün başkanlığını yürüten Isaac, burada İşletme ve Konjonktür, Umumi İşletme İktisadı (bu ders Isaac tarafından Hukuk Fakültesi'nde de okutulmuştur), Tahsisi İşletme İktisadı, Mali Cebir, Ticari Hesap, Maliye Masraflarının Hesaplama Metotları, Maliyet Masrafları Nazariyesi, Muhasebe Revizyon ve Ekspertizi, İşletmeler Arasındaki Mukayese, Bilanço Tahlilleri, Sigorta İşletmesi ve Matematiği gibi lisans ve doktora düzeyinde çeşitli ders ve seminerler verdi. 1947 yılından itibaren vermiş olduğu bu seminerlere, Maliye Bakanlığı ve banka müfettişleri, hesap uzmanları ayrıca Yüksek Ticaret Mektebi ve Maliye Mektebi mezunları katıldı. Isaac ayrıca, İktisat Fakültesi'ndeki ders programlarının geliştirilerek, sigortacılık ve zirai işletme iktisadı gibi konulara ağırlık verilmesini, sigortacılık alanında bir kurs açılmasını önermiş ve bunların ülkemiz için önemli konular olduğunu vurgulamıştır. (Çam, 2012-Tuna, 1985)

Fakültede vermiş olduğu teorik derslerinin yanında seminer çalışmaları ve uygulama derslerine de önem veren Isaac, İktisat Fakültesi'nin 1944-45 dönemi mezunlar yıllığı için hazırladığı yazısında, iktisat alanında teori ve pratiğin önemi ve birlikte yürütülmesi konusunda şu cümlelere yer vermiştir; (Reisman, 2011: 147)

> "Teori ve pratik arasındaki farkı bilmek ve anlamak İktisat Fakültesi'nin her öğrencisi ve mezunu için çok önemlidir…Teori, pratik yaşamda olan olayları ve ilişkileri anlamaya ve açıklamaya çabalar. Öte yandan, teoride açıklanan olaylarla, pratikte çeşitli tarzlarda yüz yüze geliriz…İktisadi yaşam pratik bilgiyi gerektirir…Ancak, pratik yaşamdaki deneyimlerin eğitim ve teoriden daha değerli olduğu inancı da yanlıştır. Deneyimin yaşamda büyük değeri olmakla birlikte, deneyimle edinilemeyecek bir sürü bilgi mevcuttur. Bunun tipik bir örneği, enflasyon sorunudur, zira enflasyonun gerektirdiği muhasebeyle ilgili önlemler ancak kuramsal araştırmalar yoluyla öğrenilebilir. Bu nedenle, teori ve pratik birbirini tamamlayıcı niteliktedir."

Alfred Isaac, 1937-1938 yılı Üniversite Konferansları çerçevesinde verdiği, "*İşletme İktisadının Terbiyevî Ehemmiyeti"* adlı konferansının başlangıcında, öğrenciler üzerinde en iyi etkiyi bırakan hoca profilini şöyle tanımlamıştır; (Isaac, 1939)

> "Üzerinizde en iyi tesir bırakan hocanın kim olduğunu hiç düşündünüz mü? Hatıralarınızı yoklayacak olursanız, hayatınızda en derin izler bırakan hocanın size ihtar ve ceza ile sevke çalışanlar olmadığını bilâkis sizlere örnek olabilecek ve saygı telkin edecek bir hayat yaşayan hocalar olduğunu anlayacaksınız."

Üniversitedeki akademik çevresi ve öğrencileri tarafından, yukarıdaki kendi çizmiş olduğu çerçeve dahilinde sevilen bir hoca olan Alfred Isaac ile ilgili, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunlarından, İTÜ İşletme Mühendisliği Fakültesi'nin kurucusu Prof. Dr. Zeyyat Hatipoğlu (1925-2018), fakültedeki ilk ders günü ve hocası Isaac hakkındaki görüşlerini şöyle aktarır; (Hatipoğlu, 2015)

> "5 nolu dersanede ilk kez Alfred Isaac hocamızla tanıştık. Bir Türk de çeviri yapıyordu. Alfred Isaac bize işletme iktisadı anlattı, kitabı da vardı.Kitap 1942 yılında basılmıştı. O kitabı ben bu yaşımda, 96 yaşımda baktığımda bile güncelliğini koruduğunu görüyorum, al bugün okut….çok değerli bir insandı."

Prof. Dr. Hatipoğlu'nun bahsetmiş olduğu kitap, Isaac'ın "*İşletme İktisadı"* adlı çalışmasıdır ve Isaac hoca, Türkiye'de o yıllarda yeni yeni verilmeye başlanan işletme eğitimini Almanya'dan alıştığı şekildeki ders metodlarını kullanarak vermektedir. (Schwartz, 2003: 19) Bu anlamda Türkçe bir çok eser yayımlamış, Almanya'da yayımlanan eserlerinin bir çoğunu da Türkçe'ye çevirmiştir. 1940 yılında yayımladığı "*Muhasebe Nazariyesi"* adlı eseri muhasebe teorisi üzerine Türkiye'de okutulan önemli bir kaynaktır. 1944 yılında yayımladığı "*İşletmelerde Revizyon ve Kontrol"* adlı eseri ise, Türkiye'de muhasebe denetimi alanında hazırlanmış olan ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır. Yine ayrıca, 1945 yılında Aziz Tahsin Balkanlı ile birlikte kaleme aldığı "*Muhasebe Tatbikatı"* adlı kitapta sanayi muhasebesi ve kambiyo muhasebesi ile bilanço düzenlemelerine ilişkin örnekler verilmiştir. Bu kitap aynı zamanda, Türkiye'deki muhasebe alanındaki uygulamalara rehber olmuştur. (Banar & Aslan, 2009-Adiloğlu & Yücel, 2019).

Isaac Hoca ayrıca, Türkiye'de bulunduğu dönemde fakültede kendisinin asistanlığını da yapan Orhan Tuna (1910-1987), Nevzat Güneş (doğumu 1915), İsmet Alkan (1912-1953), Ahmet Ali Özeken (1905-1953), Kemal Tosun (doğumu 1923) ve 1968 yılında kurulan İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi'nin kurucularından, doktora tezini Isaac'ın yönettiği Feridun Özgür (1911-2006) gibi bir çok iktisat, işletme ve maliye uzmanı yetiştirmiştir. Özgür, Isaac'ın işine göstermiş olduğu ciddiyeti ve özeni şöyle anlatır; (Adiloğlu & Yücel, 2019)

> "Mektebe her zaman ondan önce gelmek ve ondan sonra çıkmak zorundaydım. Zaten aynı odada büyük bir masayı paylaşırdık. Bir uçta ben, bir uçta o otururdu. Yıl sonlarında dersinin bütün notlarını imha eder, seneye yepyeni bir biçimde hazırlanmalıyız derdi. Bir kez bir ailevi nedenle bir gün izin istemiştim de, siz asistan olmak istemiyor musunuz deyince, izinden vazgeçmiştim."

Kendisinin o yıllardaki tercüman ve asistanlarından biri olan Prof. Dr. Orhan Tuna (1910-1987), "ahlâk-ı âliye ve fezail-i aile" (üstün ahlak ve erdemli aile) tabiriyle değerlendirdiği hocanın, çok hassas olarak tanımladığı kişiliğinden ve çalışma sevgisinden şöyle bahseder; (Tuna, 1985)

> "Prof. Isaac, gerçekten kâmil bir insan, afif ve nezih bir kişi, vazife aşıkı bir hoca ve karınca gayretiyle çalışan bir bilim adamı idi. O halde ki, Haziran sonu imtihanlar bitip yaz tatili başladığı zaman, bizlerin aksine üzerine hüzün çöktüğünü, kış sömestresi başlayınca ise, çocuklar gibi sevindiğini söylemekten engin bir zevk ve haz duyardı. Aslında çalışkanlığı, derslerine ve fakültedeki vazifelerine sonsuz bağlılığı, ilme ve îlmi çalışmalara saygınlığı, örnek teşkil

edecek aile düzeni, meslektaşları ile samimî münasebeti ve dürüstlüğü gençlik için cidden ve gerçekten "imtisal nûmunesi" olacak kadar mükemmeldi."

Prof. Tuna'nın, kişiliği, çalışma azmi ve disipliniyle gelecek nesillere örnek gösterdiği Isaac, Türkiye'deki akademik çalışmalarının yanı sıra kamu ve özel kuruluşlarda muhasebe ve maliyet organizasyonu üzerine yapmış olduğu çalışmalarla da ülkemize önemli katkılarda bulunmuştur. Yapmış olduğu bu çalışmalar arasında Başbakanlık Murakabe Teşkilatı'nın kontrol esaslarının belirlenmesi, Tekel idaresinin yeniden yapılandırılması üzerine yaptığı çalışmalar, kamu iktisadi teşekkülleri için hazırlamış olduğu maliyet muhasebesi ve bilanço tabloları ve fikir işçileri için hükümet tarafından hazırlanan iş kanunu projesi üzerine çalışmaları bulunmaktadır. Kendisi ayrıca, Zingal-Çangal Orman İşletmeleri'nin davalarındaki uyuşmazlıklarla ilgili geniş kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. (Adiloğlu & Yücel, 2019-Tuna, 1985) Türkiye'de bulunduğu dönemde Çalışma Bakanlığı'nın misyonu ve örgütlenmesi konusunda, sosyal sigorta ve ücret sorunları hakkında Ankara hükümetine danışmanlık da yapmış, Türkiye'nin sosyal güvenlik ve sosyal refah konusundaki yasalarının düzenlenmesinde katkılar sağlamıştır. Bu çalışmaları sırasında, İktisat Fakültesi'ndeki meslektaşı Gerhard Kessler (1883-1963) ile karşılıklı olarak birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır.

Isaac'ın Türkiye yıllarında yakın dostluk kurduğu meslektaşı Gerhard Kessler ise, Alman iktisatçı Wilhelm Hasenack (1901-1984)'a 11 Temmuz 1950 tarihinde yazmış olduğu ve yayımlanmamış bir mektubunda, tevazu ve sorumluluk sahibi bir kişi olarak tanımladığı arkadaşı Isaac'ın çalışmaları ve kişiliği hakkında şunları yazar; (Widmann, 2000: 203)

> "İstanbul'a geldiği zaman kendi alanında çok az Türkçe eser vardı, bundan dolayı Isaac kendini hayret verici bir hevesle yazmaya vermiştir. Bu nedenle, Pratik iktisatçılarca da tanındı ve çok saygınlık kazandı. Çalışma Bakanlığı, özellikle sosyal sigorta ve ücretliler sorununun ayrıntılarında onun danışmanlığından faydalanmıştır. Ama baş uğraşısı dersler olmuştur. Konferans konularını yavaş yavaş genişletmiş ve 3 asistanını bu işler için daima görevlendirmiştir. Öğrencileri ve asistanları ona sevgi ve saygı ile bağlıydılar. O, olağanüstü bir hoca, meslektaşlarına, enstitü ve fakülteye karşı yardımsever bir kişidir. Alman ve Türk meslektaşları çevresinde Isaac ve eşi haklı olarak sevilen ve sayılan kişiler olmuşlardır."

Isaac'ın fakültedeki öğrencilerinden, aynı zamanda kendisinin asistanlığını da yapmış olan ve 1957 yılında İşletme İktisadı Kürsüsü'nde doçentliğe tayin edilen Prof. Dr. Kemal Tosun (doğumu 1923) ise, hocasını şu sözlerle tanımlar; (Tosun, 1985)

> "Prof. Isaac, çalışkan, düzenli, disiplinli ve çok titiz bir ilim adamı ve hoca idi…yumuşak ve sâkin tabiatlı idi. Ancak, bu sâkin ve yumuşak görünüşü arkasında inatçılığa varan bir âzimkârlık ve dinamizm gizliydi. Bazı konu ve hususlar üzerinde ısrarla dururdu ve hataları kolayca unutmaz ve affetmezdi."

Resim 5.36. Alfred Isaac'ın Eşi Gertrud Isaac

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Amerikalı Tarih Profesörü Arnold Reisman (doğumu 1934), Isaac Ailesi'nin özel hayatlarında, aktif bir sosyal yaşam sürdüklerini, özellikle konserlere çok meraklı olduklarını belirtir. (Reisman, 2011: 145) Zaten Alfred Isaac'ın özel uğraşıları arasında müzik önemli bir yer tutmaktadır. Kendisi de eşi gibi müziğe meraklı ve yeteneklidir. Bazı zamanlar özel toplantılar ve amatör konserlerde eşinin piyanosuna kendisi de flüt çalarak eşlik etmiştir. Sanat tarihçisi Rehn'in kızı olan, 27 Kasım 1889 Nürnberg doğumlu eşi Gertrud (Ree) ise, profesyonel bir piyano öğretmenidir.

Gertrud Isaac, İstanbul'da yaşadıkları dönemde yine kendileri gibi ülkelerinden göç eden akademisyenlerin çocuklarına özel Almanca ve piyano dersleri veriyordu. Fritz Neumark'ın çocukları Matthias ve Veronica, Josef Dobretsberger'in kızı Sissy Bayan Isaac'ın öğrencileri arasındaydı. Kendisi ayrıca, 1971 yılında Devlet Sanatçısı ünvanına layık görülen, ülkemizin önemli piyanistlerinden Sayın Ayşegül Sarıca (doğumu 1935)'nın piyano eğitimine, Sarıca henüz beş yaşındayken vermiş olduğu derslerle katkı sağlamıştı. (Tuna, 1985) Gertrud Isaac ayrıca, yine ülkemizin devlet sanatçısı ünvanlı önemli piyanistlerinden İdil Biret (doğumu 1941)'i de henüz dört yaşındayken ilk keşfedenlerden biriydi. Kadıköy'de samimi komşuluk ilişkileri içinde oldukları Leman ve Münir Biret çiftinin o yıllarda dört yaşında olan kızları İdil'in müthiş yeteneğini Fritz Neumark, anılarında şöyle dile getirmiştir; (Neumark, 2017: 196)

> "Kendisiyle birlikte, müziğe meraklı Bayan Isaac'a misafirliğe gittiğimizde, dört yaşındaki İdil büyük piyanosunun başına geçerek, ezbere ve şaşırtıcı bir duygu kabiliyetiyle Bach ve Mozart'tan çeşitli parçalar çaldı. Harfleri tanımadığı gibi

nota da bilmediği halde, sadece kulaktan, daha doğrusu radyo yayınlarından ve gramofon plaktan, aklında kalan şeyleri çalıyordu…Bunun dışında bize birkaç küçük, kendi bestelediği ve gayet ilginç olan ve belirli bir orjinalliğe sahip parçalar da çalıyordu."

O gün Bayan Isaac'ın piyanosunda çaldıklarıyla onları kendini hayran bırakan küçük İdil, on yaşına geldiğinde eğitim görmesi için, devlet tarafından Paris'e gönderildi ve ilerleyen yıllarda ülkemizin önemli piyano sanatçılarından biri oldu.

Alfred Isaac'ın diğer bir ilgi alanı ise, doğa ve hayvanlardı. Kendisi doğaya ve hayvanlara karşı büyük bir ilgi ve sevgi besleyen bir kişiydi. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Muharrem Miraboğlu (1921-1989), 1950-1951 eğitim yılında Orman Fakültesi'nde ders verdikleri dönemde (Isaac, Orman Fakültesi'nde o dönem muhasebe dersi vermekteydi), bir gün hocanın çok sinirli ve üzgün olduğunu, sebebini kendisine sorduğunda ise, o gün Unkapanı Köprüsü'nde atları kırbaçlayarak onlara eziyet eden bir at arabacısını uyardığını fakat uyarılarını dikkate almayan arabacıyla sözlü tartıştıklarını öğrenmişti. (Miraboğlu, 1985) İstanbul'da yaşadığı dönemde İstanbul Hayvanları Koruma Cemiyeti'nin üyesi olan ve uzun yıllar bu cemiyetin fahri başkanlığını yapmış olan Alfred Isaac'ın hayvan sevgisi konusundan, meslektaşı ve Kadıköy'den komşusu olan Fritz Neumark da şu sözlerle bahseder; (Şen, 2008: 177-Neumark, 2017: 82)

"Isaac çekingen bir adamdı, ama kendisi için önem taşıyan konularda büyük bir medeni cesaret sergilerdi. İstanbul'a geldiği ilk günlerde evinin penceresinden faytoncuların (....) ellerindeki kamçıyla hayvanlara vurduğunu dehşet ve tiksinti duyguları içinde görmüş. Faytonlar, o zamanlar Kadıköy gibi şehrin dış mahallelerinde kullanılan pek rahat olmasa da ucuz yolcu taşıma araçlarıydılar. Bunun üzerine kendisine öğretilmesini istediği ilk Türkçe sözcüklerden biri 'vurma!' olmuş."

Hoca ayrıca, Hayvanları Koruma Cemiyeti'ne düzenli olarak maddi yardımda da bulunmuş hatta, bir ders kitabından elde ettiği bütün geliri bu derneğe bağışlamıştı. (Tuna, 1985)

1939 yılında Türkiye'de yaşayan göçmenlerin durumunu tespit etmek, buradaki bilim insanlarının görevlerine son verilerek ülkeden çıkartılmalarını sağlamak maksadıyla ülkemize gelen Alman Milli Eğitim Bakanlığı müfettişi Dr. Herbert Scurla (1905- 1981)'nın, hazırlamış olduğu ve bu amacın Türk hükümeti tarafından kabul edilmediği raporunda Scurla, Isaac için şu ifadelere yer vermişti; (Şen, 2008: 112, 113)

"… Kürsüyü 1937 Ekim'inden itibaren Isaac yönetiyor. Doğumu 1888. Evvelce Nürnberg Yüksek Ticaret Okulu'nda ordinaryus profesör olarak çalışıyordu. Sözleşmesi şimdilik 5 yıllıktır. Isaac'a yetkili Bavyera makamları tarafından verilen ikametgah nakli izni, Rayh Eğitim Bakanlığı'nın itirazı üzerine 1938

> Ocak ayında iptal edilmiştir. Aynı şekilde Isaac'ın emeklilik maaşı hakkının saklı kalması için yaptığı başvuru da reddedilmiştir. Bu kürsü için aslında Alman tarafı, Köln'den profesör Müller'in ismini önermişti, Isaac'ın davranışları konusunda kulağımıza gelen bir şey yok. Gene de emeklilik maaşı hakkının, 1 Ocak 1941 tarihinden itibaren elinden alınması için gereken işlemler yapılmalıdır."

1941 yılında Alman vatandaşlığından çıkartılan Isaac'ın aynı zamanda ülkesindeki bütün malvarlığına el konuldu. Buna rağmen, Scurla'nın raporunda kürsüsü için farklı bir isim önerdiği Isaac, fakülte camiyası tarafından gerek kişiliği gerekse yapmış olduğu çalışmalar anlamında takdir edilen bir kişi olduğundan, Fakülte Dekanlığı tarafından sözleşmesi uzatılmak istenmiş ve konuyla ilgili olarak 1942 yılında Üniversite Rektörlüğü'ne yazılmış olan resmi yazıda kendisi hakkında şu cümlelere yer verilmiştir. (Tuna, 1985)

> "Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac, mevzuuna tamamiyle hâkim ve son derece çalışkan bir profesördür. Burada bulunduğu dört buçuk yıl (1937-1942) zarfında Türkçeyi meramını yazı ile ifade edebilecek derecede öğrenmiş ve memleketimizin işletmeye ait bir çok meselelerine nüfuz etmiştir."

Tuna ayrıca, Isaac'ın Alman vatandaşlığından çıkartılmasını hiç kabullenemediğini, zaten çok hassas bir kişiliğe sahip olan hocanın bu duruma çok üzüldüğünü hatta Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'ndaki cenaze törenine davet edildiklerinde, kendisinin törene giderken ağlamakta olduğunu, kendisine bunun nedenini sorduğunda ise şu cevabı aldığını söyler; (Tuna, 1985)

> "Ben vatanından kovulmuş bir insanım. Halbuki, bu memlekette beni Büyük Önderin cenaze merasimine davet ediyorlar. Bu benim için en büyük bir iltifat ve şereftir."

1937-1951 yılları arasında ülkemizde 14 yıl boyunca işletme bilimi alanında hizmet veren, üniversitedeki akademik çalışmalarının yanında Türk hükümetine çeşitli konularda danışmanlık yapan, kamu kurum ve kuruluşlarının idarecileri ile sanayi ve ticaret kuruluşlarında görev alan işletmecilerin rakip yatırım seçenekleri konusunda nasıl bir seçim yapmaları konusunda çalışmalar yürütmüş olan Isaac, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ndeki göreviyle ilgili, 1 Temmuz 1951 tarihinde bitecek olan sözleşmesini, kendi isteğiyle iki ay önceden sona erdirdi ve 4 Mayıs 1951 tarihinde fakültedeki görevinden ayrıldı. Almanya'ya dönerek bir yıl Göttingen'de (Universitat Göttingen) görev yaptı. Aynı yıl şeref profesörü olarak Nürnberg'e çağırıldı ve 1952 yılından itibaren ise, 1933'de terketmek zorunda kaldığı Nürnberg'deki Yüksek Ticaret Okulu'ndaki akademik yaşantısına, 1955 yılında emekli olana kadar devam etti.

Isaac'ın bitecek olan sözleşmesiyle ilgili 27 Ekim 1950 tarihinde Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark (1900-1991) başkanlığında toplanan profesörler kurulu tarafından

hazırlanarak İktisat Fakültesi Dekanlığı'na sunulan raporda Isaac ile ilgili şu cümlelere yer verildi. (İ. Ü. Arşiv, 2019)

> "Profesör Isaac memleketimizde bulunduğu müddet esnasında Türkçeyi öğrenmiş, Türkçe takrirlerinde şive ve salika itibariyle tam bir cazibe temin edememesine rağmen, ifadei meram ve didaktik bakımından, bu merhaleyi başarmış bulunmaktadır…Prof. Isaac –çok ağır olan tedris yüküne rağmen- memleketimizde geniş ve kıymetli neşriyat yapmak için, büyük gayretler sarfetmiştir. Denilebilir ki, 1940'dan 1950'ye kadar, Umumî İşletme İktisadına, Revizyon ve Ekspetize, Mali Cebire, Muhasebeye, Sigortacılığa ait bir milli kütüphane vücuda getirmiştir. Bu eserlerin bazıları, öğrencilerimizden başka, diğer öğretim müesseselerinde ve ayrıca bilhassa hususi teşebbüslerde ve devlet işletmelerinde geniş bir fayda sahası bulmuştur. Profesör, memleketimizde bulunduğu müddet zarfında, irfan ve tecrübesi ile üniversite dışında da, cidden faydalı olmuş, ayrıca hükümetin hazırladığı mutelif kanun lâyihalarına ait mütalâalariyle de faydalı bir unsur olarak çalışmış, bu meyanda, bilhassa fikir işçileri için, hazırlanan iş kanunu projesi üzerinde çalışmıştır."

Türkiye'de bulunduğu yıllarda fakülte bünyesinde bir İşletme İktisadı Enstitüsü kurmayı amaçlamış olan Isaac, bu amacını gerçekleştiremeden ülkemizden ayrılmış, Isaac'ın Almanya'ya dönmesiyle ve İşletme İktisadı Kürsüsü'nde Isaac'la birlikte dersleri yürüten Ahmet Ali Özeken (1906-1953)'in 1953 yılındaki vefatının ardından İşletme İktisadı Kürsüsü'nün kadrosunda bir dönem sıkıntılar yaşanmışsa da, kadrodaki eksiklik bir süre, Almanya'dan 3'er aylık dönemler halinde kısa süreliğine gelen farklı hocalarla çözülmeye çalışılmış, daha sonra ise, Ford Vakfı ve Harvard Üniversitesi İşletme Fakültesi'nin katkılarıyla, Isaac'ın hep gerçekleştirmeyi planladığı İşletme İktisadı Enstitüsü, 5 Mayıs 1954 tarihinde hayata geçirilmiştir. Enstitünün kurulduğu yıl Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc (1901-1988) enstitü müdürü olarak görev almış, bir yıl sonra ise enstitünün müdürlüğüne Prof. Dr. Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983) getirilmiştir. 1950 yılında fakültede doçent olan Prof. Dr. Mehmet Oluç (1919-2011), 1953 yılında işletme eğitimi görmek üzere Amerika'da bulunan Harvard Üniversitesi İşletme Fakültesi'ne gönderilmiş, burada 10 ay süren eğitimini tamamladıktan sonra 1955 yılında fakültenin İşletme İktisadı Enstitüsü'ne tayin edilmiş ve 1958 yılında görevi

Ülgener'den devralarak enstitü müdürlüğü görevinde bulunmuştur. (Çakır & Akar, 1998) 1954 yılında enstütüye 3 yıl süreyle Almanya Erlangen Üniversitesi'nden Prof. Dr. Alfons Walter getirtilmiş, ayrıca George Husband, James Alen Hagler, George E. Bates, Jack Enright, Clarenel Bentley Niekerson gibi isimlerde enstitü bünyesinde görev almışlardır.

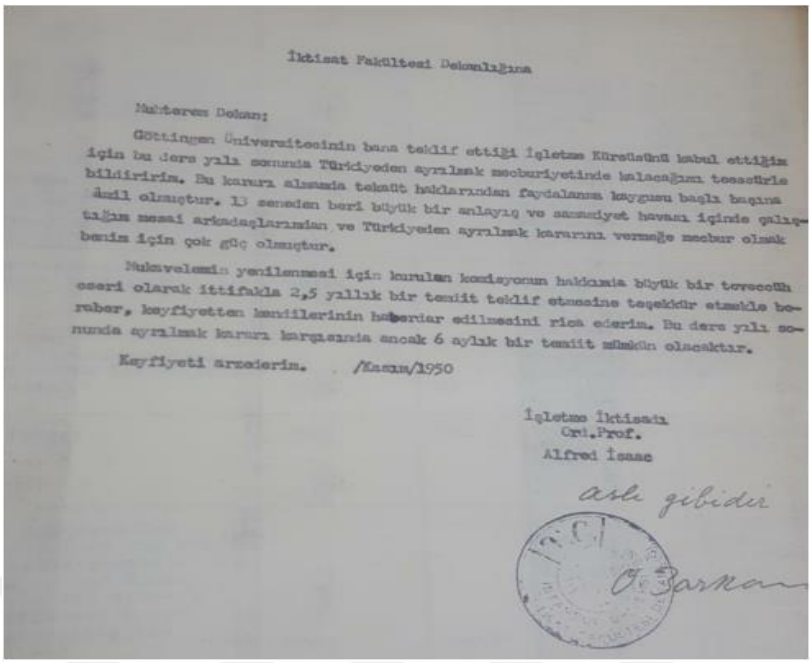

İktisat Fakültesi Dekanlığına

Muhterem Dekan;

Göttingen Üniversitesinin bana teklif ettiği İşletme Kürsüsünü kabul ettiğim için bu ders yılı sonunda Türkiyeden ayrılmak mecburiyetinde kalacağımı teessürle bildiririm. Bu kararı almamda tekaüt haklarımdan faydalanma kaygısu başlı başına âmil olmuştur. 13 senedir beri büyük bir anlayış ve samimiyet havası içinde çalıştığım mesai arkadaşlarımdan ve Türkiyeden ayrılmak kararını vermeğe mecbur olmak benim için çok güç olmuştur.

Mukavelemin yenilenmesi için kurulan komisyonun hakkımda büyük bir tevecchüh eseri olarak ittifakla 2,5 yıllık bir temdit teklif etmesine teşekkür etmekle beraber, keyfiyetten kendilerinin haberdar edilmesini rica ederim. Bu ders yılı sonunda ayrılmak kararı karşısında ancak 6 aylık bir temdit mümkün olmaktadır.

Keyfiyeti arzederim. /Kasım/1950

İşletme İktisadı
Ord.Prof.
Alfred İsaac

aslı gibidir

Resim 5.37. Alfred Isaac'ın, Türkiye'den Ayrılacağını İktisat Fakültesi Dekanlığı'na Bildirdiği Yazı, Kasım 1950

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Alfred Isaac, Göttingen'de bulunduğu dönemde eşi Gertrud Isaac'ın vefat etmesinin ardından, eşinin vasiyeti üzerine 1954 yılında Gertrud'un kızkardeşi olan Lydia Elisabeth (1894-1972) ile evlendi. Eşlerinin yeğeni olan Marianne Ree, Isaac ile teyzesinin yapmış olduğu evlilikle ilgili şu açıklamalarda bulunur; (Adiloğlu & Yücel, 2019)

> "Isaac, Nürnberg'e döndüğünde hastaydı. Onu orada tek başına bırakmamak için teyzem Lisa, bu kadar yardımsever ve candan bir insan yalnızlığa terkedilmemeli düşüncesiyle bu evliliği yaptı."

Alfred Isaac, 9 Haziran 1956 tarihinde Nürnberg Almanya'da, geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etti. Kendi vasiyeti üzerine, vefatından bir kaç gün sonra, 12 Haziran günü naaşı Westfriedhof'da yakıldı. (Tuna, 1985) Yıllar sonra Isaac'ın anısına 1999 yılında Nürnberg'de bulunan bir caddeye ismi verilmiştir.

Eserleri:

- Über das Selbstkostenproblem im Bankbetriebe (Bankadaki Maliyet Sorunu Hakkında), Leipzig, 1921

- Die Entwicklung der Wissenschaftlichen Betriebswirtschafts Lehre in Deutschland (Almanya'da Bir Bilim Olarak İşletme İktisadının 1898 Senesinden İtibaren Gelişimi), Berlin 1923

- Neuere Entwicklung und Stand der Industriebetriebslehre (Sanayi İşletme İktisadının Son Zamanlardaki Gelişimi), 1923
- Über das Selbstkostenproblem im Bankbetriebe (Bankalardaki Maliyet Masrafları), 1924
- Umsatzstatistik (Satın Alma ve Satış İstatstikleri), 1924
- Anschaffungswertbilanz und Tageswertbilanz (Bilançolardaki Tedarik ve Günlük Piyasa Fiyatlarına Göre Kıymet Takdiri Meselesi), 1924
- Biyografya: Johann Friedrich Schar (Anısına Armağan), 1924
- Quellenbuch der Betriebswirtschaftslehre (İşletme Kaynak Kitabı/Hirai Yasutaro ile ortak çalışma), Berlin 1925
- Betriebswirtschaftliche Statistik (İşletme İktisadı İstatistiği), Berlin 1925
- Inwieweit ist eine Spezialausbildung des Diplomkaufmanns Enforderlich? (İşletme İktisadı Sahasında Ne Dereceye Kadar İhtisas Lazım Gelir?), 1925
- Die Beziehungen des Verbandes Deutscher Diplomkaufleute und seine Beziehungen zur Wissenschaft (İşletmeci Olan İktisat Mezunları Cemiyetinin İlim İle Münasebetleri), 1926
- Uber den Wissenschaftscharakter der Betriebswirtschaftslehre (İlim Olarak İşletme İktisadı Hakkında), 1927
- Gegenwartiger Standbetriebswirtschaftlicher Forschung und Lehre (İşletme İktisadı İlmi ve İşletme İktisadının Bugünkü Durumu), 1927
- Betriebswirtschaftslehre und Wirtschaftspraxis (İşletme Yönetimi ve İşletme Uygulamaları), Nürnberg, 1928
- Privatwirtschaftslehre (Ekonomist Wilhelm Rieger (1878-1971)'in İşletme İktisadı Konulu Eserleri Hakkında İncelemeler), 1928
- Schriftverkehr und Vertragstechnik (Yazışma ve Anlatım Tekniği-Araştırma), 1928
- Uber Preispolitik in Handel und Industrie (Sanayi ve Ticarette Fiyat Politikası Hakkında), 1929
- Uber die Auswertung von Umsatzkurven (İşletme İstatistiğinde Satışları Gösteren Grafiklerden Yararlanılması Hakkında), 1929

- Konjunkturforschung von Standpunkt der Betriebswirtschaftslehre (İşletme İktisadı Açısından Konjonktür Araştırmaları), 1929
- Die Bedeutung der Indexzahlen für die Betriebswirtschaftliche Statistik (Endeks Rakamlarının İşletme İstatistiğinde Önemi), 1929
- Die Betriebswirtschaftliche Statistik im Dienste der Konjonkturforschung (Konjonktür Araştırmalarında İşletme İstatistiğinin Önemi), 1929
- Die Entwicklung der Betriebswirtschaftslehre (İşletme İktisadının Gelişimi Hakkında), 1929
- Die Zusammenarbeit der volkswirtschaftlichen und Privatwirtschaftlichen Statistik (Genel İstatistik ve İşletme İstatistiğinin İşbirliği), 1929
- Bilanzen (Bilançolar), Berlin 1930
- Die Aufgaben des Treuhanders und die Treuhanderausbildung an der Handelschule für Wirtschafts und Sozialwissenschaften Nürnberg (Hesap Uzmanlarının Vazifeleri ve Nürnberg Ticaret Okulu'nda Yetiştirilmesi Meselesi), Nürnberg, 1930
- Rantabilitats und Enfolgsrevision (Kârlılık ve Performans Denetimi-Araştırma), 1930
- Der Industriebetrieb (Sanayi Şirketi), Leipzig, 1930
- Die Elastizitat der Bilanz und Erfolgsrechnung (Bilanço İle Kâr ve Zarar Hesabının Esnekliği), 1931
- Die Metamorphosen der Wirtschaft: Eine Buchbesprechung (İktisattaki Değişimler), 1932
- Professor Dr. Fritz Schmidt (Prof. Dr. Fritz Schmidt (1882-1950)'in 50. Yaş Gününe Armağan), 1932
- Grundlagen und Fachproblematik beim Wirtschaftswissenschaftlichen Studium (İktisat Eğitimindeki Esaslarıyla Problemler), 1932
- Besondere Schwierigkeiten beim Wirtschaftswissenschaftlichen Studium (İktisat Eğitiminde Meydana Gelen Güçlükler), 1932
- Wirtschaftskrise und Wirtschaftsgesinnung (Ekonomik Kriz ve Ekonomi Zihniyeti), 1932

- Absatzwirtschaft und Hochschulen (Yüksek Okullarda ve İktisat Fakültelerinde Satış Problemi), 1932
- Unternehmungsverflechtung und Bilanzrevision (Şirket Entegrasyonunda Bilanço Revizyonu), 1932
- Betriebsiche Produktionsstatistik (İşletmelerde Üretim İstatistiği), 1932
- Einkaufsvertrage (Repo Anlaşmaları-Araştırma), 1932
- Beschaffungs Finanzierung (Tedarik Finansmanı-Araştırma), 1932
- Die Revision von Industriebilanzen (Sanayi İşletmelerinde Bilanço Revizyonu-Araştırma), 1933
- Quellen und Studien zur Betriebswirtschaftslehre (İşletme İktisadına Ait Kaynaklarla İncelemeler), 1933
- Die Unterschlagungsrevision (Denetim Bakımından Revizyon), 1933
- Die Betriebsstatistik als Mittel und Voraussetzung der Revisionstatigkeit (Revizyon Statüsünün Bir Aracı ve Koşulu Olarak İşletme İstatistiği), 1933
- Das Rantabilitatsproblem in der Wirtschaft (Ekonomide Rantabilite Sorunu), 1934
- Betriebswirtschaftlehre in der Türkei (Türkiye'de İşletme Yönetimi), Zeitschrift für Handelswissenschaftliche Forschungen, Neue Folge, Nr.49, 1949
- Betriebswirtschaftliche Statistik (İşletme İstatistikleri), Wiesbaden, 1951
- Bilanzen und Bilanztheorien (Bilançolar ve Bilanço Teorileri), Wiesbaden, 1953
- Organisationsprobleme im Bankbetries (Banka İşlemlerinde Örgütsel Sorunlar), Felix Scherke ile ortak çalışma, Nürnberg, 1956

Türkiye'deki Eserleri:

- İşletme İktisadının Terbiyevî Ehemmiyeti, Çev: Halil Arslanlı, (Üniversite onferansları 1937-1938), İÜHFM, Cilt 4, Sayı 16, 1938
- İşletme İktisadı: İktisat Hayatında Hususiyle Türkiye'deki Ehemmiyet ve Vazifeleri, Hukuk Gazetesi, Sayı 37-38, 14 Temmuz 1939

- İşletme İktisadı I. Fasikül, Çev: İsmet Alkan, İstanbul, 1939
- İşletme İktisadı Cilt 1, Çev: Orhan Tuna, İstanbul 1940
- İşletme İktisadı İlminin İktisat Öğretimi İçindeki Yeri (Fakülte Dekanlığı'na sunmuş olduğu rapor), İstanbul 1940
- Ticari Hesap ve Mali Cebir Cilt 1: Yüzde Hesapları ve Rantabilite, Çev: Fazıl Kamil Gülçür, İstanbul 1940
- Bibliyografya: Zühtü İnan, İÜİFM, Cilt 2, 1940
- İşletme İktisadı Cilt 2, Fasikül 1: İşletme Maliyetleri, Maliyet Masrafları, Çev: Ahmet Ali Özeken, İstanbul 1942
- Muhasebe Nazariyesi, Çev: Rıfat Yenel, İstanbul, 1942
- Sanayi İşletmesinde Rasyonellik Prensibinin Tatbikatı, Çev: Nevzat Güneş, İÜİFM, Cilt 3, Sayı 1-2, 1942
- Bibliyografya: Kalkulation und Preisbildung im Überseehandel (Denizaşırı Ticarette Hesaplama ve Fiyatlandırma) G. J. Steiger, İÜİFM, Cilt 3, Sayı 1-2, Ocak 1942
- İşletme İktisadı Cilt 2, Fasikül 2: İşletme Faaliyetlerinde Beşeri Amil, Ücret Problemleri, Çev: Ahmet Ali Özeken, İstanbul 1943
- Hukukçular İçin İşletme İktisadına Giriş, Çev: Orhan Tuna, İstanbul, 1943
- İşletme İktisadının Mahiyeti, Önemi ve İnkişafı, İşletme Mecmuası, Yıl 1, Sayı 1-2-3-4, 1943
- İşletme İktisadı Cilt 3, Çev: Ahmet Ali Özeken, I. Baskı 1944, II. Baskı 1949
- Kooperatif İşletmelerinde Finansman Meseleleri, İşletme Mecmuası, Sayı 5-6, 1944
- Biyografi: Willi Prion, İşletme Mecmuası, Sayı 6, 1944
- Kısa Müddetli Netice Hesapları, İşletme Mecmuası, Sayı 7, 1944
- Biyografi: Richard Lambert, İşletme Mecmuası, Sayı 7, 1944
- Biyografi: Georg Obst, İşletme Mecmuası, Sayı 9, 1944

- Ticari Muamelelere Ait Mühim Meseleler, İşletme Mecmuası, Sayı 10, 1944
- Biyografi: Robert Stern, İşletme Mecmuası, Sayı 10, 1944
- Ticari Hesap ve Mali Cebir Cilt 2: İstikraz, Sigorta, Çev: Nevzat Güneş, 1944
- İşletmelerde Revizyon ve Kontrol, Çev: Volf Çernis, İstanbul 1944
- Bibliyografya: Ahmet Ali Özeken, İşletme Sevk ve İdaresinde Kuruluş Finansı Problemleri, İÜİF Yayınları, 1944
- İşletmenin Murakabesine ve Revizyonuna Dair Meseleler, Çev: Orhan Tuna, İÜİFM, Cilt 4, Sayı 3, Ocak 1944
- Technik und Wirtschaft: Wirtschaftlichkeit und Rentabilitat (Teknoloji ve Ekonomi: Rasyonellik ve Rantabilite), İÜİFM, Cilt 6, Sayı 1-2, Ocak 1944
- Biyografi: Johann Friedrich Schaer, İşletme Mecmuası, Sayı 5, 1945
- Rantabilite Hesabına Ait Tetkikler, İşletme Mecmuası, Sayı 11, 1945
- Biyografi: Frederick Winslow Taylor, İşletme Mecmuası, Sayı 11, 1945
- Telegraf Kodlarının Esasları, İşletme Mecmuası, Sayı 12, 1945
- Biyografi: Frank Bunker Gilbreth, İşletme Mecmuası, Sayı 12, 1945
- Sanayide Tam Çalışma İstihsal Kapasitesi, İşletme Mecmuası, Sayı 13, 1945
- Biyografi: Jaques Savary, İşletme Mecmuası, Sayı 13, 1945
- Envanter Revizyonu, İşletme Mecmuası, Sayı 14, 1945
- Biyografi: Henry Fayol, İşletme Mecmuası, Sayı 14, 1945
- Biyografi: Luca Pacioli, İşletme Mecmuası, Sayı 15, 1945
- Muhasebe Tatbikatı (Aziz Tahsin Balkanlı ile birlikte), I. Baskı, 1945, II. Baskı 1947
- Bibliyografya: Ahmet Ali Özeken, İÜİFM, Cilt 5, Sayı 1-4, 1945
- Türkiye Sanayii ve Maliyetlerin İndirilmesi Çareleri, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayını, Sayı 2, 1946

- Harp Sonrası İktisadi Problemler, İktisadi Yürüyüş Mecmuası, Sayı 147-148, 1946
- Günün Ekonomik Meseleleri, Rıza Koşkun Matbaası, 1946
- Sanayide Maliyet Masrafları Hesap Metodları I, İşletme Mecmuası, Sayı 15, 1946
- Sanayide Maliyet Masrafları Hesap Metodları II, İşletme Mecmuası, Sayı 16, 1946
- Sanayide Maliyet Masrafları Hesap Metodları III, İşletme Mecmuası, Sayı 17, 1946
- Biyografi: Eugen Schmalenbach, İşletme Mecmuası, Sayı 17, 1946
- Biyografi: Fritz Schmidt, İşletme Mecmuası, Sayı 18, 1946
- Sanayide Maliyet Masrafları ile Muhasebe Arasındaki Bağlılıklar, İşletme Mecmuası, Sayı 19, 1946
- Biyografi: Ernst Pape, İşletme Mecmuası, Sayı 19, 1946
- Ticari Muamelelerin Muhtelif Nevileri, İşletme Mecmuası, Sayı 20, 1946
- Biyografi: Ernst Walb, İşletme Mecmuası, Sayı 21, 1946
- Biyografi: Wilhelm Rieger, İşletme Mecmuası, Sayı 22, 1946
- Sanayide Maliyet Masrafları İstatistiği, İşletme Mecmuası, Sayı 22, 1946
- Hastalık Sigortası, Çalışma Mecmuası, Sayı 9, 1946
- Malûliyet Sigortası, Çalışma Mecmuası, Sayı 12, 1946
- Sigorta İşletmesi Cilt 1: Esaslar, Muameleler, Organizasyon, Çev: Feridun Özgür, İstanbul 1946
- Sigorta İşletmesi Cilt 2: Sigorta Muhasebesi, Çev: Feridun Özgür, İstanbul 1947
- Muhasebe Nazariyesinde Üç Gruplu Hesap Nazariyesi, İşletme Mecmuası, Sayı 23, 1947
- Biyografi: Walter Mahlberg, İşletme Mecmuası, Sayı 23, 1947

- Biyografi: Hermann Grossmann, İşletme Mecmuası, Sayı 24, 1947
- İhtiyat Akçesi İle Karşılık Arasındaki Fark, İşletme Mecmuası, Sayı 26, 1947
- Biyografi: Curt Eisfeld, İşletme Mecmuası, Sayı 28, 1947
- Kitap ve Mecmua Basımında Maliyet Masrafları, İşletme Mecmuası, Sayı 30, 1947
- Muhasebe İle Vergi Arasındaki Münasebetler, Muhasebe ve Maliyet Mecmuası, Sayı 1, 1947
- Kitap İncelemesi: Prof. Dr. Muhlis Ete; "İşletme Ekonomisi Dersleri" Hakkında, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, Ocak 1947
- İşletmelerde İnsan Unsuru II: Beşeri Sayıdan İstifade Meselesi, Çalışma Mecmuası, Sayı 16, 1947
- İktisadi Krizleri Önlemek Mümkün müdür?, Çalışma Mecmuası, Sayı 17, 1947
- Primli Ücret, Çalışma Mecmuası, Sayı 19, 1947
- Primli Ücret Sistemlerinden Rowan Sistemi I, Çalışma Mecmuası, Sayı 23, 1947
- Primli Ücret Sistemlerinden Rowan Sistemi II, Çalışma Mecmuası, Sayı 25, 1948
- Sigorta Muhasebesi Cilt 3: Sigorta Matematiği, Çev: Nakibe T. Uzgören, İstanbul 1948
- Muzaaf Defter Tutma Sisteminde Hesapların Sınıflandırılması Meselesi, Muhasebe ve Maliye Mecmuası, Sayı 5, 1948
- Biyografi; Rudolf Seyffert, İşletme Mecmuası, Sayı 35, 1948
- İştigal Derecesinden Gayri Maliyet Masraflarına Tesir Eden Âmiller, İşletme Mecmuası, Sayı 36-38, 1948
- Muhasebenin Vergi Bakımından Revizyonu, Muhasebe ve Maliye Mecmuası, Sayı 10-11-12, 1948
- Muzaaf Defter Tutma Dahilinde Çeşitli Şekiller I, İşletme Mecmuası, Sayı 42, 1948

- Değerlendirme ve Maliyet Meseleleri, Türk Ekonomisi Mecmuası, Yıl 6, Haziran 1948

- Vergi Mevzuatının iktisadi İhtiyaçlara Göre Ayarlanması Lüzumu, İktisat Kongresi Raporlarından, 1948

- Ücret Sistemleri, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 2, 1949

- Banka İşletmesinin ve Faaliyetinin Tahlili I: Esaslar ve Banka İşletmesinin Bünyesi, Banka Mecmuası, Sayı 1, 1949

- Ziraatte İşçilik ve İşçi Ücretlerinin Tesbiti Hakkında Bazı Malûmat, Çalışma Mecmuası, Sayı 26, 1949

- İşletmelerin Sevk ve İdaresi Problemi, İktisat Dünyası Mecmuası, 1949

- İşsizlik ve İşsizlikle Mücadele, Çev: Refhan Öktem, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 3, 1950

- Gümrük ve Tekel Bakanlığı Teşkilatında Rasyonalizasyon Tetkikleri, Tekel Basımevi, 1950

Birlikte Yayınlanan Eserlerdeki Yazıları:

- İşletme İktisadının Mevzuu Olarak Aile, Çev: Orhan Tuna, Prof. Ebûl'ulâ Mardin'e Armağan, İstanbul 1944

- İşletme İktisadı Görüşü ile Faiz Problemi, Ord. Prof. İbrahim Fazıl Pelin'in Hatırasına Armağan, İstanbul 1948

Dergilerdeki Diğer Yazıları:

- Meslektaşı Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler hakkında kaleme aldığı, İş Dergisi'nin 113. sayısında yayımlanan, "Gerhard Kessler ve İşletme İktisadı" adlı çalışması.

Ayrıca, söz konusu olan derginin yine aynı sayısında, eşi Gertrud Isaac tarafından, Isaac'ın meslektaşı vey akın dostu olan Gerhard Kessler hakkında "*Gerhard Kessler: das Beispieleiner Starken Persönlichkeit"* (Gerhard Kessler: Güçlü Bir Kişilik Örneği) adlı bir yazı da kaleme alınmıştır. (Tütengil, 1963)

ALTINCI BÖLÜM

6. ORD. PROF. DR. GERHARD KESSLER (1883-1963): GERHARD KESSLER'İN TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKALARIN GELİŞİMİNE KATKILARI

"...Ich werde dem edlen und ritterlichen türkischem Volke für diese Möglichkeit (der Emigration) immer dankbar bleiben."

"Asil ve Şövalye Ruhlu Türk Halkına bu olanaktan (sığınma) dolayı devamlı minnettar kalacağım."

Prof. Gerhard Kessler

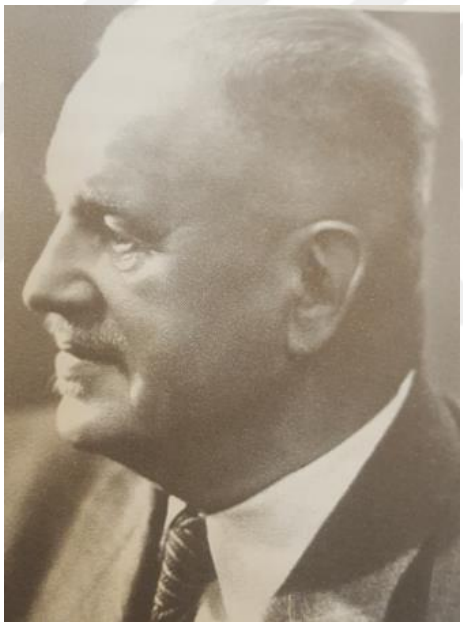

Resim 6.1. Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler (1883-1963), 1940

Kaynak: Ernst Reuter- Exil und Rückkehr Nach Berlin

6.1. Hayatı

Ari ırka mensup olan Gerhard Kessler, 24 Ağustos 1883 yılında Doğu Prusya Wilmsdorf'da, Meta Schneider ve Hans Kessler çiftinin oğlu olarak dünyaya geldi. Kessler ailesinin Gerhard'dan başka, Gertrud (1880), Charlotte (1882), Wilhelm (1888) ve Hannah (1890) adında dört çocuğu daha vardı. Bu çocuklardan Charlotte, Gerhard Kessler'in doğduğu yıl, Wilhelm ise, henüz 16 yaşındayken 1888 yılında vefat etti. (Baş, 2014) Protestan bir rahip olan babası Hans Kessler (1856-1939)'in Berlin'de

bulunan Evangelische Kirche Berlin-Brandenburg-Schlesische Oberlausitz Kilisesi'ndeki görevi dolayısıyla Berlin'e taşındıklarında kendisi henüz 1 yaşındaydı. Babası buradaki görevini uzun yıllar sürdürdü ve kendisine Königsberg Üniversitesi tarafından fahri doktor ünvanı verildi. Bilgi ve kültürel anlamdaki birikiminin kaynağını babasından almış olan Kessler, ailece dini, siyasi ve edebiyat, güzel sanatlar gibi konulara çok meraklı olduklarını, evlerinde çok büyük bir kütüphaneleri olduğunu belirtir –ki onun kitaplara olan sevgi ve ilgisi çocukluk dönemlerinden beri devam etmiştir- ve babası hakkında şunları söyler; (Kessler, 1950)

> "Kendisi çok kültürlü bir insandı. Bulunduğu yerin yalnız dini başkanı değil, aynı zamanda köylülerin en yakın bir dostu ve müşaviri idi…Babam büyük bir fikri istidada ve çok kuvvetli bir kültüre sahipti…Çalışkanlığı, hak severliği ve dürüstlüğü bana örnek "Sembol" olmuştur."

Prusya Silezya'lı bir doktorun kızı olan annesi Meta Schneider'i 83, babasını ise 78 yaşında, kendisinin Türkiye'de bulunduğu yıllarda kaybeden Kessler, lise öğrenimi bitene kadar yaşamını Berlin'de sürdürdü. 1889 yılında orta öğrenime başlayan Kessler, 1901 yılında Köllnischen Gymnasium Lisesi (Kolonya Lisesi)'nden mezun oldu. Lisede okurken beden eğitimi hocası kendisini çok etkiledi ve hocasıyla olan diyaloğunu uzun yıllar boyu sürdürdü. Lise eğitimi boyunca Eski Yunanca, Latince, İbranice ve Fransızca olmak üzere dört dil öğrendi.

Resim 6.2. Kessler'in Mezun Olduğu, Mimarisi Carl Adolph Ferdinand Gerstenberg (1826-1896) Tarafından Yapılan ve 1868 Yılında Faaliyete Başlayan Köllnisches Gymnasium

Kaynak: Dünya Bülteni, Arşiv 2009

1901-1907 yılları arasında Berlin ve Leipzig üniversitelerinde tarih, coğrafya, iktisat ve sosyal bilimler alanlarında eğitim aldı. Tarih ve coğrafya alanında almış olduğu eğitimler, daha sonra kendisinin akademik yaşamındaki iktisadi ve sosyolojik çalışmalarında etkili olacaktır. (Hanlein, 2006) Kessler, üniversite döneminde Alman tarihçi Julius Kaerst (1857-1930)'in asistanlığı görevinde bulundu. Alman tarihçilerden

Hans Delbruck (1848-1929), Karl Lamprecht (1856-1915), siyasi coğrafyacı Friedrich Ratzel (1844-1904), Joseph Partsch (1851-1925) ve 1879 yılında Almanya'da deneysel psikoloji alanının kurucusu Wilhelm Wundt (1832-1920) gibi hocalardan ders alan, aynı zamanda ünlü iktisatçılar Adolf Wagner (1835-1917) ve Karl Bücher (1847-1930)'in de öğrencisi olan ve onların fikirlerinden etkilenen Kessler'in, yaşam tarzı ve görüşleri dikkate alındığında Alman iktisatçı ve sosyal reformcular Gustav von Schmoller (1838-1917) ve Lujo Brentano (1844-1931)'nun çizgisini takip ederek sosyal liberalizmin savunucusu olduğu anlaşılmaktadır. (Baş, 2014) Kessler, üniversitede doktora tezini, mö. 15 ve ms. 19. yüzyıl arasında yaşamış olan Romalı General Germanicus Julius Caesar Claudianus ve Roma tarihi (*Die Tradition über Germanicus*) üzerine hazırladı ve 1905 yılında Leipzig Üniversitesi'ndeki Felsefe Fakültesi'nde doktora yeterlilik sınavını vererek 1907 yılında doktorasını tamamladı. Aynı yıl askere giden Kessler, 1908 yılında askerlik görevini tamamlayarak geri döndü. Üniversitede öğrenim gördüğü yıllarda, 1881 yılında kurulan Verband der Vereine Deutscher Studenten'de (Alman Öğrenci Birlikleri Federasyonu) yer alan Kessler, federasyonun kurucularından neoliberal siyasetçi Friedrich Naumann (1860-1920)'ın fikir ve görüşlerinden etkilendi ve yıllar sonra 1949-1959 döneminde Batı Almanya'nın ilk cumhurbaşkanı olacak olan Theodor Heuss (1884-1963) ile birlikte, 1908-1911 yılları arasında Naumann'ın asistanlığını yaptı (Hanlein, 2006).

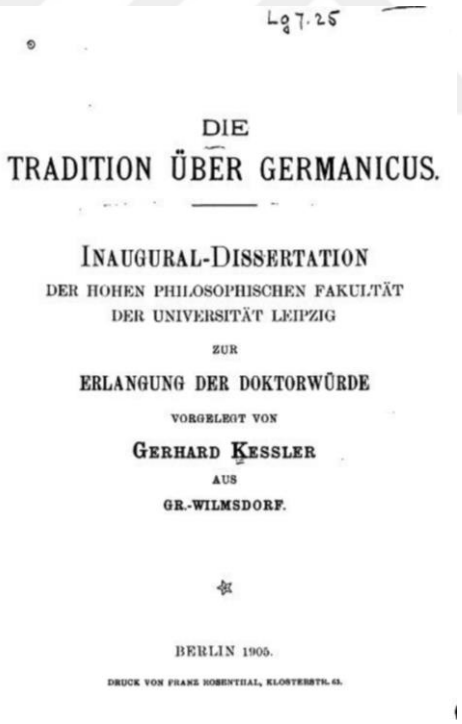

Lg 7.25

DIE

TRADITION ÜBER GERMANICUS.

INAUGURAL-DISSERTATION

DER HOHEN PHILOSOPHISCHEN FAKULTÄT

DER UNIVERSITÄT LEIPZIG

ZUR

ERLANGUNG DER DOKTORWÜRDE

VORGELEGT VON

GERHARD KESSLER

AUS

GR.-WILMSDORF.

BERLIN 1905.

DRUCK VON FRANZ ROSENTHAL, KLOSTERSTR. 63.

Resim 6.3. Kessler'in Doktora Tezi, 1905

Kaynak: İstanbul Sosyoloji @iuefsosyoloji

Doktorasını tamamladıktan sonra akademik anlamda tamamen sosyal politikaya yönelen Kessler'in bu alana yönelmesinde, Alman Tarihçi İktisat Okulu'nun ve bu ekolün temsilcilerinden Alman ekonomist Karl Bücher (1847-1930)'in etkisi vardır. (Fildiş, 2019) Henüz 24 yaşındayken yapmış olduğu ilk çalışması, hocası olan Karl Bücher'in de katkılarıyla 1907 yılında yayımladığı, "*Die Deutschen Arbeit Geberverbande"* (Alman İşveren Kuruluşları) adlı çalışmasıdır. Ağırlık noktasını işveren kuruluşlarının faaliyetlerinin oluşturduğu bu çalışmasında Gerhard Kessler, özellikle işçilerin çalışma koşullarının düzenlenerek iyileştirilmesi gerektiği konusuna değinmiş, ayrıca işçilerin doğal bir hakkı olarak tanımladığı, işçilerin kendi aralarında birleşmeleri konusunda çalışmalar yapabilmeleri ve bu konudaki kısıtlamaların kaldırılması gerektiği üzerinde durmuştur. Kessler'in, Sosyal Politika Derneği adına hazırlamış olduğu bu rapor daha sonra kitap haline getirildi ve kendisinin sosyal politika alanındaki ilk eseri olan bu çalışmasını Kessler, şu cümleyle noktaladı; (Hanlein, 2006)

> "…Gelecek ve başarı merhametsizce sınıf kavgasını nasihat edenlerin değil, barışçıl yollarla anlaşan ve özellikle işçi haklarını tanıyanların olacaktır."

Gerhard Kessler daha sonra 1926 yılında bu derneğin Şehirdeki Yerleşim Yerleri Komisyonu'nda yöneticilik yapacaktır. Bu dönemde Gesellschaft für Sozialreform (Sosyal Reform Topluluğu)'nun Berlin şubesinin yöneticiliğini yapan Kessler, aynı zamanda "Soziale Praxis" dergisinde editör olarak çalıştı. 1910 yılında, Uluslararası Yasal İş Güvenliği Birliği'ne sunulmak üzere, "*Die Nachtarbeit Jugendlicher Arbeiter"* (Genç İşçilerin Gece Çalışması) adlı bir rapor hazırladı. (Baş, 2014)

1911 yılında Braunschweig Yüksek Teknik Mektebi'nden, "*Die Arbeitsnachweise der Arbeitgeberverbande"* (İşveren Kuruluşlarının Çalışma Biçimi) adlı çalışmasıyla doçentlik ünvanını aldı. Kessler'in hazırlamış olduğu bu çalışmasının kalkış noktasını, Almanya'da 2 Haziran 1910 tarihinde kabul edilen "*Stellenvermittlergesetz"* (İşe Aracılık Yasası) oluşturdu ve İşe Aracılık Yasası hakkındaki görüşlerini; tarafsız olarak işgücü arz-talep dengesinin sağlanabilmesi için, katılımcıların ve işçilerin kontrolünde gerçekleştirilecek olan bu faaliyetlerin gerekliliği ve bu konu hakkında kuşku duyulmaması olarak belirtti. (Hanlein, 2006)

Kessler, Jena'da bulunduğu dönemde, 1919 yılında "*Der Neuaufbau des Deutschen Wirtschaftswesen"* (Alman Ekonomisinin Yeniden Kuruluşu) adlı bir tebliğ yayımladı. Alman ekonomisinin çöküşünün konu alındığı ve ekonominin yeniden toparlanarak ayağa kalkabilmesi için ekonomik ve sosyal politika önerilerine yer verilen tebliğde, şu hususlar ve öneriler ön plana çıkmaktadır; (Hanlein, 2006)

- Çalışma konseyi yasasının oluşturulması gerektiği,
- Belediyelerde uygulanan kendi kendine yönetim prensibinin ekonomik işletmelerde de uygulanması gerektiği, bu konunun özellikle işçi-işveren ilişkilerine olumlu yansıyacağı,

- Tüm genç erkeklerin işgücü piyasasına dahil olması, bu anlamda özellikle tarım, maden gibi sektörlerde bir-iki yıl boyunca zorunlu kamu hizmetinde bulunmaları.

Kessler, 1912 yılında, 29 yaşındayken göreve başladığı Jena Üniversitesi'nde içtimai siyaset ve iktisat ilmi profesörlüğü görevini, aynı zamanda sosyal politika ve ulusal ekonomi kürsü başkanlığını 1926 yılına kadar 15 sene boyunca sürdürdü. Ayrıca Jena'da bulunduğu dönemde konut sorunları üzerine teorik çalışmalar da yapan Kessler, bunun yanında işçi yerleşimleri için küçük konutlar üreten Heimstatten Berufsgenossenscharf (Heimstatten Meslek Kooperatifi)'ın yöneticiliğini yaptı. 5 Ağustos 1913 tarihinde ise Dorothea Rauff (1882-1944) ile evlendi. Kessler çiftinin Gerhild (1915), Hans (1918), Gottfried (1921) ve Adelheid (1926) adlarında dört çocuğu oldu. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber 1914 yılı Ağustos ayından, 1918 Aralık ayına kadar cepheye savaşa giden Kessler, önce Fransız cephesinde topçu subayı olarak görev aldı. Fransa'da 21 Şubat-18 Aralık 1916 tarihleri arasında süren Verdun Muharebesi'ne katıldı. Daha sonra ise Romanya'da idari görevler üzerine görevlendirildi. (Hanlein, 2006)

1919 yılında profesörlük ünvanını alan Kessler, 1 Kasım 1919 tarihinde, profesör olarak verdiği ilk dersinde Almanya ekonomisinin yeniden yapılandırılması konusunu işledi. 1926-1927 eğitim yılında Leipzig Üniversitesi'nin sosyal siyaset kürsüsüne iktisat profesörü olarak atanan Kessler, burada aynı zamanda İstatistik Enstitüsü'nün yöneticiliğini ve "*Verein Wirtschaftsselbsthilfe"* adlı öğrenci yardım birliğinin danışmanlığını daha sonra ise yöneticiliğini yaptı. Kessler, Leipzig Üniversitesi'ndeki yılları, aynı zamanda Almanya üniversitelerindeki eğitim sistemi ve kütüphaneleri hakkında şu bilgileri verir; (Eren, 2018)

> "Talebelerinden çok şeyler isteyen bu mektepte eski Yunanca, Latince, İbranice ve Fransızca olmak üzere dört yabancı dil öğrendim. Ancak böyle kuvvetli bir umumî bilgi iledir ki üniversitelerde muvaffak olunabilir…Profesör ve doçentler için tam öğrenme serbestliği ve talebeler için tam bir öğrenme ve çalışma hürriyeti! İşte Alman üniversitelerindeki meşhur "akademik serbestiyet" budur. Leipzig'in mükemmel kütüphaneleri ile Alman kütüphanesi ve şimdi savaş neticesinde tahrip edilen "Birleşik İktisat İlmi Semineri"nin zengin kütüphanesi o zaman gerek kendime ve gerekse talebelerime, öğrenmenin asla sönmeyen aşkını verdiler."

Almanya'nın I. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkması ve ABD'de başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan 1929 Krizi'nin de etkileriyle Almanya'da giderek kötüleşen siyasi ve ekonomik ortam, Alman halkını farklı arayışlara sürüklemiş ve bu süreçte radikalizm gittikçe yükselen bir trend göstermişti. Gerhard Kessler, yaşanan bu kaos ortamında, kendisinin aktif olarak siyasetin içinde bulunması gerektiğini düşündü. (Fişek, 2015) Kessler, Almanya'nın o günlerini ve siyasete girme düşüncesinin arka planındaki gerçekleri şöyle anlatır; (Kessler, 1950)

> "1929 senesinden beri bütün dünyaya yayılan beynelmilel iktisadi buhran Birinci Cihan Harbi'nde mâğlup olan ve o zamandan beri, yarı kötürüm halde sürüklenen Almanya'da işsizlerin sayısı yedi milyona yükseldi. Büyük bankalar iflas ediyorlardı. Ümitsizlikten bir çok kimseler kısmen komünist kısmen nasyonal sosyalist (ki sosyalist sıfatına rağmen sosyalizm ile hiç bir alakası yoktur) olarak kendilerini siyasi radikalizmin kucağına attılar. Çalışkan ve kabiliyetli fakat şansı olmayan bir milletin böylece radikalleştirilmesine karşı savaşmak bütün ileri görüşlü Alman vatanperverlerinin bir vazifesiydi."

Akademisyenlik kimliğinin yanında aynı zamanda bir yazar ve siyasetçi olan Kessler, 1933 yılına kadar Leipzig Üniversitesi'ndeki görevine devam etti. Siyasette de aktif olarak rol alan Kessler, Saksonya eyelet seçimlerine girdi ancak bu seçimleri kazanamadı. Kessler, Weimar Cumhuriyeti'nin son seçim kampanyasında (5 Mart 1933 tarihli Reichstag seçimleri) ise, Hitler rejimi karşıtı olarak, sosyal liberal siyasal görüşün temsilcilerinin kurduğu Alman Devlet Partisi (Deutsche Staats Partei) adına çalıştı. Bu parti ilk kez 1919 yılında, Friedrich Naumann tarafından Alman Demokratik Parti (Deutsche Demokratische Partei) adı altında kurulmuştu. Fakat kendisi, katıldığı bu seçimde de bir sonuç elde edemedi. (Baş, 2014)

28 Ekim 1932'de Neuer Leipziger gazetesinde yayımlanan, Hitler ve partisini eleştirdiği *"Deutschland Erwache"* (Uyan Almanya) başlıklı yazısı nedeniyle artık kendisi için Almanya'da zor günler başlamış oldu. Kessler'in bu gazetede yayımlanmış olan, Nasyonal Sosyalizm karşıtı kaleme aldığı yazıları 1933 yılında, "*Kampf und Aufbau! Junge Deutsche Politik"* (Mücadele ve Kuruluş! Genç Alman Politikası) adı altında kitap olarak yayımlandı. Nazi karşıtı görüşlerini kaleme aldığı "*Deutschland Erwache"* (Uyan Almanya) yazısını Kessler şu sözlerle bitirmişti; (Hanlein, 2006)

> "Bugün ve yarın yeni orta sınıf için siyasi mücadele başlamalı, uyuyanlar uyanmalı ve şiddeti vaaz eden gürültülü politikacılara karşı çıkmalı, üniformalı dikta yönetimine karşı özgürlük ayağa kalkmalıdır."

5 Kasım 1932 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerden sonra, Hitler'in partisinin oy kaybetmesi üzerine Alman halkına, Hitler ve NSDAP aleyhine çağrıda bulundu ve dedi ki; (Möckelmann, 2016: 215)

> "Şimdi her şey çok uygun, halkımız bu tarihi olanaktan yararlanmalı! Yeter ki uyanalım, ayağa kalkalım! Körü körüne bu 'fareli köyün kavalcısı'na inanan milyonlar yıllardır peşinden yürüdü gitti."

Demokratik Weimar Cumhuriyeti taraftarı olan ve kendi siyasi görüşünü "siyasi orta" olarak tanımlayan Kessler ayrıca, Nasyonal Sosyalizme ve onların antisemitizm ideolojisine karşı yazmış olduğu yazılarından birinde ise şu ifadelere yer verdi; (Baş, 2014-Hanlein, 2006)

> "Alman tarihi bugüne kadar dikta yönetimini tanımamaktadır ve tüm insanların tarihten kaynaklanan hakkı ve de siyasi görevi, bu yasaklayıcı ve özgürlüğü

> kısıtlayıcı, Alman düşüncesi ile hiçbir biçimde bağdaşmayan düşünce ile mücadele etmek ve genç Alman Halk Devletini güçlü kılmaktır…
> …Biz Almanlar bir kandan ve topraktan gelmekteyiz, ancak biz birbirimize kafatasımızı ölçtürmeden ve soy ağacımızı çıkartmadan önce, elimizi uzatmaktayız."

Kessler'in Neuer Leipziger gazetesindeki "*Deutschland Erwache"* (Uyan Almanya) başlıklı yazısı neticesinde NS Öğrenci Birliği tarafından dersleri boykot edildi. 29 Kasım 1932 tarihinde birlik üyesi 40 öğrenci tarafından, anfide ders verdiği sırada dersi basıldı. Kessler, o gün yaşadıklarını "*Kampf und Aufbau! Junge Deutsche Politik"* (Mücadele ve Kuruluş! Genç Alman Politikası) adı altında yayımlanan kitabının önsözünde şöyle anlatacaktı; (Hanlein, 2006)

> "Kalabalık, Leipzig Üniversitesi'ndeki dersimi, ıslıklar, bağırışmalar ve hakaret içerikli sözlerle 20 dakika boyunca işgal etti. Asker olarak bundan çok daha kötüsünü yaşamıştım, çünkü 27 ay boyunca bana hakaret eden şahıslar daha "Anavatan" kelimesini yazmayı bilmez iken, ben batı cephesinde Verdun'da bulunmuştum. Yüksek Öğretim Birliği'nin öğrenen ve öğreten 32 yıllık üyesi olarak bu olay beni çok utandırmıştır. Bu olayın akademik açıdan değerlendirilmesinin yeri burası değildir. Baskını düzenleyenler, bu baskın ile beni yıldırabileceklerini inanmışlarsa da, çok yanılmışlardır."

20 Mart 1933'de Saksonya Eyaleti Milli Eğitim Bakanlığı'nın talimatı doğrultusunda, kendisine bir gerekçe gösterilmeden hem üniversitedeki görevine son verildi hem de profesörlük ünvanı elinden alındı. Kendisi, Hitler ve partisine karşı olan fikir savaşını şöyle anlatır; (Kessler, 1950)

> "1932 senesinde, Almanya'da Nazi partisinin zorbalığı o zamana kadar görülmeyen bir dereceye varınca söz ve neşriyatımın bütün kuvvetiyle, ona karşı koydum. Bu mücadelede daha 1933 Şubat ayında son küçük kitabımı neşrederek Almanlara Adolf Hitler'e inanmamaları ihtarında bulundum."

Gerhard Kessler, Nasyonal Sosyalizm ideolojisi konusundaki savaşında, onlara olan karşıtlığını şu cümlelerinde de de dile getirir; (Ceylan, 2009)

> "Nasyonal Sosyalizm, bu ana kadar mevcut bulunan esas teşkilat kanununu, demokrasiyi, siyasi fırka hayatını, matbuat hürriyetini ve düşünce özgürlüğünü bertaraf etmek sureti ile sadece yeni bir siyasi inkilap getirmekle kalmamış, fakat aynı zamanda içtimai siyaset sahasında da esaslı değişikliğe sebep olmuştur."

Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar, Kessler'in, Türkiye yıllarında meslektaşı Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983)'le yaptığı bir sohbet sırasında, bazı Alman akademisyenlerden bu konuyla ilgili olarak yakındığını ve Ülgener'e şunları anlattığını belirtir; (Sayar, 2014: 72, 73)

> "Hitler'in iktidara gelme hazırlıklarını hızlandırdığı günlerde Kessler bu gidişten fevkalâde tedirgindir. Kaleme aldığı bir risalede bu gidişin sonunun mutlaka

harple noktalanacağını haber verir. Bu risaleyi okuması için Ülgener'e verirken Kessler şunları söylemeyi ihmal etmeyecektir: "Şayet bu risaleyi bir düzine Alman profesörü destekleseydi o adam iktidara gelemezdi."

Gerhard Kessler daha sonra, faşist hükümet tarafından üniversitedeki görevinden atılan ilk Alman Profesör olmaktan gurur duyduğunu ifade edecekti. (Kessler, 1950-Hanlein, 2006) Üniversitedeki görevinin sona erdirilmesinin hemen ertesinde evi arandı. Kessler'in yaşamış olduğu o günleri Neumark şöyle anlatır; (Neumark, 2017: 79)

"Jena'dan sonra çağırıldığı Leipzig'de fiili tecavüze uğramış, evi kısmen tahrip edilmiş ve artık hayatının güvencesi kalmamıştı. Uğradığı bu takibatın politik bir nedeni vardı: Weimar Cumhuriyeti'nin son özgür seçim kampanyasında Alman Devlet Partisi adına Hitler ve partisine karşı politik çalışma yürütmüş ve bunun üzerine de derhal profesörlük ünvanını yitirmişti."

Bu olaydan üç ay sonra, 1933 Haziran-Ağustos ayları arasında, Nazi hükümetinin gizli siyasi polis teşkilatı Gestapo (Geheime Staatspolizei) tarafından mahkemesiz olarak tutuklanarak hapis yattı. Babası Hans Kessler'in yakın arkadaşı olan ve 1925-1934 yılları arasında Almanya'nın cumhurbaşkanlığı görevinde bulunan Prusyalı mareşal Paul von Hindenburg (1847-1934)'un girişimiyle serbest bırakılan Kessler, 29 Ağustos 1933'de ise emekliye sevk edildi. Hitler Almanyasının gizli siyasi polis örgütü Gestapo, serbest kaldıktan sonra dahi Kessler'i rahat bırakmadı ve kendisini sürekli takip etmeyi sürdürdü. Kessler ise, Hitler'in toplama kamplarına kapatılmamak için, kendi vatanında, "Hansen" takma adıyla bir müddet kaçak hayatı yaşadı, Berlin'de dostlarının ve akrabalarının ikamet ettiği çeşitli adreslerde saklandı. Ailesi dahil kimse nerde olduğunu bilmiyordu. Dolayısıyla artık Kessler için kendi ülkesinde yaşamak da, çalışmak da çok zordu. Almanya'dan ayrılmadan önce, buradaki son eseri olan, "*Savaş ve Kalkınma"* adlı çalışmasını yayımladı. (Ete, 1964)

6.2. Türkiye Yılları

Meslektaşları Alexander Rüstow ve Wilhelm Röpke gibi, Ari ırktan olmasına ve Yahudi kökenli olmamasına rağmen Hitler'in izlediği siyasete karşıtlığından dolayı bir süre Frankfurt'ta gizlendikten sonra ülkesini terk etmek zorunda kalan Kessler'in İstanbul'a gelme sürecinde yakın dostu Philipp Schwartz (1894-1977) ve eski öğrencisi aynı zamanda meslektaşı Fritz Neumark (1900-1991) önemli rol oynar. Gerhard Kessler, 1921 yılında Jane Üniversitesi'nde Fritz Neumark'ın doktora sözlü sınavını yapan akademisyendir. (Neumark, 2017: 55-56) Aynı üniversitede daha önce kendisinden sosyoloji ve ekonomi dersleri alan Neumark'ın eğitimine ekonomi alanında devam etmesinde Kessler'in etkisi olmuştur. (Möckelmann, 2016: 215) Neumark anılarında bu konu hakkında şunları aktarır; (Neumark, 2017: 78)

> "Gerhard Kessler'e ilk defa, Jena Üniversitesi'nde yaptığım öğrenimin birinci ders yılında (1919) rastlamıştır. Kendisi o sırada Birinci Dünya Savaşı'ndan yurda yeni dönmüştü. Çok canlı olan ders veriş üslubuyla çok sayıda öğrenciyi derslerine çekiyordu ve onlarla seminerlerin ve uygulamaların dışında bilimsel olduğu kadar insani açıdan da yoğun şekilde ilgileniyordu. Böylece başkalarına olduğu kadar bana da unutulmaz bir örnek olmuştur. Ben, onun teşvik etmesiyle iktisat bölümünü seçmiştim."

Leipzig Üniversitesi'ndeki başkanlığını yaptığı Sosyal Politika Kürsüsü'nü terketmek zorunda kalan Kessler, Türk hükümeti ile imzalamış olduğu beş yıllık sözleşme kapsamında, Berlin'de bulunan Türk Büyükelçiliği ve Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan bürokratik işlemlerini hallettikten sonra, 1933 yılının 7 Aralık günü ülkesinden ayrılarak, ailesi ile birlikte 10 Aralık 1933 tarihinde İstanbul'a gelir ve 1933-1951 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde Hukuk, İktisat ve Edebiyat fakültelerinde görev yapar. Kessler, Türkiye'ye gelebilmek için yaşadığı bürokratik süreci şöyle anlatır; (Kessler, 1950)

> "Alman makamlarından benim için çıkış vizesinin alınması tamamiyle imkânsız gözüküyordu. Hatta Hitler tarafından tesis edilen temerküz kamplarından birine kapatılmak için aranıyordum. Üç ay müddetle Berlin'deki Türk seferethanesi ve Ankara'daki Türk Dışişleri Bakanlığı çıkış vizem için uğraşılar."

Türk Maarif Vekaleti adına sözleşme şartlarını Almanya'nın Berlin kentinde kendisiyle görüşen, Kessler'in aynı zamanda Jena Üniversitesi'nden eski öğrencilerinden biri olan Berlin öğrenci müfettişi ve Alman akademisyenlerin Türkiye'deki görev dağılımları konusunda yetkili olan Cevat Dursunoğlu (1892-1970)'nun girişimleriyle, Kessler'in asıl çalışma alanı olan sosyal politika öğretimi henüz o dönemde Türkiye'de bir başlangıca sahip olmadığından kendisine fakültede sosyoloji alanı üzerine çalışmalarda bulunması teklif edildi. (Kucur, 2011) Türkiye'ye ilk geldiği dönemde Edebiyat Fakültesi'nde göreve başlayan ve burada asistanı Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) ile beraber sosyoloji dersleri veren Kessler, Hukuk Fakültesi ve daha sonra İktisat Fakültesi'nde görev almış, bunun yanında Edebiyat Fakültesi'ndeki derslerini de, Fındıkoğlu ile beraber, 1939 yılına kadar üç yıl daha sürdürmüştür. Kessler'in ilk geldiği dönemde Edebiyat Fakültesi'nde sosyoloji alanında göreve başlaması hakkında Çelebi ve Kızılçelik şunları dile getirir; (Çelebi & Kızılçelik, 2002)

> "Malche'nin hazırladığı İstanbul Üniversitesi kuruluş kanununda Sosyolojiye yer verilmemiştir…Kessler'e iş aranırken bulunan formül, sosyoloji kürsüsünün yeniden faaliyete geçmesine yol açar…2 Ağustos 1933 tarihinde çıkarılan geçici kadro listesine sosyoloji de eklenir. Kadro dağılımı şöyledir. Profesör (yabancı), aday profesör muavini (Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu). İşte bu listede adı boş bırakılan yabancı profesör Kessler olacaktır…İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nün 8 Kasım 1933 tarih ve 1373 sayılı Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'na gönderdiği ikinci kadro yazısında ise yabancı sosyoloji

> profesörünün aynı zamanda kürsü başkanı da olacağı belirtilmektedir. Bu ikinci listede ilkinden farklı olan diğer bir nokta, Türk Medeniyet Tarihi adlı yeni bir ders ve kadronun ihdas edilmesidir. Profesörlüğün boş olduğu bu alanın doçenti olarak Hilmi Ziya Ülken'in adı yazılmıştır. Kessler'in adının resmen yazıldığı ilk yazı Rektörlüğün Dekanlığa yazdığı 11 Haziran 1934 tarih ve 5691 sayılı öğretim elemanlarının adlarını belirten yazıdır."

Böylece Sosyoloji ve Sosyal Politika Kürsüsü'ne doçent olarak Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) ve iyi derecedeki Almanca hakimiyeti nedeniyle, Kessler'in Leipzig Üniversitesi'ndeki eski öğrencilerinden biri olan Muhlis Ete (1904-1975)'nin referansıyla Hikmet Sadık Somay (1899-1961) atanmış olup, kürsünün başkanlığı görevine getirilen isim ise Kessler olmuştur. Kessler'in, Türkiye'ye ilk geldiği dönemde Edebiyat Fakültesi'nde, sosyoloji alanında görevlendirilmesi konusunda Fındıkoğlu ise, şöyle bir eleştiride bulunur; (Fındıkoğlu, 1963)

> "Prof. Kessler'in Türkiye'ye gelmeden önce Sosyoloji ile doğrudan doğruya her hangi bir öğretim alâkası yoktur. Türkiye'ye davet edildikten sonra kendisine Sosyoloji tedrisatının verilmesi kendisini şaşırtmamış değildir...Almanya'da Leipzig ve Jena Üniversitelerinde, o zaman memleketimizde henüz bilinmeyen veya pek az bilinen tâbirle 'Sozialpolitik' tedris etmiş olan Prof. Kessler'i, Edebiyat Fakültelerine has filozofik nahiyette bir 'sosyoloji' öğretimi ile vazifelendirmek, oldukça düşündürücü idi."

Bu durumun sadece, yeni gelen hocalara iş bulmak gayesiyle yapılmış olabileceğini düşünen Fındıkoğlu, aynı zamanda Kessler'in yeni görevine intibakı konusunda da şunları aktarır; (Fındıkoğlu, 1963)

> "Prof. Kessler, 'Sosyoloji' öğretimini,…bazı zevatın hücum ve tenkitlerine rağmen, muvaffakiyetli sayılabilecek bir şekilde ifa etti…Fakat asıl ihtisası olan Sosyal Siyasetin vasıflarına yabancı olmayan aksiyoncu, hareketçi, ekseriya volontanist bir sosyoloji öğretimi siyasetine numune bir sosyoloji istikameti hazırlamakta muvaffak olmuştur."

Kessler, Türk hükümetiyle imzaladığı sözleşme şartları dahilinde nakit olarak aldığı maaşı hususunda, dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilsel (1879-1949)'e hitaben yazmış olduğu 15 Ağustos 1936 tarihli mektubunda, maaşını nakden almak yerine, o dönemde tüm Avrupa devletlerinde uygulandığı şekilde bankaya havale edilmesini istediğini bildirmiş, bu durumun Merkez Bankası, hazine ve mali idareye tasarruf sağlayacağından ve hatalara daha az sebebiyet vereceğinden bu kurumların menfaatine olacağını dolayısıyla bu sistemin Ankara hükümetine teklif edilmesi gerektiğini, eğer istenirse kendisinin bu sistemle ilgili bir rapor hazırlayabileceğini ifade etmiştir. (Bkz Ek 21, İ. Ü. Arşiv, 2019)

İstanbul Darülfünunu döneminde Mehmet Ziya Gökalp (1876-1924) tarafından 1914 yılında Edebiyat Fakültesi bünyesinde kurulmuş olan Sosyoloji Kürsüsü, I. Dünya Savaşı'nın ardından 1919 yılında Gökalp'in üniversiteden gönderilmesinin ardından

sırasıyla Necmettin Sadak (1890-1953) ve Mehmet İzzet (1891-1930) tarafından yürütülmüş, 1933 Üniversite Reformu kapsamında, kürsü başkanı İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978)'nun kadro dışı bırakılmasının ardından Kessler ve Fındıkoğlu tarafından faaliyetini sürdürmüştür. Kessler'den sonra ise, Edebiyat Fakültesi'ndeki Sosyoloji Kürsüsü'ne, Sosyolog Hilmi Ziya Ülken (1901-1974) getirilmiştir. Başlangıçta İstanbul Üniversitesi kuruluş kanununda Sosyolojiye yer verilmemesiyle birlikte bu kürsünün başkanlığı görevinden ayrılmak durumunda kalan İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978), ilk sayısını 1 Ocak 1934 tarihinde yayımladığı ve 1938 yılının Şubat ayında yayın hayatına son verilen, "*Yeni Adam"* adlı haftalık dergide, Kessler hakkında eleştirilerde bulundu. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974), Baltacıoğlu'nun bu eleştirileri hakkında şunları söyler; (Çelebi & Kızılçelik, 2002)

> "Alman profesörünün içtimaiyat tedrisatı usul ve programını şiddetle tenkid etti…Muhitimiz, yalnız bir çeşit sosyoloji telakkisine, o da yarım yamalak olduğu için Prof. Kessler'in öğretimi herkese yabancı geliyordu. Her şeyden evvel, bu öğretim, iradeci ve aklın tesirine iman eden bir sosyoloji telakkisine dayanıyordu. Netice olarak nazari değil, ameli gayeler güdüyordu. Doçent Hikmet Bey'in tercüme ettiği ve basılmış olan (Sosyoloji) kitabı ve benim tercüme ettiğim (İçtimaiyata Giriş) de bu cihet pek iyi görülür."

Kessler, 1933-34 eğitim döneminde Hukuk Fakültesi'nde, "*Türkiye'de Sosyolojinin Görevleri"* adlı ilk dersini verdi. Cavit Orhan Tütengil (1921-1979), Kessler'in ilk dersini şöyle anlatır; (Tütengil, 1963)

> "(Kessler), '…İlmi Tetkiklerde mevhum ve hayalî (cemiyet) üzerine imal-i fikir etmektense cemiyet hayatının hakikî ve muhtelif tezahürleri üzerinde araştırmalar' yapmayı salık vermektedir. Ona göre, 'İlim hayata hizmet eder. Sosyoloji de memleketin içtimaî hayatına hizmet etmelidir'."

Kessler, Hukuk Fakültesi bünyesinde 1934 yılında kurulan İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nün kuruluş çalışmalarında görev aldı ve bu enstitü bünyesinde dersler verdi. Sosyoloji biliminin, uygulamalı bilimler içerisinde ele alınması gerektiğini savunan Kessler'in, 1934 yılında kaleme aldığı, "*İçtimaiyat ve İçtimai Siyaset Dersleri Hakkında Rapor"*unda, fakülteden mezun olacak olan öğrencilere yönelik olarak verdiği tavsiyeleri Çelebi ve Kızılçelik şöyle aktarır; (Çelebi & Kızılçelik, 2002)

> "…Mezunlarının ileride kamu yönetimi ve ekonomik hayatta etkili makamlarda çalışacakları gözönüne alınarak, onların, şimdiden hayatın gerçekleri hakkında bilgi sahibi olmalarını kılan bir ders programıyla yetiştirilmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Kessler,…gelecekte kurulacak İktisadi ve İçtimai İlimler Fakültesi'nde uygulamalı sosyoloji derslerinin verilmesinden yana olduğunu, ayrıca her tür ders için pratik yapılmasının yararlı olacağını da ifade etmiştir."

Kessler'in aynı yıl, Türkçe çevirisi Hikmet Sadık Somay (1899-1961) tarafından gerçekleştirilen, "*Sosyoloji"* (Sozioloqie) adlı kitabı İÜHF Talebe Cemiyeti Yayınları tarafından yayımlandı. Kessler bu kitabında, "İlim hayata hizmet eder. Sosyoloji de

memleketin içtimaî hayatına hizmet etmelidir.” diye tanımladığı sosyoloji anlayışı ekseninde, Amerika ve Avrupa’da uygulanan sosyoloji anlayışı üzerine şu ifadelere yer verir; (Çelebi & Kızılçelik, 2002)

> “Sosyal varlığı, bir defa anlayan, onu değiştirme denemesinde de bulunabilir. İş sahasına geçmek suretiyle sosyal hayata müdahale eder ve sosyal politika ile uğraşır. Amerikan sosyolojisi, sosyal politikayı sosyolojinin bir dalı olarak, ameli ve tatbiki sosyoloji olarak gözönüne alır. Avrupa’da ise, sosyoloji ve sosyal politika ekseriya birbirinden ayrı bilgi dalları gibi düşünülmektedir.”

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974)’nun, meşlektaşının bu kitabı hakkındaki değerlendirmeleri şöyledir; (Fındıkoğlu, 1963)

> “Prof. Kessler büyük bir gayret sarfederek az zaman içinde ders kitabını yazmağa muvaffak olmuştur. Bu kitap bizde alışılmamış bir sosyolojik zihniyetle örülüdür. Determinist değil, idareci, objektivist değil, ahlâki ve sosyal bir sübjektivizm ile meşbu, teorik ve doktriner değil, âmeli ve tatbikidir.”

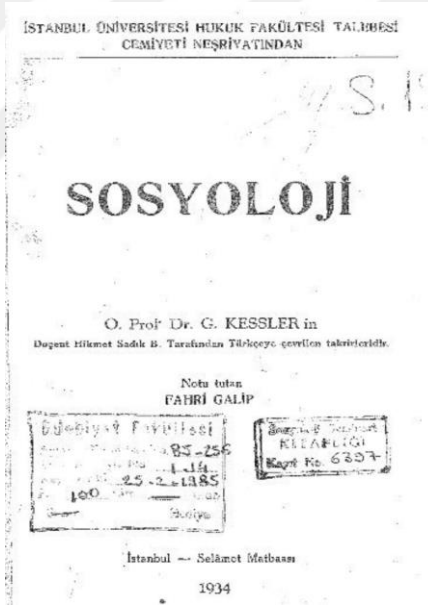
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ TALEBESİ
CEMİYETİ NEŞRİYATINDAN

SOSYOLOJİ

O. Prof Dr. G. KESSLER in

Doçent Hikmet Sadık B. Tarafından Türkçeye çevrilen takrirleridir.

Notu tutan
FAHRİ GALİP

İstanbul — Selâmet Matbaası

1934

Resim 6.4. Gerhard Kessler’in, “*Sosyoloji”* (Sozioloqie) Adlı Kitabı, 1934

Kaynak: İstanbul Sosyoloji @iuefsosyoloji

İktisat Fakültesi’nin, 14 Aralık 1936 tarih ve 2/5719 sayılı kararname ile kurulmasıyla birlikte fakülte bünyesinde Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Kürsüsü’nün başkanlığını yürüten Kessler burada, 4 Şubat 1937 tarihinde fakültenin ilk açılış dersini verdi. “*Sosyal Siyaset ve Ekonomi Siyaseti”* adlı bu dersi, daha sonra Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983) tarafından Türkçeye çevrilerek, 1936-1937 döneminde Üniversite Konferansları Serisi’nde yayımlandı. (Sayar, 2014: 83) Kessler’in, İktisat Fakültesi

bünyesinde Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Kürsüsü'nün başkanlığı görevine getirilişi ile ilgili Çelebi ve Kızılçelik şunları aktarır; (Çelebi & Kızılçelik, 2002)

> "İstanbul Üniversitesi içinde İktisat Fakültesi kurulunca…İktisat Fakültesi içinde Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Kürsüsü kurulur. Kessler bu enstitünün başkanı olur. Ama 1939'a kadar Edebiyat Fakültesi Sosyoloji öğrencilerine, Hukuk Fakültesi ve İktisat Fakültesi öğrencilerinin yanı sıra ortak dersler vermeyi sürdürür."

Başkanı olduğu Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Kürsüsü'nde, Sosyal Siyaset, İçtimai Sigortalar, Komün Bilgisi, Kooperatifçilik, Cemiyet ve Devlet Nazariyesi, Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Meseleleri olmak üzere ders ve seminerler vermiş olan Kessler, bunun yanı sıra fakültede, İktisat Tarihi adlı dersini de vermiştir. (Fındıkoğlu, 1963-Çam, 2012) Kendisi ayrıca, 1940 yılında, Türkçe tercümesi Orhan Tuna (1910-1987) ve Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983) tarafından yapılan, "*İktisat Tarihi"* (Wirtschaftsgeschichte) adlı bir de kitap yayımlamıştır.

Kessler, asıl çalışma alanı olan sosyal politikalar öğretimiyle birlikte, iktisat alanında da çalışmak ve ders vermek istediğini, 1934 yılında üniversite makamına sunduğu dilekçesinde şöyle belirtmiştir; (Fındıkoğlu, 1963)

> "Tâyinime ait görüşmeleri gözönüne alarak İktisat tedrisatına da iştirak etmeyi düşünüyorum."

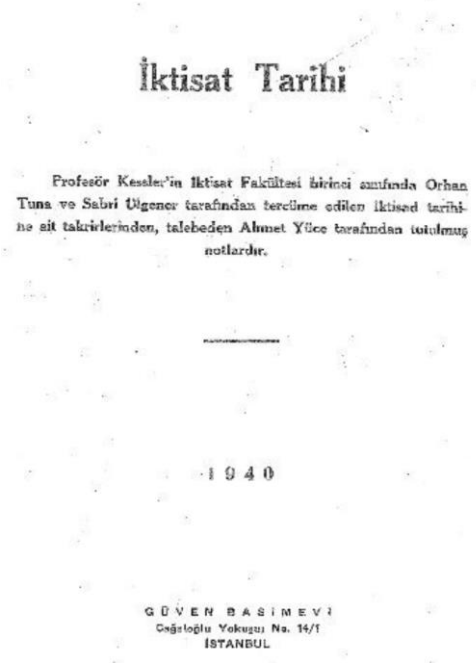

İktisat Tarihi

Profesör Kessler'in İktisat Fakültesi birinci sınıfında Orhan Tuna ve Sabri Ülgener tarafından tercüme edilen iktisad tarihine ait takrirlerinden, talebeden Ahmet Yüce tarafından tutulmuş notlardır.

1940

GÜVEN BASİMEVİ
Cağaloğlu Yokuşu No. 14/1
İSTANBUL

Resim 6.5. Gerhard Kessler'in, "*İktisat Tarihi"* (Wirtschaftsgeschichte) Adlı Kitabı, 1940

Kaynak: İstanbul Sosyoloji @iuefsosyoloji

Kessler, 1937 yılından itibaren fakültede Kooperatifçilik üzerine de bir ders vermeye başlamış, kendisinin ders notlarından oluşan ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) tarafından Türkçeye aktarılan, "*Kooperatifçilik"* (Genossenschaftswesen) adlı kitap çalışması 1940 yılında yayımlanmıştır.

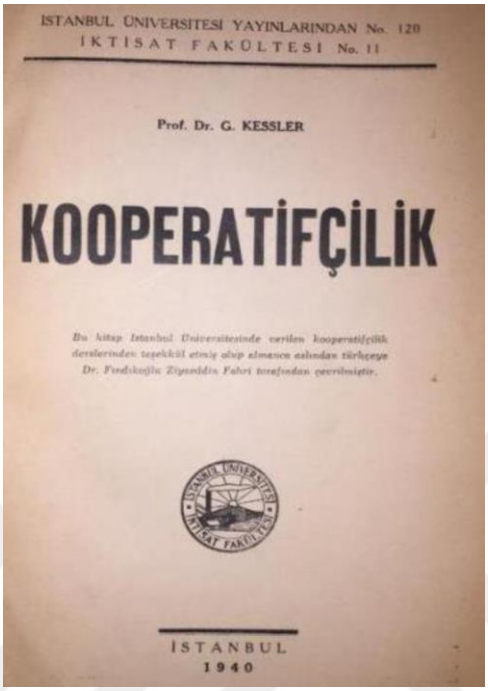

Resim 6.6. Gerhard Kessler'in, "*Kooperatifçilik"* (Genossenschaftswesen) Adlı Kitabı, 1940

Kaynak: İstanbul Sosyoloji @iuefsosyoloji

Gerhard Kessler'in, fakültede vermekte olduğu Kooperatifçilik adlı dersi hakkında; bu disipline önem veren ve yeni kurulan fakülte tedrisatında bu derse ilk başta yer verilmesi gerektiği görüşünü savunan ve aynı zamanda Kessler'in Türkiye'den ayrılmasının ardından bu alanda 1953 yılında, "*Türkiye'de Kooperatifçilik"* adlı bir kitap yayımlayan Fındıkoğlu, şu değerlendirmelerde bulunur; (Fındıkoğlu, 1963)

> "Profesör…Sosyoloji dersine yalnız Sosyal Siyaseti değil, aynı zamanda Kooperatifçilik'i de eklemiştir…Bu disiplin Sosyoloji ve Sosyal Siyaset derslerini veren Prof. Kessler tarafından benimsenmiş ve az zamanda ders notları hazırlanmış ve dersler tarafımdan tercüme edilerek kitap halinde de bastırılmıştır."

Üniversite çevresi tarafından sevilen ve saygın bir akademisyen olan Kessler için, Gerhard Kessler'in hem Leipzig Üniversitesi'nden doktora öğrencisi hem de meslektaşı olan Prof. Dr. Muhlis Ete (1904-1975), Kessler hocanın kişiliği hakkında şöyle bahseder; (Ete, 1964)

> "Kessler'i her şeyin başında kamil bir insan olarak tanıyan ve takdir edenlerdenim… Kessler, iyi bir aile babası, iyi bir dost, fıkara hamisi bir adamdı. O gösterişi sevmeyen, yalnız ve yalnız öğretmeyi, herkese yardım etmesini bilen bir insandı."

Kendisiyle uzun yıllar birlikte çalışmış olan Prof. Dr. Orhan Tuna (1910-1987)'ya göre ise hocası; (Tuna, 1963)

> "Doktrinci bir ilim adamı olmaktan çok, ahlâkçı ve aksiyoncu bir ekonomist, tarihçi ve sosyal siyasetçi olan ve Garpteki sosyal liberal cereyana mensup bulunan Kessler, alın yazısına ve determinist görüşlere asla itibar etmez, bütün meselelerin irade yoluyla halledileceğine inanır, daima böyle bir dünya görüşünden hareket ederdi...Hocamızın objektif ve sübjektif ahlâk telâkkileri değişmez, sarsılmaz ve bir kaya gibi muhkemdi…Hoca dürüstlük, iffet ve fazilet timsali, şahsiyeti fevkalâde kuvvetli bir insan, karakteri itibariyle büyük bir sosyal mesuliyet şuuruna sahipti."

Kessler'in üniversitedeki akademik çevresi dışında ülkemizdeki yakın dostlarından biri olan, Türk edebiyat tarihinin önde gelen isimlerinden Haldun Taner (1915-1986), hocayı "mübarek bir profesör" olarak nitelendirirdi. Taner ayrıca, Türk hükümeti tarafından eğitim için Heidelberg Üniversitesi'ne gönderildiği dönemde Almanya'daki Nasyonal Sosyalizm yıllarını bizzat yaşamış bir kişi olarak ve de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Alman Filolojisi üzerine almış olduğu eğitiminden ötürü Almanya hakkında çeşitli çalışmalar kaleme almıştır. Bu çalışmalarından biri olan, "*Bir Vasiyet Üzerine"* adlı çalışmasında, Hitler döneminde Türkiye'ye sığınan Alman bilim insanlarının ülkemize olan bağlılıklarını ele almıştır. (Çelebi & Kızılçelik, 2002-Yürek, 2012)

Gerhard Kessler, oldukça çaba göstermesine rağmen Türkçeyi tam olarak öğrenemedi. Bunda ilerlemekte olan yaşının da etkisi vardı. Derslerini, seminer ve konferanslarını Almanca ve Fransızca olarak veren Kessler'in Türkiye'deki ilk zamanlarında tercümanı Hikmet Sadık Somay (1899-1961)'dı. Türkiye'ye geldiğinde 50 yaşında olan Kessler, Türkçe öğrenmek konusunda yaşamış olduğu zorluğu şöyle ifade eder; (Haymatloz, 2007: 10)

> "Hala Türkçe ders alıyorum, ama itiraf etmeliyim ki 50 yaşında olduğum için kelimeleri kolaylıkla öğrenemiyorum. Öğrencilerin karşısında yanlış Türkçe konuşmaktan korkuyorum. Bu yüzden şu prensibe bağlı kalmayı tercih ediyorum: iyi bir bilim adamı olmak, kötü Türkçe konuşmaktan daha iyidir."

Kessler ayrıca, "*Kendi Hayat Yolum"* (Mein Lebensweg) adlı otobiyografisinde, bu konuyla ilgili olarak şunları aktarır; (Kessler, 1950)

> "Türkiye'ye hicret ettiğim zaman elli yaşımı doldurmuş olduğumdan Türk dilini öğrenerek bu dille ilmî tedrisat yapmak maalesef benim için mümkün olamadı. Bu keyfiyet yüzünden –bunu da burada hususî bir minnettarlık ile söylemek

> isterim- gerek İstanbul'da gerek Ankara'da hiç kimse tarafından takbih edilmedim. Genç Türk mesleşdaşlarım muhitinde bulunan mükemmel tercümanların yardımıyla derslerimi, her zaman Almanca, yahud Fransızca olarak icra edebildim…Genç meslekdaşlarımın yorulmaz yardımlarıyla, eser ve makalelerimi Türkçe olarak, oldukça büyük bir sayıda neşredebildim."

Gerhard Kessler'in Türkiye'de bulunduğu yıllarda ülkemize yaptığı katkılardan en önemlilerinden biri kuşkusuz, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 1937 yılında Hukuk Fakültesi'nden ayrıldığında fakülte kütüphanesinin oluşturulmasında ve 15 yıl boyunca sürdürmüş olduğu enstitü müdürlüğü sırasında kütüphanenin gelişimi konusunda yapmış olduğu çalışmalardır. Kessler, 1938 yılında müdürlüğünü üstlenerek büyük emek verdiği ve "Fakültenin anası" olarak tanımladığı İktisat Fakültesi Kütüphanesi'ndeki kitap kartoteklerinin kartlarını bile kendi el yazısıyla yazarak Türkiye'nin en zengin iktisat kütüphanesini oluşturmuştur. Bu konuyla ilgili kendisi kendisi şunları söyler; (Haymatloz, 2007: 10)

> "Kitaplık benim kişisel sevgimdi. Önceleri alçak gönüllü bir çabayla işe giriştikten sonra bir kaç yıl içinde 20 bin kitap rafları doldurmuştu. Beş dilde yazılmış kitap ve makalelerden 50 bin kartotek kartını kendi elimle doldurmuştum. Kitaplık fakültemizin anası olmuştu. Tüm öğretim üyeleri ve öğrencilerin ona bir ana gibi sevgiyle muamele etmesi gerekiyordu."

Darülfünun döneminde ilk kez 1918 yılında, Alman iktisatçılar Adolf Wagner (1835-1917) ve Johannes Conrad (1839-1915)'dan alınan kitaplarla oluşturulan kütüphanede Kessler tarafından yapılan düzenlemelerle birlikte kütüphane için; yeni gelen kitap ve dergiler için, demirbaş defteri, alfabetik katalog ve alfabetik konu kataloğu olmak üzere dört ayrı katalog hazırlanmıştı. Kessler, kütüphanenin 1945 yılındaki kitap mevcudunu ise 8 bin cilt olarak belirtir. (Çakır & Akar, 1998)

Prof. Dr. Orhan Tuna (1910-1987), 1963 yılında Kessler'in anısına kaleme aldığı makalesinde hocasının kütüphane ile ilgili çalışmalarından şöyle söz eder; (Tuna, 1963)

> "Hocanın Üniversitemize bıraktığı en büyük eser şüphesiz…İktisat Fakültesi Kitaplığı'dır…Enstitüye, muazzam ve muhteşem bir kütüphane kazandırmış, âdeta iğne ile kuyu kazmak kabilinde, tatil ve bayram günleri de dahil olmak üzere, vaktinin büyük kısmını bu kitaplığın kurulmasına hasretmiş, bizzat elli binden fazla fiş doldurmuştur. Bütün üniversite camiası içinde üzerinde en çok takdir toplayan bu kütüphane, münhasıran onun eseridir."

O dönemde, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde görev yapmakta olan Ernst Eduard Hirsch (1902-1985) anılarında, akademisyen meslektaşı Kessler'in fakülte kütüphanesinin oluşturulması konusundaki çabaları hakkında şöyle der; (Hirsch, 2017: 243-Eren, 2018)

> "Bu arada başka bir Alman profesörün daha fakültesi için kolları sıvadığını anmak gerek. Kendisine büyük saygı beslediğim Profesör Gerhard Kessler, İktisat Fakültesi 1937 yılında Hukuk Fakültesi'nden ayrılıp bağımsız olduğunda, bu fakülte kitaplığının ve kataloğunun temelini, kartotek fişlerini bizzat el yazısıyla doldurarak, kitaplara kendi eliyle başlıkları koyarak atmıştır."

Kendisinden İçtimai Siyaset dersini almış olan öğrencisi Prof. Dr. Metin Kutal (doğumu 1929) ise, hocasıyla olan anıları ve Kessler'in fakültenin anası olarak nitelendirdiği kitaplığı ile ilgili şunları aktarır; (Doğan & Tunalı, 2011)

> "Biz hukuk öğrencilerinin en çok ilgisini çeken iktisat derslerinden biri de Prof. Kessler'in "İçtimai Siyaset" idi. Yıllar sonra doktor asistan olarak İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Kürsüsü'ne girdiğim zaman kurucumuz Kessler çoktan ülkesine dönmüştü. Ancak hocamız Prof. Orhan Tuna, bu büyük bilim adamına duyduğu minnet, şükran ve hayranlıkları sık sık bizlere aktarmaktan özel bir zevk alıyor ve odasının duvarında cepheden çekilmiş siyah beyaz bir Kessler fotoğrafını bulunduruyordu. Zamanla fakültemizin kitaplığındaki fişlerin Kessler'in el yazısı olduğunu; Hitler'den kaçırılan çok değerli Almanca kitapların da fakültemizde bulunduğunu öğrenecektim."

Gerhard Kessler, kütüphane konusundaki çalışma ve emeklerine karşın kütüphanenin gelişmesinden pek memnun değildi. 1938 yılında Maarif Vekaleti'ne yazdığı raporda bu konuyu şu sözlerle dile getirdi; (Haymatloz, 2007: 10)

> "Fakültenin yayınları tatmin edici olmaktan uzaktır. Bizim, öğrencilerin öğrenmesini kolaylaştırıcı akademik enstitüsyonlara ihtiyacımız var. Bu aynı zamanda bize Avrupa üniversiteleriyle rekabet etme olanağını sağlayacaktır."

Maarif Vekaleti tarafından bu talebi geri çevrilen Kessler, Alman meslektaşı Fritz Neumark (1900-1991)'la birlikte "*İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası" (Revue de la Faculte des Sciences Economiques de l'Universite d'Istanbul)*'nı çıkarmaya başlamış ve birlikte derginin tahrir heyetinde (yazı kurulu) görev almışlardı. Kessler'in öğrencilerinden Orhan Tuna (1910-1987), hocasının bu dergi için göstermiş olduğu çabaları şöyle aktarır; (Kucur, 2011)

> "İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası'nın yayın işi Kessler hocanın omzundaydı ve Kessler matbaaya gidip gelmesinden dolayı 'Bu yolda çok ayakkabı eskittim' derdi."

Kessler, İktisat Fakültesi Kütüphanesi'ni oluşturduktan sonra ve aradan geçen yıllar zarfında ise, İktisat Fakültesi Kütüphanesi'nin gelişiminden memnundur ve bu memnuniyetini kendi otobiyografisinde şöyle anlatır; (Kessler, 1950)

> "Küçük başlangıçlardan sonra seneler geçtikçe, Enstitümüz Kütüphanesi bugün 20.000 cilt ihtiva eden, büyük bir ihtisas kütüphanesi haline gelmiştir. Bu güzel kitap ve mecmua koleksiyonunun istifadesi, seneden seneye büyümüş ve ümit ediyorum ki, tarafımdan tesis edilen kataloglar…İstanbul Üniversitesi'nin daha

bir çok ilim nesillerine hizmet edeceklerdir. Bir çok ecnebi meslekdaşımın takdirine mazhar olan bu kütüphane temenni ederim ki, mütemadiyen itina ile ikmal edilsin ve her türlü tehlike ve ihmallerden, yorulmaz bir gayretle korunabilsin."

Kessler'in kuruluşunda görev aldığı bir diğer dergi yayını İş Dergisi'dir. Kendisi kurucu üyeleri arasında yer aldığı bu dergide uzun yıllar bir çok makale kaleme almıştır. 1948 yılında Sosyal Siyaset Konferansları serisini başlatan Kessler'in bir diğer dergi çalışması ise, İlk kez 1948 yılında, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü tarafından, "*İçtimaî Siyaset Konferansları"* adıyla yayın hayatına başlayan dergidir. Ancak Kessler'in, 1948 yılında başlatmış olduğu ve hem kendi sosyal politika hakkındaki teorik fikirlerini beyan ettiği hem de sosyal politika uygulayıcılarına bu alanda yapılması gerekenleri ve alınması gereken önlemleri telkin ettiği konferanslar serisi 1958 yılında, dönemin iktidardaki partisi olan Demokrat Parti ve Adnan Menderes (1899-1961) tarafından, ifade özgürlüğüne karşıt bir şekilde kaldırılmıştır. (Tuna, 1963-Taşçı, 2010)

Resim 6.7. İçtimai Siyaset Konferansları Dergisi, 1948

Kaynak: İstanbul Sosyoloji @iuefsosyoloji

Günümüzde, "*Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi"* adıyla varlığını sürdüren derginin 1948 yılındaki ilk sayısında ise şu makaleler yayımlanmıştır;

- Sosyalizm ve İçtimai Siyaset, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu

- Türkiye'de Sanayi İşçileri, Ahmet Ali Özeken
- Türk İşçi Sendikalarının Karakterleri, Ferit H. Sayman
- İşletmelerde İnsanları Sevk ve İdare Meselesi, Aziz Tahsin Balkanlı
- Türkiye'de Ziraat İşçilerinin Durumu, Reşat Nalbandoğlu

Türkiye'de bulunduğu süre boyunca, Sosyolojiye (1934), Sosyoloji Dersleri (1936), İçtimaiyata Başlangıç (1938), Kooperatifçilik (1940), İktisat Tarihi (1940), İçtimai Siyaset (1945) ve Sosyal Sigorta (1950) adlı kitaplar yazan Kessler'in bu çalışmalarını kendisinin asistanlarından olan Orhan Tuna (1910-1987) şöyle değerlendirir; (Tuna, 1963)

> "Esas itibariyle talebenin gayesine cevap vermek gayesiyle yazılmış bulunan bu kitaplar, iddialı ve orjinal görüş ve düşüncelerden uzak olmakla beraber, ilimde modern cereyanları aksettiren açık, berrak ve didaktik bir vasfa sahip bulunmakta idi…Bu eserler Fakülte ve Enstitü kitaplıklarında talebemiz tarafından büyük ölçüde okunmaktadır."

Kessler ayrıca, ülkenin yaşamış olduğu sorunlara bilimsel anlamda yaklaşacak ve bu sorunların çözüme kavuşturulması amacıyla çalışacak öğrenciler yetiştirmeyi amaçlamıştı. (Baş, 2014) Kendisi, bu amaç doğrultusunda Türk bilim dünyasına Sabri F. Ülgener (1911-1983), Orhan Tuna (1910-1987), Ekmel Zadil (1912-1988), Cavit Orhan Tütengil (1921-1979), Muhlis Ete (1904-1975), Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) gibi bir çok önemli akademisyen kazandırmış ayrıca, Türkiye'de ilk sendikacılık kuşağını oluşturan; 1947 Bomonti Bira Fabrikası İşçi Sendikası'nın kurucusu Seyfi Demirsoy (1926-1974), İstanbul Tekstil ve Örme Sanayi İşçileri Sendikaları'nın başkanlığı görevinde bulunan ve 1977 yılında Çalışma Bakanlığı görevinde bulunan Ahmet Bahir Ersoy (1920-1989), 10 Eylül 1950 tarihinde kurulan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği eski başkanlarından, aynı zamanda Sosyal Sigortalar Kurumu'nun ilk üyesi Zühtü Tetey gibi isimlerin Türk sendikacılık tarihine kazandırılmasını sağlamıştır. (Tuna, 1963-Tekeli, 2004) Neumark, bu konuyla alakalı olarak şöyle der; (Neumark, 2017: 80)

> "Kessler, hem Almanya'da hem de Türkiye'de etrafına azimli gençleri toplamayı ve bunların çoğunu girişken birer iktisadi ve sosyal politikacı olarak yetiştirmeyi başarmıştır."

NE TARİHE GEÇTİ
NE ANSİKLOPEDİLERE

Sosyal Sigortalar Kurumu'nun ilk üyesi Zühtü Tetey, yaşayan bir tarih âdeta. Türkiye'deki sendikacılık hareketlerinin ve sendikacılığın yaşayan tarihi. Resimde, Zühtü Tetey, Sosyal Sigortalar Kurumu'nun verdiği 01 numaralı ilk üye kartını gösterirken (Enver EBCİOĞLU)

Türkiye'nin ilk sigortalısı 1100 lira emekli maaşı alıyor

■ Zühtü Tetey aynı zamanda, 600 arkadaşı ile Türkiye'nin ilk sendikasını kuranlar arasında

Resim 6.8. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Eski Başkanlarından Zühtü Tetey

Kaynak: gecmisgazete.com (30 Aralık 1971 Tarihli Tercüman Gazetesi Haberi)

Resim 6.9. İstanbul İşçi Sendikaları Başkanlarından (soldan sağa) Yaşar İyidoğan, Zühtü Tetey, Şeref Hivel, Seyfi Demirsoy, Mahmut Yüksel, Mehmet İnhanlı, Ziya Hepbir, 1970'ler

Kaynak: Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi-2, 1998

Gerhard Kessler bununla birlikte, o dönemlerde Hukuk Fakültesi'nde görev alan meslektaşı Ernst Eduard Hirsch (1902-1985)'in de, İstanbul Barosu'na kayıt yaptırabilmesi için Türkiye'de gerekli olan, ancak kendisinin Alman eğitim sisteminde almamış olduğu sosyoloji dersinin sınavını gerçekleştirmiş ve Hirsch bu sınavı meslektaşının yanında başarıyla tamamlamıştır. (Hirsch, 2017: 309)

Kessler'in öğrencilerinden Prof. Dr. Zeyyat Hatipoğlu (1925-2018), hocasıyla ilgili şunları aktarır; (Hatipoğlu, 2015)

> "İkinci sınıfta Gerhard Kessler'den ders aldık…Benim hayatımda tanıdığım en büyük hoca odur, odamda resmi vardır. İktisat Dergisinde Gerhard Kessler'le ilgili bir yazı çıkmıştı, o yazıyı kestim, başucumda durur, gece yatmadan o yazıya bakarım, sabah yine o yazıya bakarım, çok istisnai bir adamdı. Bize sosyoloji ve sosyal siyaset dersi verdi. Türkiye'ye sendikacılığı o getirmişti. Bir de onun doktora seminerlerine gittim. O Türkçe öğrenmedi, Almanca konuşurdu ama seminerlerini Fransızca verirdi, Fransızca konuşurduk. Kessler benim için bir nevi ilah gibidir."

Kessler'le birlikte, onun çok sevdiği uzun doğa yürüyüşlerine katılan öğrencisi Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983), Sayar ile birlikte, hocası Gerhard Kessler hakkında yaptıkları bir anı sohbetinde, kendisinin açık teni ve renkli gözleriyle hocasının dikkatini çektiğini söyler ve ekler; (Sayar, 2014: 72, 239)

> "Kessler hoca bir gün beni kenara çekti ve 'Söyle bakalım senin ailende hiç Alman var mı?' dedi. Ben de kendisine Türk olduğumu söyleyince rahmetli pek şaşırmıştı."

Kessler'in asistanlarından, kendisinin Türkiye'den ayrılmadan önce son altı sene birlikte çalıştığı Prof. Dr. Ekmel Zadil (1912-1988), tüm yaşamını çalışmaya ve insanlığa adamış biri olarak nitelendirdiği hocasının mümtaz kişiliğinden şu sözlerle bahseder; (Zadil, 1964-Fişek, 2015)

> "Anadolu gezilerimizde ona 500 lira harcırah verilirken, bize 150 lira verildiğinde, tüm parayı bir araya koyar ve eşit bir biçimde bizimle paylaşırdı. Yazdığı bir çok makale için para almaz, arada ödeyen olursa "tercüme ücreti" diye bize aktarırdı. Bu şekilde hareket eder maaşını hep fakire fukaraya, müşkül durumdaki bir takım mültecilere, kilisenin yardım sandıklarına dağıtırdı. 1949'da Bakanlık örgütünün ve işçi sendikalarının kuruluş çalışmalarında oradan oraya karşılık beklemeden koşarken, yaşadığı bir olay da onun yaklaşımına iyi bir örnektir. İşveren sendikalarının kuruluşunda görev almasını önermek için gelen bir kişi, ona bu iş için kaç para istediğini sormuştu. Kessler çok kızmıştı; "Beyefendi her şey para değildir" diyerek onu kovmuştu…Paylaşımcılığı bununla bitmiyordu. Çok mütevazi bir yaşam sürerdi. Yerli malı ayakkabı giyer, çoraplarını imrali mahkumlarının ürettiklerinden alırdı. Kalan parasıyla da kitap alırdı. Kitapları tek serveti idi ve bunu çocuklarına taksim etmişti."

Kessler'le birlikte hem akademik hem sosyal konularda uzun yıllar birlikte çalışmış olan Prof. Dr. Orhan Tuna (1910-1987), hem hocası aynı zamanda meslektaşının yardımsever kişiliği konusunda şunları aktarır; (Tuna, 1963)

> "…Yüksek derecedeki memurlara nazaran, bir hayli yüksek maaş gelirine sahip olduğu halde, aylığının büyük bir kısmını muhtaçlara dağıtır, din ayrımı

yapmaksızın evinde fakir talebeleri barındırır, bireysel sosyal yardımlardan sonsuz bir zevk duyardı."

Prof. Dr. Orhan Tuna (1910-1987)'nın da belirtmiş olduğu gibi Kessler öğrencilerine yardım etmeyi çok seven bir hoca idi. Neumark'da, kendisinin bir çok öğrenciye yardımda bulunduğunu, hatta savaş döneminde, maddi durumu iyi olmayan, Endonezyalı Alfiya Yusuf Hilmi adlı bir öğrencisine parasal anlamda destek sağladığını, böylece öğrencisinin kendisinin yanında başalamış olduğu doktora çalışmasını tamamladığını anlatır ve ekler; (Neumark, 2017: 80)

"Müşvik ve bir çok bakımdan inatçı olan, anlaşabilmek için yakından tanımak gereken bir kişiydi. Bunu başarabilenler için sadık ve gerçekten babacan bir arkadaş olurdu. Yabancıların da dahil olduğu çok sayıda öğrenciye, anlayışlı-hoşgörülü bir yaklaşımla yardım edişi, onun insani ve Hristiyanca düşünce yapısına, yakınlarını sevmenin gerekli olduğu inancına uygundu."

Onun yardımseverliği konusuyla alakalı olarak, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunlarından ekonomist Prof. Dr. Toker Dereli (doğumu 1936)'nin, hocası Orhan Tuna (1910-1987)'nın kendisine anlattıklarından yola çıkarak, Gerhard Kessler'in sabahları evinden çıkarken cebine bozuk paralar koyduğunu ve bunları yol boyunca karşılaştığı yoksullara dağıttığını ifade etmesi, hocası Tuna'nın yukarıdaki cümlesini destekler niteliktedir; (Makal, 2014)

Fakülteden bir diğer meslektaşı Prof. Dr. Feridun Ergin (1917-2008)'e göre ise, Kessler hoca; (Sayar, 2014: 72)

"Çalışkan, militan ruhlu, etrafındaki kişilere faydalı olmaya çalışan, iyi kalpli ve prensiplerinden ödün vermeyen bir insandı."

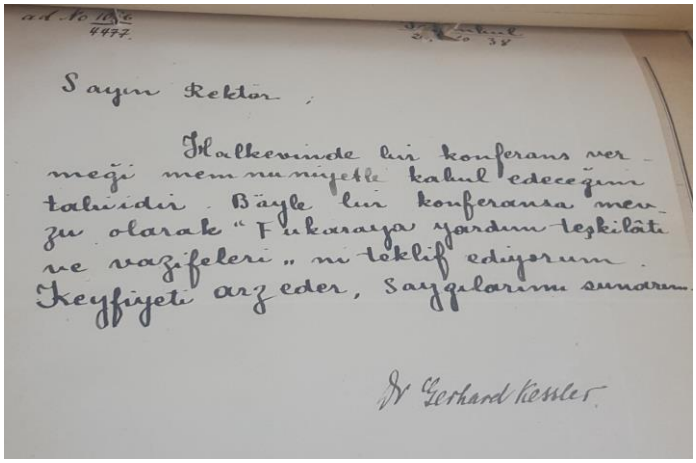

Sayın Rektör,

Halkevinde bir konferans ver-
meği memnuniyetle kabul edeceğimi
taahhüt. Böyle bir konferansa mev-
zu olarak "Fukaraya yardım teşkilâtı
ve vazifeleri" ni teklif ediyorum.
Keyfiyeti arz eder, saygılarımı sunarım.

Dr Gerhard Kessler

Resim 6.10. Gerhard Kessler'in Halkevlerinde Vereceği Bir Konferansı İle İlgili Üniversite Rektörlüğü'ne Yazdığı, Ekim 1938 Tarihli Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Kessler, Türk İktisat Kurumu'nda Türk İş Kanunu, Türk Sosyal Sigorta Kanunu ve Çalışma Bakanlığı teşkilatı hakkında üç konferans vermiştir. Ayrıca bütün Türkiye'yi karış karış dolaşarak ülkemizdeki sanayi bölgelerindeki devlet işletmelerinde, maden ocaklarında, 1932 yılında kurulmuş olan halkevlerinde ve işçi sendikalarında iş ve işçi meselelerine dair incelemelerde bulunmuş, memleketin bütün sorunlarıyla yakından ilgilenmiş ve bu konular üzerine konferanslar vermiştir. (Ete, 1964) Türkiye'ye geldiği yıl, 25 Aralık 1933 tarihinde Halkevi'nde verdiği ve Batı şehirlerindeki sosyal sorunları konu aldığı ilk konferansı, "*Sozialer Front"* (Sosyal Cephe) adını taşır.

Türkiye'de bulunduğu 1937 yılında Alman makamları tarafından vatandaşlıktan çıkartılmasına karar verilen Kessler için, Almanya'nın Nasyonal Sosyalist Parti mensubu, İstanbul başkonsolosu Axel Toepke, Alman makamlarına konuyla ilgili bir yazı yollamış ve Kessler'in, aistanına; "Türkler soylu insanlar. Almanya ise gün geçtikçe bütün dünyada onurunu yitiriyor. Bu bana çok acı veriyor." şeklinde bir söylemde bulunduğunu iddia ederek mektubunda şöyle demiştir; (Möckelmann, 2016: 219)

> "Kessler'i yakından tanıyanların bana bildirdiğine göre adı geçen kişinin NSDAP'a duyduğu nefretin ötesinde Alman ulusu aleyhindeki davranışları da gittikçe artmaktadır. Bu açıklamaların doğru olduğuna eminim."

Toepke'nin Alman makamlarına yaptığı bu bildiri kabul gördü ve 1937 yılının Ekim ayında Kessler'in vatandaşlıktan çıkartılması işlemlerine başlandı. Ancak, Kessler'in Alman vatandaşlığından çıkartılmasının, Türkiye'de onun lehine haberler yapılmasına neden olacağı olasılığı Alman makamlarının işine gelmedi ve bu sürecin uzatılmasına karar verildi. Kendisinin Alman vatandaşlığından çıkartılma adına hiç bir başvurusu bulunmayan ve Başkonsolos Axel Toepke'nin kendisine karşı olan düşüncelerinden son derece rahatsızlık duyan Kessler, 25 Mayıs 1938 tarihli Alman Büyükelçisi Friedrich von Keller (1873-1960)'e hitaben yazdığı mektubunda konuyla ilgili görüşlerini şöyle dile getirdi. (Möckelmann, 2016: 220, 221)

> "Onurumla oynamak isteyenlerin bu türden girişimlerini kesinlikle engellemek istiyorum…Ekselansları benim cephede savaşmış bir asker ve vatansever olduğumu, ancak şu anda ülkemizde iktidarda bulunan partiye karşı çıktığımı da bilir."

Gerhard Kessler, asla geri adım atmayarak ve düşüncelerinden asla taviz vermeyerek Nasyonal Sosyalist Parti'ye olan karşıtlığını cesurca bu mektubunda da dile getirdi. Gerek akademik çevresi gerekse öğrencileri tarafından İstanbul'da çok sevilen ve saygı gören bir akademisyen olan Kessler'e, sürecin uzatılması aşamasında, Saksonya eyelet merkezi Dresden'de bulunan Almanya Soy Kütükleri Cemiyeti, Königsberg Kütüphanesi Müdürlüğü ve Rusya'nın Insterburg şehrindeki bir lisenin müdürü destek vererek, kendisinin Almanya için çok önemli bir bilim insanı olduğunu,

Alman Büyükelçisi Keller'e hatırlatmışlar ve büyükelçiye yolladıkları mektuplarda bu konudan vazgeçilmesini önermişlerdi. Konuyla ilgili bir başka öneri, Alman Dışişleri Bakanlığı yetkililerinden Hentig ile bir görüşme yapan Dr. Priess'de gelmiş, o da Kessler'in vatandaşlıktan çıkartılması girişiminden vazgeçilmesinin gerekliliğini savunmuştu. Hentig'in verdiği şu yanıt ise, Kessler'in İstanbul'da çok sevilen ve saygı gören bir bilim insanı olduğunu kanıtlar nitelikteydi. (Möckelmann, 2016: 223, 225)

> "Ders verdiği üniversitedeki Türk meslektaşları ve öğrencileri Kessler'i çok seviyor. Bu kişilerle yaptığım görüşmeler sonucu, Kessler'in İstanbul'da çok saygı duyulan bir kişi olduğu kanısını edindim. İstanbul'un en büyük üniversitesinde verdiği derslere her defasında üçyüze yakın öğrenci katılıyor."

Böylelikle, 1937 yılında başlayan Kessler'in vatandaşlıktan çıkartılma süreci 1939 yılına kadar askıda kalmıştı. Alman Milli Eğitim Bakanlığı müfettişi Dr. Herbert Scurla (1905-1981), Türkiye'deki Alman bilim insanları hakkında 1939 yılında hazırlamış olduğu raporunda, İstanbul'da bulunduğu süre içinde de Alman Dışişleri Bakanlığı tarafından sürekli takip edilen Kessler için şu ifadelere yer vermişti; (Şen, 2008: 111, 112)

> "Siyasi mültecilerin bir kısmı son derece Alman düşmanı bir faaliyet içindedir. Sosyoloji ve Sosyal Siyaset Kürsüsü yöneticisi Profesör Kessler bunların başında gelmektedir. İkametgahını yurtdışına nakletmesine başlangıçta izin verilmişse de, bu izin 21 Aralık 1935'te Saksonya Kültür Bakanlığı tarafından iptal edilmiştir…Kessler aleyhinde askıda kalan vatandaşlıktan çıkarma işlemi, ancak sonuçlanmıştır. Kessler'in özellikle Rayh Gençlik Önderi olan en büyük kızı gözönünde tutularak, vatandaşlıktan çıkarma işlemi şimdiye kadar sürekli olarak ertelenmişti…Vatandaşlıktan çıkarma sadece Profesör Kessler'e uygulanmıştır, aile bireylerini kapsamaz."

Herbert Scurla'nın raporunda değinildiği üzere, Kessler'in Alman vatandaşlığından çıkartılmasına karar verilmiş, Dışişleri Bakanlığı tarafından Kessler için hazırlanmış olan raporda gerekçe olarak, kendisinin NSDAP aleyhine ve SA Birliği üyelerinden Horst Wessel (1907-1930) aleyhine bir takım söylemlerde bulunduğu gösterilmiş ancak vatandaşlıktan çıkartılması ile ilgili bürokratik süreç, kızı Gerhild'in üçüncü Reich taraftarı olmasından dolayı bir müddet ertelenmiştir. (Hanlein, 2006)

Scurla'nın raporunda belirtmiş olduğu gibi, Kessler'in diğer çocuklarıyla birlikte, 1868 yılında kurulan Özel Alman Lisesi'nde okuyan büyük kızı Gerhild (doğumu 1915), okuldaki Nasyonal Sosyalist öğretmenlerinin etkisinde kalarak NSDAP'ın gençlik teşkilatı olan Alman Kız Birliği (Bund Deutscher Madel in der Hitler Jugend)'ne üye olmuş ve 1937 yılında Almanya'ya geri dönmüştü. Bu birlik, Trude Mohr (1902-1989) başkanlığında kurulmuş olup Baldur Benedikt von Schirach (1907-1974) tarafından yönetilerek 1933-1945 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Kessler'in o dönemde kızıyla yaşadığı sorunların aile içinde anlaşmazlıklara ve tartışmalara neden olması ve aynı zamanda eşinin yaşamış olduğu sağlık sorunları

nedeniyle, Gerhild'in annesi için Almanya'da bir bakımevi bulması neticesinde, 1939 yılı yaz aylarında Dorethea Kessler ile kızları Gerhild ve 3 Kasım 1926 Jane doğumlu, o zaman henüz 13 yaşında olan Adelheid, Alman konsolosluk memurlarının yardımıyla bir gece gizlice, Kessler'i Türkiye'de bırakarak Nazi Almanyası'na döndüler. Kessler'in büyük oğlu Hans ise, o dönemde ABD'deydi. Çünkü, Hans Kessler de, siyasi görüş olarak babası gibi Nasyonal Sosyalizm karşıtıydı ve eğitim gördüğü Özel Alman Lisesi'nde, Avusturya'nın Alman sınırları içine alınması nedeniyle yapılacak olan kutlama törenine katılmayı reddettiği için okul yönetimiyle sorun yaşamış ve yönetim, bir müddet için kendisinin ailesi tarafından okuldan uzaklaştırılmasına aksi takdirde okuldan atılmasına karar vermişti. Yaşanan bu olayı büyük bir haksızlık olarak değerlendiren Gerhard Kessler, dönemin Nazi Almanyası Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop (1893-1946)'a bir yazı yazarak konu hakkındaki eleştirilerini bildirmiş ve Hitler'in de bu konu hakkında bilgilendirilmesini istemişti. (Möckelmann, 2016: 217, 218) Yaşanan bu olay sonucunda, tıpkı Nazi taraftarı öğretmenlerden dolayı aynı okuldan ailesi tarafından alınan Fritz Neumark (1900-1991)'ın oğlu Matthias Neumark gibi (Matthias Neumark bu okuldan alındıktan sonra ailesi tarafından Amerikan Koleji'ne verilmiştir), kendisi de babası tarafından okuldan alınarak, eğitim için Tennessee eyaletinde bulunan Clinton şehrindeki özel bir okula yazdırılmış ve ABD'ye gönderilmişti. Lise eğitimini burada tamamladıktan sonra üniversite eğitimini doğu bilimleri üzerine gerçekleştiren Hans Kessler, Amerikan ordusunun, II. Dünya Savaşı'nın son dönemlerine denk gelen, 1944 yılının Haziran-Eylül ayları arasında gerçekleştirdiği Normandiya harekâtına katılmış, sonrasında ise petrol sanayi üzerine çalışmalarda bulunarak ABD'de yaşamını sürdürmeye devam etmiştir. (Möckelmann, 2016: 218) Kessler'in küçük oğlu Gottfried ise, 1940'ların başına kadar babasıyla birlikte İstanbul'da kaldı. Baba oğula, Bebek semtinde oturdukları evlerinde çoğu zaman okuluna yakın olduğu için Neumark'ın oğlu Matthias Neumark eşlik ediyordu. Daha sonra Gottfried de abisi Hans gibi ABD'ye gitti. (Möckelmann, 2016: 219-Reisman, 2011)

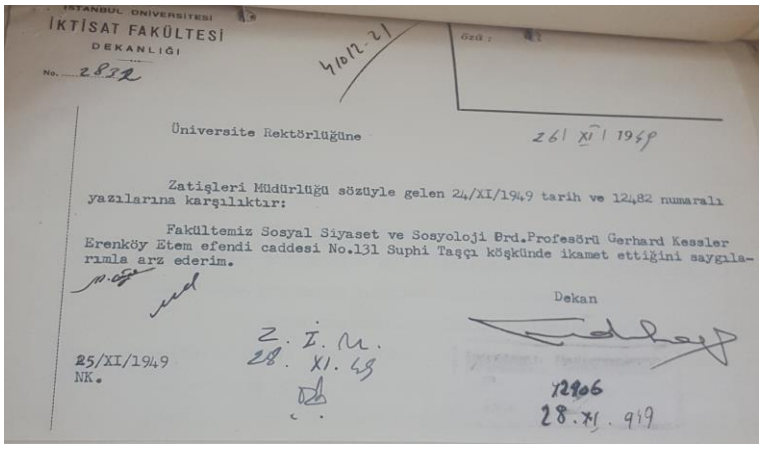

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İKTİSAT FAKÜLTESİ
DEKANLIĞI
No. 2812

Özü :

Üniversite Rektörlüğüne

26 XI 1949

Zatişleri Müdürlüğü sözüyle gelen 24/XI/1949 tarih ve 12482 numaralı yazılarına karşılıktır:

Fakültemiz Sosyal Siyaset ve Sosyoloji Ord.Profesörü Gerhard Kessler Erenköy Etem efendi caddesi No.131 Suphi Taşçı köşkünde ikamet ettiğini saygılarımla arz ederim.

Dekan

25/XI/1949
NK.

Z. İ. M.
28. XI. 49

12906
28.XI.949

Resim 6.11. Gerhard Kessler'in İkamet Adresini Bildiren 26 Kasım 1949 Tarihli Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

1944 yılında ise eşini kaybeden ve Almanya'ya dönene kadar eski, ahşap bir evde çok sevdiği kitapları ve kedileriyle birlikte yalnız başına yaşayan Kessler'e o zamanlarında, eski Çarlık Rusya'sı subaylarından Lawrow destek oldu. (Neumark, 2017: 81-Çam, 2012) İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dekanlığı tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne yazılmış olan 26 Kasım 1949 tarihli bir yazı, Kessler'in Türkiye'deki son günlerine kadar yaşadığı bu evin, Erenköy Ethem Efendi Sokak'ta bulunan 131 numaralı Suphi Taşçı köşkü olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Kessler'in 15 Ağustos 1936 tarihli mektubu, Türkiye'ye geldiği ilk yıllarda Teşvikiye Caddesi'nde bulunan Polikar Apartmanı, 5 Numara'da ikamet etmiş olduğunu belirtmektedir. (Bkz Ek 21, İ. Ü. Arşiv, 2019) Kessler'e verilen 1945-1947 dönemine ait birer yıllık oturma izni belgelerinde ise, o dönemdeki ikamet adresi Tophane Molla Bayırı Numara 23 olarak belirtilmektedir. (İ. Ü. Arşivi, 2019) Prof. Dr. İlhan Tekeli, Kessler'in o dönemki asistanlarından Orhan Tuna (1910-1987)'nın anlattıklarından yola çıkarak, Kessler'in Türkiye'ye ilk geldiği dönemlerde, Üsküdar'da ikamet etme isteği konusunda şunları belirtir. (Tekeli, 2004)

> "…İstanbul'da Üsküdar'daki eski bahçeli evlerden oluşan konut dokusunu beğenmektedir. Hatta kendisi İstanbul'a geldiğinde burada bir konut kiralamak istemiştir. Ona göre ailenin sağlık ve saadeti, çocukların terbiye ve selameti için mutlaka Osmanlı bahçeli evlerine dönülmelidir...Apartman türü yapılara karşıdır."

Ancak Kessler'in, daha öncesinde okumuş olduğu, Alman Mareşal Helmuth von Moltke (1800-1891)'nin, 1835-1939 yılları arasında Türk ordusunda görev aldığı sıradaki izlenimlerini konu edindiği "*Moltke'nin Türkiye Mektupları"* (ilk baskısı 1841 yılında yapılmıştır) adlı eserinden tanıdığı Üsküdar semtinde oturma isteği, Tuna'nın anlattığına göre, burada bi rev kiralamak isteyen Kessler'in bu isteği, ev sahibi bayan tarafından evinde "gâvur" bir kiracı istemediği gerekçesiyle gerçekleşememiş ve kendisi bu duruma çok üzülmüştür. (Tuna, 1963)

Scurla'nın da raporunda belirttiği gibi, Adolf Hitler'in Çekoslovakya'ya girmesinin ardından, Hitler aleyhine, Alman makamlarından dönemin Almanya müsteşarı Otto Meissner (1880-1953) gönderilmek üzere, "*Çekoslovakya'nın İşgal Edilmesi Üzerine Oluşan Siyasi İlişkiler Konusunda Görüşler"* adını verdiği 22 Mart 1939 tarihinde bir mektup kaleme alan Kessler'in, yazmış olduğu bu mektup neticesinde, kendisinin Alman vatandaşlığından çıkartılması için ertelenen süreç işlemeye başladı ve gerekli tüm bürokratik işlemler tamamlandıktan sonra, 19 Haziran 1939 tarihinde Alman vatandaşlığından çıkartıldı ve bu vatandaşlıktan çıkartılma durumu, aynı tarihli Reich Resmi Gazetesi'nde yayımlandı. (Hanlein, 2006-Baş, 2014) Türk hükümeti ise, 1938 yılında Kessler'in sözleşmesini beş yıl daha uzatmıştı. Bu olayın ardından artık vatansız kalmış olan Kessler'in, Alman vatandaşlığından çıkartılmasına rağmen İstanbul Üniversitesi'ndeki başarılı çalışmaları ve Türk sendikacılığının kuruluşu aşamasındaki çalışmaları nedeniyle Türk hükümeti tarafından

1951 yılına kadar ülkede pasaportsuz olarak kalmasına ve görevine devam etmesine izin verildi. Ancak, kendisinin yenilenen ikamet izninde artık "Haymatloz" (vatansız) yazmaktaydı. Alman vatandaşlığını kaybeden bir vatansever olarak ise Kessler hiç bir zaman Türk vatandaşlığına geçmeyi düşünmedi. Bu da onun kendi vatanına olan bağlılığının büyük bir göstergesiydi. (Möckelmann, 2016: 95, 227, 228)

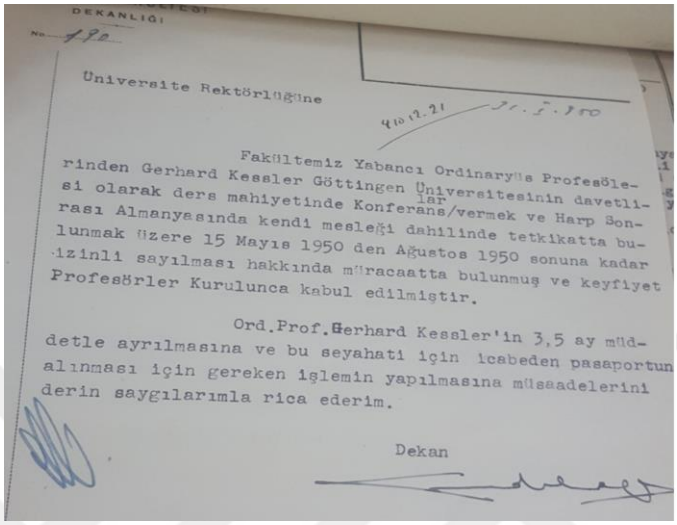

DEKANLIĞI

No 170

Üniversite Rektörlüğüne

Fakültemiz Yabancı Ordinaryüs Profesörlerinden Gerhard Kessler Göttingen Üniversitesinin davetlisi olarak ders mahiyetinde Konferans/lar vermek ve Harp Sonrası Almanyasında kendi meslekî dahilinde tetkikatta bulunmak üzere 15 Mayıs 1950 den Ağustos 1950 sonuna kadar izinli sayılması hakkında müracaatta bulunmuş ve keyfiyet Profesörler Kurulunca kabul edilmiştir.

Ord.Prof.Gerhard Kessler'in 3,5 ay müddetle ayrılmasına ve bu seyahati için icabeden pasaportun alınması için gereken işlemin yapılmasına müsaadelerini derin saygılarımla rica ederim.

Dekan

Resim 6.12. Gerhard Kessler'in Göttingen Üniversitesi'ne Misafir Profesör Olarak Gitmesine İlişkin İ. Ü. Dekanlığı Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Yazılan 31 Ocak 1950 Tarihli Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

1949 yılında Göttingen Üniversitesi'nden misafir profesör olarak ders vermesi için davet alan Kessler, 15 Mayıs 1950 tarihinden Ağustos ayı sonuna kadar Göttingen Üniversitesi'nde konferanslar verdi. (İ. Ü. Arşiv, 2019) 1951 yılına kadar ülkemizde kalarak buradaki çalışmalarını sürdüren Kessler'in fakültedeki son dersi ile ilgili anısını Prof. Dr. Ekmel Zadil (1912-1988) şöyle aktarır; (Zadil, 1964)

> "1951 yılı Ocak ayında son dersini verirken çok heyecanlı idi. Büyük bir kalabalık kendisini çok byük bir alâka ile dinlerken bende kendisine bir sürpriz hazırladım ve Türkiye' deki 18 senelik çalışması sırasında kendisiyle tercüman, asistan, doçent olarak çalışmış olan bütün eski yardımcılarını davet edip ön sırayı kendilerine tahsis ettirdim. İdealist insanların kaderi olan büyük darbelere mâruz kalma akıbetinden fazlasıyla nasibini almış, acı sürprizleri en feci şekillerde tatmış bu muhterem hocanın belki de karşılaştığı yegâne tatlı sürpriz, samimi uğurlanışla birlikte bu olmuş ve son derece memnun kalmıştı."

Kessler, Türkiye'deki son bir kaç ayını asistanlarından Prof. Dr. Orhan Tuna (1910-1987)'nın evinde geçirdi. Tuna, o günleri ve hocasının hasta olmasına rağmen çalışma ve okumaya olan ilgisini şöyle anlatır; (Tuna, 1963)

> "Gideceğine yakın oldukça ağır şekilde hastalanmış ve bir hastaneye yatırılması icap etmişti. Bizim gibi yakınları, hocanın tasarruf edilmiş tek kuruşu dahi

olmadığını bildikleri için, Üniversite hocası sıfatiyle kendisini Üniversite hastanelerinden birine nakletmeği teklif ettiğimiz zaman, verdiği şu cevabı büyük bir hayret, fakat o nisbette bir hayranlıkla karşılamıştık: 'Fakir ve fukara Üniversite hastanelerine yatabilmek için kuyruk yapıp sıra beklerken, ben böyle bir hastanede parasız tedavi edilmeği kabul edemem.'…Yurdumuzu terk ederken zarurî olan masraflarını, bazı eşya, kitap ve pullarını satmak suretiyle karşılamış ve son iki ay biz talebesinin evinde misafir kalmıştı…Hocanın çalışma ve okuma ihtirasını çok zaman büyük bir hayranlıkla müşahede etmek fırsatını bulmuştuk. Umumiyetle gecenin üçüne kadar, hatta yemek yerken dahi kitap okumayı ihtiyat haline getirmiş olan hocamız, daima en samimi, vafakâr vey akın dostlarının kitapları ve pek zengin kütüphanesi olduğunu söylerdi."

Kessler, 1951 yılının bahar aylarında, öğrencilerinin, işçilerin ve sendikacıların oluşturduğu büyük bir grup tarafından ülkemizden uğurlanarak Almanya'ya temelli olarak geri döndü. Kendisi Almanya'ya geri dönüşü hakkındaki duygularını şöyle anlatmıştı; (Kessler, 1950)

"Hayatımın sonunu, vatanımın gençliğine ve siyasi vazifelerine hasretmek istediğimi ve vakfetmeğe mecbur olduğumu, bütün Türk dost ve talebelerim anlayacaklardır. Beni dostane bir şekilde kabul eden, on sekiz sene müddetle büyük bir zevk ve bütün kudretimle hizmet ettiğim Türkiye'yi terketmek, kolay olmayacaktır. Fakat, vatanımın davetine bigâne kalamazdım…Tekrar hizmet edebileceğim vatanıma dönebilmekte olduğum için memnunum. Bunu mütenevvi ve ekseriyetle acıklı geçen hayatımın iyi bir kapanışı olarak kabul ediyorum. Türk milletine ve Türk dostlarıma Almanya'da da en iyi hislerimle candan bağlı kalacağım."

Almanya'ya döndükten sonra Göttingen'de Türk-Alman Dostluk Derneği'ni kurdu ve bu derneğin başkanlığı görevini yürüttü. Bu dernek aracılığıyla Türkiye'den gelen öğrencilere yardımcı oldu, Türkiye ile ilgili olumlu düşüncelerini anlatan çeşitli yazılar kaleme aldı, konferanslar verdi. (Zadil, 1964) Dernekte her hafta düzenli olarak yapmış olduğu bilimsel toplantılarda, Türkiye'nin sorunlarına ve Türkiye ekonomisindeki kötü gidişat hakkındaki konulara yer verdi. (Tuna, 1963) Dönemin Batı Almanya Cumhurbaşkanı Theodor Heuss (1884-1963)'un temaslarıyla 1951 yılında göreve başladığı Almanya Göttingen Üniversitesi'nde, yaşadığı sağlık sorunlarına rağmen 1958 yılına kadar iktisat tarihi ve konut bilimi alanında ders vermeyi sürdüren Kessler, üniversitede aynı zamanda, "*Almanya'da Antisemitizmin Tarihçesi"* adını verdiği konferanslar serisi düzenledi. (Möckelmann, 2016: 228) Gerhard Kessler, 1958 yılında buradaki görevinden ayrılmış ancak, Türkiye'de hizmet verdiği yıllar Alman hükümeti tarafından resmi olarak kabul görmediği için emeklilik hakkı elde edememişti. (Kucur, 2011) 1946 yılında Leipzig Üniversitesi tarafından fahri doktora ünvanı alan Kessler, daha sonra 1954 yılında ise, Büyük Federal Hizmet Nişanı (Grosse Bundesverdienstkreuz)'na layık görüldü. (Hanlein, 2006)

Kessler, Almanya'ya döndükten sonraki yıllarında, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi tarafından seminer ve konferanslar vermek üzere ülkemize davet edilmişti.

Fakat kendisi yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle tekrar Türkiye'ye gelemedi ve bu davetlere katılamadı. Orhan Tuna (1910-1987), bu konu hakkında şunları dile getirir; (Tuna, 1963)

> "…İktisat Fakültesi'nin kadirşinas mensupları kendisini, bütün masrafları üniversitece karşılanmak suretiyle, bir kaç konferans vermek ve seminer yapmak maksadiyle, Türkiye'ye davet etmişlerse de, sıhhi sebepler yüzünden hocamız, bu kalpten gelen ısrarlı davetlere maalesef icabet edememiş, ancak unutulmamış olması, kendisini sonsuz derecede sevindirmiş ve her vesile ile bu memnuniyetini izhar etmiştir. Nitekim bu davet münasebetiyle bize yazdığı mektupta, son zamanlarda hafızasını tamamen kaybettiğini ve artık bir 'ilmî harabe' haline geldiğini, esasen bu yüzden Göttingen Üniversitesi'ndeki akademik faaliyetine de tamamen veda ettiğini, ayrıca kalbinden de rahatsız olduğunu, bundan dolayı çok sevdiği günlük uzun gezintilerine son verdiğini anlatmakta ve her defasında olduğu gibi, Türkiye'de sosyal siyaset ilminin her cephesiyle gelişmesini gönülden temenni etmekteydi…Türkiye'yi ve Türkleri asla unutmadığını ifade eden hoca, …İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü'nün çeşitli odalarında büyütülmüş resimlerinin asılmış olduğunu ve kendinden daima bahsedildiğini öğrendikçe, sonsuz bahtiyarlık hissettiğini yazmakta idi."

Prof. Dr. Muhlis Ete (1904-1975), Kessler'in son yıllarına ait bir anısını da şöyle aktarır; (Ete, 1964)

> "…4-5 sene önce hepimize, bütün dostlarına sirküler mahiyetinde bir mektup yazmış, hepimizi ismimizle yadediyor, dostlarına veda ediyor, cevap vermek takatinde olmadığı için, kendisine yazma zahmetine katlanmamamızı istiyordu. Bu onun son vasiyeti idi, dostları daha o zaman durumu anlamışlar ve üzülmüşlerdi."

1958 yılında Kassel-Altersheim'e yerleşen Kessler, kronik kalp hastasıydı ve 16 Ağustos 1963 tarihinde Almanya'nın Kassel şehrinde bir huzurevinde 80 yaşında vefat etti. Yaşamının son dönemlerinde, kendisini Türkiye yıllarında terk eden kızları Gerhild ve Adelheid ile uzun yıllar süren küslüğüne son veren Kessler'le, vefatına kadar büyük kızı Gerhild ilgilendi. (Möckelmann, 2016: 228) Gerhard Kessler'in vefatının ardından, Türk-İş Konfederasyonu eski başkanlarından Seyfi Demirsoy (1926-1974), hocanın anısına kaleme aldığı bir yazısında, ilk kez 1947 yılında İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası'nın toplantısında tanıştığı Kessler'in, bu toplantılarda kendisine yöneltilen bir çok soruyu hiç bıkıp usanmadan geç saatlere kadar cevapladığını söyler ve Kessler'le ilgili bir anısını şöyle aktarır; (Demirsoy, 1964)

> "Bir gün Kessler, eski İşçi Sendikaları birliğine gelerek bize vedada bulundu. Memleketimizden ayrılıyordu. 'Muvaffakiyetinizi duydukça Türkiye' de kaldığım senelerin sendika sahasındaki mesaimin boşa gitmediğini tesbit etmekle huzur duyacağım, dâvanız çetindir, karşılaşacağınız müşküller çok olacaktır, (elini sıkarak) kuvvet olduğunuz gün engelleri yenmeği bileceksiniz, milletinize engin hizmetler edeceksiniz.' adeta bize vasiyetlerde bulunuyordu. Kitaplığımda

bulundurduğum bir konferansı ile alakalı kitabını imzalayarak hediye etmişti. İmzasında bile büyüklük vardı...
…Prof. Dr. Kessler'i tanıdığım günden ülkemizden ayrılıncaya kadar sosyal konularda tükenmez enerjisiyle Türk sosyal yaşamının görünümünün değişmesi için, tüm bilgisini, disiplinli çalışma sistemi içinde fazlasıyla verdiği kanısındayım."

Demirsoy gibi yine kendisini bir toplantı vasıtasıyla tanımış olan dönemin Türkiye Tekstil, Örme, Giyim ve Deri Sanayi İşçileri Sendikası (TEKSİF) Başkanı Ahmet Bahir Ersoy (1920-1989), Kessler hoca hakkındaki izlenimlerini şöyle aktarır; (Ersoy, 1964)

"Konferansta Hâkim duruşlu bir hatip konuşuyordu. Yanında genç bir tercüman vardı. Hatibin her hâli bana sevgi telkin ediyordu. Konu çekici, ifade sürükleyici idi. Belliki bu adam halkı dile getiriyordu. İşçilerin kim olduklarını çok iyi biliyor, onlara tarihten ışıklar tutarak nasıl sendikalaşacaklarını anlatıyordu. Kendisini hayranlıkla dinledim. Ondan sonra kendisini konferansları ve yazıları ile adım adım takip ettim."

Kessler, kendisine İstanbul Üniversitesi'nin kapılarını açan ve ona hem çalışma hem de İstanbul'da yaşama imkanı sağlayan Türkiye'ye minnetini şu sözlerle ifade etti; (Hacaloğlu, 2001)

"Hürriyet, hak ve hukuk uğruna savaştığı için kürsüsünden kovulan ilk profesör oldum. Hapsedildim, özel izinle hapisten çıktım, sonra toplama kamplarına gönderilmek için günlerce arandım. Bu dönemde bana kucak açan asil Türk halkına hep minnettar kalacağım."

6.3. Çalışmaları

Batı ülkelerinde sosyal politika alanındaki faaliyetlerinin ortaya çıkışı, sanayileşme faaliyetlerinin bir sonucu olarak meydana gelen ülkeler arası göç olayları ve kötü çalışma koşulları nedeniyle gerçekleşmiş, ilk kez 19. yy'ın ikinci yarısından itibaren, Almanya Münih Üniversitesi profesörlerinden Wilhelm Heinrich Riehl (1823-1897) tarafından kullanılan "sozialpolitik" kavramıyla birlikte gerçekleşmiş ve 1873'lerde Alman Sosyal Siyaset Derneği tarafından bu kavramın yaygınlaşması sağlanmıştır. Sosyal politika kavramı, 1911 yılında Avusturya'lı ekonomist Otto von Zwiedineck-Südenhorst (1871-1957) tarafından kaleme alınan "*Sozialpolitik"* (Sosyal Politika) adlı kitap çalışmasıyla birlikte ise, bir disiplin haline gelmiştir. (Taşçı, 2010)

Sosyal Politika kavramının Türkiye'de ilk kez kullanılması ise, toplumbilimci Mehmet Ziya Gökalp (1876-1924) tarafından gerçekleştirilmiş, Gökalp bu kavramı 1917 yılında kendi yönetiminde olan İktisadiyat Mecmuası'nda kullanmıştır. Ülkemizde son 20-30 yıldır ivme kazanmış olan ve günümüzde üniversitelerin Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümlerinde bilimsel çalışmaları sürdürülen sosyal politika

alanının ülkemizde yerleşmeye başlaması ve bu alanda yapılan çalışmaların kökeni 1930'lu yıllara dayanmaktadır. Hitler rejimi tarafından ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan ve 1933 yılında Ulu Önder Atatürk tarafından gerçekleştirilen Üniversite Reformu kapsamında ülkemize gelerek burada yaşama ve çalışma imkanı elde etmiş olan akademisyenlerden Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler (1883-1963), ülkemizde sosyal politika alanının oluşumunda ve gelişmesinde, bu alandaki ilk öncü kişidir. Diğer bir ifade ile o yılların Türkiye'sinde, sosyal politika fikrinin hem akademik hem toplumsal süreçte tanınmasında ve ilerleyen süreçlerde bir ekol oluşturulmasında rol oynayan kişidir. Kendisi, bu alanda bir teori oluşturmamış olmakla birlikte pratikte sosyal politika alanında bir çok çalışmada bulunmuştur -ki zaten kendisi de, bir teorisyen olmadığını kabul etmektedir- ancak, yapmış olduğu gerek bilimsel gerekse toplumsal çalışmalarıyla ülkemizde sosyal politikaların oluşumunu ve bu anlamda atılan önemli adımları sağlayan kişidir. Üniversitedeki akademisyen kimliğinin yanı sıra, belediye siyaseti ve kooperatifçilik alanlarında, halkevlerinde toplum bilimi alanında yardım çalışmalarında bulundu. Kesssler'in öğrencilerinden Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983), hocasının sosyal politika alanındaki bilimsel duruşunu şöyle ifade eder; (Sayar, 2014: 72)

> "Hadiselerin felsefi mebdei üzerinde uzun uzadıya düşünen, fikir yoran bir nazariyeci değil, temsil ettiği istikametin etik-pratik düşünce tarzını takiben, bütün içtimai vakıaların ferdi insiyatif ile değiştirilebileceğine inanan bir içtimai politika adamıdır."

Ülkemizde Gerhard Kessler'in açmış olduğu sosyal politika yolunu, 1950'li yıllardan itibaren ise, Cenevre Üniversitesi İktisat Fakültesi Bölümü'nde sosyal politika alanında eğitim alıp, "*La Legislation du Travail Industriel en Turquie"* (Türkiye'de Endüstriyel Çalışma Mevzuatı) başlıklı teziyle 1948 yılında doktorasını tamamlamış olan ve özellikle Türkiye'deki işçi sınıfı ve sendikal hareketler konularında önemli katkılar sağlayan, 1960 yılında ise Çalışma Bakanlığı'nda bakanlık görevi yapmış olan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İçtimai İktisat Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Cahit Talas (1917-2006) devam ettirmiştir. (Makal, 2014) Talas aynı zamanda, 1961 Anayasası çerçevesinde, Türkiye'de sosyal politikaların güvence altına alınması anlamında alınan kararların belirlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Alman tarihçi geleneği içinde yetişmiş olan ve bu geleneğin ikinci kuşağının öğrencilerinden olup, sosyal liberalizmi savunan ve akademik çalışmalarının tamamını sosyal politika üzerine yapan Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler'in sosyal politika alanına yönelmesinde Alman Tarihçi Okulu'dan ekonomist Wilhelm Stieda (1852-1933) ve okulun ikinci kuşak temsilcilerinden Karl Bücher (1847-1930)'in etkisi vardır. Toplumsal uyuşmazlıkların giderilmesi ve toplumsal eşitliğin sağlanması gibi önemli konularda Alman Tarihçi Okul'un izlerini taşıyan Kessler'in, 1930'lu yıllarda ülkemizde sosyolojinin şekillenmesinde özellikle, sosyal politikalar ve toplumsal anlamda yapmış olduğu araştırmalarla önemli katkıları bulunmaktadır. Alman tarihçi

geleneği çizgisinin takipçisi olan Kessler, gerek Almanya gerekse Türkiye'de yapmış olduğu çalışmalarında tarihçi geleneği takip etmeyi sürdürmüş, Alman ekonomist Walter Eucken (1891-1950) ve onun öğrencileri olan Alexander Rüstow (1885-1963), Wilhelm Röpke (1899-1966)'nin özellikle 1920'li yıllardaki Tarihçi Okul üzerine olan eleştirilerine katılmamıştır. (Hanlein, 2006) Kessler, sosyoloji alanında o güne kadar Ziya Gökalp (1876-1924) tarafından süre gelen Fransız sosyolog Emile Durkheim (1858-1917)'in etkisini, tarihçi iktisat geleneğinde Alman sosyoloji çizgisine kaydırarak bu anlamda Türkiye'deki sosyoloji anlayışının, Alman Tarihçi Okul'un üçüncü kuşak temsilcilerinden, Max Weber (1864-1920), George Simmel (1858-1918), Werner Sombart (1863-1941) ve Ferdinand Tönnies (1855-1936) gibi isimlerle tanışmasını sağlamıştır. Kessler'den önce, Türkiye'de Ziya Gökalp (1876-1924) tarafından benimsenmiş olan ve Üniversitede okutulan Durkheimci sosyoloji çizgisini, Gökalp'in vefatının ardından Mehmet İzzet (1891-1930) ve Mehmet Emin Erişirgil (1891-1965) takip etmiştir. (Baş, 2014) Durkheim'in sosyolojik etkisini Çelebi ve Kızılçelik şöyle tanımlar; (Çelebi & Kızılçelik, 2002)

> "İstanbul'daki Sosyoloji Kürsüsü'nde 1933 sonuna kadar anahatlarını Gökalp'in çizdiği bir sosyoloji anlayışını yansıtan bir öğretim yapılır. Buna Durkheim-Gökalp çizgisi de denir. Gökalp ontolojik (varlık felsefesi) açıdan, toplum adını verdiği ulusu öne çıkaran, bireyi ikincilleştiren, holistik (bütünsel) bir yaklaşımı benimser. Epistemolojik (bilgi felsefesi) açıdan, bilgiyi egemen olmak için, düzene koymak için isteyen pozitivist tavrın oldukça sofistike bir temsilcisidir."

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974), Ziya Gökalp (1876-1924)'den önce pozitivist sosyolojinin ülkemizde tanınmasına öncülük eden Prof. Ahmet Şuayıp (1876-1910) ve Fransız edebiyat eleştirmeni ve tarihçisi Hippolyte Adolphe Taine (1828-1893)'in teorisiyle başlayıp ve sonrasında Ziya Gökalp'in çizgisinde devam eden, Kessler hocanın Türkiye'ye ilk geldiği yıllardaki Türk sosyolojisini şöyle ifade etmektedir; (Fındıkoğlu, 1963)

> "Mazisi çok eski olmayan Türk Sosyoloji öğretimi bir aralık İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde de 'İlmi Cemiyet' adında ders vermiş olan idare hukuku profesörü Ahmet Şuayıp'ın, pozitivist sosyoloji telâkkisini devam ettiren Taine'in sosyal hâdiselerin üç âmiller teorisi ile izah eden doktrininden ilham aldığı bilinir…Ziya Gökalp İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde 'İçtimaiyat' dersleri verirken bilindiği gibi Durkheim sosyolojisinden mülhem olmuştur…Her iki istikamet, yani pozitivist ve Durkheim'cı istikametler içtimaî aksiyona hiç de mani olmayan, belki onun yollarını gösteren determinist ve objektivist bir sosyolojiye dayanırlar. Bunların arkası sıra Mustafa İzzet'in ve Mustafa Şekip'in…psikolojiye ve sosyal ruhiyata mütemayil sosyoloji telâkkileriyle karşılaşıyoruz. Ziya Gökalp kendi doktrinine muhalif olan bu telâkkilerin sosyoloji öğretimine yaptığı tesirden memnundur. Öte taraftan Üniversite dışında F. L. Play'in 'Science Sociale' (Sosyal Bilim) mektebine dayanan ayrı bir sosyoloji çığrının mevcudiyeti…ve Ziya Gökalp doktrini ile çatışması da malumdur."

Cavit Orhan Tütengil (1921-1979), 1963 yılında Kessler anısına kaleme aldığı makalesinde, Kessler'in sosyoloji anlayışını ise, şu sözlerle ifade eder; (Tütengil, 1963)

> "Kessler'in sosyoloji tarihimizdeki yeri, genel görünüş içinde, geleneksel tutuma bir tepki olarak ifade edilebilir…Alman sosyolojisinin ilk etkileri Kessler ile yaygınlık kazanmıştır. Kessler'in sosyoloji öğretiminde gördüğümüz ikinci özellik hayata, cemiyetin çeşitli görünüşlerine yöneliştir."

Tütengil söz konusu makalede, Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983)'in, Kessler'in Türkiye'ye kazandırmış olduğu sosyoloji anlayışı hakkındaki görüşlerine de yer verir. Ülgener'e göre; (Tütengil, 1963)

> "Öteden beri şiddetli bir taassupla sıkı sıkıya bağlı kalınan Durheim sosyolojisine karşı onun taban tabana zıddı olan bir sistemin mabalâğalı hatları ile de olsa memleket kültürüne tanıtılmış olması hiç şüphesiz büyük bir memnuniyetle karşılanmaya değer."

Gerhard Kessler'den önce İstanbul Darülfununu döneminde Edebiyat Fakültesi'nde 1925-1929 yılları arasında yabancı hoca olarak Fransız Sosyolog Max Bonnafous (1900-1975) tarafından da sosyoloji dersleri okutulmuş ve Bonnafous'un kaleme aldığı, "*İçtimaiyat"* (1927) adlı ders kitabı yayınlanmış fakat Kessler'le birlikte sosyoloji alanı Alman ekolüne kayarak, Edebiyat Fakültesi'nin yanı sıra, İktisat ve Hukuk fakültelerinin de ilgisini çeken bir alan haline gelmiştir. (Çelebi, 2008) Buna karşılık Çelebi ve Kızılçelik, Kessler hocanın Edebiyat Fakütesi'ndeki çalışmalarına rağmen, orada ders vermeyi bıraktıktan sonra Kessler'den geriye fakültede fazla bir iz kalmadığını belirterek, bu durumu şöyle aktarır; (Çelebi & Kızılçelik, 2002)

> "Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde polity-merkezli (daha bir Aristo'cu sınıflandırma yaklaşım), idea-yönelimli sosyoloji Kessler'den sonra tüm ihtişamıyla varlığını yeniden tesis etmiştir. Bu çizginin Kürsü dışından destekleyicisi İ. Hakkı Baltacıoğlu, Kürsü içinden destekleyicisi H. Ziya Ülken'dir."

Kessler'in sosyal politika alanındaki düşüncelerinin temel kalkış noktasını, kendi kendine yardım ilkesi oluşturur. (Ceylan, 2009) Kessler'in bu görüşünde Alman sosyolog Ferdinand Tönnies (1855-1936)'in etkisi vardır. Kessler, Sosyal reformlar ve sendikacılık alanlarındaki çalışmalarında Tönnies'in çizgisini takip etmiş, kendisinin sosyal politika alanındaki düşünce yapısının oluşmasında; Tönnies'in, 1887 yılında yayımladığı ve sosyal toplulukları cemaat ve cemiyet olarak iki gruba ayırdığı, aynı zamanda da bu grupları karşılaştırmalı olarak ele aldığı ve özellikle 1920'li yılların Almanya'sındaki sosyoloji anlayışında etkili olan önemli başyapıtı "*Cemaat ve Toplum"* (Gemeinschaft und Gesellschaft) adlı eseri etkili olmuştur. Kessler ve Tönnies arasındaki etkileşim sadece bilimsel düşünce yapıları alanında olmamış, aynı zamanda, her ikisi de Hitler ve onun ideolojilerinin amansız birer karşıtı olmuşlardır. (Hanlein, 2006)

Kessler'in sosyal sınıflar konusundaki görüşlerine baktığımızda ise, onun bu konudaki görüşlerinin temelinde Alman sosyolog Max Weber (1864-1920)'in etkili olduğu anlaşılmaktadır. Gerhard Kessler, benzer gelir dağılımı, yaşam standardı ve hayat görüşü etrafında şekillendirdiği sosyal topluluklar ve örgütleri, formel ve informel topluluklar olarak gruplandırır. Ona göre sınıflar, informel topluluklar içinde yer alır ve kendisi bunu, "*bir halkın şekilsiz tâli (ikincil) zümresi"* olarak değerlendirir. Ancak, Weber'in bürokrasiden yana olan statü temelli kavramını, sınıf kavramından ayırır. Irksal ve mesleki ayrıcalıklar temelli sınıf kavramını reddeden Kessler'e göre, sınıf kavramının temelini, eşit refah standardı çerçevesinde iktisadi unsurlar oluşturur. Kessler, bunu şöyle açıklar; (Ceylan, 2009)

> "İçtimai sınıfları münhasıran, ...ırk yahut ataların ırsi meslekleri ile izah etmek imkansızdır. Sınıflar daha ziyade şuuri ve makul olan uyma ve ayrılmalar neticesinde ortaya çıkarlar. Bu esnada, günümüz bakımından, gelir münasebetleri birincil derecede rol oynamaktadır. Fakat sınıfın diğer iki seciyesi olan hayat davranışı ile hayat görüşü de birlikte müessir olurlar."

Sınıf kavramına, ayrımcılıksız eşit hayat görüşü ve eşit gelir dağılımı açısından bir dayanışma biçimi olarak yaklaşan Kessler, bu noktada Yahudi asıllı Alman politik iktisatçı Karl Marx (1818-1883)'ın sınıfsal yaklaşımını da reddeder. Kessler, 1938 yılında yayımlanan, "*İçtimaiyata Başlangıç"* (Einführung in die Gesellschaftslehre) adlı eserinde Marx'ın sınıfsal tutumuna eleştiri getirmiş ve şöyle demiştir; (Ceylan, 2009)

> "Marx kapitalist memeleketlerde en nihayet burjuva ve amele olmak üzere iki sınıfın kalacağına kanaat getirmişti. En sonunda proleter (İşçi) sınıf, burjuva sınıfı imha edecek, amele sınıfı yalnız kalınca sınıfsız cemiyet mefkûresi gerçekleşecektir. Bu düşünce büyük bir hatadır.Bugünkü kapitalist Avrupa devletlerinde en az sekiz sınıf vardır. Eski büyük arazi sahiplerinin bakayası, büyük müteşebbisler, memurlar, küçük müteşebbis ve zanaatkârlar, kapitalist hususi memurlar, kapitalist sanayi amelesi, köylüler ve ziraat amelesi."

Sosyal politika alanının kapitalizmle ilişkilendirilmesi görüşünü kabul eden Kessler, Marx'ın savunduğu, kapitalizm olgusunun bir gün yok olmasıyla birlikte, sosyal politika alanının da onunla birlikte ortadan kalkacağı görüşü reddeder. (Taşçı, 2010)

1934 yılında, Hikmet Sadık Somay (1899-1961) tarafından Türkçeye tercüme edilen ve İktisat ve Ticaret Mecmuası'nda yayımlanan, "*Sanayi Amelesi Meselesi"* adlı çalışmasında Kessler, sosyal politikalar alanında önem verdiği konuların başında gelen sosyal sigorta görüşü çerçevesinde, sanayide çalışan işçilerin doğum, hastalık, kaza, yaşlılık, ölüm, dul-yetimlik ve işsizlik gibi durumlardaki taşıdıkları sosyal risklerini konu alır. (Ceylan, 2009)

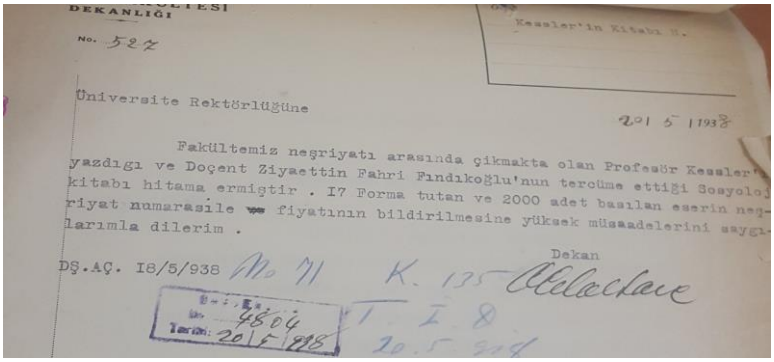

DEKANLIĞI

No. 522

Kessler'in Kitabı H.

Üniversite Rektörlüğüne

20/5/1938

Fakültemiz neşriyatı arasında çikmakta olan Profesör Kessler'in yazdığı ve Doçent Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu'nun terüme ettiği Sosyoloji kitabı hitama ermiştir . 17 Forma tutan ve 2000 adet basılan eserin neşriyat numarasile ve fiyatının bildirilmesine yüksek müsaadelerini saygılarımla dilerim .

Dekan

DŞ.AÇ. 18/5/938 No 71 K. 135

4804

20/5/938

Resim 6.13. Gerhard Kessler'in, "*İçtimaiyata Başlangıç"* (Einführung in die Gesellschaftslehre) adlı kitabı hakkında İ. Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Yazılan 20 Mayıs 1938 Tarihli Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Sosyoloji alanındaki ders notlarından oluşan, 1938 yılında yayımladığı ve Türkçe tercümesi Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) tarafından kaleme alınan, "*İçtimaiyata Başlangıç"* (Einführung in die Gesellschaftslehre) adlı eseri Türkiye'de sosyoloji anlayışının Fransız etkisinden Alman etkisine kaymasının anlaşılması adına önemli bir kaynaktır. Sosyal ve ahlaki olguları öznel bir bakış açısıyla değerlendirdiği ve teoriden çok pratik olarak ele aldığı Kessler'in bu kitabı, ilk kez 1934 yılında 128 sayfalık ders notları olarak yayımlanmış olup, daha sonra 1938 yılında genişletilerek 272 sayfa olarak yayımlanmıştır. (Baş, 2014) Çelebi'ye göre, Kessler'in savunduğu sosyoloji anlayışı, toplumsal sorunlar üzerine eğilen, çözüm odaklı, uygulamaya dönük bir sosyal politika anlayışıdır. (Çelebi, 2008) Yine aynı şekilde Tütengil'de, Kessler'in sosyoloji anlayışını, Gökalp sosyolojisine göre daha rasyonel, özgürlükçü ve neden-sonuç ilişkisini ele alan bir anlayış olarak yorumlar ve şöyle der; (Tütengil, 1963)

> "Bütün sosyal ilişkiler, insanlar arasında akla dayanan ve isteyerek yapılan karşılıklı münasebetlerdir. Ona göre siyasi ilişkilerin niteliği akıldadır ve akılsız bir sosyal hayat yoktur."

Sosyolog Cavit Orhan Tütengil (1921-1979)'in bu cümlesinden de anlaşılacağı üzere, Kessler'in sosyoloji anlayışında rasyonellik kavramını savunan Alman Tarihçi Okul'un etkisi görülür. Tütengil'in de ifade ettiği gibi, tüm yaşamı boyunca önem verdiği konuların başında gelen özgürlükler konusunda, sınırların belirlenmesinin sosyal düzen tarafından sağlanabileceğini ve bu sınırların ne bireyler, ne de toplumlar tarafından aşılmaması gerektiğini savunan Kessler, eserinde şöyle der; (Ceylan, 2009)

> "Hürriyet, nizamsızlık, başı boşluk demek değildir…Fert karşısında bir bütün görür ve ona serbest iradesile uyar. Hürriyetimizi bir kısım hürriyetimizden yine kendimiz vazgeçmek için kullanıyoruz. Cemiyet hem serbest kararlar, hem de bizzat insan tarafından konulmuş mânialar alemidir. Bu gibi mânia hudutları tanımayan yalnız anarşisttir…Hür şahsiyet ve cemiyet birbirine muhtaçtırlar. İptidai cemaat uzuvları, içtimai beraberlik sayesinde kültürel insan haline

gelmişlerdir. İçtimai nizamlar, ancak serbestçe dileyen şahsiyetler tarafından idare edildiği takdirde bir mâna ve değer kazanmaktadırlar. Şahsiyet hürriyetini yıkan kimse, cemiyeti ve devleti canlı tutan kuvvetleri de tahrip ediyor demektir…Şahsi hürriyeti güç ve kuvvet ile imha eden devlet ve cemiyet, kendi kendini mânasız hale sokar. Cemiyetsiz hürriyet anarşiyi meydana getirir. Hürriyetsiz cemiyet ise esareti doğurur."

Sayar'ın, Türkiye'de Weber sosyolojisinin köklü bir sunumu olarak nitelendirdiği bu eserinde Kessler ayrıca, özdeyiş niteliğinde olan şu cümlesine de yer vermiştir; (Sayar, 2014: 74, 82)

"…İnsanlık tarihinde hürriyete iman, hürriyete doğru bir dilek, hürriyete kendini verme tarihi bir şe'niyettir."

Özgürlük kavramını içinde yaşanılan toplumsal sosyal düzenden ayrı düşünmeyen ve özgürlüğün sadece bireysel anlamda değil, tüm toplumsal sınıflar için geçerli olduğu görüşünü savunan Gerhard Kessler, "*İşçi Sendikalarının Vazifeleri ve Karşılaştıkları Güçlükler"* (1948) adını verdiği Sosyal Siyaset Konferansları'nda da aynı konuya değinmiş ve bu hususta şunları aktarmıştır; (Ceylan, 2009)

"İnsan hakka karşı iştiyak duyar, düzenlenmiş emniyete karşı iştiyak duyar ve kendi tarafından meydana getirilmiş içtimai nizam dahilindeki hürriyete karşı iştiyak duyar. Bu arzu ve iştiyak, münferit insanlar için olduğu gibi, bütün insan grupları, sınıfları ve organizasyonları için de varittir."

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ssoyoloji Bölümü akademisyenlerinde Turhan, Türkiye'de Max Weber etkisini incelediği makalesinde, Kessler'in sosyoloji anlayışını, asıl çalışma sahası olan sosyal politika anlayışı çerçevesinde şekillendirdiğini ifade ederek, kendisinin 1938 yılında yayımlamış olduğu, "*İçtimaiyata Başlangıç"* (Einführung in die Gesellschaftslehre) adlı eseri hakkında, şu değerlendirmede bulunur; (Turhan, 2014)

"Akla ve iradeye yapılan vurgu, sosyal yapıların insanlar tarafından akıl ve irade yoluyla bilinçli bir şekilde kurulduğu, bu çerçevede doğal değil de kültürel olan bu varlığın ancak anlamaya dayalı yöntem ile kavranabileceği gerçeği Kessler'in çalışmasında dikkat çeken yönlerdir. Kessler'in, …kültürel bir varlık olarak toplumu ve daha küçük sosyal yapıları anlama çabasında olduğu söylenebilir."

Turhan ayrıca, Kessler'in bu alanda yapmış olduğu derslerinin ve diğer çalışmalarının da incelendiğinde, ele aldığı sosyoloji anlayışı konusunda, kendisinin sosyal politikacı yönünü güçlendirmek anlamında ortaya konulmuş olan çalışmalar olarak değerlendirilebileceğini vurgular ve şunları aktarır; (Turhan, 2014)

"Kessler'in sosyolojinin işlevine dair düşünceleri de onun sosyal siyasetçi kimliğini doğrulayan özellikler taşır. Kessler, sosyolojinin memleketin toplumsal hayatına hizmet etmesi gereken bir bilim olduğunu söylemiş ve bu doğrultuda öğrencilerini uygulamalı sosyoloji çalışmalarına yönlendirmeye çalışmıştır."

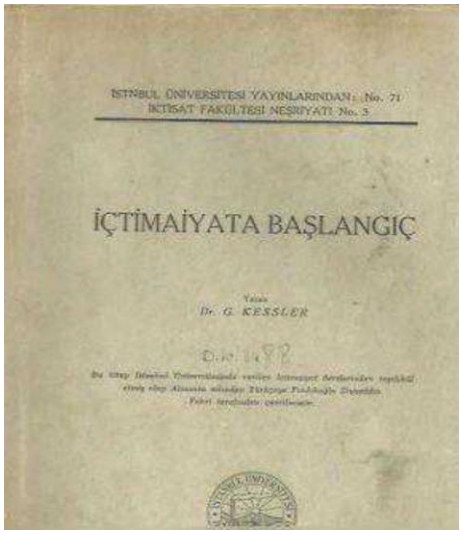

Resim 6.14. Gerhard Kessler'in, "*İçtimaiyata Başlangıç*" (Einführung in die Gesellschaftslehre) Adlı Kitabı, 1938

Kaynak: www.kitantik.com

Baş'a göre ise, Kessler'in sosyoloji anlayışı, tüm sosyal hayatı kanunlara dayalı olarak içine alan ve Fransız filozof Auguste Comte (1798-1857), Alman filozoflar Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), Karl Marx (1818-1883), İtalyan filozof Giambattista Vico (1668-1744) ve 14. yy'da sosyolojinin öncülerinden kabul edilen Tunuslu düşünür İbn-i Haldun (1332-1406) gibi bilim insanlarının savunduğu tarih felsefesi ile bu felsefenin daha yeni ve ileri bir metodu olan sosyal ilişkiler teorisi (kendisi bunu ampirik sosyoloji olarak adlandırır) etrafında şekillenmektedir. Ancak Gerhard Kessler, tarih felsefesine göre, sosyal ilişkiler teorisine daha sıcak bakmakta ve tabiatla insanın meydana getirdiği tarihi ilişkisini karşılaştırdığında, insan aklının (rasyonalizmin) çok daha ön planda olduğunu savunmaktadır. (Baş, 2014)

Kessler, 1937-1938 döneminde vermiş olduğu Üniversite Konferansları'ndan, Prof. Dr. Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983) tarafından Türkçeye kazandırılan ve 1938 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası'nda yayımlanan, tarih ve tarih felsefesi arasındaki ayrımları incelediği, "*Tarih Felsefesi Meseleleri"* adlı eserinde tarihçi ve tarih felsefecisi ayrımını şöyle tanımlar; (Kessler, 1939a)

> "Beşerin yaşayış ve hareketlerinin zaman itibarile arka arkaya sıralanmasına 'Tarih' diyoruz. Vkıâları kayıt ve tesbit eden tarihçi beşeri hâdiselerin bu suretle arka arkaya sıralanışını mümkün olduğu kadar emin bir tarzda kavramaya ve onları elinden geldiği kadar objektif şekilde izah etmeğe çalışır. Tarih felsefecisi ise, bütün bu hâdiselerin ifade ettikleri mânayı kavramaya gayret eder."

Aynı eserde Kessler, tarih felsefesi konusundaki bu güne kadar cevaplandırılamamış soruların kaynağı hakkında bir çok sistemin var olduğunu dile

getirerek, tarih felsefesi alanında yaşanan sorunların kullanılan yöntemlerden kaynaklandığı eleştirisinde bulunur ve der ki; (Baş, 2014)

> "Şu halde tarihin manası hakkında varid olan (akla gelen) sual doğru vazedilmiştir; fakat bu suale şimdiye kadar emin bir cevap bulunamadıysa, bunun sebebini tarih felsefesinin bugüne kadar kullandığı metodlardaki hatalarda aramak icap eder."

Dolayısıyla Kessler'in tarih felsefesi konusuna daha temkinli yaklaşması nedeni ve eleştirisi, geçmişten o güne kadar bu alanda kullanılan metodlar üzerinedir. Çünkü Kessler, tüm sosyal hayatı kanunlara dayalı olarak işlemektense, sosyal hayatla ilgili somut ve akılcı konulara yoğunlaşılması gerekliliğini savunur ve şöyle der; (Kessler, 1939a)

> "Tarih felsefesi yalnız gâi bir metodla yürüyecek olursa, muhakkak surette hataya düşmüş olur; fakat tabi bağlılıklarla beraber aklın ortaya koyduğu gayeleri de araştırırsa o vakit emin neticelere ulaşacağı şüphesizdir. Bütün tarihi hayat aynı zamanda tabiata bağlı ve aynı zamanda akıl ile tayin edilmiştir…akıl bize benliğimiz dışında ve içimizdeki tabiatı tanıyıp öğrenmek, üzerinde irademizi hâkim kılmak, onu muayyen bir istikamete sevketmek, gayelerimize yardımcı ve muti, bir hale getirmek imkânlarını kazandırır…beşeriyetin tarihi…insan aklının tayin ettiği bilgilerden, irade ve faaliyetten doğan fikrî bir hâdisedir. Tarih felsefesinde muvaffakıyet ancak bu dualist görüşle temin edilebilir…burada ilmî çalışma…en basit sosyal bağlılıkların mânasını, onların yaşayış tezahürlerini araştırıp tetkik etmekle işe başlayacaktır."

Kessler, tarih felsefesi alanındaki görüş ve önerilerini aktardığı eserini, Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832)'nin ünlü karakteri Faust'un, konuyla alakalı şu dizeleri ile tamamlar; (Kessler, 1939a)

> "Dostum, geçmiş zamanlar
> Bizim için yedi kat mühürle kapalı bir kitap!
> Sizin zamanların ruhu dediğiniz,
> Hakikatte filozofların kendi fikirleri,
> İçersinde zamanların akislerini taşıyan kendi düşünceleri."

Kessler gerek Almanya'da gerek ülkemizde yapmış olduğu çalışmalarında en çok, iktisadi ve içtimai sorunlar, ücret sistemi, para değeri, özel idarelerin gelişimi, kooperatifçilik, sendikalaşma ve konut politikası gibi konuları ele almıştır.

Kessler, "İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası" (Revue de la Faculte des Sciences Economiques de l'Universite d'Istanbul)'nın 1939 yılında yayımlanan ilk cildi için kaleme aldığı ve Orhan Tuna (1910-1987) tarafından Türkçeye aktarılan, "*Türkiye'nin İçtimai Siyaset Meseleleri" (Die Socialpolitischen Probleme Der Türkei)* adlı makalesinde, Türkiye'de o yıllarda yaşanan sosyal politika problemlerinin kaynağı olarak ve içerisinde bulunan durum konusunda şu noktalara değinir; (Kessler, 1939b)

> "…Memlekette okuyup yazma bilmeyenlerin miktarı çok fazla olduğundan, idare otonomisi ve hür bir teşkilât hayatı henüz teşekkül ve inkişaf etmediğinden ve memleketin malî kudretleri hemen hemen tamamen millî müdafaa hizmetlerine, yol ve demiryolu inşaatına ve sanayileşme plânlarının tahakkukuna hasrü tahsis edildiğinden ve bunun böyle olması da kaçınılmaz bir mecburiyet olduğundan, yeni Türkiye'nin içtimaî problemlerinin halli, bazı hususlarda hattâ gârbi Avrupa devletlerinden bile daha ziyade müşkülât arz ve tevlid etmektedir."

Türkiye'de sosyal politika alanında, 3008 sayılı İş Kanunu (1936)'nun hazırlanmasında, Çalışma Bakanlığı (1945), İş ve İşçi Bulma Kurumu (1946) -günümüzdeki adıyla İŞKUR-, İşçi Sigortaları Kurumu'nun kurulmasında, sendikaların kurulması aşamasında ve gelişiminde önemli katkılar sağlayan Kessler hakkında, çalışma arkadaşı Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) şunları söyler; (Fındıkoğlu, 1964)

> "Bugün Çalışma Bakanlığı, İşçi Sigortaları ve İş ve İşçi Bulma Kurumlarında çalışan ve 1937-1951 yılları arasında fakültede okuyan ve mezun olan sosyal siyasetçi, sosyal sigortacı, Çalışma Bakanlığı'nda müdür ve memur olanlar, Türkiye'de Prof. Kessler sosyal siyaset çığırının mahsulü sayılırlar."

Kendisi 1945-1946 yılları arasındaki bu çalışmaları sırasında Ankara'da bir çok toplantı ve seminer çalışmalarında bulundu. Prof. Dr. Orhan Tuna (1910-1987), Kessler hakkında kaleme aldığı makalesinde, Kessler'in bu çalışmaları sırasında sosyal sınıflar üzerine vermiş olduğu ve yayımlanmamış bir konferansındaki konuşmalarının önemli kısımlarını aktarır. Kessler, sosyal sınıflar konusunda şöyle der; (Tuna, 1963)

> "Çalışan insanlar Türk milli ekonomisinin en mühim temellerini teşkil etmektedir. Bunlar olmaksızın, işinden ve hayatından memnun insanlar olmaksızın, üzerinde çalıştığımız ve yaşadığımız bu toprak hiç bir kıymet teşkil etmez…Memleket henüz şuurlu bir işçi sınıfından mahrum bulunmaktadır…Hakikatte sınıflar her modern cemiyetin zaruri ve kaçınılmaz hayat şekilleridir… Şimdi memleketimizde de teşebbüs erbabından ve hayatları boyunca meslek ve sanatlarını muhafaza edecek olan müstahdemlerden ve işçilerden mürekkep üç yeni kapitalist sınıf doğuş ve oluş halindedir.Bizler bu yeni içtimaî sınıfların doğmasına metuf yeni cereyanların zaruretini idrak ve bu gidişi prensip itibariyle kabul etmek durumundayız. Bu gidiş, sağlam ve sıhhatli temellere dayanan yeni bir hayat ve gelişme emareleridir…Sınıf şuurunun doğması arzu edilmelidir. Çünkü sınıf şuuru, alâkalıları müşterek organizasyonlar meydana getirmeğe ve daha yüksek verimlilik elde etmeğe sevkeder. Buna mukabil sınıf mücadelesi, hukuk nizamındaki tekâmül ve gelişmenin, cemiyetin bünyesindeki değişmelere ayak uyduramamasının şaşmaz bir işaretidir…Sınıf mücadelesi, bütün bir cemiyeti temelinden sarsabilir...Sınıf mücadeleleri ancak hukuka yeni şekiller vermek suretiyle esasından tasfiye edilebilir. Bunun da tek vasıtası modern sosyal siyasettir."

Kessler'in, 1946 yılında kurulan ve kuruluşunda katkıları bulunan İş ve İşçi Bulma Kurumu (günümüzdeki adıyla İŞKUR)'nun gerekliliği konusundaki görüşleri ise şöyledir; (Kessler, 1939b)

> "…İş Kanunu'nun iş ve işçi bulma teşkilâtının vücude getirilmesi hususunda vazettiği mecburiyet çok doğru ve yerindedir; zira günden güne artan sanayi şubeleri için mütehassıs işçi ihtiyacı fazlalaştıkça, amele, müstahdem ve müteşebbis için hiç bir masrafı mucip olmadan ve süratli bir şekilde, elverişli işe elverişli kişiyi getirmek te o nisbette ehemmiyet kesbetmektedir. Türkiye'de mutat olduğu gibi, her şahsın şuradan buraya koşmak veya gazeteye ilân vermek suretile kendine iş araması masraflı ve eskimiş bir usuldür."

Kessler ülkemizde, Türk İş Kanunu (1936) ve Sendikalar Kanunu (1947) gibi çalışma hayatını düzenleyen kanunların hazırlanmasında, ayrıca Cemiyetler Kanunu (1946)'nda yapılan değişiklikle daha önceden yasak olan dernek kurma faaliyetlerinin serbestleşmesinde ve İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun (1947)'un oluşması aşamalarında aktif rol oynadı. Ayrıca, 12 Aralık 1929'da kurulan Türk İktisat Kurumu'nun (Kurum, 1939 yılında merkezi Ankara'ya taşınarak, Türk İktisat Cemiyeti ile birleşmiş ve ismi Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu olarak değiştirilmiş, 18 Ocak 1955 yılında ise, Türkiye Ekonomi Kurumu adını almıştır) çalışmalarında da görev aldı. (Celebi & Kızılçelik, 2002) Kessler'in, sendikalaşma alanında Prof. Dr. Orhan Tuna (1910-1987) ile birlikte yürüttüğü çalışmalarda, Gerhard Kessler'le birlikte Tuna'nın da önemini zikretmek gerekir. Orhan Tuna (1910-1987) aynı zamanda, hocası Kessler ile birlikte ilk Türk sendikasının kurucularındandır. O yıllardaki liberalleşme döneminde, işçiler açısından o zamana kadar yapılmış olan en önemli yeniliğin, daha önceki süreçlerde varlığı kabul edilmeyen sosyal sınıf ve sendikalaşma kavramları olduğunu dile getiren Celep, o dönemdeki sendika kuruluş hareketlerini şöyle değerlendirir; (Celep, 2015)

> "5 Haziran 1946'da, Cemiyetler Kanunu'na 1938'de giren sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağının, yürürlükten kaldırılması sonucu hızlı bir şekilde sendikalar kurulmaya başlanmıştır. Böylece hukuksal olarak; 'sendika yasağı' rejiminden, 'sendika özgürlüğü' rejimine geçilmiştir. 1946 yılındaki bu değişiklikten 1947 tarihli Sendikalar Kanunu'nun çıkarıldığı tarihe kadar geçen dönemde yüze yakın sendika kurulmuştur."

Kessler hocanın açmış olduğu sendikal özgürlük yolunda ve yapmış olduğu başarılı çalışmalarda onunla birlikte mücadele veren bir isimdir Orhan Tuna. Tuna'nın öğrencisi olan ve hocasını Türkiye'de sosyal politika alanının Türk kurucusu olarak nitelendiren Prof. Dr. Sabahattin Zaim (1926-2007), hocası hakkında şu değerlendirmede bulunur; (Makal, 2014)

> "…Üstad Kessler'in Sosyal Siyaset disiplininde halefi olmuş, bu ilmi disipline etmiş, sisteme bağlamıştır."

Prof. Dr. Orhan Tuna (1910-1987) ise, birlikte sendikal hareketlerde görev aldığı hocasının, bu alandaki çalışmalarını şöyle değerlendirir; (Tuna, 1963)

> "Kessler hoca, henüz ortada sendikacılık hareketleri ve bu hareketlere temel teşkil eden mevzuat ve müesseseler yokken, sendika hürriyetine ait fikirleri yorulmak bilmez bir gayretle yaymış, neşriyat ve konuşmaları ile nüsait bir zeminin hazırlanmasında âmil olmuştur…1946-1947 tarihlerinde koalisyon yasaklarının tedricen (gittikçe) kaldırılmasından sonra…hemen her hafta yeni yeni doğmakta olan sendikaların idarecileri ile toplantılar düzenleyerek, modern işçi sendikalarının kuruluş ve mahiyeti ile cemiyet hatayındaki fonksiyonları hakkında, bu sahada hemen tamamen habersiz olan Cumhuriyet Devri'nin ilk genç sendika idarecileri aydınlatılmıştır."

Türkiye'de sosyal siyaset ve sendikacılığın kurucusu ve öncüsü olan Kessler'in sosyal barış ve dengenin sağlanması açısından çok önemli gördüğü işçi sendikaları ve "mukaddes ve vazgeçilmez bir hak" olarak nitelendirdiği işçi grevlerinin önemi konusundaki düşünceleri şöyledir; (Tuna, 1963-Ceylan, 2009-Fişek, 2015)

> "Devlet, işçilerin kendi meslek arkadaşlarıyla birleşmelerine ve toplu bir şekilde hareket etmelerine devamlı bir şekilde engel olursa doğal olarak bunların kendi çalışma koşulları üzerinde etki yapmalarına ve bu koşulları iyileştirmelerine olanak yoktur…Örgütlenme hakkı, en iyi mevzuatın kapsadığı yüzlerce maddeye oranla, işçiler için çok daha güvenli ve sağlam bir dayanak oluşturur…
> Emekçi sınıf uyuduğu zaman her şeyin en iyi düzen içinde bulunduğu zannedilir. Fakat bir defa emekçi sınıf uyanırsa, bu uyanış belki de içtimai bir sarsıntı getirir. Çalışkan fertlerin yükselme imkânlarına serbestçe sahip oldukları bir yerde denge, her şeyin sınıflar ve standartlar içinde bütün hayat uzunluğunca zincirlendiği yerden daha emniyetli gözüküyor. Serbest içtimai zümrelerin hareketinin imkânının içtimai sulh standartları içinde kemikleşmeden daha iyi hizmet ettiği anlaşılıyor…İşçi hareketlerini asla huzursuzluk ve ihtilâllere meydan bırakmaksızın barışçıl bir şekilde klasik ve geleneksel cemiyet hayatına intibak ettirmek ve…Marxist anlamdaki sosyal ihtilâlden kaçınmak mümkün olabilmişşse, bunu resmi içtimai politikanın yanında her halde işçi sendikalarının terbiyevi çalışmalarında ve bunların basiretle sevk ve idare ettikleri kendi kendine yardımda aramamız lazım gelir."

Kessler burada ayrıca, işçi hareketlerinin barışçıl ve dengeli olarak gerçekleşmesinde, Marx'ın sınıfsal tutumuna eleştirisini devam ettirmekle birlikte, onun savunduğu sosyal devrimin gerçekleştirilmemiş olmasına ve hep savunduğu bir ilke olan kendi kendine yardım görüşünün benimsenmiş olmasına bağlamaktadır. Kessler, ayrıca işçi hareketlerinin barışçıl yollarla gerçekleştirilmesi hususunda şunları söyler; (Kessler, 1939b)

> "Garbi Avrupa memleketlerinin kin ve intikam saçan ve memleketin rahat ve huzurunu kaçıran 'sınıf mücadelelerinin' Türkiyemize sirayetine önceden mâni olmak ümit ederiz ki Türk idarecilerine Türk vazu kanununa müyesser olur."

Sendikaların ve sendikal örgütlenmelerin aynı zamanda, toplumsal verimliliğin bir ürünü olarak değerlendirdiği ücretler üzerinde de etkili olduğu görüşünü savunan Kessler, bu konuda şunları söyler; (Ceylan, 2009)

> "Kuvvetli işçi sendikaları ücret mücadelelerinde ekseriye iş gücünün arzını sınırlamaya çalışırlar. Konjonktürün yükselme dönemlerinde, hızlı sanayileşme hareketlerinde ve savaş dönemlerinde teşebbüs erbabının işçiye olan ihtiyacı artar…İşte bu suretle eski kapitalist memleketlerde işçi sendikalarının da yardımıyla reel ücret hadleri, özellikle kalkınma devrelerinde kuvvetle yükselebilmiştir…Yüksek sanayiye sahip memleketlerde işçilere ödenen yüksek ücretlere, iktisaden devamlı olarak katlanılabildiğini tecrübeler göstermektedir. Bununla beraber genel ücret seviyesinin ılımlı bir şekilde indirilmesinde de iktisadi depresyonun muhtemel olarak çabuk atlatılmasında yardım ettiği malûmdur."

Sendikaların, ücretlerin dengelenmesi –ki bu konu Kessler için önemlidir çünkü, ücretlerde yaşanan ani dengesizlikler ona göre, maliyet enflasyonuna zemin hazırlar- ve bunun devamlılığının sağlanması konusunda özellikle ekonomik konjonktürün hareketlilik gösterdiği dönemlerde etkili olduğu görüşünü savunan Kessler, ilk kez 1817 yılında İngiliz iktisatçı David Ricardo (1772-1823) tarafından ortaya konulan ve ücretlerin bir işçinin yaşamını asgari seviyede sürdürebileceği düzeyde belirlendiği doğal ücret teorisi kavramına ve ilk kez Adam Smith (1723-1790) tarafından ortaya konulup daha sonra İngiliz iktisatçı John Stuart Mill (1806-1873) tarafından geliştirilmiş olan, emek talebine bağlı olarak kısa dönemde meydana gelen ücret değişimlerini ifade eden ve Kessler'e göre özellikle liberal ekonomik sistemlerde görülen ücret fonu kavramlarına karşı çıkmaktadır. Ona göre, ücret seviyelerinin dengeli bir şekilde belirlenmesinde, ekonomilerdeki toplumsal üretim verimliliği etkendir. Kessler, emek arz ve talebine göre belirlenen ücret sistemini yok saymamakla birlikte, bu şekilde belirlenen bir ücret sisteminin adil olmadığını düşünmektedir. Kessler ayrıca, çalışanlara yapılan ücret artışlarının kişileri motive edeceğini dolayısıyla verimliliklerini arttıracağını, reel gelirde yapılan bu artışların ise makro düzeyde ekonomik hasılayı ve toplumun refah seviyesini yükselticeğini savunmaktadır. Kessler, İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes (1883-1946)'in yaklaşım tarzıyla aynı görüşleri savunduğu bu düşüncelerini, 1945 yılında yayımladığı "*İçtimai Siyaset"* adlı eserinde şöyle açıklar; (Ceylan, 2009)

> "…Ücretlerin yükseltilmesiyle birlikte aynı zamanda daha iyi gıda alan ve daha mükemmel geçim şartlarına kavuşan işçi ve müstahdemlerin verimleri ile günlük istihsal miktarının artması ihtimal dahilindedir. Bu takdirde artan reel nakdi ücretle beraber sosyal hasıla da artar ve yine mümkündür ki, ecirlerin (çalışanların) reel ücretleri, diğer sınıfların gelirleri asla azalmaksızın yükselebilir."

Kessler, ülkemizde 8 Haziran 1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanunu'nun yürürlüğe girmesi aşamalarında yapmış olduğu çalışmalarında özellikle, o dönemde iş hukuku

kapsamı dışında kalan tarım, madencilik, ağır sanayi ve denizcilik gibi iş alanlarının iş kanununun kapsamı dahiline alınması gerekliliği, işçilere birleşme ve toplu iş sözleşme yapabilme haklarının uygulanması konularında tavsiyelerde bulunmuştur. 148 maddeden oluşan 1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanunu sonraki yıllarda bir takım düzenlemelerden geçerek 1971 yılına kadar ülkemizde uygulanmaya devam etmiştir. 1936 tarih ve 3008 sayılı İş Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından Kessler, konuyla ilgili şunları söyler; (Kessler, 1939b)

> "1936 tarihli İş Kanunu kadınların, gençlerin ve çocukların mesaisini koruma hususunda bir çok ileri hamleler yapmıştır. Bununla beraber çocukların sokak satıcılığı yapmalarının yakın bir istikbalde men'i ve sınaî işlerde çalışan çocukların asgari yaş hadlerile aynı zamanda bunların mecburî tehsil çağlarının hitamı olan azamî yaş hadlerinin de on ikiden on dörde iblâğ edilmesi şayanı arzu ve temennidir."

Sosyal güvenlik konularına önem veren, dolayısıyla bu konunun işverenler tarafından bir gider kalemi olarak düşünülmesine karşı çıkan (çünkü kendisinin benimsemiş olduğu kendi kendine yardım ilkesi çerçevesinde, tarafların finansmana katılımıyla bu konunun ekonomik bir yük olduğu görüşü aşılabilir) ve en önemli sosyal politika görevi olarak gördüğü yoksul halkın korunması yönünde yasal düzenlemeler oluşturulması gerektiğini düşünen Kessler, sosyal sigorta kavramını ve bu konunun işverenler tarafından bir gider kalemi olarak düşünülmemesi gerekliliğini şu şekilde tanımlar; (Ceylan, 2009-Hanlein, 2006)

> "(Sosyal sigorta) Mülksüz veya kısmen mülksüz olan halk tabakalarının çalışmak kabiliyetinin azalması veya ortadan kalkması halinde onların yaşamalarını temin eden, Devlet tarafından organize edilmiş planlı ve mecburi bir sigortadır...
> Sosyal sigorta deyince esasen mevcut olan bir takım iktisadi yüklerin bir şekilde ve bu yeni teşkilâtın kanalı tevzive taksimi hatıra gelir. Yoksa aslında cemiyet ve milli iktisada yeni yükler yükleme aslâ bahis mevzuu değildir."

Kessler'in, yoksul halkın korunması yönünde yasal düzenlemeler yapılmaması gerekliliği konusundaki görüşleri ise şöyledir; (Kessler, 1939b)

> "…Modern mânada bir içtimaî muavenet (yardım) hukukunun ihdası yeni Türkiye'nin en büyük ve en mümtaz bir vazifesini teşkil etmektedir. Zira eski tarzda fıkaraperver teşekküller vücude getirmek ve sadaka vermek suretile muhtaç kimselere yardım etmek, maksada kifayet etmekten çok uzaktır; verilecek sadakalar, yoksulluk ve zarurete duçar aileleri müessir bir şekilde kurtarmağa ve bunları tekrar iktisadî hayata sokmağa asla kâfi değildir."

Kessler, çalışanların geleceği için bir teminat olarak gördüğü ve devlet tarafından yapılması gereken zorunlu bir unsur olarak nitelendirdiği sosyal sigortayla ilgili beş çok önemli nokta üzerinde durur. Kessler'in belirttiği bu hususlar şunlardır; (Ceylan, 2009)

1. Çalışanların devlet tarafından sigortalanmasının zorunlu hale gelmesi
2. Belirli bir yere sigortalanma mecburiyeti
3. Gerekli malzemenin sigortalılar tarafından sağlanması
4. Sigorta faaliyetlerinin devlet idaresi yerine, işverenler ve çalışanlar tarafından idare edilmesi
5. Sigorta karşılıklarının, herhangi bir hukuksal incelemeye gerek kalmadan talep edilebilecek olması

Kessler, bu hususlar dahilinde Türkiye'de sosyal sigorta kollarının tek bir çatı altında toplanmasından yana olduğunu belirterek, bu kanun çerçevesinde bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulması gerektiğini önermiş, bunun yanında, bu sistemden bağımsız olarak bir kaza sigortası oluşturulması önerisini getirmiştir. (Hanlein, 2006) Kessler'in konuyla ilgili görüşleri şöyledir; (Kessler, 1939b)

> "Garbî Avrupa'da içtimaî sigorta teşkilâtı, her biri müstakil olarak teşekkül eder…Garpta olduğu gibi Türkiye'de de içtimaî sigorta teşkilâtının dağınık ve müteferrik bir şekilde tesis edilmesi şayanı tavsiye değildir. Bilâkis İş Kaununu'nda olduğu gibi…hastalık, ihtiyarlık, malûliyet ve eytam (yetim) ve eramil (dul) sigorta şubelerini ihtiva eden yeknesak ve müttehit bir sigorta müessesesi vücude getirmek lâzımdır…Bunun yanında masarifini, işletmeden mütevellit masarifat olarak tamamen müteşebbisin ödemeğe mecbur olduğu kaza sigortasının da mevcudiyeti lâzımdır."

Kessler, ayrıca yine bu kanun çerçevesinde çocuk işçilerin korunması konusunda bir yasa hazırlanması önerisini getirmiş, Kessler'in sunmuş olduğu bu öneri doğrultusunda 1940 yılında, "Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü" kabul edilmiş, bu tüzük uyarınca, Kessler'in de yukarıdaki öneri ve temennilerinde belirttiği gibi, çocukların sağlığını ve güvenliğini tehdit edecek iş kollarında, 18 yaş sınır kabul edilerek, bu yaş altındaki çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalışmaları yasaklanmıştır. Kessler'e göre, çocuklar maddi bir amaç beklenilmeksizin sadece ailelerinin yanında çalışırlarsa, bu durum onların gelişimleri için faydalı olur. Kessler, bu konu hakkında 1943 yılında kaleme aldığı ve Orhan Tuna tarafından Türkçeye aktarılan, "*Türkiye'de Çocuk Say'i"* adlı makalesinde bu görüşünü şöyle açıklar; (Kalkan, 2015)

> "Baba ve anasını daima çalışırken gören sıhhatli bir çocuk, anasına evde, babasına atölyede, bahçede ve tarlada yardım etmek ister. Çocuğun baba ve anası ile birlikte çalışması haline her çağda, her halkta tesadüf edildiği gibi ağleb-i ihtimal istikbalde de rastlanılacaktır…bu neviden müşterek mesainin, ahlâk ve terbiye bakımından çok büyük kıymeti vardır ve hiç kimse böyle bir birlikte çalışmağa müdahale etmeği aklından bile geçirmez."

Sosyal sigorta haricinde, yine sosyal politikalar alanında kendisi için önemli bir yer tutan ve yoksul halkın korunması yönünde katkı sağlayacak olan, sosyal yardımlar konusunda yasal düzenlemeler oluşturulması gerektiğini savunan Kessler, bu noktada her iki kavramın birbirinden ayrı düşünülmesi gerektiği üzerinde durur, ancak ona göre

sosyal sigorta mantığı ile yapılmayan yardımlar etkin olarak yürümemektedir dolayısıyla bu yardımların sosyal sigorta mantığı ile süreklilik sağlayacak şekilde etkinleştirilmesi gerekir. Kessler bu konuyla alakalı şunları söyler; (Ceylan, 2009)

> "Sosyal sigortalar kanalı ile yapılmayan yardımların ekseriye gayet kötü, dağınık ve beceriksizce yapıldığını, maksadı teminden uzak bulunduğunu, bunun içinde gayri iktisadi olduğunu, bazı ailelere veya aile üyelerine çok ağır yükler yüklediğini tecrübeler göstermektedir. Bunun haricinde komünlerin veya muavenet cemiyetlerinin, dini cemaatlerin yahut hayırsever bazı insanların mütevazı yardımları ile, dilencilik ve sadaka tarikile yapılan gayri kâfi yardımların hiçbir zaman meseleyi esasından halledilemeyeceğine işaret edelim."

Kessler'in bu konu hakkındaki çözüm önerisi, yoksul halka yönelik belli bir düzen içinde çalışacak resmi bir kuruluş oluşturulması aynı zamanda bununla beraber, var olan yardım cemiyetlerinin de sayısının çoğaltılmasıdır. Kendisi bunu şöyle ifade eder; (Taşçı, 2010)

> "Düşkün ihtiyarların ve sakatların, kucaklarında yavrularını taşıyan aç anaların, dilenen çocukların sokaklarda sefil bir hâlde dolaşmaları ne belediyelerin ne de biz şehirlilerin iftiharına mucip olacak sahneler değildir."

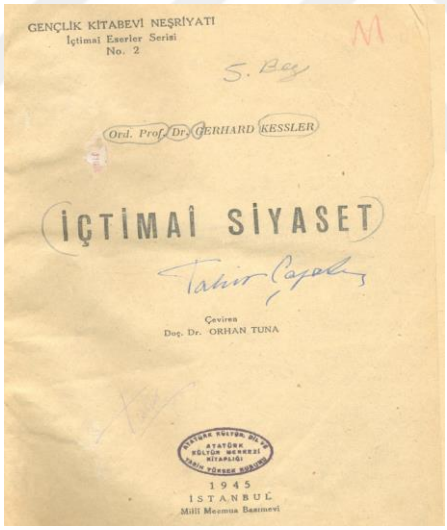

Resim 6.15. Gerhard Kessler'in, "*İçtimai Siyaset"* (Sozialpolitik) Adlı Kitabı, 1945

Kaynak: İstanbul Sosyoloji @iuefsosyoloji

Kessler'in, 1945 yılında Türkiye'de sosyal siyaset ve sendikacılık alanında yayımlanmış olan ve Orhan Tuna (1910-1987) tarafından Türkçeye aktarılan "*İçtimai Siyaset"* adlı eseri ise, ülkemizde bu alanda yayımlanmış olan ilk eser olma özelliğini taşımaktadır. Gerhard Kessler bu eserinde, işçilerin, işçi haklarının ve işçilerin örgütlenmelerinin öneminden şöyle bahseder; (Ceylan, 2009-Ersoy, 1964)

> "İnsan ekonomisi, mal ve meta ekonomisine nazaran mahiyet itibarile çok farklıdır ve insanın bir madde veya piyasa malı haline getirilmesi hiçbir zaman doğru olamaz. Aradaki büyük mahiyet farkı idrak edilmediği takdirde insanın şeref ve haysiyeti rencide edilmiş ve beşer lâyık olduğu muameleyi görmemiş olur. Bunun içindir ki zayıflar kuvvetli birlik ve teşekküller dahilinde toplanmalıdırlar. Ancak bu suretle, tam bir sosyal ahenk meydana gelmese dahi, sosyal muvazenenin tesisi imkân dahiline girmiş olur…
> Emeklerinden başka hiç bir şeye malik olmayan işçiler ve müstahdemler için hür bir koalisyon hakkının ve bu hakkı bahşeden hukukun ehemmiyetini, mübalâğaya düşmekten asla korkmaksızın alabildiğine büyütmek mümkündür. Ancak ve ancak kendi kendine yardım etmek isteyen ve bunda muvaffak da olan bir insan, tam ve kâmil bir insan telâkki edilir. Ve koalisyon hürriyetine ve hür matbuata malik olan bir halk da gerçekten hür bir halk sayılabilir. Hususiyle çocukları, gençleri ve kadınları hedef tutan koruyucu mahiyetteki kanunlar kıymetli ve lüzumlu kanunlardır. Bundan şüphe etmemek gerekir. Ancak hür bir koalisyon hakkı, en mükemmel hâmi mevzuatın ihtiva ettiği yüzlerce maddelere nazaran çok daha emin ve çok daha fazla terakki hamlelerini mümkün kılarlar. Ancak, zabıtadan, kanunlardan ve idari makamlardan hiçbir mümanaat görmeksizin kendi meslek arkadaşları ile serbest bir şekilde birleşebilen ve toplantılarda, matbuata kendi alâka ve menfaatlerini müdafaa etmek hakkına sahip bulunan işçilerdir ki, kendilerini devletin aynı haklara sahip vatandaşları ve cemiyetin hür ve müstakil azası olarak hissedebilirler. Hür organizasyonların canlı ve hareketli hayatını henüz tanımamış bulunan ve kendi kendine enerjik ve müessir bir şekilde yardım etmek fikrinin henüz doğmamış olduğu memleketlerde hür koalisyon hakkının haiz olduğu ehemmiyete ne kadar yüksek sesle iaret edilse yine azdır."

Türkiye'de tek partili sistemin (CHP) yaşandığı dönemde kaleme alınan, "*İçtimai Siyaset"* adlı eserin Türkçe tercümesini gerçekleştiren Tuna'nın, eser hakkındaki değerlendirmesi ise söyledir; (Tuna, 1963)

> "Bu kitap müellifin bütün fikirlerini, sosyal ve siyasî kanaatlerini aksettirmesi itibariyle dikkate değer. İkinci Cihan Savaşı'nın akibet ve neticesinin dahi kestirilmesine imkân bulunmayan karanlık yıllarda hazırlanmış olan bu eser, dikta rejimlerine karşı cetin bir mücadeleyi dile getirmekte, yani sosyal meselelerin çözüm imkânlarını, Türkiye'de hür sendikacılığın ve kollektif münasebetler sisteminin gelişmesinde arayan kıymetli ve kuvvetli fikirleri ihtiva etmektedir...Bu satırların yurdumuzun tek parti devrinde…yazılmış olması ve Müellifinin ise âdeta siyasi bir mülteci durumunda bulunması, bu fikirlerin gözlerde alabildiğine büyütülmesini haklı göstermektedir."

Aynı yıl, Türkiye'de daha önceden İktisat Vekaleti'ne bağlı olan İş Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülen ve 7 Haziran 1945 tarih ve 4841 sayılı yasayla kurularak ilk bakanlığını Dr. Sadi Irmak (1904-1990)'ın yapmış olduğu Çalışma Bakanlığı'nın kuruluşunda önemli çalışmalarda bulunmuştur. Kessler'in Çalışma Bakanlığı'nın önemi konusundaki vurguları şöyledir; (Tuna, 1963)

"…Yeni bakanlık, eski ve belki de hayatiyeti kalmamış bazı nizamların temsilcileriyle vaki büyük şahsiyata taallûk etmeyen görüş ayrılıklarında, hiç şüphesiz cesurane savaşmak zorundadır…Kaldı ki Çalışma Bakanı olmak ne büyük bir nimet! Hangi vekil mensup olduğu millet, bir Çalışma Bakanı gibi bu kadar çeşitli ve bu kadar hayırlı ve tesirli bir şekilde hizmet edebilir?...Çalışma Bakanı her şeyden önce halkın gerek maddî gerek ahlâki bakımdan refaha ulaşmasına, ilerlemesine, insan emeğinin daha tesirli ve daha verimli bir hale gelmesine, nihayet en zayıf bir vatandaşın hayatını bile gerçekten tahammül edilir ve yaşamağa değer bir hale getirmeğe çalışır."

Çalışma Bakanlığı'nın kuruluşu nedeniyle, koalisyon özgürlüğünün önemi konusunda bir tebliğ sunmuş olan Kessler, o dönemde koalisyon yasaklarının kaldırılmasında ve 1947 tarih ve 5018 sayılı Sendikalar Kanunu (İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendikal Birlikler Kanunu)'nun kabul edilmesinde ve aktif rol oynamıştır. (Hanlein, 2006) Kessler'in Çalışma Bakanlığı için hazırlamış olduğu bu tebliğ daha sonra 1947 yılında, "*Çalışma Bakanlığımızın Teşkilatı Hakkında Düşünceler"* adlı altında Orhan Tuna (1910-1987) tarafından Türkçeye çevrilerek, Türk Ekonomisi Dergisi'nde yayımlanmıştır. Türkiye'de o yıllarda işsizlik sigortası kavramının bir mecburiyet teşkil etmediğini düşünen Kessler ifadelerinde, işsizlik sigortası yerine işe aracılık faaliyetlerinin uygulanmasının ve kamusal anlamdaki iş tasarılarının geliştirilmesinin daha gerekli ve yerinde olduğunu bildirmiştir. (Hanlein, 2006) Kessler'in ifade etmiş olduğu bu konular doğrultusunda, İş ve İşçi Bulma Kurumu (günümüzdeki adıyla İŞKUR) ve İşçi Sigortaları Kurumu'nun 1945 yılındaki kuruluşları aşamalarında çalışmalarda bulunmuştur. Kessler sosyal sigortalar alanında yapmış olduğu bu çalışmaların ardından ise, Ekmel Zadil (1912-1988) tarafından Türkçeye aktarılan ve MTTB İstanbul İktisat Derneği tarafından 1950 yılında yayımlanan "*Sosyal Sigorta"* adını verdiği eserini hazırlamıştır.

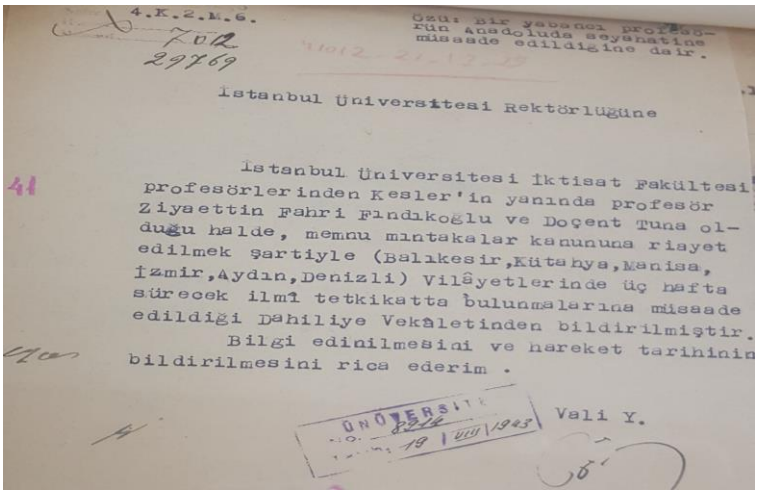

4.K.2.M.6.
Özü: Bir yabancı profesörün Anadolu'da seyahatine müsaade edildiğine dair.

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne

41

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi profesörlerinden Kesler'in yanında profesör Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu ve Doçent Tuna olduğu halde, memnu mıntakalar kanununa riayet edilmek şartiyle (Balıkesir, Kütahya, Manisa, İzmir, Aydın, Denizli) Vilâyetlerinde üç hafta sürecek ilmî tetkikatta bulunmalarına müsaade edildiği Dahiliye Vekâletinden bildirilmiştir.
Bilgi edinilmesini ve hareket tarihinin bildirilmesini rica ederim.

Vali Y.

Resim 6.16. Gerhard Kessler'in Anadolu İllerine Yapacağı Üç Haftalık Bilimsel İnceleme Gezileri Hakkında Valilikten İ. Ü. Rektörlüğü'ne Yazılan 19 Ağustos 1943 Tarihli Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Sosyolojinin görevlerinden birinin de, ülkedeki sosyal yaşamın, gerçek hayatta ortaya çıkan görünümünü incelemek olduğunu düşünen Gerhard Kessler, üniversitedeki görevi haricinde Türkiye genelinde bir çok inceleme gezisine çıkarak, bir çok şehri dolaşmış ve buralardaki memleket sorunlarıyla da yakından ilgilenmiştir. (Hanlein, 2006) Kendisine bu çalışmaları sırasında Ürgüp ve Semirkent şehirlerinin fahri hemşehriliği verilerek onurlandırıldı. Kessler, Türkiye'de yapmış olduğu bu inceleme gezileri hakkında şunları anlatır; (Kessler, 1950)

> "Memleketin bütün iktisadi ve içtimai durumu hakkında şahsi kanaatlere sahip olabilmek için, 1934 senesinden beri mümkün olduğu kadar çok memleket gezilerine çıktım. Türk vilâyetlerinden yarısından fazlasını, tetkik ve konferans seyahatleri dolayısıyla tanımış oldum…Türkçeyi gayet az konuştuğum halde memleketin her yerinde karşılaştığım dostane kabul ve gördüğüm itimada her zaman müteşekkir kalacağım. Seyahatlerimin en büyük kısmını eski talebe ve sonra meslekdaşım olan Prof. Dr. Muhlis Ete ve yanımda uzun süre asistan olarak çalışan Dr. Ekmel Zadil ile yaptım. Meslekdaşlarımdan Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Doç. Dr. Orhan Tuna, sadık ve kıymetli seyahat arkadaşlarım olmuşlardır."

Kessler, 15 Ağustos 1936 tarihli mektubunda, dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilsel (1879-1949)'e, bu bilimsel gezilerin amacını şöyle aktarmaktadır; (Bkz Ek 21, İ. Ü. Arşiv, 2019)

> "Zati alinizin de takdir edeceği vechile, Türk Cemiyetini yakından tanımak hususunda tertip ettiğim bu seyahatler yalnız mesleğimi alâkadar etmekle kalmayıp, aynı zamanda verdiğim dersleri de faydalandırmaktadır."

Türkiye genelinde yapmış olduğu bu sosyal faaliyetlerden biri de, Uludağ'ı Sevenler Cemiyeti'ni kurmuş olmasıdır. Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974), bu cemiyetin kuruluş öyküsünü şöyle ifade eder; (Fındıkoğlu, 1963)

> "Münevverlerin ve talebelerin Üniversite semtindeki dumanlı ve oyunlu kahve hayatını görerek son derece sinirlenen Prof. Kessler, talebe ve meslakdaşlarını tatil ay ve günlerinde tabiata çekmek istemiş, Türkiye'nin yakın ve uzak tabiat köşelerini adım adım gezip temaşa etmiş, İstanbul'a en yakın olan Uludağ üzerinde çok durmuş, bu kararı yürütmek için de derhal bir (Uludat Derneği) kurmuştur."

Cavit Orhan Tütengil (1921-1979), Kessler'in ülke genelinde yapmış olduğu bu bilimsel geziler hakkında şunları aktarır; (Tütengil, 1963)

> "Kessler'in memleketi tanımak ve içtimaî meselelere hal tarzı bulmak bakımından büyük gayretler sarfettiği bilinmektedir. İlgi çekici olan şey, Kessler'in rasyonalist ve gaiyetçi olan telâkki tarzını Türkiye'nin çeşitli sosyal meselelerine uygulamaktan geri kalmamasıdır. Sosyolojiyi hayata hizmet etmenin bir aracı olarak kullanmak ve cemiyete yön verebilmek için olayların üzerine eğilmek Kessler'in örnek alınacak bir davranışı olmuştur."

Kessler, Türkiye'nin çeşitli illerine yapmış olduğu bu bilimsel gezilerdeki görüş ve izlenimleri üzerine, çeşitli reform çalışmaları önerilerinde bulunmuş ve ortaya koyduğu bu önerilerinin hükümet tarafından gerçekleştirilmesinde önemli rol üstlenmiştir. Hükümet tarafından çiftçilere yönelik olarak düzenlenmiş olan okuma-yazma kampanyalarına kendisi tarafından verilmiş olan destek, tarım kooperatiflerinin kurulması yönünde köy öğretmenlerinin konuya destek vermeleri gerekliliğinin önemi konusundaki önerileri, süt sanayisinin desteklenmesi konusundaki görüş ve düşünceleri yapmış olduğu bu çalışmalara bir kaç örnektir. (Hanlein, 2006) Kendisi ayrıca, bilimsel gezilerindeki görüş ve izlenimleri "*Die Socialpolitischen Probleme Der Türkei"* (Türkiye'nin İçtimai Siyaset Meseleleri) adını verdiği makalesinde kaleme almış ve bu makale Orhan Tuna (1910-1987) tarafından Türkçeye aktarılarak, 1939 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası'nda yayımlanmıştır.

Bu gezilerle ilgili olarak Kessler, Kayseri, Adana, Tarsus ve Hereke'ye yapmış olduğu bilimsel inceleme gezilerindeki, oradaki faaliyetlerle ilgili izlenim ve düşüncelerini şöyle aktarır; (Kessler, 1939b)

> "Kayseri'yi ziyaretimiz esnasında memnuniyetle işittiğimize nazaran, oradaki pamuklu fabrikasına amele veya müstahdem olarak dahil olmak, içtimaî seviyenin yükselmesini ve yaşama ümitlerinin artmasını yani iktisadî refahı mûcib olmaktadır; bu gibi nümune fabrikalar memleket için son derece hayırlıdır ve istikbalde de bu suretle faaliyetlerine devam etmeleri lâzımdır. Adana ve Tarsus'ta kaliteli çok muhtelif olan fabrikalar gördük. Hereke'de kâin fabrika örnek olacak bir şekilde olmakla beraber,fabrika işçilerinin ikametgâhları eski usulde ve birbirine çok sıkışık olarak inşa olunmuştu. Bu gibi farklar bütün sanayi memleketlerinde mevcuttur; fakat plânlı bir şekilde devlet fabrikaları tesis eden bir memlekette nümune fabrikaları yeni inşaata esas ittihaz edilir ve bu suretle kapitalizmin ilk çağlarına mahsus kütlevî sefaletlerden içtinap etmek (kaçınmak) mümkün olur."

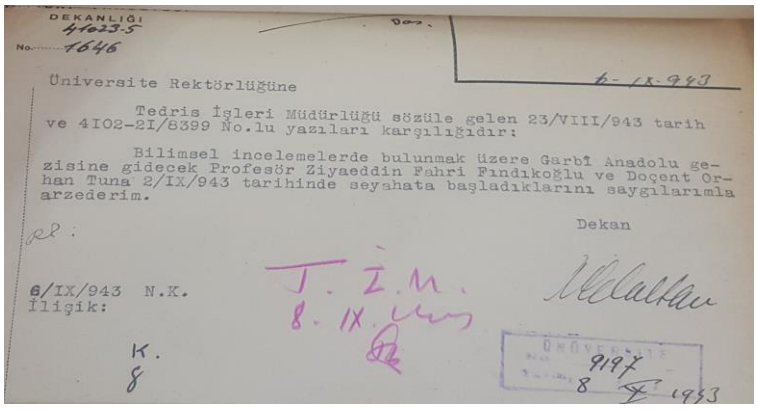

DEKANLIĞI
4023-5
No. 7646

Doç.

6-IX-943

Üniversite Rektörlüğüne

Tedris İşleri Müdürlüğü sözüle gelen 23/VIII/943 tarih ve 4102-2I/8399 No.lu yazıları karşılığıdır:

Bilimsel incelemelerde bulunmak üzere Garbî Anadolu gezisine gidecek Profesör Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Doçent Orhan Tuna 2/IX/943 tarihinde seyahata başladıklarını saygılarımla arzederim.

Dekan

6/IX/943 N.K.
İlişik:

T. İ. M.
8. IX.

K.
8

ÜNİVERSİTE
No. 9197
8 IX 1943

Resim 6.17. Gerhard Kessler'in Çalışma Arkadaşları Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Doç. Dr. Orhan Tuna'nın Anadolu İllerine Yapacağı Bilimsel İnceleme Gezileri Hakkında İ. Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı Tarafından İ. Ü. Rektörlüğü'ne Yazılan 6 Eylül 1943 Tarihli Yazı

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Kessler'e, yapmış olduğu bu bilimsel inceleme gezilerinde eşlik etmiş olan çalışma arkadaşı Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974), birlikte yapmış oldukları bu gezilerle ilgili şu anekdotları aktarır; (Fındıkoğlu, 1963)

> "Sanayi müesseselerinde bizzat yaşanan bir sosyal tecrübe fikrini öğrencilerine ve bizler gibi genç meslekdaşlarına yaşatmak için sık sık mesleki geziler düzenlemiştir. Türkiye'nin sahipsiz çocuk meselesine sahip çıkmaya çalışmış, perişan kooperatifçiliğimizin dertlerine derman aramıştır."

Fındıkoğlu, Kessler'in İstanbul'da yapmış olduğu bir takım çalışmalarından ise şöyle bahseder; (Fındıkoğlu, 1963)

> "İstanbul Belediyesi'nin yaptığı hizmetlere, o zaman Belediye İktisat Müdürü olan Asım Süreyya (İloğlu) Bey'in delâletiyle rehberlik etmeye gayret etmiş, Türkiye'de ilk neşriyat olarak belediye tarafından bastırılan 'Büyük Şehirlerin İçtimai Çehresi ve Zamanımızda Büyük Bir Şehirden Beklenen Vazifeler' adlı risalesini 1934 yılında neşretmiş, nihayet İstanbul'un cadde ve sokaklarını dolduran dilenciler için islâhaneler ve iş yerleri kurmayı düşünmüş, sokaklarda hayvanlara işkence edenleri, önce konuşmaya çabaladığı sevimli Türkçesiyle aydınlatmaya gayret etmiş, aydınlanmayı kabul etmeyenleri, Şişli'deki Hayvanları Koruma Cemiyeti'ne bizzat giderek şikayet etmiştir."

Gerhard Kessler, Jena Üniversitesi'nde gerçekleştirmiş olduğu konut sorunlarıyla ilgili yapmış olduğu çalışmalarını burada da sürdürmüş, Türkiye'de yapmış olduğu çalışmalarının arasında ülkedeki konut sorunlarıyla da ilgilenmiş ve bu konu çalışmalarında önemli yer tutmuştur. Özellikle Hereke'de işçiler için evlerden oluşan sitelerin oluşturulmasındaki katkıları bu konu adına önemli bir örnek teşkil etmektedir. Tekeli, Kessler'in kaleme aldığı bir yazısında, kendisinin ilk İstanbul'a gelişi sırasında trende seyahat ederken Yedikule-Sirkeci arasında bulunan yoksul ve harap evleri gördüğünde çok etkilendiğini yazmış olduğunu belirtir. (Tekeli, 2004) Muhtemelen yaşadığı bu olay Kessler'i çalışmalarında bu sorun üzerine eğilmeye yöneltmişti. Kessler 1949 yılında, Zeki Sayar (1905-2001), Abidin Mortaş (1904-1963) ve Abdullah Ziya Kozanoğlu (1906-1966) tarafından 1931 yılında Türkiye'nin ilk mimarlık dergisi olarak yayın hayatına başlayan Arkitekt Dergisi'nde yayımladığı ve Ekmel Zadil (1912-1988) tarafından Türkçeye aktarılan, "*İstanbul'da Mesken Darlığı, Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı"* adlı çalışmasında, ele aldığı konuları şöyle aktarır; (Kessler, 1949)

> "Büyük şehirlerin mesken meseleleri 100 senedir iktisatçıları, mimarları, içtimai siyasetçileri ve komün politikacılarını meşgul etmektedir. Ancak, mesken meselelerine gösterilen bu alâka hiç bir vakit zengin üst tabakanın, büyük servet sahipleri veya yüksek gelirli şehir sahiplerine karşı değil, bilâkis büyük şehirlerde yaşayan halkın %85-95'ini teşkil eden dar gelirlilerin yani, müstakil küçük orta tabakanın, memur ve müstahdemlerin büyük kitlesinin, bütün fabrika işçilerinin, ev sanayi işçilerinin ve nakliye işçilerinin, hattâ küçük rantielerin, malûl ve dulların meskenlerine karşıdır. Benim mütalâa ve tekliflerim de mahdut miktardaki tediye kabiliyetini haiz zengin üst tabakanın villa ve apartmanları ile

değil, fakat sadece İstanbul'daki bütün meskenlerin %85-95'ini teşki eden bu 'halk meskenleri' ile meşgul olacaktır. Hakikaten de bütün İstanbul'daki zengin üst tabaka ile geniş halk kitlesinin mesken şartları arasındaki farklar, Avrupa'nın hemen bütün şehirlerindekilerden daha fazladır."

Kessler adı geçen makalede ayrıca, İstanbul'daki konut sorunuyla ilgili ise, şu tespitlerde bulunmuştur; (Fildiş, 2019)

"37 seneden beri Avrupa'nın büyük kısmının mesken meseleleriyle meşgulüm. Bu bahisler üzerine dört muhtelif üniversitede ders takrir edip yazılar yazdım ve aynı zamanda da Almanya'daki vatanımda mesken inşaatının ameli davaları ile bizzat meşgul oldum…Londra, Liverpool, Birmingham'daki Slums (gecekondu) tabir edilen perişanlık arz eden harap iamet mıntıkalarını biliyorum. Berlin, Viyana ve Peşte'nin korkunç kira kışlalarını biliyorum. İtalya'nın sahil ve Polonya'nın maden işçileri şehirlerindeki mesken sefaletlerini biliyorum. Hamburg ve Riga'daki ikamet semtlerini biliyorum. Birçok bakımsız eski şehirlerin mevcut olduğunu ve yeni sanayi şehirlerinde düşüncesiz hatta merhametsizce vücuda getirilmiş bir nevi kitle karargâhı olan ikametgâhları da biliyorum ve bütün bunları bizzat görmüş, müşahede etmiş bir insan sıfatıyla biliyorum. Bükreş'te de uzun müddet yaşadım ve Yunanistan maada bütün Balkan memleketlerinde bulundum. Fakat İstanbul'daki kadar mebzul mesken sefaleti hüküm süren başka hiçbir şehir bilmiyorum."

Resim 6.18. Kessler'in, "*İstanbul'da Mesken Darlığı, Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı*" Adlı Makalesinin Yayımlandığı Arkitekt Dergisi'nin 1949 Yılındaki 5-6. Sayısı

Kaynak: Mimarlar Odası ARKİTEKT Veritabanı

Kessler, 1940'lı yılların sonlarına doğru yapmış olduğu çalışmalarında, Türkiye'de yaşanan gecekondu sorununa eğilmiş ve bu konuda çeşitli yazılar kaleme almıştır. Bu yazılarında, II. Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye'de göçlerden dolayı yaşanan konut problemlerini ele alırken, gecekonduların yıkılarak engellenmesi yerine, bu kişilere devlet tarafından konut sahibi olabilmeleri konusunda yardımcı olunması gerektiğini savunmuş, ayrıca inşaat faaliyetlerinin denetlenmesi konusunda da belediyelere önemli görevler düştüğünü belirtmiştir. (Tekeli, 2004- Fildiş, 2019) Üniversitedeki asistanlarından Prof. Dr. Ekmel Zadil (1912-1988)'in 1949 yılında Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi'nde yayımlanan "*İstanbul' da Mesken Meselesi ve Gecekondular"* adlı çalışması, ayrıca Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) tarafından kaleme alınan "*Türk Şehirleri İçinde Zonguldak'ın Hususi Mahiyeti"* adlı çalışması Kessler'in katkılarıyla memleket çapında yapılmış olan çalışmalara örnektir. (Arlı, 2005)

Kessler, kentlerdeki yaşam üzerine yapmış olduğu çalışmalarında, şehirlere tarihsel bir anlam yüklemekle birlikte, çağdaş bir dünya düzenin şehirlerden idare edildiğinin, aynı zamanda sanayileşmenin ortaya çıkarmış olduğu modern şehirlerin öneminin üzerinde durmuştur. 1935 yılında yayımladığı ve Refii Şükrü Suvla (1908-1962) tarafından Türkçeye tercüme edilen, "*Şehrin Tarihi ve Sosyal Fonksiyonu"* adlı çalışmasında şehirlerin önemi konusundaki görüşleri şöyledir; (Fildiş, 2019)

> "Hakikatte şehrin, ticaret ve münakalesi ile, idare ve kazai içtihatları ile, sanayi ve mektepleri ile, güzel sanatlara ve ilme alaka ve hizmeti ile bütün memleketin üzerinde ihtimamkar, müsmir ve terakkiye teşvik eden bir rolü vardır…Liman, asri çarşı, iskele, istasyon, otel, banka, borsa, büyük kahvehaneler, telsiz telefon mürsileleri, tayyare istasyonları hep asri şehrin tesisatıdır."

Kessler ayrıca konut sorunlarıyla ilgili olarak, Ankara'da kurulan ilk konut kooperatifi olan Bahçelievler Yapı Kooperatifi'nin sözleşme metinlerinin hazırlanması aşamasında 1934 yılında Ankara'ya davet edilerek burada, "*Yapı Kooperatifleri"* adı altında bir konferans vermiş ve bu konferansı dönemin 20 Haziran 1934 tarihli Hakimiye Milliye Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Ancak, kooperatiflerin asıl amacının ve başarısının birlikte tasarruf etmek, kredi sağlamak ve yine birlikte binalara ve yapı alanlarına sahip olmak olduğunu savunan ve kooperatifçiliği, ülkedeki sosyal adalet alanlarından biri olarak değerlendiren Kessler, bu alanda yapılan kötü uygulamalardan her zaman şikayetçi olmuş, bu duruma bir örnek teşkil eden, Bahçelievler Yapı Kooperatifi'nin, kendi düşüncelerinin aksine, toplumdaki ihtiyaç sahipleri yerine bürokratik camiaya imtiyazlar tanımasından ötürü büyük rahatsızlık duymuştur. (Fındıkoğlu 1963-Tekeli, 2004)

Ahlâki prensiplere çok önem veren, ahlâki prensiplerin siyasi anlamda da çok önemli olduğuna inanan Kessler'e göre, akılla ilişkilendirdiği ve bireylerin içgüdülerinden etkilendiğini düşündüğü ahlâk olgusunun, toplumu oluşturan bireylerin, yaşadıkları topluma olan sosyal bağlılıklarından meydana geldiğini ifade etmektedir.

(Ceylan, 2009) Bu konuda Alman felsefesinin kurucularından Immanuel Kant (1724-1804)'ın görüşlerine katılan Kessler, 1942-1943 döneminde verdiği ve Orhan Tuna tarafından Türkçeye aktarılan, "*Siyaset ve Ahlâk"* konulu Üniversite Konferansı'nda, devletin siyasi anlamdaki ahlâki duruşu konusunda şunlara değinir; (Tuna, 1963)

> "Bazı çevreler siyasetin ahlâkla hiç bir münasebeti olmadığını söylemekte…Halbuki ben bizzat Kant'ın telâkkisine inanıyorum ve bundan dolayı siyaset ile ahlâk arasındaki anlaşamamazlık bütün cetin ve çetrefil taraflariyle karşımda durmaktadır…Politikada hemen hergün yalanlar ve sözden dönmelerle karşılaşmaktayız…Gerçekten bazı hallerde devletin, ahlâk kaidelerine asla riayet etmeyen bir takım kriminal insanların eline düştüğü görülmektedir.Bu insanlar…hukuku kendi dilediklerine göre değiştirmekte veya ayaklar altına almakta ve bütün iktidar vasıtalarını kendi maksatlarına varabilmek için açıkça kötüye kullanmaktadırlar…Şu halde siyaset ve ahlâk meselesini hâk ve hukuk bakımından düşünmek lazımdır…Siyasi iktidar ahlâken düşük ve suç işlemeğe istidatlı olan insanların eline geçtiği takdirde, düzgün işleyen bir politikadan bahsetmeğe elbette imkân yoktur…Kant'ın bahsettiği ahlâk kanununun ebedî iktidarı tarihte daima muzaffer olmuştur…Eğer bizler vicdanımızdan gelen sesi erkekçe takip edersek, zafer gününü görmesek bile, nihayet ahlâka aykırı bütün siyasetlerin yıkılıp perişan olacaklarından asla şüpheye düşmemekliğimiz lâzımdır."

Kessler'e göre, devlet idarecilerinin ve bu suretle bütün toplumun daha iyi, gelişmiş ve daha adil bir adalet sistemine sahip olmasına olanak sağlayan sosyal politika, önemli ölçüde ahlâk çerçevesi içerisinde ele alınmak durumundadır. (Taşçı, 2010)

Gerhard Kessler'in ülkemizde kaldığı yıllar boyunca üniversitedeki akademik faaliyetlerinin değerlendirmesini, Prof. Dr. Orhan Tuna (1910-1987); "*...Kessler hoca memleketimizde...gerçekten otoriter bir siyasi sistem içinde dahi derslerinde, konferanslarında ve seminerlerinde ve neşriyatında daima insanlık haklarını, hür sendikacılık ve kendi kendine yardım fikirlerini müdafaa etmiş, Türkiye'nin şartlar müsaade eder etmez bu yola gideceğini ve gitmek zorunda olacağını telkine çalışmıştır"* diyerek yapar ve Kessler'in akademik faaliyetlerinin yanında ülkemizde yapmış olduğu bütün bu çalışmalardan şu cümlelerle bahseder; (Tuna, 1963-Tuna, 1964)

> "Yurdumuzda sendikacılık hareketlerinin, kooperatifçilik cereyanlarının, kendi kendine yardım rejiminin doğup yerleşmesinde yorulmak bilmez bir gayretle çalışmış, resmi ve şekli vazifelerinin pek çok dışına çıkarak, bütün vaktini bu hareketlere rehberlik edecek insanların yetişmesine harcamış, bu hususta hiç bir şahış ve teşekkülden en küçük bir maddi karşılık beklememiştir."

Kessler, Almanya'da 1930'lu yıllardan itibaren, aynı zamanda kendisinin ilgi alanı da olan Onomatoloji (soy bilimi) üzerine de çalışmalarda bulunmuştur. O dönemde Almanya'da soy bilimi ve iktisat ilişkisini harmanlayarak bu alanda bir çok çalışma yayımlamış olan Kessler'in bu çalışmalarını Baş şöyle yorumlar; (Baş, 2014)

> "Yahudilere ve farklı ırklara karşı yoğun baskı uygulandığı bir dönemde Kessler'in bu çalışmaları dışarıdan sanki Nazi rejiminin ayrımcılık politikasını destekliyor gibi bir izlenim verebilir, halbuki Kessler'in çalışmalarının tam tersi bir istikamette, özellikle Yahudilerin nasıl Almanlaştığına işaret ettiği görülmektedir."

Kessler'in 1940'lı yıllarda yapmış olduğu, Türkiye'deki Alman isimleri hakkındaki çalışması ise, kendisinin soy bilimi alanındaki çalışmalarına bir örnektir. Söz konusu olan bu çalışması o yıllarda Almanya'da yayımlanmıştır. (Çelebi & Kızılçelik, 2002) Kessler'in bu ilgi alanıyla alakalı olarak, Neumark şunları ifade eder; (Neumark, 2017: 80, 81)

> "Kessler'in…aile tarihçeleri tutmak gibi (buna Hitler'inki de dahildi) değişik hobileri vardı. Yahudi soy isimleri, onun özel ilgisini çekiyordu ki bu isimleri bir çok yayınında iktisat tarihi, sosyal ve dinî bakış açıları altında incelemiştir. Kessler'in mezheplere göre ayrılmış 'Soyadı' serileri içeren bir kaç kart kutusu vardı. Bir gün ona, benim adımı taşıyanların da kataloğunda bulunup bulunmadığımı sordum. Hemen ertesi gün önüme Neumark isimli, sayısı beşten az olmayan kart koydu."

Kessler'in, soy bilimi üzerine yapmış olduğu çalışmaları arasında; Almanya'da yaşayan Yahudi ailelerinin -1935 yılında Leipzig'de yayımladığı, "*Die Familiennamen der Juden in Deutschland"* (Almanya'daki Yahudilerin Soyadları) adlı çalışması buna örnektir-, Yahudilikten Hristiyanlık dinine geçen ailelerin, Doğu Prusya (Avusturya)'da Salzburg şehrinde yaşayan ailelerin ve 1879 yılında yapmış olduğu çalışmalarla, Leipzig'de ilk deneysel psikoloji laboratuvarının kurucusu olan Alman psikolog Wilhelm Maximilian Wundt (1832-1920)'un soy bilimi ile ilgili konular yer almaktadır. (Baş, 2014)

Kessler hoca ayrıca, ülkemizde ekmek, kuyumculuk, bakır gibi bir çok sanayi ürünlerinin büyük bir çoğunluğunun küçük sanatlar tarafından üretildiğini dikkat çekmiş olmakla birlikte, Türkiye'deki küçük sanatlar konusuyla da önemli ölçüde ilgilenmiştir. Kessler, bu konuyla alakalı şu tavsiyede bulunur; (Kessler, 1939b)

> "Hali hazırın küçük san'atları dahi kooperatifçi zihmiyetli, kendi kendine yardıma ve makul bir sevk ve idareye muhtaçtır…Şayet küçük sanayi erbabı meslekî bakımdan sistemli bir surette yetiştirilecek olursa, Anadolu'nun ziraat bölgelerinde kâin şehirlerde hâlen mevcut bulunan küçük san'atler daha uzun zaman idamei mevcudiyet edebilirler. Fabrikalar inkişaf ederek memlekette makine ve otomobil mevcudu artar ve ikametgâh inşaatı da modernize edilirse, bugün küçük san'atlarla iştigal eden demirciler ve bilûmum inşaat ustaları, büyük bir istikbale namzet olurlar."

Kessler, düşüncelerinin temel kalkış noktasını şekillendiren kendi kendine yardım ilkesini, Türkiye'deki küçük sanatlar konusuyla da ilişkilendirerek şöyle devam eder; (Kessler, 1939b)

> "Kooperatifçi zihniyete istinad eden kendi kendine yardımın, ham maddenin müştereken mübayaasında, esnafa mahsus kredi teşkilâtının ihdasında, defter tutma usullerinde, maliyet fiatının hesap edilmesinde, âlât ve edevatın ıslahında, çıraklık sisteminin tatbikinde ve sair bir çok hususlarda küçük sanayie müteaddit ve muhtelif hizmet ve faydaları vardır."

Prof. Dr. Orhan Tuna (1910-1987)'nın, 1940 yılında hazırlamış olduğu, "*Türkiye'de Küçük Sanatlar"* konulu doçentlik tezinin danışmanlığını yapmış olan Kessler'in bu konuya verdiği önemi Tuna, hocasının bir anısından yola çıkarak şöyle aktarır; (Tuna; 1963)

> "Bir gün Türk hocalardan biri ile Üniversitenin Bakırcılar kapısından çıkarken, yol arkadaşının kendisine, 'günün birinde bütün bu bakırcı atelyeleri ortadan kalkacaktır' demesi üzerine, nasıl isyan ettiğini ve 'bu asla mukadder bir akibet değildir. Mükemmel mevzuat ve bu mevzuata dayanan mükemmel teşkilât sayesinde Türkiye'de küçük sanatlar gerilemek değil, bilâkis ileri götürülmek istidadındadır' şeklinde cevap verdiğini her vesile ile anlatırdı."

Türkiye'de bulunduğu yıllar içinde sosyoloji ve sosyal politikalar alanında bir çok çalışma gerçekleştirmiş olan Kessler'in bu yıllarını, Sosyolog Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) şöyle değerlendirir; (Fındıkoğlu, 1963)

> "Profesör 1951'de Türkiye'yi terk ettiğine göre 1934'den sonra geçen 17 senelik hocalık hayatının on senesini hem Sosyoloji, hem Sosyal Siyaset öğretimi ile, son yedi senesini ise yalnız Sosyal Siyaset ve ona dahil sayılan kooperatifçilik ve şehircilik tedrisatı ile geçirmiştir."

Sonuç olarak Kessler, yeni Türkiye'nin sosyal politikalar anlamında bir çok sorunları olduğunu belirtirken, bu konuda Türkiye'nin yetiştireceği sosyal politikacılara önemli ihtiyaç olduğunu belirtirken, 1713-1740 dönemi Prusya Kralı I. Friedrich Wilhelm (1688-1740)'in, "*Ben insanları en büyük servet addederim"* sözünden yola çıkarak, şu tavsiyede bulunur; (Kessler, 1939b)

> "Türkiye sağlam seciyeli, halûk ve çalışkan vatandaşlara maliktir. Türklerde yaşama zevki ve yaşama arzusu çok büyüktür: Türk velûdddur, Türk halkı fazla çocuğa sahiptir. Yeter ki memleketin bu büyük servetinden istifade hususunda durendiş (öngörülü) rehberler ve işten anlar sosyal siyasetçiler eksik olmasın."

6.4. Eserleri

<u>Türkiye'deki Eserleri:</u>

- Sosyoloji Notları, İÜHF Talebe Cemiyeti Yayını, 1933
- Sosyal Cephe (Sozialer Front), 1933 (25 Aralık 1933 tarihinde Halkevi'nde verdiği ilk konferansı)

- İçtimaiyat ve İçtimai Siyaset Dersleri Hakkında Rapor, 1934

  (Kessler'in hazırlamış olduğu bu rapor 1950 yılında, İş Dergisi'nin, Cilt 17, 113. sayısında yayımlanmıştır.)

- Sosyoloji (Sozioloqie), Çev: Hikmet Sadık Somay, İÜHF Talebe Cemiyeti Yayını, 1934

- "Kapitalizmin Sosyal Meseleleri", Çev: Hikmet Sadık Somay, *"Ökonominin Bugünkü Meseleleri"* (Economic Issues of Today), İstanbul Üniversitesi Hukuk Talebesi Cemiyeti, 1934

- Türkiye'de Sosyal Sigorta, Çev: Ekmel Zadil, 1934

- Yapı Kooperatifleri, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayını, Ankara 1934

  ("Yapı Kooperatifleri" adı altında Ankara'da bir konferans veren Kessler'in bu konferansı aynı zamanda, Karınca Dergisi'nde ve 20 Haziran 1934 tarihli Hakimiye Milliye Gazetesi'nde yayımlanmıştır.)

- Büyük Şehirlerin İçtimai Çehresi ve Zamanımızda Büyük Bir Şehirden Beklenen Vazifeler, Çev: Asım Süreyya İloğlu, Belediye Matbaası, 1934

  (Bu çalışma, İstanbul Belediye Memurları Kooperatifi'nin birinci yıl dönümü dolayısıyla halkevinde verdiği konferansıdır.)

- Ameli İçtimaiyat Bahisleri: Kinderschutz (Çocuk Himayesi), İş Dergisi, Sayı 2, 1934

- Sanayi Amelesi Meselesi, Çev: Hikmet Sadık Somay, İktisat ve Ticaret Mecmuası, 1934

- Türkiye'de Sosyolojinin Vazifeleri, Çev: Hikmet Sadık Somay, Mülkiye Mecmuası, Sayı 35, 1934

- 18. Asırda Prusya Devlet Kapitalizmi ve Teşviki Sanayiin Berlin'deki Tesirleri, Çev: Hikmet Sadık Somay, İÜHFM, Cilt 1, Sayı 1, 1935

- Şehrin Tarihi ve Sosyal Fonksiyonu, Çev: Refii Şükrü Suvla, İÜHFM, Cilt 1, Sayı 4, 1935 (Komün Bilgisinin Esas Meseleleri, İÜHF İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Yayını, İstanbul 1936)

- Sosyal Sigortanın Şartları, Çev: Hikmet Sadık Somay, Mülkiye Mecmuası, Sayı 50, 1935

- Mesken Siyasasına Ait Ekonomik ve Teknik Meseleler, Çev: Muhlis Ete, İÜHFM, Cilt 1, Sayı 4, 1935

- Sosyoloji Dersleri, Çev: Refii Şükrü Suvla, İÜHF Talebe Cemiyeti Yayını, 1936

- Şehir Tipleri ve Şehre Müteallik Meseleler, Çev: Hikmet Sadık Somay, *"Komün Bilgisinin Esas Meseleleri"*, İÜHF İktisat ve İçtimaiyat Enstitsü Yayını, İstanbul 1936

- Beynelmilel Nüfus Meselesi (Üniversite Konferansları 1935-1936), Çev: Muhlis Ete, 1937

- İktisat Fakültesi Açılış Dersi (Üniversite Konferansları 1936-1937), Çev: Sabri F. Ülgener, 1937

- Avrupa'da ve Doğu'da İçtimai Sınıflar (Die Soziale Klassen in Europa und im Orient), Çev: Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, İş Dergisi, Sayı 5, 1937

- Sosyal Siyaset ve Ekonomi Siyaseti, Çev: Sabri F. Ülgener, İÜHFM, Cilt 3, Sayı 1, Ocak 1937

  (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin açılış tarihi olan 4 Şubat 1937 günü Kessler tarafından verilen konferans)

- Cemiyet ve Tarifi, İş Dergisi, 1937

- Hegel, Ranke ve Spengler'de Tarih Felsefesi, Çev: Fahri Fındıkoğlu, İş Dergisi, Sayı 9, 1937

- Türk İş Kanunu (Das Türkische Arbeitsgesetz), Çev: Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, İş Dergisi, Sayı 11, 1937, Hukuk Gazetesi, Sayı 31/32/33/34/35/36, 1937 ve İstanbul Baro Mecmuası, Cilt 11, Sayı 12, 1937

  (Bu çalışma aynı zamanda İstanbul Halkevinde verdiği konferansıdır.)

- İçtimaiyatta Üç Prensip Hakkında, Çev: Fahri Fındıkoğlu, İş Dergisi, Sayı 10, 1937

- Almanya'da Türk Kanı, Çev: Refii Şükrü Suvla, İÜHFM, Cilt 3, Sayı 2, 1937

- Hürriyet, Çev: Şinasi Altındağ, Yücel Edebiyat Dergisi, 1937

- Beşer ve Tabiat, Çev: Hıfzı Veldet, Yücel Edebiyat Dergisi, Mart 1937

- Tarih Felsefesi Meseleleri (Üniversite Konferansları 1937-1938), Çev: Sabri F. Ülgener, İÜHFM, Cilt 4, Sayı 16, Ocak 1938

- Tasarruf Sandıkları, Çev: Sabri F. Ülgener, Mülkiye Mecmuası, Sayı 83, 1938

(16 Aralık 1937 tarihinde fakültede İktisat Günü dolayısıyla verdiği konferans)

- İçtimaiyata Başlangıç (Einführung in die Gesellschaftslehre), Çev: Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, İÜİF Yayını, 1938

- Halk Karakteri (Üniversite Konferansları 1938-1939), Çev: Orhan Tuna, 1939

- Türkiye'nin İçtimai Siyaset Meseleleri (Die Socialpolitischen Probleme Der Türkei), Çev: Orhan Tuna, İÜİFM, Sayı 1, Ocak 1939

- Bibliyografya: Şevket Raşit Hatipoğlu'nun (1898-1973), "*Türk İktisadiyatı Hakkında Tetkikler"* ve "*Türkiye'de Ziraat Buhranı"* adlı kitaplarının incelemesi, Çev: A. Kemal, İş Dergisi, Sayı 18, 1939

- Devletin Bugünkü Tipleri (Üniversite Konferansları 1939-1940), Çev: Orhan Tuna, 1940

- Kooperatifçilik (Genossenschaftswesen), Çev: Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, İÜİF Yayını, 1940

- Kooperatifin Beşiği, İktisadi Yürüyüş, 1940

- Kooperatifin Tarifi, Ülkü Halkevleri Yayın Organı, Eylül 1940

- İktisat Tarihi (Wirtschaftsgeschichte), Çev: Orhan Tuna & Sabri Ülgener, 1940

- Spengler'in İnhitat Felsefesi, İş Dergisi, 1940

- Harp ve Ahlak (Üniversite Konferansları 1940-1941), Çev: Orhan Tuna, 1941

- Türkiye'nin İçtimai Siyaset Meselelerine Ait Mülâhazalar, Çev: Orhan Tuna, İÜİFM, Cilt 2, 1940

- Bibliyografya: Ernst Reuter'in "Komün Bilgisi", İÜİFM, Cilt 2, 1940

- İçtimaiyata Başlangıç, Çev: Hilmi Ziya Ülken, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Ocak 1941
- Türkiye'de İş ve İşçi Bulma Teşkilatı, Çev: Orhan Tuna, İş Dergisi, Sayı 32, 1942
- Werner Sombart ve İktisat Tarihi, Çev: Orhan Tuna, İÜİFM, Cilt 3, Sayı 1-2, Ocak 1942
- Bibliyografya: "Die Haushaltungsrechnung" hakkında, İÜİFM, Cilt 3, 1942
- İçtimai Sigortaya Ait Meseleler, Çev: Orhan Tuna, İş Dergisi, Sayı 29, 1942
- Siyaset ve Ahlâk (Üniversite Konferansları 1942-1943), Çev: Orhan Tuna
- Türkiye'de Çocuk Say'i, Çev: Orhan Tuna, İş Dergisi, Cilt 9, Sayı 34, 1943
- Kapitalizmin Sosyal Meseleleri, Çev: Hikmet Somay, 1943
- Werner Sombart'ın Alman Sosyalizmi, Çev: Orhan Tuna, İÜİFM, Cilt 4, 1943
- Übernahme Fremden Kulturgutes (Yabancı Kültürleri Devralmak), İÜİFM, Cilt 6, Sayı 1-2, 1944
- Türk İş İstatistikleri, Çev: Orhan Tuna, İÜİFM, Cilt 4, Sayı 3, 1944
- Avrupa'da Ziraat Rejimleri ve Ziraat Reformları, İÜİFM, Cilt 4, Sayı 4, 1944
- Zamanımızın İçtimai Buhranı (Üniversite Konferansları 1944-1945)
- İçtimai Siyaset (Sozialpolitik), Çev: Orhan Tuna, Gençlik Kitabevi Yayını, 1945 (İlk Sosyal Politika ders kitabı)
- Bibliyografya: Tarihçi Robert Anhegger (1911-2001)'in, İÜEF Alman Dili Filoloji Bölümü için hazırladığı "*Eski Almanca Antolojisi"* adlı kitabı hakkında, İÜİFM, Cilt 7
- Çalışma Bakanlığımızın Teşkilatı Hakkında Düşünceler, Çev: Orhan Tuna, Türk Ekonomisi, Sayı 50, Ankara 1947
- Türk İş Kanunu, Türk Ekonomisi, Sayı 58, 1948
- Türk İş Kanunu, Çev: Orhan Tuna, Türk Ekonomisi, Sayı 59 (Türkiye Ekonomi Kurumu'nda verdiği konferans)

- İşçi Sendikalarının Vazifeleri ve Karşılaştıkları Güçlükler, Çev: Ekmel Zadil, Sosyal Siyaset Konferansları, 1948

- Yapı Kooperatiflerinin Tatbikatı, Çev: Ekmel Zadil, Türk Ekonomisi, Temmuz 1948

- Zonguldak ve Karabük'teki Çalışma Şartları, Çev: Ekmel Zadil, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 2, Ocak 1949

- İstanbul'da Mesken Darlığı, Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı, Çev: Ekmek Zadil, Arkitekt, 1949

- Almanya'da Dil Tasfiyesi, Çev: Ekmel Zadil, Alman ve Macar Dillerinde Özleşme-Birinci Dil Kongresi, 1949 (Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972)

- Garp Memleketlerinde İşçi Zümresinin Durumu, Çev: Ekmel Zadil, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 3, 1950

- Sosyal Sigorta, Çev: Ekmel Zadil, MTTB İstanbul İktisat Derneği Yayınları, 1950

- Komün Politikası, Çev: Ekmel Zadil, MTTB İstanbul İktisat Derneği Yayınları, 1950

- Bir Otobiyografi: Kendi Hayat Yolum, İş Dergisi, Sayı 113, 1950

  (Bu otobiyografi ayrıca, Sosyal Siyaset Konferansları olarak 1964 yılında da yayımlanmıştır.)

- Yabancı Kültür Kıymetlerinin Benimsenmesi Meselesi, Çev: Orhan Tuna, İÜİFM, Cilt 6

- Spiel und Kultur (Oyun ve Kültür), İÜİFM, Cilt 6, Sayı 3-4

- İstanbul Belediyesi İktisat Müdürlüğü'nün Selahiyet ve Teşkilatı Hakkında Rapor (Ernst Reuter, Hikmet Sadık Somay ve Muhlis Ete ile birlikte), Belediye Matbaası, İstanbul 1951

- İş Kanunumuza Göre Grev ve Lokavtlar, Çev: Safa Ş. Erkün, İstanbul Barosu Dergisi, 1953

- Sosyoloji Tarihimizde Kessler Raporu, İş ve Düşünce Dergisi, Cilt 30, Sayı 245

1934-1946 Yılları Arasında Mülkiye Mecmuası'nda Yayımlanmış Olan Diğer Yazıları:

- Türkiye'de İçtimai Siyaset, Çev: Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Sayı 82
- İstanbul'un Mesken Meseleleri I, Sayı 185, Ağustos 1946
- İstanbul'un Mesken Meseleleri II, Sayı 186, 1946

1934-1945 Yılları Arasında Hukuk Gazetesi'nde Yayımlanmış Olan Yazıları:

- Kapitalizmin Menfaatleri ve Tehlikeleri, Sayı 7
- Mülkiyete Dair Bazı Mülahazalar, Çev: Hikmet Sadık Somay, Sayı 13
- Türk Kooperatif Hukukuna Dair Meseleler, Çev: Ferruh İnce, Sayı 49, 50, 51, 52
- Kooperatif Hukuku, Çev: Fahri Hakçobanı, Sayı 63, 64, 65, 66

1934-1952 Yılları Arasında İş Dergisi'nde Yayımlanmış Olan Diğer Yazıları:

- Tarih Felsefesi II, Çev: Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Sayı 13
- Geschichtsphilosophie des "Untergantes", Sayı 23-24
- Bibliyografya: Prof. Dr. Ali Kemal Yiğitoğlu (1902-1955)'nun "*Türk İktisadiyatında Ormancılığın Yeri ve Ehemmiyeti"* (Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara 1941) adlı kitabı hakkında tanıtım yazısı, Sayı 29
- İçtimai Sigortaya Ait Meseleler II, Çev: Orhan Tuna, Sayı 30-31
- Beveridge Planı I, Sayı 41
- Beveridge Planı II, Çev: Orhan Tuna, Sayı 43
- İstihlâk Kooperatifçiliğinin Hayati Meseleleri, Sayı 46
- Talebe Yurtları, Sayı 50-51
- İstanbul Gazetecileri Yardım Sandığı İçin Bir Nizamname Taslağı, Sayı 66

1946-1949 Yılları Arası Çalışma Dergisi'nde Yayımlanmış Olan Yazıları:

- Türk Kaza ve Analık Sigortası Primlerinin Miktarları Hakkında Teklifler I, Sayı 3

- Analık Sigortası, Sayı 4
- Tıbbi Bakım Sistemleri I, Sayı 5
- Tıbbi Bakım Sistemleri II, Sayı 6
- İşçi Hareketlerinin Hedefleri ve Yolları, Çev: Orhan Tuna, Sayı 16
- Sanayi Müfettişliğinin Teşkilat ve İcraatı, Çev: Ekmel Zadil, Sayı 27

Birlikte Yayınlanan Eserlerdeki Yazıları:

Prof. Dr. Cemil Bilsel (1879-1949), Ord. Prof. Ebül'ulâ Mardin (1881-1957) ve Ord. Prof. İbrahim Fazıl Pelin (1886-1944) için hazırlanan özel yayınlardaki yazıları;

- Milli ve Milletler Üstü Hukuk (Prof. Cemil Bilsel'e Armağan), Çev: Reşat Nalbantoğlu, 1939
- Koalisyon Hukuku (Prof. Ebül'ulâ Mardin'e Armağan), Çev: Orhan Tuna, 1944
- Grev, Lokavt, Kara Liste ve Boykot Gibi İş Mücadeleleri Hakkında Bazı Mülâhazalar (Ord. Prof. İbrahim Fazıl Pelin'in Hatırasına Armağan), 1948

Almanya'daki Eserleri:

- Die Deutschen Arbeitgeber Verbande (Alman İşveren Kuruluşları), 1907
- Die Nachtarbeit Jugendlicher Arbeiter (Genç İşçilerin Gece Çalışması), 1910
- Die Arbeitsnachweise der Arbeitgeberverbande (İşveren Kuruluşlarının Çalışma Biçimi- İşe Aracılık Yasası), 1911
- Die Siedlung der Heimstattengenossenschaft zu Jena (Jena'da Kooperatif Yerleşimleri), 1919
- Genossenschaftswesen (Kooperatifçilik), 1919

(Bu eser, 1940 yılında Türkçe'ye çevrilmiştir.)

- Der Neuaufbau des Deutschen Wirtschaftswesen (Alman Ekonomisinin Yeniden Kuruluşu), 1919
- Die Not des Mittelstandes und der Deutschen Gesellschaft (Orta Sınıfın ve Alman Toplumunun İhtiyaçları), Evangellisch-Sozialen Kongresses 1923

(30. Protestan-Sosyal Kongresi'ndeki çalışması)

- Staat und Gesellschaft (Devlet ve Toplum), Zeitschrift für die Gesamten Staatswissenschaften (Devlet Bilimleri Dergisi), 1927

- Die Lage der Deutschen Arbeiterschaft Seit 1914 (1914'den Günümüze Alman İşçilerinin Durumu), 1928

- Student in der Deutschen Gesellschaft (Üniversite Öğrencilerinin Alman Toplumundaki Yeri), 1929

- Arzt und Arbeiter (Hekim ve İşçi), Mannheim 1930
  (Bu çalışma Kessler'in, hekimlerin cemiyet içindeki görevleri ve işçilerle olan ilişkilerini konu alan, 13 Ekim 1929 tarihinde gerçekleştirdiği konferansını içerir.)

- Eigentum Evangelium und Gesetz (Mülk Müjdesi ve Kanun), Evangellisch-Sozialen Kongresses 1930
  (37. Protestan-Sosyal Kongresi'ndeki çalışması)

- Hochschule und Staat, in Krisis (Üniversite ve Devlet İçinde Kriz) Ein Politisches Manifest (Politik Bir Manifesto), Weimar 1932

- Kampf und Aufbau: Junge Deutsche Politik (Mücadele ve Kuruluş: Genç Alman Politikası), Leipzig, Mart 1933

- Staat und Wirtschaft in Vom Gestern zum Morgen, eine Gabe für Gertrud Baumer, Berlin 1933

- Wilhelm Wundts Ahnenerbe (Wilhelm Wundts'un Soy Mirası), 1933

- D. Daniel Heinrich Arnoldt und der Pietistenkreis in Königsberg, Altpreussische Geschlechterkunde, Königsberg 1934

- Die Familiennamen der Juden in Deutschland (Almanya'daki Yahudilerin Soyadları), Leipzig, 1935

- Schweizer im Berliner Frühkapitalismus, Neue Zürcher Zeitung, Zürih 1935

- Altpreussische Briefe an Johann Christoph Cottsched, Altpreussische Geschlechterkunde, Königsberg 1937

- Die Altpreussische Pfarrerfamilie Kluge, Altpreussische Geschlechterkunde, Königsberg 1937

- Die Familiennamen der Ostpreussischen Salzburger (Doğu Prusya Döneminde Salzburg'da Soyadları), Königsberg, 1937
- Die Familie Mühlpfort in Jena, Thüringer Fahnlein, Jena 1937
- Zur Herkunft Kurlandischer Pfarrerfamilien, Baltische Familiengeschichtliche, Mitteilungen, Dorpat 1937
- Die Anfange der Familie Günderrode, Familiengeschichtliche Blâtter, Leipzig 1937
- Judentaufen und Judenchristliche Familien in Ostpreussen, Familiengeschichtliche Blâtter (Doğu Prusya'da Yahudi Vaftizleri ve Yahudi-Hristiyan Aileleri), Leipzig 1938
- Die Familie von Tettau im Vogtland (Vogtland'daki Tettau Ailesi), Familiengeschichtliche Blâtter (Aile Öyküsü), Leipzig 1938
- Ahnen und Enkel, Neue Zürcher Zeitung, 1938
- Die Baltischen Familien Gray und Rehausen (Baltık Aileleri Gray ve Rehausen), Baltische Familiengeschichtliche (Baltık Ailesi Tarihi), Mitteilungen, Dorpat 1939

6.5. Alman Özgürlük Birliği (Deutscher Freiheitsbund)

Başlangıçta Gerhard Kessler (1883-1963) ve 4 Haziran 1935 tarihinde Türkiye'ye gelerek 1946 yılının sonlarına kadar 12 yıl boyunca ülkemizde kalan sosyal demokrat siyasetçi Ernst Reuter (1889-1953) tarafından Türkiye'deki Özgür Alman Grubu adı altında kurulan bu oluşum, 14 Ağustos 1943 tarihinde, Alexander Rüstow (1885-1963), Hans Wilbrandt (1903-1988), Friedrich Breusch (1903-1974) ve Curt Kosswig (1903-1982)'in de katılmasıyla birlikte Alman Özgürlük Birliği (Deutscher Freiheitsbund) adı altında oluşturulur. Türkiye'deki Alman ilticacılar tarafından Alman Özgürlük Birliği'nin oluşturulmasına zemin hazırlayan durum ise, 1943 yılının Haziran ayında Rusya'nın Krasnogorsk şehrinde "Bağımsız Alman Ulusal Komitesi" (Nationalkomites Freies Deutschland) adlı bir oluşumun faaliyete geçmiş olmasıdır. Bu oluşumun üyelerinden biri de Ernst Reuter'dir. (Hanlein, 2006)

Resim 6.19. Ernst Reuter (1889-1953) ve Eşi Hanna Reuter

Kaynak: *"Popüler Tarih"*, Ocak, 2001

Başlangıçta birbirleriyle tanışmayan Kessler ve Reuter, Alman meslektaşları Fritz Neumark (1900-1991) aracılığıyla tanışma imkanı bulmuşlar, sonrasında ise sıkı dost olan iki akademisyen, birlikte yaptıkları sohbetlerde ve siyasi çalışmalarında –ki Kessler kendi ülkesinde olduğu kadar, Türkiye'de bulunduğu yıllar içinde çok fazla siyasi faaliyetle ilgilenmemiştir- birbirlerinden fikir alışverişinde bulunmuşlardır.

Kessler ayrıca, karşılıklı bu tanışmanın öncesinde Reuter'in bilimsel çalışmalarıyla da ilgilenmiş ve kendisinin 1940 yılında Ankara Siyasal Bilgiler Okulu Yayınları tarafından yayımlanan ve Reuter tarafından verilen şehircilik ders notlarından oluşan, "*Komün Bilgisi, Şehirciliğe Giriş"* adlı kitabı üzerine bir makale kaleme almıştı. Reuter, 30 Temmuz 1941 tarihinde kardeşi Karl Reuter'e yazdığı mektubunda, henüz tanışma fırsatı bulamadığı akademisyen meslektaşı Gerhard Kessler'le ilgili, konuyla alakalı şu düşüncelerine yer vermişti; (Möckelmann, 2016: 214)

> "İstanbul'da yaşayan Porf. Kessler'le henüz karşılaşamadım. Fakat Türklerin çok saygı duyduğu biri olduğunu biliyorum. En son kitabım üzerine yazdığı çok olumlu bir makaleyi şimdi sana yolluyorum. Ankara'daki çalışmalarımla ilgilendiğini, onları beğenip onayladığını da yakın çevresine anlattıklarından biliyorum."

Ernst Reuter ve arkadaşları Alman Özgürlük Birliği'ni kurduktan sonra Reuter, Almanya'da yaşadığı dönemde Komünist Partisi'nde yaptığı çalışmalarından sonra, 1863 yılında kurulan Alman Sosyal Demokrat Partisi (SDP)'nde görev yaptığı dönemden partiden çalışma arkadaşı olan siyasetçi Albert Carl Grzesinski (1879-1947)'ye yolladığı 24 Ağustos 1943 tarihinde yazdığı ve Gerhard Kessler tarafından kaleme alınan, "*Was Soll Werden?"* (Ne Olacak?) başlıklı manifestoyu da eklediği mektubunda, birliğin kuruluşunu şu sözlerle bildirir; (Möckelmann, 2016: 263)

> "Benim gibi aynı görüşte olan ve biraraya gelmiş bazı profesörlerle buluşup görüşmek üzere İstanbul'a gitmek için yoğun çalışmalarım nedeniyle ancak

> ağustos başında zaman bulabildim…Aramızda oturup görüştük ve 'Alman Özgürlük Birliği' adı altında bir araya gelmeyi kararlaştırdık…Yurtdışında yaşayan ve Alman sorununun çözülmesi gerektiğine candan inanan bütün Hitler karşıtlarını temsil den bir dernek kurmakla, belki günün birinde Almanya'daki Almanları da yüreklendirip ümitlendirmeyi başaracağız."

Yapılan bu görüşmelere, Hitler aleyhtarı Alman hukukçu, aynı zamanda Kreisau direniş grubunun kurucusu Helmut James Graf von Moltke (1907-1945)'de katılmış, karşılıklı yapılan görüşmeler sonucunda Hitler ve Nazi ideolojisinin karşıtı olan akademisyenler tarafından Alman Özgürlük Birliği kurulmuştu. Reuter, 1944 yılı Mayıs ayında ise, Almanya'nın en eski siyasal partisi olan Alman Sosyal Demokrat Partisi (SDP)'nin eski yönetim kurulu üyelerine yazmış olduğu mektupta birliğin kurucu üyelerinden şöyle bahseder; (Yalçın, 2016: 303-Möckelmann, 2016: 264)

> "Hepsi de burada yaşayan, dürüst, inançlı ve Hitler'in devrilmesinden sonra Almanya' nın yeniden inşası aşamasında her koşulda çalışmaya hazır sığınmacılar."

Kurucularının hepsi Almanya'yı politik nedenlerden dolayı terketmek zorunda kalmış bilim insanlarıdır. Alman Özgürlük Birliği (Deutscher Freiheitsbund)'nin kuruluş amacı; Almanya'da yaşanan siyasi gelişmeleri araştırmak, tüm dünyayı ve Alman toplumunu Hitler'in nasyonal sosyalist rejimi hakkında bilgilendirmek, uyarmak ve bu rejim yıkıldıktan sonra demokrasi ve hukuk temelli yeni bir Alman devletini hayata geçirmekti. Birlik ayrıca, güçlü bir gelecek oluşturabilmek için, Nasyonal Sosyalistlerden intikam almak yerine hukuk kurallarına uyulması gerektiği mantığından yola çıkarak, yeniden inşa edilecek olan Almanya'da yeni bir toprak reformu yapılarak tarım kooperatifçiliğinin güçlendirilmesini, sanayi kuruluşlarının kamulaştırılmasını, her bir farklı görüşteki halkı temsil edebilecek partilerin kurulmasını, belediyeciliğin özerk olduğu, meslek kuruluşlarının bağımsız olarak çalışabildiği ayrıca, din dahil olmak üzere Almanya'da yaşayan bütün insanların her alanda özgürlüklerinin sağlanabildiği bir düzen amaçlamıştı. Almanya doğumlu diplomat Reiner Möckelmann (doğumu 1941)'ın, Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmış Almanlar arasında en cesur ve en yürekli olan diyerek tabir ettiği, birliğin kurucularından Gerhard Kessler'in, bu alanda gerçekleştirmiş olduğu çalışmaları şöyle anlatır; (Möckelmann, 2016: 213, 267)

> "Kolay kolay boyun eğmeyen bu insan Türkiye'de yaşadığı yıllarda öğrencilerine, Türk meslektaşlarına, diğer sığınmacılara, nasyonal sosyalizm yandaşlarına ve yabancı dostlarına Almanya'daki rejime karşı olduğunu hiç çekinmeden söylemiş, yerine göre konuşmalar yapmış, el ilanları dağıtmıştı."

Ancak o dönemde, Alman akademisyenlerin Türk hükümeti ile yapmış oldukları sözleşmeler dahilinde siyasetle uğraşmaları yasaktı. Ayrıca, Nazi hükümeti polis teşkilatının gizli ajanları İstanbul ve Ankara'da sürekli olarak faaliyetteydi ve Türkiye'ye sığınmış olan Almanlar bu ajanlar tarafından daima izlenmekteydi. Bu

durumdan en fazla nasibini alan ise Kessler'di. Özel ve akademik hayatında sürekli Alman hükümeti temsilcilerinin gözetiminde olan Kessler, devamlı başkonsolosluk ve büyükelçiliğe ziyaretler gerçekleştirerek, bu durumdan dolayı yaşamakta olduğu rahatsızlığı yetkililere bildirirdi. (Möckelmann, 2016: 213, 214) Tüm bu nedenlerden ötürü birliğin çalışmaları büyük bir gizlilik içinde gerçekleştirilir, birliğin toplantıları genellikle, 1935 yılında ülkemize gelerek Ankara Tarım Bakanlığı'nda görev alan Alman Profesör Hans Wilbrandt (1903-1988)'ın Burgaz Ada'daki evinde yapılırdı. (Möckelmann, 2016: 265)

Möckelmann ayrıca, birliğin kurucularından Ernst Reuter (1889-1953)'in de, Türkiye Cunhuriyeti Hükümeti ile imzalamış olduğu anlaşması dolayısıyla, Türkiye'de bulunduğu yıllardaki politik suskunluğunun son bulmasında, Gerhard Kessler'le tanışmasının etkili olduğunu söyler ve ekler; (Möckelmann, 2016: 210, 214)

> "Ernst Reuter, uzun yıllar kaldığı Türkiye'de politik konularda sohbet edebileceği güvenilir insanları zor bulmuştu…Türkiye yıllarında tanıdığı inançlı demokrat, ateşli nasyonal sosyalizm karşıtı Gerhard Kessler'le politika konuşma olanağı bulmuştu. Türkiye'ye geldiği ilk yıllarda politik konularda suskun ve çekingen davranan Ernst Reuter'in bu tutumunu değiştirmesinde Kessler'in büyük etkisi olmuştu."

Alman Özgürlük Birliği, büyük bir gizlilik içinde yürüttükleri çalışmalarında, Hitler öncesi dönemden tanıdıkları siyasi çevreler ve Alman ordusundan tanıdıkları üst düzey ordu mensupları, sanayi sektöründen ve işçi sendikalarından önemli kişiler vasıtasıyla, Hitler ve Nazi hükümetinin ırkçı ve faşist tutumu sonucunda ülkelerinden kovulmuş ya da ülkelerinden ayrılmak zorunda bırakılmış, sürgünde yaşayan Alman vatandaşlarına ulaşarak, kendi amaçlarını onlara şöyle anlatıyorlardı; (Möckelmann, 2016: 269-Yalçın, 2016: 303, 304)

> "İşgal altındaki ülkelerde, Naziler tarafından suçsuz sivil halka karşı yapılan kanlı olaylar alnımıza utanılacak lekeler sürdü. Rehinelerin kurşuna dizilmesi, korkunç Yahudi cinayetleri…Bu korkunç olayları halklar o kadar çabuk unutmayacaklar. Halkımız affedilene kadar bir insan ömrü geçecektir. Bizi bu güvensizlik dağı çevrelemiş durumdadır. Biz bu güvensizliği, ne güzel sözlerle, ne biz bunları bilmiyorduk garantisiyle, ne de bütün bunların suçlusu Nazilerdir demekle yok edebileceğiz. Sadece dürüst bir işbirliği ile, gerçekten özgür bir rejimle, geçmişin tüm kötü hayallerinden köklü bir arınmayla, yönetim sistemimizin ve her şeyden önce eğitim sistemimizin yeniden köklü bir şekilde yapılandırılmasıyla, sadece ve sadece baştan ayağa tüm devlet organlarının tamamen yenilenmesiyle, yavaş yavaş bir değişim yaratılabilecektir."

Bu amaçlar doğrultusunda kurucu üyeler, Gerhard Kessler tarafından 1943 yılında kaleme alınan, "*Was Soll Werden?"* (Ne Olacak?) başlıklı bildiriyi el ilanları şeklinde dağıtıp güncel gerçekleri Alman toplumuna anlatmak ve insanlara çağrıda bulunmak istediler. Bildiride yazanlar şöyleydi; (Möckelmann, 2016: 265, 266, 267)

> "Nasyonal sosyalizm çökmek üzere. Başlatmış olduğu savaş sona ermeden çöküp gidecek. Çok kötü düşecek. Düşeni iyice itip devirmek gerekiyor. Ölümcül bir darbe yüz binlerce insanın yaşamını kurtarır. Suçluların yok olmasına üzülmemek gerekir. Mussolini devrildi, Hitler de onu takip edecek. Acılar ve üzüntüler artık sona ermeli! Almanya' nın yaşaması için Hitler'in ölmesi gerekiyor! Fakat sonra ne olacak? Yitirilmiş bir savaşın ardından bizleri mutlu günlerin beklemediğini biliyoruz.
> 1918 yılında Hamburg'u, Köln'ü, Düsseldorf'u, Ruhr Havzası'nı, Mannheim'ı, Nürnberg'i, kıyı kentlerimizi görmüş olanlar çöküntünün ve yoksulluğun ne olduğunu çok iyi biliyor. Şimdi ise durumumuz o günlerden çok daha vahim olacak, daha çok insan sakat ve yetim kalacak. Bu savaş dipsiz bir kuyu! Sosyal sigortalarda, özel sigortalar ve bankalarda 1939 öncesindeki açık doksan milyardı. 1939'dan sonra bu ülke yüzlerce milyar daha yitirdi. Savaş sürecinde insan gücü ve milli servet yitirildi. Alman insanı bu yıkımın boyutlarını ancak suçlu alçakların yok edilmesiyle birlikte propaganda sisinin ve sansürün kalkmasıyla görecektir!"

Güncel gerçeklerin halka anlatıldığı, Kessler tarafından hazırlanmış olan bu programda ayrıca şu cümlelere de yer verildi; (Hanlein, 2006)

> "İşgal edilen ülkelerde suçsuz sivil halka yönelik gerçekleştirilen kanlı eylemler, esir alışlar ve Yahudilerin korkunç biçimde öldürülmeleri bizleri utandırmaktadır… Bu korkunç olayları halklar o kadar çabuk unutmayacaklardır. Bizlerin af edilebilmesi için bir neslin geçmesi gerekecektir. Bizlere hep şüphe ile yaklaşacaklardır. Güzel sözler ile, Nazilerin işlemiş oldukları suçlardan haberimiz olmadığına dair teminat niteliğinde sözler versek dahi, bu şüphecilik üzerimizden kalkmayacaktır. Sadece samimi bir işbirliği, gerçek anlamda bağımsız bir rejim, geçmişin tüm rüyalarından radikal bir dönüş, idarenin ve özellikle de eğitim sistemimizin radikal bir biçimde yeniden inşa edilmesi, herşeyin yeniden başlaması halinde, bir dönüşümün yavaş yavaş gerçekleşmesi sağlanabilecektir."

Birlik, Almanya'daki güncel sorunlara değinerek halkı aydınlatmak ve dolayısıyla mevcut Nazi rejimini zayıflatmak amacıyla, çalışma programını, el ilanı bildirilerini ve radyo programları için hazırladıkları metinlerini kısa sürede tamamladılar. Ancak, Gerhard Kessler tarafından yazılan ve birlik tarafından yayımlanan bu bildiriden sonra Nazi hükümeti polis teşkilatının gizli ajanları, Alman bilim insanları ve ülkedeki diğer Alman mülteciler üzerindeki izleme ve baskı stratejisini daha da arttırdılar.

Bu arada 1943 yılının Eylül ayında Amerikan Stratejik Hizmetler Bürosu'nda (OSS) İstanbul temsilcisi olarak görev yapan Lenning McFarland, Alman Özgürlük Birliği hakkında bir rapor hazırladı. McFarland, birliğin üyelerinin Weimar Cumhuriyeti döneminde Almanya'da yaşayan ve burada önemli görevlerde bulunan samimi ve güvenilir kişilerden oluştuğunu bildirdiği ve birlikte ortak çalışabileceklerini

önerdiği raporunda, bu kişilerin amaçlarını şu sözlerle tanımlamıştı; (Möckelmann, 2016: 269)

> "Bu insanların bir araya gelmesinin nedeni, Almanya'yı özgürlüğüne kavuşturmak ve demokrasinin temelleri üzerine kurulacak yeni bir vatan için Hitler'e karşı müttefiklerle ortak savaşmak."

Bu raporun ardından iki heyet biraraya geldi bu toplantıya birliğin kurucu üyelerinden Alexander Rüstow (1885-1963) ve Hans Wilbrandt (1903-1988)'ın girişimleri vesilesiyle, ikinci kez Türkiye'de bulunan Alman hukukçu Helmut James Graf von Moltke (1907-1945)'de katılmıştı. Fakat yapılan görüşmelerin olumlu geçmesine rağmen Amerikan temsilcilerinin, Özgürlük Birliği'nin "ortak çalışma tarafsızlık içinde gerçekleştirilecektir" maddesini, kendilerinin istihbarat isteğine uymadığı için kabul etmemelerinden ötürü her iki heyet arasında daha sonra bir görüşme sağlanamadı. O dönemde OSS'nin bir yan kolu olan "Dogwood-Cereus-Ring"le çalışmalar yapmış olan Rüstow ve Wilbrandt ise, Ernst Reuter'in OSS'ye sunmuş olduğu, "ortak çalışma tarafsızlık içinde gerçekleştirilecektir" şartının aksine, Amerikalılarla ortak çalışma fikrine sıcak bakmışlardı. (Möckelmann, 2016: 271, 272)

Sovyetlerin desteğini almadan Almanya'nın yenilgiye uğratılmasının imkansız olduğunu düşünen dönemin Amerikan Başkanı Franklin Delano Roosevelt (1882-1945) İngilizlerle yaptığı ortak anlaşma nedeniyle, Rusya'da bulunan "Özgür Almanya Ulusal Komitesi"nden başka hiç bir direnişçi birlikle ortak çalışma yapılmaması kararını almıştı. Bu nedenle de, savaş süresince tarafsız tutumunu korumuş olan Türkiye ve burada bulunan Alman Özgürlük Birliği ile ortak çalışma fikrini reddetmişlerdi. Birliğin kurucularından Reuter, yakın dostu olan meslektaşı ve çalışma arkadaşı Gerhard Kessler'e, 1943 yılının Kasım ayında yolladığı mektubunda Amerikalıların, birliğin kendilerine sunduğu maddeyi kabul etmemeleri konusunda şöyle demişti; (Möckelmann, 2016: 270, 271)

> "Çok üzücü bir gelişme. Çok zaman yitirdik, bu arada başka girişimlerde bulunabilirdik…Fakat yine de ümitliyim. Gelecekte yararlı olabileceğini düşündüğüm farklı kişilerle ilişki kurmalıyım."

Ancak Reuter, yazmış olduğu bu mektubundan bir yıl sonra, bu kadar ümitli düşünceler içinde değildi. Kessler'e, 1944 tarihli yolladığı mektubunda pişmanlığını dile getiriyor ve kendisiyle şöyle dertleşiyordu; (Möckelmann, 2016: 270, 271)

> "Geçen yıl bazı gerçekleri göremediğimiz için hatalar yaptık. Yalnış yolda yürüdük, hiçbir şey elde edemedik ve zaman yitirdik."

Aynı yıl, Türkiye ile Almanya arasındaki diplomatik ilişkilerin 2 Ağustos 1944 tarihinde son bulmasıyla birlikte, Türk hükümeti tarafından burada yaşayan mültecilere bir hafta içinde ülkeden ayrılmaları bildirilmiş, bir kısım mülteci vatandaş Almanya'ya geri dönerken, ülkelerine geri dönmek istemeyen mülteci vatandaşlar ise Alman

hükümeti tarafından vatandaşlıktan çıkartılarak vatansız ilan edilmişlerdi. Yaşanan bu süreçte Alman Özgürlük Birliği, Türkiye'de kalıp Anadolu'nun Yozgat, Kırşehir ve Çorum illerinde enterne edilen vatandaşlara da yardımcı olup onların yaşamlarına devam etmeleri için çalışmalar yapmıştır.

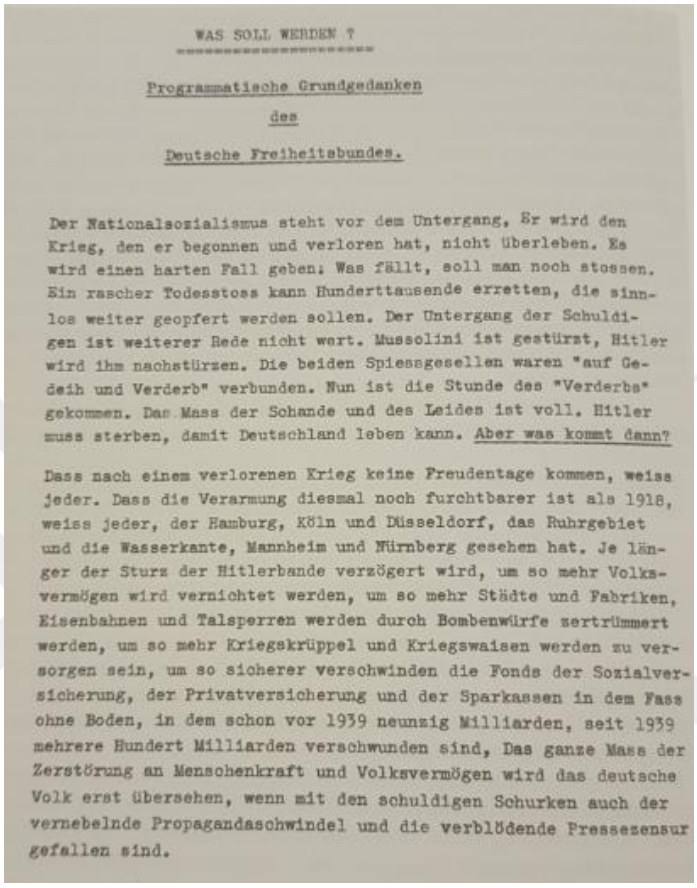

WAS SOLL WERDEN ?

Programmatische Grundgedanken

des

Deutsche Freiheitsbundes.

Der Nationalsozialismus steht vor dem Untergang. Er wird den Krieg, den er begonnen und verloren hat, nicht überleben. Es wird einen harten Fall geben: Was fällt, soll man noch stossen. Ein rascher Todesstoss kann Hunderttausende erretten, die sinnlos weiter geopfert werden sollen. Der Untergang der Schuldigen ist weiterer Rede nicht wert. Mussolini ist gestürzt, Hitler wird ihm nachstürzen. Die beiden Spiessgesellen waren "auf Gedeih und Verderb" verbunden. Nun ist die Stunde des "Verderbs" gekommen. Das Mass der Schande und des Leides ist voll. Hitler muss sterben, damit Deutschland leben kann. Aber was kommt dann?

Dass nach einem verlorenen Krieg keine Freudentage kommen, weiss jeder. Dass die Verarmung diesmal noch furchtbarer ist als 1918, weiss jeder, der Hamburg, Köln und Düsseldorf, das Ruhrgebiet und die Wasserkante, Mannheim und Nürnberg gesehen hat. Je länger der Sturz der Hitlerbande verzögert wird, um so mehr Volksvermögen wird vernichtet werden, um so mehr Städte und Fabriken, Eisenbahnen und Talsperren werden durch Bombenwürfe zertrümmert werden, um so mehr Kriegskrüppel und Kriegswaisen werden zu versorgen sein, um so sicherer verschwinden die Fonds der Sozialversicherung, der Privatversicherung und der Sparkassen in dem Fass ohne Boden, in dem schon vor 1939 neunzig Milliarden, seit 1939 mehrere Hundert Milliarden verschwunden sind, Das ganze Mass der Zerstörung an Menschenkraft und Volksvermögen wird das deutsche Volk erst übersehen, wenn mit den schuldigen Schurken auch der vernebelnde Propagandaschwindel und die verblödende Pressezensur gefallen sind.

Resim 6.20. Alman Özgürlük Birliği'nin "Ne Olacak?" Başlıklı Bildirisinin İlk Sayfası, 1943

Kaynak: Ernst Reuter-Exil und Rückkehr Nach Berlin

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde, bağımsızlığın sağlanması ve cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte bir çok alanda reformlar yapılmıştır. Yapılan bu reformlardan en önemlilerinden biri kuşkusuz eğitim ve öğretim alanında yapılan yenilikler ve 1933 yılında gerçekleştirilen Üniversite Reformu'dur. Eğitime büyük önem veren Atatürk, Sakarya Meydan Muharebesi'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından kendisine yöneltilmiş olan, "*Zaferi kazandınız. Bundan sonra ne yapmak isterdiniz?"* sorusuna şu cevabı vermiştir; (Namal & Karakök, 2011)

"Milli Eğitim Bakanı olarak memleketimin irfanına hizmet etmek isterdim."

Atatürk eğitime verdiği önemi, TBMM tarafından 14 Haziran 1935 tarih ve 2795 sayılı kanun çerçevesinde Ankara'da kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin girişinde yazılı bulunan "*Hayatta En Hakiki Mürşit (yol gösterici) İlimdir."* sözüyle de açıkça dile getirmiştir. 22 Eylül 1924 tarihli bir konuşmasında şöyle söylemiştir Ulu Önder Atatürk; (Kobal, 1994)

> "Efendiler:
> Dünyada herşey için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir. Yalnız; ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekamülüne idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip eylemek şarttır. Bin, ikibin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisanının çizdiği düsturları, şu kadar bin sene evvel bugün aynen tatbikata kalkışmak elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir."

Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1846 yılında hazırlanan layiha ile birlikte modern anlamda bir yüksek öğretim kurumunun oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda 1863 yılında Darülfünun (Fenler Evi) adıyla kurulan kurum bir çok kez kapatıldıktan ve farklı isimlerle yeniden açıldıktan sonra, en son 1900 yılında Darülfünun-u Şahane adıyla yeniden açılmış, ilerleyen süreçte Darülfünun-u Osmani adını almış ve cumhuriyetin ilanından sonra 1924 yılında TBMM tarafından kabul edilen yasayla birlikte ise, İstanbul Darülfünunu adını alarak ve tüzel kişilik kazanarak varlığını sürdürmüştür. Ancak gelinen noktada Darülfünun yapılan tüm ıslahat çalışmalarına rağmen geride kalarak bu ıslahat çalışmalarına cevap verememiş, gerek bilimsel yenilikler gerekse devrimsel anlamda cumhuriyetin ihtiyaçlarını karşılayamamıştır. Darülfünun hocalarından bir kısmının üniversitedeki görevleri dışında farklı işlerde çalışarak akademik çalışmalarına çok fazla zaman ayırmamaları, ders kitabı ve bilimsel yayınların hazırlanması konusuna fazla önem vermemeleri, dersleri sürekli mevcut notlardan, hiç bir değişiklik yapmaksızın işlemeleri üniversitenin çağın bilimsel yeniliklerine ayak uyduramamasına yol açmış, dolayısıyla bu durum 1930'lu yılların başından itibaren eleştirilere neden olmuştur. O dönemde, kurumdaki bazı hocaların Milli Mücadele karşıtı tutumlarıyla birlikte cumhuriyet

devrimlerine de kayıtsız kalmış olan Darülfünun, basın tarafından da eleştirilere maruz kalmış ve yapılan bu eleştirilerde şöyle denmiştir; (Mazıcı, 1995)

> "Darülfünun'un hocaları kadrosu vardır ki inkılâp edebiyatı sahasında sağır ve kısırdır... Darülfünun'un hocaları Ankara'nın yarattığı hareketlerin... peşisıra gitmekte hususi bir hareketsizlik göstermişlerdir."

Darülfünun'a eleştirilerde bulunan isimlerden biri de 1933-1935 döneminde Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği yapmış olan yazar Kâzım Nami Duru (1875-1967)'dur. Duru'nun Darülfünun değerlendirmesi şöyledir; (Kobal, 1994)

> "...İstiklal, istiklal! Artık senelerdir Darülfünunlular ağzından düşmeyen bu kelime, hezeli bir mahiyet aldı! Bu istiklal iddiası üç sebeple çürüktür; 1) istiklal ilmindir, 2) Darülfünun devlet bütçesinden sarfediyor, 3) Devletçilik prensibine uymuyor..."

Dr. Reşit Galip (1893-1934)'in Maarif Vekilliği döneminde (19 Eylül 1932-14 Ağustos 1933) 1932 yılında çalışmalarına başlanan bu reformla birlikte, İsviçre'den ülkemize davet edilen, Cenevre Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Albert Malche (1876-1956)'nin hazırlamış olduğu rapor doğrultusunda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan ve yeni kurulan cumhuriyetin ilk 10 yılı yükseköğretim alanında hizmet veren İstanbul Darülfünunu kapatılmış ve bu kurumun yerine, TBMM tarafından kabul edilen 31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı kanun çerçevesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ve tek üniversitesi olarak İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Yine bu kanun çerçevesinde Darülfünun yerine üniversite, emin yerine rektör, fakülte reisi yerine dekan, müderris yerine profesör, müderris muavini yerine doçent, asistan gibi kavramlar ülkemizde ilk kez kullanılmaya başlamıştır. Yapılmış olan tüm düzenlemelere rağmen çağın bilimsel gereksinimlerini karşılayamayan ve cumhuriyet devrimlerinin gerisinde kalan İstanbul Darülfünunu yerine yeni kurulan üniversitenin en belirgin özelliği, batılı ülkelerin üniversitelerine uygun olarak fakültelerin ve bölümlerin belirlendiği bir kurum olmasıdır. (Bıçak, 2016) İlk kuruluşunda Edebiyat, Tıp, Fen ve Hukuk fakültelerinden oluşan bu çağdaş kurumun kadrosunun ise, Darülfünun'dan yeni kadroya aktarılan hocalardan, Türk hükümeti tarafından eğitim için yurtdışına gönderilen gençlerden ve yabancı uzman hocalardan oluşturulması Prof. Albert Malche (1876-1956)'nin de müşavir olarak katıldığı ıslahat komisyonunda kararlaştırılmıştır. Aynı dönemde Almanya'da ise, iktidarı ele geçiren Hitler ve partisinin ırkçı ve faşist ideolojileri nedeniyle büyük bir beyin göçü yaşanmaktadır. Bu doğrultuda, ırksal ve/ve ya siyasi görüşleri nedeniyle Hitler Almanya'sını terketmek zorunda kalan alanlarında uzman bir çok bilim insanı, Zürih'de kurulan Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti ve bu cemiyetin kurucusu Prof. Dr. Philipp Schwartz (1894-1977) aracılığıyla Türk hükümeti tarafından ülkemize davet edilerek yeni kurulan üniversitenin kadrolarında istihdam edilmiş ve bu bilim insanlarına hem güvenle yaşayabilecekleri hem de akademik çalışmalarını özgürce sürdürebilecekleri bir ortam sağlanmıştır. O dönemde ülkemize gelen, Alman Hukuk

Profesörü Ernst Eduard Hirsch (1902-1985)'in, üniversite reformu ile ilgili görüşleri şöyledir; (Hirsch, 2017: 211)

> "1933 yılında hâkim olan ilke, Türkiye'de Batı Avrupa Üniversitelerinin ayarında, gerçeği araştıran ve derinleştiren, bilgiyi toplayan, düzenleyen, çoğaltan ve yayan bir ilim yuvası niteliğinde bir bilim kurumu kurmaktı. Üniversitenin gövdesi bilim ise, öğretim ve öğrenim de bu gövdeden fışkıran filizler ve dallardı."

Ülkemize gelen bu bilim insanları sayesinde Türkiye'de o dönemde, hem kültürel hem de bilimsel anlamda bakıldığında bir dönüm noktası yaşandığından söz etmek mümkündür. Darülfünun'un kapatılıp yerine yeni bir üniversitenin kurulmasıyla başlayan bu süreç, özellikle bilimin ve cumhuriyetin gereksinimlerine ayak uyduramayan öğretim elemanlarının üniversite kadrolarından çıkartılarak yerlerine yabancı bilim insanlarının gelmesinin önemli bir sonucu olarak batılı anlamda yeni araştırma teknikleri ve metotların kullanılmaya başlaması, bilimsel yayınların ve dergilerin hazırlanması, enstitülerin ve laboratuvarların kurulması, üniversite haftası faaliyetleri, gerçekleştirilen bir çok seminer ve konferanslarla birlikte ivme kazanmıştır. Prof. Dr. Philipp Schwartz (1894-1977), bu süreci ve yeni kurulan üniversiteyi, "*zamanın en büyük ve en iyi Alman üniversitesi"* olarak nitelendirmiştir. (Schwartz, 2003: 17) Zira, I. Dünya Savaşı döneminde de Darülfünun'un kadrosunda düzenlemeye gidilmiş, o dönemde de Darülfünun'un kadrosu 20 Alman profesörle güçlendirilmeye çalışılmış ancak, bu hocalar sayesinde de önemli faaliyetler yapılmış olmakla birlikte gerek hocaların kısa bir dönem ülkede kalışları, Türk dilini bilmemelerinden kaynaklı sorunlar –ki bu hocaların geldiği dönemde kendilerine Türkçe öğrenme şartı konmamıştı- ve Darülfünun'un genel çizgisi neticesinde istenilen seviyeye gelebilmek mümkün olmamıştır. Ancak, bu dönemde yapılan seminerler ve enstitülerin düzenlenmesi gibi faaliyetler, ileriye dönük olarak Avrupa seviyesinde bir eğitim sistemine ulaşılabilmesi adına bilimsel anlamda bir yatırım olarak değerlendirilmelidir. (Widmann, 2000: 63)

1933 yılında yaşanan bilim göçünün Türk hükümeti tarafından ülkemizin lehine döndürülmesi ve Alman hocaların İstanbul Üniversitesi'nin Edebiyat, Tıp, Fen, Hukuk ve daha sonra, 14 Aralık 1936 tarih ve 2/25719 sayılı kararname ile kurulan İktisat Fakültesi'nde göreve başlamalarıyla birlikte, yeni üniversitede Alman eğitim sistemi örnek alınarak eğitim programlarının çağa ve cumhuriyetin gereksinimlerine uygun hale getirilmesi sağlanmıştır. Ancak, ilk üç yıl, yeni üniversitenin sisteminin oturtulabilmesi adına kuruluş çalışmalarına ağırlık verilmesi ve yabancı profesörlerin Türk hükümetiyle yapmış oldukları sözleşmede belirtilen ilk üç yıl içinde ülke dilini öğrenme şartı, bazı profesörlerin Türk dilini bilmemeleri ve öğrencilerinde yabancı dil eksikliğinden ötürü bir takım sorunlar yaşanmış olsa da, ilk üç yıldan sonra profesörlerin bilimsel faaliyetleri ilk geldikleri döneme göre oldukça artmıştır. (Taşdemirci, 1994)

Almanya'dan ülkemize gelen bir çok branştaki bilim insanlarının kendi uzmanlık alanları bünyesinde yapmış oldukları katkıların yanı sıra, hazırlanmış olan bu çalışmanın ana kapsamında incelenen, Türkiye'ye geldikleri ilk yıllarda önce Hukuk Fakültesin'de ve 1933 yılında, Alman iktisatçı ve sosyolog Gerhard Kessler (1883-1963)'in katkılarıyla bu fakülteye bağlı olarak kurulan ve ilk müdürlüğünü Neoliberalizmin önemli temsilcilerinden Alman iktisatçı Wilhelm Röpke (1899-1966)'nin yaptığı İktisadi ve İçtimai İlimler Enstitüsü'nde görev alan, sonrasında ise İktisat Fakültesi'nin kurulmasıyla birlikte bu fakültenin kadrosuna geçen Fritz Neumark (1900-1991), Gerhard Kessler (1883-1963), Alexander Rüstow (1885-1963), Wilhelm Röpke (1899-1966), Josef Dobretsberger (1903-1970), Umberto Ricci (1879-1946), Alfred Isaac (1888-1956) gibi önemli isimler sayesinde gerek Almanya'da gerekse diğer yabancı ülkelerde uygulanan modern eğitim metodlarıyla Türkiye'de çağdaş anlamda iktisat eğitiminin oluşmasına ve gelişmesine olanak sağlanmıştır. Türkiye'de 1930'lu yıllarda iktisadi alanda uygulanan devletçi politikalar, iktisat alanında uzmanlaşmış kişilerin varlığını ve bu kişilerin yetiştirilebilmesi için başlı başına bir iktisat fakültesi kurulmasını gerekli kılıyordu. Önceleri Hukuk Fakültesi bünyesinde verilen iktisat derslerinin hukuk derslerine göre daha az olması ve yetersiz kalması nedeniyle, Üniversite Reformu kapsamında 1933 yılında Frankfurt Main Üniversitesi'ndeki görevinden ayrılarak ülkemize gelen Alman İktisatçı Fritz Neumark (1900-1991), Türk hükümetine sunulmak üzere, Temmuz 1936 tarihli "*İstanbul Üniversitesi'nde Bir İktisat Fakültesi'nin İhdası Hakkında Teklif"* adlı bir rapor hazırlamıştır. Neumark hazırlamış olduğu bu raporunda, ülkede iktisadi anlamda iyi yetiştirilmiş bilim insanlarına önemli derecede ihtiyaç olduğunu, bu insanların yetiştirilebilmesinin ancak başlı başına bir iktisat eğitimiyle mümkün olabileceğini dolayısıyla bu anlamda bir iktisat fakültesinin kurulmasının gerekli olduğunu belirtmiş ve Neumark'ın bu görüş ve önerileri doğrultusunda 14 Aralık 1936 tarihinde İktisat Fakültesi kurulmuş ve fakülte 4 Şubat 1937 tarihinde eğitim hayatına başlamıştır. 1933-1952 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde yaklaşık 20 kadar akademik çalışmalarını sürdüren Neumark, Fakültesi'nin Umumi İktisat ve Maliye Teorisi Kürsüsü başkanlığı görevinde bulunarak burada, Ekonomi Bakımından Mali Meseleler, Dış Ticaret, Ulaştırma, Nüfus Meseleleri, Genel Gelir Vergisi, İktisadi ve Mali Meseleler, İktisat Teorisi ve İktisat Politikası, İktisadi Düşünce Tarihi ve İstatistik gibi ders ve seminerler verdi. Bunun yanında Türkçe olarak bir çok akademik çalışma kaleme alan Neumark, 1946 yılında kurulan Maliye Enstitüsü'nün direktörlüğü görevine getirildi. Neumark, Fakültedeki görevleri haricinde, Türk hükümetine danışmanlık görevinde bulunarak, devletçi iktisat politikalarının uygulandığı bu dönemde hükümetin iktisadi ve mali konulardaki politika kararlarında etkili olmuştur. Türkiye'de özellikle kamu maliyesinin gelişmesinde ve Türkiye'deki gelir vergisi yasalarının (1950 Vergi Reformu) hazırlanmasında önemli katkılar sağlamış olan Fritz Neumark 1949 yılında, "*Devlet Daire ve Müesseselerinde Rasyonel Çalışma Esasları Hakkındaki Rapor"* hazırlamış, devlet dairelerinin yeniden yapılandırılması amacıyla hazırlanmış olan bu rapor Cumhuriyeti hükümeti döneminde bu alanda yapılan ilk

çalışma özelliğini taşımaktadır. Neumark 1952 yılında ise, Frankfurt Main Üniversitesi'nden aldığı Maliye Bilimi Kürsüsü'nün başkanlığı teklifini kabul ederek ülkemizden ayrılmış, ancak bu vatana karşı ayrı bir sevgisi olan hoca, daha sonra bir çok kez Türkiye'ye gelmiştir.

Yeni kurulan fakültede o güne kadar Darülfünun hocaları tarafından Fransız ekolü etkisinde verilen ansiklopedik bilgi niteliğindeki dersler, Alman hocalar tarafından daha aktif hale getirilerek öğrencilerinde derslere katılımını sağlayacak, onların araştırma yapmalarına, düşünmelerine, hocalarla karşılıklı bilgi alışverişinde bulunabilmelerine olanak sağlayacak şekilde verilmeye başlanmıştır. Prof. Malche'nin özellikle üzerinde durduğu konulardan biri olan eski dilde yazılmış, az sayıda ve çağın bilimsel yeniliklerini karşılayamayan ders kitaplarının, Alman hocaların kendi ülkelerindeki eserlerini Türkçeye aktarmaları ve ülkemizde bulundukları süre boyunca yayımlamış oldukları kitap çalışmaları sayesinde kalitesi ve sayısı artmıştır. Ayrıca bu hocalar tarafından kaleme alınmış bir çok makale de bilimsel anlamda ülkemize yapılmış olan önemli katkılardır. Alman hocalar tarafından hazırlanmış olan bu çalışmalar, öğrencilerin geniş kapsamlı ve çağın bilimsel yeniliklerini karşılayan kaynaklara ulaşabilmelerine imkan sağlamıştır. Bu dönemde, özellikle Gerhard Kessler (1883-1963)'in büyük emekleri ve önemli katkılarıyla fakülte kütüphanesi geliştirilmiş, yabancı kitapların yanı sıra Türkçe kaynakların sayısında önemli bir artış meydana gelmiştir. Yine akademik anlamda yapılan önemli yeniliklerden biri İktisat Fakültesi'nin bilimsel yayın organı olan "*İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası" (Revue de la Faculte des Sciences Economiques de l'Universite d'Istanbul)*'dır. Fritz Neumark (1900-1991) ve Gerhard Kessler (1883-1963)'in katkılarıyla yayın hayatına başlayan ve ilk sayısı 1939 yılında yayımlanan bu derginin amacını, Fritz Neumark başkanlığındaki Ernst Eduard Hirsch (1902-1985), Andreas Bertalan Schwartz (1886-1953), Gerhard Kessler (1883-1963) ve Wilhelm Röpke (1899-1966)'den oluşan yazı kurulu; İktisat Fakültesi akademik kadrosunun bilimsel makalelerinin yayımlanmasını sağlamak ve ülkenin sosyo-ekonomik yapısıyla ilgili araştırma ve analizler yapmak olarak belirlemiştir. Bu amaç doğrultusunda, Türkçe, Almanca, Fransızca ve İngilizce olarak yayımlanan derginin üç bölümden oluşan içeriğinin ilk bölümünde araştırma yazılarına, ikinci bölümünde analizlere, üçüncü ve son bölümünde ise kitap tanıtımlarına yer verilmiştir. (Çakır & Akar, 1998) Dergide ayrıca, İktisat Fakültesi akademik kadrosunun yanı sıra yurt dışındaki çeşitli üniversitelerde görev yapan akademisyenlerinde çeşitli çalışmalarına yer verilmiş olup iktisat alanındaki bilimsel yeniliklerin takip edilmesi sağlanmıştır. Fritz Neumark'ın 10 yıl boyunca yönetmiş olduğu ve 1939 yılından günümüze kadar gelmiş olan bu bilimsel dergi, halen "*İstanbul İktisat Dergisi" (Istanbul Journal of Economics)* adı altında yayın hayatını sürdürmektedir. Bu derginin yanı sıra diğer branşlardaki yabancı bilim insanlarının katkıları sayesinde Hukuk Fakültesi Mecmuası (1935), Fen Fakültesi Mecmuası (1935), Romanoloji Mecmuası (1937), Tıp Fakültesi Mecmuası (1938) gibi bilimsel dergiler de yayın hayatına başlamıştır. (Taşdemirci, 2000) Fikir ve sanat

eserleri konusunda o dönemde ülkemizde yapılmış olan önemli yeniliklerden biri ise, Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Alman hukukçu Ernst Eduard Hirsch (1902-1985) tarafından hazırlanmış olan ve 5 Aralık 1951 tarihinde kabul edilen Fikir ve Sanat Eserleri Koruma Kanunu'dur. Kendisinden Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilk kez 1941 yılında Telif hakları Kanun Taslağı hazırlanmasını istendiğini belirten Hirsch, hazırlamış olduğu bu taslağın o dönemde rafa kaldırıldığını ve 1948 yılında kendisinden yine aynı istekte bulunulduğunu belirtir ve ekler; (Hirsch, 2017: 372-375)

> "Bu kez talep...Adalet Bakanlığı'ndan geliyordu. Bu talebe yol açan neden, muhtemelen, dünyaca ünlü Türk kadın yazar Halide Edip Adıvar'ın 16 Haziran 1948 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan bir yazısıydı. Bayan Adıvar, telif haklarının korunmasını ve yabancı dilden kitap çevirme özgürlüğünün sınırlandırılmasını sağlayacak yeni bir kanun talep ediyordu."

1 Ocak 1952 tarihinde yürürlüğe giren bu kanunla birlikte, kişilerin her türlü fikri emeği ile meydana getirdiği tüm eserler hukuki haklar doğrultusunda koruma altına alınmıştır. Ernst Eduard Hirsch'in ülkemize yapmış olduğu bir diğer önemli katkısı ise, 13 Haziran 1946 tarih ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun hazırlanmasıdır.

Bu dönemde gerçekleştirilen akademik çalışmalar yanında Orhan Tuna (1910-1987), Cavit Orhan Tütengil (1921-1979), Muhlis Ete (1904-1975), Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974), Sabri Fehmi Ülgener (1911-1983), Ekmel Zadil (1912-1988), Rüştü Adak, Refii Şükrü Suvla (1908-1962), Hikmet Sadık Somay (1899-1961), Orhan Dikmen (1915-2007), Feridun Özgür (1911-2006), Memduh Yaşa (1919-2014), Osman Okyar (1917-2002), İsmet Alkan (1912-1953), Halit İlteber, Ahmet Ali Özeken (1905-1953), Aziz Tahsin Balkanlı (1905- ?), Zayyat Hatipoğlu (1925-2018), Halil Nadaroğlu (1926-2001), Mehmet Oluç (1919-2011), Gülten Kazgan (d. 1927), Kemal Tosun (d. 1923) gibi bir çok değerli hoca bu bilim insanları tarafından yetiştirilerek Türk bilim hayatına kazandırılmış, bu hocalar sayesinde iktisat alanında ikinci, üçüncü kuşak öğretim üyelerinin yetiştirilmesi sağlanmış ve dolayısıyla Alman hocaların etkileri kendileri Türkiye'den ayrıldıktan sonra da yıllar boyunca sürdürülmüştür.

1933-1951 yılları arasında ülkemizde bulunarak Türkiye'de sosyoloji ve sosyal politika çalışmalarına önemli katkılar sağlayan Gerhard Kessler (1883-1963), akademik anlamda Alman Tarihçi ekolünden gelmekle birlikte, tarihçi ekolün temsilcilerinden Wilhelm Stieda (1852-1933) ve Karl Bücher (1847-1930)'in görüşlerinden etkilenmiştir. Kessler'in sosyal politika alanına yönelmesinde ise özellikle Bücher'in görüşleri etkili olmuştur. Türkiye'ye geldiği ilk yıllardan itibaren, o güne kadar Fransız sosyolog Emile Durkheim (1858-1917) etkisinin altında olan Türk sosyoloji anlayışını, Alman sosyoloji çizgisine kaydırarak Türkiye'deki sosyoloji öğretisinin Max Weber (1864-1920) ve Ferdinand Tönnies (1855-1936) gibi isimlerle tanışmasını sağlamıştır. Kessler'in 1938 yılında yayımladığı ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974) tarafından Türkçeye aktarılan, "*İçtimaiyata Başlangıç"* (Einführung in die

Gesellschaftslehre) adlı eseri Alman sosyoloji anlayışının etkisini anlamak adına önemli bir eserdir. Günümüz üniversitelerinde Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri olarak tanımlanan sosyal politikaların Türkiye'deki kurucusudur. 1982 yılından itibaren günümüze kadar bu alan giderek yaygınlaşmakta ve gelişme göstermektedir. Kessler'in 1945 yılında yayımlamış olduğu ve Orhan Tuna (1910-1987) tarafından Türkçeye aktarılan "*İçtimai Siyaset"* adlı kitabı, ülkemizde sosyal politikalar alanında yayımlanmış olan ilk eser olma özelliğini taşımaktadır. Kessler, 8 Haziran 1936 tarih ve 3008 sayılı iş Kanunu'nun yürürlüğe girmesinde, Çalışma Bakanlığı'nın kuruluşu (1945), koalisyon yasaklarının kaldırılmasında, 21 Ocak 1946 tarih ve 4837 sayılı kanunla İş ve İşçi Bulma Kurumu (İŞKUR)'nun kurulmasında, İşçi Sigortaları Kurumu'nun kurulmasında, 1946 yılında Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikle daha önceden yasaklanmış olan dernek kurma faaliyetlerinin serbestleşmesinde ve 1947 tarih ve 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Kanunu'nun kabul edilmesinde etkin rol oynamıştır. Kendisi ayrıca, Orhan Tuna (1910-1987) ile birlikte 1946 yılında ilk Türk sendikasının kuruluşunda görev almıştır. Türkiye'de sosyal sigorta konuları üzerine de çalışmalar sürdürmüş olan Kessler, sosyal sigortaların tek bir organizasyon altında toplanması, işçiler için bir kaza sigortası oluşturulması, sosyal yardımlar konusunda yasal düzenlemeler yapılması ve ayrıca, çocuk işçilerin korunması üzerine bir kanun hazırlanması önerilerinde bulunmuş, Kessler'in bu konudaki önerisi doğrultusunda 1940 yılından itibaren Türkiye'de, "Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü" kabul edilerek, çocukların sağlığını ve güvenliğini tehdit edecek iş kollarında, 18 yaş sınır kabul edilmiş olup, 18 yaş altındaki çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalışmaları yasaklanmıştır. Sosyolojinin önemli görevlerinden birinin de sosyal yaşamda meydana gelen sorunların yerinde incelenmesi olduğunu savunan Kessler, ülkemizde bulunduğu dönemde Türkiye genelinde bir çok şehri gezerek buralarda maden ocaklarında, devlet sanayi işletmelerinde, işçi sendikalarında bilimsel incelemelerde bulunmuş, bu şehirlerde yaşayan ve çalışan halkın sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir. Öyle ki, Prof. Dr. Andreas Hanlein ve Prof Dr. Orhan Tuna, Kessler hakkında kaleme almış oldukları makalelerinde, kendisinin 1946 yılında Garp Linyitleri Maden Ocakları İşletmesi'nde incelemelerde bulunduğu sırada, orada bulunan maden mühendisleri tarafından Madencilik Fakültesi profesörü sanıldığını belirtmektedirler. (Tuna, 1963-Hanlein, 2006) Bu çalışmaları sırasında Kendisine Ürgüp ve Semirkent şehirlerinin fahri hemşehriliği verilerek onurlandırılmış, Kendisi ayrıca Uludağ'ı Sevenler Cemiyeti'ni kurmuştur. Kessler ayrıca, yapmış olduğu bu çalışmaların yanı sıra Türkiye'de yaşanan konut sorunuyla ilgili konularla da yakından ilgilenmiş ve bu alanda çalışmalar yürütmüştür. Türkiye'de bulunduğu yıllar içerisinde; *Sosyolojiye Başlangıç* (1934), *Sosyoloji Dersleri (1936), İçtimaiyata Başlangıç (1938), Kooperatifçilik* (1940), *İktisat Tarihi* (1940), *İçtimai Siyaset* (1945) *ve Sosyal Sigorta* (1950), olmak üzere kitaplar yayımlamış ve bunların yanında bir çok akademik çalışma kaleme almış olan Kessler ayrıca, İktisat Fakültesi Kütüphanesi'nin kurulması aşamasında bizzat kendisi çalışarak kütüphanenin geliştirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. 1948 yılından itibaren kendisi tarafından düzenlenmiş olan Sosyal Siyaset Konferansları serisiyle ve bu konferansların

yayımlanmasındaki katkılarıyla, ülkemizde çalışma hayatının düzenlenmesi adına önemli adımlar atmıştır. (Tekeli, 2004) Kessler'in ülkemizde yapmış olduğu çalışmalardan biri de kentlerdeki konut sorunlarıyla ilgili olmuştur. Özellikle 1940'lı yıllardan sonra yaptığı çalışmalarında İstanbul ve Türkiye genelindeki kentleşme sorunlarıyla da yakından ilgilenmiş olan Kessler, bu alanda yapmış olduğu çalışmalarıyla, İstanbul'daki ve diğer kentlerdeki konut sorunlarıyla ilgili planlama ve uygulama eksikliklerinin giderilmesini sağlamıştır. Kessler'in ülkemizde bulunduğu yıllarda gerek sosyoloji, gerekse sosyal politika alanında yapmış olduğu çalışmalar, bu alanlarda teori üretmekten çok (somut) pratikte gerçekleştirilmiş çalışmalar olup, özellikle 1950'li yıllardan itibaren daha çok yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Ancak önemli olan nokta, Gerhard Kessler'in gerek bilimsel anlamda, gerekse sosyal politikalar alanında ülkemize yapmış olduğu katkıları ve öğretileri yüksek öğretim tarihi boyunca gelecek tüm kuşaklara aktarılmalıdır.

Kessler ile aynı yıl ülkemize gelmiş olan ve 1949 yılına kadar ülkemizde görev yapan Freiburg Okulu'nun, neoliberalizmin ve sosyal piyasa ekonomisinin önemli temsilcilerinden Alexander Rüstow (1885-1963) ve 1933 yılında Marburg Üniversitesi'nden ülkemize gelerek, 11 Haziran 1934 tarihinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde kurulan İktisadi ve İçtimai İlimler Enstitüsü'nün müdürlüğü görevine getirilerek 1937 yılına kadar dört yıl boyunca ülkemizde hizmet etmiş olan Wilhelm Röpke (1899-1966) burada birlikte çalıştıkları dönemlerde bilimsel anlamdaki çalışmalarında birbirlerini destekleyerek sosyal felsefe ve kamu politikası fikirlerini gelişmesine öncülük ettiler. (Yardımcı & Genç, 2016) Serbest piyasa ekonomisinden yana olarak, üçüncü bir yol arayışında olan bu hocalar, devlete müdahaleci rol yerine düzenleyici ve kural koyucu güçlü bir devlet rolü verilmesi gerekliliği savundular. Rüstow ve Röpke'nin Türkiye'ye geldikleri dönemde ülkede devletçi iktisat politikalarının, karma ekonomi ve planlı sanayileşme modelinin olması nedeniyle bu hocaların iktisadi fikirleri o dönemde her ne kadar fazla ilgi görmemiş olsa da, onların öncülüğünde ülkemizde tanıtılan ve 1946 yılında Alman iktisatçı Alfred Müller-Armack (1901-1978) tarafından kullanılan sosyal piyasa ekonomisi kavramı ve geliştirilen bu politikalar ülkemizde yıllar sonra, özellikle, 1980'li yıllardan sonra Türkiye'de iktisadi alanda sosyal piyasa ekonomisinin ilgi görmeye başlamasıyla birlikte ivme kazanmaya başlamıştır. (Eren, 2017: 301) 20 Aralık 1933 tarihinde Edebiyat Fakültesi'nde göreve başlayan Rüstow, burada Beşeri ve İktisadi Coğrafya ve Felsefe Tarihi derslerini verdi. İktisadi Coğrafya alanında, ilk cildi 1939 yılında yayımlanan "*İktisadi Coğrafya"* adlı iki ciltlik ders kitabı yayımlayan, daha sonra ise Hukuk ve İktisat fakültelerinde İktisat Tarihi ve İktisadi Coğrafya Kürsüsü'nün başkanı olarak çalışmalarını sürdüren Rüstow, fakültedeki bilimsel çalışmalarının yanı sıra, Anadolu kültürünün folklorik yapılarını ve âdetlerini inceleyerek bu alanda bilimsel çalışmalarda da bulunmuştur. Röpke'nin ise, Türkiye'de bulunduğu dört yıl boyunca hazırladığı önemli akademik çalışmaları arasında, 1934 yılında editörlüğünü üstlendiği "*Ökonominin Bugünkü Meseleleri"* adlı kitap, yine aynı yıl yayımlamış olduğu "*İktisat*

İlmi: Nazari Kısım" adlı ders kitabı, "*Ekonomi İlminin Tekamül Tarihi"* (1936), "*Cemiyet Ekonomisi"* (1937) adlı kitapları, ayrıca kendisinin Türkiye'den ayrılmasından sonra yayımlanan, "*Konjonktür ve Buhranlar"* (1947) adlı çalışması yer almaktadır.

Röpke'nin fakülteden ayrılıp ülkesine dönmesiyle birlikte kendisinden boşalmış olan Umumi İktisat ve İktisat Teorisi Kürsüsü'nde görev almak üzere, 1938 yılında Graz Üniversitesi'nden Josef Dobretsberger (1903-1970) Türkiye'ye davet edilmiş, akademik faaliyetlerinde sosyalizm, sosyal politika, iktisadi eşitlik ve para sistemi gibi konuları ele almıştır. Kendisinin ülkemize kazandırmış olduğu en önemli eseri, 1940 ve 1943 yıllarında Ahmed Halit İlteber tarafından Türkçe'ye aktarılarak yayımlanmış olan, "*Ekonomi Siyaseti"* adlı iki ciltlik kitabıdır. 1941 yılına kadar üç yıl ülkemizde görev yapmış olan Dobretsberger'in fakülteden ayrılmasının ardından, Umumi İktisat ve İktisat Teorisi Kürsüsü'ne 16 Aralık 1942 tarihinde, görev yapmakta olan Roma Üniversitesi'ndeki görevinden ayrılarak Türkiye hükümetinin davetiyle ülkemize davet edilen Umberto Ricci (1879-1946) getirilmiştir. Türkiye'ye geldiğinde 62 yaşında olan ve fakültede İstihzal Nazariyesi ve İstatistik Semineri dersleri veren İtalyan iktisatçı Ricci'nin, ülkemizde yayımlamış olduğu çalışması ise, 1946 yılında yayımlanan, "*Teorik İktisadın Unsurları: Kıymet Teorisi"* adlı kitabıdır. Ricci, 1946 yılında ülkesine dönmek üzere çıktığı gemi seyahati sırasında Kahire'de vefat etmiştir.

Türkiye'de 14 yıl boyunca (1937-1951) kalarak Türk işletmeciliğinin gelişmesine önemli katkılar sağlayan Alfred Isaac (1888-1956), İktisat Fakültesi'nde İşletme İktisadı Kürsüsü'nün başkanlığını yürüterek burada İşletme ve Konjonktür, Umumi İşletme İktisadı, Tahsisi İşletme İktisadı, Mali Cebir, Ticari Hesap, Maliye Masraflarının Hesaplama Metotları, Maliyet Masrafları Nazariyesi, Muhasebe Revizyon ve Ekspertizi, İşletmeler Arasındaki Mukayese, Bilanço Tahlilleri, Sigorta İşletmesi ve Matematiği gibi ders ve seminerler veren Isaac, ülkemizde çağdaş anlamda işletme iktisadı ilminin oluşmasına ve gelişmesine öncülük etmiştir. Bu alanda ilk cildini 1940 yılında yayımladığı, "*İşletme İktisadı"* adlı üç ciltlik kitap çalışması ve yayımlanmış makaleleri yine akademik anlamda verdiği değerli katkılardandır. Fakültede yapmış olduğu akademik çalışmalarının yanı sıra kamu ve özel sektörlerde muhasebe eğitimi üzerine yapmış olduğu çalışmalarla da ülkemize önemli katkılarda bulunmuştur. Tekel idaresinin yeniden yapılandırılması üzerine çalışmalarda bulunan Isaac, kamu kuruluşları için maliyet ve bilanço tabloları hazırlamış ayrıca, Türkiye'de Çalışma Bakanlığı'nın misyonu ve örgütlenmesi konusunda, sosyal sigorta ve ücret sorunları hakkında hükümete danışmanlık görevinde de bulunmuş, özellikle fikir işçileri iş kanunu projesi üzerine yapmış olduğu çalışmalarla Türkiye'de sosyal yasaların düzenlenmesinde katkılar sağlamıştır.

Bu hocalar sayesinde 1934 yılından itibaren üniversite bünyesinde halka açık konferans çalışmalarına başlanmış ve bu konferanslar II. Dünya Savaşı'nın bitimine

kadar devam etmiştir. Bu dönemde kurulan Disküsyon (Tartışma) Kulubü'nün vasıtasıyla ülkemizdeki iktisadi anlamda eğitim almadan piyasada yetişmiş olan girişimcilerin Alman bilim insanlarıyla bilgi alışverişinde bulundukları danışma toplantıları tertiplenmiştir. (Çakır & Akar, 1998) Bunun yanı sıra, üniversitenin yaz tatillerinde Üniversite Haftaları düzenlenmiş, ilki 1940 yılının Temmuz ayında Erzurum'da yapılan bu etkinlikler 1958 yılına kadar devam ederek, özellikle Anadolu'da yaşayan halkın eğitimine katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Türkiye'nin yüksek öğretim alanında çağdaşlaşması hedefiyle başlatılan Üniversite Reformu kapsamında Türk yüksek öğretimine ve ülkemize önemli katkı sağlayan bu bilim insanlarından bir kısmı II. Dünya Savaşı'ndan önce, bir kısmı ise 1950'li yıllardan itibaren Adnan Menderes (1899-1961)'in başbakanlığı döneminde, ülkemizden ayrılarak kendi ülkelerine geri dönmüşler ya da ABD'ye giderek –ki ABD'ye gidenler daha çoğunluktadır- yaşamlarını ve akademik çalışmalarını burada sürdürmüşlerdir. Türkiye'den ayrıldıktan sonra ABD'ye giden bilim insanları arasında; İktisatçı Ludwig von Mises (1881-1973), Patalog Philipp Schwartz (1894-1977), Fizikçi Arthur von Hippel (1898-2003) ve Harry Dember (1882-1943), Göz Doktoru Joseph Igersheimer (1879-1965), Filozof Hans Reichenbach (1891-1953), Sinolog Wolfram Eberhard (1909-1989), Ceza Hukukçusu Richard Honig (1890-1981), Arkeolog Hans Gustav Gütenbock (1908-2000), Farmakolog Werner Ludwig Lipschitz (1892-1948), Biyokimyacı Felix Haurowitz (1896-1987), Radyolog Max Sgalitzer (1884-1973) ve Matematikçi William Prager (1903-1980) gibi isimler yer almaktadır. (Neumark, 2017: 224)

Neumark anılarında, Türkiye'den ayrılıp ABD'ye giden bilim insanlarının bir daha Almanya'ya dönmediklerini ifade eder ve şöyle der; (Neumark, 2017: 223)

> "Amerika Birleşik Devletleri'nin herkesçe bilinen, başka milletleri kendi içine katarak onları eritme gücü, Türkiye'ye sığınmış Alman mültecilerin durumunda da, bilhassa bahsedilen şahısların çocukları için geçerli olmak üzere, kendini olanca gücüyle göstermiştir. Bu arada ABD'deki bilimsel ve pratik çalışma imkânlarının –bilhassa doğa bilimcileri ve tıp adamları için- genel olarak Türkiye'dekinden daha uygun olması büyük rol oynamıştır."

Bunun yanında İsviçre, Portekiz, Çekoslavakya, İran gibi ülkelere de gidişler söz konusu olmuştur. II. Dünya Savaşı döneminde ise göç olayı çok fazla yaşanmamakla birlikte, özellikle Amerika'nın 1940 yılında savaşa katılmasıyla bu dönemde akademisyenlerin Amerika'ya göç olayı durmuştur. Sadece Mısır ve İsrail'e gidiş yollarının açık olduğu bu dönemde, Alman iktisatçılardan Josef Dobretsberger Mısır'a gitmeyi tercih etmiş, sonrasında ise kendi ülkesi olan Avusturya'ya geri dönmüştür. (Widmann, 2000: 273) Dobretsberger' de dahil olmak üzere, çalışmanın kapsamında ele alınan Alman iktisatçıların bir çoğu Türkiye'den ayrılmalarının ardından ülkelerine geri dönmüşlerdir. Wilhelm Röpke (1899-1966) ise bu grubun dışındadır. Türkiye'de en kısa süre kalan, 1933-1937 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde dört sene hizmet vermiş

olan Wilhelm Röpke (1899-1966), 1937 yılında ülkemizden ayrılarak İsviçre'nin Cenevre kentine gitmiş ve tüm yaşamını burada sürdürmüştür. Alexander Rüstow (1885-1963) 1949 yılında, Alfred Isaac (1888-1956) 1950 yılında Almanya'ya geri dönmüşlerdir. 1951-1952 yıllarına kadar en uzun süre kalanlar ise Fritz Neumark (1900-1991) ve Gerhard Kessler (1883-1963)'dir. Her ikisi de Türkiye'den ayrıldıktan sonra Almanya'ya, kendi vatanlarına geri dönmüşlerdir. Türkiye'den ayrılan bilim insanlarının yıllara ve gittikleri ülkelere göre dağılımları şu şekildedir; (Widmann, 2000: 277-Kobal, 1994)

	ABD		**Almanya/Avusturya**		**Diğer Ülkeler**	
	Prof.	**Asst.**	**Prof.**	**Asst.**	**Prof.**	**Asst.**
1934-1939	12	9	-	-	7	2
1940-1945	2	-	-	-	3	-
1945-1950	8	2	2	3	3	-
1950-1956	1	5	20	2	-	-
56'dan sonra	-	-	2	-	1	1
Toplam	23	16	24	5	14	3

Türkiye'de en uzun süre kalmış olan Alman bilim insanı ise, 1937 yılında Macaristan'dan ülkemize gelerek 1971 yılına kadar burada hizmet etmiş olan, Fen Fakültesi II. Kimya Enstitüsü'nün kurucusu kimya profesörü Friedrich Ludwig Breusch (1903-1983)'dur. Breusch 1971 yılında emekli olup İsviçre'nin Basel kentine giderek orada yaşamını sürdürmüştür. (Widmann, 2000: 154, 275, 429)

Fritz Neumark (1900-1991) anılarında, bu geri dönüşlerin nedeni olarak kendi ülkelerine duydukları özlem ve ülkemizde emekli olma hakkına sahip olamamaktan kaynaklanan maddi kaygı olarak iki gerekçe gösterir ve der ki; (Neumark, 2017: 225)

> "Birincisi, biz geriye dönenlerin Hitler rejimi esnasında kendimizin, dost ve akrabalarımızın başına gelen her türlü fecaate karşın hiçbir zaman sönmemiş olan bir vatan özlemi içinde bulunduğumuz duygusal gerçeği; diğeri ise bilhassa daha yaşlılar için, kendimizin ve yakınlarımızın maddi geleceği ile ilgili kaygı."

Ülkemizde görev yapmış bilim insanlarından bazıları ise, Türk vatandaşlığına geçerek, ikinci vatan olarak benimsedikleri Türkiye'de yaşamlarını sürdürmüşler ve burada vefat ederek, bu topraklara defnedilmişlerdir. Ebedi istirahatgâhları İstanbul'da bulunan Mimar Bruno Taut (1880-1938), İç Hastalıkları Profesörü Erich Frank (1884-

1957), Zooloji Profesörü Biyolog Curt Kosswig (1903-1982) ve Eskiçağ Tarihçisi Profesör Clemens (Emin) Bosch (1899-1955) bu bilim insanlarına örnektir.

Ancak, iktisat alanında ülkemize gelmiş olan bu bilim insanlarının Türkiye'de gerçekleştirmiş oldukları bunca değerli çalışmalara rağmen ülkemizde bir ekol oluşturduklarını söylemek maalesef mümkün değildir. Lâkin, gerek akademik anlamda, gerekse ülke çapında yapmış oldukları bu çalışmalar, kendilerinin öğrencileri olan akademisyenlerin yetiştirdiği, diğer kuşak hocalar tarafından gelecek nesillerle birlikte Türk yüksek öğretimine aktarılmaya devam edecektir. Hazırlamış olduğumuz bu çalışma kapsamında ele aldığımız hocalar dahil olmak üzere, 1933 yılından itibaren ülkemize gelerek bir çok farklı alanda Türk akademik hayatına hizmeti geçmiş olan tüm hocalarımızı ve ülkemize yapmış oldukları katkıları ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, yapılmış olan tüm devrimlerin ve bu devrimlerden biri olan Türk yüksek öğretiminin çağdaşlaşmasının mimarı Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ü saygı, şükran ve minnetle anıyoruz.

EK'LER

Ek 1: Devlet Memuriyetinin Yeniden Yapılandırılması Kanunu, 7 Nisan 1933

Devlet Memuriyetinin Yeniden Kurulmasına Dair Kanun
7 Nisan 1933

Rayh Hükümeti, aşağıda ilan edilen işbu yasayı çıkartmıştır:

I

(1) Ulusal devlet memurluğunun yeniden kurulması ve idarenin basitleştirilmesi amacı için memurlar, her ne kadar geçerli hukuka göre gerekli şartlar var olmasa da, aşağıdaki hükümler uyarınca görevlerinden alınabilirler.

(2) Bu yasa anlamında memur tanımına girenler, Rayh'ın doğrudan ve dolaylı memurları ve eyaletlerin doğrudan ve dolaylı memurları ve yerel yönetimlerin memurları, kamu hukukuna tabi kurum ve kuruluşların memurlarıdır (Rayh Başkanının Ekonomi ve Maliyeyi Güvence Altına Alma konulu 6 Ekim 1931 tarihli Üçüncü Yönetmeliği - Reichsgesetzbl. I.s.537-, Üçüncü Bölüm Başlık V Paragraf I, 15 Abs.I). Bu hükümler, memurlarla aynı hak ve görevlere sahip olan sosyal güvenlik kurumları hizmetlileri için de geçerlidir.

(3) Bu kanun kapsamına geçici emeklilik durumundaki memurlar da girer.

(4) Rayhsbank ve Alman Rayh Demiryolları'na da, buna uygun düzenlemeleri yapma yetkisi verilmiştir.

Madde 2

(1) 9 Kasım 1918 tarihinden itibaren memuriyete girmiş olup kariyerleri için öngörülen eğitime ya da başka tür bir yeterliliğe sahip olmayan memurlar, görevlerinden alınacaktır. Görevden alınmalarının ardından üç ay boyunca kendilerine eski maaşları ödenir.

(2) Açığa alınma maaşı, emeklilik maaşı da ölüm halinde aile bireylerine ödenen maaş hakları yoktur, makam ünvanı, ünvan, hizmet üniforması ve hizmet kokartı kullanma yetkileri yoktur.

(3) Muhtaçlık durumunda, özellikle yoksul aile bireylerine bakmak durumunda iseler, kendilerine son görevlerinde aldıkları temel maaşın üçte birine kadar bir para ödenebilir, bu her an geri alınabilir; Rayh sosyal güvenlik yasaları uyarınca sonradan sigorta yapılamaz.

(4) İşbu kanunun yürürlüğe girmesinden önce emekliye ayrılmış olan ve Paragraf 1'de tanımlanan kişiler için de Paragraf 2 ve 3 uygulanır.

Madde 3

(1) Ari ırk kökenli (ç.n.arische Abstammung) olmayan memurlar, emekliye ayrılacaktır (bkz.8); fahri memurlar ise görevden alınacaktır.

(2) Paragraf 1, 1 Ağustos 1914 tarihinden itibaren memuriyete girmiş olan ya da Dünya Savaşı'nda cephede Alman Rayh'ı ya da müttefikleri için savaşmış bulunan ya da babaları ya da oğulları Dünya Savaşı'nda şehit düşmüş olan memurlar için geçerli değildir. Rayh İçişleri Bakanı yetkili uzman bakan ile görüş birliğine varmak suretiyle ya da yurtdışındaki memurlar için de en yüksek eyalet makamları başka istisnalara da izin verebilirler.

Madde 4

Daha önceki politik faaliyetleri nedeniyle ulusal devleti her zaman kayıtsız şartsız savunacakları güvencesini vermeyen memurlar, görevden alınabilirler. Görevden alınmalarını izleyen üç ay sürsünce kendilerine eski maaşları ödenir. O tarihten itibaren emekli maaşlarının dörtte üçünü (bkz.8) alırlar ve ölüm halinda aile bireylerine buna uygun maaş ödenir.

Madde 5

(1) Her memur, memuriyet hizmetinin gerektirmesi halinde, aynı ya da eşdeğerli kariyer içinde başka bir göreve tayini, bu görev daha alt bir kademede ve alt maaş bareminde olsa bile –kurala uygun taşınma giderleri karşılanır- , kabul etmek zorundadır. Daha alt bir kademe ve alt maaş baremine tayin durumunda memur, eski görev ünvanını ve eski kadrosunun maaşını korur.

(2) Memur daha alt kademe ve maaş baremine tayin durumunda bir ay içinde emekliye sevkini talep edebilir.

Madde 6

İdareyi basitleştirmek için memurlar, henüz görev yapamaz duruma gelmiş olmasalar bile, emekliye ayrılabilirler. Memurlar bu nedenle emekliye ayrılmışsa, kadrolarına bir daha tayin yapılamaz.

Madde 7

(1) Görevden alma, başka bir göreve tayin ve emekliliğe sevke Rayh ya da Eyalet en yüksek makamı karar verir, bu karar nihaî olup yargı yolu kapalıdır.

(2) Madde 2 ilâ 6 ile düzenlenen âmir tasarruflar en geç 30 Eylül 1933 tarihine kadar tebliğ edilir. Yetkili Rayh ya da Eyalet en yüksek makamı, kendi idaresinde bu yasa önlemlerinin uygulandığını açıklarsa, işbu süre Rayh İçişleri Bakanının onayı alınarak kısaltılabilir.

Madde 8

Madde 3 ve 4 uyarınca emekliye ayrılmış ya da görevden alınmış olan memurlara, en az on yıllık hizmet süresini doldurmamışlar ise, emeklilik maaşı ödenmez; bu, yürürlükteki Rayh ve Eyalet mevzuatı hükümlerine göre daha kısa hizmet süresi şartının arandığı durumlar için de geçerlidir. Rayh Memurin Kanunu Madde 36, 47 ve 49 , Savaş Zamanı İfa Edilen Hizmetin Yükseltilerek Hesaplanmasına Dair 4 Temmuz 1921 sayılı Kanun (Reichsgesetzbl.s.825) ve Eyalet kanunlarının ilgili hükümleri bunun dışındadır.

Madde 9

(1) Madde 3 ve 4 uyarınca emekliye ayrılan veya görevden alınan memurların emekli maaşına esas alınacak hizmet süre-

leri hesaplanırken, son hizmet yerlerindeki görev süreleri dışında, sadece yürürlükteki hükümlere göre Rayh-, Eyalet- ve Belediye hizmeti süresi dikkate alınır. Bu hizmet süresinin dikkate alınması da, ancak son görev yeri ile eğitim ve kariyer bakımından örtüşmesi halinde mümkündür; özellikle bir memurun daha alt bir kariyerden daha üst bir kariyere yükselmesi, usulüne uygun bir terfi ise, örtüşme var demektir. Memur eğitim ve yeterliği gereği usulüne uygun biçimde kazanmış olduğu daha eski bir kadroda daha sonraki hizmet yıllarının eklenmesiyle daha yüksek bir emeklilik maaşına hak kazanmış ise, kendisi için daha elverişli olan düzenleme geçerli olur.

(2) Kamu kurum ve kuruluşlarındaki hizmet süresinin dikkate alınması, yönetmeliklerle düzenlenir.

(3) Paragraf (1) deki hükümlerin uygulanması ile çelişen emeklilik hizmet süresi tesbit ve teminatları hükümsüzdür.

(4) Rayh ve Rayh gözetimine tabi kamu kurum ve kuruluşların memurlarının durumunda eşitsizlikleri Rayh İçişleri Bakanı tarafından Rayh Maliye Bakanının onayı alınarak telâfi edilir, başka memurlar için eşitsizlik telâfisini en yüksek Eyalet makamı yapar.

(5) Paragraf 1 ilâ 4 ve Madde 8 , bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce emekliye ayrılmış ya da geçici olarak emekliye sevkedilmiş olan memurlar ve bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte memuriyette olmaları halinde Madde 2 ilâ 4ün uygulanacağı memurları da kapsar. Emekli maaşına hak kazandıran hizmet süresinin ve emekli maaşının ya da açığa alma parasının yeniden tesbiti, 1 Ekim 1933 itibariyle yürürlüğe girmek kaydı ile en geç 30 Eylül 1933'te yapılmış olmalıdır.

Madde 10

(1) Memurların maaş baremlerini düzenleyen yönergeler, maaş ve emeklilik maaşı hesaplanmasında esas alınır. Yönergelerin uygulanmasına dair yetkili makamın kararı henüz yoksa, gecikmeksizin alınmalıdır.

(2) Memurlar yetkili makamın yönergelerin uygulanmasına dair kararı uyarınca hakkettiklerinin üstünde maaş almışlar ise, 1 Nisan 1932 itibariyle almış oldukları fazla parayı

ödemeyi yapan kasaya iade etmek zorundadırlar. İktisap olmadığı itirazı (Madde 812 v.d. BGB) kabul edilmez.

(3) Paragraf 1 ve 2, bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önceki bir yıl içinde emekliye ayrılmış kişiler için de geçerlidir.

Madde 11

(1) Madde 3 ve 4 uyarınca memuriyetten çıkan memurların maaş kıdemi tesbitinde Rayh-, Eyalet- ve Belediye hizmeti dışındaki istihdam da dikkate alınmış ise, maaş kıdemi yeniden tesbit edilir. Bu yapılırken Rayh-, Eyalet- ve Belediye hizmetindeki veya yönetmelik kuralları uyarınca kamu kurum ve kuruluşları hizmetindeki sadece tek bir istihdam dikkate alınır. İstisnalara, Rayh memurları için Rayh İçişleri Bakanı tarafından Rayh Maliye Bakanının onayı alınarak, öteki memurlar için en yüksek Eyalet makamları izin verir.

(2) Paragraf 1'e göre maaş kıdeminin yeniden tesbiti söz konusu ise, Madde 3,4 uyarınca emekliye ayrılmış ya da görevden alınmış memurlar için yeniden tesbit, herhalükârda emeklilik maaşının yeniden tesbiti ile birlikte yapılır.

(3) Aynısı Madde 9 Paragraf 5'te anılan kişiler için de geçerlidir.

Madde 12

(1) 9 Kasım 1918 'den itibaren atanmış olan Rayh bakanlarının 27 Mart 1930 tarihli (Reichsgesetzbl.I s.96) Rayh Bakanları Kanunu Madde 16 ilâ 24 hükümleri uyarınca tesbit edilmiş olan maaşları, yeniden tesbit edilir. Yeniden tesbitte Rayh Bakanlar Kanunu'nun anılan hükümleri, Rayh Bakanı'nın görevden ayrıldığı tarihte yürürlükte imişler gibi uygulanır. Buna göre 1 Nisan 1932'den itibaren fazla alınmış olan maaşlar geri ödenir. İktisap olmadığı itirazı (Madde 812 v.d.BGB) kabul edilmez.

(2) Paragraf 1, 9 Kasım 1918'den itibaren atanmış olan Eyalet Hükümeti üyeleri için de geçerli olup burada Rayh Bakanlar Kanununun yerini Eyalet kanunlarının mütekabil hükümleri alır; maaşlar sadece Rayh Bakanlar kanunu Madde 16 ilâ 24'teki ilkelerin uygulanması sonucu belirlenen miktarda ödenir.

(3) Maaşların yeniden tesbiti 31 Aralık 1933'e kadar yapılır.

(4) Munzam ödeme yapılmaz.

Madde 13

Ölüm halinde geride kalanlara ödenen maaş Madde 8 ilâ 12'nin uygulanması ile hesaplanır.

Madde 14

(1) Bu kanun uyarınca emekliye ayrılan ya da memuriyetten çıkartılan memurlara karşı bunların emekliye ayrılmasından ya da memuriyetten çıkartılmasından sonra da hizmet ilişkisi sırasında işlenmiş suçlar nedeniyle disiplin kovuşturması, emeklilik maaşlarını, ölüm halinde geride kalanlara ödenen maaşı, makam ünvanlarını, üniformalarını ve rozetlerini ellerinden alma amacıyla açılabilir. Disiplin kovuşturması en geç 31 Aralık 1933'te açılır.

(2) Paragraf 1, bu kanunun yürürlüğe girmesinden önceki bir yıl içinde emekliye ayrılmış olan ve bu Kanunun yrürlüğe girdiği tarihte memuriyette olmaları halinde Madde 2 ilâ 4'ün uyulanacağı kişiler için de geçerlidir.

Madde 15

Memurlara ilişkin hükümler manasına uygun olarak çalışanlara ve işçilere uygulanır.

Ayrıntılar yönetmelikle düzenlenir.

Madde 16

İşbu kanunun uygulanması sırasında hakkaniyete uymayan eşitsizlikler doğar ise, genel hükümler çerçevesinde daha yüksek maaş ya da geçiş paraları ödenebilir. Bununla ilgili kararı Rayh memurları için Rayh İçişleri Bakanı Rayh Maliye Bakanı'nın onayını alarak, geri kalanlar için ise Eyalet makamları verir.

Madde 17

(1) Rayh İçişleri Bakanı Rayh Maliye Bakanı'nın onayı ile işbu Kanunun uygulaması için gerekli nizamname ve tüzükleri ve idari talimatnameleri çıkarır.

(2) Lüzum halinde en yüksek Eyalet makamları tamamlayıcı talimatlar çıkarırlar. Bunu Rayh talimatname kuralları çerçevesinde yaparlar.

Madde 18

İşbu kanunda belirlenmiş olan sürelerin dolmasından sonra, bu kanun temelinde alınan önlemlere halel gelmemek üzere, devlet memurluğu için geçerli olan genel hükümler yeniden yürürlüğe girer.

Berlin, 7 Nisan 1933

Rayh Şansölyesi

Adolf Hitler

Rayh İçişleri Bakanı

Frick

Rayh Maliye Bakanı

Graf Schwerin von Krosigk

Kaynak: "*Ayyıldız Altında Sürgün*", Faruk Şen, Günizi Yayıncılık, I. Baskı, Nisan 2008.

Ek 2: Devlet Memuriyetinin Yeniden Yapılandırılması Kanunu, 7 Nisan 1933 (Almanca)

Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums vom 7. April 1933

Die Reichsregierung hat das folgende Gesetz beschlossen, das hiermit verkündet wird:

§ 1

(1) Zur Wiederherstellung eines nationalen Berufsbeamtentums und zur Vereinfachung der Verwaltung können Beamte nach Maßgabe der folgenden Bestimmungen aus dem Amt entlassen werden, auch wenn die nach dem geltenden Recht hierfür erforderlichen Voraussetzungen nicht vorliegen.

(2) Als Beamte im Sinne dieses Gesetzes gelten unmittelbare und mittelbare Beamte des Reichs, unmittelbare und mittelbare Beamte der Länder und Beamte der Gemeinden und Gemeindeverbände, Beamte von Körperschaften des öffentlichen Rechts sowie diesen gleichgestellten Einrichtungen und Unternehmungen (Dritte Verordnung des Reichspräsidenten zur Sicherung der Wirtschaft und Finanzen vom 6. Oktober 1931 — Reichsgesetzbl. I. S. 537 —, Dritter Teil Kapitel V Abschnitt I § 15 Abs. 1). Die Vorschriften finden auch Anwendung auf Bedienstete der Träger der Sozialversicherung, welche die Rechte und Pflichten der Beamten haben.

(3) Beamte im Sinne dieses Gesetztes sind auch Beamte im einstweiligen Ruhestand.

(4) Die Reichsbank und die Deutsche Reichsbahn-Gesellschaft werden ermächtigt, entsprechende Anordnungen zu treffen.

§ 2

(1) Beamte, die seit dem 9. November 1918 in das Beamtenverhältnis eingetreten sind, ohne die für ihre Laufbahn vorgeschriebene übliche Vorbildung oder sonstige Eignung zu besitzen, sind aus dem Dienste zu entlassen. Auf die Dauer von drei Monaten nach der Entlassung werden ihnen ihre bisherigen Bezüge belassen.

(2) Ein Anspruch auf Wartegeld, Ruhegeld oder Hinterbliebenenversorgung und Weiterführung der Amtsbezeichnung, des Titels, der

Dienstkleidung und der Dienstabzeichen steht ihnen nicht zu.

(3) Im Falle der Bedürftigkeit kann ihnen, besonders wenn sie für mittellose Angehörige sorgen, eine jederzeit widerrufliche Rente bis zu einem Drittel des jeweiligen Grundgehalts der von ihnen zuletzt bekleideten Stelle bewilligt werden; eine Nachversicherung nach Maßgabe der reichsgesetzlichen Sozialversicherung findet nicht statt.

(4) Die Vorschriften der Abs. 2 und 3 finden auf Personen der im Abs. 1 bezeichneten Art, die bereits vor dem Inkrafttreten dieses Gesetzes in den Ruhestand getreten sind, entsprechende Anwendung.

§ 3

(1) Beamte, die nicht arischer Abstammung sind, sind in den Ruhestand (§§ 8ff.) zu versetzen; soweit es sich um Ehrenbeamte handelt, sind sie aus dem Amtsverhältnis zu entlassen.

(2) Abs. 1 gilt nicht für Beamte, die bereits seit dem 1. August 1914 Beamte gewesen sind oder die im Weltkrieg an der Front für das Deutsche Reich oder für seine Verbündeten gekämpft haben oder deren Väter oder Söhne im Weltkrieg gefallen sind. Weitere Ausnahmen können der Reichsminister des Innern im Einvernehmen mit dem zuständigen Fachminister oder die obersten Landesbehörden für Beamte im Ausland zulassen.

§4

Beamte, die nach ihrer bisherigen politischen Betätigung nicht die Gewähr dafür bieten, daß sie jederzeit rückhaltlos für den nationalen Staat eintreten, können aus dem Dienst entlassen werden. Auf die Dauer von drei Monaten nach der Entlassung werden ihnen ihre bisherigen Bezüge belassen. Von dieser Zeit an erhalten sie drei Viertel des Ruhegeldes (§ 8) und entsprechende Hinterbliebenenversorgung.

§ 5

(1) Jeder Beamte muß sich die Versetzung in ein anderes Amt derselben oder einer gleichwertigen Laufbahn, auch in ein solches von geringerem Rang und planmäßigem Diensteinkommen — unter Vergütung der vorschriftsmäßigen Umzugskosten — gefallen lassen, wenn es das dienstliche Bedürfnis erfordert. Bei Versetzung in ein Amt von geringerem Rang und planmäßigem Diensteinkommen behält der Beamte seine bisherige Amtsbezeichnung und das Diensteinkommen der bisherigen Stelle.

(2) Der Beamte kann an Stelle der Versetzung in ein Amt von geringerem Rang und planmäßigem Diensteinkommen (Abs.1) innerhalb eines Monats die Versetzung in den Ruhestand verlangen.

§ 6

Zur Vereinfachung der Verwaltung können Beamte in den Ruhestand versetzt werden, auch wenn sie noch nicht dienstunfähig sind. Wenn Beamte aus diesem Grunde in den Ruhestand versetzt werden, so dürfen ihre Stellen nicht mehr besetzt werden.

§ 7

(1) Die Entlassung aus dem Amte, die Versetzung in ein anderes Amt und die Versetzung in den Ruhestand wird durch die oberste Reichs- oder Landesbehörde ausgesprochen, die endgültig unter Ausschluß des Rechtsweges entscheidet.

(2) Die Verfügungen nach §§ 2 bis 6 müssen spätestens am 30. September 1933 zugestellt werden. Die Frist kann im Einvernehmen mit dem Reichsminister des Innern verkürzt werden, wenn die zuständige oberste Reichs- oder Landesbehörde erklärt, daß in ihrer Verwaltung die Maßnahmen dieses Gesetzes durchgeführt sind.

§ 8

Den nach §§ 3, 4 in den Ruhestand versetzten oder entlassenen Beamten wird ein Ruhegeld nicht gewährt, wenn sie nicht mindestens eine zehnjährige Dienstzeit vollendet haben; dies gilt auch in den Fällen, in denen nach den bestehenden Vorschriften der Reichs- und Landesgesetzgebung Ruhegeld schon nach kürzerer Dienstzeit gewährt wird. §§ 36, 47 und 49 des Reichsbeamtengesetzes, das Gesetz über eine erhöhte Anrechnung der während des Krieges zurückgelegten Dienstzeit vom 4. Juli 1921 (Reichsgesetzbl. S. 825) und die entsprechenden Vorschriften der Landesgesetze bleiben unberührt.

§ 9

(1) Den nach §§ 3, 4 in den Ruhestand versetzten oder entlassenen Beamten darf bei der Berechnung der ruhegeldfähigen Dienstzeit, abgesehen von der Dienstzeit, die sie in ihrem letzten Anstellungsverhältnis zurückgelegt haben, nur eine Dienstzeit im Reichs-, Landes- und Gemeindedienst nach den bestehenden Vorschriften angerechnet werden. Die Anrechnung auch dieser Dienstzeit ist nur zulässig, wenn sie mit der zuletzt bekleideten Stelle nach Vorbildung und Laufbahn in Zusammenhang steht; ein solcher Zusammenhang liegt insbesondere vor, wenn der Aufstieg eines Beamten aus einer niedrigeren Laufbahn in eine höhere als ordnungsmäßige Beförderung anzusehen ist. Würde der Beamte in einer früheren nach Vorbildung und Eignung ordnungsmäßig erlangten Stellung unter Hinzurechnung der späteren Dienstjahre ein höheres Ruhegeld erlangt haben,

so greift die für ihn günstigere Regelung Platz.

(2) Die Anrechnung der Dienstzeit bei den öffentlich-rechtlichen Körperschaften sowie den diesen gleichgestellten Einrichtungen und Unternehmungen regeln die Ausführungsbestimmungen.

(3) Festsetzungen und Zusicherungen ruhegeldfähiger Dienstzeit, die der Durchführung der Vorschriften des Abs. 1 entgegenstehen, treten außer Kraft.

(4) Härten können bei Beamten des Reichs und der der Reichsaufsicht unterliegenden öffentlich-rechtlichen Körperschaften, Einrichtungen und Unternehmungen der Reichsminister des Innern im Einvernehmen mit dem Reichsminister der Finanzen, bei anderen Beamten die obersten Landesbehörden ausgleichen.

(5) Abs. 1 bis 4 sowie § 8 finden auch auf solche Beamte Anwendung, die schon vor dem Inkrafttreten dieses Gesetzes in den Ruhestand oder in den einstweiligen Ruhestand getreten sind und auf die die §§ 2 bis 4 hätten angewandt werden können, wenn die Beamten beim Inkrafttreten dieses Gesetzes noch im Dienst gewesen wären. Die Neufestsetzung der ruhegeldfähigen Dienstzeit und des Ruhegeldes oder des Wartegeldes hat spätestens bis zum 30. September 1933 mit Wirkung vom 1. Oktober 1933 an zu erfolgen.

§ 10

(1) Richtlinien, die für die Höhe der Besoldung von Beamten aufgestellt sind, werden der Berechnung der Dienstbezüge und des Ruhegeldes zugrunde gelegt. Liegen Entscheidungen der zuständigen Behörde über die Anwendung der Richtlinien noch nicht vor, so haben sie unverzüglich zu ergehen.

(2) Haben Beamte nach der Entscheidung der zuständigen Behörde über die Anwendung der Richtlinien höhere Bezüge erhalten, als ihnen hiernach zustanden, so haben sie die seit 1. April 1932 empfangenen Mehrbeträge an die Kasse zu erstatten, aus der die Bezüge gewährt worden sind. Der Einwand der nicht mehr bestehenden Bereicherung (§ 812 ff. BGB.) ist ausgeschlossen.

(3) Abs. 1 und 2 gilt auch für Personen, die innerhalb eines Jahres vor dem Inkrafttreten dieses Gesetzes in den Ruhestand getreten sind.

§ 11

(1) Sind bei der Festsetzung eines Besoldungsdienstalters Beamten, die auf Grund der §§ 3, 4 ausscheiden, Beschäftigungen außerhalb des Reichs-, Landes- oder Gemeindedienstes angerechnet worden, so ist

das Besoldungsdienstalter neu festzusetzen. Dabei darf nur eine Beschäftigung im Reichs-, Landes-, oder Gemeindedienst oder, nach Maßgabe der Ausführungsbestimmungen, im Dienst der öffentlichrechtlichen Körperschaften sowie der diesen gleichgestellten Einrichtungen und Unternehmungen angerechnet werden. Ausnahmen können für Reichsbeamte der Reichsminister des Innern im Einvernehmen mit dem Reichsminister der Finanzen, für anderer Beamte die obersten Landesbehörden zulassen.

(2) Kommt nach Abs. 1 eine Neufestsetzung des Besoldungsdienstalters in Betracht, so ist bei den nach §§ 3, 4 in den Ruhestand versetzten oder entlassenen Beamten die Neufestsetzung jedenfalls mit der Festsetzung des Ruhegeldes vorzunehmen.

(3) Dasselbe gilt für die in § 9 Abs. 5 genannten Personen.

§12

(1) Die Bezüge der seit dem 9. November 1918 ernannten Reichsminister, die nicht nach den Vorschriften der §§ 16 bis 24 des Reichsministergesetzes vom 27. März 1930 (Reichsgesetzbl. I S. 96) berechnet sind, sind neu festzusetzen. Bei der Neufestsetzung sind die genannten Vorschriften des Reichministergesetzes so anzuwenden, als ob sie bereits zur Zeit des Ausscheidens des Reichsministers aus dem Amt in Kraft gewesen wären. Hiernach seit dem 1. April 1932 zuviel empfangene Bezüge sind zurückzuzahlen. Der Einwand der nicht mehr bestehenden Bereicherung (§ 812 ff. BGB.) ist unzulässig.

(2) Abs. 1 findet auf die seit dem 9. November 1918 ernannten Mitglieder einer Landesregierung mit der Maßgabe Anwendung, daß an die Stelle des Reichsministergesetzes die entsprechenden Vorschriften der Landesgesetze treten, jedoch Bezüge nur bis zu der Höhe gezahlt werden dürfen, die sich bei der Anwendung der Grundsätze der §§ 16 bis 24 des Reichsministergesetzes ergibt.

(3) Die Neufestsetzung der Bezüge hat bis zum 31. Dezember 1933 zu erfolgen.

(4) Nachzahlungen finden nicht statt.

§13

Die Hinterbliebenenbezüge werden unter entsprechender Anwendung der §§ 8 bis 12 berechnet.

§ 14

(1) Gegen die auf Grund dieses Gesetzes in den Ruhestand versetzten oder entlassenen Beamten ist auch nach ihrer Versetzung in den Ruhestand oder nach ihrer Entlassung die Einleitung eines Dienst-

strafverfahrens wegen der während des Dienstverhältnisses begangenen Verfehlungen mit dem Ziele der Aberkennung des Ruhegeldes, der Hinterbliebenenversorgung, der Amtsbezeichnung, des Titels, der Dienstkleidung und der Dienstabzeichen zulässig. Die Einleitung des Dienststrafverfahrens muß spätestens am 31. Dezember 1933 erfolgen.

(2) Abs. 1 gilt auch für Personen, die innerhalb eines Jahres vor dem Inkrafttreten dieses Gesetzes in den Ruhestand getreten sind und auf die die §§ 2 bis 4 anzuwenden gewesen wären, wenn diese Personen beim Inkrafttreten dieses Gesetzes noch im Dienst gewesen wären.

§ 15

Auf Angestellte und Arbeiter finden die Vorschriften über Beamte sinngemäße Anwendung.

Das Nähere regeln die Ausführungsbestimmungen.

§ 16

Ergeben sich bei der Durchführung dieses Gesetzes unbillige Härten, so können im Rahmen der allgemeinen Vorschriften höhere Bezüge oder Übergangsgelder gewährt werden. Die Entscheidung hierüber treffen für Reichsbeamte der Reichsminister des Innern im Einvernehmen mit dem Reichsminister der Finanzen, im übrigen die obersten Landesbehörden.

§ 17

(1) Der Reichsminister des Innern erläßt im Einvernehmen mit dem Reichsminister der Finanzen die zur Durchführung und Ausführung dieses Gesetzes erforderlichen Rechtsverordnungen und allgemeinen Verwaltungsvorschriften.

(2) Erforderlichenfalls erlassen die obersten Landesbehörden ergänzende Vorschriften. Sie haben sich dabei im Rahmen der Reichsvorschriften zu halten.

§ 18

Mit Ablauf der in diesem Gesetze bestimmten Fristen werden, unbeschadet der auf Grund des Gesetzes getroffenen Maßnahmen, die für das Berufsbeamtentum geltenden allgemeinen Vorschriften wieder voll wirksam.

Berlin, den 7. April 1933

Der Reichskanzler	Der Reichsminister	Der Reichsminister
Adolf Hitler	des Innern	der Finanzen
	Frick	Graf Schwerin von Krosigk

Kaynak: Der Scurla Bericht: Migration dt. Professoren in d. Türkei im Dritten Reich/ Klaus- Detlev Grothusen, Frankfurt(Main):Dağyeli,1987

Ek 3: Albert Einstein'ın Atatürk'e, 17 Eylül 1933 Tarihli Mektubu (Mektubun üzerindeki notlar dönemin Maarif Vekili Yusuf Hikmet Bayur'a aittir.)

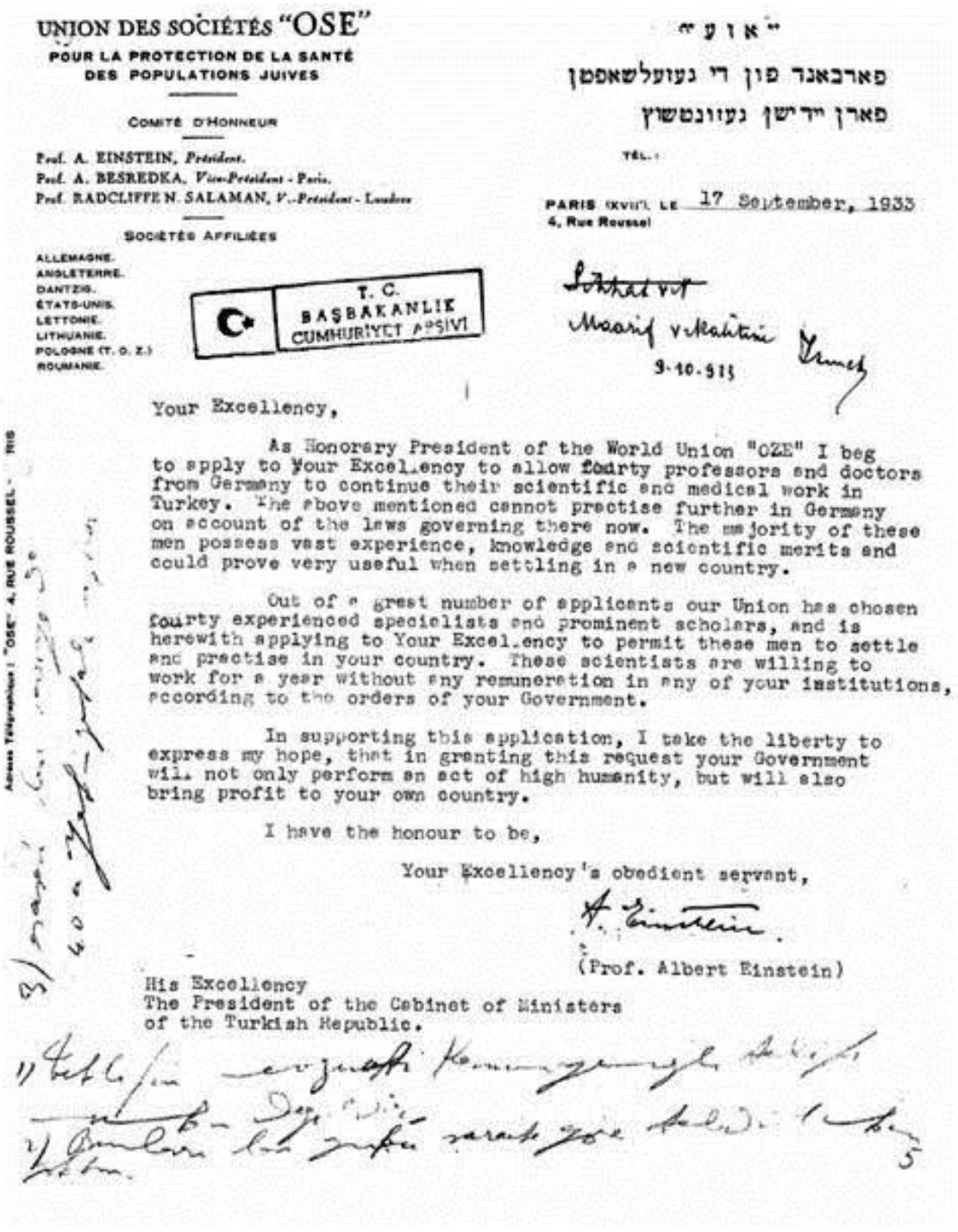

UNION DES SOCIÉTÉS "OSE"
POUR LA PROTECTION DE LA SANTÉ DES POPULATIONS JUIVES

"אוע"
פארבאנד פון די נעזעלשאפטן
פאר יידישן געזונטשוץ

COMITÉ D'HONNEUR
Prof. A. EINSTEIN, *Président.*
Prof. A. BESREDKA, *Vice-Président - Paris.*
Prof. RADCLIFFE N. SALAMAN, *V.-Président - Londres*

SOCIÉTÉS AFFILIÉES
ALLEMAGNE.
ANGLETERRE.
DANTZIG.
ÉTATS-UNIS.
LETTONIE.
LITHUANIE.
POLOGNE (T. O. Z.)
ROUMANIE.

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

TÉL.:

PARIS (XVIe) LE 17 September, 1933
4, Rue Roussel

Maarif Vekaleti
9.10.933

Your Excellency,

As Honorary President of the World Union "OZE" I beg to apply to Your Excellency to allow fourty professors and doctors from Germany to continue their scientific and medical work in Turkey. The above mentioned cannot practise further in Germany on account of the laws governing there now. The majority of these men possess vast experience, knowledge and scientific merits and could prove very useful when settling in a new country.

Out of a grest number of applicants our Union has chosen fourty experienced specialists and prominent scholars, and is herewith applying to Your Excellency to permit these men to settle and practise in your country. These scientists are willing to work for a year without any remuneration in any of your institutions, according to the orders of your Government.

In supporting this application, I take the liberty to express my hope, that in granting this request your Government will not only perform an act of high humanity, but will also bring profit to your own country.

I have the honour to be,

Your Excellency's obedient servant,

A. Einstein

(Prof. Albert Einstein)

His Excellency
The President of the Cabinet of Ministers
of the Turkish Republic.

Kaynak: "*Türkiye Üniversite Tarihi-3, Darülfünun'dan Üniversiteye Geçiş*", Emre Dölen, 2010a.

Ek 4: Albert Einstein'ın, 17 Eylül 1933 Tarihli Mektubuna, Dr. Sami Günzberg tarafından kaleme alınarak eklenen ön yazı

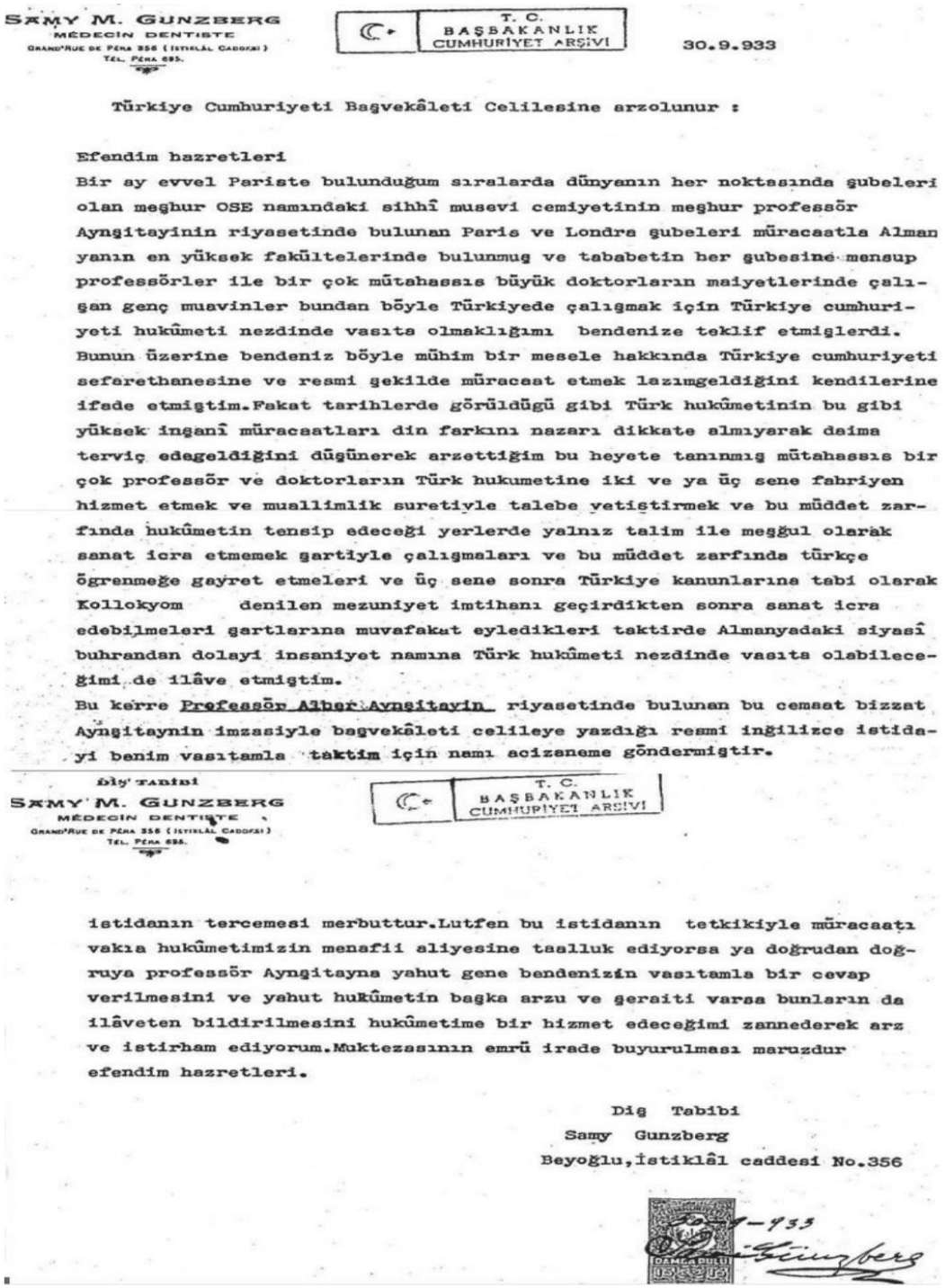

SAMY M. GUNZBERG
MÉDECIN DENTISTE
GRAND'RUE DE PÉRA 356 (ISTIKLÂL CADDESI)
TÉL. PÉRA 695.

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

30.9.933

Türkiye Cumhuriyeti Başvekâleti Celilesine arzolunur :

Efendim hazretleri
Bir ay evvel Pariste bulunduğum sıralarda dünyanın her noktasında şubeleri olan meşhur OSE namındaki sihhî musevi cemiyetinin meşhur profesör Ayngitayinin riyasetinde bulunan Paris ve Londra şubeleri müracaatla Almanyanın en yüksek fakültelerinde bulunmuş ve tababetin her şubesine mensup profesörler ile bir çok mütehassıs büyük doktorların maiyetlerinde çalışan genç muavinler bundan böyle Türkiyede çalışmak için Türkiye cumhuriyeti hukûmeti nezdinde vasıta olmaklığımı bendenize teklif etmişlerdi. Bunun üzerine bendeniz böyle mühim bir mesele hakkında Türkiye cumhuriyeti sefarethanesine ve resmi şekilde müracaat etmek lâzımgeldiğini kendilerine ifade etmiştim.Fakat tarihlerde görüldüğü gibi Türk hukûmetinin bu gibi yüksek insanî müracaatları din farkını nazarı dikkate almıyarak daima terviç edegeldiğini düşünerek arzettiğim bu heyete tanınmış mütehassıs bir çok profesör ve doktorların Türk hukumetine iki ve ya üç sene fahriyen hizmet etmek ve muallimlik suretiyle talebe yetiştirmek ve bu müddet zarfında hukûmetin tensip edeceği yerlerde yalnız talim ile meşğul olarak sanat icra etmemek şartiyle çalışmaları ve bu müddet zarfında türkçe öğrenmeğe gayret etmeleri ve üç sene sonra Türkiye kanunlarına tabi olarak Kollokyom denilen mezuniyet imtihanı geçirdikten sonra sanat icra edebilmeleri şartlarına muvafakat eyledikleri taktirde Almanyadaki siyasî buhrandan dolayi insaniyet namına Türk hukûmeti nezdinde vasıta olabileceğimi de ilâve etmiştim.
Bu kerre Profesör Alber Ayngitayin riyasetinde bulunan bu cemaat bizzat Ayngitaynin imzasiyle başvekâleti celileye yazdığı resmi ingilizce istidayi benim vasıtamla taktim için nami acizaneme göndermiştir.

Diş Tabibi
SAMY M. GUNZBERG
MÉDECIN DENTISTE
GRAND'RUE DE PÉRA 356 (ISTIKLÂL CADDESI)
TÉL. PÉRA 695.

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

istidanın tercemesi merbuttur.Lutfen bu istidanın tetkikiyle müracaatı vakıa hukûmetimizin menafii aliyesine taalluk ediyorsa ya doğrudan doğruya profesör Ayngitayna yahut gene bendenizin vasıtamla bir cevap verilmesini ve yahut hukûmetin başka arzu ve şeraiti varsa bunların da ilâveten bildirilmesini hukûmetime bir hizmet edeceğimi zannederek arz ve istirham ediyorum.Muktezasının emrü irade buyurulması maruzdur efendim hazretleri.

Diş Tabibi
Samy Gunzberg
Beyoğlu,İstiklâl caddesi No.356

DAMGA PULU

Kaynak: "*Einstein'dan Türkiye'ye Mektup*", Haşim Erdoğan & Enes Öz, Cappadocia Journal of History and Social Sciences, vol.9, October 2017.

Ek 5: İsmet İnönü'nün Einstein'a 14 Kasım 1933 Tarihli Cevap Mektubunun Orjinali (Fransızca)

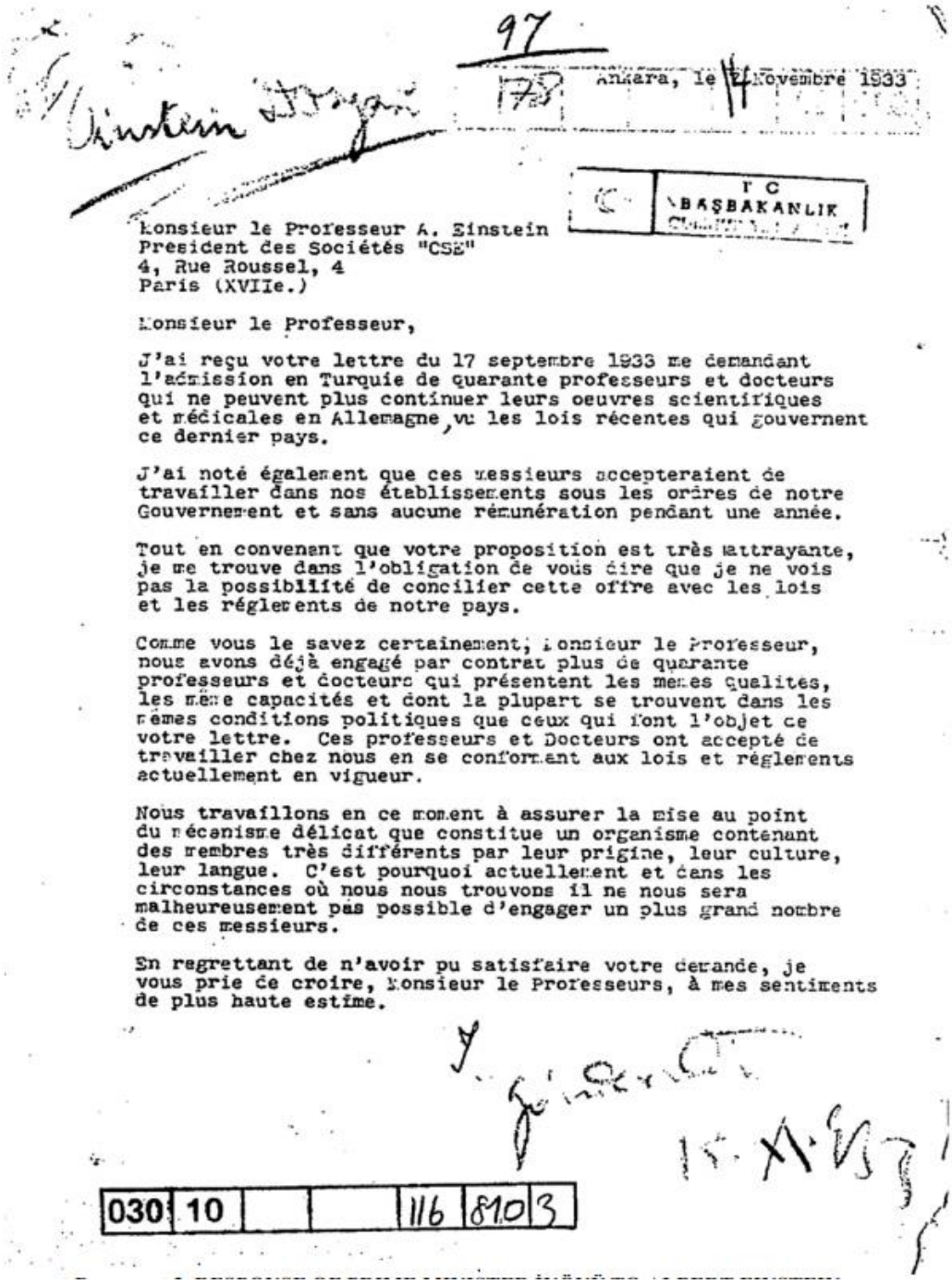

97

Ankara, le 14 Novembre 1933

T C
BAŞBAKANLIK

Monsieur le Professeur A. Einstein
Président des Sociétés "CSE"
4, Rue Roussel, 4
Paris (XVIIe.)

Monsieur le Professeur,

J'ai reçu votre lettre du 17 septembre 1933 me demandant l'admission en Turquie de quarante professeurs et docteurs qui ne peuvent plus continuer leurs oeuvres scientifiques et médicales en Allemagne, vu les lois récentes qui gouvernent ce dernier pays.

J'ai noté également que ces messieurs accepteraient de travailler dans nos établissements sous les ordres de notre Gouvernement et sans aucune rémunération pendant une année.

Tout en convenant que votre proposition est très attrayante, je me trouve dans l'obligation de vous dire que je ne vois pas la possibilité de concilier cette offre avec les lois et les réglements de notre pays.

Comme vous le savez certainement, Monsieur le Professeur, nous avons déjà engagé par contrat plus de quarante professeurs et docteurs qui présentent les mêmes qualités, les même capacités et dont la plupart se trouvent dans les mêmes conditions politiques que ceux qui font l'objet de votre lettre. Ces professeurs et Docteurs ont accepté de travailler chez nous en se conformant aux lois et réglements actuellement en vigueur.

Nous travaillons en ce moment à assurer la mise au point du mécanisme délicat que constitue un organisme contenant des membres très différents par leur prigine, leur culture, leur langue. C'est pourquoi actuellement et dans les circonstances où nous nous trouvons il ne nous sera malheureusement pas possible d'engager un plus grand nombre de ces messieurs.

En regrettant de n'avoir pu satisfaire votre demande, je vous prie de croire, Monsieur le Professeurs, à mes sentiments de plus haute estime.

030 | 10 | | | 116 | 810 | 3

Kaynak: "*Einstein'dan Türkiye'ye Mektup*", Haşim Erdoğan & Enes Öz, Cappadocia Journal of History and Social Sciences, vol.9, October 2017.

Ek 6: Ord. Prof. Dr. Fritz Neumark (1900-1991)'ın İstanbul Üniversitesi'nde Bir İktisat Fakültesi Kurulması Hakkında Temmuz 1936 Tarihli Teklifi

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ
İKTİSAT ve İÇTİMAİYAT
ENSTİTÜSÜ

İstanbul :

SAYI

14

İstanbul Üniversitesinde bir İktisat Fakültesinin ihdası hakkında teklif

İktisat tedrisatında yapılacak ıslâhatı zarurî kılan başlıca sebepler :

Avrupanın iktisaden en müterekki memleketlerinde bile yüksek İktisat tahsilinde modern ihtiyaçları karşılayacak bir organizasyonun kurulması bir hayli zaman gecikmiş ve ancak 20 ci asrın başlarında mümkün olabilmiştir.

Fakat Büyük Harbin başlamasından kısa bir zaman önce bile bazı Üniversitelerin İktisat için henüz bir ordinariyüs kürsüsü mevcut değildir, ancak oldukça bütük Üniversitelerde icap eden miktarda tedris elemanlarına ve Enstitülere malikti. Harp sonundan itibaren her yerde yüksek iktisat tahsili fevkalâde genişledi, tedris heyeti çoğaltıldı, iktisadî ve içtimaî ilimler için başlı başına Enstitüler kuruldu, müstakil İktisat Fakülteleri veya hiç değilse başlı başına bir tahsil ve imtihan sistemi ihdas edildi. Bütün bu hadiselerde, iktisadın sosyal hayat için gittikçe büyüyen ehemmiyetini ve iktisadî hayatta Devlet İktisat ve Maliye işlerinde orta, yüksek memuriyetler için iyi bir tahsil görmüş iktisatçılar yetiştirmek zaruretini görmek kabildir. Asrımızda esaslı bir iktisat tahsili yapmadan gerek Devlet ve Komün İktisat idarelerindeki yüksek memurlarımız gerekse büyük banka sanayi ve nakliye teşebbüslerindeki şeflerin de muvaffakiyetle çalışamıyacakları her kesçe kabul edilmiş bir hakikattır.

Yeni Türkiyede de son zamanda bu gibi elemanlara karşı aynı ihtiyaç kendisini hissettirdi. Türk iktisadının asrîleştirilmesi, bilhassa Devlet tarafından teşvik edilen sanayileşme hareketi -işte bütün bunlar burada da iktisatta iyi bir tahsil görmüş [illegible] yetişmesini zarurî kılmaktadır. Halbuki bu günkü tahsil metodları ile bu zarureti hakkıyle karşılamak ise mümkün değildir. Çünkü [illegible] ve ticarete teşebbüslerimiz, bankalar ve müesseseler [illegible] ihtiyaçları için... [illegible]

iktisat tahsillerini yabancı memleketlerdeki Üniversitelerde görmüş olan kimseler iş başına getirilmek suretile meselenin halli suretine gidilmişti. Fakat böyle bir hal çaresinin uzun zaman muhafaza edilemeyeceği şüphesizdir. Çünkü Devletin ilâ... bu gibi muktedir elemanlar hususundaki bütün ihtiyacını - bahusus bu ihtiyaç sanayileşme ve etatizm ile muvazi olarak gittikçe fazlalaşacağına göre- yabancı memleketlerde tahsil etmiş olan üç beş kişi ile karşılamaka tamamile imkânsızdır.

İstanbul Üniversitesinde iktisat tahsili şimdiye kadar ancak Hukuk Fakültesinde o da Hukuk lisansı tedrisatının bahşettiği mahdud imkânlar dahilinde olmak üzere okutuluyordu. Bu tedrisat daha ziyade hukukçular için mevzubahs olduğundan iktisat tedrisatı bir kaç esas ders e inhisar ediyordu. Buna rağmen hukuk tahsilinin güttüğü gaye bakımından bu günkü vaziyetin talebeyi baddinden fazla bir yük altında bırakıp bırakmadığı meselesi üzerinde düşünülebilir. Bu suale son zamanda müsbet bir cevap verilerek hukuk tahsilinde yapılacak ıslâhat projesinde de iktisat için mevcut ders saatlerinin bir miktar kısaltılması teklif edilmiştir. Fakat unutmamak lâzımdır ki bu teklif, ayni zamanda iktisatçılar için ayrıca başlı başına bir tahsilin kurulacağı farzedilerek ileri sürülmüştür. Hukuk ~~tahsilinde~~ tahsilinde bahsettiğimiz ıslâhat mer'iyet mevkiine girince, müstakil bir iktisat tahsilinin de -lüzum ve faydalarını tebarüz ettiren esas mülâhazalardan sarfı nazar- teşkilâta ait sebeplerden dolayı daha fazla geciktirilmesi doğru olmaz.

II. İktisat tahsilinde yapılacak ıslâhat için teşkilât bakımından mevcut imkânların mü-

Yabancı memleketlerdeki Üniversitelerde İktisat tedrisi evvelce muntazaman diğer Fakülteler, ekseriyetle Hukuk Fakültesi, çok defa da Edebiyat Fakültesi programı içerisinde yapılıyordu. İktisat bir veya

iki Profesörle temsil edilen tam manasile "tâli bir branş" olarak kaldıkça bu şekil müracaat edilecek yegâne yoldu. Fakat başlı başına bir iktisat tahsilinin kurulması zaruretile kürsüler çpğaltılarak ~~ikki~~ ihtisasa tabi tutulduğu ve müstakil iktisat imtihanları tertip edildiği ilâ.. anda teşkilât bakımından da bir takim islâhatın yapılması zarurî görülmüştü. Her yerde iktisat istatistik, işletme iktisadı ilmi, sosyoloji ilâ... için müstakil seminerler ihdasına gidilmişti. İşte yavaş yavaş gerek Hukuk ve Felsefe Fakülteleri çerçevesi içerisinde iktisat ilimlerine mahsus müstakil "şubeler" olsun, gerekse başlı başına iktisat Fakülteleri, bunlar bütün bu seminerlerin tekâmül ve inkişafı ile meydana gelmişlerdi. Vaziyet gerçi ayrı ayrı memleketlerde ve bu memleketler içinde de muhtelif Üniversitelerde farklar arzetmektedir- fakat modern inkişaf, bir memleketin oldukça büyük Üniversitelerinde başlı başına iktisat Fakültelerinin kurulmasına doğru ilerlediğinden, şimdiye kadar Üniversite hususunda yalnız İstanbulun hatıra geldiği Türkiye içinde müstakil bir Fakültenin ihdası ile meselenin en iyi bir şekilde halledilmiş olacağını söylemek kabildir. Vazıgeçmek Fakat burada şu nokta üzerinde durmak icap eder: Hukuk Fakültesi ile sıkı bağlılık ve münasebet bu Fakülte ile yeni İktisat Fakültesi arasında daima yakından müşterek bir çalışmayı zarurî kılacaktır. Çünkü İktisatçının Türk Devlet ve iktisat hayatında başaracağı vazifeler karşısında, iktisat/politikasa için büyük bir ehemmiyet ifade eden Hukuk disiplinlerinin ihmal edilmesi doğru olamaz.

ve

Buna rağmen her iki Fakültenin birbirinden ayrılması teklif edilirken bu teklifin sebeplerini Hukuk ve iktisadın ortaya koyduğu ilmî icapların ancak böylelikle en iyi bir şekilde karşılanabileceği noktasında aranmak gerektir. Bundan başka imtihanların ve saatlerin farklı olması bakımından idarî hususlarda da her iki Fakültenin tefrik edilmesi ifade edeceği kanaatindeyim.

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ
İKTİSAT ve İÇTİMAİYAT
ENSTİTÜSÜ

İstanbul:

SAYI

Şu halde teklif edilen noktalar şunlardan ibarettir.

1) Bir ekonomik ve sosyal ilimler Fakültesinin kurulması;

2) Başlı başına bir iktisat tahsilinin ihdası;

3) İktisat için başlı başına bir mezuniyet imtihanının kabulü;

4) İktisat Doktora imtihanının muhafazası;

5) İktisat Enstitüsünün olduğu gibi ikâsı; Enstitü bundan böyle tabii Hukuk Fakültesi yerine İktisat Fakültesine bağlı bulunacak tır.

Enstitünün diğer vazifelerinden aşağıda bahsedilecektir.Burada yalnız -Enstitü Direktörünün 15.2.936 tarihli raporuna işaret ederek- bir noktanın tekrar tebarüz ettirilmesini lüzumlu görüyorum; Enstitünü bu gün vazifelerini istenildiği şekilde başaramayışının sebeplerini, yetiştireceği talebenin iktisatta kâfi dereceli elementer bir bilgiye sahip olmamasında aramak icap eder ki bu bilgi aşağıda da teklif edile ceği veçhile ancak başlı başına bir iktisat tahsili ile kazanılabilir. Bundan başka bunu da zikretmek lâzımdır ki İstanbul Üniversitesi ıslâh tının başlangıcında - yabancı memleketlerdeki tekâmülde görüldüğü gibi- İktisat Enstitüsünün yavaş yavaş müstakil bir İktisat Fakültesi haline geleceği noktasında umumiyetle ittifak hasıl olmuştur

III. İslâhat plânının şartları :

Teklif edilen tahsil reformunun teferruatına girmezden önce bu reformun muvaffakiyetle başarılabilmesi için lâzım gelen en mühim şartların gözden geçirilmesi icap eder.

a) Şahsa ait şartlar.

Yeni bir Fakültenin kurulması her şeyden önce şüphesiz bu Fakülte için bir Dekanlığın kurulmasını icap ettirir. Fakat İktisat Fakültesinin şimdi zaman bu işe Hukuk Fakültesinin erişmiş olduğu genişliğe sahip olması mümkün değildir. Bu itibarla bir Dekanlığın [illegible]

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ
İKTİSAT ve İÇTİMAİYAT
ENSTİTÜSÜ

SAYI

İstanbul :

zatın işgal edeceği bir Dekan Kâtipliği ile diğer kalem memurluklarının ve bir de Daktiloluğun ihdası kâfi gelecektir.

Tedris Heyetine gelince,- Tek bir istisna göz önünde tutulmak şartile- mevcut tedris elemanları başlı başına bir tahsil sisteminin muvaffakiyetle temin edilmesine kifayet edecektir. Yeni Fakültenin azâları olmak üzere aşağıda kürsüleri işgal eden Profesörleri göstere biliriz :

1 İktisat Ordinaryüslüğü
(Prof. Şükrü Baban, Neumark, Röpke)

1 Maliye ve İstatistik Ordinaryüslüğü
(Prof. İ.Fazıl Pelin)

1 Sosyoloji ve Sosyal-Siyasa Ordinaryüslüğü
(Prof.Kessler)

1 İktisat Tarihi ve İktisat Coğrafyası Ordinaryüslüğü
(Prof. Rüstow)

1 İstatistik ve Maliye için ayrıca bir Profesörlük
(Prof. Ömer Celâl Sarc)

Bu Kürsülerin, onlara bağlı olan Doçentlikler ve asistanlıklar ile birlikte Hukuk ve ~~Felsefe~~ Edebiyat Fakültesinden yeni İktisat Fakültesine nakledilmesi mümkündür.

Yeniden bir kürsünün ihdası sadece işletme iktisadı ilminden mevzuu bahistir. Böyle bir kürsü olmadan Üniversitede modern bir İktisat tahsiline imkân yoktur. Amerika birleşik Devletleri, büyük Britanya, Almanya ve İsviçre gibi ileri gitmiş büyük sanayi memleketlerinde bu branş son zamanlarda haklı olarak pek büyük bir dikkatle tedkik edilmektedir. Hergi burada da,Doçentlerin İktisat Enstitüsü dersleri arasında yaptıkları başlangıçlar büyük bir şükran ve takdir ile karşılanmağa değer. Fakat İşletme İktisadı ilminin Türkiyede

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ
İKTİSAT ve İÇTİMAİYAT
ENSTİTÜSÜ

SAYI

İstanbul:

şimdiye kadar, modern iktisat tahsilinin mükemmeliyetine ve memleketin ihtiyaçlarına uygun denecek bir seviyeye henüz erişmiş olmadığını söyleyebiliriz. Bundan başka işletme iktisadı tedrisatının ehemmiyeti için Enstitü Direktörünün 15.2.936 tarihli raporunda bu mesele hakkında vermiş olduğu izahata müracaat edilebilir. İşletme iktisadı nisbeten yeni bir ilim olmakla beraber son yirmi sene zarfında büyük bir tekâmül eseri göstermiş ve oldukça büyük yabancı Üniversitelerde bu branş için mütaaddit kürsüler ihdas edilmiştir. Bu itibarla burada da tek bir kürsünün kurulması İstanbul Üniversitesinde açılacak yeni İktisat Fakültesi için yapılması lâzım gelen işlerin en azıdır ve bundan da feragat edilemez. Mezkûr kürsüyü işgal edecek Profesörün okutacağı bahisler bilhassa umumî ve hususî muhasebe hesap işleri, ticaret, sanayi, nakliye müesseselerinde işletme ilmi, banka işletme ilmi, hesaplar, blânçolar ilâ.. dan ibarettir.

Şüphesiz tek bir işletme iktisadı kürsüsü, ancak Ordinariyüse tedris faaliyetinde Doçentlerin yardım etmesi şartile maksada kifayet edebilir. Bu gün mevcut Doçentlerin bu vazifeyi başaracak, yani Ordinariyüsün nezareti altında olmak üzere işletme iktisadı ilminin muayyen bazı sahalarını temsil edecek bir vaziyette oldukları umulabilir; mamafi bu şartlar altında Doçentlerin iktisat tedrisatına iştirâk etmek için kâfi bir zamana malik olup olmayacakları suali de akla gelebilir. Şimdiki halde münhal olan Doçentlikler (İktisat ve Sosyoloji) doldurulsa bile -bunun ne kadar lüzumlu ve zarurî olduğuna şüphe edilemez- ihtimal diğer bir Doçentliğin daha ihdası icap edecektir. Buna, bilhassa yabancı Profesörün tercüme işlerini başarmak hususunda ihtiyaç vardır.

Bu kısma nihayet vermeden önce, şu noktayı sarih olarak tebarüz ettirmek lâzımdır ki işletme iktisadı için bir Ordinariyüslükle balkı

yeni bir Doçentliğin ihdası istisna edilecek olursa müstakil bir İktisat Fakültesinin kurulması, tedris elemanları bakımından daha fazla bir masrafı mucip olacak değildir. Tedrisat şu şekilde tanzim edilecektir:

1) Ekonomik ve sosyal ilimler Profesörleri Hukuk lisansındaki derslerini burada da okutacaklar, 2) Hukuk Profesörleri de, fazla bir yük altında kalmıyarak iktisat lisansı için mevzuu bahis olan hukuk tedrisatını takip edeceklerdir. Gerçi iktisat için iki veya üç hukuk brançında ayrıca bir dersin ihdası muvafık olacaktır. Fakat bu hukuk derslerinin ayrı bir şekilde okutulması Hukuk Fakültesi Profesörlerini ve Doçentlerini her hangi bir güçlük karşısında bırakacak değildir. Demek oluyor ki umumiyetle iktisatçılar için hukuk dersleri hukukçularla birlikte takip edilecek dersler olduğu gibi hukukçular için de iktisat dersleri iktisatçılarla birlikte okunacak müşterek dersler olarak telekki edilebilir.

b) Yer meselesi .

Şahsa ait şartlardan sonra bir de yer meselesini mütalâa etmek lâzımdır. Doktora sınıfından ders salonu olarak istifade edilirse yeni bir İktisat Fakültesinin kurulması yer hususunda daha fazla bir ihtiyaç hissettirmiyecektir. Bir kere her şeyden önce İktisat Enstitüsünün salonlarından istifade edilebilir. Bunun haricinde bir de Dekan ve Dekan Kâtipliği için iki odaya ihtiyaç vardır ki, şüphesiz bu odaların doğrudan doğruya Enstitü salonlarına bağlı bulunması zarurîdir.

c) Rüçhan , "Préférence" meselesi :

İslâhat için şu nokta büyük bir ehemmiyet arzeder : Üniversite tahsilini bitirmiş olan iktisatçılar için hukukçuların aksine olarak avukatlık, Müddeiumumîlik, Hâkimlik gibi hakikî bir meslek yoktur. Bu itibarla iktisata iyi bir lisans imtihanı vermiş olanların,

olabilmeleri hiç değilse nisbeten temin edildiği takdirdedir ki yeni iktisat Fakültesi teşkilâtından hakkile istifade etmek kabil olacaktır. Bunun için teklif edilen tedrisat reformunun tatbikat sahasında muvaffak olması, iktisat lisansiyelerine, onlar ıçin mevzuu bahis olan vazifelerde bir "rüçhan" hakkının temin edilmesi şartına bağlıdır. Maksada erişmek için Hükümetin, ileride ister Devleti, ister komünleri alâkadar etsin, iktisat ve malî idarelerinde iktisat teşebbüslerinde, sanayi, ticaret, deniz yolları, şömendöfer-ler ve bankalarda ilâ., "tercihan" iktisat lisansiyelerinin istihdam edileceğini resmî bir kararla tesbit etmiş olması icap eder. Müstakbel iktisat talebeleri için asgarî emniyeti temin edecek olan böyle bir kararın esas itibarile gayet tabii görülmesi lâzımdır. Çünkü başlı başına bir iktisat tahsilinin kurulması, memleketin iktisatçılara karşı ihtiyacını karşılamak üzere Devlet müesseselerine muktedir elemanların yetiştirilmesi gayesini güttüğü için, müstakbel iktisatçılara "rüçhan" hakkının verilmesini temin edecek olan resmî karar yeni vaziyetin bir neticesinden başka bir şey olmıyacaktır.

Gerçi şu noktayı teslim etmek lâzımdır ki, iktisat Fakültesinin ilerki mezunları yalnız Devlet ve komün idarelerinde değil aynı zamanda, şimdiye kadar umumiyetle yabancı memleketlerde hususî tahsil görmüş olan mütehassıslardan istifade eden hususî iktisat sahasında da çalışmak imkânını bulacaklardır. Buna rağmen Devletçe verilecek olan rüçhan hakkı iktisat talebeleri için ne de olsa nisbî bir "garanti" yi ifade edecektir ki böyle bir garanti olmadan bir çoklarının iktisat tahsilindeki rizikoyu göze alabilmeleri güphesiz beklenemez. Bundan başka şunu da hatırda tutmak lâzımdır ki, mezkûr rüçhan hakkı verildikten sonra da iktisatçılar hukukçulara nisbetle daha oldukça daha gayri emin bir vaziyette bulunacaklardır. Çünkü hukukçular Devlet hizmetinde hükümet memuru, hâkim, müddeiumumî

ilâ.. gibi sıfatlarla çalışmak imkânına malik olduktan başka, avukatlı ve saire gibi "serbest meslek faaliyetleri" ni tercih etmeleri de her zaman mümkündür. Halbuki iktisat hayatında bu gibi serbest meslekler ayni şekilde mevzuu bahis olamaz.

IV. İktisat lisansı ders programı :

İktisat lisansını hukuk lisansına uygun bir hale getirmek maddî ve şeklî sebeplerden dolayı muvafık görülmektedir. Bu nokta bilhassa tahsil müddetinin uzunluğu ile ders saatlerinin adedi hakkında mevzuu bahistir. Tahsil müddeti, hukuk tahsili için yapılan reform projesinde gösterildiği veçhile, burada da dört seneden ibaret olacağı gibi ders saatleriin miktarı da hemen hemen Hukuk Fakültesindeki saatler kadar olacaktır. İlk ders yılında şu dersler okutulacaktır:

Türk Hukuku Tarihi	haftada	1	saat
Umumî Hukuk Tarihi ve "Başlangıç"	"	3	"
Medenî Hukuk	"	5	"
Esasiye Hukuku	"	4	"
Hukuk dersleri ceman		13	"
Umumî İktisat teorisi	"	3	"
İşletme iktisadı ilmi	"	2	"
Türk iktisadının bünyesi	"	1	"
İktisat dersleri ceman		6	"
Bunlara ilâveten hukuk dersleri		13	
İlk yılın derslerinin umumî tutarı		19	"

İkinci ders yılında aşağıki dersler okutulacaktır :

Medenî Hukuk	haftada	5	saat
İdare Hukuku	"	4	"
Hukuk dersleri ceman	"	9	"
İktisat siyasası	"	3	"
İşletme iktisadı ilmi	"	2	"
Sosyoloji	"	2	"
Hususî (spécial)/iktisat dersleri	"	2	"
Ekonomik ve sosyal ilimler dersleri ceman	"	9	"
Bunlara ilâveten Hukuk dersleri	"	9	
İkinci yılın derslerinin umumî tutarı	"	18	"

Üçüncü ders yılında şu dersler okutulacaktır :

	haftada	saat
Devletler Umumî Hukukunun	"	"
ekonomik ve finansal mese-leleri	2	"
Medenî Hukuk	1	"
Hukuk dersleri ceman	3	"
Maliye İlmi	4	"
İstatistik	2	"
İşletme iktisadı ilmi	2	"
İktisat tarihi ve sosyal tarih	2	"
Hususî (spécial) olarak ayrıca iktisat dersleri	4	"
Sosyal siyasa	2	"
Ekonomik ve sosyal ilimler dersi	—	"
ceman	16	"
Bunlara ilâveten hukuk dersleri	3	"
	19	"
Üçüncü yılın derslerinin umumî tutarı	19	"

Dördüncü ders yılında şu dersler okutulacaktır :

Ticaret Hukuku	6	"
Amme Hukuku	3	"
Hukuk dersleri ceman	9	"
Doktrin tarihi	2	"
İktisadî Coğrafiya	2	"
İşletme iktisadı ilmi	2	"
Ulusal ekonomi ve Amme Ekonomisi	1	"
Hususî (spécial) olarak ayrıca iktisat dersleri	2	"
Ekonomik ve sosyal ilimler dersi ceman	9	"
Bunlara ilâveten hukuk dersleri	9	
Dördüncü ders yılında derslerin umumî tutarı	18	"

Derslerin dört senelik umumî tutarı cetvelden anlaşılacağı üzere haftada 74 saati bulmaktadır. Bu dersler oldukça mütenasip bir şekilde olmak üzere münferit ders yıllarına taksim edilerek % 34 = 45 hukuk derslerine, % 40 = 55 gi de iktisat ve içtimaiyat disiplânlerine ayrılacaktır.

Bu derslere bir de aşağıki amelî dersler (cours pratiques) ilâve edilecektir:

Birinci ders yılında :
İktisat teorisi

İkinci ders yılında :
İktisat siyasası,
Medenî Hukuk,
İdare Hukuku

Üçüncü ders yılında :
İşletme iktisadı ilmi,
İstatistik

Dördüncü ders yılında :
İşletme iktisadı ilmi

Demek oluyor ki haftada ders ve kur pratik saatlerinin miktarı 74 + 7 = 81 'i bulacaktır, vasatî olarak da ders senesi başına aşağı yukarı haftada 20 şer saat isabet edeceğine göre haftada dört günde 3, iki günde de 4 saat ders bulunacak demektir.

Bahsettiğimiz ders programını izah için şu noktaya temas etmek lâzımdır: 2 ci , 3 cü ve 4 cü ders seneleri için ayrı olarak hususî (spécial) iktisat derslerinin ihdası düşünülmüş, fakat bu derslerin mevzuu tamamile tasrih edilmemiştir. Bunun da sebepleri vardır. Çünkü mezkûr dersler ders programında, İktisadî hayatta nazariye ve tatbikat ta yapılan terakkilerin, ayrıca programın şeklen değişdirilmesine lüzüm bırakmaksızın, takip etmek imkânını veren elastikî bir unsuru ifade edeceklerdir. Binaenaleyh burada hususî olarak ayrıca okutulacak derslere düşen haftalık ders saatları tesbit edilmekle iktifa edilmiştir. Bu derslerde temas edilecek mevzular ise her sene Fakülte meclisince tayin edilecektir. Burada okutulabilecek bahisler hakkında aşağıda bir kaç misal verilmiştir; fakat şurasına da işaret etmek lâzımdır ki, Fakülte Meclisi, iktisat tahsilinin bu günkü ihtiyaçlarını nazarı e itibara alarak, mevzuların listesini icabında değiştire bilecek ve genişletecektir:

Konjonktür ve buhranlar; para ve kredi; dünya iktisadiyatı meseleleri; iktisat sistemleri (kapitalizm, sosyalizm, korporatif

iktisat ve saire); komün bilgisi; sigorta; kooperatifler; mesken siyasası; Türk Maliye Tarihi; Riyazî İstatistik; Devlet Hesapları; Münakalâ; Yabancı memleketler, bilhassa Balkan Devletleri iktisadıyatı ve s..

VI İktisat lisansı imtihanı

Yeni İktisat Fakültesinin ders programı gibi imtihan şeklini Hukuk Fakültesininkine uydurmak icap eder.

Hukukta olduğu gibi İktisatta da lisans imtihanı iki kısımda ibaret olacaktır :

Yazılı eleme imtihanı ve bir de bunu takip edecek olan sözlü imtihan .

Yazılı imtihan aşağıdaki branşlarda yapılacaktır:

Birinci ders yılı: iktisat teorisi; işletme iktisadı ilmi;
İkinci ders yılı : iktisat siyasası;işletme iktisadı ilmi;
Üçüncü ders yılı : Maliye ilmi, istatistik
Dördüncü ders yılı: iktisat ilmi (nazariye ve siyaset).

Sözlü imtihan umumiyetle o sınıfta verilmiş olan her dersten yapılacaktır. Yalnız burada bir istisnanın göz önünde tutulması icap eder, o da ilk iki sınıfta yazılı imtihana tabi tutulmuş olan derslerde ayrıca bir de sözlü imtihan yapılmıyacaktır.

Bundan başka dördüncü ders yılı içinde böyle hususî bir vaziyet gözetilmiştir. Bu sınıfta iktisat ilminin (nazarî ve siyasî) heyeti mecmuasından sözlü ve yazılı olmak üzere terkibî bir imtihan yapılacaktır. Bu imtihanların uzunluğu mutat zamanın iki mislini bulacaktır. Yazılı imtihanda verilecek mevzu ile sözlü imtihanın sualleri esas derslerde veya ayrıca hususî olarak okutulan iktisat derslerinde temas edilmiş olan bütün iktisat problemlerine tealluk edebilir. Binaenaleyh dördüncü sınıfta okutulmuş olan hususî ehemmiyetteki iktisat derslerinde ayrıca bir imtihan yapmağa hacet

kalmıyacaktır. Fakat dördüncü sınıfın bütün diğer branşlarında, mutad olduğu üzere sözlü imtihanlar yapılacaktır.

Yazılı imtihanın mevzuunu umumiyetle, o dersi sene içinde okutmuş olan Profesör tayin edecektir. Dördüncü sınıfta iktisat ilminden yapılacak olan yazılı terkibî imtihanın mevzuu ise üç iktisat Ordinariyüsü tarafından müştereken hazırlanacaktır.

Takdir edilecek nokta 0 ilâ 10 olarak tesbit edilmiştir. Yazılı imtihanın vasatîsi 6, sözlü imtihanınki 7 dir. Sözlü imtihanda her ders için asgarî not beştir. Dördüncü yılda sözlü, terkibî imtihanda verilecek notun kıymeti-bu imtihanın iki misli uzunluğunda olduğundan-iki misli hesaplamak icap eder. Diğer bütün teferruat hususî bir imtihan talimatnamesinde tesbit edilecektir.

VI. İktisat doktorası

Lisans diplomasının verilmesile neticelenek olan başlı başına bir iktisat tahsili, ileride doktora talebelerine, doktora imtihanını icap ettirdiği esaslı derin bir bilgi için zarurî olan sağlam temelleri de hazırlamak imkânını verecektir. Neticede doktora sınıfı ve eski enstitü sertifikaları için ayrıca verilmekte olan derslere lüzum kalmıyacak ve bu sertifikalar da artık terk edilecektir.

Doktora namzetleri ileride münhasıran seminerlerde ve ex Enstitüde yetiştirileceklerdir. Doktora tahsilinin uzunluğu en az iki sömestir = 1 senedir. Mezkûr sene içerisinde namzet "muntazaman ve muvaffakiyetle", işlerinden biri hukuka ait olmak üzere en aşağı altı seminere devam edecektir. Yapılacak seminerler şunlardır:

İktisat ilmi,
Maliye ilmi,
İstatistik,
İşletme iktisadı ilmi,
İktisat tarihi ve sosyal tarih,
Sosyoloji ve sosyal siyasa

Bunlara, Enstitü Meclisinin vereceği karara göre diğer seminerler de iltihak edecektir. Yapılan seminerler arasında istenileni seçmek - altı mecburî seminerden bir tanesinin her halde hukuk semineri olması lâzım gelecektir.- esas itibarile namzede ait bulunacaktır. Şuğkadar var ki namzedin, hazırlayacağı tezin mevzuunu alâkadar eden branşın seminerini de seçmesi her halde zarurîdir. Seminerlerin gayesi, namzetlerde ilmî düşünceyi tekemmül ettirmek, onları tezlerinin hazırlanmasında yardım etmek, iktisat literatürü ve mahazları üzerinde esaslı, sistematik bir bilgiye sahip olmalarını temin etmek hususlarından ibarettir. Bunlar haricinde namzetlerin ayni zamanda seminerlerde, iktisadî hayatın ilmî olsun, pratik olsun bütün problemleri üzerinde yazılı ve sözlü olarak iktidar ve maharetle fikir yürütebilmeğe alıştırılmaları icap eder.

Doktora namzetlerinin yetiştirilmesi için seminerler yanında Enstitünün diğer vasıtaları ve teşkilâtı da vardır ki bunlardan daha aşağıda bahsedilecektir. (VII)

Doktor unvanı sözlü bir imtihanın başarılmasile ilmî kıymeti haiz bir tezin sunularak kabul edilmesinden sonra verilir;

Sözlü imtihanın teferruatı hususî bir talimatnamede tesbit edilecektir.

VII. Ekonomik ve sosyal ilimlerde esaslı bir tahsilin temini için iktisat Enstitüsünün diğer vasıtaları ve teşkilâtı.

İktisat Enstitüsü Üniversitede iktisadî ve içtimaî araştırmaların bir merkezi olarak kalacaktır. Enstitü, seminer teşkilâtından sarfı nazar (VI), Profesörlerin ve Doçentlerin neşriyatı, bu meyanda kıymetli doktora tezlerinin ve diğer araştırmaların neşri işleri ile meşgul olur. Bunlar haricinde Enstitü şu vazifeleri de başaracak:

1) Şimdiye kadar olduğu gibi ileride de iktisat tatbikatı ile elden geldiği kadar temas etmek ve birlikte çalışmak imkânlarını

hazırlamak, meselâ muntazam bir şekilde iktisatçılar ve iktisat tatbikatçıları arasında, teorik ve pratik bakımdan büyük bir ehemmiyet arzeden meselelerin görüşülüp münakaşa edilmesi.

2) Enstitü şimdiye kadar olduğu gibi, gerek Enstitü veya diğer Fakülteler azaları, gerekse ileri gelen tatbikatçılar tarafından verilecek olan serbest konferansları tertip edecektir. Bu meyanda yabancı memleketlerin, hususile diğer balkan memleketlerinin tanınmış olan iktisatçıları da davet edilerek ilimde arsıulusal müşterek bir çalışmanın temini yollarına gidilecektir.

3) Enstitü, bilhassa doktora namzrleri için, şehir iktisat müesseselerinde tetkikler yapacağı gibi hocalarave talebelere memleketin mühim iktisat merkezlerini bizzat yakından göstererek tanıtmak maksadile memleket içerisinde seyahetler tertip edecektir. İktisat tahsil eden bir kimse için nazarî dersleri dinlemekle iktifa etmeyerek muhtelif nevi iktisat işletmelerini bilfiil görüp tanımak çok lüzumludur. Tetkikler ve seyahatler bu itibarla yabancı memleketlerin modern iktisat tedrisatında bile gittikçe büyük bir ehemmiyet kazanmaktadır.

Diğer teferruat, Fakülte Talimatnamesinin mer'iyet mevkiine girmesile birlikte, eski talimatname yerine neşredilecek olan yeni Enstitü talimatnamesinde tesbit edilecektir.

Yukarıda yapılan reform tekliflerinin tahakkuku ile İstanbul Üniversitesinde, fazla bir masraf altında kalınmıyarak, ileride Devletin ve hususî teşebbüslerin ihtiyaçlarını hakkile karşılıyacak olan iktisatçıların yetiştirilmesi kabil olacaktır. Yeni kurulacak tahsil sisteminde iktisatçılardan en kısa dört sene sonra istifade

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ
İKTİSAT ve İÇTİMAİYAT
ENSTİTÜSÜ

SAYI

İstanbul :

- 16 -

edileceği, diğer taraftan da memlekette muktedir iktisatçılara karşı ihtiyacın gittikçe fazlalaşmakta olduğu noktaları göz önünde tutularak, reformun bir an evvel başarılması çok temenniye değer .

İstanbul, Temmuz 1936

Ordinariyüs Profesör ve
İktisat-İçtimaiyat Enstitüsü
Direktörü

Dr. Fritz Neumark

K.

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Ek 7: İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cemil Birsel (1879-1949) tarafından Fritz Neumark'ın (1900-1991)'ın İstanbul Üniversitesi'nde Bir İktisat Fakültesi Kurulması Teklifi Hakkında Kültür Bakanlığına Gönderilen 20 Ağustos 1936 Tarihli Yazısı

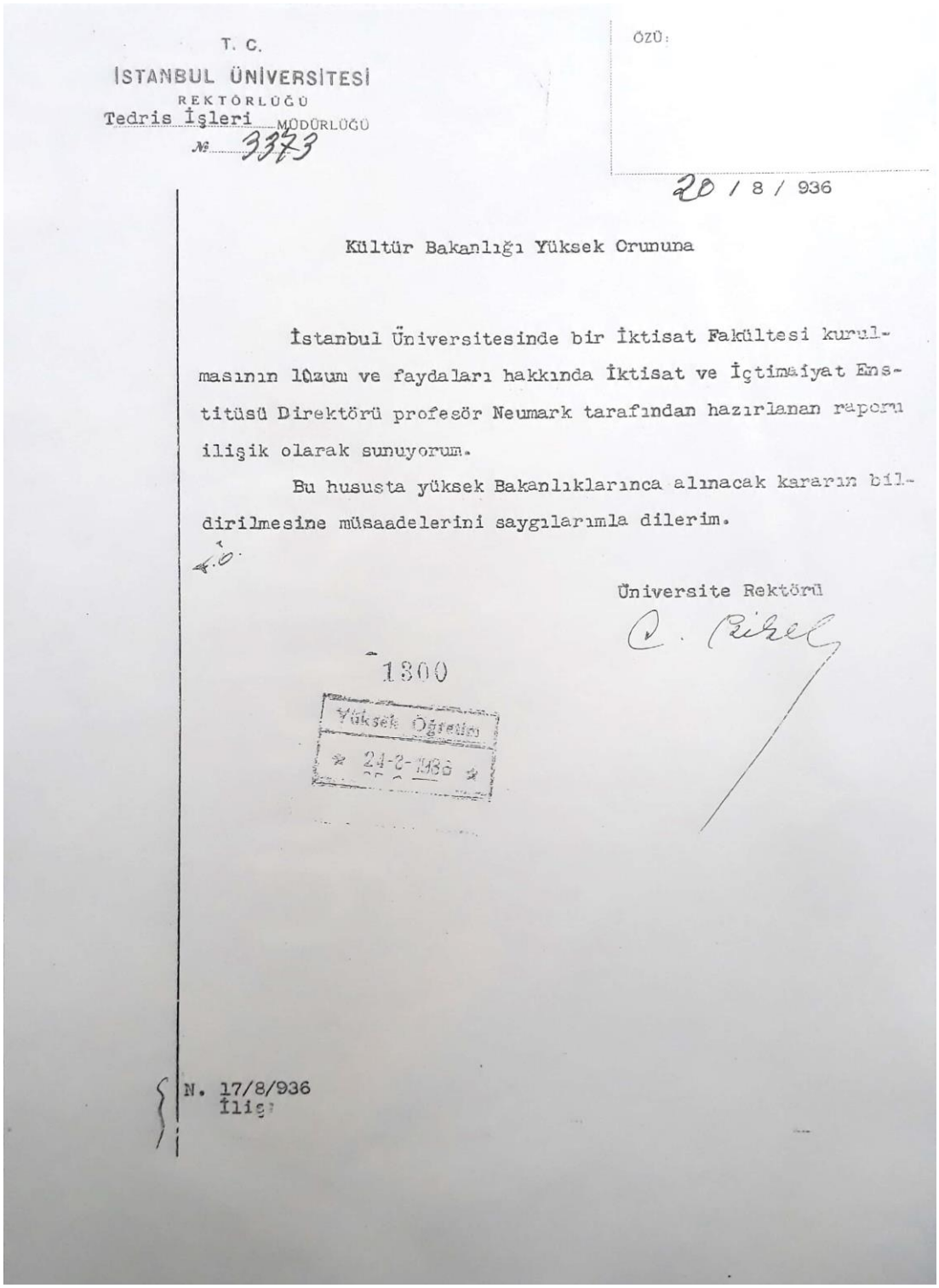

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
Tedris İşleri MÜDÜRLÜĞÜ
№ 3373

ÖZÜ:

20 / 8 / 936

Kültür Bakanlığı Yüksek Orununa

İstanbul Üniversitesinde bir İktisat Fakültesi kurulmasının lüzum ve faydaları hakkında İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Direktörü profesör Neumark tarafından hazırlanan raporu ilişik olarak sunuyorum.

Bu hususta yüksek Bakanlıklarınca alınacak kararın bildirilmesine müsaadelerini saygılarımla dilerim.

Üniversite Rektörü
C. Birsel

1300

Yüksek Öğretim
★ 24-2-1936 ★

N. 17/8/936
İliş:

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Ek 8: İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi'ne, İktisat Fakültesi'nin Eklenmesine İlişkin 14 Aralık 1936 Tarih ve 2/5719 Sayılı Kararname

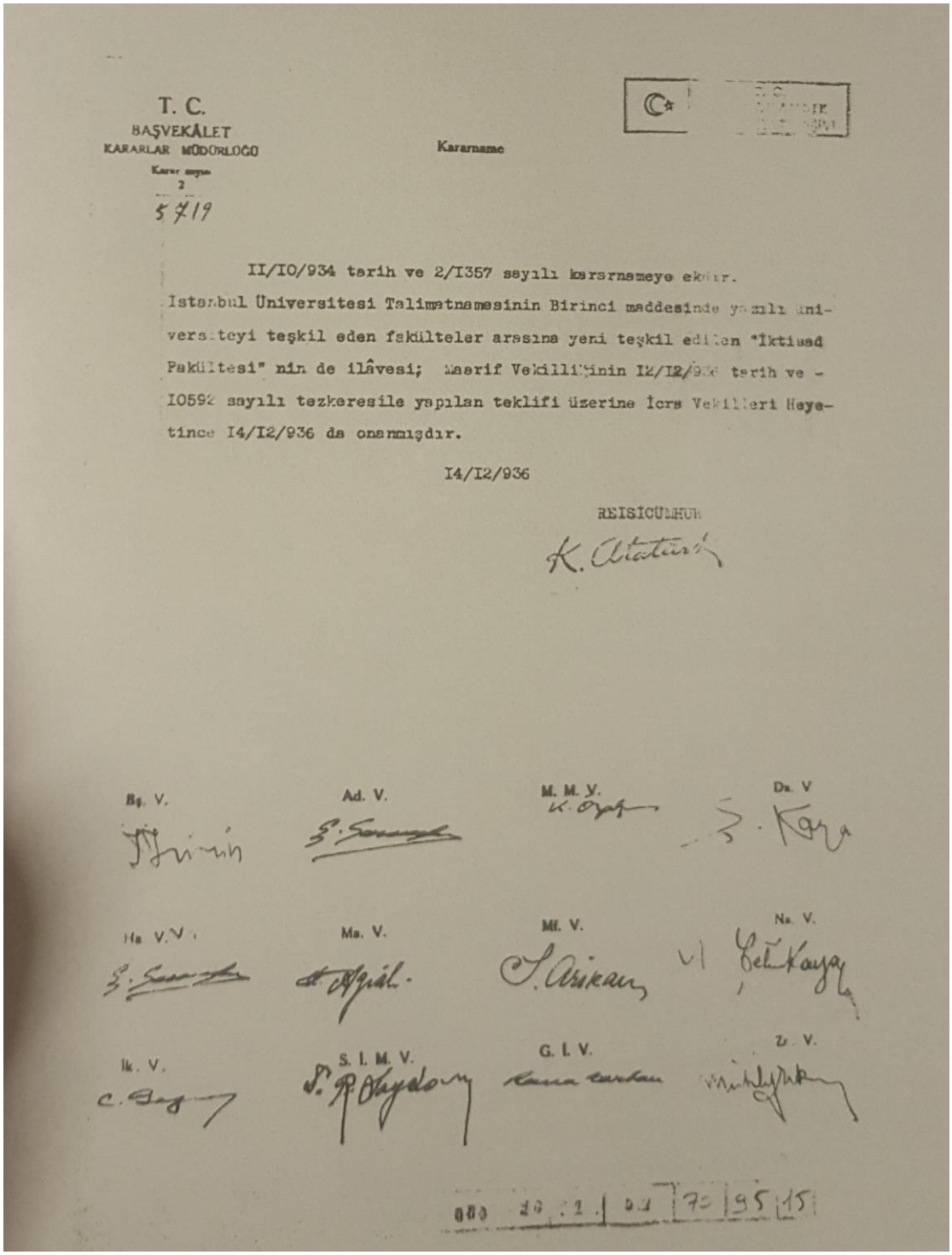

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
5719

Kararname

II/IO/934 tarih ve 2/I357 sayılı kararnameye ekdir.
İstanbul Üniversitesi Talimatnamesinin Birinci maddesinde yazılı üniversiteyi teşkil eden fakülteler arasına yeni teşkil edilen "İktisad Fakültesi" nin de ilâvesi; Maarif Vekilliğinin I2/I2/936 tarih ve - I0592 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince I4/I2/936 da onanmışdır.

I4/I2/936

REISICUMHUR
K. Atatürk

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V
Ha. V. Ma. V. Mf. V. Na. V.
İk. V. S. I. M. V. G. I. V. Z. V.

Kaynak: "*Türkiye Üniversite Tarihi 4, İstanbul Üniversitesi 1933-1946*", Emre Dölen, 2010b

Ek 9: İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cemil Bilsel'in, 4 Şubat 1937 Tarihli Açılış Konuşmasından;

İKTİSAT FAKÜLTESİNİ AÇIŞ NUTKU (ÖZET)

Rektör Prof. Dr. Cemil BİLSEL
4 Şubat 1937-Perşembe

Sayın dinleyiciler,

Atatürk, 1923 Şubatı'nda İzmir'de (millet ve memleketin iktisadi kabiliyet ve ihtiyaçlarını tetkik için) toplanan İktisat Kongresini açarken: "Fakat arkadaşlar, iktisat demek, yaşamak için ne lazımsa onların hepsi demektir. Ziraat demektir, ticaret demektir, herşey demektir. Çocuklarımızı o suretle yetiştirmeliyiz ki ticarette de, ziraatte de, hayatın bütün faaliyet sahalarında da müsmir olsunlar, müessir olsunlar" demişti.

1931 Temmuzu'nda, Ankara Hukuku'nun yeni mezunlarına verdiğim bir yemekte bazı vekillerimiz de bulunuyordu. Yemekte Ankara Hukuku'nun inkişafından bahsolunurken, memleketin eksik bir müessesesine temas edildi ve hatıram beni yanıltmıyorsa, bir iktisat fakültesi eksiğini en evvel Hariciye vekilimiz Tevfik Rüştü Aras öne sürdü. Bu iş epey konuşulduktan sonra, bu fakültenin kurulması için hemen teşebbüs alınmasına karar verildi. Eğer o vakit bu teşebbüs alınsaydı İktisat Fakültesini memleket, altı yıl evvel kazanmış olacaktı.

Şimdilik şu kadarını söyleyeyim ki, asrımız asıl iktisat asrıdır. İktisat elbette en eski zamanlardan beri insanların ve insanlardan mürekkep kümelerin münasebetlerine hakim olmuştu. Tarihi maddiciliğe kadar gitmeksizin dünyayı idare eden bütün büyük hadiselerde iktisadın da rolünü görmekteyiz. Yine görmekteyiz ki, milletlerin yükselişi de, düşüşü de iktisada bağlıdır.

Atatürk yine İzmir Nutku'nda diyor ki: "Kılıçla fütuhat yapanlar, sapanla fütuhat yapanlara yenilmeğe ve yerlerini bunlara terketmeğe mahkumdurlar. Sapanla kılınç mücadelesinde nihayet muzaffer olan, sapandır. Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, iktisadi zaferlerle tetevvüç edemezlerse payidar olamazlar. Bu sözleri bir iktisatçı, bir nazariyeci, bir profesör söyleseydi yine bunların doğruluğu ve kıymeti önünde eğilirdik. Fakat bu sözleri söyleyen, bir iktisatçı, bir profesör değil, bir askerdir, tarihin eşsiz zaferlerini en güç şartlar içinde elde etmiş en büyük askerdir.

Memleketimize iktisat bilgisi yeni girmemiştir. Bunu veren müesseseler vardı. Bunların bu bakımdan memlekete yaptıkları hizmeti takdir ile anmak borçtur. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin bugünkü durumda ekonomik elemanlara hem keyfiyet, hem kemiyet itibarile daha çok ihtiyacı, iktisat tahsilini daha genişletmeği ve onu tahsilin en yüce mertebesi olan Üniversite çerçevesine almağı icap ettirmiştir.

Kaynak: T.C. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 75. Kuruluş Yıldönümü Albümü, 2011

Ek 10: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Kurucu Dekanı Prof. Dr. Ömer Celal Sarç'ın 4 Şubat 1937 Tarihli Açılış Konuşmasından;

İKTİSAT FAKÜLTESİ AÇILIRKEN (ÖZET)

Prof. Ömer Celal SARÇ

Muhterem Rektör, Muhterem dinleyiciler,

Bugün İstanbul Üniversitesi ailesine iltihakını kutladığımız İktisat Fakültesi'nin tesisine amil olan sebepleri Rektörümüz açılış hitabelerinde anlattılar. Sözü, Fakültenin ilk dersini verecek olan Prof. Kessler'e bırakmadan önce, Sayın Rektörümüzün beyanatına, mesleki mahiyette birkaç kelime ilave etmeme, aynı zamanda da arkadaşlarımın ve şahsımın Fakültenin kuruluşu münasebetile duyduklarımızı kısaca izhar eylememe müsaadenizi dilerim.

Bir millet için haiz bulunduğu önemi, Rektörümüzün, en salahiyetli bir ağzın ifadesile izah etmiş olduğu iktisatta dahi, terakki bir ilim ve irfan meselesidir. Nüfusun artışı, insanların münasebetlerinin sıklaşması, tekniğin tekamülü, ihtiyaçların çoğalması, ekonomik hadiseleri çok girift ve mudil bir hale getirmiş ve devlet memuru olarak veya hususi surette iktisadi işlerde çalışmak istiyenlerin geniş iktisadi bilgi sahibi olmalarını zaruri kılmıştır.

İktisadi Bilgisi, iktisadi hadiselerin mudilleşmesi nispetinde genişlemiş ve teşaüp etmiştir. Artık bu bilginin tahsilini başka disiplinlerin çerçevesine sığdırmağa imkan kalmamıştır. Bu sebeple, eskiden Hukuk ve Felsefe gibi şubeler içinde okutulan İktisat İlmi, belli başlı memleketlerde müstakil bir tahsil mevzuu olmuş ve Üniversitelerde iktisadi hayatta çalışacak olanları hazırlayan müstakil iktisat tahsil şubeleri, fakülteler kurulmuştur.

Yeni Fakülteye, memleketimizin ekonomik inkişafını hazırlamak hususunda çok mühim vazifeler düşmektedir. İktisat Fakültesi daha işlenmemiş olan bunca iktisadi meselelerimiz hakkında araştırmalar yapıp Türkiye'nin realitelerini ilmen tespite çalışacak, ayni zamanda da yurdumuzun iktisadi kalkınmasını gerçekleştirecek bilgili, ihatalı unsurları, birgün devletin sanayi işletmelerinin, bankalarının, mali ve iktisadi teşkilatının başına geçmeğe veya hususi olarak Ticarethaneler, Fabrikalar idare etmeğe namzet, genç Türk iktisatçılarını yetiştirecektir. Ayrıca da istikbalin Türk iktisat Profesör ve alimlerini hazırlayacaktır.

Kaynak: T.C. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 75. Kuruluş Yıldönümü Albümü, 2011

Ek 11: Türkiye'deki Alman Mülteciler İçin Soru Kağıdı, Mayıs 1938

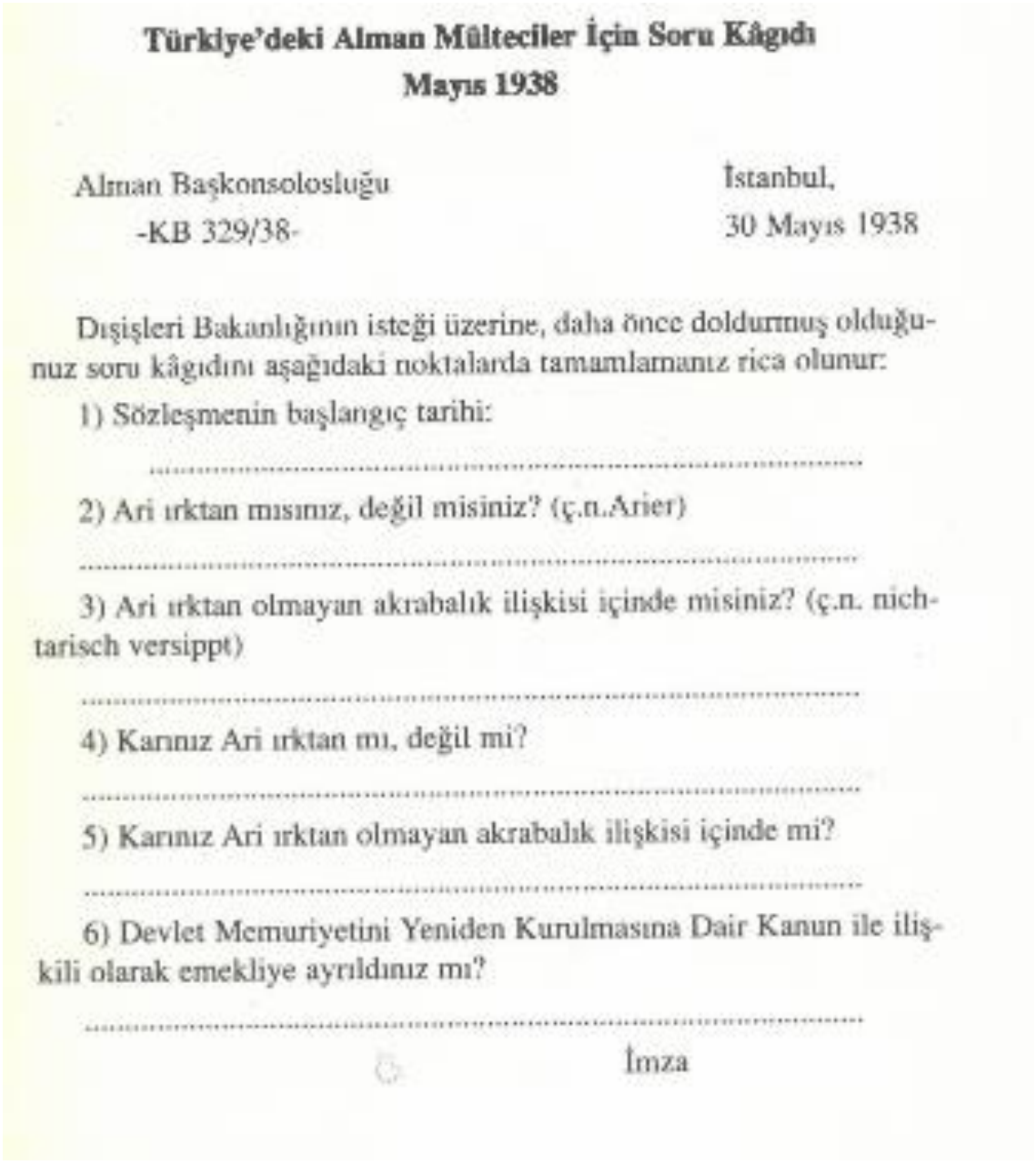

Türkiye'deki Alman Mülteciler İçin Soru Kâgıdı
Mayıs 1938

Alman Başkonsolosluğu
-KB 329/38-

İstanbul,
30 Mayıs 1938

Dışişleri Bakanlığının isteği üzerine, daha önce doldurmuş olduğunuz soru kâgıdını aşağıdaki noktalarda tamamlamanız rica olunur:

1) Sözleşmenin başlangıç tarihi:

.....

2) Ari ırktan mısınız, değil misiniz? (ç.n.Arier)

.....

3) Ari ırktan olmayan akrabalık ilişkisi içinde misiniz? (ç.n. nichtarisch versippt)

.....

4) Karınız Ari ırktan mı, değil mi?

.....

5) Karınız Ari ırktan olmayan akrabalık ilişkisi içinde mi?

.....

6) Devlet Memuriyetini Yeniden Kurulmasına Dair Kanun ile ilişkili olarak emekliye ayrıldınız mı?

.....

İmza

Kaynak: "*Ayyıldız Altında Sürgün"*, Faruk Şen, Günizi Yayıncılık, I. Baskı, Nisan 2008

Ek 12: Türkiye'deki Alman Mülteciler İçin Soru Kağıdı, Mayıs 1938 (Almanca)

Fragebogen für die deutschen Türkei-Emigranten vom Mai 1938

Deutsches Generalkonsulat
— K B 329/38 —

Istanbul, den
30. Mai 1938.

Auf Wunsch des Auswärtigen Amts werden Sie gebeten, den von Ihnen seinerzeit ausgefüllten Fragebogen nach folgenden Punkten zu ergänzen:

1) Tag des Vertragsbeginns:

.....

2) Sind Sie Arier oder nicht?

.....

3) Sind Sie nichtarisch versippt?

.....

4) Ist Ihre Ehefrau arisch oder nichtarisch?

.....

5) Ist ihre Ehefrau nichtarisch versippt?

.....

6) Sind Sie in Verbindung mit dem Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums in den Ruhestand versetzt worden?

.....

Im Auftrag

Kaynak: Der Scurla Bericht: Migration dt. Professoren in d. Türkei im Dritten Reich/ Klaus- Detlev Grothusen Frankfurt (Main): Dağyeli, 1987

Ek 13: Philipp Schwartz'ın İstanbul Üniversitesi'ndeki Sicil Dosyası

Zatî sicil No. 81 VAZİFESİ: Teşziki [illegible] O Profesör
Meslekî sicil No. 81

Tıp Doktor	İçtimaî Hüviyeti
Adı	Ph.Schwartz
Babasının adı	S. Schwartz
Aile adı	Schwartz
Doğduğu yer ve yıl	Versecz
(Nufus kaydına göre)	19,VII.1894

Milliyeti	Deutsch(Alman)
Evli midir, evli ise evlendiği tarih	Evlidir. 1. III.1927
Çocuklarının adedi,yaşları, vazifede veya evli bulunanların adedi	İki çocuğu var(Andre 6,5 yaşında) (Suzan 2,5 ")
Şahsına veya ailesine ait emlâk ve akarı varmı dır, nerededir ?	Yoktur
İaşe ve infak ile mükellef olduğu nüfusun adedi ve karabeti	Zevcesi, iki çocuğu ve pederi.

İlmi Hüviyeti

İlk tahsilini nerede yapmıştır ?	Versecz mektebinde
Orta tahsilini hangi mektepte yapmıştır. Bitirmedise hangi sınıfa kadar okumuştur ? Şehadetnamesinin tarih ve numarası.	" " VI. 1912
Yüksek tahsilini nerede yapmıştır. Bitirmedise hangi sınıfa kadar okumuştur ? Şehadetnamesinin tarih- ve numarası.	Budapeşte Tıp Fakültesinde 1919 Ağustosunda Tıp diploması almıştır.
Tahsilini tamamlamak için hangi müesseselere devam etmiştir. Haiz olduğu vesikalar nelerdir ?	Frankfurt A.M. Tıp Fakültesinde ikmali ihtisas etmiştir. Ayni Üniversiteden Marazî Teşrih ihtisas vesikasını haizdir ve orada Profesör almıştır.

Ecnebi dillerinden hangilerini ne dereceye kadar bildiği [1]	Almanca, Macarca iyi derecede; Fransızca, İngilizce, Sırpça biraz.
Bilinen ecnebi diller nasıl ve nerede ve kaç yıllık tahsil ile öğrenilmiştir ?	Macaristan ve Almanyada
Telif ettiği eserler (Eserlerin mevzuları adları, tabirleri, basılma tarihleri sahife adetleri).	Melfuf listededir.
Tercüme ettiği eserler (Tercüme eserlerin asıllarının adı, müellifi ve hangi tabıdan tercüme edildiği)	Yoktur

[1] a) Asgarî hadde ;
(Ecnebi dili bilmenin asgarî haddi umumî Edebiyattan herhangi bir metni kolayca okumak ve tamamile anlatmaktır.)
b) İyi derecede :
(Asgarî hadde ilâve olarak sühuletle konuşmak ; ana dilden tercüme yapabilmek yazmak iyi derecede sayılır.)

Vazifenin adı	Maaş	Ücret	Başladığı tarih	Ayrıldığı tarih	Ayrılmasının sebebi	Yıl	Ay	Gün
Frankfurt Üniversitesi marazî teşrih doçenti	Ayda 1000 Mark		1923	1927	Terfi			
Ayni Üniversitede marazî teşrih Profesörü	Ayda 1000 Mark		1927	1933	Nakil			
İstanbul Üniversitesi marazî teşrih O. Profesörü	Ayda 550 Lira		1933					

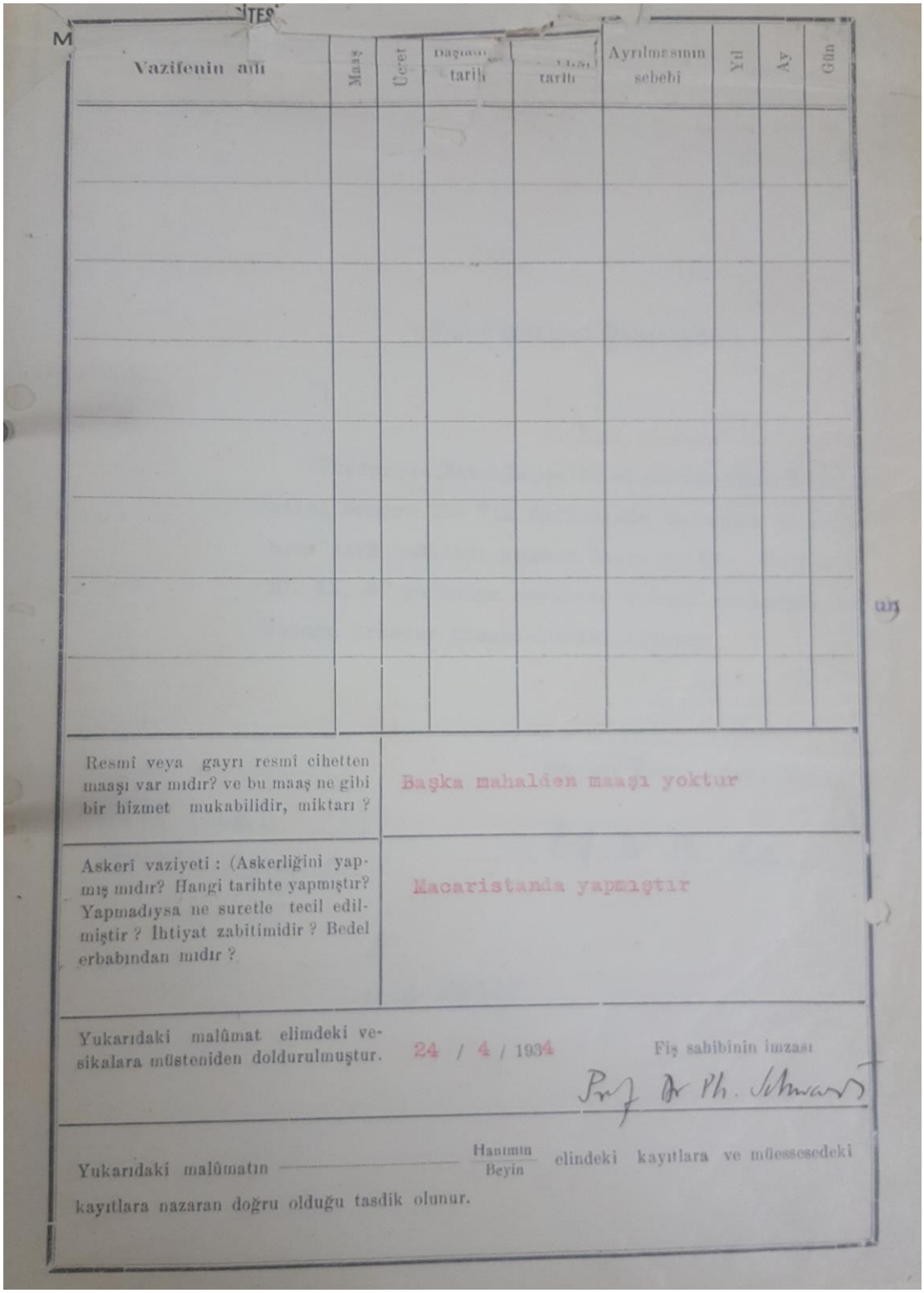

Vazifenin adı	Maaş	Ücret	Başlama tarihi	Çıkış tarihi	Ayrılmasının sebebi	Yıl	Ay	Gün

Resmî veya gayrı resmî cihetten maaşı var mıdır? ve bu maaş ne gibi bir hizmet mukabilidir, miktarı ?	Başka mahalden maaşı yoktur
Askeri vaziyeti : (Askerliğini yapmış mıdır? Hangi tarihte yapmıştır? Yapmadıysa ne suretle tecil edilmiştir ? İhtiyat zabitimidir ? Bedel erbabından mıdır ?	Macaristanda yapmıştır

Yukarıdaki malûmat elimdeki vesikalara müsteniden doldurulmuştur. 24 / 4 / 1934 Fiş sahibinin imzası

Prof. Dr Ph. Schwartz

Yukarıdaki malûmatın _____ Hanımın / Beyin elindeki kayıtlara ve müessesedeki kayıtlara nazaran doğru olduğu tasdik olunur.

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Ek 14: İstanbul Üniversitesi hukuk Fakültesi Sosyal Sağlık ve İstatistik Profesörlüğüİçin Ord. Prof. Fritz Neumark (1900-1991) ile 4 Ekim 1933'de Cenevrede İmzalanan Beş Yıllık Sözleşme (Fransızca)

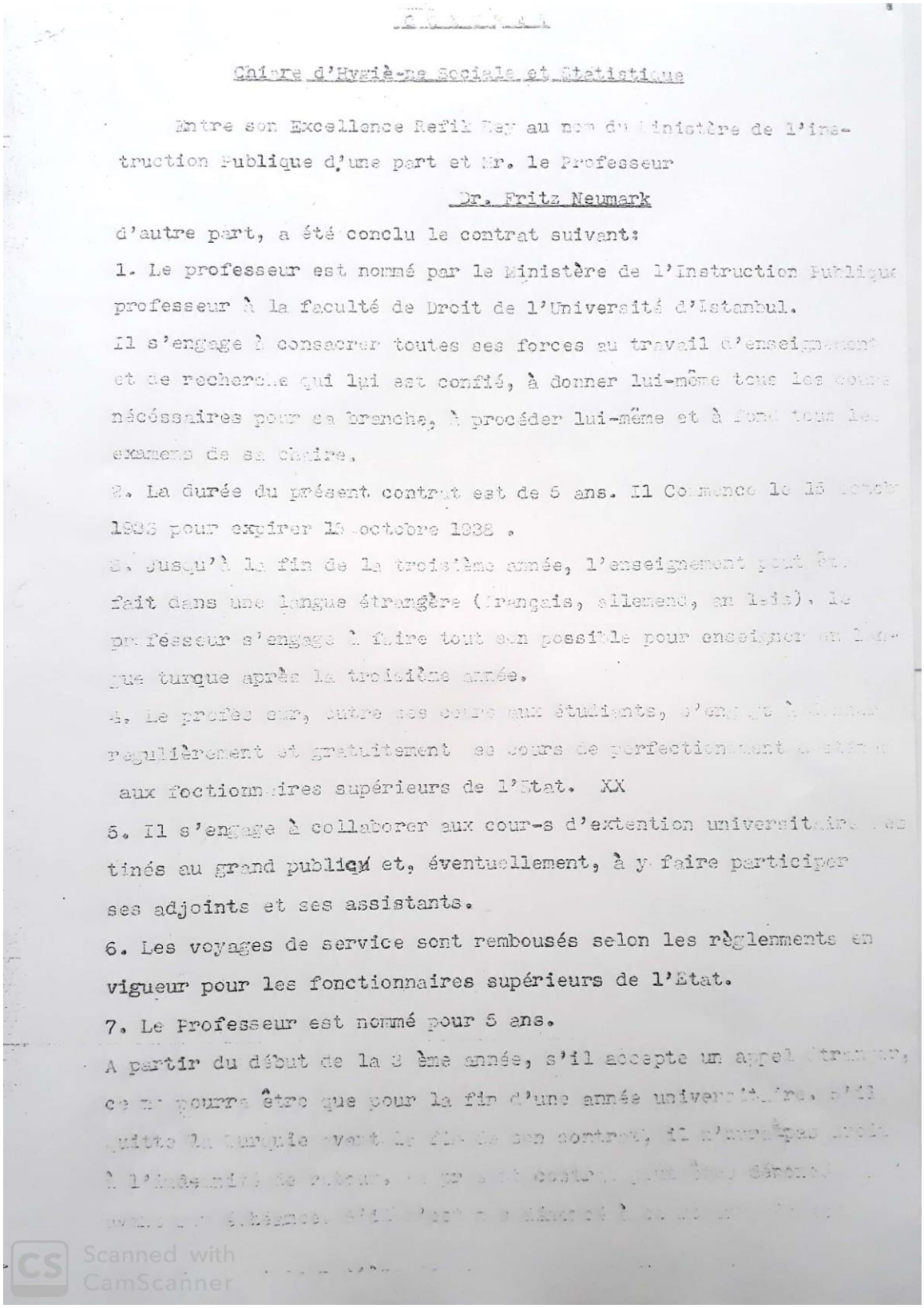

Chaire d'Hygiène Sociale et Statistique

Entre son Excellence Refik Bey au nom du Ministère de l'instruction Publique d'une part et Mr. le Professeur

Dr. Fritz Neumark

d'autre part, a été conclu le contrat suivant:

1. Le professeur est nommé par le Ministère de l'Instruction Publique professeur à la faculté de Droit de l'Université d'Istanbul.
Il s'engage à consacrer toutes ses forces au travail d'enseignement et de recherche qui lui est confié, à donner lui-même tous les cours nécessaires pour sa branche, à procéder lui-même et à faire tous les examens de sa chaire.

2. La durée du présent contrat est de 5 ans. Il commence le 15 octobre 1933 pour expirer 15 octobre 1938 .

3. Jusqu'à la fin de la troisième année, l'enseignement peut être fait dans une langue étrangère (français, allemand, anglais). Le professeur s'engage à faire tout son possible pour enseigner en langue turque après la troisième année.

4. Le professeur, outre ses cours aux étudiants, s'engage à donner régulièrement et gratuitement ses cours de perfectionnement spécialement aux fonctionnaires supérieurs de l'Etat. XX

5. Il s'engage à collaborer aux cour-s d'extention universitaire destinés au grand public et, éventuellement, à y faire participer ses adjoints et ses assistants.

6. Les voyages de service sont remboursés selon les règlements en vigueur pour les fonctionnaires supérieurs de l'Etat.

7. Le Professeur est nommé pour 5 ans.
A partir du début de la 3 ème année, s'il accepte un appel étranger, ce ne pourra être que pour la fin d'une année universitaire. S'il quitte la Turquie avant la fin de son contrat, il n'aura pas droit à l'indemnité de retour, [illegible]

Scanned with CamScanner

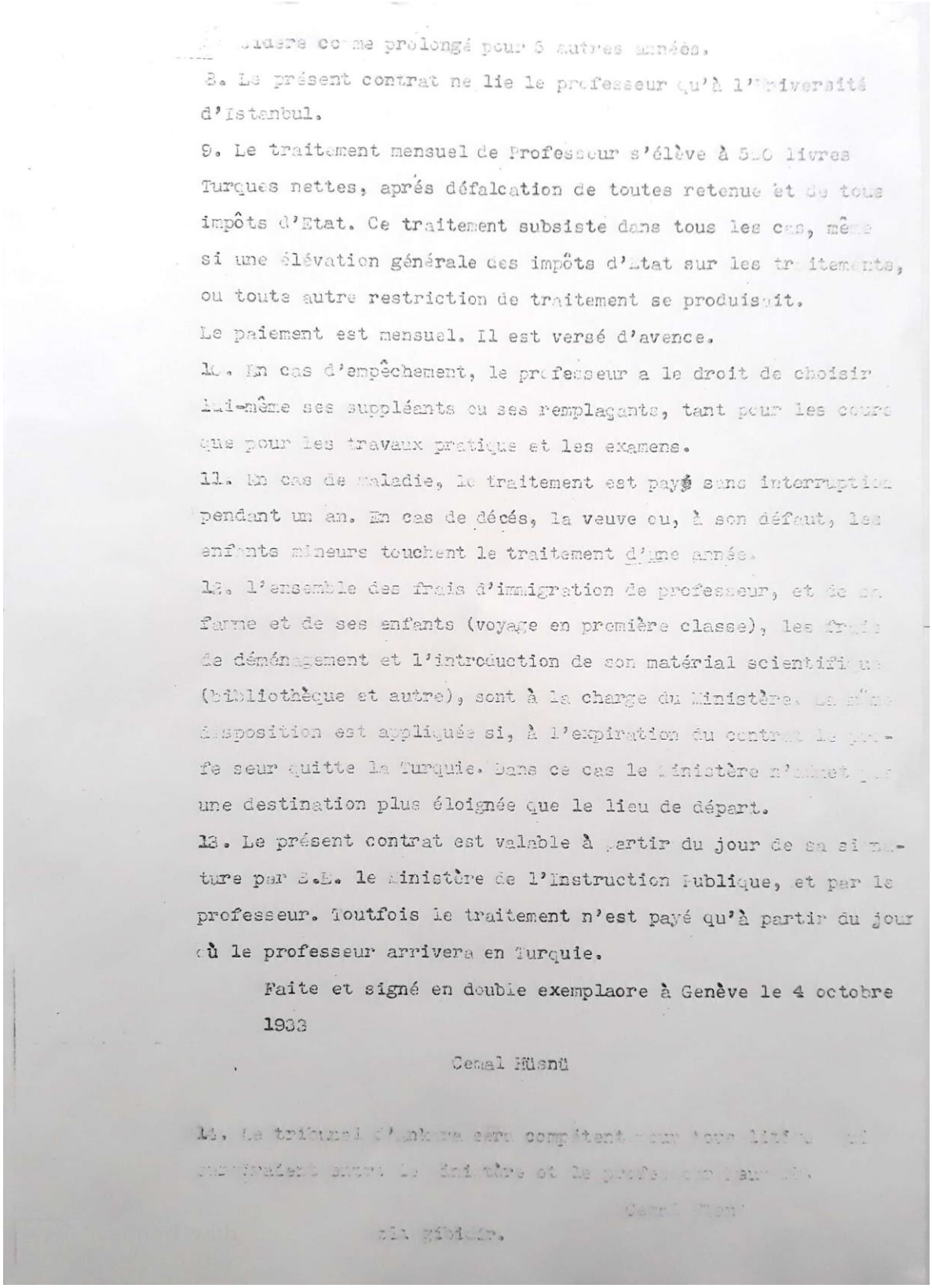

...dsere comme prolongé pour 5 autres années.

8. Le présent contrat ne lie le professeur qu'à l'Université d'Istanbul.

9. Le traitement mensuel de Professeur s'élève à 5.0 livres Turques nettes, aprés défalcation de toutes retenue et de tous impôts d'Etat. Ce traitement subsiste dans tous les cas, même si une élévation générale des impôts d'Etat sur les traitements, ou toute autre restriction de traitement se produisait.

Le paiement est mensuel. Il est versé d'avence.

10. En cas d'empêchement, le professeur a le droit de choisir lui-même ses suppléants ou ses remplaçants, tant pour les cours que pour les travaux pratique et les examens.

11. En cas de maladie, le traitement est payé sans interruption pendant un an. En cas de décés, la veuve ou, à son défaut, les enfants mineurs touchent le traitement d'une année.

12. L'ensemble des frais d'immigration de professeur, et de sa farme et de ses enfants (voyage en première classe), les frais de déménagement et l'introduction de son matérial scientifique (bibliothèque et autre), sont à la charge du Ministère. La même disposition est appliquée si, à l'expiration du contrat le professeur quitte la Turquie. Dans ce cas le Ministère n'impose pas une destination plus éloignée que le lieu de départ.

13. Le présent contrat est valable à partir du jour de sa signature par S.E. le Ministère de l'Instruction Publique, et par le professeur. Toutfois le traitement n'est payé qu'à partir du jour où le professeur arrivera en Turquie.

Faite et signé en double exemplaore à Genève le 4 octobre 1933

Cemal Hüsnü

14. Le tribunal d'Ankara sera compétent pour tous litiges qui pourraient surgir [illegible] et le professeur [illegible]

Cemal Hüsnü

[illegible] gibidir.

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Ek 15: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sosyal Sağlık ve İstatistik Profesörlüğü İçin Prof. Dr. Fritz Neumark İle 4 Ekim 1933'de Cenevre'de İmzalanan Beş Yıllık Sözleşme

Sözleşme

Sosyal Sağlık ve İstatistik Profesörlüğü

Bir taraftan Maarif Vekaleti adına Ekselansları REFİK BEY

Diğer taraftan Bay Profesör

Dr. FRITZ NEUMARK

Arasında aşağıdaki sözleşme imzalanmıştır.

1. Profesör, Maarif Vekaleti tarafından İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne profesör olarak atanmıştır. Bütün gayretini, ona emanet edilen öğretim ve araştırma işlerine hasredeceğini, dalında gerekli olan bütün dersleri vereceğini, kürsüsü ile ilgili bütün sınavları tamamiyle kendi yapacağını taahhüt eder.

2. Sözleşmenin süresi 5 yıldır. Sözleşme 15 Ekim 1933'de başlar, 15 Ekim 1938'de biter.

3. Üçüncü yılın sonuna kadar, öğretim yabancı bir dilde yapılabilir (Fransızca, Almanca, İngilizce). Üçüncü yıldan sonra profesör dersleri Türkçe dilde vermek için elinden geleni yapacağını taahhüt eder.

4. Öğrencilere verdiği dersler dışında profesör, devletin yüksek kademedeki memurlarına düzenli ve ücretsiz olarak olgunlaşma dersleri vermeyi taahhüt eder.*

5. Yüksek öğretimi yaymaya yönelik halka açık derslere iştirak etmeyi ve icabında yardımcı ve asistanlarının bu derslere katılmalarını temin etmeyi taahhüt eder.

6. Hizmet yollukları, devletin yüksek kademedeki memurları için geçerli olan nizamnameye göre ödenir.

7. Profesör, 5 yıl için atanır. Üçüncü yılın başından itibaren, eğer yabancı bir çağrıyı kabul ederse, bu davet ancak bir öğretim yılı sonu için olabilir. Eğer sözleşmenin bitişinden evvel Türkiye'yi terk ederse, dönüş tahsisatını alma hakkı olmayacaktır. Sözleşmenin feshi, bitiş tarihinden 5 ay evvel bildirilebilir. Eğer zamanında bildirilmemişse, sözleşme beş yıl için uzatılmış kabul edilir.

8. Bu sözleşme, profesörü ancak İstanbul Üniversitesi'ne bağlar.

9. Profesörün maaşı, her türlü kesintiler ve devlet vergileri düşürüldükten sonra, net 550 Türk lirasıdır. Maaş üzerinden alınan devlet vergileri genel olarak artsa veya maaşlarda başka bir kesinti yapılsa bile, bütün durumlarda maaş aynı kalır. Ödeme her ay yapılır. Peşin olarak verilir.

10. Bir engel halinde, profesör, dersler, uygulamalar ve sınavlar için vekil veya kendi yerini tutacak kimseleri seçme hakkına şahsen sahiptir.

11. Hastalık halinde, maaş bir yıl boyunca fasılasız olarak ödenir. Ölüm halinde, dul eşi veya onun yokluğunda reşit olmayan çocukları bir yılın maaşını alırlar.

12. Profesörün eşinin veya çocuklarının iltica masraflarının tümü (birinci sınıf seyahat), ev nakletme, bilimsel eşyanın getirilmesi (kitaplık ve diğerleri) masrafları Bakanlık tarafından ödenir. Sözleşme bittiğinde, profesör Türkiye'yi terk edeceği zaman aynı düzen uygulanır. Bu son halde, Bakanlık çıkış yerinden daha uzak bir menzil kabul etmez.

13. Bu sözleşme, Ekselansları Maarif Vekaleti Vekili ve Profesör tarafından imzalandığı günden itibaren geçerlidir. Bununla beraber maaş, profesörün Türkiye'ye geleceği günden itibaren ödenir.

İki nüsha halinde Cenevre'de tanzim edilmiş ve imzalanmıştır.

4 Ekim 1933 Cemal Hüsnü (Taray)

14. Bakanlık ve Profesör Neumark arasında çıkabilecek bütün anlaşmazlıklar için, Ankara mahkemesi yetkili olacaktır.

Cemal Hüsnü

(*) Bu dersler Fakülte dekanıyla anlaşılarak belirlenir.

Kaynak: *"Türkiye Üniversite Tarihi-3, Darülfünun'dan Üniversiteye Geçiş"*, Emre Dölen, 2010a

Ek 16: Ord. Prof. Dr. Alexander Rüstow (1885-1963)'un Türk Hükümeti İle Yaptığı Sözleşme

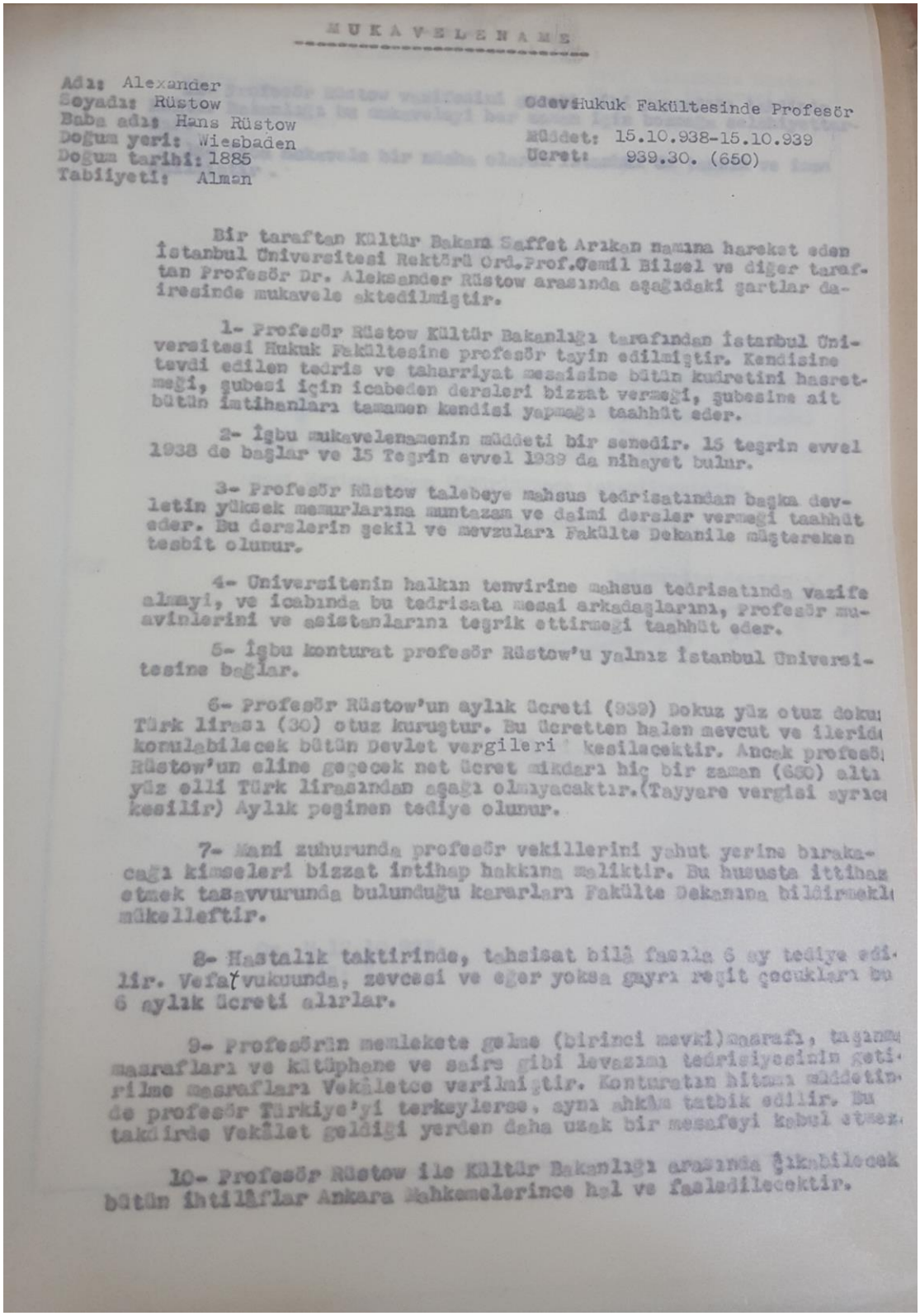

MUKAVELENAME

Adı: Alexander
Soyadı: Rüstow
Baba adı: Hans Rüstow
Doğum yeri: Wiesbaden
Doğum tarihi: 1885
Tabiiyeti: Alman

Odevi: Hukuk Fakültesinde Profesör
Müddet: 15.10.938-15.10.939
Ücret: 939.30. (650)

Bir taraftan Kültür Bakanı Saffet Arıkan namına hareket eden İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord.Prof.Cemil Bilsel ve diğer taraftan Profesör Dr. Aleksander Rüstow arasında aşağıdaki şartlar dairesinde mukavele aktedilmiştir.

1- Profesör Rüstow Kültür Bakanlığı tarafından İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine profesör tayin edilmiştir. Kendisine tevdi edilen tedris ve taharriyat mesaisine bütün kudretini hasretmeği, şubesi için icabeden dersleri bizzat vermeği, şubesine ait bütün imtihanları tamamen kendisi yapmağa taahhüt eder.

2- İşbu mukavelenamenin müddeti bir senedir. 15 teşrin evvel 1938 de başlar ve 15 Teşrin evvel 1939 da nihayet bulur.

3- Profesör Rüstow talebeye mahsus tedrisatından başka devletin yüksek memurlarına mümtazam ve daimi dersler vermeği taahhüt eder. Bu derslerin şekil ve mevzuları Fakülte Dekanile müştereken tesbit olunur.

4- Üniversitenin halkın tenvirine mahsus tedrisatında vazife almayı, ve icabında bu tedrisata mesai arkadaşlarını, Profesör muavinlerini ve asistanlarını teşrik ettirmeği taahhüt eder.

5- İşbu kontrat profesör Rüstow'u yalnız İstanbul Üniversitesine bağlar.

6- Profesör Rüstow'un aylık ücreti (939) Dokuz yüz otuz doku Türk lirası (30) otuz kuruştur. Bu ücretten halen mevcut ve ileride konulabilecek bütün Devlet vergileri kesilecektir. Ancak profesö Rüstow'un eline geçecek net ücret miktarı hiç bir zaman (650) altı yüz elli Türk lirasından aşağı olmıyacaktır.(Tayyare vergisi ayrıca kesilir) Aylık peşinen tediye olunur.

7- Mani zuhurunda profesör vekillerini yahut yerine bırakacağı kimseleri bizzat intihap hakkına maliktir. Bu hususta ittihaz etmek tasavvurunda bulunduğu kararları Fakülte Dekanına bildirmekle mükelleftir.

8- Hastalık taktirinde, tahsisat bilâ fasıla 6 ay tediye edilir. Vefatvukuunda, zevcesi ve eğer yoksa gayrı reşit çocukları bu 6 aylık ücreti alırlar.

9- Profesörün memlekete gelme (birinci mevki)masrafı, taşınma masrafları ve kütüphane ve saire gibi levazımı tedrisiyesinin getirilme masrafları Vekâletce verilmiştir. Kontratın hitamı müddetinde profesör Türkiye'yi terkederse, aynı ahkâm tatbik edilir. Bu takdirde Vekâlet geldiği yerden daha uzak bir mesafeyi kabul etmez.

10- Profesör Rüstow ile Kültür Bakanlığı arasında çıkabilecek bütün ihtilâflar Ankara Mahkemelerince hal ve fasledilecektir.

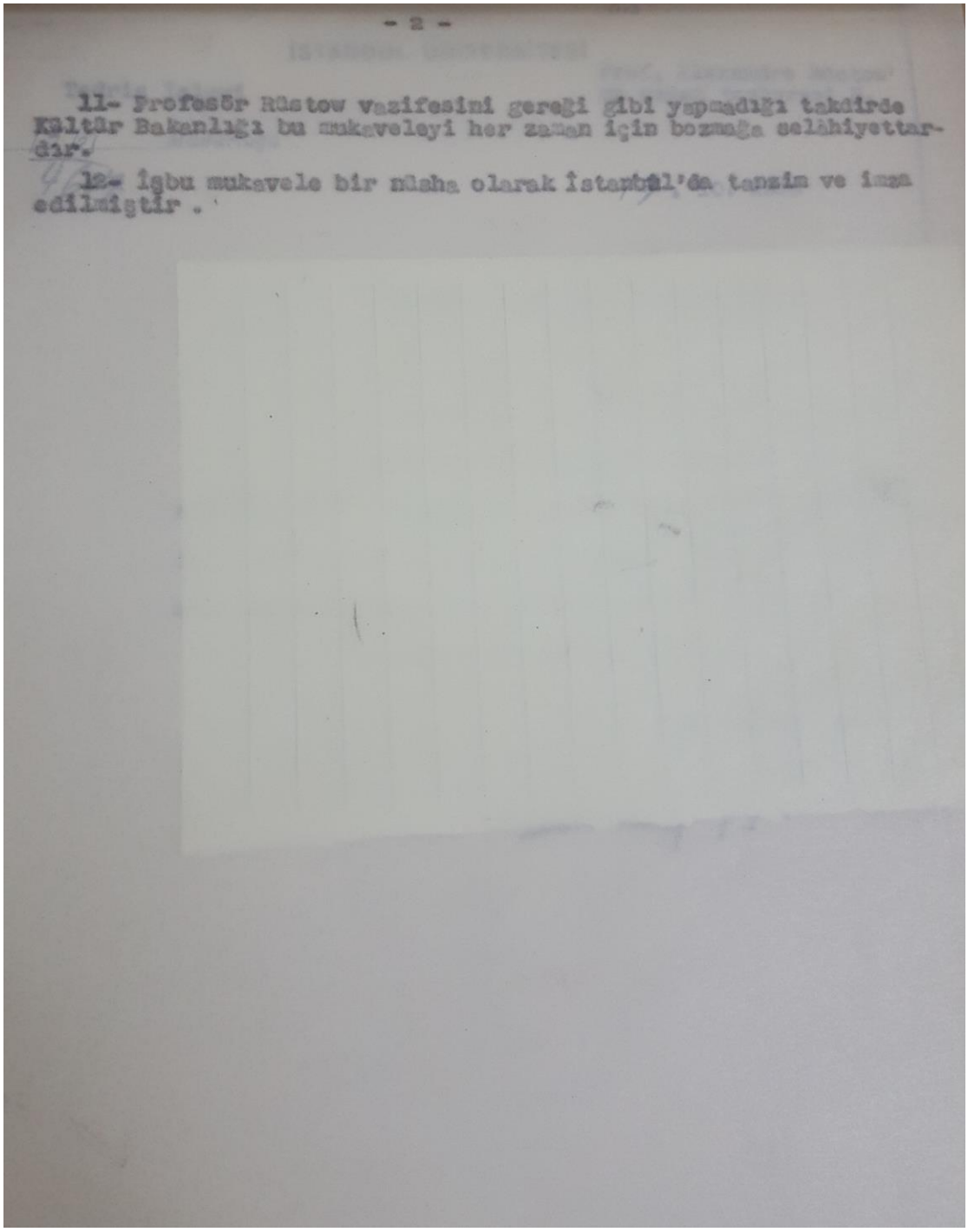

- 2 -

11- Profesör Rüstow vazifesini gereği gibi yapmadığı takdirde Kültür Bakanlığı bu mukaveleyi her zaman için bozmağa selâhiyettardır.

12- İşbu mukavele bir nüsha olarak İstanbul'da tanzim ve imza edilmiştir .

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Ek 17: Ord. Prof. Dr. Alexander Rüstow (1885-1963) Hakkında, İ. Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Yazılan 18 Mart 1939 Tarihli Yazı

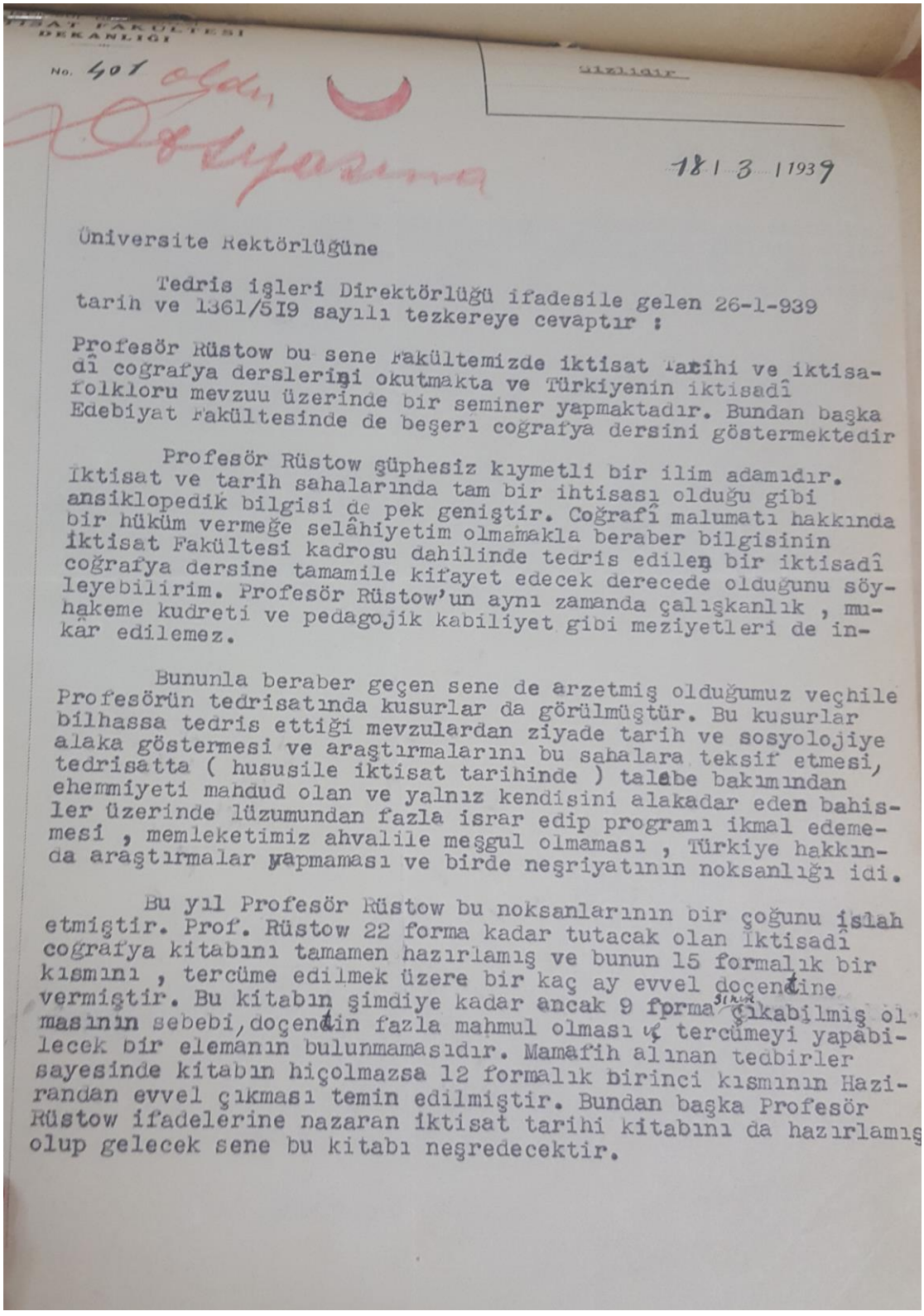

İKTİSAT FAKÜLTESİ
DEKANLIĞI

No. 401

Gizlidir

18 / 3 / 1939

Üniversite Rektörlüğüne

Tedris işleri Direktörlüğü ifadesile gelen 26-1-939 tarih ve 1361/519 sayılı tezkereye cevaptır :

Profesör Rüstow bu sene Fakültemizde iktisat tarihi ve iktisadî coğrafya derslerini okutmakta ve Türkiyenin iktisadî folkloru mevzuu üzerinde bir seminer yapmaktadır. Bundan başka Edebiyat Fakültesinde de beşeri coğrafya dersini göstermektedir

Profesör Rüstow şüphesiz kıymetli bir ilim adamıdır. İktisat ve tarih sahalarında tam bir ihtisası olduğu gibi ansiklopedik bilgisi de pek geniştir. Coğrafî malumatı hakkında bir hüküm vermeğe selâhiyetim olmamakla beraber bilgisinin iktisat Fakültesi kadrosu dahilinde tedris edilen bir iktisadî coğrafya dersine tamamile kifayet edecek derecede olduğunu söyleyebilirim. Profesör Rüstow'un aynı zamanda çalışkanlık , muhakeme kudreti ve pedagojik kabiliyet gibi meziyetleri de inkar edilemez.

Bununla beraber geçen sene de arzetmiş olduğumuz veçhile Profesörün tedrisatında kusurlar da görülmüştür. Bu kusurlar bilhassa tedris ettiği mevzulardan ziyade tarih ve sosyolojiye alaka göstermesi ve araştırmalarını bu sahalara teksif etmesi, tedrisatta (hususile iktisat tarihinde) talebe bakımından ehemmiyeti mahdud olan ve yalnız kendisini alakadar eden bahisler üzerinde lüzumundan fazla ısrar edip programı ikmal edememesi , memleketimiz ahvalile meşgul olmaması , Türkiye hakkında araştırmalar yapmaması ve birde neşriyatının noksanlığı idi.

Bu yıl Profesör Rüstow bu noksanlarının bir çoğunu islah etmiştir. Prof. Rüstow 22 forma kadar tutacak olan iktisadî coğrafya kitabını tamamen hazırlamış ve bunun 15 formalık bir kısmını , tercüme edilmek üzere bir kaç ay evvel doçentine vermiştir. Bu kitabın şimdiye kadar ancak 9 forma çıkabilmiş olmasının sebebi, doçentin fazla mahmul olması ve tercümeyi yapabilecek bir elemanın bulunmamasıdır. Mamafih alınan tedbirler sayesinde kitabın hiçolmazsa 12 formalık birinci kısmının Haziranda evvel çıkması temin edilmiştir. Bundan başka Profesör Rüstow ifadelerine nazaran iktisat tarihi kitabını da hazırlamış olup gelecek sene bu kitabı neşredecektir.

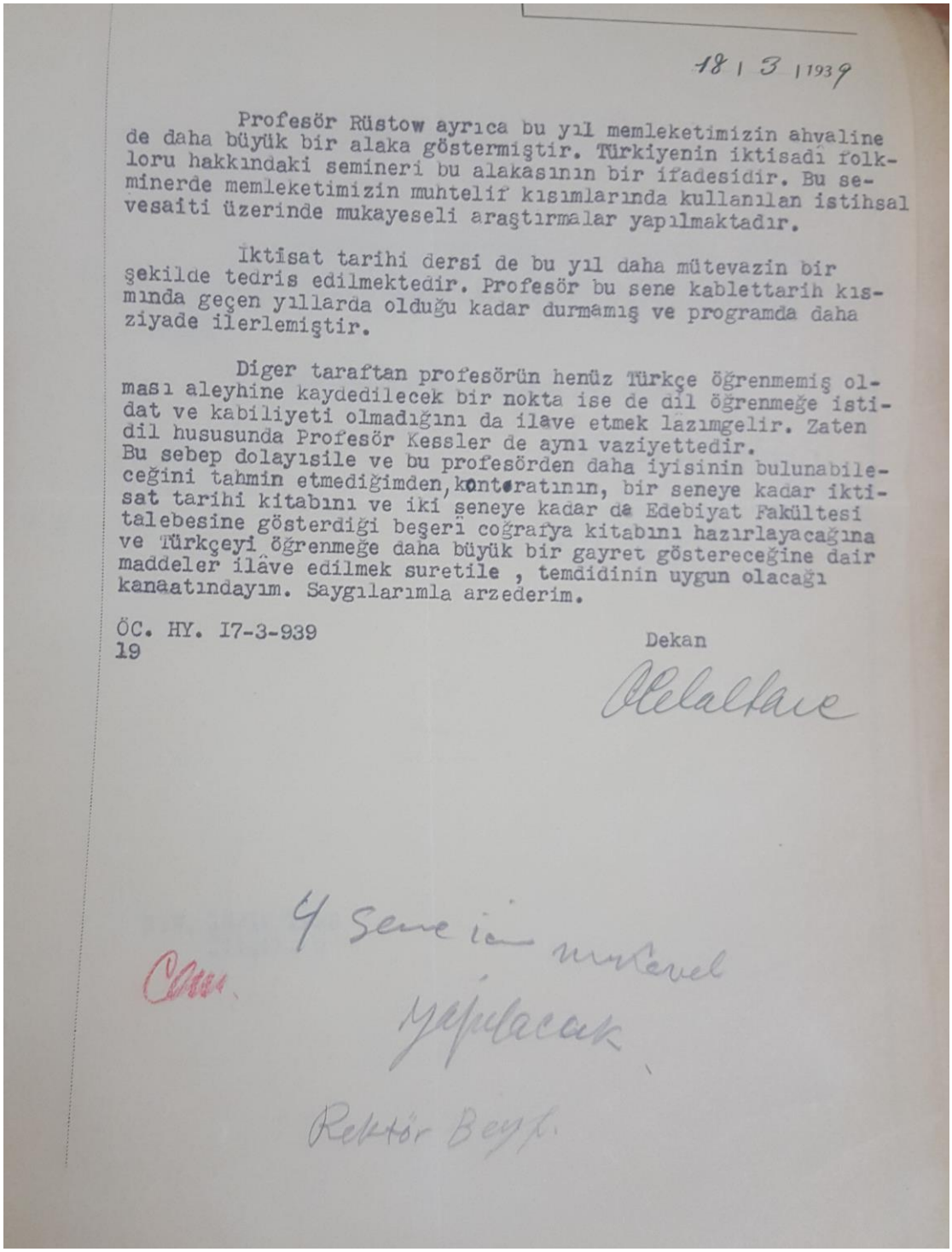

18 / 3 / 1939

Profesör Rüstow ayrıca bu yıl memleketimizin ahvaline de daha büyük bir alaka göstermiştir. Türkiyenin iktisadi folkloru hakkındaki semineri bu alakasının bir ifadesidir. Bu seminerde memleketimizin muhtelif kısımlarında kullanılan istihsal vesaiti üzerinde mukayeseli araştırmalar yapılmaktadır.

İktisat tarihi dersi de bu yıl daha mütevazin bir şekilde tedris edilmektedir. Profesör bu sene kablettarih kısmında geçen yıllarda olduğu kadar durmamış ve programda daha ziyade ilerlemiştir.

Diger taraftan profesörün henüz Türkçe öğrenmemiş olması aleyhine kaydedilecek bir nokta ise de dil öğrenmeğe istidat ve kabiliyeti olmadığını da ilâve etmek lâzımgelir. Zaten dil hususunda Profesör Kessler de aynı vaziyettedir.
Bu sebep dolayısile ve bu profesörden daha iyisinin bulunabileceğini tahmin etmediğimden, kontratının, bir seneye kadar iktisat tarihi kitabını ve iki seneye kadar da Edebiyat Fakültesi talebesine gösterdiği beşerî coğrafya kitabını hazırlayacağına ve Türkçeyi öğrenmeğe daha büyük bir gayret göstereceğine dair maddeler ilâve edilmek suretile , temdidinin uygun olacağı kanaatındayım. Saygılarımla arzederim.

ÖC. HY. I7-3-939
19

Dekan

Celâl Bayar

4 sene için mukavel yapılacak.

Rektör Beyf.

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Ek 18: Ord. Prof. Dr. Josef Dobretsberger (1903-1970)'in Asistanlığına Halit İlteber'in Tayin Edilmesi Hakkında İ. Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Yazılan 11 Mayıs 1938 Tarihli ve Kültür Bakanlığı'na Yazılan 16 Mayıs 1938 Tarihli Yazılar

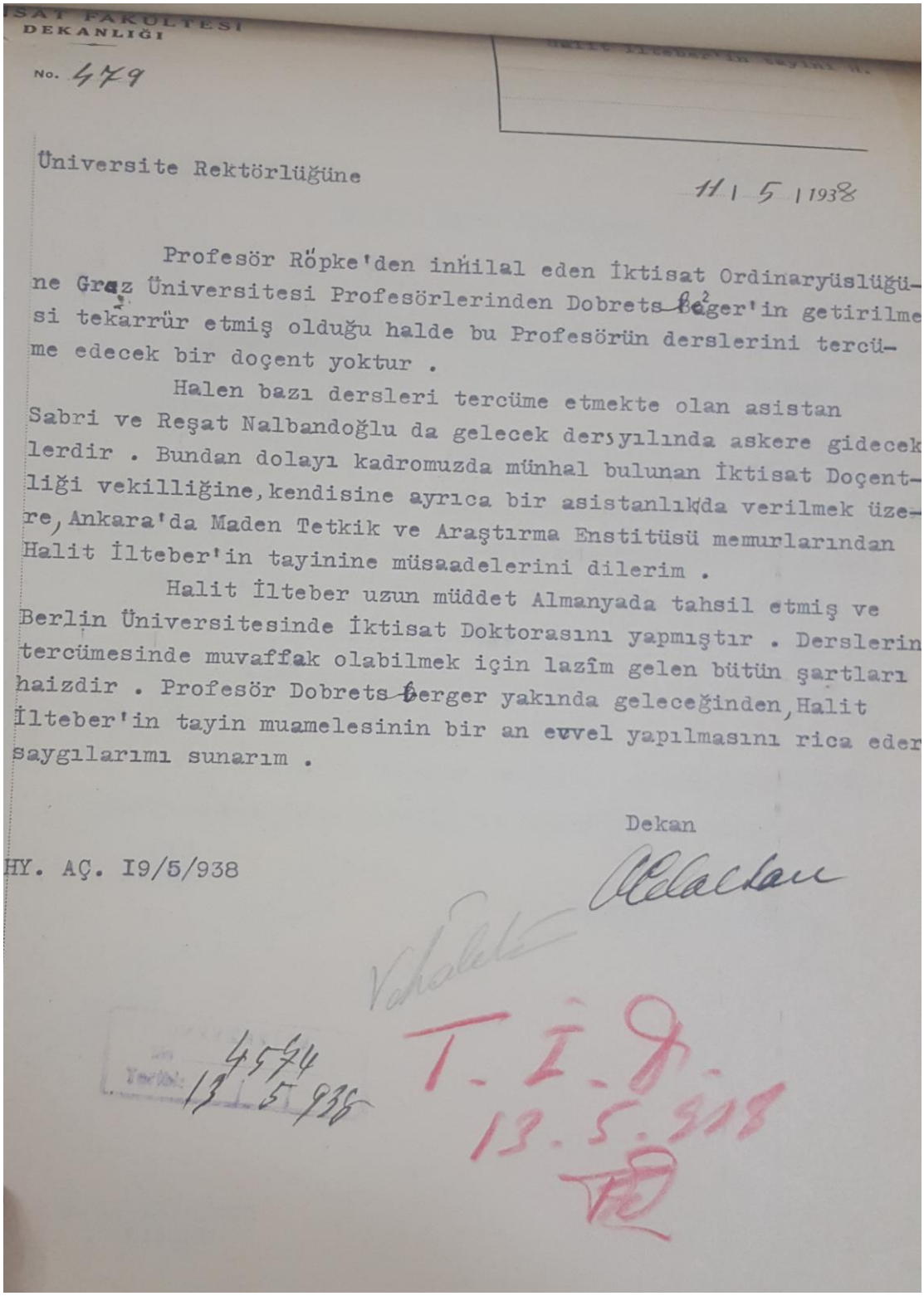

İSAT FAKÜLTESİ
DEKANLIĞI

No. 479

Üniversite Rektörlüğüne

11 / 5 / 1938

Profesör Röpke'den inhilal eden İktisat Ordinaryüslüğüne Graz Üniversitesi Profesörlerinden Dobretsberger'in getirilmesi tekarrür etmiş olduğu halde bu Profesörün derslerini tercüme edecek bir doçent yoktur .

Halen bazı dersleri tercüme etmekte olan asistan Sabri ve Reşat Nalbandoğlu da gelecek dersyılında askere gideceklerdir . Bundan dolayı kadromuzda münhal bulunan İktisat Doçentliği vekilliğine, kendisine ayrıca bir asistanlıkda verilmek üzere, Ankara'da Maden Tetkik ve Araştırma Enstitüsü memurlarından Halit İlteber'in tayinine müsaadelerini dilerim .

Halit İlteber uzun müddet Almanyada tahsil etmiş ve Berlin Üniversitesinde İktisat Doktorasını yapmıştır . Derslerin tercümesinde muvaffak olabilmek için lazîm gelen bütün şartları haizdir . Profesör Dobretsberger yakında geleceğinden, Halit İlteber'in tayin muamelesinin bir an evvel yapılmasını rica eder saygılarımı sunarım .

Dekan

HY. AÇ. I9/5/938

Vekalet

4574
13 5 938

T. İ. D.
13. 5. 938

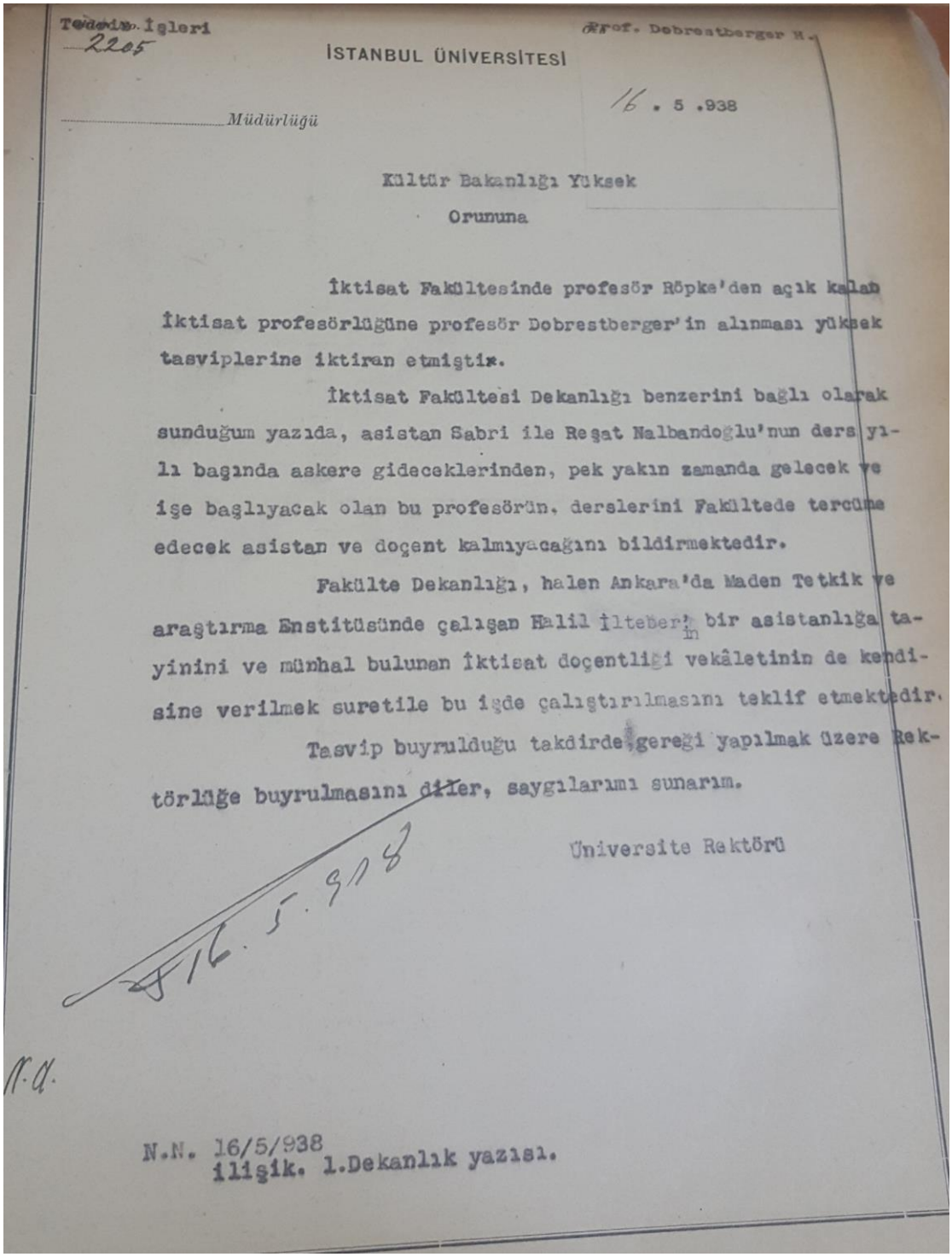

Tedris İşleri
2205

Prof. Dobrestberger H.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

.....Müdürlüğü

16 . 5 .938

Kültür Bakanlığı Yüksek

Orununa

İktisat Fakültesinde profesör Röpke'den açık kalan İktisat profesörlüğüne profesör Dobrestberger'in alınması yüksek tasviplerine iktiran etmiştir.

İktisat Fakültesi Dekanlığı benzerini bağlı olarak sunduğum yazıda, asistan Sabri ile Reşat Nalbandoğlu'nun ders yılı başında askere gideceklerinden, pek yakın zamanda gelecek ve işe başlıyacak olan bu profesörün, derslerini Fakültede tercüme edecek asistan ve doçent kalmıyacağını bildirmektedir.

Fakülte Dekanlığı, halen Ankara'da Maden Tetkik ve araştırma Enstitüsünde çalışan Halil İlteber'in bir asistanlığa tayinini ve münhal bulunan İktisat doçentliği vekâletinin de kendisine verilmek suretile bu işde çalıştırılmasını teklif etmektedir.

Tasvip buyrulduğu takdirde, gereği yapılmak üzere Rektörlüğe buyrulmasını dilerim, saygılarımı sunarım.

Üniversite Rektörü

16.5.938

N.N. 16/5/938
İlişik. 1.Dekanlık yazısı.

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Ek 19: İ. Ü. İktisat Fakültesi Umumi İktisat ve İktisat Teorisi Kürsüsü'ne Ord. Prof. Dr. Umberto Ricci (1879-1946)'nin Getirilmesi Hakkında İ. Ü. İktisat Fakültesi Dekanlığı Tarafından Üniversite Rektörlüğü'ne Yazılan 20 Ağustos 1942 Tarihli Yazı

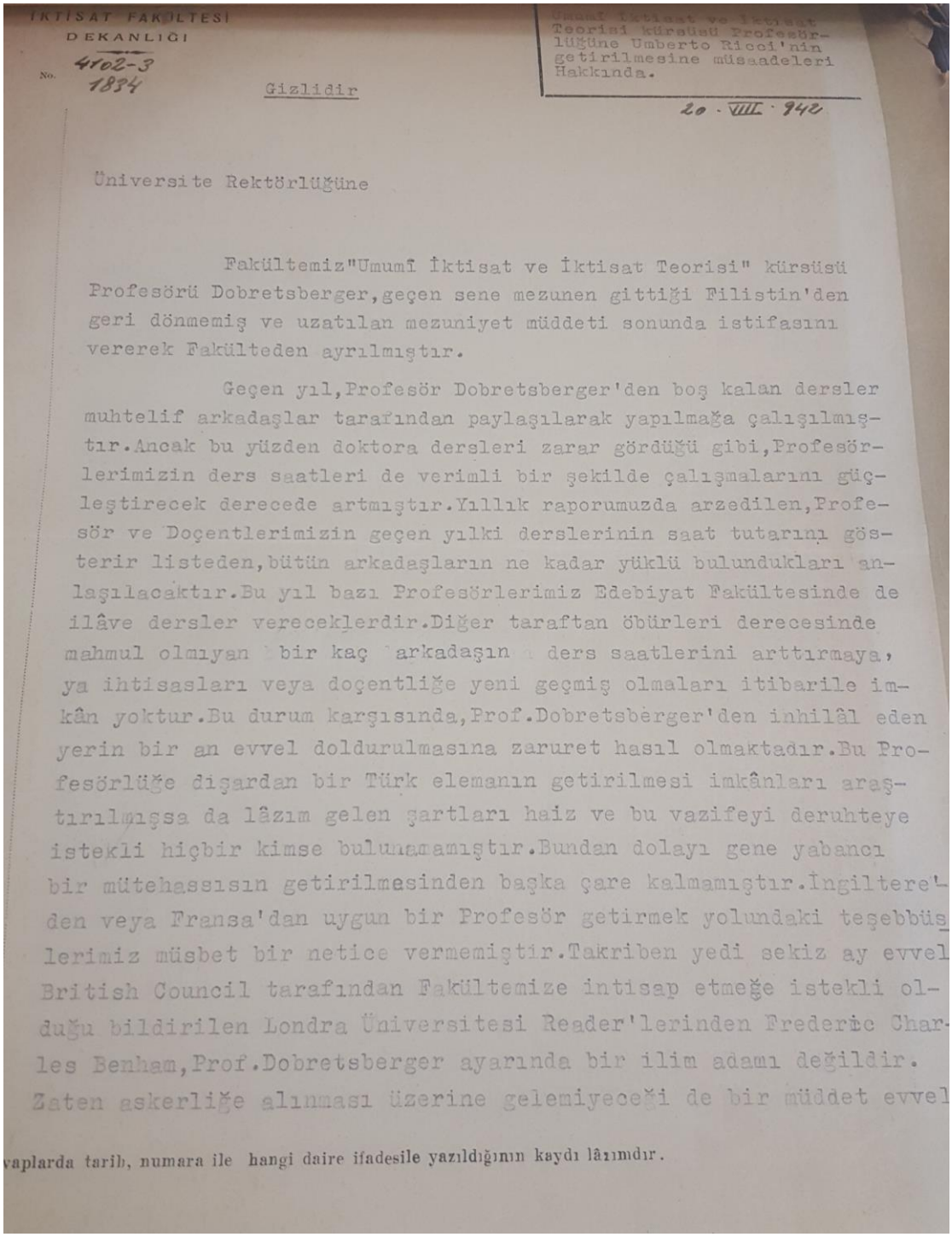

İKTİSAT FAKÜLTESİ
DEKANLIĞI
No. 4102-3
1834

Gizlidir

Umumî İktisat ve İktisat Teorisi kürsüsü Profesörlüğüne Umberto Ricci'nin getirilmesine müsaadeleri Hakkında.

20 · VIII · 942

Üniversite Rektörlüğüne

Fakültemiz"Umumî İktisat ve İktisat Teorisi" kürsüsü Profesörü Dobretsberger,geçen sene mezunen gittiği Filistin'den geri dönmemiş ve uzatılan mezuniyet müddeti sonunda istifasını vererek Fakülteden ayrılmıştır.

Geçen yıl,Profesör Dobretsberger'den boş kalan dersler muhtelif arkadaşlar tarafından paylaşılarak yapılmağa çalışılmıştır.Ancak bu yüzden doktora dersleri zarar gördüğü gibi,Profesörlerimizin ders saatleri de verimli bir şekilde çalışmalarını güçleştirecek derecede artmıştır.Yıllık raporumuzda arzedilen,Profesör ve Doçentlerimizin geçen yılki derslerinin saat tutarını gösterir listeden,bütün arkadaşların ne kadar yüklü bulundukları anlaşılacaktır.Bu yıl bazı Profesörlerimiz Edebiyat Fakültesinde de ilâve dersler vereceklerdir.Diğer taraftan öbürleri derecesinde mahmul olmıyan bir kaç arkadaşın ders saatlerini arttırmaya, ya ihtisasları veya doçentliğe yeni geçmiş olmaları itibarile imkân yoktur.Bu durum karşısında,Prof.Dobretsberger'den inhilâl eden yerin bir an evvel doldurulmasına zaruret hasıl olmaktadır.Bu Profesörlüğe dışardan bir Türk elemanın getirilmesi imkânları araştırılmışsa da lâzım gelen şartları haiz ve bu vazifeyi deruhteye istekli hiçbir kimse bulunmamıştır.Bundan dolayı gene yabancı bir mütehassısın getirilmesinden başka çare kalmamıştır.İngiltere'den veya Fransa'dan uygun bir Profesör getirmek yolundaki teşebbüslerimiz müsbet bir netice vermemiştir.Takriben yedi sekiz ay evvel British Council tarafından Fakültemize intisap etmeğe istekli olduğu bildirilen Londra Üniversitesi Reader'lerinden Frederic Charles Benham,Prof.Dobretsberger ayarında bir ilim adamı değildir. Zaten askerliğe alınması üzerine gelemiyeceği de bir müddet evvel

yaplarda tarih, numara ile hangi daire ifadesile yazıldığının kaydı lâzımdır.

bildirilmiştir.

Fransız Profesörleri hakkında Fakülteye şimdiye kadar hiç bir teklifte bulunulmamıştır.Hukuk Fakültesi Profesörlerinden Crozat'ın zikrettiği bazı isimler ikinci üçüncü derecede şahsiyetlere aittir.

Bir müddet evvel tanınmış İtalyan Profesörlerinden Umberto Ricci'nin Fakülteye bir müracaatı olmuştur.Siyasî sebeplerin Üniversiteye intisabına müsaade edip etmediğini şüphesiz takdir edemeyiz. Bununla beraber bu Profesörün birinci derecede bir ilim adamı olduğunu arzetmek isterim.Profesör Ricci,dört sene Parma,3 sene Pisa,3 sene Bolonya,4 sene Roma,nihayet 11 sene Kahire Üniversitelerinde Profesörlük yapmıştır.Ekonomi,Maliye ve hususile İstatistik sahasında çok selâhiyetli bir âlim olarak beynelmilel tanınmıştır.Bir çok enternasyonal ilmî cemiyetlerin âzası bulunduğu gibi,muhtelif beynelmilel kongre ve konferanslara da iştirâk etmiştir.Faşist olmaması dolayısile İtalyadan ayrılmak ve Fakültemize intisap arzusunda bulunduğu anlaşılmaktadır.İtalyanca, Fransızca,İspanyolca,Almanca ve İngilizce dillerindeki neşriyatı Prof.Ricci'nin örneği ilişik olarak sunulan hal tercümesinde yazılıdır.

Hülâsa,Ordinaryüs Profesörlerimizle yaptığım görüşmelerin verdiği kanaate ve şahsî fikrime göre,Fakültemize intisabı şüphesiz bir kazanç olacak ve son zamanlarda çok inkişaf etmiş olan bazı ekonomik bilgi ve metodların,hususile matematik-istatistik araştırma usullerinin Fakültemize dahi tedrisini mümkün kılacaktır.

Profesör Ricci'nin tayininde görülebilecek yegâne mahzur 62 yaşında olmasıdır.Bununla beraber vücut ve akılca çok zinde olduğu onu taniyanlarca beyan edilmekte ve kendisinden her halde daha beş sene kadar bir müddet için faydalanmağa imkân olacağı

yaplarda tarih, numara ile hangi daire ifadesile yazıldığının kaydı lâzımdır.

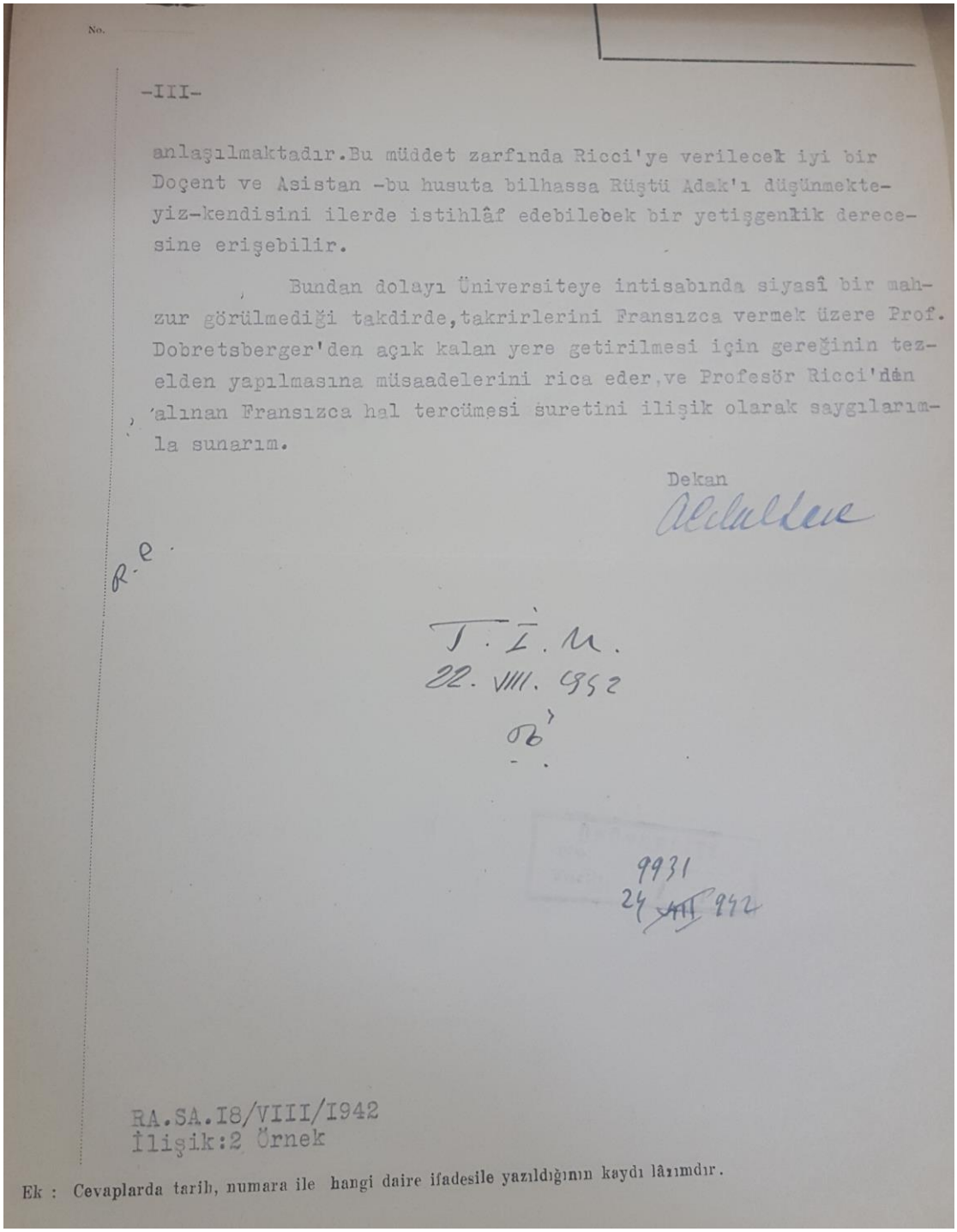

No.

-III-

anlaşılmaktadır.Bu müddet zarfında Ricci'ye verilecek iyi bir Doçent ve Asistan -bu husuta bilhassa Rüştü Adak'ı düşünmekteyiz-kendisini ilerde istihlâf edebilebek bir yetişgenlik derecesine erişebilir.

Bundan dolayı Üniversiteye intisabında siyasî bir mahzur görülmediği takdirde,takrirlerini Fransızca vermek üzere Prof. Dobretsberger'den açık kalan yere getirilmesi için gereğinin tezelden yapılmasına müsaadelerini rica eder,ve Profesör Ricci'dan alınan Fransızca hal tercümesi suretini ilişik olarak saygılarımla sunarım.

Dekan

R.e

T. İ. M.
22. VIII. 1942

9931
24 VIII 942

RA.SA.I8/VIII/I942
İlişik:2 Örnek

Ek : Cevaplarda tarih, numara ile hangi daire ifadesile yazıldığının kaydı lâzımdır.

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Ek 20: Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac (1888-1956)'ın Türk Hükümeti İle Yaptığı Sözleşme

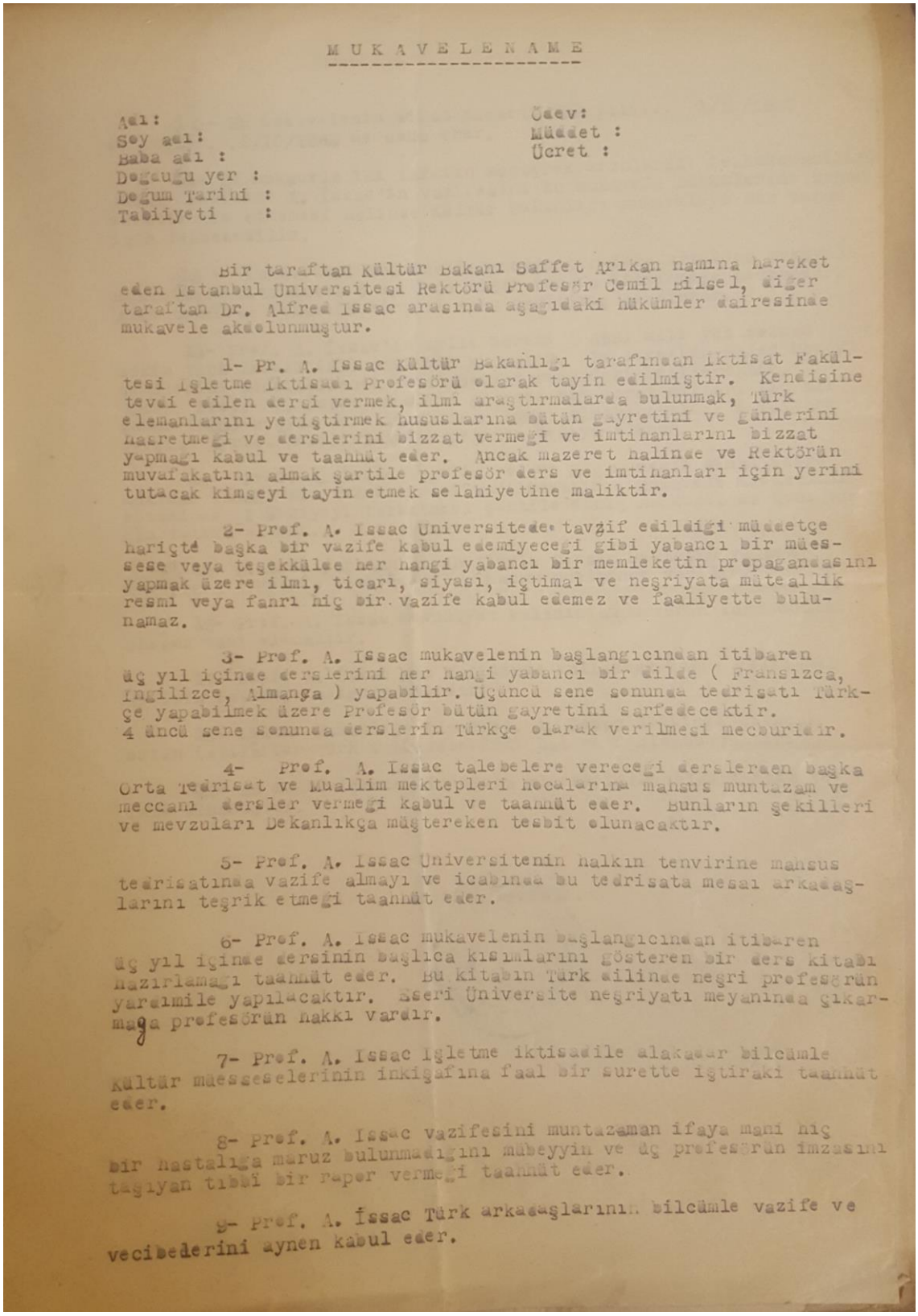

MUKAVELENAME

Adı:
Soy adı:
Baba adı :
Doğduğu yer :
Doğum Tarihi :
Tabiiyeti :

Vazife:
Müddet :
Ücret :

Bir taraftan Kültür Bakanı Saffet Arıkan namına hareket eden İstanbul Üniversitesi Rektörü Profesör Cemil Bilsel, diğer taraftan Dr. Alfred Issac arasında aşağıdaki hükümler dairesinde mukavele akdolunmuştur.

1- Pr. A. Issac Kültür Bakanlığı tarafından İktisat Fakültesi İşletme İktisadı Profesörü olarak tayin edilmiştir. Kendisine tevdi edilen dersi vermek, ilmi araştırmalarda bulunmak, Türk elemanlarını yetiştirmek hususlarına bütün gayretini ve günlerini hasretmeği ve derslerini bizzat vermeği ve imtihanlarını bizzat yapmağı kabul ve taahhüt eder. Ancak mazeret halinde ve Rektörün muvafakatını almak şartile profesör ders ve imtihanları için yerini tutacak kimseyi tayin etmek selahiyetine maliktir.

2- Prof. A. Issac Üniversitede tavzif edildiği müddetçe hariçte başka bir vazife kabul edemiyeceği gibi yabancı bir müessese veya teşekkülce her hangi yabancı bir memleketin propagandasını yapmak üzere ilmi, ticari, siyasi, içtimai ve neşriyata müteallik resmi veya fahri hiç bir vazife kabul edemez ve faaliyette bulunamaz.

3- Prof. A. Issac mukavelenin başlangıcından itibaren üç yıl içinde derslerini her hangi yabancı bir dilde (Fransızca, İngilizce, Almanca) yapabilir. Üçüncü sene sonunda tedrisatı Türkçe yapabilmek üzere Profesör bütün gayretini sarfedecektir. 4 üncü sene sonunda derslerin Türkçe olarak verilmesi mecburidir.

4- Prof. A. Issac talebelere vereceği derslerden başka Orta Tedrisat ve Muallim mektepleri hocalarına mahsus muntazam ve mecbari dersler vermeği kabul ve taahhüt eder. Bunların şekilleri ve mevzuları Bakanlıkça müştereken tesbit olunacaktır.

5- Prof. A. Issac Üniversitenin halkın tenvirine mahsus tedrisatında vazife almayı ve icabında bu tedrisata mesai arkadaşlarını teşrik etmeği taahhüt eder.

6- Prof. A. Issac mukavelenin başlangıcından itibaren üç yıl içinde dersinin başlıca kısımlarını gösteren bir ders kitabı hazırlamağı taahhüt eder. Bu kitabın Türk dilinde neşri profesörün yardımile yapılacaktır. Eseri Üniversite neşriyatı meyanında çıkarmağa profesörün hakkı vardır.

7- Prof. A. Issac İşletme iktisadile alakadar bilcümle Kültür müesseselerinin inkişafına faal bir surette iştiraki taahhüt eder.

8- Prof. A. Issac vazifesini muntazaman ifaya mani hiç bir hastalığa maruz bulunmadığını mübeyyin ve üç profesörün imzasını taşıyan tıbbi bir rapor vermeği taahhüt eder.

9- Prof. A. İssac Türk arkadaşlarının bilcümle vazife ve vecibelerini aynen kabul eder.

10- Bu mukavelenin devam müddeti (5) yıldır. 1/10/1937 de başlar, 1/10/1942 de sona erer.

11- Bu mukavele iki tarafın müşterek arzularile fesholunabilir. Ancak Profesör A. İssac'ın vazifesini bu mukavele hükümlerine uygun surette ifa etmemesi halinde Kültür Bakanlığı mukaveleyi her zaman için feshedebilir.

12 - Mukaveleyi uzatmak istemeyen taraf bu arzusunu mukavele müddetinin bitiminden 5 ay önce diğer tarafa bildirmeğe mecburdur. Aksi takdirde mukavele bir yıl daha uzatılmış addolunur.

13- Prof. A. İssac'ın aylık ücreti (698) altı yüz doksan sekiz Türk lirası (31) otuz bir kuruştur. Bu ücretten halen mevcut ve ileride konulabilecek bütün Devlet vergileri kesilecektir. Ancak Prof. A. İssac'ın eline geçecek net ücret miktarı hiç bir zaman (500) beşyüz Türk lirasından aşağı olmıyacaktır. (Tayyare vergisi ayrıca kesilir) Aylık peşinen tediye olunur.

14- Prof. A. İssac'a geliş yol ve göç masrafı olmak üzere maktuan (1000) bin Türk lirası verilecektir. Mukavele müddetinin bitiminde Türkiyeyi terketmesi şartile dönüş hakkında da aynı ahkâm tatbik olunur.

15- Memuren yapılan seyahatlerin parası Devletin yüksek memurları hakkında tatbik edilen kanun mucibince verilir.

16- Prof. A. İssac mesuliyet bakımından memurin kanunundaki ahkâma tabi olacaktır.

17- Prof. A. İssac yaz tatilinde kullanmak üzere yılda iki ay izin istemeğe salahiyettardır.

18- Kültür Bakanlığı ile Prof. A. İssac arasında çıkacak bütün istilâflar Türk mahkemelerinde hal ve faslolunacaktır.

19- Bu mukavelename bir nüsha olarak İstanbulda tanzim ve imza olunmuştur.

aslının aynıdır.

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

Ek 21: Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler (1883-1963) Tarafından Dönemin İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilsel (1879-1949)'e Hitaben Yazılan 15 Ağustos 1936 Tarihli Mektup

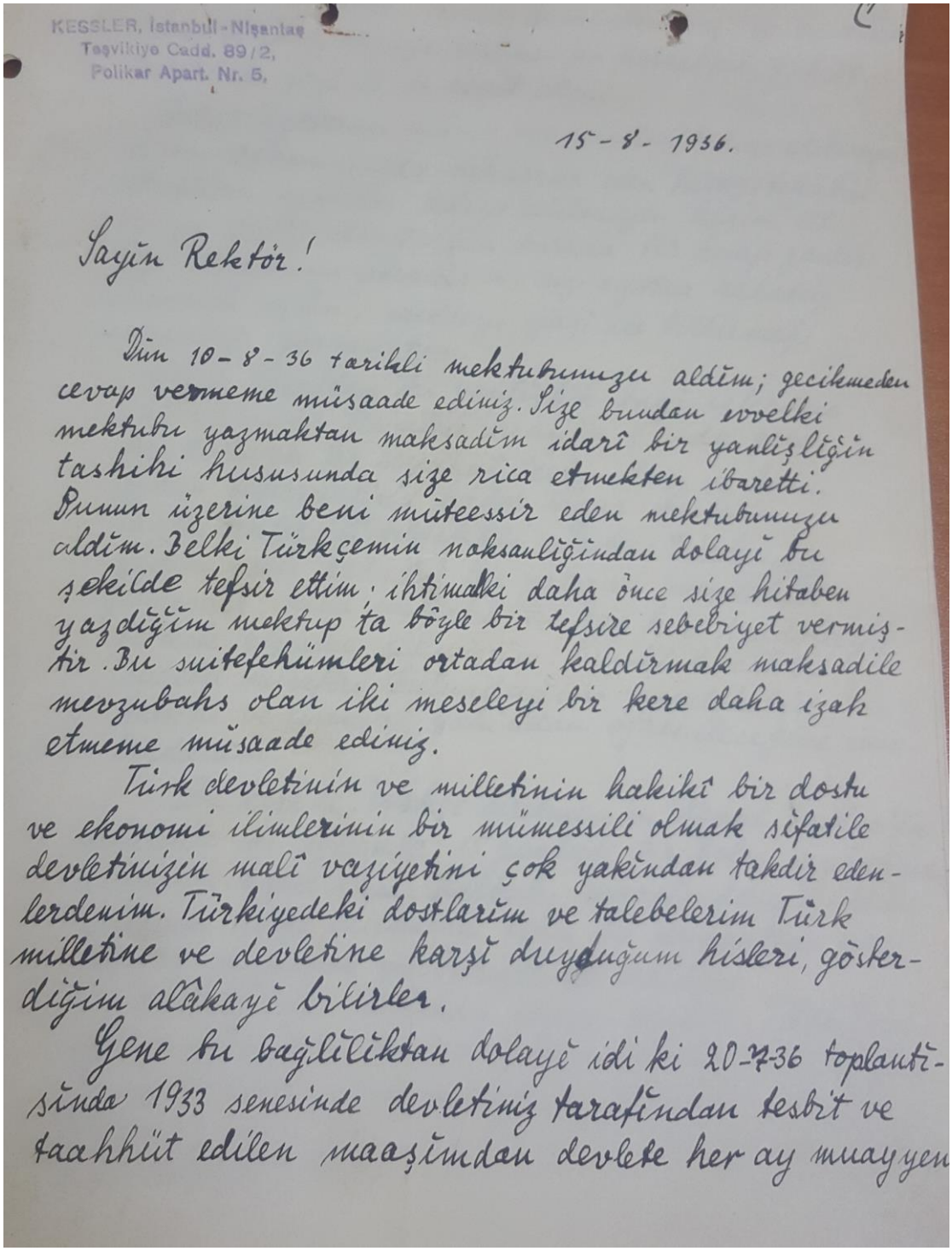

KESSLER, İstanbul - Nişantaş
Teşvikiye Cadd. 89/2,
Polikar Apart. Nr. 5,

15-8-1936.

Sayın Rektör!

Dün 10-8-36 tarihli mektubunuzu aldım; gecikmeden cevap vermeme müsaade ediniz. Size bundan evvelki mektubu yazmaktan maksadım idarî bir yanlışlığın tashihi hususunda size rica etmekten ibaretti. Bunun üzerine beni müteessir eden mektubunuzu aldım. Belki Türkçemin noksanlığından dolayı bu şekilde tefsir ettim: ihtimalki daha önce size hitaben yazdığım mektup ta böyle bir tefsire sebebiyet vermiştir. Bu sutefehümleri ortadan kaldırmak maksadile mevzubahs olan iki meseleyi bir kere daha izah etmeme müsaade ediniz.

Türk devletinin ve milletinin hakikî bir dostu ve ekonomi ilimlerinin bir mümessili olmak sıfatile devletinizin malî vaziyetini çok yakından takdir edenlerdenim. Türkiyedeki dostlarım ve talebelerim Türk milletine ve devletine karşı duyduğum hisleri, gösterdiğim alâkayı bilirler.

Gene bu bağlılıktan dolayı idi ki 20-7-36 toplantısında 1933 senesinde devletiniz tarafından tesbit ve taahhüt edilen maaşımdan devlete her ay muayyen

bir hisse tefrik etmeği severek kabul etmiştim; ve bu içtimada izhar ettiğiniz arzuya tevfiken bu kararımı 4. 8. 36. tarihinde yazı ile de teyid ettim.

Fakat Ağustosun içinde maaşından tediye edilmeyen kısım 20 temmuzda takarrur eden hisseye tekabül etmekten uzaktır; tediye edilmeyen kısım 118 liraya baliğ olduğu için burada bir hesap yanlışlığı olduğunu görmüş ve, sizi ayrıca rahatsız etmemek için, meseleyi yazı ile bildirmeği münasip görmüştüm.

Diğer taraftan bu yanlışlık bazı işlerime sekte vermiştir. Çünkü bu ayın 9 unda gene Anadoluya bir seyahat tertip etmiş ve bunu bütün teferruatına kadar ihzar etmiştim. Sayın Rektörün de bildikleri cihetle; Türkiyeye geldim geleli daha hiç bir yabancı memlekete gitmemiş, buna mukabil bir kaç kere Anadoluya tetkik gezisine çıkmıştım. Çünkü ancak bu suretle müsafir bulunduğum memleketin hakimi ve lisanını yakından öğrenileceğine inanlardanım.

Bu kere de Türkçe öğretmenim Kemal Çağlar'ın delâletile iki oğlumla 15 günlük bir Bolu seyahatına çıkmak üzere idim. Halbuki maaşımdan bu kısım vaktinde tediye edilmediği için bu seyahattan maa-teessüf vazgeçmek mecburiyetinde kaldım.

Zati alinizin de takdir edeceği vechile, Türk Cemiyetini yakından tanımak hususunda tertip ettiğim bu seyahatlar yalnız meslekimi alâkadar etmekle kalmayıp, aynı zamanda verdiğim dersleri de faydalandırmaktadır.

Şüphesizki mukavelede sureti tediye yazılmış değildir. (3
Esasen bu teknik bir meseleden ibarettir. Maaşımın
nakten tesviye edileceği yerde bankaya havale edil-
mekle gayrinakti tesviye edilmesini rica etmekle
kendi menfaatimden ziyade devletin menfaatine
düşünmüştüm. Bugün hemen bütün Avrupa devlet-
lerinde bu usul caridir. Çünkü bu şekli tediye
sayesinde merkez bankası, hazine ve mali idare
tasarruf etmiş olur. Memurlarda zamandan tasarruf
ederler. Yanlışliklara daha az sebebiyet verilmiş olur.
Bu meseleyi bir kere de Ankarada ortaya atmış
ve teklif oradaki Türk iktisatçıları tarafından
çok iyi karşılanmıştı. Arzu edildiği takdirde bu
sistemin iktisadi ve mali faydalarını sifahende izaha
hazirim. Bu usul bir kere de zati alinız tarafından
Ankaraya teklif edilirse memlekete çok faydali
olur zanniindayim. Her ay tediye edilen maaşimiz
devlete terke razi olduğumuz hisse tarh edildikten
sonra, bankaya havale edilirse tediyat daha kolay-
likla yapilir. Avrupada memurlar bütün vergilerini,
harçlarini, kiralarini, mektep paralarini ve sair
taahhütleri hep bankalar vasitasiyle gayri nakti
şekilde öderler. Bu suretle merkez bankasi ve mali
idarenin yükü hafiflemiş olur. Bu en ucuz olan
ve yanlişliklara en az mahal veren bir usuldur

Sayin Rektör, memleketinize olan sevginizi,
Türk devletinin büyük bir enerji ile modern-
leşme yolunda gösterdiği azmini ne kadar
derin ve samimi bir bağlilik ve alâka ile
karşiladiğini takdir edeceğinizi bildiğim cihetle

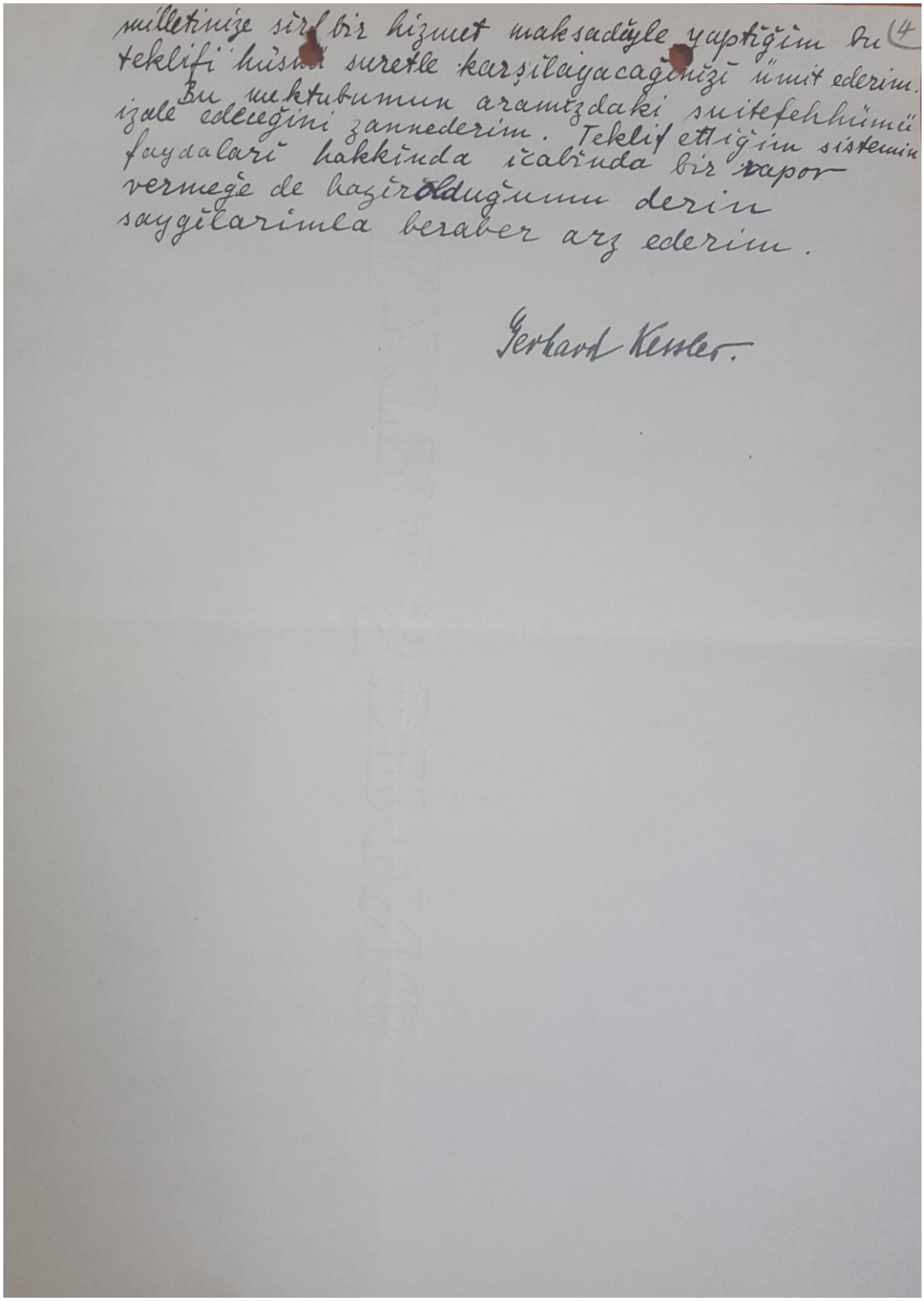

milletinize sirf bir hizmet maksadiyle yaptığım bu (4
teklifi hüsn-ü surette karşılayacağınızı ümit ederim.
Bu mektubumun aramızdaki sui-tefehhümü
izale edeceğini zannederim. Teklif ettiğim sistemin
faydaları hakkında icabında bir rapor
vermeğe de hazır olduğumu derin
saygılarımla beraber arz ederim.

Gerhard Kessler.

Kaynak: İ. Ü. Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019

KAYNAKÇA

Akdağ, Ömer. (2008). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı (1923-40)", **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1/1, 45-77.

Akan, Esin. (2009). "**Hitler'in Sığınakları: Evleri, Gizli Karargahları, Berlin'deki Şansölyelik ve Bunkeri"**, Kastaş Yayınevi, I. Baskı.

Akın, Fehmi. (2003). "1933'ten Bu Yana Türkiye'de Üniversite", **Mülkiye**, Cilt 27, Sayı 240, sy. 207-245.

Aslan, Ali. (1995). "**Darülfünun' dan Üniversiteye Geçiş"**, İstanbul Kitabevi.

Akerman, Aksel. (2018). "**50 Maddede Hitler ve Naziler"**, Karakarga Yayınları, I. Basım.

Adiloğlu, Burcu. & Yücel, Göksel. (2019). "Çağdaş İşletme Biliminin Öncülüğünden Bilinmeyene: Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac", **Muhasebe Enstitüsü Dergisi-Journal of Accounting Institute**, Sayı 60.

Arlı, Alim. (2005). "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 3, Sayı 6.

"Alman Ordoliberalizmi" (2014), Uluslararası Politika Akademisi,

"Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri"-I, (1959). Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara.

Bozay, Kemal. (2001). **"Exil Türkei-Ein Forschungsbeitrag zur Deutschsprachigen Emigration in die Türkei (1933-1945)"**, Münster: LIT.

Behramoğlu, Ataol. (2016). "Einstein'ın Hitler Değerlendirmesi", **Cumhuriyet Gazetesi**, 17. 12. 2016, www.cumhuriyet.com.tr

Bayer, Yalçın. (2011). "İktisat Fakültesi Mezunu Olmak", **Hürriyet Gazetesi**, 26. 09. 2011, hurriyet.com.tr

Beyerchen, D. Alan. (2015). "**Nazi Döneminde Bilim: 3. Reich'de Üniversite"**, Say Yayınları, II. Baskı.

Baş, Fazıl Muhammed. (2015). "1930'larda Türk Sosyolojisi", Tarih Haber Köşe Yazısı, 12 Mayıs 2015, www.tarihhaber.net

Baş, Fazıl Muhammed. (2015). "Tarihçi İktisattan Sosyolojiye: Gerhard Kessler", İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Baş, Fazıl Muhammed. (2014). "Gerhard Kessler'in Türkiye'deki Sosyoloji Anlayışına Katkısı", **İ. Ü. Sosyoloji Dergisi**, Sayı 28, sy. 201-222.

Banar, Kerim. & Aslan, Ümmühan. (2009). "İktisat Politikalarının, Yasal Düzenlemelerin ve Teknolojik Gelişmelerin Yüksek Öğretimde Muhasebe Eğitimine Olan Etkisi: EİTİA ve Anadolu Üniversitesi İİBF Örneği-1" **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı 42.

Büyükdağ, Atakan. (2017). **"Kavgamız: Hitler, Yahudi Bilim Adamları ve Yeniçağ"**, Destek Yayınları, 28. Baskı.

Bıçak, Ayhan. (2016). "Türkiye'de Üniversite", **Dünyada ve Türkiye'de Üniversite**, Bayburt Üniversitesi Yayınları, I. Baskı.

Cremer, Jan. & Horst, Przytulla. (1991). **Exil Türkei: Deutschsprachige Emigranten in der Türkei (1933-1945)**, Verlag Karl M. Lipp.

Ceylan, Ömer. (2009). "Türkiye'de Sosyal Siyasetin Oluşumunda Gerhard Kessler", T. C. Uludağ Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

Celep, Barış. (2015). "**İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yayın Organı: HÜRBİLEK GAZETESİ"**, Sosyal Tarih Yayınları, I. Baskı.

Çam, Handan. (2012). "İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye'ye Alman Akademisyen Göçü", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Çakır, Coşkun. & Akar, Kamil, Şevket. (1998). "İktisat Eğitiminin Beşiği: İ. Ü. İktisat Fakültesi'nin Kuruluşu", İ. Ü. İktisat Fakültesi İktisat Tarihi Anabilim Dalı, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 49.

Çakır, Coşkun. (2003). "Türkiye'de İktisat Tarihi Çalışmalarının Tarihi Üzerine Bir Deneme", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1.

Çımat, Ali. & Daşkıran Filiz. (2014). "İktisat, Türkiye'deki Eğitimi ve İktisadi Yenilik", **Siirt Üniversitesi İİBF İktisadi Yenilik Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2.

Çelebi, Nilgün. & Kızılçelik, Sezgin. (2002). "İstanbul'da Bir Alman Profesör: Gerhard Kessler", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/Journal of Sociological Research**, Cilt 5, Sayı 2, sy 105-123.

Çelebi, Nilgün. (2008). "Sosyoloji Sosyoloğun Yaptığı İse", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 8, sy 69-80.

Dinçaslan, Mehmet. (2015). "Türkiye'de Ordoliberalist Bir İktisatçı-Filozof: Alexander Rüstow (1885-1963)", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 46.

Demirsoy, Seyfi. (1964). "Ord. Prof. Dr. G. Kessler", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 15, sy. 25-26.

Darende, Daver. (2018). "**Bir Çocuğun Gözünden II. Dünya Savaşı"**, Telgrafhane Yayınları, II. Baskı.

Derya, Hülya. (2019). "Wilhelm Röpke'nin Ordo-Liberal Düşünce İçerisindeki Yeri ve Önemi", **Freiburg Hukuk ve İktisat Okulu**, SOBİAD: Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Doğan, Kemal. (2010). "Atatürk Hitler'in Elçisini Kapıdan Kovmuş", **Radikal Gazetesi**, 29. 06. 2010, www.radikal.com.tr

Dölen, Emre. (2008). "II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünun", Osmanlı Bilim Araştırmaları X-1.

Dölen, Emre. (2010a). "**Türkiye Üniversite Tarihi-3, Darülfünun'dan Üniversiteye Geçiş"**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Dölen, Emre. (2010b). **"Türkiye Üniversite Tarihi-4, İstanbul Üniversitesi (1933-1946)"**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Eren, Ercan. (2017). "Avusturya İktisadından Üçüncü Yola: Türkiye Yıllarında Wilhelm Röpke", **Türkiye'de İktisadi Düşünce**, İletişim Yayınları, sy.261-302.

Eren, Ercan. (2018). "Türkiye'de Bir İktisat Geleneği Var mı? Olabilir mi?", **İktisat ve Toplum Dergisi**, Sayı 93, sy. 31-38.

Eren, Ercan. (2019). "İktisat Bilimi ve Türkiye'de İktisat Eğitimi", **İktisat ve Toplum Dergisi**, Sayı 104, sy. 19-31.

Eğilmez, Mahfi. (2018). **"Tarihsel Süreç İçinde Dünya Ekonomisi"**, Remzi Kitabevi, I. Basım.

Ete, Muhlis. (1964). "Ordinaryus Prof. Dr. Gerhard Kessler", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 15, sy. 19-20.

Egli, A. Ernst. (2017). "**Genç Türkiye İnşa Edilirken"**, Çev: Güven Göktan Uçer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, III. Basım, İstanbul.

Ersoy, Bahir. (1964). "İlham Kaynağım Kessler Hoca", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 15.

Erdem, Rıza, Ali. (2012). "Atatürk'ün Önderliğinde Üniversite Reformu: Yükseköğretim ve Bilim Tarihimizde Dönüm Noktası", **BELGİ**, Sayı 4, Yaz/II.

Erdoğan, Haşim. & Öz, Enes. (2017). "Einstein'dan Türkiye'ye Mektup" **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, vol.9.

Ertürk, Nur, Ebru. (2019). "Hitler'in Akademiye Etkisi: Göç Eden Akademisyenler", **TESAD Tarih, Ekonomi ve Siyaset Araştırmaları Derneği**, www.tesaderneği.org.

Eröz, Mehmet. (1963). "Türk Sosyoloji Bibliyografyasında Prof. Dr. Rüstow'un Yeri", **İstanbul İktisat Dergisi** Arşivi, Cilt 23, Sayı 3-4.

Fişek, A. Gürhan. (2015). "Türkiye'de Sosyal Politikanın Başöğretmeni: Ord. Prof. Dr. G. Kessler", **Çalışma Ortamı**, Sayı 140, sy. 14-15.

Fındıkoğlu, Ziyaeddin. (1963). "Türk Sosyolojisinde İki Alman Sosyoloğu: Prof. Kessler ve Prof. Rüstow", **İstanbul İktisat Dergisi** Arşivi, Cilt 23, Sayı 3-4.

Fildiş, Berna. (2016). "Türkiye'de Göçmen Bir Sosyal Bilimci: Gerhard Kessler", I. International Symposium on Migration & Culture.

Fildiş, Berna. (2019). "Gerhard Kessler'in Türkiye'deki Kent Sosyolojisi Çalışmalarına Katkıları", **Motif Academy Journal of Folklore**, Cilt 12, Sayı 25, sy. 254-266.

Grothusen, Detlev-Klaus. (1987). **Der Scurla Bericht: Migration dt. Professoren in d. Türkei im Dritten Reich**, Frankfurt, Dağyeli.

Gregg, Samuel. (2018). "**Was Wilhelm Röpke the First Fusionist?"**, Law & Liberty.

Gürbüz, Burak. (2014). "Sombart ve Röpke'nin Yeni Devleti Üzerine", İktisadi ve Sosyal Düşünce Yazıları.

Günergun, Feza. & Kadıoğlu, Sevtap. (2006). "İstanbul Üniversitesi'nin Yerleşim Tarihçesi Üzerine Notlar", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, VIII/1, sy. 135-163.

Hirsch, E. Ernst. (2017). "**Anılarım: Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi"**, Çev: Fatma Suphi, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara.

Hitler, Adolf. (2017). "**Kavgam"**, Çev: Göksu Birol, Yason Yayınları.

Hepvar, Metehan. (2017). "Alman Tarihçi Okulu'nun Sabri F. Ülgener Üzerine Etkisi", Kültür Ocağı Vakfı Uluslararası İlişkiler, İktisadi ve Stratejik Araştırmalar Kürsüsü.

Hânlein, Andreas. (2006). "Gerhard Kessler: Türkiye'de Sürgün Bir Alman Sosyal Politikacı", Çev: Alpay Hekimler, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı 9, sy. 31-47.

Hânlein, Andreas. (2008). "Gerhard Kessler'in Hayatı ve Türkiye'de Sosyal Politikanın Gelişmesindeki Katkıları", **İ. Ü. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 54, sy. 203-213.

"Haymatloz-Exil in der Türkei 1933-1945", (2000). Eine Ausstellung des Vereins Aktives Museum und des Goethe-Institutes mit der Akademie der Künste.

"Haymatloz: Özgürlüğe Giden Yol", (2007). Verein Aktives Museum Faschismus und Widen Stand in Berlin (Berlin Faşizm ve Direniş Aktif Müzesi), Yayınlayan; Milli Reasürans T.A.Ş, Çevirenler: Sezer Duru & Yeşim Tükel Kılınç, I. Baskı.

Hacaloğlu, Hilmi. (2001). "Üniversite Reformu'nda Bir Dönüm Noktası: Alman Hocaların Türkiye Macerası", **Popüler Tarih**, sy.76-79

Isaac, Alfred. (1939). "İşletme İktisadının Terbiyevî Ehemmiyeti", **Üniversite Konferansları 1937-1938**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 93, Ülkü Basımevi, İstanbul.

Isaac, Alfred. (1947). Prof. Dr. Muhlis Ete: "İşletme Ekonomisi Dersleri" Kitap İncelemesi, **Ankara Üniversitesi SBF Journal**, Cilt 2, Sayı 1.

Isaac, Alfred. (1985). "İşletme İktisadı İlminin Önemi", **Türkiye'de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan**, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü, Venüs Ofset.

Ilgım, Mesut. (2009a). "1933 Üniversite Reformu, Atatürk'ün Benzersiz Dehasının Bir Başka Ürünüdür", **Şalom Gazetesi** Yazı Dizisi-1, 11. 02. 2009, www.salom.com.tr

Ilgım, Mesut. (2009b). "1933 Üniversite Reformu, Atatürk'ün Benzersiz Dehasının Bir Başka Ürünüdür", **Şalom Gazetesi** Yazı Dizisi-2, 18. 02. 2009, www.salom.com.tr

İçke, Ayşen. (2018). "**Atatürk Dönemi Yurt Dışı Eğitimi (1923-1938)"**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.

İnan, Afet. (2018). "**Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler"**, İş Bankası Kültür Yayınları, IIIVX. Basım, İstanbul.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 75. Kuruluş Yıldönümü Albümü, (2011). Editörler: Seyhun Doğan & Çiğdem Börke Tunalı.

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Arşivi, Nisan 2019.

Kessler, Gerhard. (1939a). "Tarih Felsefesi Meseleleri", **Üniversite Konferansları 1937-1938**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 93, Ülkü Basımevi, İstanbul.

Kessler, Gerhard. (1939b). "Türkiye'nin İçtimai Siyaset Meseleleri", Çev: Orhan Tuna, **İstanbul İktisat Dergisi** Arşivi, Cilt 1.

Kessler, Gerhard. (1950). "Bir Otobiyografi: Kendi Hayat Yolum" (Mein Lebensweg), **İş Dergisi**, Cilt.113, sy: 4-13.

Kocatürk, Utkan. (1984). "Atatürk'ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, sy. 3.

Kobal, Yunus. (1995). "1933 Üniversite Reformu'nun Atatürk'ün Kültür Politikasındaki Yeri", **Prof.Dr. Abdurrahman Çaycı'ya Armağan**, sy. 345-353.

Kobal, Yunus. (1984). "Üniversitelerimizin Gelişimi ve Alman Bilim Adamlarının Katkıları", Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kuruyazıcı, Nilüfer. (1999). "Farklı Bir Sürgün: 1933 Türkiye Üniversite Reformu ve Alman Bilim Adamları", **Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi**, Sayı 11, sy. 37-50.

Kalkan, Murat. (2015). "Cemiyetin Omuzlarındaki Ağır İmtihan: Çocuk Emeği Meselesi", **Düşünce Dergisi**, Sayı 2.

Keçetep, İlker. (2016). "Türkiye'de İktisat Biliminin Doğuşu", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, ICAFR 16 Özel Sayısı.

Kadıoğlu, İshakoğlu, Sevtap. (2004). "1933 Üniversite Reformu Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, sy. 471-491.

Kaya, Tülay. (2008). "İçtimaiyattan Sosyolojiye: İÜEF Sosyoloji Bölümü'nün Tarihine ve Sosyoloji Dergisi'ne Dair", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, sy. 713-730.

Kalağan, Gökhan. (2010). "Cumhuriyet Döneminde Türk Kamu Bürokrasisi'nde Yeniden Yapılanma ve Yönetsel Reform Çalışmaları", **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, sy. 65-84.

Kucur, Fatih. (2011). "Türkiye'de Sosyal Politika Bilimi'nin Gelişimi ve Sabahattin Zaim Örneği", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Çalışma Ekonomisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Korkmaz, Nahide, Ayten. (2018). "Alman İktisatçıların Türk İktisat Tarihine Katkıları", **Düşünbil Portal**, 28 Mart 2018.

Kılınç, Aygül. (2018). "Türkiye'de Kamu Yönetimini Geliştirme Açısından Neumark Raporu", **ASSAM International Refereed Journal**, Sayı 11.

Kulin, Ayşe. (2016). "**Kanadı Kırık Kuşlar"**, Everest Yayınları, I. Basım.

Livaneli, Zülfü, Ömer. (2011). "**Serenad"**, Doğan Kitap, I. Basım.

Malche, Albert, (1939) "**İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor"**, İstanbul Devlet Basımevi

Miraboğlu, Muharrem. (1985). "Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac'ın Tabiat Sevgisi Üzerine Bir Anı", **Türkiye'de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan**, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü, Venüs Ofset.

Masala, Antonio. & Kama, Özge. (2018). "Between Two Continents: Wilhelm Röpke's Years in Istanbul", **Wilhelm Röpke (1899-1966) A Liberal Political**

Economist and Conservative Social Philosopher, Editors: Patricia Commun & Stefan Kolev, **The European Heritage in Economics and the Social Sciences**, Vol: 20

Möckelmann, Reiner. (2016). "**İkinci Vatan Türkiye: Ernst Reuter'in Ankara Yılları"** Çeviren: Ahmet Arpad, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Möckelmann, Reiner. (2013). "**Wartesaal Ankara: Ernst Reuter-Exil und Rückkehr Nach Berlin"**, BWV. Berliner Wissenschafts-Verlag.

Mazıcı, Nurşen. (1995). "Öncesi ve Sonrasıyla 1933 Üniversite Reformu" **Birikim** Arşiv, Sayı 76, sy 56-70.

Makal, Ahmet. (2006). "Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi ve Tarihçiliği Üzerine Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi GETA Tartışma Metinleri**.

Makal, Ahmet. (2014/2). "Türkiye'de Akademide Sosyal Politika Geleneğinin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine Tarihsel Bir Yeniden Değerlendirme", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Sayı 41, sy. 17-30.

Namal, Arın. (2016). "Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz (1894-1977) 1933 Türk Üniversite Reformu ve Patolojiye Katkılarıyla", **NOBEL MEDICUS 35**, Cilt 12, Sayı 2.

Namal, Yücel. (2012). "Türkiye'de 1933-1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları", **Bülent Ecevit Üniversitesi Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, Sayı 1, sy. 14-19.

Namal, Yücel. & Karakök, Tunay. (2011). "Atatürk ve Üniversite Reformu (1933)" **Bülent Ecevit Üniversitesi Yüksek Öğretim ve Bilim Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, sy. 27-35.

Neumark, Fritz. (1946). "Türkiye'de Harp Sonrası Maliye Meseleleri", **İstanbul İktisat Dergisi** Arşivi, Cilt 8, Sayı 1-4.

Neumark, Fritz. (2017). "**Boğaziçine Sığınanlar"**, Çev: Şefik Alp Bahadır, Kopernik Kitap, II. Baskı.

Özakıncı, Cengiz. (2018). "**Tarih Üzerinden Psikolojik Savaş ve ATATÜRK DERSİ"**, Otopsi Yayınları, I. Basım.

Özata, Metin. (2007). "**Atatürk, Bilim ve Üniversite"**, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara.

Öztürk, İbrahim. (2002). "Atatürk Döneminde Alman Bilim Adamlarının Üniversitelerimizde İstihdamı Türk Bilim ve Kültür Hayatı Üzerindeki Etkileri", T.C. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Niğde.

Özalp, Kazım. & Özalp, Teoman. (1998). "**Atatürk'ten Anılar"**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

"Prof. Dr. Gülten Kazgan'la Röportaj", **İ. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Karınca Bülteni**, Şubat 2015

Prof. Dr. Zeyyat Hatipoğlu ile Röportaj "Ben İktisatı Aşkla Sevdim", **İ. Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Karınca Bülteni**, Aralık 2015

Ricci, Umberto. (1943). "İstihsalin Hakiki Mahiyeti", Çev: Rüştü Adak, **İstanbul İktisat Dergisi** Arşivi, Cilt 4, Sayı 1.

Reisman, Arnold. (2011). "**Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu"**, Çev: Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, II. Baskı.

Ritenour, Shawn. (2016). "Wilhelm Röpke: İnsancı Bir Ekonomist", Çev: Ünsal Çetin, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 82.

Sarc, Celal, Ömer. (1985). "Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac", **Türkiye'de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan**, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü, Venüs Ofset.

Sayar, Güner, Ahmed. (2007). "Dobretsberger Dosyası", **İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 36.

Sayar, Güner, Ahmed. (1987). "Sabri Ülgener'in Bıraktığı Miras", **İstanbul İktisat Dergisi** Arşivi, Cilt 43.

Sayar, Güner, Ahmed. (2011). "İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin Kuruluş Tarihine İlişkin Notlar", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi 75. Kuruluş Yıldönümü Albümü**, Editörler: Seyhun Doğan & Çiğdem Börke Tunalı.

Sayar, Güner, Ahmed. (2014). "**Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F. Ülgener"**, Ötüken Neşriyat.

Savcı, Bahri. (1961). "Mukayeseli Devlet İdaresi ve Türkiye Üzerine Bir Seminer", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 16, Sayı 4.

Süzmetaş, Selçuk. (1998). "Atatürk Dönemi'nde İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi (1924-1938)", İ. Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Schwartz, Philipp. (2003). "**KADER BİRLİĞİ-1933 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Alman Bilim Adamları"**, Yayınlayan ve Yöneten: Helge Peukert, Çev: Nagehan Alçı, Belge Yayınları.

Sertpolat, Ali. (2015). "Nazi Almanyası Döneminde Mülteci Profesörlerin Türkiye'ye Geliş Süreci (1933)", **Sobider-The Journal of Social Science**, Yıl 2, Sayı 2.

Sofracı, Erdem, İhsan. (2018). "Nazi Zulmünden Kaçan Almanca Konuşan Mülteci Bilim İnsanlarının İktisat ve Maliye İlmine Katkılarına Bir Bakış", **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 22, Sayı 1, sy. 93-106.

Şen, Faruk. (2008). "**Ayyıldız Altında Sürgün",** Günizi Kitaplığı.

Şen, Faruk. (2018). "**Ayyıldız Altında Sürgün: Türk-Alman İlişkilerinde Tarihsel Bir Kesit (1933-1945)"**, Kaynak Yayınları, I. Basım.

Şen, Zekai. (2016). "**Bilim ve Türkiye"**, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara.

Şimşek, Hüseyin. (2016). "Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Üniversitelerinin Tarihsel Gelişimi", **Dünyada ve Türkiye'de Üniversite**, Bayburt Üniversitesi Yayınları, I. Baskı.

Şahin, Lütfü. (2009). "Sabri Fehmi Ülgener'in Ekonomi Politik Anlayışı ve Türk Düşüncesine Katkıları", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.

Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi 2. (1998). Numune Matbaacılık, İstanbul.

Tekeli, İlhan. (2004). "Türkiye'de Kent Planlamasının Gelişimine Nasyonal Sosyalistlerden Kaçanların Etkisi", Almanya Darmstadt Teknik Üniversitesi'ndeki 9 Şubat 2004 tarihli konuşmasından, www.academia.edu

Tekin, Saadet. (1992). "Dr. Reşit Galip ve Üniversite Reformu" **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2.

Tütengil, Orhan, Cavit. (1963). "Ord. Prof. Dr. G. Kessler'in Sosyoloji Tarihimizdeki Yeri ve Türkiye'deki Yayınlarının Bibliyografisi", **İstanbul İktisat Dergisi** Arşivi, Cilt 23, Sayı 3-4.

Tuna, Orhan. (1963). "Prof. Gerhard Kessler: Şahsiyeti ve Eserleri", **İstanbul İktisat Dergisi** Arşivi, Cilt 23, Sayı 3-4.

Tuna, Orhan. (1964). "Kessler Hocanın Ölümü", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 15, sy. 11-18.

Tuna, Orhan. (1985). "Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac Şahsiyeti ve İlmi Hüviyeti", **Türkiye'de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan**, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü, Venüs Ofset.

Tosun, Kemâl. (1985). "Ord. Prof. Dr. Alfred Isaac ile Prof. Dr. Ahmet Ali Özeken'i Anarken...", **Türkiye'de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan**, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadı Enstitüsü, Venüs Ofset.

Taşdemirci, Ersoy. (1992). "**Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları"**, Bizim Büro Basımevi, Ankara.

Taşdemirci, Ersoy. (1994). "Atatürk'ün Önderliğinde 1933 Üniversite Reformu", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 5.

Taşdemirci, Ersoy. (2000). "Türkiye'de Yükseköğretim Kurumlarının Gelişmesinde Avusturya ve Alman Bilim Adamlarının Katkısı", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 9.

Taşer, Seyit. (2006). "Cumhuriyet Döneminde Üniversite Eğitiminin Yeniden Düzenlenmesi-1933 Üniversite Reformu ve Getirdikleri", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Taşçı, Faruk. (2010). "Türkiye'de Sosyal Politika Disiplininin Gelişimi: Süreklilik ve Değişim", **Süreklilik ve Değişim Arasında Düşünce ve Hayat**, Yayına Hazırlayanlar: Adem Başpınar & Murat Şentürk, Yedirenk Yayınları.

Turhan, Rıdvan. (2014). "Türkiye'de Cumhuriyetin Erken Döneminde Max Weber Etkisi ve Bu Etkiyi Anlamak", **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Cilt 3, Sayı 29, sy. 259-291.

Türk, Fahri. & Çınar, Servet. (2013). "Türkiye İle Almanya Arasındaki Bilimsel İlişkiler: Türk-Alman Üniversiteleri", **Akademik Bakış**, Cilt 7, Sayı 13.

Uygur, Ercan. & Erdoğdu, S. Oya. (2012). "Avrupa, ABD ve Türkiye'de İktisat Eğitimi", Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 2012/40, http://www.tek.org.tr

Ülgener, F. Sabri. (1963). "Alexander Rüstow: Bir Fikir ve Aksiyon İnsanının Arkasından", **İstanbul İktisat Dergisi** Arşivi, Cilt 23, Sayı 3-4.

Widmann, Horst. (2000). "**Atatürk ve Üniversite Reformu"**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Yalçın, Kemal. (2016). "**HAYMATLOS-Dünya Bizim Vatanımız"**, İş Bankası Kültür Yayınları, III. Basım, İstanbul.

Yalçın, Kemal. (2017). "Nazilerden Kaçarak Türkiye'ye Sığınmış Olan Alman Bilim İnsanları", **Yeni Hayat (Neues Leben)**, 11 Nisan 2017.

Yörük, Ahmet. (1984). "Prof. Dr. Sabri F. Ülgener", **İstanbul İktisat Dergisi** Arşivi, Cilt 43, Sayı 1-4.

Yardımcı, Emin, Mehmet. & Genç, Yılmaz, Sema. (2016). "Türkiye'de Sürgün Bir Alman Neoliberal: Wilhelm Röpke" **AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1/16: 23-24.

Yılmaz, Serhat, Mehmet. (2001). "Darülfünun Reformu: Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'ne Geçiş Süreci (1863-1933)", **Gazi University Kastamonu Education Journal**, Cilt 9, No 1.

Yücebaş, Mesut. (2014). "1933 Darülfünun'un İlgası ve Yeni Üniversite'nin Ruhu: Basında Üniversitenin Anlamı", **Gaziantep Üniversitesi Journal of Social Sciences**, 13 (2): 259-283.

Yıldız, Kürşat. (2017). "Nazizm'den Kaçanların Türk Üniversite Tarihine Etkisi ve Atatürk'ün Ufku", **AKADEMİK-DER Tarih, Eğitim, Bilim ve Kültür Dergisi**, Sayı 1.

Yaşar, Selman. (2017). "Atatürk'ün Üniversite Reformu Sürecinde Kütüphanelerin Kuruluş ve Gelişiminde Alman Bilim Adamları", **Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, 12 (23), sy 25-48.

Yayman, Hüseyin. (2005). "Türkiye' nin İdari Reform Politiği", T. C. Ankara Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Yönetim Bilimi) Anabilim Dalı, Ankara.

Yolcu, Ergül. (2011). "**1453'den Günümüze İstanbul Üniversitesi"**, Boyut Matbaası.

Yürek, Hasan. (2012). "Berlin Mektupları'nın İçeriği Üzerine Bir Değerlendirme", **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 5, Sayı 8, sy 141-152

Zadil, Ekmel. (1964). "Hocam Kessler Hakkındaki İhtisaslarım", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı 15, sy. 21-24.

İnternet Siteleri:

kutuphane.akmb.gov.tr	erişim tarihi: 11.01.2019
www.artigercek.com	erişim tarihi: 14.03.2019
www.academia.edu	erişim tarihi: 10.03.2019
alchetron.com	erişim tarihi: 29.05.2019
www.encyclopedia.com	erişim tarihi: 08.02.2019
www.bildarchivaustria.at	erişim tarihi: 08.02.2019
http://www.ruestow.org/Galerie.htm	erişim tarihi: 06.02.2019
www.canaktan.org	erişim tarihi: 09.04.2019
www.dünyabülteni.net	erişim tarihi: 11.01.2019
www.britannica.com	erişim tarihi: 11.01.2019
http://www.gazetebilkent.com	erişim tarihi: 19.04.2019
gecmisgazete.com	erişim tarihi: 21.03.2019

encyclopedia.ushmm.org	erişim tarihi: 14.02.2019
www.deontoloji.hacettepe.edu.tr	erişim tarihi: 26.03.2019
isi.org	erişim tarihi: 02.07.2019
İstanbul Sosyoloji @iuefsosyoloji	erişim tarihi: 02.04.2019
www.ifmc.org.tr	erişim tarihi: 18.07.2019
https://isteatataturk.com	erişim tarihi: 11.01.2019
cau.gelehrtenverzeichnis.de	erişim tarihi: 21.05.2019
https://mises.org	erişim tarihi: 02.07.2019
dergi.mo.org.tr	erişim tarihi: 06.02.2019
http://www.nobelmedicus.com	erişim tarihi: 13.02.2019
www.montpelerin.org	erişim tarihi: 18.08.2019
explorersfoundation.org	erişim tarihi: 18.08.2019
phillysoc.org	erişim tarihi: 21.08.2019
www.hetwebsite.net	erişim tarihi: 02.07.2019
www.tesaderneği.org	erişim tarihi: 07.05.2019
www.dpb.gov.tr	erişim tarihi: 21.08.2019
www.ushmm.org	erişim tarihi: 23.08.2019
www.kitantik.com	erişim tarihi: 28.08.2019